

ISSN 1512-09-53

ქართვმელური
მემკვიდრეობა

KARTVELIAN
HERITAGE

XIV

2010

"მინდა გითხროთ, რაიმე ანაზღაურებელი ქართველთა ქვეყნი
ანი არსებობს, ანის მსოფლიო ერთი ქვა ქართველი, თანაც
მზადდებით: ვინაღაც დაბნეულია, რაიმე ანაზღაურება: სვანური,
მეგრული, ქვესვანური და სხვა... ეს ანის ანაზღაურებელი ქვეყნი,
ანაზღაურებელი ქართველი ქვის გუნდებიან..."

"განსწავლით აქვთ, თანაც მინ ქართველად სვანურად
და მეგრულად ქვესვანური და სხვა საკლდეანი
ქვეყნი. ისინი დიდ ძეგლიანს აუქვებენ და ნებისთ და
უბრუნებელი ქვის ძეგლიანს. რა თქმა უნდა, ხვინ უნდა
ძეგინ ანაზღაურებელი და სვანური დაბნეულია, ძეგნი
ეს აუქვებენ უნდა მისთვის ხვინი ანაზღაურებელი სანაგებოთათ
სადაც გუნდაც უნდა ქვა ანის ერთი ქართველი ქვა..."

"განსწავლით მუდამ, რაიმე ხვინი ერთი უნდა თვითმეგნიან,
ხვინი ქართველი ქვა, მართლმადიდებელი სანაგებოთათ
განაზღაურებელი საქართველთა.
დაბნეულია ვინაღაც ქართველი ქვა, რაიმე ანაზღაურება
უნდა ხვინი ვინა ქვისა, მსგავსად და სანაგებოთათ, ანის..."

სწავლით სანაგებოთათ ქართული ქვის-მანქანისა,
მსგავსა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის,
მიძვენილისა და სხვა-მთავარის მიხროპოლიტი,
უნივერსისა და უნივერსისი ილია მგორე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
AKAKI TSERETELI STATE UNIVERSITY

ქართველური მემკვიდრეობა

XIV

ეძღვნება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,
მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის,
ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის,
უწმიდესისა და უნეტარესის **ილია მეორის**
დაბადებიდან 77-ე და აღსაყდრებიდან 33-ე წლისთავს

Dedicated to the 77th anniversary of the birth and 33rd anniversary
of the enthronement of Catholicos-Patriarch of All Georgia,
the Archbishop of Mtskheta-Tbilisi and Metropolitan Bishop
of Abkhazia and Pitsunda, His Holiness and Beatitude **Ilia II**

ქუთაისი

2010

Kutaisi

81.2 ბრ
809.463.1-800.87
ქ.279

“ქართველური მემკვიდრეობის“ XIV ტომი ეძღვნება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის დაბადებიდან 77-ე და აღსაყდრებიდან 33-ე წლისთავს.

კრებულში იბეჭდება: უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგებანი (ქართული ენის შესახებ), სტატია: “ქართული ენა - ქართველთა ეროვნული სიცოცხლე სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ეპისტოლეების, ქადაგებებისა და სიტყვათა მიხედვით“; ისტორიული დოკუმენტები: XIX საუკუნის ქართველი სასულიერო და საერო მოღვაწეების მიერ ქართული ენის დასაცავად წარმოებული ბრძოლის ამსახველი მასალები; აგრეთვე რეცენზირებული ქართველოლოგიური (ენათმეცნიერული, ლიტერატურათმცოდნეობითი, ფოლკლორული, ისტორიოგრაფიული, კულტუროლოგიური, ეთნოლოგიური...) გამოკვლევები.

სარედაქციო საბჭო:

იოსებ ასათიანი (ინგლისური ტექსტის რედაქტორი), ნოზა ბართაია, თამაზ ბერაძე, მერაბ ბერიძე, თეიმურაზ გვანცელაძე, როზეტა გუჭეჯიანი, ეკა დადიანი (სწავლული მდივანი), რუბენ ენოხი, როლანდ თოფჩიშვილი, ქევეზ თუთი, ნინო კვირიკაძე, მერაბ ნაჭყებია, ავთანდილ ნიკოლეიშვილი (პასუხისმგებელი რედაქტორი), მანანა ტაბიძე, ტარიელ ფუტყარაძე (მთავარი რედაქტორი), გიორგი ქავთარაძე, მარინე ქაცარავა, რევაზ შეროზია, ნინო ჩიხლაძე, ბეჟან ხორავა.

რედაქციის მისამართი: 4600, ქ. ქუთაისი, თამარ მეფის 59
აწსუ ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი, ტელ.: 4-28-83
ელ-ფოსტა: kartvelology@posta.ge
კრებულის ელ-ვერსია იხ.: www.kartvelology.ge
[www.scribd.com/kartvelian-heritage XIV](http://www.scribd.com/kartvelian-heritage-XIV)

Kartveluri Memkvidreoba ("Kartvelian Heritage"), volume XIV, is dedicated to the 77th anniversary of the birth and 33rd anniversary of the enthronement of Catholicos-Patriarch of All Georgia, the Archbishop of Mtskheta-Tbilisi and Metropolitan Bishop of Abkhazia and Pitsunda, His Holiness and Beatitude Ilia II.

The present collection has an article: 'The Georgian language – National Life of Georgians' written according to the epistles, sermons and speeches of His Holiness and Beatitude Ilia II; 'His Holiness and Beatitude Ilia II's Sermons (about the Georgian language), **historical documents:** materials featuring the struggle for the protection of the Georgian language carried out by religious and public men in the 19th century, as well as reviewed Kartvelologian researches (in linguistics, literary studies, folklore, culture studies, ethnology and more..).

EDITORIAL BOARD:

Ioseb Asatiani (editor of the English texts), Nomadi Bartaia, Tamaz Beradze, Merab Beridze, Teimuraz Gvantseladze, Rozeta Gujejiani, Eka Dadiani (scientific secretary), Ruben Enokhi, Marine Katsarava, Giorgi Kavtaradze, Nino Kvirikadze, Merab Nachkebia, Avtandil Nikoleishvili (managing editor), Manana Tabidze, Roland Topchishvili, Kevin Tuite, Tariel Putkaradze (Editor -in chief), Revaz Sherozia, Nino Chikhladze, Bejan Khorava.

Address of the Editorial Office; 59, Tamar Mepe str., Kutaisi

© Kutaisi State University Press, 2010

შინაარსი

ტარიელ ფუტკარაძე - ქართული ენა - ქართველთა ეროვნული სიცოცხლე (სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთათბილისის მთავარეპისკოპოსის, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ეპისტოლეების, ქადაგებებისა და სიტყვათა მიხედვით).....	9
Tariel Putkaradze - The Georgian language – national life of Georgians (According to epistles, sermons and speeches of Catholicos-Patriarch of All Georgia, the Archbishop of Mtskheta-Tbilisi and Metropolitan Bishop of Abkhazia and Pitsunda, His Holiness and Beatitude Iliia II).....	35
LELA AVALIANI, LUIZA KHACHAPURIDZE, OMAR AKKAM - Expressions related to God in the Arabic and languages	36
ლელა ავალიანი, ლუიზა ხაჭაპურიძე, ომარ აკამი - ღმერთთან დაკავშირებული გამონათქვამები არაბულსა და ქართულში	38
ოთარ გოგოლიშვილი - ბათუმის ოლქი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში	39
Otar Gogolishvili - Batumi Region the Member of the Democratic Republic	53
ნატო გულუა - აკაკი წერეთელი და რუსული მწერლობა (წერილის “ნეკრასოვის დაკრძალვის“ მიხედვით)	54
Nato Gulua - Akaki Tsereteli and the Russian Literature (According to the article “Nekrasov’s Funeral”)	57
დარეჯან დვალი-დემეტრაძე - შვეიცარიული დღესასწაულები (პარალელები ქართულ დღესასწაულებთან)	58
Darejan Dvali-Demetradze - Dvali -Holidays in Switzerland (parallels to Georgian holidays)	61
ლუკა დვალიშვილი - აკაკი წერეთელი და აჭარის შემოერთების პრობლემა	62
Luka Dvalishvili - Akaki Tsereteli and the problem of reunion of Achara to Georgia	67
ია ვაშაკიძე - “უცხოს“ მნიშვნელობის ცვლისათვის რუსულ იმპერიულ სივრცეში	68
Ia Vashakidze - On the semantic change of “utskho” (foreign) related to language in the Russian imperial space	72
ზურაბ თორია - “ერი დედაა ენისა“	73
Zurab Toria - "Nation is Mother of Language"	79

რუსუდან კაშია, დავით შავიანიძე - იმერული ლექსიკისათვის (ზონისა და ოკრიბის მასალების მიხედვით)	80
Rusudan Kashia, Davit Shavianidze - On the Lower-Imeretian (Khoni and Okriba) words	85
იგორ კეკელია - მარტვილის რაიონის ტყისა და საძოვრების ზონის ტოპონიმიიდან	86
Igor Kekelia - From the place-names of Martvili region woods and pastures	90
ზეინაბ კიკვიძე - ლაზარეს სახის მხატვრული ტრანსფორმაციისათვის ქართულ მწერლობაში	91
Zeinab Kikvidze - On the fictional transformation of the Lazarus image in the Georgian literature	98
მამუკა მენაბდე - ქართული სამეფო-სამთავროების შიდაპოლიტიკური ურთიერთობების ისტორიიდან XVI საუკუნის 40-50-იან წლებში	99
Mamuka Menabde - From the history of internal political relations of the Georgian kingdoms and principalities in the 40-50s of the 16 th century	104
მაია მიქაუტაძე - [დ] V-XVIII სს. ქართულსა და თანამედროვე ქართველურ კილოებში	105
Maia Mikautadze - [j] in the Georgian language of 5 th -18 th cc. and in the modern Kartvelian dialects	116
ნორა ნიკოლაძე-ლომსიანიძე - ლეგენდები “აკაკის კრებულში”	117
Nora Nikoladze-Lomsianidze - Legends in “Akaki’s Collections”	122
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი - გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედების ტექსტოლოგიური ისტორიის ზოგიერთი საკითხი	123
Avtandil Nikoleishvili - On some questions form the textual study history of Galaktion Tbidze’s works	138
ნატო ნიკაბაძე - ნოე ჯორდანია და ეროვნული საკითხი	139
Nato Nikabadze - Noe Zhordania and the national question	142
ნელი სიჭინავა - მსოფლიოს ეროვნული და უნივერსალური სურათის ასახვა ფრაზეოლოგიზმების თარგმანში	143
Нелли Сичинава - Перевод фразеологизмов как способ отражения национальной и универсальной картин мира	149
ნელი უგრეშელიძე - ქართული დამწერლობის ისტორიიდან (ნუმიზმატიკური მასალის მიხედვით).....	150

Neli Ugrekhelidze - From the history of the Georgian writing (according to the numismatic materials)153

ჟუჟუნა ფეიქრიშვილი, რუსუდან საღინაძე.

მპა ღაღინაძე - იმერული კილოს ლექსიკისათვის (ლ. უკლებას სალექსიკონო მასალა)154

Zhuzhuna Peikrishvili, Rusudan Saghinadze, Eka Dadiani - For the vocabulary of Imeretian dialect (material of L.Ukleba's dictionary).....160

კახაბერ ქებულაძე - გიორგი ზდანოვიჩისა და ნოე ჟორდანიას პოლემიკა ქუთაისის საადგილმამულო ბანკთან დაკავშირებით161

Kakhaber Kebuladze -Polemics between Giorgi Zdanovic and Noe Zhordania on the Kutaisi Nobility Bank166

დავით შავიანიძე - ქართული გვარსახელები (ზემო აჭარის რამდენიმე სოფლის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით)167

David Shavianidze - Georgian family-names (On the example of ethnographic materials of some upper-Acharan villages)173

რევაზ შეროზია - ქართველური ეტიმოლოგიური მასალისათვის. III174

Revaz Sherozia - On the Kartvelian etymology material. III177

მეკალა ჩანქსელიანი - მდინარე ჳელედურას ხეობის მიკროტოპონიმია178

Mzekala Chankseliani - Microtoponyms of the Beladura river valley181

გელა ხარშილაძე - კაცთმოყვარეობის ზოგიერთი შტრიხი ვაჟასთან182

Gela Kharshiladze - On some expressions of philanthropy in Vazha Pshavela's works185

ლუიზა ხაჭაპურიძე - ლიტურგიკული ხატები ზვიად გამსახურდიას პოეზიაში.....186

Luiza Khachapuridze - Liturgical images in Zviad Gamsakhurdia's poems.189

რამაზ ხაჭაპურიძე - აბრაკადაბრები ქართულ შელოცვებში190

Ramaz Khachapuridze - Abracadabra in Georgian spells195

გია ხოპერია - აკაკი წერეთლის ლიტერატურულ-კრიტიკული შეხედულებების ზოგიერთი საკითხი196

Gia Khoperia - On some questions of Akaki Tsereteli's literary-critique views203

დანიართი

- გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, უწმიდესი გრიგოლის განკარგულების საფუძველზე შექმნილი კომიის დადგენილება მეგრულ კილოზე ლოცვათა თარგმანის მიზანშეწონილობის შესახებ (1895)204
- თედო (თევდორე) სახოკია** - სოხუმში არსებული ენობრივი სიტუაციის შესახებ (1900 წ. 1 ივლისი)236
- კავკასიის მხარის სამხედრო გუბერნატორ გერშელმანის წერილი მთავარმმართველის კანცელარიის უფროსს (1900 წ. 3 აგვისტო).....239
- ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორ გერშელმანის მოხსენება „სოხუმის ოლქში ქართული მოძრაობის შესახებ“ (1900 წ. 2 სექტემბერი).....244
- საიდუმლო წერილი კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის მთავარმმართველის საბჭოს (1904 წ. 12/15 მარტი)248
- დეკანოზი იოანე ვოსტორგოვი** - საეკლესიო სკოლა ამიერკავკასიაში...273
- კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის მთავარმმართველის საბჭოს დადგენილება (1904 წ. 1 მაისი)287
- XIX საუკუნის ქართველი საზოგადო მოღვაწეები (სტ.ძიმისტარაშვილი, ალ.ნანეიშვილი, ნ.დადიანი, ვ.მასხულია, რ.საჯაოხელი /ზუნდაძე/, დ.ღამბაშიძე, ლ.ლოლუა) რუსეთის ანტიქართული პოლიტიკის შესახებ289
- სენაკელი ტ. კ-ლი** - მეგრულის ენის გამო (1904 წ. 17 ივლისი)302
- იაკობ ფანცხავა** - ქართული ენა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში და ბატონი თედო ჟორდანი (1905 წ. 23 მარტი)305
- თედო ჟორდანია** - ქართული ენისთვის ბრძოლა 1882-1910 წლებში317
- თედო ჟორდანია** - ვინ დაიცვა ქართული ენა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში? (1913 წ.)336
- საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის განჩინება (2005 წ. 23 დეკემბერი)350
- სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის საკვირაო ქადაგება დავითობის დღესასწაულზე (2006 წ. 8 თებერვალი)351

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის მისალმება საქართველოს საპატრიარქოს, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენციის “სვანეთი - ქართული კულტურის სავანე“ მონაწილეებისადმი (2006 წ. 19 ივნისი)352

საქართველოს საპატრიარქოს, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენციის “სვანეთი - ქართული კულტურის სავანე“ მემორანდუმი353

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება ზუგდიდის ლაქერნის ყოვლადწმიდა ღთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძარში (2007 წ. 3 ივნისი)355

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის საშობაო ეპისტოლე (2010 წ.)358

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის საკვირაო ქადაგება (2010 წ. 10 ოქტომბერი)366

ქართული ენა - ქართველთა ეროვნული სიტყვები

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,
მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის,
ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის,
უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის
ეპისტოლეების, ქადაგებებისა და სიტყვათა მიხედვით

კაცობრიობის ისტორია ხალხების გაჩენისა და დაღუპვის მძიმე ქრონიკაა. ამ ფონზე სასწაულს ჰგავს ქართველი ერის 33-საუკუნოვანი სიცოცხლე, რომელიც, პირველ რიგში, ქართული ენითაა განხორციელებილი.

ბოლო 2000 წლის განმავლობაში ქართველთა ეროვნული არსობა ქრისტიანობამ რომ ასაზრდოვა, ესეც უეჭველია. დამპყრობელთა შემოსევის დროს ქართველთა ბრძოლას შეუპოვარს ხდიდა რწმენის დაუთმობლობა, ვინაიდან ქრისტიანობა ქართველისთვის არ იყო მხოლოდ ცხოვრების ფილოსოფია და არსებობის წესი: დროთა განმავლობაში ქრისტიანული ტაძრები და მონასტრები იქცა ქართველური (ქართულენოვანი) კულტურის აქტიურ ცენტრებად და ეროვნული ცნობიერების ღვთიურ ნაკადულებად. გარდა ამისა, როცა სახელმწიფოებრიობას გვიშლიდა მტერი, საქართველოს ავტოკეფალიური ეკლესია ინარჩუნებდა ერთიან ეკლესიურ და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ სივრცეს და სახავდა სწორ ეროვნულ ორიენტირებს. ასეა დღესაც, როდესაც მტრის მიერ ოკუპირებული და ანექსირებულია მსოფლიოს მიერ აღიარებული საქართველოს ტერიტორიის 20%.

დღესაც, იმპერიული თუ გლობალისტური დიდი აგრესიების პერიოდში, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესი და უნეტარესი ილია მეორის სიტყვანი ნათლად გამოკვეთს ქართველთა ეროვნული გადარჩენის გზას.

ნაშრომში წარმოდგენილია უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ხედვა ქართველთა ენობრივ-კულტურული ისტორიისა და თანამედროვე საფრთხეების შესახებ.

მართალი ლაზარე - ქართველი ერის სიმბოლო

მრავალი საუკუნის წინ, სავარაუდოდ, ახალი წელთაღრიცხვის VIII-IX საუკუნეებში ღვთიკუპრთხელმა ადამიანმა დაწერა “შესხმაი ქართველთაი და ქართველთა ენისაი” (“ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი”). იოვანე ზოსიმეს დაბადებამდე დაწერილ ამ მისტიურ ლექსში ქართველი ერის სიცოცხლე ქრისტეს მეგობარ ლაზარეს ბედთანაა გაიგივებული.

საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის მიერ ლაზარეს შაბათი გამოცხადებულია ქართული ენის ეროვნულ დღესასწაულად; კერძოდ, ამის შესახებ 1986 წელს, 13 (26) აპრილს, ლაზარეს შაბათის ქადაგებაში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ ბრძანა:

“...ივერიის ყოვლად წმიდა ღვთისმშობლის ხატის წინასწარმეტყველებით, საქართველო გაბრწყინდება უკანასკნელ ჟამს.

საეკლესიო გადმოცემის თანახმად, ცნობილია და ჩვენ ვიცით, რომ X საუკუნეში ყოველივე ეს ხილვით ეუწყათ წმიდა მამებს ივერონის ქართველთა სავანეში... როცა მთელი ქვეყანა დაკარგავს რწმენას, სიყვარულს, სათნოებას, საქართველო გაბრწყინდება სარწმუნოებით, სიყვარულით, სიწმიდით. ამ დროს ქართველი ერისთვის უფლისმიერი ჯილდო იქნება ის, რომ მეორედ მოსვლის ჟამს უფალი კაცობრიობას განსჯის ქართული ენით.

მას შემდეგ, როცა ცნობილი გახდა ეს დიდი საიდუმლო, მას შემდეგ, როცა უფალმა გამოუცხადა ჩვენს წინაპარს, რომ “სახარებასა შინა ამას ენასა ლაზარე ჰქვიან“, ქართველობა ზეიმობდა ქართული ენის დღესასწაულს - ლაზარეს შაბათს. მაგრამ ქვეყნის ავბედობამ, მისმა მძიმე წარსულმა წაშალა ეს კურთხეული და წმიდა ტრადიცია. დღეს კვლავ დადგა ჟამი და აღვადგინეთ ეს დღესასწაული“¹.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ამ ქადაგების შემდეგ საქართველოში აღდგა ძველქართული ტრადიცია - ლაზარეს აღდგინების დღეს ქართული ენის დღესასწაული²; 1986 წლიდან დღემდე, “საქართველოს ეკლესიის კალენდრის“ მიხედვით, ყოველ ლაზარეს შაბათს ეკლესიის მიერ საზეიმოდ აღინიშნება ქართული ენის დღე.

2003 წლის ქადაგებაში საქართველოს პატრიარქმა ბრძანა: “წმიდა და მართალი ლაზარეს აღდგინების დღე არის ჩვენი დიდი ეროვნული დღესასწაული - ქართული ენის ზეიმი“³.

აქვე არსებითია იმის აღნიშვნა, რომ ფრაზა: “სახარებასა შინა ამას ენასა ლაზარე ჰქვიან“ მოცემულია დიდი მნიშვნელობის მქონე ძეგლში: “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“, რომლის სხვა სახელია: ქებაი ქართველთაი და ქართველთა ენისაი; კერძოდ, პეტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკის წიგნთსაცავის ხელნაწერთა ფონდის ბერძნულ კოლექციაში დაცულია იოვანე ზოსიმეს “ლიტურგიკულ ენციკლოპედიად“ ცნობილი ხელნაწერი კრებული; მის სარჩევში “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“ შესულია როგორც: “შესხმაი... ქართველთაი და ქართველთა ენისაი“. სხვა ხელნაწერებშიც სხვაობს ლექსის სათაური და სარჩევში წარმოდგენილი ვარიანტი; მაგ., მიქაელ დეკანოზის კრებულის სარჩევში (ზანდუკში) მე-10 თხზულებათა “ქებაი ქართულისა ენისაი“ (მიქაელ დეკანოზის თხოვნით, სარჩევი დაიწერა

¹ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება ლაზარეს შაბათს (13/26 აპრილი, 1986 წ.); ჯვარი ვაზისა, №1, 1986 წ.

² ამ თვალსაზრისით ასევე საინტერესოა ამონარიდი 1997 წლის ქადაგებიდან: “ლაზარე ქართულ ენასთანაა დაკავშირებული. ქართულმა ეკლესიამ ლაზარეს შაბათს ქართული ენის დღესასწაული დააწესა...” (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება ლაზარეს შაბათს [აპრილი, 1999 წ.]; საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი II, თბ., 1997, გვ. 299).

³ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება ლაზარეს შაბათს (19 აპრილი, 2003 წ.), საპატრიარქოს უწყებანი, №16, 25 აპრილი - 01.05. 2003 წ.

იოვანე-ზოსიმეს ხელით) მაგრამ საკუთრივ ტექსტში, რომელიც სხვა გადამწერის ხელითაა დაწერილი, ლექსის სახელია: "ქართულისა ენისათვის"⁴.

ლოგიკურია დავასკვნათ: მემატანეთა აზრით, ლაზარე არის ქართველი ერისა და ქართული ენის სიმბოლო. შესაბამისად, ლაზარეს აღდგინების დღე არის ქართული ენისა და ქართველი ერის დღე.

რომელი საუკუნიდან ვდღესასწაულობთ ქართული ენის დღეს?

პირველ რიგში, მოკლედ ამ წმიდა ტრადიციის შესახებ:

"ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი" წყაროებში ჩნდება X საუკუნიდან, კერძოდ, 4 ხელნაწერით შემოგვენახა; ამათგან ერთი ვარიანტი, რომელიც მიქაელ ლეკანოზის სურვილით შექმნილ ჰაგიოგრაფიულ თხზულებათა კრებულზეა დართული, კალიგრაფიულადაც და რედაქციულადაც განსხვავდება იოვანე ზოსიმეს მიერ გადაწერილი სამი სხვა ხელნაწერისგან. ეს გვაძლევს საფუძველს, ვთქვათ: იოვანე ზოსიმე არ არის "ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაის" ავტორი. ეს ცხადია ჩვენთვის ცნობილ პირველ ქართულ თარიღიან ხელნაწერში ("სინური მრავალთავი", 864 წ.) ჩართული "ქებაის" ტექსტზე არსებული მინაწერთაც:

"ქრისტე, შეიწყალე მხრეკელი ამისი იოვანე, ამენ".

აღსანიშნავია, რომ "გაჩხრეკა" გამოწვლილვით განხილვას (საბა), რედაქტორობას, ძიებას ნიშნავს და არა ავტორობას⁵; შდრ.: მხრეკალი - იგივეა რაც მწერალი, გადამწერი (ი. აბულაძე). სინური მრავალთავის კიდევ ერთი ფრაზა: "შემინდვით წმიდანო ღმთისანო, უცბად ჩხრეკისათვის, არაის თუ მწერალი ვიყავ".

ძველი ტექსტები ასხვავებს "უცბად მხრეკელსა" და მწერალს; ჩანს, მწერალი ტექსტის პროფესიონალი გადამწერია (კალიგრაფია), მხრეკალი კი - შემომსველი, ამკინძველი, ტექნიკური რედაქტორი (რომელიც ზოგჯერ კალიგრაფობს კიდევ; იხ. ქვემოთ).

ფაქტია ისიც, რომ "ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი" IX საუკუნეში უკვე პოპულარული იყო საზღვარგარეთის ქართული კულტურის ცენტრებშიც: იერუსალიმსა (საბაწმიდასა) და სინას მთაზე.

ჩვენი შემდგომი მსჯელობისთვის არსებითია "საბაწმიდური მრავალთავის" შექმნისა და შემოსვის ისტორია:

ყველასთვის ცნობილი "სინური მრავალთავი" წარმოადგენს "საუფლო და დიდ საეკლესიო დღესასწაულებზე" წასაკითხ ჰომილეტიკურ თხზულებათა (ზებირად თქმულ ძველ საეკლესიო ქადაგებათა, მოძღვრებათა) კრებულს. კრებული შექმნილია იერუსალიმში, წმიდა საბას ლავრაში, 864 წელს⁶ (ინიციატორი და ერთ-ერთი გადამწერია მაკარ ლეთეთელი - გრიგოლ ხანძთელის ერთ-ერთი

⁴ ვარიანტების შეპირისპირებისათვის ვრცლად იხ. კრებული: "ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი" (შემდგენელ-რედაქტორი ტ. ფუტკარაძე), ქუთაისი, 2000.

⁵ კრებული: "ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი" (შემდგენელ-რედაქტორი ტ. ფუტკარაძე), ქუთაისი, 2000, გვ. 93-94.

⁶ შემდეგ ხელნაწერი აუტანაით სინას მთაზე; შდრ.: უფრო სამართლიანი იქნებოდა, ამ ხელნაწერს დაარქმეოდა "საბაწმიდური მრავალთავი" (ი. იმნაიშვილი, სინური მრავალთავი, თბ., 1975).

მოწაფე). სწორედ ამ უძველეს, IX საუკუნეში უკვე ტრადიციულ სადღესასწაულო საკითხავ კრებულშია ჩართული “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი”.

ცნობილია, ასევე, რომ ჩვენამდე მოღწეული ხელნაწერი 981 წელს მესამედ შემოსა იოვანე ზოსიმემ. ზოსიმეს ხელითვეა გადაწერილი “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაის” აქვე წარმოდგენილი ვარიანტი; სწორედ ამიტომ ვარაუდობენ, რომ “სინურ მრავალთავს” ქართული ენის (ქართველი ერის) ქება დაამატა იოვანე ზოსიმემ. თავის ანდერძში იოვანე ზოსიმე ამბობს, რომ მან მოხუცებულობის ჟამს შემოსა “ესე წიგნი მრავალთავი”.

ლოგიკურია, ვიფიქროთ, რომ თუკი იოვანე ზოსიმე რომელიმე ტრადიციულ კრებულს, მით უმეტეს ასწლოვან, იერუსალიმში შექმნილ კანონიკურ სადღესასწაულო ჰომილეტიკური თხზულებების კრებულს თავისი ინიციატივით რაიმეს დაუმატებდა, ამის შესახებ მიუთითებდა კიდევ; კერძოდ, იოვანე ზოსიმე სხვა შემთხვევაში აღნიშნავს ხოლმე, თუკი რაიმეს ამატებს; მაგ.: იმავე პერიოდში (983 წ.) სხვა ხელნაწერის შემოსვის დროს “იოვანე-ზოსიმემ კრებულს დაუმატა ერთი მცირე მოცულობის თხზულება: “და კუალად სხუი ჰამბავი დამისთევისათვისვე” შენიშვნით: “ესეი უკუანაის ვპოვე და აქა შევჩხრიკე. შემინდვეთ და ლოცვა-ყავთ”⁷.

ვფიქრობთ, არ უნდა გამოვრიცხოთ, რომ “მრავალთავის” იერუსალიმურ ვარიანტშივე იყო “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი”. უფრო სარწმუნოდ გვეჩვენება ის, რომ 864 წელს გადაწერილი დიდი ხელნაწერის ბოლო ფურცელი დროთა განმავლობაში მეტად შეილახა, რის გამოც შემოსველმა იგი 981 წელს ხელახლა გადაწერა - გააახლა.

შდრ., ზემოთ ციტირებული ფრაგმენტიდან (“ესეი უკუანაის ვპოვე და აქა შევჩხრიკე. შემინდვეთ და ლოცვა-ყავთ”) ჩანს, რომ ტერმინი “მჩხრეკელი” შეიძლება გავიაზროთ, როგორც “დამმატებელიც” (შევჩხრიკე - დავამატე): მჩხრეკელი - “ცუდად” გადამწერი; დაჩხრეკა - “დაწერა”; დაჩხრეკილი - “დაწერილი”; ჩხერკა - “ჩიქნა”/“წერა”⁸.

ყოველ შემთხვევაში, ფაქტია, რომ IX საუკუნეში თუ არა, X საუკუნეში მაინც ქართული ქრისტიანული კულტურის უბირველეს საზღვარგარეთულ ცენტრში - სინას მთაზე - საუფლო და დიდ საეკლესიო დღესასწაულებზე იკითხებოდა ხოლმე “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი”.

მაშასადამე, მრავალი საუკუნის წინ სრულიად საქართველოს სამოციქულო ეკლესიაში აქტუალური იყო იდეა: ქართული ენის (ქართველი ერის) სიმბოლო - უფლის მეგობარი ლაზარე.

ამას ცხადყოფს შემდეგი ფაქტებიც:

- იოვანე ზოსიმემ “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაით” დაამთავრა საბაწმიდის ლავრაში მის მიერ შედგენილი “ლიტურგიკული ენციკლოპედია” (950-965 წლებში);

- სინაწმიდის დეკანოზის, კვირიკე მიძნაძორელის სურვილით, “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი” დაერთო სინას მთაზე გადაწერილი ოთხთავის სრულ ნუსხას (979 წელს);

- სინას მთაზე მოღვაწე მიქაელ დეკანოზმა “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი” ჩართო ჰაგიოგრაფიულ თხზულებებში (981-983 წლებში).

⁷ კრებული “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი”, ქუთაისი, 2000, გვ. 41.

⁸ ჩხრეკ- ძირის ვარიანტებისათვის იხ. ზ. სარჯველაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1995.

სწორედ წინაპრების ხედვის გათვალისწინებით ბრძანებს უწმიდესი და უნეტარესი ილია მეორე:

“ადრეულ საუკუნეებში ქართველობა საზეიმოდ აცხადებდა: “და სახარებასა შინა ამას ენასა ლაზარე ჰრქვიან”... ქვეყნის ავბედობამ, მისმა მძიმე წარსულმა წაშალა ეს კურთხეული და წმიდა ტრადიცია. ჩვენ უნდა აღვადგინოთ ეს დღესასწაული”⁹.

“ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაის“ უცნობი ავტორის კვალად, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია მეორე მიიჩნევს, რომ ლაზარე არის ჯვარცმული ქართველი ერის სიმბოლო; კერძოდ, ერთი მხრივ, ქართველი ერის დანიშნულებაა სიმართლითა და სიყვარულით განმსჭვალული სიცოცხლე¹⁰; მეორე მხრივ კი, ქართველი ერი და ქართული ენა ურთიერთგანმსაზღვრელი ცნებებია¹¹.

დღეს ზოგი ფსევდოლიბერალი ცდილობს, რომ გააკრიტიკოს “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“, როგორც ქართული მესიანისტური იდეის წარმომჩენი პოეტური ქმნილება; გარდა ამისა, უარყოფითად აფასებენ საქართველოს ეკლესიის გადაწყვეტილებას, რომლის მიხედვითაც ლაზარეს შაბათს საზეიმოდ აღინიშნება ქართული ენის დღე.

ყოველი ერი და პიროვნება ეძებს თავის დანიშნულებას; შესაბამისად, არა აწმყოში (თუნდაც ამქვეყნიურ ველში), არამედ მეორედ მოსვლის ჟამს ქართველი ერის სულიერად ამაღლების ნდომა ვინმეს მიერ რატომ უნდა იყოს კრიტიკის საგანი?

მეორედ მოსვლის ჟამს ამაღლება ყოველი ქრისტიანის ოცნებაა. ანალოგიურად, “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაის“ შემოქმედი გვეუბნება, რომ უფლისგან შემკული და კურთხეული ქართველი ერი (ქართული ენა) - სიყვარულით მცხოვრები ერი, რომელიც ამქვეყნიურ სამყაროში (ოღითგან “დღესამომდე“) ძლიერ იბპერიათაგან ტანჯულია (“დამარხულია“, “მდაბალია“, “დაწუნებულია“), ამაღლება განკითხვის ჟამს... იგივე სურთ ამ ლექსის ჩვენთვის ცნობილ პირველ დამფასებელთ: იოვანე ზოსიმეს, დეკანოზ კვირიკეს, დეკანოზ მიქაელს... ამასვე ამბობს ჩვენი თანამედროვე, უწმიდესი და უნეტარესი ილია მეორე; ეს ეოცნებება ბევრ სხვა ქართველს¹²...

⁹ ლაზარეს აღდგინების ხატი X საუკუნისაა (ხატების ელექტრონული ვერსიები მოგვაწოდა ბ-ნმა ლ. ტოვონიძემ).

¹⁰ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება ლაზარეს შაბათს, ლაზარეს აღდგინების სახელობის ტაძარში (კინოსტუ-დიის ეზოში) 2005 წლის 23 აპრილს; საპატრიარქოს უწყებანი, №28, 28 აპრილი - 11 მაისი, 2005 წ., საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი II, თბ., 1998, გვ. 2.

¹¹ ილია II: “ვინ წარმოშვა ქართული ენა? ქართველმა ერმა წარმოშვა ქართული ენა, თუ ქართულმა ენამ წარმოშვა ქართველი ერი? დღთის კურთხევით, მათი შობა ერთად მოხდა: წარმოიშვა ქართული ენა და წარმოიშვა ქართველი ერი“; სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება ლაზარეს შაბათს (13/26 აპრილი, 1986 წ.); ჯვარი ვაზისა, №1, 1986 წ.

“ქებაის“ ტექსტში ენისა და ერის მიმართების შესახებ ვრცლად იხ. კრებული: ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი, ქუთაისი, 2000.

¹²რაც დრო გადის, უფრო მეტი ქართველი, განსაკუთრებით, ახალგაზრდობა ხდება მორწმუნე, აღმსარებელი; განა ეს არ არის ხილული ნიშანი, რომ ქართველობა ლაზარეს კვალს მიჰყვება?!

აქვე შევნიშნავთ: ფსევდოლიბერალები ბოლო პერიოდში უფრო აქტიურად ცდილობენ, მძაფრად “გააკრიტიკონ” ადრექრისტიანული ხანის ქართული მესიანიზმი და დღეს აქტიურად გამოყენებული ფრაზა: ივერია გავრწყინდება!

ჩვენი წინაპრის ხედვა თუ სხვადასხვა თაობის ქართველთა სურვილი მომავალში ქართველი ერის გაბრწყინებისა არ არის ის მესიანიზმი, რომელიც უნდა ვაკრიტიკოთ; მეტიც, ეს უნდა გავიაზროთ როგორც ერის არჩევანი, იაროს ქრისტეს გზით; ასევე: ლაზარეობა “დაფლვით ნათლისღება”, ერის/პიროვნების არსებობის ქრისტიანული გააზრება, ერის/პიროვნების მიერ საკუთარი მისიის ქრისტიანული აღქმა და არა მკრეხელური მესიანიზმი¹³.

საქართველოს ეკლესიის მიერ ლაზარეს შაბათს ქართული ენის დღესასწაულის დაწესება უნდა გავიგოთ, როგორც ქართველი ერის სამარადეო სვლის მყარი კალაპოტის - ლაზარეს გზის - სიმბოლური გამოსახვა: აწმყოში თავმდაბლობა, მომავალში - გაბრწყინება, “მკვდრეთით” აღდგომა (ქრისტეს “მკვდრეთით აღდგომა”).

14 აპრილი - საქართველოს სახელმწიფო ენის დღე

1978 წლის 14 აპრილს საქართველოს სტუდენტობამ, ზოგადად საქართველოს საზოგადოებამ, საშუალება არ მისცა საბჭოთა ხელისუფლებას, ქართული ენისთვის წაერთმია სახელმწიფო ენის ისედაც დამცრობილი სტატუსი; ამდენად, წესით, 14 აპრილი ოფიციალურად უნდა იყოს ქართული ენის, როგორც საქართველოს სახელმწიფო ენის, დღე.

საქართველოს მთავრობის მიერ 14 აპრილი იწოდება ხან ქართული ენის დღედ, ხან კი - დედაენის დღედ (ლაზარეს აღდგინების დღეს, როგორც ქართული ენის დღეს, კი სათანადო ყურადღება არ ექცევა)¹⁴.

ამასთან დაკავშირებით ჩნდება კითხვა:

- თუკი 14 აპრილი ქართველთა დედაენის დღედ დამკვიდრდება, საქართველოს ის მოქალაქე, რომელიც თავის ეთნიკურ დედაენად მიიჩნევს: სომხურს, რუსულს, აზერბაიჯანულს, რამდენად იქნება მოტივირებული, რომ 14 აპრილი იზეიმოს?

14 აპრილი თუკი გამოცხადდება ქართული ენის, როგორც საქართველოს სახელმწიფო ენის, დღედ, საქართველოს ყველა მოქალაქე თბილისშიც, ქუთაისშიც, ახალქალაქშიც და თელავშიც ვალდებული და მონარული იქნება, იზეიმოს თავისი სახელმწიფო ენის დღე.

ვფიქრობთ, ყველა საფუძველი გვაქვს, ვთქვათ:

¹³ რასაკვირველია, მიუღებელი “მესიანიზმი” კონკრეტულ აწმყოში ერის (პიროვნების, პარტიის, სახელმწიფოს, რელიგიური დაჯგუფების...) მიერ თავის წარმოდგენა კაცობრიობის მხსნელად; მაგ., რეალურ აწმყოში კაცობრიობის მხსნელის როლში თავის წარმოდგენამ შვა: ფაშიზმი, კომუნიზმი, ანტისაზოგადოებრივი (ე.წ. ფსევდოლიბერალური, ანტიეროვნული) გლობალიზმი, რელიგიური ფანატიზმი.

¹⁴ საკითხის ისტორიისათვის იხ., ტ. ფუტყარაძე, 14 აპრილი - ქართული ენის დღე თუ საქართველოს სახელმწიფო ენის დღე? სამეცნიერო-პოპულარული გაზეთი “ქართული... №3, 1999 წ.; იხ. აგრეთვე, აქვე (№1, 1998 წ.): ტ. ფუტყარაძე, სახელმწიფო ენა - ქვეყნის ღირსების საზომი.

I. ბზობის წინა შაბათი - ლაზარეს აღდგინების შაბათი, რომელიც საქართველოს ეკლესიის მიერ აღიარებულია ქართული ენის საზეიმო დღედ, ოფიციალურად უნდა გამოცხადდეს საქართველოს ეროვნულ დღესასწაულად - ქართველთა დედაენის - ქართული ენის დღედ. ამ დღეს მნიშვნელოვანი იქნება თემა: ქართული ენა და ქართველი ერი.

II. 14 აპრილს ოფიციალურად უნდა მიეცეს ის სტატუსი, რომელიც 1978 წლის 14 აპრილის ამბებით თავისთავად განისაზღვრა: საქართველოს სახელმწიფო ენის (ქართული სამწიგნობრო ენის) დღე. ამ დღეს მნიშვნელოვანი იქნება თემა: ენა და სახელმწიფო.

ქართული სამწიგნობრო ენა - ქართველი ერის ურღვევი საძირკველი

ქართველთა დედაენა - ქართული ენა სხვა ენათაგან აშკარად გამორჩეულია ერთი ნიშნით:

მსოფლიოში არ არსებობს სხვა ენა, რომელიც, როგორც საეკლესიო და სამწიგნობრო ენა, უწყვეტად ფუნქციონირებს, სულ მცირე, ბოლო 15 საუკუნის მანძილზე და მისი ფონეტიკა, გრამატიკა და ლექსიკა თვისობრივად არ შეცვლილა... ლოგიკური საფუძვლები არსებობს, ვთქვათ ისიც, რომ არქაული ქართული სამწიგნობრო ენა და ასომთავრული ანბანი ქრისტიანობამდელ ქართველთა საერთო-ეროვნული შემოქმედებაა¹⁵.

ერთი რამ კი უეჭველია: საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ქართველ მოღვაწეთა (იოვანე ლაზი, ჭყონდიდლები, იოვანე მინჩხი, გიორგი ათონელი, ექვთიმე ათონელი, იოვანე პეტრიწი, შოთა რუსთაველი...) მიერ ჩამოძვრილი ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის ენა ახალი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნეებიდანვე წარმოადგენს ქართველთა ერთობის ურღვევ ფუნდამენტს.

უფლის ნებით, ქართველ ერს ოდითგანვე საცხოვრისად აქვს დედამიწის მშვენიერი, გეოპოლიტიკურად მნიშვნელოვანი მიწა-წყალი - ამიერკავკასია; სხვა ხალხები მუდამ ცდილობდნენ და დღესაც ცდილობენ, თავადაც დაემკვიდრონ აქ; ამგვარი სურვილი ხშირად გადადის ჩვენდამი მტრობასა და მოშურნეობაში. არაიშვიათად, მომხდური ცდილობს, დაშალოს ქართველთა ენობრივ-კულტურული ერთობა, ამ გზით დაასუსტოს ქართველთა ძლიერება და მიიტაცოს საქართველოს ტერიტორია. როგორც წესი, პირველ რიგში მტერი ცდილობს, ქართველებს წაგვართვას ან გაგვიუცხოოს დედაენა და მართლმადიდებლობა.

ბოლო საუკუნეებში ქართველთათვის ტრადიციული სამწიგნობრო კულტურის გაუცხოების ერთ-ერთ ნაცად გზას წარმოადგენს ქართველთა ენობრივი დანაწევრება: ცალკეული ქართველური დიალექტების დამოუკიდებელ ენებად გამოცხადება და მათ ბაზაზე ახალი სამწიგნობრო ენების შექმნა.

რუსეთის იმპერიის მხრიდან ამგვარი ანტიქართული მცდელობები იყო: მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში ("ლუშნუ ანბანი", "მეგრული ანბანი") და

¹⁵ ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. I, თბ., 1979, გვ. 154-156: ქართული ენა ქართლელ-კახელ-იმერელ-გურულებისა და მეგრულ-სვანებისთვის საერთო ენაა... წარმართობისდროინდელი საერთო შემოქმედება... საკითხის მიმოხილვისათვის იხ... აგრეთვე: ტ. ფუტყარაძე, ქართველები, ნაწ. I (ქრისტიანობამდელი ეპოქა), ქუთაისი, 2005, გვ. 298-386.

XX საუკუნის დასაწყისში (“ყაზახში გაზეთი”). პროცესი გააქტიურდა XX საუკუნის 90-იან წლებში, როცა აშკარა გახდა, რომ საქართველო გავიდა იმპერიული სივრციდან; სწორედ ამ პერიოდში ხელახლა შეიქმნა: მეგრული და ლაზური “დედაენები”... მეგრულ-სვანურ კილოებზე ითარგმნა სახარება, ლოცვანი.

პრობლემა აქტუალურია დღესაც, ვინაიდან ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დაშლისათვის ძალებს არ ზოგავენ მრავალმილიონიანი უცხოური დაფინანსების მქონე ჯგუფები; ვითარებას ართულებს ისიც, რომ ამ ეტაპზე ქართული სამეცნიერო აზრი გაორებულია¹⁶.

ბოლო პერიოდში პრობლემა გაამწვავა ევროსაბჭოს დოკუმენტების არასწორმა ინტერპრეტაციამ; კერძოდ:

1992 წლის 5 ნოემბერს ევროსაბჭოს წევრმა სახელმწიფოებმა სტრასბურგში მიიღეს “ევროპული ქარტია რეგიონალური ან უმცირესობათა ენების შესახებ”, ხოლო 1995 წლის 1 თებერვალს აქვე ხელი მოეწერა “ჩარჩო კონვენციას ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ”. ქარტია და კონვენცია ითხოვს, რომ ენობრივი უმცირესობის ენაზე მოხდეს სახელმწიფო საქმისწარმოება (შესაბამის რეგიონში), სწავლება ბაგა-ბაღში, სკოლასა და უმაღლეს სასწავლებელში¹⁷.

1999 წელს საქართველოს ხელისუფლებამ აიღო ვალდებულება, მიუერთდეს “ევროპულ ქარტიას რეგიონალური ან უმცირესობათა ენების შესახებ”. ეს ქარტია ითვალისწინებს უმცირესობათა ენებზე სწავლა-განათლებას, სახელმწიფო კანცელარიას, სასამართლო წარმოებას...

“ევროპული ქარტია რეგიონალური ან უმცირესობათა ენების შესახებ” უფლებას აძლევს ყველა სახელმწიფოს, თავად დაადგინოს უმცირესობათა ენების სტატუსი და ჩამონათვალი; იქვეა რეკომენდაცია: სახელმწიფო ენის სახესხვაობებს, დიალექტებსა და მიგრანტთა ენებს “უმცირესობათა ენების” სტატუსი არ უნდა მიენიჭოს.

1999 წლის შემდეგ - უმცირესობათა ენების შესახებ ევროპულ ქარტიასა და კონვენციაზე საქართველოს ხელისუფლების მიერ ვალდებულების აღების შემდეგ - ქართულ სამეცნიერო წრეებში დისკუსია დაიწყო კითხვით: “საქართველოში რომელია მიგრანტთა თუ ენობრივი უმცირესობათა ენა?”

მაგალითად, გერმანიის მოქალაქე 4-5 მილიონი თურქი გერმანიაში არ მიიჩნევა ეთნიკურ და ენობრივ უმცირესობად, ვინაიდან თურქები ამ ქვეყანაში არ არიან ავტოქტონები; ამ დროს ზოგი ცდილობს, საქართველოში

¹⁶ შდრ.: XX საუკუნის პირველ მეოთხედამდე ქართველი მემატიანენი, საზოგადო მოღვაწენი თუ მეცნიერები არ იყვნენ გაორებული; ზოგი უცხოელისიგან განსხვავებით, ქართველები ადეკვატურად ხედავდნენ ქართველურ ენობრივ სამყაროს და თვლიდნენ, რომ ქართველებს ერთი დედაენა და მრავალი კუთხური დიალექტი გვაქვს.

¹⁷ იხ., მაგ., ქარტიის მე-8 მუხლის I. ე. პუნქტი: სახელმწიფომ უნდა მიიღოს ზომები, რათა “ხელმისაწვდომი გახადოს საუნივერსიტეტო და სხვა სახის უმაღლესი განათლება შესაბამის რეგიონალურ და უმცირესობათა ენებზე”; ვრცლად იხ. ტ. ფუტყარაძე, “ევროპული ქარტია რეგიონალური ან უმცირესობის ენების შესახებ” და საქართველოში ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვის საკითხი, კავკასიოლოგიური სერია, V, თბ., 2009; <http://www.scribd.com/doc/12621676/T-Putkaradze-European-Charter-for-Regional-or-Minority-Languages-and-An-Issue-of-Planning-Linguistic-Policy-in-Georgia>.

უმცირესობათა ენებად გამოაცხადოს: აზერბაიჯანული, სომხური და ა.შ. ჩვენი აზრით, მხოლოდ აფხაზურს უნდა მიენიჭოს უმცირესობის ენის სტატუსი (შესაბამისად, აფხაზეთში, ქართულთან ერთად, სახელმწიფო ენის სტატუსიც); სხვა არაქართველ და არაავტოქტონ ეთნიკურ ჯგუფთა ენები კი მიგრანტის (დიასპორის) ენის სტატუსით უნდა აღიჭურვოს¹⁸.

დისკუსია გრძელდება ქართველთა საშინაო მეტყველებების კვალიფიკაციის შესახებაც:

მეცნიერთა ერთი ნაწილი (მათ შორის ამ სტრიქონების ავტორიც) მიიჩვევს, რომ ლაზური, მეგრული და სვანური არქაული ქართული სამწიგნობრო ენის სახესხვაობანია, საერთოეროვნული ქართული ენის დიალექტებია; მათი “ენებად” კვალიფიკაცია რუსეთის იმპერიის მიერაა თავსმოხვეული.

მეცნიერთა მეორე ჯგუფი სერიოზული არგუმენტაციის გარეშე თვლის, რომ ქართული, მეგრულ-ჭანური და სვანური “დამოუკიდებელი ქართველური ენებია”¹⁹. ამ დაუსაბუთებელი თეორიის პროპაგანდით ისინი, ნებისთ თუ უნებლიეთ, საფუძველს ქმნიან, ევროსაბჭოს მოთხოვნების შესაბამისად უნივერსიტეტები თუ სკოლები გაიხსნას ქართველთა კილოების მიხედვით; რატომღაც ისინი არ ითვალისწინებენ, რომ ამ გზით მეგრულ-სვანებს წყარომევათ ტრადიციული სამწიგნობრო ენა, ტრადიციული სამწიგნობრო კულტურა, შეიზღუდება ქართველთა გამაერთიანებელი სამწიგნობრო ენის გავრცელების არეალი და ფუნქცია, საფუძველი ჩაეყრება ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ დანაწევრებას და ქართული ეკლესიის დაშლას.

ქართული სამეცნიერო ველის მსგავსად, მეგრულის, ლაზურისა და სვანურის სტატუსის შესახებ გაორებულია ქართული საზოგადოებრივი აზრიც; უცხოელ მეცნიერთა და ექსპერტთა მოსაზრებები კი დღემდე უფრო რუსულ “სამეცნიერო” აზრს ეყრდნობა²⁰.

¹⁸ ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, “ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ” და საქართველოში ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვის საკითხი, კავკასიოლოგიური სერია, V, თბ., 2009; <http://www.scribd.com/doc/12621676/T-Putkaradze-European-Charter-for-Regional-or-Minority-Languages-and-An-Issue-of-Plannig-Linguistic-Policy-in-Georgia>

¹⁹ ზოგის აზრით, კიდევ უფრო მეტი “ქართველური ენა” გვაქვს: ახალი ქართული, ძველი ქართული, საშუალო ქართული, მეგრული, ლაზური, სვანური, მესხური და ა.შ.

²⁰ საკითხის ისტორიისა და მსგელობისათვის იხ.: ა. ჯაფარიძე, ქართული საეკლესიო ენის ჩამოყალიბების საკითხისათვის (იოანე ლაზი), თბ., 2002; ტ. ფუტყარაძე, ქართველები, თბ., 2005; მ. ტაბიძე, ენობრივი სიტუაცია საქართველოში და ქართული ენის ფუნქციონირების საკითხები, თბ., 2005; მ. ნაჭყვინი, მეგრულისა და ლაზურის ურთიერთმიმართების საკითხისათვის, ქართველოლოგიური კრებული, IV, თბ., 2005; თ. გვანცელაძე, ენისა და დიალექტის საკითხი ქართველოლოგიაში, თბ., 2006; რ. შეროზია, ქართველური მემკვიდრეობა, XI, ქუთაისი, 2007; რ. გუჯეჯანი, ქართველ მთელთა მენტალობის ისტორიიდან (სვანეთი), თბ., 2008; რ. თოფჩიშვილი, ქართველთა ეთნოგენეზისა და ეთნიკური ისტორიის პრობლემები, თბ., 2008; თ. ბერაძე, ქართული იდენტობის ძირითადი ეტაპები, ეთნოლოგიური კრებული, თბ., 2008; მ. ლორთქიფანიძე, ყოველი ქართველი წირვა-ლოცვის მუღამ ქართულად ასრულებდა, ახლა კი მეგრულად და სვანურად უნდა ვილოცოთ? “ჯორჯიან ტაიმსი”, 19-25 დეკემბერი, 2005; ნ. ბართაია, იქნებ განშტოება სჯობდეს, “მწერლის გაზეთი”, 01.06.2007; გ. კუჭუხიძე, ქართულ სიტყვათა შემნახველნი, “მწერლის გაზეთი”, 2007, 16-31 დეკემბერი; თ. ბერაძე, ბ.ხორავა, ქართული სალიტერატურო ენა და ქართული კულტურა - საქართველოს ყველა ენობრაფიული მხარის შემოქმედების ნაყოფი, ქართველური მემკვიდრეობა, XII, ქუთაისი, 2008; ა. გამზარდია, მეგრულ-სვანური ესკიზები ახუ ცოტა რამ ორი დედა ენის თეორიის შესახებ, ჟურნ. “ლიტერატურა და ხელოვნება”, XII, 2009; რ. გუჯეჯანი, ბ. ხორავა, ქართული საზოგადოებრივი აზრის ისტორიიდან (“ერთობილი საქართველოსთვის”), ქართველური მემკვიდრეობა, XIII, ქუთაისი, 2009; რ. კაშია, დ. შავიანიძე, ეთნიკურ-ეთნოგრაფიული ტერმინები და ქართული ისტორიული სინამდვილე; ქართველური მემკვიდრეობა, XIII, ქუთაისი, 2009...

შესაბამისად, დღეს რეალური საშიშროებაა, რომ ქართველთა ერთ ნაწილს ნებისთ თუ უნებურად წაერთვას, სულ მცირე, 15-საუკუნოვანი სამწიგნობრო ტრადიცია - დიდი კულტურული წარსული და მოხდეს ჩვენი ერის დანაწევრება.

ამ ფონზე არსებითი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის პოზიციას.

უფლის რჩეული

საქართველოს ისტორიის ყველა ეტაპზე უფალი წარმოაჩენს ხსნის გზას და პიროვნებებს, ვინც აქტიურად წინ აღუდგება ხოლმე ქართველთა ენობრივ-კულტურულ-ტერიტორიული დაშლის მოსურნეთ; ბოლო საუკუნეებში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი თვითმყოფადობის შენარჩუნებისათვის წარმატებით იბრძოდნენ: წმიდა ილია მართალი, წმიდა ამბროსი აღმსარებელი, ლევან დადეშქელიანი, დეკანოზი იოვანე მარგინი, თედო სახოკია, კონსტანტინე და ზვიად გამსახურდიები...

დღეს საქართველო ცდილობს საკუთარი ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენას; ამ ბრძოლაში წარმატება მიიღწევა მხოლოდ ქართველთა სულიერი და ენობრივ-კულტურული ერთიანობის პირობებში; სრული პასუხისმგებლობით შემოიძლია ვთქვა:

XX საუკუნის დასასრულსა და XXI საუკუნის დასაწყისში საქართველოს სულიერი და ენობრივი მთლიანობისთვის ბრძოლას წარმართავს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II. მისი ღვაწლი თანამედროვე გამოხატულებაა ისტორიული ფაქტისა: “ჩვენი სამოციქულო ეკლესია ამთლიანებდა და აღუდაბებდა ქართველ ერს... ეკლესია არის სულიერი ძალა და საყრდენი ჩვენი ქვეყნისა”.²¹

ზემოთქმულის ნათელსაყოფად მოკლედ წარმოვადგენთ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ ეპისტოლეებში, ქადაგებებსა და სხვადასხვა სიტყვაში წარმოჩენილ ენობრივ და საგანმანათლებლო კონცეფციებს; ამ მიმართულებით პატრიარქის მიერ დანახულ თანამედროვე საფრთხეებს, ამ საფრთხეების თავიდან აცილების გზებს და პატრიარქის მიერ განხორციელებულ მრავალ საქმეთაგან რამდენიმეს.

პირველ რიგში იმის შესახებ, თუ როდენ ღრმად ჩასწვდა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი სამეცნიერო დისკუსიას და რა სიბრძნით გადმოსცა მან თავისი თვალსაზრისი.

“იქნებ ვთქვათ ასე:

ქართული ენა თავისი განშტოებებით“

2007 წლის 13 მაისის საკვირაო ქადაგებაში უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემ ბრძანა:

“...მეცნიერთა ერთი ჯგუფი ამტკიცებს, რომ თავიდანვე განსხვავებული იყო ქართული ენისგან მეგრულ-სვანური და ასე პარალელურად ვითარდებოდა. მე ვკითხვ მათ: ერთი ხელნაწერი მაინც თუ არსებობს მეგრულად ან სვანურად დაწერილი? ცხადია, არ არსებობს. მათ სხვა მეცნიერები უმტკიცებენ, რომ

²¹ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია მეორის სიტყვა სვეტიცხოველში 1999 წლის 25 ოქტომბერს; საპატრიარქოს უწყებანი, №43, 30 ოქტომბერი - 5 ნოემბერი, 1999 წ.

არსებობს ერთი ქართული ენა და შემდგომში მისგან წარმოიშვა განსხვავებული დიალექტები.

მე მეცნიერებს შევთავაზებ, იქნებ ვთქვათ ასე - ქართული ენა თავისი განშტოებებით. მსგავსად იმისა, როგორც შტო ამოუვა ხეს, - ასეა დიალექტებიც, მაგრამ მათი საერთო ძირი და ფუძე არის ქართული ენა. უძველესი დროიდან არც ერთ მეგრელს ან სვანს თავში აზრად არ მოსვლია, რომ თავისი დიალექტისთვის ცალკე დამწერლობა შეექმნა, რადგან თავს მუდამ ქართველად მოიაზრებდა და მისი მშობლიური ენა ქართული იყო. განა დღეს რამე შეიცვალა?..²²

შემოქმედი, მოყვასი, მამული და ენა

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის აზრით, ადამიანს გამოჩენულად ოთხი რამ უნდა უყვარდეს: შემოქმედი, მოყვასი, მამული და ენა; კერძოდ, დიდსა მოწამეს, წმიდა გიორგის უწმინდესი მოკრძალებით მიმართავს:

“დიდმოწამეო გიორგი, განგვინათლე გონება, რომ ცვნათ უფალი, ვითარცა გზა, ჭეშმარიტება და სიცოცხლე; აღგვავე ღვთაებრივი სიბრძნითა, რათა ყოვლითა არსებითა შევიყვაროთ: შემოქმედი, მოყვასი, მამული და ენა...“²³

უწმინდესი და უნეტარესი ილია მეორე საშვილთაშვილო ჭეშმარიტებად სახავს წმიდა ილია მართლის ცნობილ ტრიადას და, ამავე დროს, ახალი, გაცილებით მძლავრი გლობალიზმის ეპოქაში, ამ მრწამსს ქართველი ადამიანის სულის გადარჩენისაკენ მიმავალ ერთადერთ გზად აცხადებს:

“ჩვენს ეროვნულ არსს, ჩვენს ეროვნულ მთლიანობას, როგორც ბრძანებს წმიდა ილია მართალი, სამი მძლავრი ფესვი ასაზრდოებს: საკუთარი მიწა, ქრისტიანობა და ენა ქართული... მათ თვალისჩინივით უნდა გავუფრთხილდეთ, რადგან თუ ქართველთა შორის დაიკარგა გრძნობა და განცდა ამ ჭეშმარიტებისა, ვერასოდეს მივაგნებთ იმ ერთადერთ გადამარჩენელ ბილიკს, რომელსაც ჩვენი სული დაეძებს...“ (1990)²⁴

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია მეორის ეპისტოლეებში, ქადაგებებსა და სიტყვებში საკუთრივ ქრისტიანული სწავლების გვერდით დიდ ადგილს იჭერს ცნებები: სახელმწიფო, დედასამშობლო, ერი, ეროვნული სული და დედაენა.

პირადად მე ღირსებით აღვივსე, როცა აღმოვაჩინე, რომ ჩვენი პატრიარქი საბჭოთა იმპერიის დროს ხაზგასმით მიჩნავდა დედასამშობლოსა და სახელმწიფოს, ხოლო ავტოკეფალიისა და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ეს ცნებები მისთვის სინონიმური გახდა; შდრ.: საბჭოთა პერიოდის ეპისტოლეების დასაწყისი:

- “საადღგომო ეპისტოლე: საქართველოს წმიდა მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ყველა ღვთივკურთხეულ შვილს, მცხოვრებს დედასამშობლოში და მის საზღვრებს გარეთ“ (1980)...²⁵

²² 2007 წლის 13 მაისის საკვირაო ქადაგება წმიდა სამების საპატრიარქო ტაძარში; საპატრიარქოს უწყებანი, №16 (416), 17-23 მაისი, 2007 წ.

²³ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 8.

²⁴ იქვე, გვ. 111

²⁵ იქვე, გვ. 181

- "მოსკოვის კონფერენციის შემდეგ მსოფლიო მოწმე გახდა ჩვენი სახელმწიფოს მიერ აღებული სამშვიდობო ინიციატივისა" (1983)²⁶...
შდრ. დამოუკიდებლობის პერიოდის სააღდგომო და საშობაო ეპისტოლეების დასაწყისი:

- "სააღდგომო ეპისტოლე ყოველთა ქართველთა, მკვიდრთა საქართველოსა და სამშობლოს საზღვრებს გარეთ მცხოვრებთა" (1990)²⁷...

- "ქრისტესმიერ საყვარელნო მღვდელმთავარნო, მოძღვარნო, დიაკონნო, ბერ-მონაზონნო, დიდად პატივცემულნო ხელისუფალნო, მართლმორწმუნენო, მკვიდრნო საქართველოსა და სამშობლოს საზღვრებს გარეთ მცხოვრებნო თანამემამულენო, სიყვარული და სიხარული განგმრავლებოდეთ, რამეთუ ჩვენთან არს ღმერთი!"²⁸

- "ქრისტესმიერ საყვარელნო მღვდელმთავარნო, მოძღვარნო, დიაკონნო, ბერ-მონაზონნო, პატივცემულნო ხელისუფალნო, მართლმორწმუნენო, მკვიდრნო საქართველოსა და სამშობლოს საზღვრებს გარეთ მცხოვრებნო თანამემამულენო, სიყვარული და სიხარული განგმრავლებოდეთ, რამეთუ ჩვენთან არს ღმერთი!"²⁹

- "უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია მეორის საშობაო ეპისტოლე ღვთივკურთხეულ ქართველ ერს და ყოველთა მკვიდრთა საქართველოსთა"³⁰... ყოვლადსამღვდელნო მღვდელმთავარნო, ღირსნო მოძღვარნო, დიაკონნო, ბერ-მონაზონნო, ყოველნო საერო დასნო, მკვიდრნო საქართველოსა და დროებით ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ მცხოვრებნო, ჩვენო ძვირფასო თანამემამულენო!"³¹

აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ პატრიარქის თითქმის ყოველი ეპისტოლე, ქადაგება, სიტყვა, ლოცვა მოიცავს ერთ აზრს: უფალმა (წმიდა სამება) დალოცოს და გაამთლიანოს ქართველი ერი, სრულიად საქართველო³²...

ხაზგასასმელია ისიც, რომ პატრიარქი ყოველთვის განსაკუთრებული სიტყვებით ამკობს ქართველ ერს, რაც ვლინდება ერის ცნების მსაზღვრელის შერჩევისას და ქართველების დახასიათებისას; შდრ.:

- "ჩვენ ვულოცავთ ჩვენს სიცოცხლისუნარიან ერს შობას" ... "ჩვენი კაცთმოყვარე ერი..." (1981)³³

²⁶ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 210

²⁷ იქვე, გვ. 110

²⁸ საპატრიარქოს უწყებანი, №2, 10 იანვარი, 2006

²⁹ საპატრიარქოს უწყებანი, №2, 10 იანვარი, 2007

³⁰ არაიშვიათად, საქართველოს ნაცვლად ივერიას იყენებს: „ივერიის წმიდა მიწის ღვთივკურთხეულ შვილებს“ (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 281)

³¹ საპატრიარქოს უწყებანი, №1, 10-16 იანვარი, 2008

³² იხ., მაგ.: უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია მეორის ქადაგება ნათლისღების დღესასწაულზე (19.01.1999); საპატრიარქოს უწყებანი №3, 22-28 იანვარი, 1999

³³ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 189

“ქართველ ერს დღემდე შერჩა ცხოვრების ორომტრიალისგან გამობრძმედილი მრავალმხრივი შინაგანი ენერგია“ (1977)³⁴

- “ჩვენი ერი ზღაპრული ძალითა და ენერგიით ებრძოდა მუდამ მტერთა ურდოებს“...³⁵

- “პირველ ყოვლისა, ჩვენს ხალხს სწყუროდა არა მხოლოდ თავის გადარჩენა, არამედ გადარჩენა იმ დიდი მადლისა, რომელიც ქრისტეს წმიდა კვართს, მოციქულთა აქ მობრძანებას და ღვთისმშობლის მიერ ქალწული ნინოსთვის ბოძებულ ვაზის ჯვარს შემოჰყვა ჩვენში“...³⁶

- “ჩვენი ერი ჯვარცმული ერია; ეს არის ქვეყანა, რომელიც აერთებს ევროპასა და აზიას... ბევრს სურდა ჩვენი დაპყრობა, ჩვენი მოსპობა, მაგრამ მტერმა ვერ წაგვართვა: ქრისტიანულ ნიადაგზე აღზრდილი ჩვენი სული და ჩვენი ქართული ენა“ (1981)³⁷... საქართველო სულ ბრძოლაში იყო; ამ ბრძოლაში შევინარჩუნეთ ჩვენი რწმენა, ჩვენი მიწა (თუმცა მთლიანად ვერა) და ჩვენი საყვარელი ენა - ის შინაგანი ენერგია, რომლითაც შემოქმედმა დაგვაჯილდოვა...“³⁸

ქართული იდეა და ქართული ენა

“ზეეროვნული“ მოძრაობებისა და “გლობალური ქსელის“ საუკუნეში საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, ილია მეორე ხშირად საუბრობს ეროვნული სულის შესახებ. მისი ნააზრევიდან აშკარაა, რომ ქართველთა ეროვნული სულის საფუძველია ქართველთა დედაენა - ქართული ენა. პატრიარქი საოცრად შთამბეჭდავად აკავშირებს ქართულ ეროვნულ სულსა და ქრისტიანობას:

“ჩვენმა ეროვნულმა სულმა ქრისტიანობის მიღების შემდეგ ისე შეიყვარა მხოლოდშობილი ძე ღვთისა, რომ დაუნანებლად ვსწირავდით თავს ჩვენს ქვეყანაში ქრისტიანობის გადასარჩენად“³⁹... “ჩვენ შევინარჩუნეთ ქრისტიანობა საქართველოში, და მისით შევინარჩუნეთ თვითმყოფადობა და ეროვნული ჩვენი სიცოცხლე“ (1981)⁴⁰.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს ილია მეორეს ქართული ენა მიაჩნია ქართველი ერის მთავარ სასიცოცხლო ძალად:

“საქართველოს ყოველთვის ჰქონდა უდიდესი შინაგანი ძალა, თავისი მოწამეების, განმანათლებლების, პოეტების, მხატვრებისა და თავისი უშიშარი და თავისუფლებისმოყვარე ხალხის სახით. ერთი მთავარი წყაროთაგანი, საიდანაც ქართველები იღებდნენ თავიანთ სულიერ ძალებს - ესაა

³⁴ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი II, თბ., 1998, გვ. 5

³⁵ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 189

³⁶ იქვე, გვ. 189

³⁷ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1998, გვ. 26

³⁸ იქვე, გვ. 66

³⁹ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 189

⁴⁰ იქვე, გვ. 189

უძველესი და მადლიანი ქართული ენა, რომელზეც საოცრად მდიდარი ლიტერატურა შეიქმნა, ესაა ენა, რომლის შესახებ ღირსმა მამამ თქვა: "ყოველი საიღუმლო ამას ენასა შინა დამარხულ არს" (1982)⁴¹...

"ჩვენ ბედნიერი ვართ იმიტ, რომ აღსდგება ქართული ენა, გაბრწყინდება საქართველო და ამ ენაზე განიკითხება ყველა"⁴².

პატრიარქი ყველას გვმოდვრავს: სამშობლოს უკეთესი მომავლისთვის მეცადინეობა ყოველი ჩვენგანის ვალია, რათა "ივერი აღსდგეს ძლიერი და დადგეს ერთად სხვა ერთა შორის. წმიდით საყდართ, ერთ მდიდართ, სწავლისა შუქით განათებული"⁴³... ეს, პირველ ყოვლისა, ეხება ქართულ ენას (1982)...⁴⁴

უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ეპისტოლეებსა და ქადაგებებში უაღრესად შთამბეჭდავია, აგრეთვე, ქართული იდეისა და ქართული ენის მიმართება:

არაერთ სიტყვასა და ქადაგებაში კათოლიკოს-პატრიარქი საუბრობს ქართული იდეის შესახებ; კერძოდ, მისი აზრით, არსებობს გამოკვეთილი ქართული იდეა, რომელსაც ორი უმთავრესი სვეტი აქვს (ორი სვეტის სინონიმად სხვაგან გამოყენებულია: ორი საუნჯე, ორი ძალა...):

"ყოველი ერი, მისი ბუნებიდან გამომდინარე, ერთი გარკვეული იდეის განხორციელებას ემსახურება... ქართული იდეა ისტორიის მანძილზეც და მომავალშიც სიყვარულის სამსახურია! სწორედ სიყვარულის სამსახურმა გადაარჩინა ჩვენი ერი და ქვეყანა"⁴⁵

ქართული იდეის უმთავრესი სვეტებია (საუნჯენია):

- სულიერი ღირებულებები, რაც გულისხმობს მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას და მის წეს-ჩვეულებებს;

- ეროვნულ-კულტურული ფასეულობები, რითაც ასე მდიდარია ჩვენი ქვეყანა. ეროვნულ-კულტურულ ფასეულობებს შორის უპირველესია ქართული ენა...

შდრ.: უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის 1999 წლის 25 ივლისის საკვირაო ქადაგება⁴⁶:

ქართველი ადამიანის საუნჯენი:

I. უკვდავი სული;

II. ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის წილხვედრი სამშობლო, სადაც არის: წმიდა ილია წინასწარმეტყველის ხალენი (რომელიც წმიდა ილიამ თავის მოწაფეს - ელისეს - დაუტოვა), კვართი უფლისა, პერანგი ღვთისმშობლისა,

⁴¹ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 200

⁴² სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება ლაზარეს შაბათს (1999 წლის 21 მარტს/3 აპრილს); საპატრიარქოს უწყებანი, №14, 9-15 აპრილი, 1999 წ.

⁴³ იმოწმებს გრიგოლ ორბელიანს

⁴⁴ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 341

⁴⁵ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი II, თბ., 1998, გვ. 97

⁴⁶ საპატრიარქოს უწყებანი, №30, 31 ივლისი - 6 აგვისტო, 1999 წ.

ლურსმანი მაცხოვრისა, საფლავნი მოციქულთა და მოციქულთა სწორისა წმიდა ნინოსი და სხვა სიწმიდენი; გარდა ამისა, ჩვენი მიწა გაპოზიერებულია მამულისა და ქრისტესთვის ასიათასობით წამებულის სისხლით...

III. ქართული ენა; ამ ენით განიკითხება მთელი მსოფლიო. ეს არ არის გადამეტება: ამ სიტყვებში დიდი საიდუმლოა;

IV. ჩვენი საუნჯენია აგრეთვე: ტაძრები, მონასტრები და ხატები...

2005 წლის 13 ნოემბერს ყოვლადწმიდა სამების საპატრიარქო ტაძარში, ასი ათასი მოწამის ხსენების დღეს საკვირაო ქადაგების დროს პატრიარქმა ასე წარმოადგინა თავისი ხედვა:

“დღეს ძალიან რთული დროა: ე.წ. გლობალიზაციის პერიოდი. გლობალიზაცია - ეს არის კულტურათა დაახლოება, ეს არის ცივილიზაციათა დიალოგი და დაახლოება. მაგრამ ამ დაახლოების დროს ჩვენ არავითარ შემთხვევაში არ უნდა დავკარგოთ ჩვენი ეროვნული საუნჯე. ჩვენი უდიდესი და უპირველესი საუნჯე - ეს არის ჩვენი ეროვნული ფასეულობანი, ეს არის ჩვენი ქართული ენა, ეს არის ჩვენი კულტურა, ეს არის ჩვენი ხელოვნება, ეს არის ჩვენი მუსიკა, ეს არის ჩვენი საგალობლები, ეს არის ჩვენი ხატწერა, ეს არის ჩვენი მინაქარი - ეს არის ყველაფერი ის, რაც შეუქმნია ჩვენს წინაპრებს⁴⁷.

ასევე არ უნდა დავკარგოთ ჩვენი სულიერი საუნჯე — ჩვენი რწმენა, ჩვენი სიყვარული, ჩვენი თანაგრძნობის ნიჭი. ქართველი ადამიანი მუდამ თანაუგრძნობს გაჭირვებულ ადამიანს. ეს საუნჯენი უნდა შევინარჩუნოთ და ეს გადაარჩენს საქართველოს!”

ყოვლადწმიდა სამების ტაძარში 2006 წლის 5 თებერვლის საკვირაო ქადაგებაში კი საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ბრძანა:

“ჩვენი გადარჩენა, ქართული იდეა - ეს არის დაცვა სულიერებისა, დაცვა რწმენისა... უნდა შევინარჩუნოთ და გავუფრთხილდეთ ჩვენს ეროვნულ ფასეულობებს, ჩვენს ტრადიციებს. და ეს ორი ძალა: სულიერება - ჩვენი მართლმადიდებელი სარწმუნოება და ჩვენი ეროვნული ფასეულობა გადაარჩენს საქართველოს. ჩვენ უნდა გავუფრთხილდეთ მათ, მით უმეტეს ახლა, როცა უცხო კულტურა და ფსევდოკულტურა ძალიან აქტიურად შემოდის ჩვენს ქვეყანაში... უნდა გვკონდეს სწორი ხედვა“.

ქართულმა იდეამ რომ ხორცი შეისხას და განვითარდეს, პატრიარქის სწავლების მიხედვით, საჭიროა გაერთიანდეს: სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და ეკლესიის ძალისხმევანი⁴⁸. ეს ერთიანი ძალა, პირველ რიგში, მიმართულ უნდა იქნას ქართველთა დედაენის დასაცავად, ვინაიდან ქართული ენა და ქართველი ერი, ქართული ენა და ქართული ლოცვა, ქართული ენა და ქართული ეკლესია ურთიერთგანმსაზღვრელი ცნებებია⁴⁹; აქ პატრიარქის

⁴⁷ “ქართული გალობა ისეთივე საუნჯეა ჩვენთვის, როგორც ჩვენი ენა, მწერლობა, პოეზია, ლიტერატურა...” - უწმიდესისა და უნეტარესის, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის სიტყვა გალობის საღამოს, 2003 წლის 4 მაისს; საპატრიარქოს უწყებანი, №18, 9-15 მაისი, 2003 წ. შტრ., აგრეთვე: “ქართული გალობა სასწაულომოქმედი ძალაა... ქართულ საეკლესიო საგალობლებსა და ხალხურ სიმღერებს ერთი ფუძე და ერთი სული აქვს“; სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება მარიამობის დღესასწაულზე, სიონის საპატრიარქო ტაძარში 2005 წლის 28 აგვისტოს; საპატრიარქოს უწყებანი, №30, 8-14 სექტემბერი, 2005

⁴⁸ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის საშობაო ეპისტოლე (2006 წ.)

⁴⁹ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1998, გვ. 21; იხ. აგრეთვე: საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1998, გვ. 29-36

მხოლოდ ერთ ფრაზას დავიმოწმებ: “ქართველი ერი, უძველესი ქართული ენა სათავეს პრეისტორიული ხანიდან იღებს”.⁵⁰

უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის აზრით, “ჩვენი ენა შეიძლება შევედაროთ სინათლეს, რომელიც თავის თავში მოიცავს ცისარტყელას ფერებს. ეს ფერები მსგავსია ჩვენი სამშობლოს სხვადასხვა კუთხის სამეტყველო ენისა: ხევსურულისა და სვანურის, მეგრულისა და თუშურის, გურულისა და ინგილოურის, მესხურისა და რაჭულის, კლარჯულისა და მოხეურის, იმერულისა და მთიულურის, რომელნიც შენაყადების მსგავსად ქმნიან ერთიანი ქართული ენის სიმდიდრეს, რომლითაც უძველესი დროიდან ჩვენს მიწა-წყალზე “ჟამი შეიწირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულებს”...⁵¹

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორე ვრცლად საუბრობს ქართველური ანბანის შესახებაც; მისი აზრით, “ქართული ენის დამწერლობა შეიქმნა ჯერ კიდევ ქრისტეს ხორციელად შობამდე III საუკუნეში... ქართველი ერი და ქართული ენა ერთ-ერთი უძველესია მსოფლიოში“ (1981).⁵² არაიშვიათად, პატრიარქი წუხს, რომ ასომთავრულსა და ნუსხა-ხუცურს დღეს ბევრი ქართველი ვეღარ კითხულობს და ამის გამო ვერ წვდება ღვთიური მადლით გასხივოსნებულ საღვთისმეტყველო ბუნებას, ყრუ კედლით მიჯნავს თავის წარსულსა და მომავალს:

მადლობა უფალს, ჩვენს კურთხეულ მიწა-წყალზე წინაპართა ნაკვალევი სანთლით საძებარი არა გვაქვს. მიწიერი საქართველოს მთა-ბარიდან 15 ათასზე მეტი ისტორიული ძეგლი შედღაღებს ზეციერ საქართველოს! ქართველი კაცი სადაც ბარს დაჰკრავს, დღის სინათლეზე გარდასული დიდების უტყვი მოწმენი ამობრწყინდებიან. ყოველი მათგანის მდიდარ ისტორიას მხოლოდ ძუნწი წარწერა გვამცნობს. დგას ქართველი კაცი დიდებული ქართული ტაძრის წინაშე და რაოდენ სავალალოა, რომ მასზე ამოტიფრულ წარწერას ვერ კითხულობს. სამწუხაროა, რომ დღეს ქართველური ანბანი (ასომთავრული და ნუსხა-ხუცური) მხოლოდ ენათმეცნიერების საქმედ იქცა.

გვახსოვდეს, ასომთავრული და ნუსხა-ხუცური დამწერლობის ხმარებიდან განდევნილ ჩვენივე ნებით ვაშენებთ ყრუ კედელს წარსულსა და მომავალს შორის. თანამედროვე ქართველი კაცისათვის თანდათან უცხო და გაუგებარი ხდება უძველესი ქართული გამოცემები, თუმცადა ისინი იმავე ღვთიური მადლით გასხივოსნებული, დინჯი და დარბაისლური ქართულით გვიამბობენ ერის გარდასული ცხოვრების ჭირსა და დაღბინებას...⁵³

⁵⁰ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის 2007 წლის საიდგომო ეპისტოლე; საპატრიარქოს უწყებანი, №11, 12-18 აპრილი, 2007; იხ. აგრეთვე: ილია II: “ქართული ენა - მსოფლიო საოცრებაა! ის არის მუსიკა, მაგრამ არა მიწიერი, არამედ ზეციდან გარდმო-სული სულიერი მუსიკა! იგია ჩვენი ერისა და ქვეყნის გადამარჩენი“; სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ქადაგება ლაზარეს აღდგინების შაბათს (სიონის საპატრიარქო ტაძარი, 3 აპრილი, 2004 წ.); საპატრიარქოს უწყებანი, №13, 8-13 აპრილი, 2004

⁵¹ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის 2006 წლის საიდგომო ეპისტოლე
⁵² საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1998, გვ. 21-36;

⁵³ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 342; იხ. აქვე: ჯერ კიდევ X საუკუნეში ჩვენს დიდ წინაპრებს მთელი სიღრმით შეუცვნიათ მშობლიური ენის საღვთისმეტყველო ბუნება და რელიგიური ძალის-ხმევა: “დამარხულ არს ენაი ქართული დღემდე მეორედ მოსვლისა მისისა საწამებლად, რაითა ყოველსა ენასა დმერთმან ამხილოს ამით ენითა”. ღვთის შთაგონებით ასეთი განუზო-მელი მისია დააკისრეს ქართულ ენას ქრისტიანობის შესანიშნავმა აპოლოგეტებმა, რაიც ავალეებს ყოველ ქართველს, უძველეს ანბანთა - ასომთავრულისა და ნუსხა-ხუცურის ცოდნას

ილია მეორე:

“ეთხოვ ქართველ მორწმუნეთ, გამოიჩინონ სიბეჯითე და გულმოდგინება, შეისწავლონ ასომთავრული და ხუცური დამწერლობა. არ მოშალონ ხიდი — აკვედუკი, გადებული სახელოვან წარსულსა და ბედნიერ მომავალს შორის, როგორც ერთადერთი გზა, რომლითაც მოაღწია ჩვენამდე ენამ, რწმენამ და ქართველი კაცის გენიამ. ძველქართული დამწერლობის ცოდნა ყოველი ქართველისთვის ვალია. იგი ფარად და მახვილად ეპყრა მოციქულთა სწორ წმიდა ნინოს, რომელმაც ქართველი ერი საბოლოოდ აზიარა ქრისტეს რწმენას. ძველქართულ ენაზე მეტყველებდნენ ქართველი წმიდანები; ღირსნი მამანი და დედანი, რომელთა ღვაწლი განუზომელია ღვთისმშობლის წილხვედრი საქართველოსთვის, მისი წარსულის, აწმყოსა და მომავლის ნათელყოფაში“.⁵⁴

თანამედროვე საფრთხეები და ორიენტირები

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორე ნათლად ხედავს საქართველოს თანამედროვე საფრთხეებს, მათ წარმომავლობას და გვისახავს პრევენციის გზებსაც. წარმოდგენილ მონაკვეთში მხოლოდ იმ პრობლემებს შევეხებით, რომლებიც უკავშირდება ქართველთა ენობრივი ისტორიის ცოდნას, ზოგადად, აკადემიური ცოდნის შექმნის საჭიროებას.

I. “მოყვრად“ მოსული მტერი

ილია II: “...1811 წელს რუსეთის იმპერატორის არაკანონიერი ბრძანებით საქართველოდან გაწვეულ იქნა კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ანტონ II, ერეკლე მეორის ძე და ძმა გიორგისა, ჩვენი უკანასკნელი მეფისა და აღარც ღირსებია ჩამოსვლა საქართველოში. და აი, იმ დროიდან, 1811 წლიდან, იწყება განსაცდელი საქართველოს ეკლესიისა და ჩვენი ერისა. იმპერატორის ბრძანებით, საქართველოს ეკლესიას სათავეში ჩაუდგა ეგზარქოსი. პირველი ეგზარქოსი, მიტროპოლიტი ვარლამ ერისთავიც მალე რუსეთში გაიწვიეს და ამის შემდეგ ყოველი ეგზარქოსი, თანახმად რუსეთის იმპერატორის ბრძანებისა, რუსი უნდა ყოფილიყო. აიკრძალა სიონში ქართული წირვა-ლოცვა. თბილისის სასულიერო სემინარიებში ლექციები იკითხებოდა რუსულ ენაზე, წელიწადში მხოლოდ ერთხელ ჰქონდათ უფლება ქართველ სტუდენტებს წირვა ქართულად ჩატარებინათ. ასე გრძელდებოდა 1917 წლამდე“.⁵⁵

ილია II: “როცა ჩვენმა სამშობლომ დაკარგა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, საქართველოს ეკლესიას თავი მოჰკვეთეს და დაუმორჩილეს რუსეთის ეკლესიის სინოდს“⁵⁶... “ეგზარქოსები ეკლესიაში რუსიფიკატორული პოლიტიკის გატარებას ცდილობდნენ. სიონში, სვეტიცხოველსა და სხვა ტაძრებში წირვა-ლოცვა სლავურ ენაზე მიმდინარეობდა; თბილისის

⁵⁴ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 343

⁵⁵ იქვე, გვ. 84

⁵⁶ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II-ის საკვირაო ქადაგება, 2003 წ. 20 ივლისის (2 აგვისტოს) ქადაგება; საპატრიარქოს უწყებანი, №30, 1-7 აგვისტო, 2003 წ.

სასულიერო სემინარიაში ლექციებს რუსულად კითხულობდნენ, ზედიზედ უქმდებოდა ეპარქიები, მონასტრები და ტაძრები...⁵⁷

უწმიდესი და უნეტარესი ილია მეორე ასე თვალნათლივ ბევრჯერ წარმოაჩენს “მოყვრულად მოსული მტრის” ნამდვილ სახეს. საინტერესოა ისიც, რომ რუსეთის იმპერიული გეგმების შესახებ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი აფხაზებსაც აფრთხილებს; მაგ., 1993 წლის ერთ-ერთ ქადაგებაში ის ბრძანებს:

“ჩვენ პატივს მივაგებთ იმ აფხაზ ახალგაზრდებსაც, რომელნიც თითქოს სამშობლოს თვითმყოფადობისათვის ბრძოლის რწმენით დაეცნენ, სინამდვილეში კი გარეშე ძალების ბოროტი ზრახვების მსხვერპლნი გახდნენ...”⁵⁸

II. “ღმერთი აერთიანებს, ხოლო ეშმაკი ჰყოფს”:

ენობრივ-ეკლესიური დაყოფა, რომელსაც ე.წ. ფედერაციისა და კონფედერაციის გზით მოჰყვება საქართველოს დაშლა

“მტერი მუდამ ცდილობდა, გაეყო ჩვენი ხალხი, დაენაწევრებინა ჩვენი მიწა-წყალი”⁵⁹. მომხდურის ფიზიკურ აგრესიაზე უფრო საშიშია ცნობიერი დივერსია: ერთიანი საზოგადოების დაყოფა-დაპირისპირება ამა თუ იმ ნიშნით. ამ თვალსაზრისით XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე საქართველოს წინაშე არსებული საფრთხე ორგვარია: ეკლესიის გახლეჩა და დედაენის დაშლა ცალკეულ ერთეულებად:

ა. ეკლესიის გახლეჩის მცდელობა

ილია II: ...“უნდა ვიფიქროთ იმაზე, თუ როგორ გავუფრთხილდეთ ჩვენს ეკლესიას. მინდა იცოდეთ, რომ დღესაც არიან ადამიანები, რომელნიც ებრძვიან ეკლესიას და ამით ებრძვიან ქართველ ერს, დღესაც არიან ადამიანები, რომლებიც გვემავენ საქართველოს ეკლესიის გახლეჩას და ღმერთმა არ მოასწროს ისინი ამ დღეს. ქართველი ერი ამას არასოდეს დაუშვებს. ქართველ ერს ესმის, რა არის მისთვის საქართველოს ეკლესია”⁶⁰.

⁵⁷ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 94

⁵⁸ იქვე, გვ. 144

⁵⁹ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის საკვირაო ქადაგება, 2006 წ. 9 ივლისის ქადაგება; საპატრიარქოს უწყებანი, №27, 13-19 ივლისი, 2006 წ.; შტრ., აგრეთვე: “საუკუნეების მანძილზე გარეშე ძალა ყოველთვის ცდილობდა ქვეყნის დაყოფას და კუთხურობის ნიშნით დაპირისპირების შექმნას. დღესაც თბილისსა და აჭარას შორის წარმოქმნილი პოლიტიკური დაპირისპირება გარკვეულმა პირებმა სცადეს, წარმოეჩინათ, როგორც დაპირისპირება საქართველოს კუთხეებს შორის. ამ პროვოკაციას ჩვენმა ხალხმა, მათ შორის აჭარის მოსახლეობამ, საკადრისი პასუხი გასცა, - ჩვენ ვართ ერთი ერი, ერთი სახელმწიფო, გვაქვს ერთი კულტურა და ერთი ისტორია. ჩვენი განუყოფელი ნაწილია აფხაზეთიც და სამაჩაბლოც”. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის 2004 წლის სააღდგომო ეპისტოლე; საპატრიარქოს უწყებანი, №14, 22-28 აპრილი, 2004 წ.

⁶⁰ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის სიტყვა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის დღისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო კონფერენციაზე; საპატრიარქოს რეზიდენცია, 24 მარტი, 2006 წ.

ბ. ენობრივად დაყოფის მცდელობა

2006 წლის 19 ივნისს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემ მიმართა სვანეთისადმი მიძღვნილი კონფერენციის მონაწილეებს. მან ბრძანა:

“კარგად მოგეხსენებათ, რომ, სამწუხაროდ, არსებობენ ისეთი ადამიანები, რომელთაც სურთ გააყონ ქართველი ერი და აქვთ სურვილი, წარმოაჩინონ სვანეთი და სვანური დიალექტი, როგორც ქართველი ერისაგან დამოუკიდებელი, განსხვავებული კულტურა. ეს ასევე შეეხება სამეგრელოს და სხვა კუთხეებსაც. ჩვენ კარგად ვიცით, საიდან მომდინარეობს ეს ეს ჭერ კიდევ 200 წლის წინ დაიწყო, როცა რუსეთი ცდილობდა, გაეყო ქართველი ერი. ვფიქრობ, რომ ის ადამიანი, რომელიც ცდილობს წარმოადგინოს სვანური კულტურა, როგორც დამოუკიდებელი ქართული კულტურისაგან, - არის მტერი არა მარტო სვანებისა, არამედ მთელი ქართველი ერისა“⁶¹.

ქართველთა ენობრივ-კულტურული დაყოფის მცდელობას უწმიდესი და უნეტარესი შეეხო 2007 წლის 13 მაისის საკვირაო ქადაგებაშიც, სადაც უწმიდესმა კიდევ ერთხელ განაცხადა, რომ მეგრული, ლაზური და სვანური დიალექტები ქართული ენის განშტოებებია და არა დამოუკიდებელი ენები:

“დღესაც ცდილობენ, ქართველთა ეს დიალექტები დამოუკიდებელ ენებად გამოაცხადონ; მეტიც, სურთ, მათ მიხედვით შეიქმნას სამწიგნობრიო ენები: ბიბლია და ლოცვები თარგმნონ მეგრულად და სვანურად... ეს არის უდიდესი დანაშაული ერის წინაშე!.. ეს კიდევ ერთხელ მოწმობს იმას, რომ ჩვენ ძალიან ფხიზლად უნდა ვიყოთ. ამას აკეთებს მტერი: ღმერთი აერთიანებს, ხოლო ეშმაკი ჰყოფს, ამიტომ ჩვენ ყველამ კარგად უნდა გავიაზროთ და სხვასაც დავუმტკიცოთ, რომ ქართული ენა არის ერთი, მეგრული და სვანური დიალექტები კი მისგან გამომდინარე განშტოებებია. განსაკუთრებით უნდა მოვუფრთხილდეთ ჩვენს სიამაყეს - უძველეს და მშვენიერ ქართულ ენას.“⁶²

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის მიერ ენობრივ-კულტურული დაქუცმაცების მცდელობა ასევე მკაცრადაა შეფასებული ლაქერნის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძარში წარმოთქმულ საკვირაო ქადაგებაში (ზუგდიდი, 2007)⁶³:

“ზოგი, ვინც არის მტრულად განწყობილი საქართველოს მიმართ, ცდილობს, რომ როგორღაც დაყოს ჩვენი სამშობლო. ცდილობენ, უნდობლობა, ბზარი შეიტანონ ქართველებს შორის, მაგრამ მათ არაფერი გამოუვათ. იძენად არასწორი მიდგომა აქვს ზოგიერთს, რომ ფიქრობს, რაღაც “საკუთარი მწერლობა” ჰქონდესო სამეგრელოს. ჩვენს წინ დიდი ადამიანები იყვნენ: იოვანე

⁶¹ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის მისალმება სამეცნიერო კონფერენციის მონაწილეებისადმი, საპატრიარქო რეზიდენცია, 19 ივნისი 2006 წელი (სრული ტექსტისათვის იხ. დანართი №3)

⁶² 2007 წლის 13 მაისის საკვირაო ქადაგება სამების საპატრიარქო ტაძარში; “საპატრიარქოს უწყებანი“, №16 (416), 17-23 მაისი, 2007 წ.

⁶³ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება 2007 წლის 3 ივნისს ლაქერნის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძარში (ზუგდიდი); აუდიომასალა მოგვაწოდა საპატრიარქოს ტელეკომპანია “ივერიის“ რეჟისორმა სოსო ტყეშელაშვილმა

ლაზი, იოვანე მინჩხი, ჭყონდიდლები... ამბროსი ხელაია, კირიონი, ლეონიდე, ქრისტეფორე, კალისტრატე, მელქისედეკი... არავის მოსვლია აზრად, რომ სვანურად ან მეგრულად გადმოღებულ იყო ბიბლია, ან მომხდარიყო მღვდელმსახურება! თუნდაც ავიღოთ ჩვენი ხელნაწერები:

სამეგრელოსა და სვანეთში შექმნილ მრავალ ხელნაწერთაგანაც კი არც ერთი არ არის არც სვანური, არც მეგრული, იმიტომ რომ ესენი არიან განშტოებანი ქართული ენისა! ქართული ენის, გენის, კულტურის, სიმღერის, გალობის ეს ერთობა ჩვენ უნდა შევინარჩუნოთ და, ამავე დროს, უნდა გვიყვარდეს ჩვენი მისი სხვადასხვა ფორმით გამოვლინება: დიდება უფალს, რომელიც გვაძლევს ჩვენ ამ მრავალფეროვნებას. თუნდაც ავიღოთ მთა; მთას თავისი სახე აქვს, ბარს - თავისი; იმერეთს - თავისი, კახეთს - თავისი, მაგრამ ჩვენ ერთნი ვართ, ერთნი უნდა დავრჩეთ.

ამისთვის შევთხოვთ უფალს მის წყალობას, მის მადლს; მადლი ყველაფერზე ძლიერია და მტერი ვერაფერს დააკლებს საქართველოს“ (სრული ტექსტისათვის იხ. დანართი).

აქვე ვიტყვი, რომ ჩვენი სამწიგნობრო ენის ისტორიული უწყვეტი წყარონი: ლაზური, მეგრული, სვანური, ტაოური, ფერეიდნული, ჰერული, თუშური და სხვა დიალექტები რაც უფრო დაშორებულია დედაენას, მით უფრო მეტ განძს ინახავს; ამიტომ ჩვენი მიზანი უნდა იყოს, შევქმნათ არა მეგრულ-ქართული, სვანურ-ქართული და მსგავსი ულოგიკო დასახელების ლექსიკონები თუ დიალექტური “დედაენები“, არამედ, განსაკუთრებით, საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა დარჩენილი ქართველური კილოების მფლობელთათვის დროულად უნდა მოვაამზადოთ ქართული ენის სახელმძღვანელოები ქართული ენის ამ განშტოებათა ლექსიკის გამოყენებით; ამ გზით იოლად მოხდება სამწიგნობრო ენისადმი (დედაენისადმი) გაუცხოებული ქართველების ისტორიული დამოკიდებულების აღდგენა და ეროვნულ-ეთნიკური მეობის (იდენტობის) დაბრუნება.

გარდა ამისა, აუცილებელია, მომზადდეს ქართული (სამწიგნობრო) ენის განმარტებითი ლექსიკონის ახალი რედაქცია, სადაც სამწიგნობრო ქართულის საბაზო ლექსიკად შევა მეგრულ-ლაზურ და სვანურ კილოებში დავანებული ლექსიკა.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ საბჭოთა იმპერიის ზეობის დროს გამოცემულ “ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ რვატომეულში გასაგები მიზეზების გამო (იმპერია ცდილობდა ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ დაყოფას) ლექსიკონში არ შეიტანეს მეგრულ-სვანური და სვანური მასალა; ქართველთა ამ კილოების სიტყვები გათვალისწინებული არ არის არც ახლახან გამოცემულ შევსებულ ვარიანტშიც. არადა, როგორც ძველი ქართული სამწიგნობრო ტრადიცია, ისე არასაბჭოური მწერლობა მეგრულ-სვანურ-ლაზურ ლექსიკას ქართული ენის ორგანულ ნაწილად თვლიდა. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა კონსტანტინე გამსახურდიას ენობრივი კონცეფცია; კერძოდ, ის წერს:

“ილიამ ქართულ ენას შესძინა ქართლური ბუნების სიდარბაისლე, ხოლო აკაკიმ იმერულის სილბო. XX საუკუნის მწერლობამ უნდა მოგვეცეს ილიას ქართლურის, აკაკის იმერულის, ვაჟას ფშაურის, მეგრულისა და გურული ენობრივი ელემენტების სრული სინთეზი. აი, ეს იქნება იდეალური

ლიტერატურული ქართული... უნდა შემოუშვათ ქართულ ენაში როგორც მეგრულ-სვანური დიალექტების სიტყვები, ისე ფშავ-ზეგურული კილოდან. ვაჟა-ფშაველამ ამ მხრივ დიდი სამსახური გაუწია ქართულ ენას...⁶⁴.

მართლაც, ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში თუკი აქტიურად შევა სვანურ-მეგრულ-ლაზური, აჭარულ-ლივანურ-ტაოურ-იმერხეული თუ ფაშოდნულ-ჭერული დიალექტური ლექსიკაც, ამით უფრო გაძლიერდება ზეგნი ეროვნული სამწიგნობრო ენა, როგორც ქართველთა ერთობის ურღვევი ფუნდამენტი.

III. “ერი უსწავლელი“, “ურწმუნო მეცნიერი“

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორე თავის ქადაგებებში აღდილს უთმობს რწმენისა და მეცნიერების მიმართებას, რამდენადაც უმეცრება და ბოროტება, უმეცრება და გათიშულობა თანამდევნი მოედინება; კერძოდ, ამ მიმართულებით იგი ორ დებულებას ავითარებს:

ა. უმეცარი ადამიანი კარგ შემთხვევაში არის მონა ღვთისა, თუმცა არის დიდი საფრთხე, უსწავლელი კაცი შურმა/ბოროტმა შეიპყრას.

ილია II: “თქვენ კარგად მოგეხსენებათ, რომ ჯერ კიდევ პირველ საუკუნეებში იყო მსჯელობა იმის შესახებ, თუ რა ურთიერთდამოკიდებულებაშია რწმენა და ცოდნა. ამას შეეხო ისეთი დიდი მეცნიერი, როგორც იყო კლიმენტი ალექსანდრიელი. მან თქვა, რომ პირველადი არის რწმენა და ცოდნა რწმენაზე უნდა იყოს დაფუძნებული“⁶⁵.

ეს აზრი სახარებიდან მოდის: გაცემის წინ იესო ქრისტე ეუბნება მოციქულებს: “არღარა გეტყვი თქვენ მონად, რამეთუ მონამან არა იცინ, რასა იქნ უფალი მისი; ხოლო თქვენ გარქუ მეგობრად, რამეთუ ყოველი რაოდენი მესმა მამისა ჩემისაგან, გაუწყე თქვენ“ (იოანე, 15, 14-15). სწორედ ამის საფუძველზე აგებს კლიმენტი ალექსანდრიელი თავის მსჯელობას და ამბობს: “მხოლოდ მორწმუნე ადამიანი არის მონა ღვთისა, ხოლო მორწმუნე განათლებული ადამიანი არის მეგობარი ღვთისა... მონა თავის მოვალეობას უფრო შიშით ასრულებს, ხოლო მეგობარი - სიყვარულთ. აქვე გავიხსენოთ ესაია წინასწარმეტყველი: “შურმან შეიპყრას ერი უსწავლელი“⁶⁶.

მორწმუნე ადამიანისგან ცოდნის შექმნა არის სრულყოფის კიბე. სრულყოფილ ადამიანს კი ეშმაკი ვერ ერევა... როცა ადამიანს ცოდნა არა

⁶⁴ კ. გამსახურდია, თხზულებათა ანთომეფული, ტომი, VII, ახალი სიტყვები, გვ. 411, 499). ანალოგიურია საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის პოზიცია (იხ. მისი გამოსვლის ტექსტი “ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის” “ახალი რედაქციის” პრეზენტაციისას (რომელიც შედგა სამების ახალგაზრდულ ცენტრში 2008 წელს).

⁶⁵ კლიმენტი ალექსანდრიელი: “უბრალო რწმენა ადამიანს ჰყოფს მონად, ხოლო რწმენა გააზრებული - მეგობრად ღვთისა“; საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 20

⁶⁶ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის სავეირაო ქადაგება, 15 აგვისტო, 1999 წ.; საპატრიარქოს უწყებანი, №33, 21-27 აგვისტო, 1999 წ.

აქვს, არ იცის თავისი ერის კულტურული ისტორია; შესაბამისად, მას იოლად უტყობოვებენ წარსულს, უკარგავენ ეროვნულ მეობას და აპირისპირებენ თანამოძმესთან... გარდა ამისა, უმეცრებაში იბუღებს რადიკალიზმი⁶⁷.

ბ. “ურწმუნო ადამიანები მეცნიერებაში საშიში ძალაა“

ილია II: “გადადგმულია უზარმაზარი ნაბიჯები მეცნიერებასა და ტექნიკაში წინ, მაგრამ ამავე დროს გადადგმულია უზარმაზარი ნაბიჯები უკან რწმენასა და სულიერ საქმეში. თქვენ კარგად მოგეხსენებათ, რომ მეცნიერება და ტექნიკა ეს არის ღვთის დიდი მადლი. მაგრამ ძალიან საშიშია მეცნიერება და ტექნიკა არასულიერი ადამიანის, ურწმუნო ადამიანის ხელში⁶⁸...”

საქართველოში მიმდინარე განათლების რეფორმის შუქ-ჩრდილების ფონზე კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის კონცეფცია ასეთია: ადამიანი უნდა აღიზარდოს მორწმუნედ და პარალელურად უნდა მიიღოს აკადემიური განათლება, რათა მან შეძლოს განყენებული აზროვნება - ბატოსანი და ანალიტიკური განსჯა⁶⁹. “მეცნიერებას დიდი და სერიოზული შედეგები ექნება იმ შემთხვევაში, თუ ის იქნება მორწმუნე და სულიერად ძლიერი ადამიანების ხელში. ურწმუნო ადამიანები მეცნიერებაში საშიში ძალაა!”⁷⁰

IV. “ჩვენი წინაპრები სხვანაირები იყვნენ“

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის აზრით, ბევრი ინფორმაციის ფლობა არ ნიშნავს დიდ განათლებას, ღრმა აზროვნებას; ამის შესახებ ჩვენი პატრიარქი წერს: “ბოლო წლებში ადამიანმა შეიძინა ბევრი ცოდნა. ხაზს ვუსვამ - ბევრი ცოდნა და არა ღრმა ცოდნა; და მასთან ერთად, შედარებით, ზერელე აზროვნება... “ძალიან ხშირად, არასწორი, ზერელე მსჯელობით ვართულებთ ჩვენს ცხოვრებას. ხშირად გეუბნებით, რომ საჭიროა ღრმა აზროვნება”⁷¹...

⁶⁶ შდრ.: წმიდა სინოდმა განაჩინა: საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ემიჯნება რადიკალიზმის ყოველგვარ გამოვლინებას, როგორც ფსევდოკონსერვატიზმს, ისე ფსევდო-ლიბერალიზმს და მოუწოდებს მრევლს სამეუფო გზაზე სვლას. “არა მიდრკე არცა მარჯულ, არცა მარცხულ, არამედ გზასა სამეუფოსა ვიდოდე” (წმ. აბბა დოროთე); საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის სხდომის ოქმი, 14 დეკემბერი, 2004 წელი, თბილისი.

⁶⁸ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დიდი საბჭოს 2001 წლის 19 ოქტომბრის სხდომაზე წარმოთქმული სიტყვა; საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის „თეოლოგიის კათედრა 5 წლისა (სამეცნიერო კონფერენციის მასალათა კრებული)“, თბ., 2007, გვ. 15

⁶⁹ განყენებული აზროვნების შესახებ ილია მეორის მსჯელობისთვის იხ., სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის სიტყვა ხონის კონფერენციაზე: “ეკლესია და საზოგადოება”; საპატრიარქოს უწყებანი, №41, 11-22 ოქტომბერი, 1999 წ.

⁷⁰ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის ქადაგება დავითობის ღვთისმშობელზე 2006 წლის 8 თებერვალს; საპატრიარქოს უწყებანი, № 8, 2-8 მარტი, 2006 წ. (ვრცლად იხ. დანართი)

⁷¹ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის საკვირაო ქადაგება 2002 წლის 10 ნოემბერს; საპატრიარქოს უწყებანი, №46, 10 ნოემბერი, 2002 წ.

ჩვენი წინაპრები სხვანაირები იყვნენ. მათ თუმცა ნაკლები იცოდნენ, მაგრამ ღრმად ჰქონდათ ნაფიქრი და მათი განსჯა სიღრმისეული იყო. და ეს ძალიან ეხმარებოდათ...“⁷²

V. “ამგვარი გაყალბებული ისტორიით ცდილობენ ქართველთა დაქუცმაცებას“

მეცნიერების თემას საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორე პოლიტიზების კუთხითაც განიხილავს; კერძოდ, 2006 წლის საშობაო ეპისტოლეში გვეუბნება: “ისტორიოგრაფია, ენათმეცნიერება, არქეოლოგია... ნაწილობრივ პოლიტიზებული მეცნიერებებია და ბუნებრივია, ყოველი ქვეყანა თავისი ინტერესებიდან გამომდინარე, იყენებს მათ. ეს განსაკუთრებით დამახასიათებელია იმპერიებისათვის, რომელნიც ამ მეთოდით ცდილობენ, გაიმყარონ თავისი პოზიციები”⁷³. ამ თვალსაზრისით არაერთ ქადაგებასა და ეპისტოლეში პატრიარქი ჩვეული სიმართლითა და სიღრმით განიხილავს დღეისთვის ორ მტკივნეულ პრობლემას:

- კონფლიქტები აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში;
- მეგრულად და სვანურად საღვთისმსახურო წიგნების თარგმნა.

პატრიარქი ბრძანებს:

— საბჭოთა იმპერიის ისტორიოგრაფიამ ცრუ წარმოდგენები შეუქმნა აფხაზეთსა და ოსებს: თითქოსდა აფხაზეთი და ცხინვალის რეგიონი არაქართული ტერიტორიებია. აფხაზთა და ოსთა ერთ ნაწილს ქართველებისადმი მტრობა ჩამოუყალიბდათ, მაგრამ დიდი ნაწილი არ მოტყუვდა: აფხაზთა და ოსთა დიდი ნაწილი დღესაც ქართველებთან ერთად მეგობრულ-ნათესაურად ცხოვრობს... მიუხედავად ამისა, იმპერიის მსახურნი ცდილობენ, არსებული კონფლიქტები მონათლონ ეთნოკონფლიქტად მოძმე ხალხებს შორის. მტერმა მიზანს ბოლომდე ვერ მიაღწია: მიუხედავად ყველაფრისა, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში მიმდინარე ომი განიხილება საქართველოს დაპირისპირებად აგრესორ გარე ძალასთან⁷⁴...

— პეტერბურგის უნივერსიტეტში შექმნილი ანტიქართული ისტორიოგრაფიული თეორიის მიზანია, ქართველთა ერთ ნაწილს გაუუცხოვოს ისტორიული კულტურა; მავანნი დღესაც აცხადებენ, რომ ქართული მწიგნობრობა მხოლოდ აღმოსავლეთ ქართველებისაა. ისინი უმწიგნობრო ხალხებად აცხადებენ მეგრელებს, ლაზებს, სვანებს... ამგვარი გაყალბებული ისტორიით ცდილობენ ქართველთა დაქუცმაცებას და ერთმანეთთან დაპირისპირებას...

⁷² სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის საკვირაო ქადაგება 2004 წლის 26 დეკემბერს; საპატრიარქოს უწყებანი, № 1, 7-13 იანვარი, 2006 წ.

⁷³ უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, საშობაო ეპისტოლე, თბილისი, 2006, გვ. 10.

⁷⁴ უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, საშობაო ეპისტოლე, თბილისი, 2006, გვ. 10-11; აფხაზეთის შესახებ ხშირად მსჯელობს ილია II; 2003 წლის 27 სექტემბერს, ჯვართამაღლებას კი ბრძანა: “...11 წელი ვიყავი მღვდელმთავარი აფხაზეთში და ყველაფერს ვაკეთებდი იმისათვის, რომ ქართველი ხალხი მოსულიყო ტაძარში და ვერაფრით მივადწიე ამას. ურწმუნო ქართველი ხალხი იქიდან წამოვიდა და შინ მორწმუნე დაბრუნდება“... საპატრიარქოს უწყებანი, №38, 26 სექტემბერი-2 ოქტომბერი, 2003 წ.

როგორც ადრე, ახლაც ქართული საზოგადოება მათ საკადრის პასუხს გასცემს⁷⁵. ამავსე თემას ეხება წმიდა სინოდის განჩინების ერთი პუნქტიც:

„განაჩინეს: დაუშვებელია ისტორიის გაყალბება - მეგრელებისა და სვანების მწიგნობრობისა და ქრისტიანული კულტურის არმქონებელ გამოცხადება და ამ კუთხის შვილებისათვის XXI საუკუნეში ბიბლიის თარგმნა, რაც, უპირველეს ყოვლისა, მიზნად ისახავს ერის გათიშვას და ქვეყნის მთლიანობის დარღვევის მცდელობას“⁷⁶.

VI. შვილების დაკარგვა

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის მიერ დიდ საფრთხედაა მიჩნეული ქართველთა წასვლა უცხოეთში; ეს საფრთხეც რეალურია, ვინაიდან: უცხოებაში კვლავ დაეკარგავთ დედაენას, დედაკულტურას, დედარელიგიას; უცხოეთში დაბადებული შვილები ვერ შეიძენენ იმ ცოდნას, რომელიც აღამიანს ქართველად აყალიბებს; დროთა განმავლობაში მათ შთამომავლებსაც დაეკარგებათ ეროვნული მეობის მასაზრდოებელი მთავარი სახლი...

კერძოდ, პატრიარქი ბრძანებს: “შინდა გამოვთქვა ჩემი, და საერთოდ, ყველას გულისტივილი იმის გამო, რომ ბოლო დროს მრავალი ქართველი ახალგაზრდა წავიდა უცხოეთში. უმეტესობა გაჭირვებამ წაიყვანა... რაოდენ სამწუხაროც არ უნდა იყოს, ფაქტია, რომ ზოგიერთი ვერ ან არ დაბრუნდება სამშობლოში. ეს იმას ნიშნავს, რომ მას დაეკარგება ენა, ეროვნება, ყველაფერი ის, რითაც ამაყობდა ქართველი“... “ფაქტიურად, ისინი დაკარგული შვილები შეიძლება გახდნენ ჩვენთვის“⁷⁷.

დღეს საქართველოში ბევრი პრობლემაა; პრობლემების გამო ტოვებენ სამშობლოს ქართველები. სანამ გადახვეწილი შვილები სამშობლოში დაბრუნებას შეძლებენ, მათი რწმენისა და ენის შენარჩუნების (ზოგადად, ქართული იდენტობის) მიზნით სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემ მათთვის დააარსა “დასავლეთ ევროპის ეპარქია“ (მიტროპოლიტი აბრაამ გარმელია), ცენტრით ბრიუსელში⁷⁸.

VII. უგნური ლიბერალიზმი

ილია II: “თუ პიროვნებას, ხალხს, სახელმწიფოს არ აქვს სწორი რელიგიური და ეროვნული იდეოლოგია, ლიბერალიზმი აუცილებლად მტრების სასარგებლოდ იმუშავებს და შინაგანად მთლიანად დაანგრევს ქვეყანას... უგნური ლიბერალიზმი, როგორც წესი, სათავეა მრავალი ნეგატიური მოვლენისა“⁷⁹... აქ მხოლოდ

⁷⁵ უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, საშობაო ეპისტოლე, თბილისი, 2006, გვ. 10.

⁷⁶ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის სხდომის ოქმი, 23 დეკემბერი, 2005 წელი, თბილისი; საპატრიარქოს უწყებანი, №45, 29 დეკემბერი - 4 იანვარი, 2005 წ. (ტექსტისთვის იხ. აგრეთვე, დანართი).

⁷⁷ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის საკვირაო ქადაგება, 5 იანვარი, 2003 წ.; საპატრიარქოს უწყებანი, № 1, 10-16 იანვარი, 2003 წ., სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება ნათლისობის დღესასწაულზე 19 იანვარი, 2003 წ.; საპატრიარქოს უწყებანი, №3, 24-30 იანვარი, 2003 წ.

⁷⁸ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის სიტყვა დასავლეთ ევროპის ეპარქიის პრეზენტაციის დროს; საპატრიარქოს უწყებანი, №3, 24-30, იანვარი, 2003 წ.

⁷⁹ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის 2001 წლის სააღდგომო ეპისტოლე; საპატრიარქოს უწყებანი, №16, 21-27 აპრილი, 2001 წ.

...რომ უგუნური, უგონური ლიბერალიზმი ხშირად ზერელე ცოდნის
შედეგად ზოგჯერ კი - გააზრებული მავნებლობისა.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კიდევ ბევრი
სამსახურების შესახებ გვაფრთხილებს...

დასკვნის ნაცვლად:

**1. მამული, ენა, სარწმუნოება არა მხოლოდ საუნჯე, არამედ ცხოვრების
წესად უნდა იყოს ქართველი ერისთვის:**

წუთისოფელი ადამიანის გამოცდაა და, ბუნებრივია, დღევანდელი
საქართველო, ქართველის ერის ამჟამინდელი თაობაც (გამო)ვიცდებით.
ქართველები გამოცდის გზას წარმატებით გავივლით და უფრო ძლიერნი და
კოლონი ვიქნებით, თუკი საქართველოს ექნება თავისი იდეოლოგია. იდეოლოგია
სამშუო სიტყვა არ არის; ისევ ჩვენს პატრიარქს მოვუსმინოთ:

“დღეს ხშირად საუბრობენ, თუ როგორი უნდა იყოს იდეოლოგია
საქართველოში, როგორი უნდა იყოს ქართული იდეა... მიმაჩნია, რომ, უპირველეს
ყოფისა, წინა პლანზე უნდა იყოს წამოწეული ეროვნული ფასეულობანი,
ქართველი კულტურა, “ენა, მამული, სარწმუნოება“, ჩვენი დამწერლობა, ჩვენი
სტრუქტურა...”⁸⁰

პატრიარქის სხვა გამოსვლებშიც ხშირადაა ხაზგასმული, რომ ქართველ
ერს ქმნის: ერთი ენა, ერთიანი სამშობლო და ტრადიციული
მართლმადიდებლური რწმენა...

2. ქვეყნის სჭირდება ობიექტური და თანამედროვე ქართველოლოგია:

საქართველოს მოსახლეობისა და მთელი მსოფლიოსადმი კათოლიკოს-
პატრიარქის ილია მეორის ლოცვა, სიყვარული და მართალი სიტყვა
მთელ დეაწლია; თუმცა უწმიდესი და უნეტარესი კონკრეტული საქვეყნო
საწილებითაც აქტიურად ცდილობს, რომ ჩვენმა ერმა დროულად დააღწიოს
თავი ურწმუნობას, უმეცრებას, გაყალბებული ისტორიების ტყვეობასა
და მტერთაგან დაგებულ ხაფანგებს.

ამ მიზნით სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II
დღად უწყობს ხელს ქართველოლოგიის განვითარებას; იგი იღვწის, რათა
უდასინჯოს იმპერიის ველში შექმნილი პოლიტიზებული “სამეცნიერო”
დაზღვევები; გარდა ამისა, პატრიარქი დღენიადაგ ზრუნავს, რომ ხალხში
მოხელარული გახდეს თანამედროვე ქართველოლოგიური კვლევების შედეგები.

პატრიარქის დეაწლი განსაკუთრებულია ქართული ენის წარმოჩენის
მართლებით; მაგალითად, უწმიდესისა და უნეტარესის კურთხევით გამოიცა:

- კრებული: “ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი” (I თავი -
ლალი ხვესურიანი, II-V თავები - ტარიელ ფუტკარაძე, საგალობელი - იოსებ
დავითაძე, მხატვარი - ილია ჭრელაშვილი; ქუთაისი, 2000);

- კრებული: “მამული, ენა, სარწმუნოება“ თბ., 2007 (რედაქტორები:
მონაზონი ნინო (გრიგოლაძე) და ლალი დათაშვილი)...

⁸⁰ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია
მეორის ჭაღაგება მირქმის დღესასწაულზე (სიონის საპატრიარქო ტაძარი, 15 თებერვალი, 2004
წ.); საპატრიარქოს უწყებანი, №7, 19-25 თებერვალი, 2004 წ.

2005 წლის 1 ნომბერს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ხელმძღვანელობით შეიქმნა “საქართველოს საეკლესიო ენის ისტორიის კვლევის ცენტრი“. ამ ცენტრთან ფუნქციონირებს “ქართული ენისა და კულტურის კვლევის სამეცნიერო საბჭო“ (ხელმძღვანელი მიტროპოლიტი ანანია), რომელიც ორგანიზებას უწევს საეკლესიო ენისა და ქართველური ენაკილოების ისტორიული მიმართების შესწავლას⁸¹.

2007 წელს შეიქმნა ტელემაუწყებლობა “ივერია“; პატრიარქს სურს, რომ ამ ტელევიზიამ ახალგაზრდებში ჩამოაყალიბოს სახელწიფოებრივი აზროვნება და შემეცნებითი გადაცემებით მთელ საქართველოს მისცეს ობიექტური ცოდნა ჩვენი ქვეყნის ისტორიისა და კულტურის შესახებ⁸².

2008 წელს დააარსა ანდრია პირველწოდებულის სახელობისა და ტბელ აბუსერიძის სახელობის უნივერსიტეტები და მრავალი სხვ.

3. ენა - ქართული, რწმენა - ჭეშმარიტი:

წიგნს დავამთავრებთ სინას მთაზე 1984 წელს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის უფლისადმი ლოცვის ერთი ფრაგმენტით: “მსგავსად წმიდისა მამისა ჩვენისა იოვანე ოქროპირისა, მე ცოდვილი მონა შენი, ილია II, ყოველთა ქართველთა სახელითა ვზმობ:

“გადიდებ შენ და გმადლობ შენ, მოწყალეო, რამეთუ გვქმენ მსგავსად შენდა, რამეთუ მოგვანიჭე ენა ქართული და რწმენა ჭეშმარიტი“...⁸³

⁸¹ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის ბრძანება №119

⁸² სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის 2007 წლის საადღგომო ეპისტოლე; საპატრიარქოს უწყებანი, №11, 12-18 აპრილი, 2007

⁸³ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი I, თბ., 1997, გვ. 4

TARIEL PUTKARADZE

THE GEORGIAN LANGUAGE –
NATIONAL LIFE OF GEORGIANS

According to epistles, sermons and speeches of Catholicos-Patriarch of All Georgia, the Archbishop of Mtskheta-Tbilisi and Metropolitan Bishop of Abkhazia and Pitsunda, His Holiness and Beatitude Ilia II

The history of the humankind chronicles the birth and death of various peoples. On the background of the serious events of arising and vanishing of the societies the thirty-three thousand years of life and survival history of the Georgian people could be passed for a miracle, which, above all, has been performed by means of the Georgian language. It is also an unmistakable fact that during the last two-thousand years the Georgian national identity has been nurtured by the Christian faith. As Christianity here was not only the philosophy of life and the way of existence, when facing the invasions of enemies Georgian people held uncompromised attitudes to their faith that made them intrepid and unbroken; gradually, through the flow of centuries, Christian churches and monasteries turned into active Kartvelian (Georgian language) cultural centers and divine sources for strengthening and sharpening the sense of national unity. In case of certain successes of Georgia's enemies in the weakening or crumbling of the country in various periods of history the Georgian Church managed to maintain the common Church and the national and state space and drew up correct national guidelines for its people under the given circumstances. Nowadays when 20% of the present Georgian state territories, recognized by the world commonwealth, has been occupied and annexed to the enemy state the Georgian Church provides the same guidance.

In the present era of great imperial aggressions and of globalization the words of His Beatitude Ilia II, Catholicos-patriarch of all Georgia, clearly determine the ways for the Georgia's national survival.

The present book reflects His Beatitude Ilia II's visions about the language and culture history of Georgians and modern threats pending on the country. In particular, the book discusses the following issues:

- Righteous Lazarus – the symbol of the Georgian nation;
- Since when do we celebrate the Day of the Georgian Language?
- April 14th - the Day of the state language of Georgia;
- The literary Georgian language as the unshakable foundation of the Georgian nation, and more.

LELA AVALIANI,
LUIZA KHACHAPURIDZE,
OMAR AKKAM

EXPRESSIONS RELATED TO GOD IN THE ARABIC AND LANGUAGES

In the speech of every people there are expressions containing the name of god. People usually refer to such speech patterns to express various kinds of emotions, both in everyday situations and in very special cases.

We have compared the phrases containing the word "god" in Arabic and Georgian to show what common and different motivations underlay of such utterances in the speeches of the peoples of different faiths and nationalities.

The materials for the illustrations had been taken from the records collected by us in Aleppo, Syrian Arab Republic and in the west Georgia and also from the data of the Dialectology Institute at the Akaki Tsereteli University.

بِسْمِ اللَّهِ – **in the name of god** – is uttered before starting any job to do. In Georgian corresponding phrase in the similar situation is used the phrase "gmertis khseneba//kristes shedgoma" – **Mentioning of God// Follow Christ** (mentioning of God- according to the teachings of the Saint Fathers' one should glorify god before beginning of any undertaking, ask for the grace and cross oneself; "kristes shedgoma"(to follow Christ) is a phrase used at baptism rituals. It is a kind of a dialogue held between the priest and the person to be baptised, like: "Will you follow Christ?" "I will follow Christ", meaning "I will begin the new life".

Before engagement in any work Georgians say: "vakhse not gmerti da shevudget sakmes" (let us mention the name of god and get down to business) (CD, Fund E) or "akhsene gmerti da nu zarmatsob" (mention the god and do not stand idle); (CD, fund C). "ras shvreb mag, kidev ar shedgomia kristes, mase moikvans tskhovrebas?" (CD fund A) (What is he doing, has not yet he followed Christ, how is he going to get fortune?).

الحمد لله – **thanks God** – People say after accomplishing any task. The same phrase is used in Georgian. "madloba gmerts" or sometimes replaced by "madloba upals" (thanks God) or "mogvarda sakme" (CD fund E) (Thanks to the Lord, we have got round to it); "madloba upals dasrulda gzis sheketeba" (=thanks to the Lord, the road repairing works are over) - as an expression of relief or pleasure.

إن شاء الله – **if it is the God's will** – the phrase is used when talking over certain plans/projects. In the analogous situation in Georgian there occurs an expression: "gmertma inebos" meaning "may it be the Lord's will". "gmertma inebos da ase tu gagrzelda kalaki dzalian galamazedeba" (CD fund E), May it be the Lord's will but if it keeps it up the city will become beautiful".

يخزي العين – **God protect us from the evil eye**. For the protection from the evil "Alah Qapina" is also used when expressing repulsion or antipathy; and when yawning, the expression "aqzbil lahi" – (May the God protect us) أعوذ بالله (نأيدعوا بالله) - is uttered. In Georgia for the purpose of evasion of all troubles they say: "upalma gmertma dagviparos koveigvari avisagan tvalisagan/pekhisaza (may

the Lord protect us from all the evil/ from evil eye/ evil foot.etc” The Georgian congregation say also the paraphrased psalm lines: ”gmerto shetsevnsa chemsa mukhedon” (psalm 69). ”Graciously rescue me, God, come quickly to help me, Lord”. Or ”gmerto nu ganmeshorebi chemgan” (Ps. 70, 12) (God, do not stand far from me”); As for the moment of yawing, the believers cross themselves on their lips to be protected from the evil, as according to the old belief evil spirit can come to lodge into the body.

اللهم صل ع النبي – **God, (you) bless the prophet**; the phrase is used in Arabic to express great surprise praise or curse, in the similar situation in Georgian we find ”dideba upals” (Glory to God); ”dideba upals, ra bedineri dge gamitenda” (CD fund E) (Glory to god , what a fine day it has begun)... ”dideba shenda upalo, ratom gamamtsare ase ”(D fund A); (Glory to you, God why have you embittered my life).

الله – **I swear by God or I ask you to swear by your God**; in Georgia the analogous phrase is but rarely used to assert one’s truthfulness. Georgians say: ”gmerti khati, rjuli, gmertia motsame (god, icon, faith , God is witness) e.g. gmerti, khati, rjuli tu rame gamegebodes mag sakmis (CD fund E) (= God, icon, faith if I knew anything about it, or God is the witness. If I knew what the matter is).

أجت و الله جابا – **ask and God will give it to you**. A corresponding expression in Georgian is, like: ”itkhove da mogetsema, daakakune da gagegheba”(And I tell you. Ask and you will receive, seek and you will find, knock and the door will be open to you) – the phrases originate from the New Testament. (Luke. 11. 9).

اعتمدت ع الله و عليك / أمري ل الله – **entrust your affairs to the God** , trust the god /rely on God – is used to express sympathy for the sad or for consolation of the people in trouble. The same is said in Georgian ; ”gmerts miende/ gmertia motsqale (Trust the God, god is gracious” e.g. Gmerts miende da kvelaperi mogvardeba 9CD, fund E) (Trust in God and everything will be all right).

الفضل ل الله – **by way of god’s encouragement, by god’s grace** – is said as a response to thanks to make it a point that it is god to whom we should be thankful and not to a man. e.g. ”Thank you for your assistance. - Thanks to God”. In the same manner the Georgians respond to thanks. However, completely identical phrase is found only in the speech of believers, and the more secular version for the common public is ”ras brdzanebt, arafris” (Think nothing of it).

نيال المتهم عند ربو بريء – **wrongly suspected man is innocent before the god** – is said to console a person who was unfairly treated or humiliated. In Georgian in the same purpose they say ”gmertia magla/ gmerti khedavs mtqanmartals” (god looks from height/god sees the guilty and the innocents); also ”god is among the seed of the innocent”.

الله يجيبك يا طولة البال – **may the god give you patience** – is used to encourage the one in enduring the troubled times. In Georgian along with the same expression they say ”With your patience...” (New Testament) / ’upalma gagadzlieros’ (may the god give you strength.).

لا حول و لا قوة إلا بالله – **without god’s will the efforts are groundless**. In the same situation a phrase from ”The Man in the Panther’s Skin” That what god does not wish, no such efforts can be fulfilled”. The similar paraphrase is found in Psalms:”Unless the Lord build the house, they labour in vain who build”(127.1).

الله يعطينا خير هاضحك – literary, "May the god give you benefit in the form of laughter." The similar expression as a form of blessing can be traced in Georgian: "upalma samkhiarulod mogtset sakme", (May the god give you the mood (affairs) for rejoicing); "gmertma sul karg khasiatze gamqofod" (CD E;C) (May the god keep you in your high mood). As for the laughter and the excess rejoicement the believers in Georgia would say: "gmertma shegvargos da mogviteos", (May the god do it for our good and forgive us) as according to the teachings of the Saint Fathers' too much fun and laughter is regarded as sin (Confession, Tbilisi 1989). As for the Arabic "May the god provide you benefits" its corresponding expression in Georgian, as a form of blessing is: "gmertma kheiri mistses shens ojawks", "kheiri shens saqmes" (CD. Fund E;C) (May the god give benefit to your family, may you derive benefit from your business).

The collation and discussion of the materials has shown that in both languages the expressions are based on religious visions. Besides, in Arabic the similar phrases stem from popular beliefs and imaginations while in Georgian speech, apart from the folk expressions containing the name of god, there are some originated directly from Psalms and the New Testament.

ლელა ავალიანი, ლუიზა ხაჭაპურიძე, ომარ აქაში

ღმერთთან დაკავშირებული გამონათქვამები
არაბულსა და ქართულში

ყველა ხალხის მეტყველებაში გვხვდება ღვთის სახელის შემცველი გამონათქვამები. აღამიანები მას ძირითადად ამა თუ იმ ემოციის გამოსახატავად იყენებენ როგორც ყოველდღიურ ურთიერთობაში, ასევე კონკრეტულ სიტუაციაში.

სტატიაში განხილულია ის გამონათქვამები, რომლებიც ორივე ენაში დასტურდება: باسم الله — ვახსენოთ ღმერთი; الحمد لله — მადლობა ღმერთს; إن شاء الله — თუ ღმერთი ინებებს; يخزي العين — ცული თვალისაგან ღმერთმა დაგვიფაროს; اللهم صل على النبي — ღმერთო, შენ დალოცე წინასწარმეტყველი; أمري لله / — ღმერთს გაფიცებ; أجت والله جابا — ითხოვე და ღმერთი მოგცემს; اعتمدت على الله وعليك — ღმერთს მიანდე საქმე, ღმერთს მიენდე, ღმერთს დაეყრდენი; لا يروينا / الله لا يروينا — ღმერთმა ნუ გაგვაგონოს, ღმერთმა არ ინებოს, ღმერთმა ნუ ქნას; الفضل لله — ღმერთის შემწეობით, ღვთის წყალობით; نبال المتهم عند ربو بريء — არასწორად ეჭვმიტანილი სუფთაა უფლის წინაშე; الله يجيبك يا طول البال — ღმერთმა მოგცეს მოთმინება; لا حول ولا قوة إلا بالله — ღვთის გარეშე მცდელობა უსაფუძვლოა; الله يعطينا خير هاضحك — სიტყვასიტყვით: "ღმერთმა მოგცეს ხეირი სიცილის სახით".

მასალის განხილვამ აჩვენა, რომ საანალიზო ლექსემებს ორივე ერში საფუძვლად რელიგიური ხედვა უდევს. უნდა აღინიშნოს, რომ არაბულში მსგავსი ფრაზები ძირითადად რწმენა-წარმოდგენებიდან მომდინარეობს, ქართველთა მეტყველებაში კი ღვთის სახელის შემცველი მსგავსი გამონათქვამების გვერდით გვხვდება ფსალმუნებიდან და ახალი აღთქმიდან მომდინარე ფრაზებიც.

მთარ გოგოლიშვილი

ბათუმის ოლქი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემაღგენლობაში

1920 წლის ივლისში ბათუმის ოლქის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემაღგენლობაში დაბრუნებას მთელი ბათუმის ოლქის მოსახლეობა დიდი აღფრთოვანებით შეხვდა. ქართულ ჯარს მისი მსვლელობის მანძილზე სიხარულით ეგებებოდა მოსახლეობა და ყვაველების თაიგულებს ესროდა. ბარცხანასთან ჯარს შეხვდა „სამუსლიმანო საქართველოს განმანათავისუფლებელი ორგანიზაციის“ დელეგაცია და მთელი მოსახლეობის სახელით მიულოცა მათ ეს დიდმნიშვნელოვანი გამარჯვება. დელეგაციის სახელით ჯარს მიესალმნენ: მემედ აბაშიძე, ჯემალ ქიქავა, მუხამედ წულუკიძე და სხვები. ქალაქში იყო საზეიმო განწყობილება. უკრავდა მუსიკა. იყო ნამდვილი ზეიმი. ბულვარში გაიმართა დიდი სეირნობა, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო ქალაქის მთელმა მოსახლეობამ. იმართებოდა სახელდახელო მიტინგები, სადაც ორატორები სიხარულით საუბრობდნენ ამ ღირსშესანიშნავი მოვლენის შესახებ. საყურადღებოა აზიზიეს მოედანზე (თავისუფლების მოედანი) გამართული მიტინგი. აქ სიტყვით გამოვიდა ქეთევან მიქელაძე, რომელმაც ხალხს მოუთხრო იმ დიდი ტანჯვა-წამების შესახებ, რომელიც აქაურმა მოსახლეობამ გადაიტანა თავისი ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე და მიუხედავად მრავალი დამპყრობლის მცდელობისა, რომ ეს ძირძველი კუთხე მოეწყვიტათ დედა-საქართველოსათვის, ადგილობრივმა მოსახლეობამ არ დაკარგა ქართველობა. მათ გაუძღეს ხოცვა-ჟლეტას, დარბევას, აწიოკებას და ეს ძირძველი ქართული მხარე კვლავ დაუბრუნეს მის მშობელ საქართველოს (აცსა, ფ. 21-ბ, აღწ. 1, საქ. 703, ფურც. 55).

ამ ზეიმში მონაწილეობას იღებდნენ ინგლისელები იულიამ სილვესტრი და ჯიმი ჰარტი. ისინი გაცეხულნი შეცქეროდნენ ამ მდგომარობას, რადგან, უილიამ სილვესტრის თქმით, მიუხედავად იმისა, რომ ბათუმის ოლქი დიდი ხნის განმავლობაში არ იყო საქართველოს შემაღგენლობაში და არც აქაური მოსახლეობაა ქრისტიანი, ისინი ისე ზეიმობდნენ ამ დღეს (ე.ი. საქართველოს დაბრუნებას - ო.გ.), როგორც ეს ნამდვილ დღესასწაულს შეჰფერისო. ჯიმი ჰარტი კი აღნიშნავდა: "არ ვიცი, რა უნდა მომხდარიყო აქ ისეთი, რომ ადგილობრივ მოსახლეობაში ასეთი აღფრთოვანება და ზეიმი გამოეწვია, როგორც ეს გამოიწვია საქართველოსთან დაბრუნებამ" (აცსა, ფურც. 62). ეს ნამდვილი სახალხო ზეიმი თითქმის ერთი კვირის განმავლობაში გაგრძელდა. ხალხს იმედი მიეცა. ყველა მხიარული და საზეიმოდ განწყობილი იყო.

ბათუმის ოლქის საგანგებო კომისრად დაინიშნა ცნობილი პიროვნება ბენია ჩხიკვიშვილი. მას დიდი ავტორიტეტო ჰქონდა ადგილობრივ პარტიულ ორგანიზაციებში. მან ბათუმში ჩამოსვლისთანავე დააყენა საკითხი ბათუმის ოლქის მართვა-გამგეობის ორგანიზაციის შესახებ. ამ მიზნით მოიწვია თათბირი, სადაც გაიმართა მსჯელობა, თუ რა მეთოდები უნდა გამოეყენებინათ ადგილობრივი მხარის მართვაში. უპირველეს ყოვლისა, საჭირო იყო ინგლისელების მიერ შემოღებული მმართველობის სტილის შეცვლა. განსაკუთრებით დიდი ყურადღება მიექცა ქალაქ

ბათუმს. გადაწყდა, რომ ბათუმის სამართავად უნდა შექმნილიყო საქალაქო საბჭო, ხოლო ქალაქისთვის უნდა ეხელმძღვანელა ქალაქის მოურავს, რომელიც ანგარიშვალდებული უნდა ყოფილიყო საქალაქო საბჭოს წინაშე. ასევე უნდა გადანაწილებულიყო ფუნქციები ქალაქის მოურავსა და საბჭოს შორის. იყო აზრი, რომ ქალაქის საბჭო თავისი გაუთავებელი სხდომებით არ მისცემდა მოურავს თავისუფლად მუშაობის საშუალებას. ამბობდნენ იმასაც, რომ თუ მხოლოდ ქალაქის მოურავის ხელში აღმოჩნდებოდა მთელი ძალაუფლება, ეს დაარღვევდა დემოკრატიულ ნორმებს და ხალხის თვალში ავტორიტეტი შეეღალახებოდა ადგილობრივ ხელისუფლებას. ბოლოს გადაწყდა, შეექმნათ ქალაქის საბჭო მოურავის მეთაურობით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბათუმის ოლქი ამ დროს მართლაც მძიმე მდგომარეობაში იყო. ინგლისელებმა აქ მოშალეს ცხოვრების ნორმალური ფუნქციონირება. ქალაქი ბათუმი მათ პირწმინდად გადარცვეს. გაიტანეს ყოველგვარი ფასეული. 1920 წლის 24 ივნისს ინგლისურმა გემმა ბათუმიდან გაზიდა სხვადასხვა სახის სამრეწველო, სასოფლო და საყოფაცხოვრებო საქონელი. ასევე მათ წაახალისეს და გაათამამეს სხვადასხვა რჯულის ავანტიურისტები, მძარცველები და სხვ. რაც უფრო საკვირველია, ინგლისელებმა ბოლშევიკებს მისცეს ქალაქში თუ მის ოლქში თავისუფლად პარპაშის უფლება. უფრო მეტიც, გუბერნატორმა კუკ-კოლსმა ბოლშევიკების დელეგაციას განუცხადა, რომ ბათუმის ოლქი მაინც რუსეთთან იქნებაო. ამასთან, თურქოფილების თავგასულობას საზღვარი არ ჰქონდა. ინგლისელებმა კიდევ უფრო გააძლიერეს პროთურქული ორგანიზაცია "სედაი მილეთი". ამ ორგანიზაციას მათ მისცეს ფულიც და იარაღიც. შეუქმნეს ფილიალები ბათუმის ოლქის მთელ ტერიტორიაზე. მოუწყვეს სტამბა, სადაც იბეჭდებოდა თურქულ და რუსულ ენებზე ანტიქართული მიმართულების გაზეთები. თურქების ემისრების პარპაშს დასასრული არ უჩანდა. აი, ასეთი ანტიქართული გარემო შექმნეს ინგლისელებმა იმ მომენტში, როდესაც ბათუმის ოლქი დაუბრუნდა დედა-საქართველოს და, რა თქმა უნდა, ახლად არჩეული ქართული ხელისუფლება აღმოჩნდა დიდი სირთულეების წინაშე.

1920 წლის 26 ივლისს გამოსცეს ბრძანება "ქალაქში წესრიგის" შესახებ. ამ ბრძანებით მკაცრად დაისჯებოდა ყველა, ვინც არ დაემორჩილებოდა ხელისუფლებას და დაარღვევდა სიმშვიდეს. ამ ბრძანებამ შედეგიც კი გამოიღო. ქალაქის მილიციამ გვარდიელებთან ერთად დაიწყო პატრულირება. მაგ., 28 ივლისს მათ ბათუმის ერთ-ერთ უბანში შეიპყრეს და სასტიკად სცემეს სამი მძარცველი. ასევე, 27 ივლისს დააკავეს ქურდების ჯგუფი, რომლებიც ბინებს ძარცვავდნენ. ასევე, ადმინისტრაციული სასჯელი დაედო მათ, ვინც არღვევდა აღნიშნული ბრძანების მუხლებს. თუმცა, როგორც შემდგომ დადასტურდა, ეს არ აღმოჩნდა საკმარისი მდგომარეობის გამოსასწორებლად, რადგან ცხოვრების დეზინტეგრაციის კვალი ძალიან ღრმა და საგრძნობი იყო. ბათუმის ოლქის ხელისუფლება სოციალ-დემოკრატიული (მენშევიკური) იყო. მათ დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადეს ყველა გაერთიანებებს თუ ორგანიზაციებს, რომლებსაც განსხვავებული პოზიცია ეჭირათ. უპირველეს ყოვლისა, "თვალში ამოიღეს" ბოლშევიკები, რომლებიც იქ მომრავლებულნი იყვნენ 1920 წლის დასაწყისიდან. ბოლშევიკები მართლაც რომ ძირგამომთხრელ საქმიანობას ეწეოდნენ ხელისუფლების წინააღმდეგ და ცდილობდნენ მოსახლეობის მიმხრობას. ამ მოქმედებამ მეტად საზიფათო ხასიათი მიიღო 1920

წლის მეორე ნახევარში, ამიტომ მთავრობამ 1920 წლის აგვისტოს გამოსცა კიდევ ერთი ბრძანება "ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობის აღმკვეთი ღონისძიებების შესახებ". ბრძანებაში მითითებული იყო: "მათუშის ოლქში მოქმედი ზოგიერთი სოციალური დაჯგუფება ცდილობს მოსახლეობაში სახელი გაუტეხოს საქართველოს ხელისუფლებას და ამ მიზნით ეწევა ანტისახელმწიფოებრივ საქმიანობას. ისინი ხალხში აბრკვლებენ პროკლამაციებს და სურთ გამოიწვიონ არეულობა... ამიტომ საჭიროა დაუფრთხილები აღკვეთილ იქნას ასეთი მოქმედება". ამ ბრძანებას ბოლშევიკებმა სოციალურად უპასუხეს. ამის გამო მათი დელეგაცია ეწვია ბ. ჩხიკვიშვილს, რომელსაც მოახსენეს, რომ ეს არის რუსეთ-საქართველოს შორის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევა. ბოლშევიკების დელეგაციას, რომლის შემადგენლობაში იყვნენ: ა. ვოლკოვი, ი. სიმონიშვილი და სხვები, ბ. ჩხიკვიშვილმა უპასუხა, რომ ხელშეკრულებას თქვენ, ბოლშევიკები, არღვევთ, რადგან ხალხში უმარცხანოა შეგაქვთ და ეწვეით ძირგამომთხრელ საქმიანობას. ამიტომ უფლება, რომ, მართალია, ჩვენ ამ ხელშეკრულების თანახმად არ ვკრძალავთ თქვენი ორგანიზაციის საქმიანობას, მაგრამ არ მოგცემთ თავისუფლად პარპაშის უფლებას". ამას შედეგად ის მოჰყვა, რომ გაძლიერდა რეპრესიები. დააპატიმრეს რამდენიმე ათეული კაცი. ბევრი მათგანი საერთოდ გადაასახლეს მათუშის ოლქის საზღვრებიდან "ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობისთვის" (აცსა, საქ. 704, ფურც. 23-25). რაც შეეხება თურქული ორიენტაციის ორგანიზაციებს, აქ შედარებით საფრთხილედ გამოიჩინეს, რადგან იმხანად ძლიერი იყო თურქული ორიენტაციის ორგანიზაციების ზეგავლენა მოსახლეობაში და ერთბაშად მათზე იერიშის მიტანა სასურველი არ იქნებოდა, თუმცა ზოგიერთი ასეთი ორგანიზაციის წევრი დააპატიმრეს ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობისთვის. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამდენმა მდგომარეობამ გაართულა ვითარება (აცსა, ფურც. 37).

ამ სირთულემ თავი იჩინა უკვე აგვისტოს მეორე ნახევარიდან. თითქოს სადღაც დატყდა ის ვიფორია, რომელსაც ადგილი ჰქონდა აქ 1920 წლის ივლისში, როდესაც მათუშის ოლქი ქართველმა ჯარმა დაიკავა. სწორედ ამას მიეძღვნა 1920 წლის 9 აგვისტოს საქალაქო საბჭოს სხდომა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ქალაქის მოურავი ვიზო ანჯაფარიძე. მან აღნიშნა, რომ მათუშში შემოიჭრება მოსახლეობის ერთი ნაწილის უკმაყოფილება ჩვენდამი. ამით სარგებლობენ მტრები და ცდილობენ კიდევ უფრო დაიძაბოს ვითარება; საქმეს რეპრესიებიც ვერ შველის. საჭიროა დაუფრთხილები ღონისძიებების გატარება. სხდომაზე ვრცელი სიტყვით გამოვიდა საქალაქო საბჭოს გამგეობის წევრი, ცნობილი სოციალ-დემოკრატი (მენშევიკი) კასტონ გოგოლაძე, რომელმაც განაცხადა: "პირდაპირ გასაკვირია, რას უნდა მოვლოდინო მოსახლეობის ერთი ნაწილი ასე სწრაფად ჩვენგან, ჩვენი ხელისუფლება აქედნე ერთი თვეა ფუნქციონირებს და ამ მოკლე ხანში რომელი მთავრობა შეძლებს დაუფრთხილების გაკეთებას. ჭერ ამისთვის დროა საჭირო. ნაბიჯები ამ მიმართულებით უნდა იქნას და მომავალშიც ასე გაგრძელდება. ნურც ის დაგვაინფიცდება, თუ რა რთულ სიტუაციაში გვიწევს მუშაობა. ყველა ჩვენი ხელისუფლებელია, ყველა ძირს გვითხრის და ამ დროს კიდევ პრეტენზიების გამოთქმა მართებული არ არის".

შეტად საინტერესო და, ჩვენი აზრით, ყურადსაღები იყო ქალაქის საბჭოს გამგეობის წევრის ი. გორგაშვილის გამოსვლა. მან აღნიშნა, რომ ის შეხვდა ქალაქის ხელისუფლებიდან მაჰმადიანებს, რომლებმაც მას სთხოვეს საქალაქო საბჭოს წინაშე დაეცნობინა საკითხი მათუშის ოლქის ავტონომიის შესახებ, რადგან, მათი აზრით,

სწორედ ავტონომიის საკითხის დროულად გადაჭრას შეეძლო მდგომარეობის გამოსწორება.

ავტონომიის შესახებ საკითხის დაყენებამ კამათი გამოიწვია. კაპიტონ გოგოლაძის აზრით, ავტონომიის შესახებ საკითხის დაყენება ნაადრევი იყო. თუმც მან ისიც აღნიშნა, რომ ამ საკითხის გადაწყვეტის უფლება ადგილობრივ ხელისუფლებას არა აქვს, რადგან ის საქართველოს დამფუძნებელი კრების პრეროგატივააო. მეტად საყურადღებო ჩანს ქალაქის მოურავის მოადგილის ზიაბეგ აბაშიძის გამოსვლა. მისი აზრით, "ავტონომია არის აუცილებელი და თუ ეს დროულად გადაწყდა, კიდევაც მოეღებო ბოლო ამ ავანტიურისმს, რომელსაც აქ აქვს ადგილი. საჭიროა ხალხის მომზადება ამისათვის, მაგრამ ჯერ კიდევ სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები გვაქვს გადასაწყვეტი". მას არ დაუგონკრეტებია, თუ რას გულისხმობდა ის ამ სხვა მნიშვნელოვან საკითხებში.

ბოლოს სხდომის შედეგები შეაჯამა გიზო ანჯაფარიძემ, რომელიც ავტონომიის საკითხსაც შეეხო და აღნიშნა, რომ ოლქის კომისარი ბ. ჩხიკვიშვილი ავტონომიის შესახებ ესაუბრა საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლებს. ისინი წინააღმდეგნი არ არიან ამ საკითხის ირგვლივ მსჯელობისა, მაგრამ ამისთვის ჯერ კიდევ დრო იყო საჭირო. ამჟამად კომისარი თბილისში იმყოფება (ბ. ჩხიკვიშვილი ბათუმის ოლქის საგანგებო რწმუნებულის მოვალეობათან ერთად ასრულებდა ქ. თბილისის თავის მოვალეობასაც - ო.გ.) და როდესაც ის ბათუმში დაბრუნდება, მასთან ამ საკითხებზეც გვექნება საუბარიო. გ. ანჯაფარიძის აზრით, ქალაქის საბჭოს აქვს მხოლოდ საკითხის დასმის უფლება, მაგრამ გადაწყვეტა ამ საკითხისა უკვე თბილისის ხელისუფლების მოვალეობაში შედიოდა (აცსა, ფურც. 44-48).

ავტონომიის საკითხი კიდევ გახდა საქალაქო საბჭოს სხდომის მსჯელობის საგანი. ამ საკითხზე გამართულმა დებატებმა მთელი ქალაქი მოიცვა. ბოლოს კომისარი ბ. ჩხიკვიშვილი იძულებული გახდა წერილით ეცნობებინა საქალაქო საბჭოსთვის, რომ მათ შეეწყვიტათ ამ თემაზე საუბარი და თუ ვინმე კვლავ მას წამოჭრიდა, მაშინ ის პროვოკატორი იქნებოდა, რადგან ამ შემთხვევაში ის მტრების წისქვილზე ასხამდა წყალს. ავტონომიის მიცემა რთული საკითხია, ჯერ უნდა ჩატარდეს მოსახლეობის გამოკითხვა, მზად არიან თუ არა ისინი "ზედმეტი წარმონაქმნისათვის". როდესაც თავის დროზე მთავრობას ხელთ ექნება ასეთი გამოკითხვის შედეგები, მაშინ შეიძლება ამ საკითხის ირგვლივ საუბარიო.

ავტონომიის საკითხი იმ მომენტისათვის, როგორც ჩანს, მოსახლეობის ერთ ნაწილში მომწიფებული იყო და მოითხოვდა მის დაუყოვნებლივ გადაჭრას. ამ საკითხს ისინი უყენებდნენ რატომღაც საქალაქო საბჭოს და არა კომისარს. ეტყობა, კომისარი ჩხიკვიშვილი არ თვლიდა საჭიროდ ამ საკითხის გადაჭრას, რადგან ეს მისთვის მიუღებელი იყო, თანაც იმჟამად ბათუმის ოლქი მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა და მისი ამ მდგომარეობიდან გამოსაყვანად დიდი დრო იყო საჭირო.

თანდათან დაიწყეს ბათუმის ოლის მთელ ტერიტორიაზე სახელისუფლებო ორგანოების ჩამოყალიბება. ეს პროცესი მტკივნეული იყო. ბევრ ადგილას ხალხი "მტრულად განეწყო" მენშევიკური ხელისუფლებისადმი. ამ მიმართულებით უნდა ითქვას, რომ ხელისუფლებამ დაუშვა შეცდომა. შეარჩია ისეთი კადრები, რომლებიც ვერ იდგნენ მოწოდების სიმძლავრეზე. განსაკუთრებით დაიძაბა ვითარება ართვინის ოლქში, სადაც უფროსად დაინიშნა პოლკოვნიკი წულუკიძე, რომელსაც არცთუ ისე სახარბიელო წარსული ჰქონდა. წულუკიძის დანიშვნა ერთსულოვნად არ

მომხდარა, რადგან მას მოწინააღმდეგეები გამოუჩნდნენ. ისინი აღნიშნავდნენ, რომ ისეთ რთულ ადგილას, როგორც ართვინია, ამ კაცის დანიშვნა ყოვლად გაუმართლებელია. ამ სიტყვების სისწორე მოგვიანებით გამოჩნდა, როდესაც წულუკიძის მოუქნელი პოლიტიკის გამო ართვინის ოლქი კინაღამ "მთლიანად დაიკარგა". აი, რას წერდნენ ართვინის ოლქიდან ბათუმის საგანგებო კომისარს: "თქვენ მიერ დანიშნული წულუკიძე შეუფერებელია თანამდებობისათვის. ეს კაცი ასევე უნიჭო ადმინისტრაციულ საქმიანობაში. მას აქვს ძალიან ბევრი შეუფერებელი უარყოფითი თვისება. არის უხეში და მოუქნელი. ბილწიბუკავაობს. ადმინისტრაცია აავსო უსაქმური ხალხით, რომლებიც პირწავარდნილი მექრთამეები არიან. ყოვლად აღმაშფოთებელია მილიციის თვითნებობა, რომელთა მხრიდან ხალხის შევიწროვება ჩვეულებრივი მოვლენაა... თუ ეს კაცი არ მოშორდა ართვინს, იცოდეთ, ართვინში გამოუსწორებელი მდგომარეობა იქნება" (აცსა, საქ. 706, ფურც. 14).

მიუხედავად ასეთი გამაფრთხილებელი შეტყობინებისა, ბათუმის ოლქის ხელისუფლებამ ის უყურადღებოდ დატოვა. ამ უყურადღებობამ კი თავისი შედეგები გამოიღო. 1920 წლის აგვისტოს ბოლოს ართვინის ოლქის ადმინისტრაციულ შენობასთან მივიდა ხალხის ჯგუფი და უფროსისგან მოითხოვა პირველადი მოთხოვნების საქონელზე ფასის დაკლება, მაგრამ იმის ნაცვლად, რომ ხალხისთვის მოესმინათ და მდგომარეობის გამოსწორებაზე ერთად ეზრუნათ, ხალხს მილიცია მიუსიეს და ძალის გამოყენებით გარეკეს. ეს ფაქტი შემდეგ გახდა დრამატული მოვლენების განვითარების მიზეზი. საღამოს ადმინისტრაციულ შენობას თავს დაესხა რამდენიმე ათეული შეიარაღებული პირი და ცეცხლი გაუხსნა შიგნით მყოფთ. ამას შედეგად ის მოჰყვა, რომ ერთი ადამიანი დაიღუპა, ხოლო რამდენიმე დაიჭრა. შემდეგ ეს შეიარაღებული ჯგუფი გაემართა ყაზარმებისაკენ, სადაც გვარდიელები იყვნენ დაბანაკებულნი და მათ ცეცხლი გაუხსნეს. ატყდა ორმხრივი სროლა. ბევრი დაიღუპა, რამდენიმე ათეული კი დაიჭრა. მეტად კრიტიკული ვითარება შეიქმნა, მაგრამ ისევ გონებამ გაიმარჯვა. ადგილობრივი მაჰმადიანების მხრიდან რამდენიმე ცნობილმა პიროვნებამ აიძულა თავისიანები ცეცხლი შეეწყვიტა. ეს მოთხოვნა შესრულდა. შემდეგ ეს პიროვნებები გაემართნენ ოლქის უფროსთან შეხვედრაზე. დამფრთხალი წულუკიძე იძულებული იყო დათანხმებულიყო მათი მოთხოვნის შესრულებაზე. ისარგებლეს რა ამით, რომ ოლქის ხელისუფლება უუნარო აღმოჩნდა, დაიწყოთ თურქი ემისრების ენით აუწერელი, თავგასული პარპაში. ისინი დაუფარავად მოძრაობდნენ მთელ ართვინში და ატარებდნენ ანტიქართულ აგიტაციებს. უფრო მეტიც, ემისრები ისე გათავხედდნენ, თვით უფროსის შენობიდან რამდენიმე ათეულ მეტრშიც კი მოსახლეობასთან ატარებდნენ საუბრებს ადგილობრივ მაჰმადიანებში და ხალხს მოუწოდებდნენ თურქეთთან შეერთებაზე. ხოლო ოლქის ხელმძღვანელობა ვითომ ვერაფერს ამჩნევდა და, რაც ყველაზე მეტად აღმაშფოთებელი იყო, იარაღითა და ტყვია-წამლით უკანონოდ ვაჭრობდა. ამ ბინძურ საქმეში გარეული იყო ყველა - დაწყებული ოლქის უფროსიდან დამთავრებული რიგით გვარდიელამდე. ისეთი მდგომარეობა შეიქმნა, რომ იმ დროისათვის იარაღი უფრო იოლად იშოვებოდა, ვიდრე კვების პროდუქტი. იარაღით ვაჭრობა გახდა შემოსავლის ერთ-ერთი წყარო, ხოლო შედეგი ამ წინდაუხედავი პოლიტიკისა ის იყო, რომ 1920 წელის 6 სექტემბერს ართვინში, დღისით, ხალხის თვალწინ დახოცეს ოთხი ქართველი მილიციელი. მკვლელები მიიმალნენ. მოსახლეობისათვის ცნობილი იყო ის ადგილი, სადაც ისინი მიიმალნენ, მაგრამ იმხანად არაბოპულარული იყო ხელისუფლება ხალხის თვალში.

რომ მას არავინ არ აცნობა მკვლევების ადგილსამყოფელი. თუმცა მთავრობამ ანონიმური შეტყობინებიდან მაინც გაიგო მათი სამალავი, მაგრამ ბანდები ისე იყვნენ შეიარაღებულნი, რომ ხელისუფლებამ ვერ შეძლო ჯარის გაგზავნა. ისინი შიშობდნენ, რომ წინააღმდეგობა დიდი იქნებოდა. აი, ასეთი მდგომარეობა იყო შექმნილი ართვინში უნიჭო ხელისუფლების "ძალისხმევით". თვით ადგილობრივი სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია იძულებული გახდა, რომ ელიარებინა: "ართვინს მოვლა სჭირდებოდა და თუ არ შეიცვალა აქ მმართველობის სტრუქტურა, მდგომარეობა უმართავი გახდება" (აცსა, საქ. 714, ფურც. 26).

ასეთი მდგომარეობა იყო შექმნილი კინტრიშის (ქობულეთის) რაიონშიც. აქ კიდევ უფრო მძიმე და აუტანელი მდგომარეობა იყო. შეიძლება ითქვას, რომ ქობულეთი მტრების სახიფათო გავლენის ქვეშ მოექცა. ბათუმის ოლქის ადმინისტრაციამ ვერ მოახერხა ქობულეთის რაიონის სახელისუფლო მმართველობის ჩამოყალიბება-განმტკიცება. მათ მხოლოდ ქობულეთში შეძლეს სახელისუფლო ორგანოს შექმნა, მაგრამ ამ ხელისუფლების ძალაუფლება ქობულეთს იქით საერთოდ არ ვრცელდებოდა. ქობულეთის სოფლებში არ არსებობდა არავითარი სახელისუფლო სტრუქტურა. აქ არც სოციალისტური ორგანიზაცია იყო ძლიერი. იყო მხოლოდ აგიტატორების მცირე ჯგუფი, რომელიც ვერავითარ გავლენას ვერ ახდენდა მოვლენათა მსვლელობაზე. სამაგიეროდ, როგორც ართვინში, ისე აქაც ძლიერი იყო თურქოფილური ელემენტები, რომლებიც თავისუფლად მოქმედებდნენ. განსაკუთრებით გამოირჩოდა პროთურქული ორგანიზაცია "სედაი მილეთი". შეიძლება ითქვას, რომ ქობულეთის რაიონში, ხელისუფლების უუნარობის გამო, ნამდვილ ხელისუფლებას ეს პარტია ფლობდა. ხალხი უფრო მეტად ამ პარტიასთან მიდიოდა, ვიდრე ლეგიტიმურ ხელისუფლებასთან. რაიონის ცენტრში, ერთ-ერთ მოსახლესთან იყო ამ ორგანიზაციის "შტაბ-ბინა", ხოლო მათი ფილიალები ქობულეთის სოფლებში იყო მოფენილი. "სედაი მილეთის" ხელმძღვანელი პირწავარდნილი ანტიქართველი ხასან ეფენდი ბულარ-ოღლი იყო. 1920 წლის 29 აგვისტოს ქობულეთში შედგა ამ ორგანიზაციის შეკრება. შეკრების შესახებ აცნობეს ადგილობრივ ხელისუფლებას, მაგრამ ამ უკანასკნელმა არ გაატარა არავითარი ღონისძიება შეკრების ჩასაშლელად. შეკრებაზე სიტყვით გამოსულებმა: ბულარ-ოღლიმ, ახმედ ჩემი-ოღლიმ, ენვერ ეფენდი ოღლიმ, სულეიმან ცეცხლაძემ, ისმაილ რომანაძემ, ხასან ოღლი კობახიძემ და სხვებმა ისაუბრეს იმ სიტუაციაზე, რომელიც ქობულეთში შეიქმნა. აღნიშნეს, რომ მათთვის მიუღებელია გურჯების ხელისუფლება, რადგან ეს არამაჰმადიანურია, ხოლო ბულარ-ოღლიმ თქვა, რომ ხელისუფლება დროებითია და მას დიდი ხნის მოქმედების საშუალება არ ექნება. მან ისიც აღიარა, რომ აუცილებელია მოსახლეობაში აგიტაციის გაძლიერება და ხალხის დარწმუნება იმაში, რომ თურქეთი მალე შეძლებს ამ მხარის შეერთებას. აქვე ერთ-ერთმა თურქოფილმა ხასან ოღლი კობახიძემ ქართულ ხელისუფლებას „მატყუარა“ უწოდა, რადგან ის ხალხს დაპირდა ავტონომიას და არაფერი გაუკეთებია, ხოლო სულეიმან ცეცხლაძემ ცეცხლზე ნავთი დაასხა და თქვა, რომ მე იმიტომ შემოვედი ამ ორგანიზაციაში (ე.ი. სედაი მილეთში - ო.გ.), დავინახე ჭეშმარიტი სიყვარული თავისი ხალხისა და მჭერა, თუ თურქეთი კვლავ შემოიერთებს ჩვენს მხარეს, ის გურჯებივით ხალხს კი არ მოატყუებს, არამედ შეასრულებს იმას, რასაც დაპირდა, მხედველობაში მაქვს ჩვენი მხარისთვის ნამდვილი ავტონომიის მიცემაო. ამ შეკრებაზე გადაწყვიტეს, რომ ორგანიზაციის სახელით ადგილობრივ ხელისუფლებასთან

მისულიყო მისი რამდენიმე წევრი და მათთვის გადაეცათ "ადგილობრივი მაჰმადიანების მიმართვა".

მართლაც, 10 სექტემბერს "სედაი მილეტელები" ეახლნენ ქობულეთის რაიონის უფროსს და მოითხოვეს, რომ ქობულეთის რაიონში ხელისუფლების ორგანოებში სამუშაოდ შეეყვანათ მათი წარმომადგენლებიც. ეს მოთხოვნა უფროსმა კატეგორიულად უარყო. უფრო მეტიც, მან საშინელი წინდაუხედავი ნაბიჯი გადადგა და ამ "პროვოკატორების" დაპატიმრების ბრძანება გასცა. ისინი დააკავეს, მაგრამ ბოლოს რაიონის უფროსი თავისიანებმა დაარწმუნეს, რომ ამ ნაბიჯით შეიძლება სისხლისღვრა მომხდარიყო და თხოვეს მათ დაკავებულების გათავისუფლება. ისინი გაათავისუფლეს, თუმცა ამ წინდაუხედაობამ მართლაც ცუდი როლი ითამაშა. დაპატიმრებისას მილიციონრებმა მათ შეურაცხყოფა მიაყენეს, ხოლო ერთი მათგანი, გვარად მუჰამედ ბალაძე, სასტიკად სცემეს. ამის შემდეგ მოხდა არაერთი აღმასფოთებელი ფაქტი. დაიწყეს სოფლებში პროკლამაციების გაკვრა, სადაც ხალხს მოუწოდებდნენ აჯანყებისაკენ. ასეთი პროკლამაციები დიდი რაოდენობით გაავრცელეს სოფლებში: ხინოში, ჭახათში, კოხში, ცხემლოვანში და სხვაგან. აგიტატორები სოფლებში ღიად ატარებდნენ მიტინგებს და მოსახლეობას დაუმორჩილებლობისაკენ მოუწოდებდნენ. მაგალითად, 1920 წლის 16 სექტემბერს სოფელ ხუცუბანში ჩატარებულ მიტინგზე "სედაი მილეტელებმა" მოსახლეობას მოუწოდეს შეიარაღებისაკენ და ხმა გაავრცელეს, რომ თურქეთის ჯარი მალე ბათუმში შემოვა და ჩვენი კუთხე კვლავ ჩვენს "თანამომეებს" შეუერთდებაო. აქვე მიტინგზე გამოსულმა ხუსეინ მოწყობილმა ხალხს უთხრა, რომ დღეიდან ხუცუბანში ხელისუფლება მთლიანად გადადის ადგილობრივი ორგანიზაციის ხელში (ე.ი. "სედაი მილეტის" ხელში - ო.გ.) და ყველას ვთხოვ, საჭიროებისათვის მას მიაკითხოსო. ხოლო ის, რაც 27 სექტემბერს მოხდა სოფელ კოხში, წარმომადგენდა ენით აუწერელ ძალადობას. ამ ძალადობის გაჩაღებაში თანაბარი წვლილი მიუძღვით როგორც მილიციელებს, ასევე "სედაი მილეტის" აგიტაციით მოწამლულ მოსახლეობას. კოხელ გლეხს, გუნთაიშვილს, მილიციონრებმა შეურაცხყოფა მიაყენეს, რის საპასუხოდ მან ისინი მოკლა, ხოლო შემდეგ მათ ყელი გამოჭრა. ამ ამბავმა სულით ხორცამდე შეძრა მთელი ქობულეთი. ქობულეთიდან კოხში გაიგზავნა რაზმი, მაგრამ სოფლის შესასვლელში მათ ცეცხლი გაუხსნეს და კიდევ ორი მილიციონერი მოკლეს. ამან კი ისე აღაშფოთა მილიციონრები, რომ მათ დაკარგეს მოქმედების ყოველგვარი კონტროლი. მათ ბოროტებას საზღვარი არ ქონდა. გადაწვეს რამდენიმე სახლი, მოკლეს სამი კაცი. რამდენიმე დაპატიმრეს; ხალხი იმით დააშინეს, რომ უარესი დღე დაადგებოდათ, თუ "მტრების საქმეს" გააკეთებდნენ.

პოლიტიკური სიტუაცია იმდენად დაიძაბა, რომ საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ აქ მდგომარეობის გამოსარკვევად მიავლინა პეტრე გლეიშვილი, რომელმაც ბათუმის ოლქში 12 დღე დაჰყო. შეხვდა ადგილობრივი მოსახლეობის წარმომადგენლებს და ნოე ყორღანიას სახელზე დაწერა ვრცელი მოხსენებითი ბარათი, სადაც ადგილობრივი ხელისუფლება უმოქმედობისათვის სასტიკად გააკრიტიკა, თუმცა პეტრე გლეიშვილი თავის მოხსენებით ბარათში ნაკლებად ცდილობს დაასახელოს ის მიზეზები, რომლებმაც ბათუმის ოლქში ასეთი მდგომარეობა შექმნეს. სოფელ კოხში დატრიალებულმა ტრაგედიამ კიდევ უფრო დაძაბა მდგომარეობა, მაგრამ ბევრი მათგანი დააშინა კიდევ. გაჩნდა იმის შიშიც, რომ ხელისუფლებას შეუძლია სათანადოდ იმოქმედოს (ა. სილაგაძე, ვ. გურული, 1998).

1920 წლის 30 სექტემბერს ქობულეთში დააკავეს რამდენიმე შეიარაღებული პირი, ერთი მათგანი - ახმედ ოღლი თურქეთის ემისარი აღმოჩნდა. 4 ოქტომბერს ქობულეთს მიღწია, არ მისცა "სედაი მიღეთელებს" მიტინგის ჩატარების უფლება, ხოლო ორგანიზაციის ორი წევრი დააპატიმრა. ამის შემდეგ ქობულეთის სოფლებში დააგზავნა თავისი მომხრეები, რომლებმაც დაიწყეს მოსახლეობაში ახსნა-განმარტების ჩატარება. ზოგ სოფელში, მაგალითად, ბობოყვათში, ასეთი აგიტაცია წარმატებული აღმოჩნდა, რადგან აქ შეიქმნა ქობულეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბობოყვათის განყოფილება.

მთავრობამ ხალხის გულის მოგების მიზნით დაიწყო მოსახლეობაში პროდუქტების დარიგება. ამ საქმეში ჩართეს ადგილობრივი მაჰმადიანებიც. ხალხის დატაკ ფენას უფასოდ დაუორიგეს შაქარი, ფქვილი, ბრინჯი და სხვ. ასეთი ნაბიჯები კარგი და მისასალმებელი იყო, მაგრამ მდგომარეობის საბოლოოდ გამოსწორება მაინც ვერ მოხერხდა, რადგან დიდი ხნის განმავლობაში წარმართულმა ანტიქართულმა მუშაობამ უარყოფითი დადი დაასვა აქაური მოსახლეობის დიდი ნაწილის მსოფლმხედველობას. სწორედ ამ დროს ბაქოში გაიმართა ყრილობა, რომელიც მიეძღვნა ერთიანი მაჰმადიანური სახელმწიფოს შექმნას. ამ ყრილობას ესწრებოდნენ აქარელი სედაი მიღეთელები ცნობილი ბუღაროღლის მეთაურობით და შემდეგ უკან დაბრუნებისას მათ დაიწყეს ბაქოში მიღებული დადგენილების დებულებების პროპაგანდა. ასევე აქ თავისუფლად ეწეოდა აგიტაციას სედაი მიღეთელი ხოჯა ქათამაძე, რომელიც ბოლშევიკებმა ფულით მოისყიდეს და დაავალეს "ქართველების" (ე.ი. მენშევიკების) წინააღმდეგ აგიტაციის ჩატარება.

უფრო რთული ვითარება იყო ხულოსა და ქედაში, სადაც ცხოვრობდნენ აშკარა თურქოფილებიც. ხულოში, მართალია, შეიქმნა მილიცია, ჯარმა დაიწყო საზღვრების დაცვა, მაგრამ ეს არ აღმოჩნდა საკმარისი მდგომარეობის გამოსასწორებლად. სამწუხაროდ, აქაც ადგილი ჰქონდა შეცდომებს მმართველობაში. ადგილობრივი ადმინისტრაცია ვერ აღმოჩნდა მოწოდების სიმალლეზე სიტუაციის დასარეგულირებლად. კომისარი გოგელია იმდენად უხეში პიროვნება იყო, რომ ის ხულოში ყველას სძულდა. მისი მხრიდან ადამიანების ფიზიკური შეურაცხყოფა ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. ის ხშირად ან თვითონ სცემდა და უსწორდებოდა ხალხს, მათ შორის მოხუცებს, ან მილიციას აძლევდა ნებართვას ასეთი მოქმედებისათვის. ამიტომ იყო, რომ ხალხი ზიზღით უყურებდა ადმინისტრაციას და მათ არავინ ეკარებოდა. ხულოს სოფლები კი საერთოდ მოწყვეტილი იყო ცენტრს. იქ არავითარი ხელისუფლება არ არსებობდა და აქაურ ხელისუფლებას წარმოადგენდნენ ხოჯები, მოლები და თურქების ემისრები, რომლებიც, მიუხედავად საზღვრის ვითომდა დაცვისა, აქ თურქეთიდან თავისუფლად გადმოდიოდნენ. ხულოს რაიონის ადმინისტრაციის უმოქმედობაზე უკმაყოფილებას გამოთქვამდა ბათუმის ოლქის ახლად დანიშნული კომისარი გრ. გიორგაძე (გიორგაძემ ჩხიკვიშვილი შეცვალა - ო.გ.), რომელიც კიდევაც აღნიშნავდა, რომ ხულოში და სხვაგან ჩვენი ხელისუფლება არ არსებობსო (აცსა, საქ. 716, ფურც. 62).

ასეთივე მდგომარეობა იყო შექმნილი ქედაში, სადაც ხელისუფლება ქედის იქით ვერ აკონტროლებდა მდგომარეობას. 1920 წლის 20 სექტემბერს ქედაში გაძარცვეს ბათუმიდან აქაური ჩინოვნიკებისადმი ხელფასის დასარიგებლად გაგზავნილი ფოსტა. მძარცველებს დაედევნენ და სოფელ ცხმორისთან დაეწივნენ, მაგრამ მძარცველებმა შეიარაღებული წინააღმდეგობა გაუწიეს და შეძლეს

მიმალვა. კომისარმა საგანგებო წერილით აცნობა ქედის ადმინისტრაციის უფროსს, რომ დაუყოვნებლივ მოეძებნა მძარცველები და სამაგალითოდ დაესაჯა ისინი. რატომღაც აქ გაახსენდათ ეგზეკუციის წესი. მძარცველთაგან ერთ-ერთი დურსუნ ბერიძე იყო ზვარედან. ადმინისტრაციამ ზვარეში ბერიძის ოჯახში გაგზავნა მილიცია და ოჯახის წევრებს დაავალა, რომ მათ თვითონ შეეპყროთ მძარცველი და ხელისუფლებისათვის გადაეცათ, მაგრამ ეს მათ ვერ შეძლეს. ამის გამო ოჯახის უზუცესი წევრი დააპატიმრეს და საპყრობილეში ჩასვეს, ხოლო სოფელში მილიციის რაზმი ჩააყენეს. მიუხედავად ამისა, მათ მაინც ვერ შეძლეს მძარცველების შეპყრობა. უნდა აღინიშნოს, რომ იმჟამად ძნელდებოდა ბათუმიდან დახმარების გაწევის ორგანიზება. ეს გამოწვეული იყო სატრანსპორტო საშუალების უქონლობით, ხოლო ბევრ დასახლებულ პუნქტში მისასვლელი გზა ისეთი უვარგისი იყო, რომ იქ მისვლა თითქმის შეუძლებელი იყო, განსაკუთრებით წვიმიან ამინდებში. ამიტომ ვერ ხერხდებოდა ცენტრიდან დახმარების დროული გაწევა, ხოლო ადგილებზე არ იყო საკმარისი ძალები მდგომარეობის დასარეგულირებლად. ბევრი სასწრაფო შეტყობინება დამხმარე ძალების დაუყოვნებლივ გამოგზავნის შესახებ უპასუხოდ რჩებოდა სწორედ ზემოთ აღნიშნული მიზეზების გამო. მაგალითად, 1920 წლის 4 ოქტომბერს ართვინიდან ბათუმის ოლქის კომისარს სასწრაფოდ აცნობეს ყაჩაღთა ჯგუფის ასალაგმავად დამხმარე ძალების გამოგზავნის შესახებ, მაგრამ ბათუმიდან ვერ გაიგზავნა ეს ძალები. ბათუმის ოლქის ხელისუფლება, რომელიც, რა თქმა უნდა, სოციალ-დემოკრატიული იყო, ცდილობდა სოციალ-დემოკრატიული იდეები გაეტარებინა თავის საქმიანობაში. ასეთი იდეები კი მიუღებელი აღმოჩნდა ადგილობრივი მოსახლეობის გარკვეული ნაწილისათვის, რომლებიც რევოლუციური სამღვდელეობისა და ბეგების ზეგავლენის ქვეშ იყვნენ მოქცეულნი. ამიტომაც ხელისუფლება ნაკლები პოპულარობით სარგებლობდა. 1920 წლის აგვისტო-სექტემბრის დასაწყისში ხელისუფლება დაკავებული იყო მოსამზადებელი სამუშაოებით მე-2 ინტერნაციონალის ბელადების ჩამოსვლასთან დაკავშირებით. იყო გაუთავებელი მიმოსვლები თბილისიდან ბათუმში. სტუმრების დასახვედრად დგებოდა გემის სხვადასხვა ვარიანტები. ნაწილდებოდა ფუნქციები, რომლებიც ხშირად იცვლებოდა. ამ ხნის განმავლობაში მთავრობას სხვა საქმეებისათვის არ ეცალა და სწორედ ამ პერიოდს ემთხვევა სხვადასხვა ხასიათის გართულებაც ბათუმის ოლქში. ისიც უნდა ითქვას, რომ ბოლშევიკებიც ცდილობდნენ თავისი წვლილის შეტანას ამ საქმეში. ისინი ხშირად თანამშრომლობდნენ კიდევ. ამაზე მეტყველებს არაერთი საარქივო დოკუმენტი. უფრო მეტიც, ამ შეხვედრებისადმი მიძღვნილ თათბირებზე ხშირად ბოლშევიკებიც კი მონაწილეობდნენ. ასე რომ, არ არის სწორი მტკიცება, თითქოსდა ბოლშევიკები თავიდანვე მტრულად იყვნენ განწყობილნი ამ აქციისადმი, რასაც თავის დროზე საბჭოთა ისტორიოგრაფიის წარმომადგენლები ამტკიცებდნენ (აცსა, ფურც. 69-75).

1920 წლის 14 სექტემბერს ბათუმში ჩამოვიდნენ მე-2 ინტერნაციონალის ბელადები: მაკდონალდი, ვანდერველდე, რენოდალი, დე ბრუკერი, გიუსმანი და სხვები. მათ დიდებული შეხვედრა მოუწყვეს. ბათუმის ქუჩები საზეიმოდ იყო მორთული. უკრავდა მუსიკა. ხალხი გარეთ იყო გამოფენილი. გაიმართა სახელდახელო მიტინგი, რომელშიც სტუმრებმაც მიიღეს მონაწილეობა.

რენოდალმა მადლობა მოახსენა ქართველ სოციალ-დემოკრატებს იმ დეაწლისათვის, რომელიც მათ გასწიეს სოციალ-დემოკრატიული იდეების ცხოვრებაში გატარებისათვის. ასეთივე სამადლობელი სიტყვებით გამოვიდნენ ვანდერველდე, მაკდონალდი და სხვ. ისინი აღფრთოვანებას ვერ მალავდნენ იმ წარმატების გამო, რომელიც ქართველმა სოციალისტებმა მოიპოვეს. ერთ-ერთ შეხვედრაზე, ქალაქის სათათბიროში, რომელსაც ესწრებოდა გიუსმანი, სიტყვით გამოვიდა ადგილობრივი ბოლშევიკი ვოლკოვი, რომელმაც ამ მომენტს ღირსშესანიშნავი და ყველა თარიღისაგან გამორჩეული უწოდა. ამის შემდეგ მეორე ინტერნაციონალის ბელადები თბილისში გაემართნენ. მათ ბათუმიდან დიდებული გაცილება მოუწყვეს. ასეთივე შეხვედრა და გაცილება მოუწყვეს მოგვიანებით ცნობილ სოციალ-დემოკრატ კარლ კაუციკის (აცსა, ფურც. 80-84). ვითარება კი ბათუმის ოლქში კვლავ დაძაბული იყო. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობა შეიქმნა 1920 წლის ოქტომბრის ბოლოს. სწორედ ამას მიეძღვნა 1920 წლის 2 ნოემბერს საქალაქო საბჭოს საგანგებო სხდომა. სხდომაზე ვრცელი მოხსენებით გამოვიდა ბათუმის მილიციის უფროსი, რომელმაც კრიტიკული უწოდა ბათუმში შექმნილ კრიმინოგენურ ვითარებას. მოხსენებიდან ცნობილი გახდა, რომ მარტო ოქტომბრის თვეში ადგილი ჰქონდა მკვლელობის ათ შემთხვევას, ხოლო ძარცვა ყოველდღიური მოვლენა იყო და არ ჩანდა მდგომარეობის სტაბილიზაციის შესაძლებლობა. მილიციის უფროსის მოხსენებით აღშფოთებული ქალაქის მოურავი გ. ანჯაფარიძე გაოცებას ვერ მალავდა და ამბობდა, რომ „პირდაპირ განსაცვიფრებელია, თურმე ამდენ ხანს სულ ტყუილად შეგვინახავს მილიციის ის უზარმაზარი შტატი, რომელიც ბათუმშია. თურმე ის დიდი რაოდენობით თანხა, რომელიც მილიციის შესანახად იყო გამოყოფილი, წყალში გადაავიყრია. იმის მაგივრად, რომ მილიციის უფროსი გზებს ეძებდეს ამ კრიზისული მდგომარეობიდან გამოსავლანად, აცხადებს, რომ ვერ მოვახერხებ სტაბილიზაციასო, ე.ი. პირდაპირ გვეუბნება, რომ მუშაობა არ შემიძლია და გადამაყენეთო, რა თქმა უნდა, ჩვენც ამასვე ვავაკეთებთ". თათბირზე გ. ანჯაფარიძის პოზიცია გაიზიარა კ. გოგოლაძემ, რომელმაც მილიციის უფროსის განცხადებას უპრინციპო უწოდა და დაეთანხმა მის გადაწყვეტილებას, ხოლო ზ. ბ. აბაშიძემ აღნიშნა, რომ „მილიციაში მდგომარეობა საგანგაშოა. ცოტა საეჭვოდ ჩანს, სად წავიდა ის თანხები, რომელიც მილიციას უნდა მოხმარებოდა. მილიცია უხელფასობას ჩივის და მათი მხრიდან კანონის დარღვევები ჩვეულებრივი მოვლენაა. ამას ადასტურებს არაერთი შეტყობინება, რომელიც ჩვენს სახელზე თითქმის ყოველდღიურად შემოდის". მიიღეს დადგენილება. ამ სხდომაზე მილიციის უფროსი არ გაუთავისუფლებიათ, უკანასკნელად გააფრთხილეს და აღნიშნეს, რომ ამ საკითხს რამდენიმე კვირაში კვლავ დაუბრუნდებოდნენ (აცსა, საქ. 718, ფურც. 70-73). 1920 წლის 19 ნოემბერს გაიმართა კიდევ ერთი სხდომა, რომელსაც ოლქის საგანგებო კომისარიც ესწრებოდა. განიხილეს საკითხი ბათუმში სასურსათო მდგომარეობის შესახებ. ამ საკითხზე მოხსენებით გამოვიდა ბათუმის სასურსათო კომისიის თავმჯდომარე პეტროსიანი. მისი მოხსენებიდან ნათელი გახდა, რომ სასურსათო მდგომარეობა კატასტროფულია. სპეკულანტები თავს ლაღად გრძნობდნენ და ხალხის გაჭირვებაზე ხელს ითბობდნენ. ამით სარგებლობდნენ ავისმზარაზველები და ცდილობდნენ სოციალური საკითხების მოუწყვრეგებლობა პოლიტიკური მიზნებისთვის გამოეყენებინათ. ოლქის კომისარი

დაეჭვრა, რომ ყველა პროვოკატორს და შანტაჟისტს დააბატიმრებდა, ხოლო სასურსათო კომისიის თავმჯდომარეს უსაყვედურეს პასიურობა, უმსუხარცეობა, უინიციატივობა და მასვე დაავალეს, რომ დაეწყო დაუყოვნებლივ მუშაობა მდგომარეობის გამოსასწორებლად. ქალაქის მოურავს კ. სობოვეს, რომ პირადად ეხელმძღვანელა კომისართან ერთად ამ საქმისათვის და შედეგები მოეხსენებინა უახლოეს დროში. მსგავსი შეკრებები ხშირად მართებოდა, ისინი სხვადასხვა პრობლემურ საკითხებს ეხებოდა. მაგრამ, სამწუხაროდ, ნაკლები იყო გამოსწორების შემთხვევები. ვითარება კი ბათუმის ოლქში კვლავ დაძაბული იყო (სცსსა, ფ. 1864, აღწ. 12, საქ. 624, ფურც. 32). უკმაყოფილება ერთი გარემოება: ბათუმის ოლქის ხელმძღვანელობა რატომღაც ერთდებოდა ადგილობრივი მაჰმადიანი ინტელიგენციის წარმომადგენლებს. უპირველეს ყოვლისა, ეს ითქმის სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის წევრებზე. ისინი გაუგებარი მიზეზების გამო არ მართეს სახელმწიფო საქმიანობაში. მართალია, პროგრესული მაჰმადიანი მოღვაწენი, რომლებსაც ლომის წილი მიუძღოდათ ბათუმის ოლქის ხელმძღვანელობის დაბრუნებაში, ამის გამო უკმაყოფილო იყვნენ, მაგრამ ამ უკმაყოფილებას აშკარად არ გამოხატავდნენ. ამაზე მეტყველებს ერთ-ერთი აქტიური მოღვაწის, ჯემალ ეფენდი ქიქავას შეხვედრა ბათუმის ოლქის საგანგებო კომისარსა და ქალაქის მოურავთან. შეხვედრაზე ისაუბრეს ოლქის წინაშე მდდარ საჭირბოროტო საკითხებზე და, რა თქმა უნდა, ბათუმის ოლქის პოლიტიკურ სტატუსზე საქართველოს შემადგენლობაში. გ. ანჯაფარიძემ აღნიშნა, რომ ამ მიმართულებით მიმდინარეობს მუშაობა და როდესაც მთელი საქართველო შედარებით სტაბილურ მდგომარეობაში აღმოჩნდება, ალბათ ხელისუფლება ცენტრში ამ საკითხებს დაუბრუნდება. ქალაქის საბჭოს ზოგიერთი წევრი უკმაყოფილებას გამოთქვამდა ადგილობრივი მაჰმადიანი ინტელიგენციის მოქმედების გამო. მაგალითად, კაპიტონ გოგოლაძე აღნიშნავდა, რომ: „მოსახლეობას კარგად არ ესმის, რა არის ავტონომია. ავტონომიას მოითხოვენ სწორედ ის ინტელიგენტები, რომლებსაც მე ძალიან კარგად ვიცნობ და მათთან ძალიან კარგი ურთიერთობა მაქვსო“. ი. გორგაშვილის აზრით, „ახლა ამ თემებზე საუბარი მტკივნეულ ადგილზე ფეხის დაჭერას ნიშნავს. ეს ჩასაფრებული კაცის პოზიციას უფრო ჰგავს, რადგან ზოგიერთები სარგებლობენ ხელისუფლების მხრივ მდგომარეობით და ცდილობენ ეს ვითარება გამოიყენონ თავის სასარგებლოდ, თანაც ამ საკითხს მხოლოდ და მხოლოდ ცენტრალური ხელისუფლება წყვეტსო“. ვფიქრობთ, რომ სწორედ ავტონომიის საკითხი უნდა ყოფილიყო ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი იმისა, რომ ვერ გამოინახა საერთო ენა ადგილობრივ ხელისუფლებასა და მაჰმადიან ინტელიგენციას შორის. თანაც ზოგიერთი ინტელიგენციის წარმომადგენელი, მაგალითად, ჯემალ-ბეგ ხიმშიაშვილი წინააღმდეგი იყო ბათუმის ოლქის (აჭარის) ავტონომიისა და მხარს უჭერდა ამ მხარის საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნას ყოველგვარი ავტონომიის გარეშე. ამასვე იზიარებდნენ სხვებიც (სცსსა, ფურც. 39-44). ჩვენი აზრით, ყველაზე საშიში გახლდათ ბოლშევიკების პროვოკაციული, ანტისახელმწიფოებრივი მოქმედებები, რომელთა შეჩერება სულ უფრო შეუძლებელი ხდებოდა. მათი გააქტიურება თვალსაჩინო გახდა 1920 წლის დეკემბრიდან. ისინი ეწეოდნენ აშკარად ძირგამომთხრელ საქმიანობას ხელისუფლების წინააღმდეგ და ამ

საქმეში მათ აქეზებდა საბჭოთა რუსეთი და მისი აგენტი საქართველოში სერგი კიროვი. ხშირად იმართებოდა მიტინგები, ვრცელდებოდა ანტისამთავრობო პროკლამაციები. ბოლშევიკები საქართველოს მტერთანაც არ ერიდებოდნენ კავშირის შეკვრას. მათ "სედაი მილეთის" პარტიას თანაგრძნობა გამოუცხადეს და თანხმობა განაცხადეს მათთან ერთად ებრძოლათ ხელისუფლების წინააღმდეგ. ბოლშევიკების აღვირახსნილი მოქმედება იმდენად აუტანელი გახდა, რომ 1920 წლის დეკემბრის დამდეგს კომისრის განკარგულებით დააბათიურეს ბოლშევიკების ბათუმის კომიტეტის მთელი შემადგენლობა. ასეთივე მდგომარეობა გაგრძელდა 1921 წლის იანვარში. უკვე ნათელი იყო, რომ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას აშკარა საფრთხე ემუქრებოდა წითელი რუსეთის მხრიდან. ამ დროს ბათუმის კომისარმა სასწრაფო შეტყობინება მიიღო საქართველოს ხელისუფლებისაგან, სადაც იყო მოთხოვნა, რომ ბათუმის ოლქს თავისი წვლილი შეეტანა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის დაცვის საქმეში (სცსსა, ფურც. 57-66). 1921 წლის 16 იანვარს საქალაქო საბჭოს სხდომაზე გადაწყდა, ქალაქის მოსახლეობაში გაძლიერებულიყო პროპაგანდისტული საქმიანობა, ყველგან უნდა ჩატარებულიყო ახსნა-განმარტებითი სამუშაოები, რომელსაც თავად ქალაქის მოურავი ჩაუდგებოდა სათავეში. დაიწყეს საინფორმაციო ბიულეტენების გაკვრა საზოგადოების თავშეყრის ადგილებში, კრებებისა და მიტინგების ორგანიზება. ხალხს მოუწოდებდნენ, არ აპყრობდნენ პროვოკაციებს. უნდა შექმნილიყო მოხალისეთა რაზმები საქართველოს თავისუფლების დასაცავად. 1921 წლის 21 იანვარს რევოლუციის მოედანზე შედგა დიდი მიტინგი, სადაც დაგმეს ბოლშევიკების ანტისახელმწიფოებრივი საქმიანობა. იყო მოწოდება სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაცვისაკენ. სიტყვით გამოსულები აღმფთვებებს ვერ მალავდნენ იმ გაუგონარი ღალატის გამო, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საქართველოში. მიტინგზე მიიღეს რეზოლუცია, სადაც მხარს უჭერდნენ ხელისუფლებას და თანადგომას აღუთქვამდნენ მას. ეს რეზოლუცია გაიგზავნა დამფუძნებელი კრების სახელზე. ასეთი მიტინგები შედგა აგრეთვე 25 იანვარს, 30 იანვარს, 20 თებერვალს. აღსანიშნავია 1921 წლის თებერვლის დასაწყისში საგანგებო რწმუნებულის ჩასვლა ქობულეთში. ის შეხვდა ქობულეთელ გავლენიან მაჰმადიან მოსახლეობას და გააცნო ის საშიშროება, რომელიც შესაძლებელი იყო დამუქრებოდა მათ ქვეყანას. მან მიმართა შეკრებილებს და მოუწოდა, რომ თავისი წვლილი შეეტანათ სამშობლოს დაცვის საქმეში. აქ სიტყვით გამოვიდა ადგილობრივი მაჰმადიანი რეჟებ გოგიტიძე. მისი თქმით, „ვერც ერთი დამპყრობელი ვერ შეძლებს ჩვენს ჩამოშორებას დედა-საქართველოსთან, ამიტომ ჩვენ, მაჰმადიანები, იარაღს მოვკიდებთ ხელს"... მან გამოსვლა დაამთავრა შემდეგი სიტყვებით: „მახვილი მტერს გულში". ამ შეკრებას ესწრებოდა ასევე „სედაი მილეთის" წევრი ახმედ ხალვაში, რომელმაც დახმარება აღუთქვა მთავრობას კრიტიკულ მომენტში. მანვე აღნიშნა, მთელი მაჰმადიანები გამოვალთ იარაღით ხელში მტრის წინააღმდეგ (აცსა, საქ. 721, ფურც. 20). ქობულეთის, ართვინის, ქედის, ხულოს რაიონების უფროსები იწვევდნენ კრებებს, ატარებდნენ სახელდახელო მიტინგებს, ეწეოდნენ აგიტაციას. განსაკუთრებით დიდი მიტინგი ჩაატარა ადმინისტრაციამ ქედაში 1920 წლის 9 თებერვალს. სიტყვით გამოვიდა კომისარი დოლიძე, რომელმაც ხალხს შეახსენა აჭარის წარსული და ისაუბრა იმ საფრთხეზე, რომელიც შეიძლება სულ მალე დამდგარიყო. მან ბოლოს

ხალხს მოუწოდა, რომ შექმნილიყო გვარდია, რომელიც დაიცავდა ამ მხარეს და მტერს არ მისცემდა ოლქში თავისუფლად შემოსვლის საშუალებას. მანვე აღნიშნა, რომ „ვისაც სურს თავისი წვლილი შეიტანოს ქვეყნის დაცვის საქმეში, ყველას ვთხოვ მობრძანდეს ადმინისტრაციულ შენობაში, სადაც მიიღებს საჭირო მოწყობილობას. ვთხოვ ყველას, რომ ნუ დაიზარებთ და შეიტანეთ თქვენი წვლილი ამ დიდებულ მამულიშვილურ საქმეში“. ამ მიტინგზე სიტყვით გამოვიდა მაჰმადიანი ქართველი ალი ოსმან სურმანიძე, რომელმაც განაცხადა სურვილი გვარდიაში ჩაწერაზე და იქვე, ხალხის თვალწინ, კიდევაც შეასრულა ეს. შემდეგ მან სხვებსაც მოუწოდა მისთვის მიებაძათ. ასეთივე მიტინგი ჩატარდა ხულოში, სადაც გამოითქვა გვარდიაში ჩაწერის სურვილი (აცსა, ფურც. 25-33). მიუხედავად ამისა, მდგომარეობა კატასტროფული შეიქმნა. უკვე იანვრის ბოლოს აშკარა გახდა, რომ საქართველოს დამოუკიდებელ სახელმწიფოს დიდი საშიშროება დაემუქრა. 11 თებერვალს ლორეს რაიონში დაწყებული პროვოკაციული, ბოლშევიკური აჯანყება გახდა საბაზი წითელი რუსეთის მხრიდან აშკარა საომარი მოქმედების ესკალაციისა. დაიწყო სისხლისმღვრელი ბრძოლები საქართველოს დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად. მიუხედავად ქართული ეროვნული გვარდიის მედგარი წინააღმდეგობისა, ცხადი შეიქმნა, რომ დამპყრობლები შეძლებდნენ ქართველი პატრიოტების წინააღმდეგობის დაძლევას. ეროვნული მთავრობა იძულებული გახდა 24 თებერვალს თბილისი დაეტოვებინა და ბათუმისკენ დაეხია. 25 თებერვალს წითელი არმია თბილისში შევიდა. საქართველოს ხელისუფლების უდიდესი გაჭირვებით ისარგებლა თურქეთმა, რომელმაც საქართველოს დახმარების საფასურად არდაგანისა და ართვინის მხარეები მოითხოვა. ასევე, აშკარა ღალატი ჩაიდინეს ბათუმელმა "სედაი მიღეთელებმა", რომლებმაც მოითხოვეს ბათუმის ოლქის მთლიანად თურქეთისათვის გადაცემა. მდგომარეობა უკიდურესად დაიძაბა 11 მარტს, როდესაც ბათუმთან თურქეთის ჯარი გამოჩნდა. ამ ჯარს შეხვედრა გაუმართეს "სედაი მიღეთელებმა". თურქეთის ჯარების უფროსთან შეხვედრაზე "სედაი მიღეთის" წარმომადგენლები: ოსმან ოღლი, ხუსეინ ჩაშ ოღლი, იბრაიმ ეფენ ოღლი და სხვები აღფრთოვანებას ვერ მალავდნენ "ამ უდიდესი ისტორიული მოვლენის გამო", ხოლო ოსმან ოღლიმ განაცხადა, რომ "როგორც იქნა, აღდგა ისტორიული სამართლიანობა და ამიერიდან ბათუმი და მისი მხარე სამუდამოდ უბრუნდება დედა-თურქეთს". ჯარების უფროსი დაინტერესდა, თუ რა პოზიციაზე იდგნენ ბათუმელი ბოლშევიკები და დაუჭერდნენ თუ არა მხარს თურქეთს. ამაზე ოსმან ოღლიმ განაცხადა, რომ მას ჰქონდა პირადი შეხვედრა ბათუმელ ბოლშევიკებთან, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ისინი აღფრთოვანებულნი არიან რუსი ბოლშევიკებით და ოცნებობენ ბათუმშიც დამყარდეს საბჭოთა ხელისუფლება და ეს მხარე კვლავ რუსეთის შემადგენლობაში მოექცესო. იბრაიმ ოღლიმ კი აღნიშნა, რომ ბოლშევიკებისა და ქართველების (ქართველებში იფლისხმებოდა მენშევიკები - ო. გ.) ნდობა არაფრით არ შეიძლებოდა და თურქეთის ჯარი უნდა დაყრდნობოდა ადგილობრივ მაჰმადიანებს, ხოლო იუნუს ჩაყელმა განაცხადა, რომ თურქეთის ჯარმა უნდა დაიწყოს დაუყოვნებლივ მოქმედება, ვიდრე ხელისუფლება "აგონიაშია", დაგვიანება კი დამარცხების ტოლფასი იქნებაო (აცსა, ფურც. 112-118). მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთ-საბჭოთა რუსეთის შეთანხმების საფუძველზე ბათუმი საქართველოს (ე. ი.

საბჭოთა საქართველოს) შემადგენლობაში უნდა დარჩენილიყო, თურქეთის ჯარმა მაინც მოახერხა მისი ანექსია. 17 მარტს თურქეთის ჯარების სარდალმა ყარა ბექირ ფაშამ მოითხოვა ბათუმში ჯარების „განლაგების“ უფლება. მთავრობამ უარყო ეს წინადადება. იმდენად კრიტიკული მდგომარეობა შეიქმნა, იმდენად დიდი იყო ბათუმის და მისი ოლქის დაკარგვის საფთხე, რომ ნ. ჟორდანიამ თანხმობა განაცხადა წითელი ჯარისთვის ვაგონები გაეგზავნა ბათუმის გასათავისუფლებლად, მაგრამ ეს დროს მოითხოვდა და საჭირო იყო დაუყოვნებლივ მოქმედება. ნ. ჟორდანიას თანხმობით, ციხიდან გაათავისუფლეს ყველა ბოლშევიკი ს. ქავთარაძის (გუბელი) მეთაურობით. ნ. ჟორდანია მათთან შეხვედრაზე საუბრობდა იმ საშიშროებაზე, რომელიც ბათუმს შეექმნა და რადგანაც ის იძულებული ხდებოდა დაეტოვებინა ქალაქი, თანახმა იყო მისთვის გადაეცა ძალაუფლება. დრო არ ითმენს, - აღნიშნა მან, - საჭიროა დაუყოვნებლივ მოქმედება და თუ ეს არ მოხდა, იცოდეთ, რომ შთამომავლობა წყევლა-კრულვით მოიხსენიებს ჩვენს სახელებსო. გადაწყდა, რომ ერთიანი ძალით შებრძოლებოდნენ მტერს. თურქეთის წინააღმდეგ მებრძოლი ჯარების უფროსად დაინიშნა გენერალი მაზნიაშვილი, რომელსაც უნდა უმაღლოდეს შთამომავლობა იმას, რომ ბათუმი და მისი ოლქი კვლავ დედა-საქართველოს შემადგენლობაშია. მან შეადგინა ოპერატიული მოქმედების გეგმა, მობილიზაცია გაუკეთა ბათუმში მყოფ ყველა გვარდიელს. მის დასახმარებლად ფეხზე დადგა ადგილობრივი მაჰმადიანების პროქართული ჯგუფი ახმედ ქიქავას, აბდულ თხილიაშვილისა და სხვების მეთაურობით. ბათუმში გენერალ მაზნიაშვილთან დაუყოვნებლივ გამოცხადნენ ბათუმის ახლომახლო სოფლებში მცხოვრები მაჰმადიანები ოსმან მიქელაძის მეთაურობით. ქართული ჯარის მამაცობამ არ მისცა თურქებს ბათუმის დაპყრობის საშუალება, ხოლო 19 მარტს ბარცხანასთან ახლოს ბრძოლის დროს ქართველებმა სასტიკად დაამარცხეს თურქები. თურქებმა დაკარგეს ბევრი მეომარი, ხოლო ტყვედ ჩავარდნილთა რაოდენობას თვლა არ ჰქონდა. ასევე, ბათუმის გასათავისუფლებლად გმირულად დაეცა ბევრი ქართველი გვარდიელი. ისინი დღეს განისვენებენ ბათუმის სამმო სასაფლაოზე, რომელიც მდებარეობს ქალაქის ცენტრში, თავისუფლების მოედანზე. ქართველმა ჯარმა თურქები მანამდე დაამარცხა და განდევნა ბათუმიდან, სანამ წითელი არმია უღობას მეთაურობით ბათუმს მიაღწევდა. 18 მარტს კი დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ბათუმიდან ემიგრაციაში გაემგზავრა იმ იმედით, რომ უცხოეთის სახელმწიფოების დახმარებით კვლავ უკან დაბრუნდებოდა.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

- აცსა - აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი.
 ა. სილაგაძე, ვ. გურული, 1998 - ა. სილაგაძე, ვ. გურული, პოლიტიკური სიტუაცია აჭარაში (1920), თბ., 1998.
 სცსსა - საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი.

OTAR GOGOLISHVILI**BATUMI REGION – THE MEMBER OF THE
DEMOCRATIC REPUBLIC**

In July 1920 the population of the entire Batumi Region excitedly greeted the returning of the region into the membership of the democratic republic. The marching Georgian army was exultantly met and thrown the bouquets of flowers by the population. The delegation of liberation organization of the Muslim Georgia waited for the Georgian Army in Bartskhana and congratulated the great victory on behalf of the population of Batumi Region. Memed Abashidze, Jemal Kikava, Mohammed Tsulukidze and others made the speech. There was a solemn mood in the city of Batumi. The music was playing. It was the real festival. A great pageant day was arranged in Batumi Boulevard. All the population of the city participated in it. There were spontaneous meetings where the speakers exultantly talked about this remarkable fact. The meeting, which was held in the Azizye Square (Liberty Square), is worth of mentioning: Ketevan Mikeladze who made her speech there spoke about the anguish and torture the local population had suffered through centuries and despite the attempts of numerous invaders to separate this land from Georgia— the motherland, the people did not lose their national consciousness. They endured carnages, raids, invasions and managed to join this oldest Georgian part to the motherland.

ნატო გულუა

აკაკი წერეთელი და რუსული მწერლობა

(წერილის „ნეკრასოვის დაკრძალვის“ მიხედვით)

მე-19 საუკუნეში საქართველო რუსეთის ერთ-ერთ პროვინციად ითვლებოდა და, შესაბამისად, რუსული ენა თანდათან დევნიდა ქართულს სახელმწიფო დაწესებულებებიდან, სასწავლებლებიდან, პრესიდან. ასე რომ, ქართულ სახელმწიფოში მხოლოდ ქართული ენის ცოდნით შეუძლებელი იყო ქვეყნის მართვის პროცესში მონაწილეობა, საკუთარი შეხედულების მტკიცება, თავის დაცვა კი. ამიტომ ქართველი არისტოკრატები საჭიროდ თვლიდნენ რუსული განათლება მიეცათ შვილებისათვის, რათა მათ მაინც შეძლებოდათ ადგილის დამკვიდრება საზოგადოებაში. ამ პერიოდის ქართველ მწერალთა უმრავლესობას რუსული განათლება ჰქონდა მიღებული, მათ შორის ცნობილ პოეტსა და საზოგადო მოღვაწეს აკაკი წერეთელსაც, რომელმაც ჯერ რუსული გიმნაზია დაამთავრა, ხოლო შემდეგ - პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტი. რუსული მისთვის მეორე სამეტყველო ენა იყო, პოეტი შესანიშნავად ფლობდა მას და ხშირად იყენებდა კიდევ ლიტერატურული მიზნებისათვის.

აკაკი, რომელიც ქართული ენის მივიწყების წინააღმდეგი იყო და ყოველნაირად ცდილობდა მის დაცვას, ზოგჯერ საჭიროდ მიიჩნევდა რუსულ ენაზე წერას, განსაკუთრებით პუბლიკაციებისას, რადგან იმდროინდელი პრესა რუსულენოვანი იყო. პოეტი, რომელსაც შეურიგებელი პოზიცია ეჭირა რუსული დამპყრობლური პოლიტიკის მიმართ, რუსული პუბლიკაციებით იცავდა ქართველი ხალხის უფლებებს და ქართული კულტურის პოპულარიზაციისათვის ზრუნავდა, განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას ამჟღავნებდა რუსული კულტურის, რუსული მწერლობის მიმართ, რაც ნათლად წარმოჩინდა მის მრავალრიცხოვან სტატიებსა და ნარკვევებში, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული ლიტერატურის კომპარატივისტიკისა და ლიტერატურული კრიტიკისათვის. ლიტერატურათმცოდნეობისთვის ძალიან საინტერესოა აკაკის შეხედულებები რუს მწერლებზე: პუშკინზე, ლერმონტოვზე, ტოლსტოიზე, გოგოლზე, ნეკრასოვსა და სხვებზე.

მიუხედავად იმისა, რომ აკაკი წერეთლის შემოქმედება საფუძვლიანადაა შესწავლილი და ისეთი საკითხი, როგორცაა პოეტის დამოკიდებულება ცნობილი რუსი მწერლების მიმართ, საკმაო სიღრმით არის მიმოხილული მკვლევართა მიერ, ფაქტიურად არავინ შეხებია მის რუსულენოვან თხზულებებს, რომლებიც თავმოყრილია 1963 წელს გამოცემულ აკაკი წერეთლის თხზულებათა სრული კრებულის XV ტომში. არადა, აკაკის რუსულენოვანი თხზულებანი მისი შემოქმედების ორგანული ნაწილია და მათი შესწავლის გარეშე შეუძლებელია სრული წარმოდგენა ვიქონიოთ შემოქმედზე. აკაკის რუსულენოვან თხზულებათაგან, რომელთა დიდ უმრავლესობას თემატურად მრავალფეროვანი პუბლიცისტური და ნახევრადპუბლიცისტური ნაწარმოებები წარმოადგენს, წინამდებარე ნაშრომში ყურადღებას გავამახვილებთ წერილზე „ნეკრასოვის დაკრძალვა“, რომელშიც ნათლად წარმოჩინდა მე-19 საუკუნის პროგრესულად მოაზროვნე ქართველი სტუდენტის პოზიცია და მისი დამოკიდებულება რუსი მწერლებისა და, საერთოდ, რუსული საზოგადოების მიმართ. ეს ნარკვევი საინტერესოა იმიტაც, რომ იგი დაწერილია ევროპული ესეისტური ტრადიციების მიხედვით; მასში მოვლენები გადმოცემულია ცოცხალი სურათის სახით. მნიშვნელოვანია აგრეთვე იმიტაც, რომ ავტორი

შეულამაზებლად გვაწვდის ნეკრასოვისა და მისი შემოქმედების მიმართ თ. დოსტოევსკისა და ა. კრაევსკის დამოკიდებულების ამსახველ ფაქტებს. ნარკვევში შეიმჩნევა ტექსტის რეცეფციულ დონეთა პოლიფონიზმი; ასევე, ფიქსირდება დოკუმენტალიზმის, ბიოგრაფიისა და ყოფითი ფონის სინთეზი. ახალგაზრდა აკაკი წერეთელმა ამ პატარა ნაწარმოებით აჩვენა, რომ კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული ყველა ის პროცესი, რომელიც იმ დროის ლიტერატურათმცოდნეობაში მიმდინარეობდა.

ფორმის თვალსაზრისით, ჟანრობრივად, ეს ნაწარმოები უნდა მივაკუთვნოთ ფიზიოლოგიურ ნარკვევს, რომელსაც იმ დროისათვის პოპულარობას უწევდა თავისი ჟურნალში ნეკრასოვი თანამოაზრეებთან ერთად. ამ ფორმისათვის დამახასიათებელია დოკუმენტალიზმი, მოვლენათა ობიექტური აღქმა და ასახვა; იგი მწერალს საშუალებას აძლევს მოვლენები დაგვანახოს განსხვავებული კუთხით და შეულამაზებლად გამოხატოს დამოკიდებულება სინამდვილისადმი.

„ნეკრასოვის დაკრძალვა“ დაიბეჭდა თბილისის ლიტერატურულ-პოლიტიკურ გაზეთში „Образ“ (რომელიც გამოდიოდა თბილისში 1878-1883 წლებში. მისი გამომცემელი და რედაქტორი იყო ნიკო ნიკოლაძე. ამ გაზეთში დროდადრო იბეჭდებოდა ისეთი სტატიები, რომლებიც ხელისუფლების უკმაყოფილებას იწვევდა) 1878 წ. 10 იანვარს და მიეძღვნა რუსი პოეტის ნ. ნეკრასოვის გარდაცვალებას. აკაკი სხვა ქართველ სტუდენტებთან ერთად დასწრებია პოეტის დაკრძალვის ცერემონიალს და, როგორც ამ მოვლენის თვითმზილველი, დაწვრილებით მოგვითხრობს ამბავს: 1877 წლის 30 დეკემბრის დილას როგორ მოიყარა თავი 3-4 ათასმა კაცმა, რათა უკანასკნელ გზაზე გაეცილებინათ ნ. ნეკრასოვი. პოეტის ცხედარი დილის ხუთ საათზე გამოუსვენებიათ ცნობილი რუსი ჟურნალისტისა და გამომცემლის ანდრია კრაევსკის სახლიდან, სადაც ნეკრასოვი ცხოვრობდა უკანასკნელ ხანს და კრაევსკისთან ერთად სცემდა ჟურნალ „Современник“-ს, რომელიც მე-19 საუკუნის 60-იანი წლების რუსული რევოლუციურ-დემოკრატიული მოძრაობის ძირითად ორგანოსა და იდეურ ცენტრს წარმოადგენდა. მართალია, ჟურნალი მთავრობამ დახურა 1868 წელს, თუმცა ნეკრასოვს არ დაუხნებებია თავი საგამომცემლო საქმისათვის და სალტიკოვ-შჩედრინთან ერთად დაიწყო ჟურნალ „Отечественные записки“-ის გამოცემა.

როგორც აკაკი მოგვითხრობს, სამგლოვიარო პროცესია ნოვოდევიჩის მონასტრის მიმართულებით დაძრულა. ნეკრასოვის ტალანტის დამფასებლებს მისი ნეშტი სასაფლაომდე ხელით უტარებიათ. პროცესიას წინ უძღოდა გვირგვინები წარწერებით: „რუსი ქალებისაგან“, „ნეკრასოვს სტუდენტებისაგან“, „ხალხის უკვდავ მეგობარს“, „ხალხის ვარამზე მომღერალს“ და სხვ.

აკაკი შენიშნავს, რომ ეს არ იყო ჩვეულებრივი სამგლოვიარო მსვლელობა, რადგან იგი რუსულმა პროგრესულმა საზოგადოებამ გადააქცია უსამართლო სოციალ-პოლიტიკური წყობის საწინააღმდეგო დემონსტრაციად, რომელმაც რამდენიმე საათს გასტანა.

ა. წერეთელმა ყურადღება მიაქცია იმ ფაქტს, რომ პროცესიას შეადგენდნენ ძირითადად ახალგაზრდები და ლიტერატორები და მწარე ირონიით შენიშნავს, რომ დაკრძალვას არ ესწრებოდნენ დაბალი ფენის წარმომადგენლები, გლეხები - სწორედ ისინი, ვის სამსახურშიც გალია პოეტმა ცხოვრების უმეტესი ნაწილი. „Невольнo бросилас в глаза отсутствие простого класса“ - გაცეხებას არ ფარავს პოეტი. ამის მიზეზად აკაკის მოსახლეობის დაბალი ფენების გაუნათლებლობა მიაჩნია, რასაც პროცესიის მონაწილესა და შემთხვევით გამვლელს შორის გამართული იუმორისტული ხასიათის დიალოგიც ადასტურებს, რაც, ასევე, დამახასიათებელია ფიზიოლოგიური ნარკვევისათვის:

„- А кто он будет, батюшка?

- Некрасов!

- Некрасов?

- Ну, да. Народный поэт.

- Поэт?... Не можем знать. Не слышали-с, - отвечали они, качая головой и уходили себе продолжать прерванное занятие".

მოსახლეობის დაბალ ფენებს ვერც კი წარმოედგინათ, რომ ასეთი ხალხმრავალი დაკრძალვა მოუწყვეს ადამიანს, რომელიც არც პლიევნასთან დაღუპული ჯარისკაცი იყო, არც გენერალი, არც პოლიციელი და არც მსახიობი, არამედ უბრალოდ პოეტი!

"Поэт?... А что это, батюшка, больше инерала?" - გულუბრყვილოდ კითხულობდა ერთ-ერთი მათგანი...

ეს დილოგი, გარდა იმისა, რომ იუმორს შეიცავს, გვევლინება ისტორიულ და იმ დროისათვის მიმდინარე მოვლენების კულტუროლოგიურ სურათად; კერძოდ, მასში კარგად გამოვლინდა უბრალო ხალხის დამოკიდებულება პლიევნის მოვლენების მიმართ და, საერთოდ, რუსეთის მიმართება ბულგარეთისადმი, სადაც თავდაცვისას მრავალი ადამიანი დაიღუპა. ამ ნარკვევის შექმნა დაემთხვა რუსეთ-თურქეთის ომს. 1877 წელს რუსეთმა ომი გამოუცხადა თურქეთს; დიდი წინააღმდეგობის მიუხედავად, თურქეთმა დათმო პლიევნა. ამ მოვლენებს კი წინ უძღოდა თურქეთის მხრიდან ბულგარეთის მოსახლეობის რეპრესიები. ისტორიამ გამოავლინა რუსეთის ორმაგი პოლიტიკა ამ მოვლენების მიმართ. დილოგში მოხსენიებულია კონკრეტული ისტორიული პირები: ოსმან-ფაშა და გ. დ. სკლებოვი, რომლებიც დაკავშირებულნი იყვნენ რუსეთის საშინაო და საგარეო პოლიტიკურ და სტრატეგიული მნიშვნელობის ფაქტებთან.

აკაკის წინასწარ დაუკავებია მოხერხებული ადგილი ნოვოდევჩის მონასტრში, რათა კარგად ედევნებინა თვალყური დამსწრე საზოგადოებისათვის. მის დაკვირვებულ თვალს ნეკრასოვის შემოქმედების დამფასებელთა შორის ისეთი ქალბატონებიც შეუნიშნავს, რომლებიც პოეტის დასაფასებლად და მის უკანასკნელ გზაზე გასაცილებლად კი არ იყვნენ მისულნი, არამედ ნეკრასოვის საყვარელი ქალის სილამაზის საცქერლად, ქალისა, რომელიც წარმოშობით მაღალ წრეს არ ეკუთვნოდა, დაბალი ფენის წარმომადგენელი იყო. აკაკიმ თავისდაუნებურად მოისმინა მოსიერე ქალბატონების საუბარი იმის შესახებ, 60-იან წლებში თუ როგორ დაახვიეს ნეკრასოვს თავბრუ ნიჟილისტებმა, პოეტმაც სიყვარულის გამო როგორ შეიცვალა შეხედულებები და გახდა დაბალი ფენის ინტერესების გამომხატველი.

ნარკვევის მეორე ნაწილი ეძღვნება ნეკრასოვის შემოქმედების შეფასებას, მის როლსა და ადგილს რუსულ ლიტერატურულ საზოგადოებაში. აქედან გამომდინარე, ნარკვევის მეორე ნაწილი განსხვავდება გამოსახვის ფორმითა და საშუალებებითაც. თუ პირველ ნაწილში ავტორი დილოგის ფორმით გადმოგვცემს სათქმელს, მეორე ნაწილი პირდაპირ გამოხატავს საკუთარ პოზიციას.

დაკრძალვის ცერემონიალის ერთ-ერთ მონაწილეს წაუკითხავს ნაწყვეტი ნეკრასოვის დაუმთავრებელი პოემიდან "Рыцарь на час". ძალიან სიმბოლურად ჟღერს ამ ნაწარმოების სათაური, რადგან სწორედ ცარიზმის წინააღმდეგ მებრძოლ რაინდად მოიაზრება ნეკრასოვი ამ ნარკვევის მიხედვით. აკაკი საგანგებოდ ამახვილებს ყურადღებას გამოსათხოვარ სიტყვებზე, რომლებიც წამოსთქვეს ნეკრასოვის ახლო მეგობარმა, რუსმა მწერალმა და ჟურნალისტმა ი. პანაევმა, დიდმა რუსმა მწერალმა თ. დოსტოევსკიმ და სხვებმა. პანაევმა ნეკრასოვის დამსახურებებზე საუბრისას მოიხსენია ბელინსკი და ხაზი გაუსვა იმ ფაქტს, რომ სწორედ მან (ბელინსკიმ) 30 წლის წინ შენიშნა ნეკრასოვის ტალანტი და გზაზე დააყენა ახალბედა პოეტი.

განსაკუთრებით საინტერესო აღმოჩნდა დოსტოევსკის გამოხვევა. გარდაცვლილი პოეტის შემოქმედების მისიულმა შეფასებამ სამართლიანად განაცვიფრა საზოგადოების ერთი ნაწილი. დოსტოევსკიმ თავის გამოსათხოვარ სიტყვაში ნეკრასოვი პუშკინსა და ლერმონტოვს ამოუყენა გვერდით და მათი გზის გამგრძელებლად გამოაცხადა. თუმცა ამგვარმა განაცხადმაც ვერ დააკმაყოფილა ცერემონიალის მონაწილე და დემონსტრაციის სულისჩამდგმელი რევოლუციონერი სტუდენტები. მათ თავიანთი ამბიციური შეძახილებით სიტყვაც კი გააწყვეტინეს დიდ მწერალს.

აკაკი სტატიის „ნეკრასოვის დაკრძალვა“ მკითხველს აშკარად მიანიშნებს იმ ფაქტზე, რომ მაშინდელი რევოლუციურად განწყობილი საზოგადოებისათვის ნეკრასოვი უფრო მადლა იდგა, ვიდრე დიდ რუსი პოეტები - პუშკინი და ლერმონტოვი. წერილში მშვენივრად გამოჩნდა, აგრეთვე, იმდროინდელ რუსულ საზოგადოებაში არსებული დაპირისპირება, დაძაბული ურთიერთობა სხვადასხვა ფენებს შორის და შეხედულებათა მრავალფეროვნება.

თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობისათვის „ნეკრასოვის დაკრძალვა“ საინტერესო და მნიშვნელოვანი წერილია იმდენად, რამდენადაც მასში ნათლად გამოიკვეთა ავტორის დამოკიდებულება რუსი მწერლების მიმართ, ასევე, მისი პოზიციაც მე-19 საუკუნის 70-იანი წლების რუსეთში მიმდინარე მოვლენების მიმართ, რომელიც მან გამოამჟღავნა თავის ირონიულ დამოკიდებულებაში რევოლუციონერი ახალგაზრდების მიმართ, რომელთათვის ნეკრასოვის იდეურ-პოლიტიკური შეხედულებანი მეტად მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე მისი პოეზია.

დამოწმებული ლიტერატურა

ა. წერეთელი, 1963 - ა. წერეთელი, თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად; ტ. XV, თბ., 1963.

NATO GULUA

AKAKI TSERETELI AND THE RUSSIAN LITERATURE (ACCORDING TO THE ARTICLE "NEKRASOV'S FUNERAL")

In this paper I would like to discuss "Nekrasov's Funeral", one of Akaki Tsereteli's article written in the Russian language. The article presents an interest for the modern literary studies so much so it reflects the attitudes of the progressively thinking Georgian student to the Russian literature and to the political process in the 70s of the 19th century revealed in Akaki Tsereteli's ironic demeanor to the revolutionary youth to whom Nekrasov's ideology and political viewpoints were more important than his poetry. The article also features the contradiction in the Russian society of the epoch, tense relationships between the social classes and the versatility of opinions.

The article is also interesting for its European tradition of essayistic conveyance of events in live images and for the author's providence of the straight facts about F. Dostoevsky's and A. Kraevsky's attitudes towards Nekrasov and his works. It reveals polyphonies of the text's reception levels, as well as the synthesis of documentary evidences, biography and of the mundane existence.

With this short piece of writing young Akaki Tsereteli showed that he was cognizant of all the trends and processes of the literary studies of the period

ღარქვან ღვალი-ღემეტრაქი

შვეიცარიული ღღესასწაულები (პარალელები ქართულ ღღესასწაულებთან)

შვეიცარიისთვის მშფოთვარე ხანა მაშინ დამთავრდა, როცა 1291 წელს მამაცმა და კეთილსინდისიერმა მამაკაცებმა რიუსტლის მთაზე ორმხრივი თანადგომა და დაცვა შეჰფიცეს ერთმანეთს. ფედერაციის ჩამოყალიბებისათვის გადამწყვეტი ნაბიჯი 1848 წელს გადაიდგა.

შვეიცარიული ღღესასწაულები ცოტათი განსხვავდება გერმანული და ავსტრიული ღღესასწაულებისაგან. ოფიციალური ღღესასწაულებია: 1 იანვარი (ახალი წელი), 2 იანვარი (ბერჰტოლდის დღე), 6 იანვარი (ნაღლისღება), ვნების კვირა, აღდგომა, აღდგომის მეორე დღე, 1 მაისი (შრომის დღე), ამალღება, სამება, სამების ორშაბათი, ქრისტეს სხეულის ღღესასწაული, 15 აგვისტო (მარიამობა), 18 სექტემბერი (მონანიების დღე), 1 ნოემბერი (ყველა წმინდანის ხსოვნის დღე), 8 დეკემბერი (წმინდა მარიამის მუცლადღების დღე), 25 დეკემბერი (შობა), 26 დეკემბერი (წმინდა სტეფანეს ღღესასწაული).

ტიპური შვეიცარიული ეროვნული ღღესასწაული არის 1 აგვისტო, რომელიც მუდმივი კავშირის დაარსებას შეახსენებს შვეიცარიის კონფედერაციის მოქალაქეებს. ამ ეროვნულ ღღესასწაულს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ცენტრალურ შვეიცარიაში. განსხვავებული მნიშვნელობისაა ის ცალკეულ კანტონებში: ციურხის, ბაზელის მხარის, თურგაუსა და ტესინის კანტონებში ის ოფიციალური ღღესასწაულია და დასვენების დღედ არის გამოცხადებული, კანტონი ზოლოტურნი მხოლოდ ნახევარ სამუშაო დღეს აღიარებს, ხოლო დანარჩენი 21 ნახევარკანტონსა თუ კანტონში 1 აგვისტო ჩვეულებრივი სამუშაო დღეა.

შვეიცარიაში ღღესასწაულთა უმრავლესობა წელიწადის დროთა შესაბამისად არის დაწესებული და ისინი რელიგიურ ღღესასწაულებს ეყრდნობა. თუ გამოცდილების მიხედვით ვიმსჯელებთ, რაც ბოროტი სულებისაგან დაცვას, თესვას და მოსავლის აღებას, წლის დროთა ცვალებადობას ან ისტორიულ მოვლენებს გულისხმობს, ყველა ამ ღღესასწაულს ღრმად აქვს ფესვები გადგმული სოფლის მოსახლეობაში და იმის შესაძლებლობას იძლევა, რომ მათში სოლიდარობის გრძნობა გააძლიეროს.

ზამთარში ღღესასწაულთა რაოდენობა გაცილებით მეტია, ვიდრე წლის სხვა დროს და ამას თავისი მიზეზიც აქვს: მინდვრის სამუშაოები დასრულებულია და მოსახლეობას მეტი დრო აქვს ზემისათვის. მაგალითად, კუსტნახტსა და არტში წმინდა ნიკოლოზის დღეს, 6 დეკემბერს, მთელი ბრწყინვალეობით აღნიშნავენ. წმინდა ნიკოლოზის პატივსაცემად იმართება კლაუსის (თოვლის პაპა) ძებნა. დაბინდებისას მოზეიმენი მთელ მიდამოს მოივლიან შიგნიდან განათებული თავსადგამებით, რომლებიც ეპისკოპოსის მიტრას მოგვაგონებს. იანვარში, ახალი წლის დამეს, ხმაურიან პროცესიას მართავენ ღამაში თოვლის პაპები. მათი ნიღბების თავსადგამებზე სოფლური ყოფის სცენებია გამოსახული. ამ ღღესასწაულის დროს ურნეშში ღამაში თოვლის პაპები საუცხოოდ დამუშავებულ ნიღბების თავსადგამებს ატარებენ, რომლებზეც გამოსახულ აბნეცელის მუსიკოსთა ჯგუფს ალპების იალაღების მწყემსის ტანსაცმელი აცვია,

ორი მომცრო სურათი კი ადგილობრივი ცეკვის ილეთებს ასახავს. დანარჩენ ზეიმს კი, როგორცაა, მაგალითად, ჟენევის ესკალადა, თავისი ისტორიული ფესვები აქვს: შუა დეკემბრის კვირის ბოლოს გამართული ბრწყინვალე ისტორიული პროცესია იმის მოსაგონებლად იმართება, რომ ძალიან დიდი ხნის წინათ (1602 წ.) საგოიარელებმა წარუმატებელი თავდასხმა მოაწყვეს ჟენევაზე. რეინის მიდამოს რიტუალი „ჰის სიმღერა“ მოსახლეობას ახსენებს 1543 წელს ჰირის ჩამოვლას. ამ პროცესს ძალიან შთაბეჭედავად მართავს თორმეტი ე.წ. „სებასტიანელი ძმა“ შობისა და ახალი წლის ღამეს ქალაქის შვიდ მთავარ ქასთან სრული დაბნელებისას.

ლუჩენის ხეობის სოფლებში მურისგან გაჭვარტლულები ხმაურით აღიან დიდმარხვის I კვირის დადგომამდე, ხუთშაბათ დღეს. მათ დემონის გამოსახულებიანი ხის ნიღბები უკეთიათ, გახვეულნი არიან თხისა და ცხვრის ბეწვში და ვითომდა ბოროტ სულებს აფრთხობენ.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ყველიერის, ანუ კარნავალის, ტრადიცია, რომელიც წელიწადის ცივი დროის მე-2 ნახევარში იმართება. ყველიერისათვის დამახასიათებელია მრავალფეროვანი მსვლელობები ნიღბებით.

საინტერესოა შვეიცარიის მრავალ მხარეში ზამთრისა და ბოროტი სულების განდევნისადმი მიძღვნილი „გადაცმის“ (შენიღბვის მიზნით სხვა ტანსაცმლის ჩაცმის) რიტუალის ორიგინალური ფორმები. ისინი განსაკუთრებული სიმრავლით გვხვდება გერმანულენოვან შვეიცარიულ კანტონებში, სადაც სხვადასხვა სახით არის წარმოდგენილი: ლუცერნში როგორც შობის ღამის მსვლელობა, ჰერისაუში - როგორც შარვლების ტყორცნა, ზოლო ცუგში - ეფენების ჟღარუნია.

ციურხინში თებერვალში გამართულ ყველიერს თავისი მომხიბვლელობა აქვს. დაუცხრომელი მუსიკოსები ქუჩებში დადიან და ზიზღის გამომწვევ სერენადებს მღერიან. კვირა დღეს გამართული დიდი მსვლელობა და ნიღბების საჯარო ბალ-მასკარადები ადასტურებენ, რომ მხიარულებასა და თავაშვებულობას ციურხინშიც აქვს თავისი ადგილი მიკუთვნებული. ორიგინალური ნიღბების დემონსტრაცია ხდება კონგრესთა სახლში გამართულ ტრადიციულ ხელოვანთა ნიღბების ბალზე; მაგრამ ყველაზე ცნობილი საკარნავალო ტრადიცია მაინც ბაზელშია შენარჩუნებული. ის დიდმარხვის I კვირის შემდეგ, ორშაბათიდან ოთხშაბათამდე გრძელდება. ამ სამი დღის განმავლობაში კოსტიუმირებული და შენიღბული საკარნავალო დაგუფებები ქალაქში დადიან და მათ დაფდაფებისა და სალამურების ხმები მიაცილებს.

გაზაფხულის დადგომა მრავალი ცნობილი დღესასწაულის „საბაბია შვეიცარიაში: ზამთრის გაცილების ზეიმი ციურხინული გაზაფხულის დღესასწაულია. ის, როგორც წესი, აპრილის მე-3 ორშაბათს აღინიშნება. ამ დროს იმართება შემდეგი ღონისძიებები: მთავარი ატრაქციონი ბავშვებისათვის კვირა დღეს, ისტორიულ კოსტიუმებში გამოწყობილი ძმაბიჭების სეირნობა ქალაქის ცენტრში, ჩალის თოჯინის (ზამთრის სიმბოლო) დაწვა ზუსტად 9 საათზე მთავარ მოედანზე და ძმაბიჭების დამისეული სტუმრობა ფანრებითა და მუსიკის თანხლებით თავიანთი საზოგადოების ოთახებში.

გრაუბიუნდენში 1 მარტი ზეიმის დღეა. ამ დღეს სკოლის ახალგაზრდობა ზანზალაკების ჟღარუნითა და მათრახების ტკაცუნით აცილებს ზამთარს.

ცნობილი დღესასწაულია ასევე "Achetringele" ქალაქ ლიუბენში, რომლის მოსახლეობა ამ ზეიმზე თეთრებშია ჩაცმული და თავზე ერთგვარი შაქრის შლაპები ადგათ. ისინი ეფენების წყარუნით იღებენ პროცესიაში მონაწილეობას. მსგავსი სახის დღესასწაული შვეიცარიაში უამრავია.

სამების შემდეგ 10 დღე გრძელდება ქრისტეს სხეულის დღესასწაული. ამ დღეებში ეწყობა მსვლელობები აპენცელში (ეროვნული სამოსით), ფრიბურში, ზაას-ფიში და ბერომუნსტერში (მოჯირითეთა მონაწილეობით).

ტრადიციულ ადათ-წესებს შვეიცარიის მრავალ მხარეში ჯერ კიდევ აქვს განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა და ხშირად წავაწყდებით ლოკალურად ცოცხლად შემორჩენილ ფოლკლორულ რიტუალებს, რაც ტრადიციებისა და სამშობლოს სიყვარულთან კავშირზე მეტყველებს. შვეიცარიის ფარგლებს გარეთაცაა ცნობილი ალპების იალაღების მწყემსთა დღესასწაული, რომელსაც მრავალი ერთმანეთისაგან განსხვავებული ნიშანი აქვს.

მრავალი ადათ-წესი არის დაკავშირებული ძროხების საძოვარზე გარეკვასთან. იალაღზე საქონლის გარეკვისას, რომელიც ჩვეულებრივ მაისის დასასრულს ან ივნისის დასაწყისში ხდება, ძროხები მორთულია ყვავილებით ან ბანტებით და შემბული აქვთ მძიმე ეჭვნები. ასეთივე მორთული არიან ისინი შემოდგომაზე იალაღიდან გადმორეკვისას. ალპების მთელ მხარეში (განსაკუთრებით გრეიერცერლანდსა და აპენცელში) ალპურ საძოვრებზე ნახირის აყვანას ეროვნულ ტანსაცმელში გამოწყობილი ალპების მწყემსები მიაცილებენ, წინმავლი ძროხა ყვავილებითაა შემკული. ქვემო ვალისში ალპებში წასვლა იმის საბაბია, რომ შეჯიბრი გაიმართოს ძროხების შერკინებაში. გამარჯვებული ძროხა ნახირის წინამძღოლი ხდება. ასეთ სანახაობებს თან ახლავს ხალხური ცეკვები, დროშების ფრიალი, რქისგან დამზადებული მწყემსთა ბუკების კვრა და ძროხების შერკინებები; ზაიგნელეგირში ასეთი კონკურსი დიდი მნიშვნელობის მქონე ცხენების ბაზრობის გამო სახალხო ზეიმად არის ქცეული.

ციურიხში „ტბის ღამისეული ზეიმი“, როგორც წესი, ყოველ სამ წელიწადში ერთხელ, ივნისის ბოლოს იმართება. ზეიმის ჩატარების ადგილი ტბის უზარმაზარი ნაპირია. „ტბის ზეიმი“ პარასკევიდან კვირის ჩათვლით მიმდინარეობს და მისი მრავალფეროვანი და მიმზიდველი პროგრამის ზენიტი არის ტბაზე გამართული ფეიერვერკი.

რელიგიური დღესასწაულებიდან უნდა გამოვყოთ ფერადოვანი მსვლელობები დეტისმშობლის მიძინების დღეს (15 აგვისტო) კათოლიკურ კანტონებში, განსაკუთრებით ვალისში.

შემოდგომაზე დგება შვეიცარიელთათვის საყვარელი ყურძნის კრეფის დღესასწაული, რომელიც კულმინაციას საკარნავალო მსვლელობისას აღწევს. დასავლეთ შვეიცარიის მევენახეობის მხარეებში, ლუგანოსა და ვალისში, ასევე, მრავალ უფრო პატარა ადგილში. სექტემბრის ბოლო კვირა დღეს ან 1 ოქტომბერს აღნიშნავენ რთველის დღესასწაულს. მათგან ყველაზე ცნობილი ნოიენბურგის, მორგესისა და ლუგანოს რთველია.

„მოისრეთა“ (მშვილდოსანთა) დღესასწაული არის სახალხო ზეიმი, რომელიც შვეიცარიის მრავალ მხარეში ყოველწლიურად ეწყობა და სადაც შეჯიბრში გამარჯვებული „სროლის მეფე“ ვლინდება.

ინტერლაკენში (ბერნის ალპები) იმართება მუსიკოსების ზეიმი. ამ ღონისძიებას, რომელიც ცოცხლად შემორჩენილი ადათ-წესია, თან უნდა ახლდეს ხალხური მუსიკა, რომელიც შვეიცარიაში ძალიან მრავალფეროვანია, რისი საფუძველიც სხვადასხვა რეგიონთა მუსიკალური ფოლკლორის მიმართულების კულტურული მემკვიდრეობისგან განპირობებული ძლიერ განსხვავებული სტილია; მაგრამ ხალხური მუსიკა არ არის რალაც ისტორიული მუსიკა. ამ ღონისძიების დროს ითხზება ახალი მუსიკალური კომპოზიციები და ისინი სრულდება თავისუფალ სტილში თანამედროვე ინსტრუმენტთა კომბინაციის მეშვეობით.

თუკი შვეიცარიულ და ქართულ ადათ-წესებსა და ტრადიციებს შორის პარალელებს გავავლებთ, აღმოვაჩინოთ, რომ მათ შორის დიდი მსგავსებაა. განსაკუთრებული მსგავსებაა შემდეგ დღესასწაულებს შორის: ახალი წელი, აღდგომა,

აღდგომის მეორე დღე, ამაღლება, მარიამობა, წმინდანთა მოხსენიების დღე და შობა. რა თქმა უნდა, რელიგიური დღესასწაულების თარიღები ერთმანეთს არ ემთხვევა, მაგალითად, შობა შვეიცარიაში 25 დეკემბერს აღინიშნება, საქართველოში კი 7 იანვარს, ასევე სხვადასხვა რიცხვებშია აღდგომის დღესასწაულიც.

შვეიცარიის სოფლებისა და მთის მოსახლეობის ადათ-წესები და ქართული სოფლების ტრადიციები ძალიან ჰგავს ერთმანეთს: მაგ., შემოდგომაზე შვეიცარიაში მიმდინარე ყურძნის კრეფის ზეიმი და საქართველოში რთველის რიტუალი. კახეთში რთველი ხომ ზეიმი, რომლის დროსაც კახელ გლეხებს უამრავი სტუმარი ჰყავთ, რომლებიც რთველში მონაწილეობენ და მისი დასრულების შემდეგ მასპინძლებთან ერთად ილხენენ. ცოტათი თუ განსხვავდება ერთმანეთისგან შვეიცარიული და ქართული საძოვრებზე საქონლის გარეკვისა და მათი იქიდან ჩამორეკვის რიტუალი.

დამოწმებული ლიტერატურა

ბ. ეკერტი, 1979 - გერჰარდ ეკერტი, შვეიცარია, კელნი, 1979.
გერმანულენოვანი ქვეყნების და უნგრეთის ქვეყნისმცოდნეობა, ბუდაპეშტი, 1985.

DAREJAN DVALI-DEMETRADZE

HOLIDAYS IN SWITZERLAND (PARALLELS TO GEORGIAN HOLIDAYS)

In Switzerland most of the holidays are conditioned with the four seasons of the year and chiefly are of religious origin. The 1st of August, Swiss official National Holiday, is typical Swiss holiday celebrating the foundation of the Swiss Confederacy. The date has the profound importance for the central Switzerland as it reminds the establishment of the confederacy to its citizens.

Folk rites and customs have their roots particularly in the rural areas of Switzerland and they are related to sowing, harvest and historical events. The majority of the holidays serve the reinforcement of the sense of solidarity.

If one looks for the parallels between the Swiss and Georgian holidays one will trace quite a few similarities in the ways of celebrations, particularly of those days as Christmas, New Year, Easter, Ascension, All Saints day; there is also but very little difference between the Swiss and Georgian rituals of seasonal driving away of the cattle to pastures and their returning back to the village.

Likewise, there is much similarity between the Vintage Day celebration patterns in Switzerland and vintage process in Georgia.

აკაკი ფერეთელი და აჭარის უმოქმედობის პრობლემა

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველოს, როგორც კოლონიურ ქვეყანას, მრავალი პრობლემა დაუგროვდა. დილემური საკითხები ხშირად ისეთ ქვეყნებშიც იჩენს თავს, რომლებიც დამოუკიდებელი არიან, მაგრამ საქართველოსნაირი ქვეყნებისათვის, ისტორიული ავბედობისა და მინავლებული საზოგადოებრივი ცნობიერებისა და ბედოვლათობის გამო შეიძლება კატასტროფული აღმოჩენილიყო. პირველი და უმთავრესი პრობლემა გახლდათ ენის საკითხი. სასაუბრო და სალიტერატურო ენის ერთმანეთთან დაშორებამ ისედაც უსასაო მდგომარეობაში მყოფი საზოგადოება კიდევ უფრო გააუცხოვა და ერთმანეთისადმი ანტაგონისტური გახადა. ამ ფაქტის დამადასტურებელი მაგალითები იმდროინდელ ქართულ მწერლობაში ბევრია. დანიელ ჭონჭაძის „სურამის ციხეში“, ილია ჭავჭავაძის „აკაკო ყაჩაღის ცხოვრებაში“ წარმოჩენილი ეპიზოდები ნათლად ღაღადებენ ისედაც მცირერიცხოვანი ქართული საზოგადოების სიღრმეში გაჩენილ ავბედით ბზარზე, რომელიც კატასტროფული პროგრესიით უძიროვდება და უფსკრულის სახეს იღებდა. „თერგდალეულთა“ ლიდერების, ილიასა და აკაკის უამრავ უმნიშვნელოვანეს დამსახურებათა შორის ქართველი ერის წინაშე, ვფიქრობთ, უმთავრესია საყოველთაო ეროვნული სამწერლო-სალიტერატურო ენის რეფორმირება. ენით იწყება ყოველი მნიშვნელოვანი თუ უმნიშვნელო საქმე. ერის სიკვდილამდე კვდება ენა. ამ დროს მნიშვნელობა არ აქვს, მრავალრიცხოვანია თუ რაოდენობრივად მცირე ამ ერის წარმომადგენლები. თუ ერის უმთავრესი საურთიერთო საშუალება მშობლიური ენა არაა, ან კიდევ საზოგადოება აგდებულად, უხეშად ეპყრობა მას, იგი თანდათანობით დაქცობას, დახვავებასა და ზეზეულ სიკვდილს იწყებს. ამიტომ ილიასა და აკაკის, ყოველი მომდევნო თაობის ქართველის უპირველესი საეხავი უნდა იყოს მშობლიური ენისა და ტერიტორიების მოვლა-პატრონობა და შენარჩუნება.

როგორც ითქვა, ეროვნული ცნობიერების აღორძინება-განმტკიცების საფუძველია მშობლიური ენა, ხოლო განმტკიცებულ-გაფორმდებული ეროვნული ცნობიერება - ქვეყნის აღორძინებისა და აყვავების გარანტი. ენასთან ერთად ყოველი ქვეყნისთვის უდიდესი საეხავია საკუთარი მიწა-წყლის შენარჩუნება და მოვლა. ამ მხრივ ქვეყნის ისტორიული ავბედობისა და ზოგიერთი მმართველის გადაგვარება-უნიათობის გამო, მცირე გამონაკლისის გარდა, საქართველოს თითქმის ყოველთვის უჭირდა. და რაოდენ სათაყვანოა ის პიროვნება, მით უფრო საზოგადო მოღვაწე, რომელსაც მრავალი ადამიანი მაგალითის ასაღებად მითვალყურებია და ისიც თავის ვალსა და მისიას ქვეყნისა და ხალხის წინაშე პირნათლად მოიხდის. სწორედ ასეთი მოღვაწე გახლდათ აკაკი წერეთელი.

მე-19 საუკუნის შუა ხანებიდან რუსეთში დაწყებულმა სოციალურმა მღელვარებამ, ბატონყმობის გადავარდნისთვის აგორებულმა რევოლუციურმა ტალღამ გარკვეულწილად ხელი შეუწყო რუსეთის მიერ დაპყრობილ ხალხებში ეროვნულ-ნაციონალური სულისკვეთების გამოცოცხლება-აღორძინებას.

იმპერიის განაპირა მხარეების დამონებული მოსახლეობისთვის სოციალურ პრობლემებზე უფრო აქტუალური ყოველთვის ეროვნულ-პოლიტიკური საკითხი იყო. მე-19 საუკუნის 70-იანი წლებისთვის რუსეთის იმპერიის ფარგლებში მოქცეულ საქართველოს დაკარგული ჰქონდა ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილი, მათ შორის აჭარა. მე-19 საუკუნის 70-იან წლებში გარესაქართველოში, კერძოდ კი აჭარაში, მეტ-ნაკლები სიმშვიდე იყო. იმდროინდელ მსოფლიოში მიმდინარე სოციალურ-პოლიტიკური პროცესების გამო ეს ვითომდა სიმშვიდე და რუტინა დაირღვა. კერძოდ, მე-19 საუკუნის 70-იანი წლებიდან ევროპული ქვეყნების კაბალაში მოქცეულ თურქეთში განსაკუთრებით გააქტიურდა ეროვნული ბურჟუაზია. თურქეთი იმ დროისთვის პირობითად თუ ჩაითვლებოდა დამოუკიდებელ ქვეყნად. ხალხის გამოსვლებით დამფრთხალი სულთნის ხელისუფლება ცდილობდა მასების მღელვარებისთვის სხვა მიმართულება მიეცა. ქვეყნის შიგნითა რევოლუციური ძალების აქტივობის გადაბალანსებისთვის, სხვა კალაპოტში გადაგდებისთვის 1872 წლიდან თურქეთის ხელისუფლებამ კიდევ უფრო შეზღუდა დამონებული ხალხების უფლებები. ყოველივე ეს ოფიციალურად გაფორმდა ე.წ. „მოთხად ფაშას კონსტიტუციით“. შემოხსენებული კონსტიტუცია ოფიციალურად აფიქსირებდა თურქთა მიერ დაპყრობილ ხალხთა დისკრიმინაციას. ამ ვითომდა კონსტიტუციამ ქვეყანა გაყო „ნამდვილ და ნაფიც“ თურქებად. შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ამ პერიოდიდან თურქთა მიერ დაპყრობილი ქვეყნების გამაჰმადიანებულმა თუ თავის სარწმუნოებაზე დარჩენილ ხალხთა უდიდესმა ნაწილმა საბოლოოდ ირწმუნა, რომ სარწმუნოებითა და ყალბი ლოზუნგებით შეკოწიწებული ერთობა მხოლოდ ილუზია იყო.

1876 წლის კაბალურმა კონსტიტუციამ უდიდესი ბიძგი მისცა გარესაქართველოსა და იქ მცხოვრებ ქართველებში მიძინებული ეროვნული გრძნობების აღორძინებას. ეროვნული ორიენტაცია და დედასაქართველოსკენ სწრაფვა განსაკუთრებით გაიზარდა ქართველთა იმ ნაწილში, რომლებსაც სამშობლოსთან კავშირი ჯერ კიდევ არ ჰქონდა გაწყვეტილი. თურქული ბურჟუაზიისა და სამხედრო ფეოდალური ნაწილის „ოსმანთა იმპერიის გამორჩეულობისა და უძლველობის“ იდეის აგორებასა და პრაქტიკულ განხორციელებას დასავლეთიდან ბალკანეთის სლავების აჯანყებამ გაუჩინა ბზარი, ხოლო აღმოსავლეთიდან აჭარელთა გამოსვლებმა. გაზ. „დროება“ (1873 წ., №9) გულმხურვალედ ეხმაურებოდა 1872 წლის ქობულეთელთა აჯანყებას და მიანიშნებდა ამბოხებულთა სწორ ეროვნულ ორიენტაციასა და მამულიშვილობაზე: „თუ თქვენმა ბედმა ვერ გაჭრა და ვერ დაავამარცხეთ ოსმალთა ჯარები, მაშინ გზა მოგვეციოთ გურიაში გადმოსასვლელადო.“ თურქეთის წინააღმდეგ დაწყებულ ეროვნულ მოძრაობას მხარი დაუჭირა რუსეთის იმპერიამ და ყოველნაირად შეეცადა აღრინდელი და იმდროინდელი შორსმიმავალი სამომავლო გეგმების რეალიზებას. მაგრამ კათოლიკურმა ევროპამ თავისი მატერიალური და სარწმუნოებრივი გეგმების გამო გარკვეულ წნეხსა და კალაპოტში მოაქცია რუსეთის იმპერიის ზრახვები და ამით უდიდესი ზიანი მიაყენა ბალკანელი სლავების ბრძოლას ეროვნული თვითმყოფადობისათვის. მაშინ, როცა ევროპამ რეგლამენტირებული გახადა ბალკანეთის სლავებისა და რუსეთის იმპერიის აქტივობა, ბუნებრივად სიმძიმის ცენტრმა აღმოსავლეთში, აჭარაში გადმოინაცვლა. უნდა ითქვას, რომ ყოველ დროში ხალხების ფსიქიკისა

და ხასიათის ფორმირებაში ხშირად არსებით, გადამწყვეტ როლს თამაშობდა და თამაშობს ეკონომიკა. მე-19 საუკუნეში თურქეთის მიერ მიტაცებულ საქართველოსთან შედარებით თვალშისაცემი იყო რუსეთის მიერ დაპყრობილი დედსაქართველოს კულტურულ-ეკონომიკური წინსვლა. აქედან გამომდინარე, გარექართველების ბუნებრივი ლტოლვა მშობლიური ძირებისაკენ განპირობებული და მოტივირებული იყო არა მარტო ეროვნული თვითშეგნებითა და მამულიშვილური ორიენტაციის ამადლებით, არამედ კულტურულ-მატერიალური პირობების გაუმჯობესების სურვილითაც.

საქართველოს გარეთ მცხოვრებ, თურქთა ბატონობის ქვეშ მყოფ ქართველთა გამაერთიანებელი გახდა საერთო-სახალხო კრება „ოლქა“, რომელიც შედარებით მშვიდობიანობის დროს ამ კუთხეში შინამშართველობასა და ეროვნულ შეუფლობას იცავდა. შეიძლება ითქვას, სწორედ ეს კრება იქცა აჯანყების ხელმძღვანელ ორგანოდ. „ოლქამ“ ძნელი საქმის გადასაწყვეტად დედსამშობლოდან მოიწვია გრიგოლ გურიელი, სასულთნოს კარის რენეგატი თავდგირიძე კი თავიდან მოიშორა. ამ პერიოდში განსაკუთრებით თავი გამოიჩინა შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილმა. იგი მიესალმა აჭარის მოსალოდნელ შეერთებას დედსამშობლოსთან: „ღმერთმა ქნას, მალე დაიწყებოდეს ომი. მე მზად ვარ ჩემი ქვეყანა ქართველ შვილებს შევუერთო. როგორც ადრე ყოფილა საქართველო, დღეის შემდეგ ისე გახდესო“ (შ. მეგრელიძე, 1963, გვ. 116). ხიმშიაშვილმა ქვეყნის ლალატი შვილსაც კი არ აბატია და საკუთარი ხელით განგმირა იგი.

აღნიშნულ პერიოდში აჭარის საკითხით განსაკუთრებით დაინტერესებული იყო ბევრი ქართველი საზოგადო მოღვაწე, მათ შორის: ი. ჭავჭავაძე, ივ. კერესელიძე, ისტორიკოსი დ. ბაქრაძე, გ. ყაზბეგი, გრ. გურიელი, გ. წერეთელი, მიხ. მეფისაშვილი, ი. ჭყონია, ნ. ნიკოლაძე, დიდი მგოსანი ა. წერეთელი და სხვ.

1873 წლის „კრებულში“ (№78) დაიბეჭდა ნიკო ნიკოლაძისა და გ. წერეთლის ვრცელი წერილები აჭარის შესახებ, რომელსაც რუსეთისა და ევროპის მოწინავე საზოგადოების ფართო გამოხმაურება მოჰყვა. ხოლო 1875 წლის „თბილისის ვესტნიკში“ დაიბეჭდა ნიკო ნიკოლაძის წერილი „ქარიშხლის წინ“. აჭარის შემოერთების წინა პერიოდში დაიწყო ე. წ. პროპაგანდისტული, „საგაზეთო ომი“. ამ პერიოდში განსაკუთრებით აქტიურობს ქართული საზოგადოების მოწინავე ნაწილი, მათ შორის გამოირჩევა აკაკი. იგი გარექართველებში დიდი ავტორიტეტითა და პოპულარობით სარგებლობდა. „გრიგოლ გურიელი აკაკისთან ერთად მოქმედებდა. სწორედ მისი დახმარებით მისცემია აკაკის საშუალება დაახლოებოდა აჭარელთა გავლენიან პირებს. ორიენტაცია ძირითადად მოსახლეობის დაბალი ფენების წარმომადგენლებზე იყო აღებული. მათ შორის განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა თავდადებული პოეტი ხუსეინ ხაბაზი (ქამუარაძე). ვფიქრობთ, სწორედ ეს იყო შუამავალი აკაკისა და აჭარელთა შორის“ (ახალი ქართული ლიტერატურის საკითხები, 1972, გვ. 154).

აკაკი „თბილისის ვესტნიკში“ რეგულარულად აქვეყნებდა წერილებს: „უკეთესი დღეების მოლოდინში“ (1874, №16), „მოულოდნელი ყინვა“ (1874, №25), „აკაკენბერგის პასუხად“ (1874, №61). მე-19 საუკუნის 70-იანი წლებიდან, როგორც კი თურქეთის მიერ დაპყრობილ ხალხებში, კერძოდ კი აჭარაში

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა გააქტიურდა, როგორც ირკვევა, აკაკი მოვლენების ეპიცენტრში იმყოფება და რეგულარულად გზავნიდა წერილებს ჯერ ქართულ, შემდეგ კი რუსულ პრესაში. „ისმაილ თამაზ ოღლის“ ფსევდონიმით დაიბეჭდა აკაკის წერილი „ბათუმი 17 სექტემბერს“ („დროება“, 1875, №109).

იმდროინდელი ქართული პრესა აქტიურად ეხმაურებოდა გარესაქართველოში მიმდინარე პროცესებს და სიამოვნებით ბეჭდავდა მსგავსი ხასიათის წერილებს, მით უფრო აკაკის დიდი მამულიშვილური ცეცხლითა და ცინცხალი ანალიტიკური სიბრძნით დაყურსულ სტატიებს. რუსული პრესა, მართალია, დიპლომატიური რევერანსებით აქეზებდა მსგავსი ხასიათის წერილების ავტორებს, მაგრამ, როგორც ჩანს, მთავრობის მითითებით თავს იკავებდა თვითონ დაბეჭდა ანალოგიურ პრობლემებზე შექმნილი კერძო პირის წერილები. რუსული ცენზურა აშკარად გზას უღობავდა თურქეთის მიერ მიტაცებული აჭარის ჭირ-ვარამის ფართოდ გაშუქებას უშუალოდ რუსეთ-თურქეთის ომის დაწყებამდე. „თბილისის ვესტნიკის“ რედაქტორი კოტე ბებუთოვი თუ მანამდე სიამოვნებით, გულთბილად იღებდა თვითონ აკაკის და მის გაგზავნილ სტატიებს, 1874 წლიდან უარს ამბობს აჭარის პრობლემის გამშუქებელი წერილების დაბეჭდავზე, რაც მიზეზი გახდა პოეტსა და რედაქტორს შორის დიდი უსიამოვნებისა. მოგვიანებით აკაკი გულისტკივილით წერდა: „რუსული გაზეთები ცხადად აღიარებენ, რომ რუსეთი შეძენისთვის არ იბრძვის, იმას თავისი სიგრძე და სიგანეც ეყოფა. მაგრამ ისა სურსო, რომ ქრისტიანები, როგორც სხვა ტომის ერი, თათრების მონობისგან გაანთავისუფლოს და მათგან ტანჯვას გადაარჩინოს საუკუნოდ... კეთილი და პატიოსანი. ღმერთმა გაუმარჯოს იმას, ვინც ხალხის კეთილდღეობისათვის იღვწოდეს“ („დროება“, 1877, №43).

აკაკის ირონიულ-პაროდიული ხაზგასმა – ღმერთმა გაუმარჯოს იმას, ვინც ხალხის კეთილდღეობისთვის იღვწოდეს, — ნათლად მიანიშნებს იმას, რომ დიდი პოეტი ბოლომდეა ჩამწვდარი მსოფლიო პოლიტიკურ თამაშებსა და წყალქვეშა დინებებს. მან მშვენივრად უწყის, თუ რა მიზნები ამოძრავებს რუსეთს. ქრისტიანების დახმარების სურვილის უკან ცუდად შეფუთული იმპერიალისტური ზრახვები მისთვის ადვილად საჩინო და ამოსაცნობია. მიუხედავად ამისა, მამულისმოყვარე, შორსმჭვრეტელი და წინდახედული პოეტი წინასწარ ხვდება, რომ რუსეთ-თურქეთის მოსალოდნელი ომით ყველაზე მეტად შესაძლებელია საქართველომ ისარგებლოს, ამიტომაც იგი პირადი მაგალითის ჩვენებით ცდილობს ყოველი პატრიოტი ქართველი ჩააბას გარექართველთა მშვიდობიანად გადმობირების საქმეში, რათა ეს სახიფათო პროცესი რაც შეიძლება უმტკივნეულოდ განვითარდეს. ომის დაწყების წინა პერიოდში აჭარაში განსაკუთრებით გააქტიურდა სულთნის ხელისუფლება. მათ ზოგიერთი რენეგატი ქართველის დახმარებით ადამიანთა გარკვეული გაორჭოფებული ჯგუფების გადაბირება შეძლეს. აკაკი ხვდება, რომ საქმე დასწრებაზეა. ამიტომ მაშინ უკვე გარექართველებშიც პოპულარული დიდი მგოსანი ამ კუთხის შვილის პოეტი ხუსეინ-ხაბაზის დახმარებით არალეგალურად ჩადის აჭარაში და ერთგვარ პროპაგანდისტულ მუშაობას ეწევა. 1875 წლიდან აკაკი ხშირად გადადის საზღვარზე და აჯანყებულების თავკაცებს ხვდება. ერთგან იგი გულისტკივილით წერს ამ დიდ ეროვნულ საქმეში ასევე თავდადებითა და თავგანწირვით ჩართულ

ნ. ნიკოლაძეს: „გუშინ ისეთი ამბავი მომივიდა, რომ ქობულეთში უნდა წავსულიყავი და ვერ მოვახერხე უფულობის გამო“ (ა. წერეთელი, 1963, გვ. 14).

მომდევნო წერილებში აკაკი იმასაც ახსიანებს, რომ შესაძლებელია მომავალში ნ. ნიკოლაძეს ვერ დაუკავშირდეს. ხუმრობით დასძენს, რომ საპატიმრო ელოდება თავისი არალეგალური საქმიანობისთვის. აკაკის განსაკუთრებული სიახლოვე აკავშირებდა ასევე უდიდეს ქართველ პატრიოტ გრიგოლ გურიელთან. გრიგოლ გურიელი და მისი ოჯახი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა აჭარის მოსახლეობაში, ამიტომაც რუსეთის ხელისუფლებამ გრიგოლ გურიელი ჯერ კორდონის უფროსად დანიშნა ამ მხარეში, ხოლო აჭარის შემოერთების შემდეგ მაზრის უფროსად. ქართული პრესა და აჭარის მოსახლეობა დიდი სიხარულით შეხვდა ამ ფაქტს, რამეთუ ახლადშემოერთებული კუთხის დაშინებულ ქართველობას იგი ერთადერთ ქომავალ და იმედად ესახებოდა რუსი ჩინოვნიკების ძალმომრეობის დროს. იგი მართლაც ამ კუთხის ქართველთა უღალატო გულშემატიკვარი იყო. „ბედად მაზრის უფროსად არის კაცი, რომელსაც მთელი ბათუმის ოლქის ქართველი თავის მფარველი ანგელოზსავით შესცქერის და რომლის ერთ სიტყვას მასზე, სხვის მთელ მოძღვრების წაკითხვაზე უფროსი გავლენა აქვს. ეს კაცი გახლავთ თ.გ.დ. გურიელი“ (ი. ჭყონია, 1879). გრიგოლ გურიელმა იცოდა, როგორ ეთაყვანებოდა აჭარის მოსახლეობის დიდი ნაწილი აკაკის, ამიტომ დაბეჯითებით თხოვდა, ხშირად ჩასულიყო აჭარაში: „გრ. გურიელი საყვედურებით მხეთქავს: რატომ არ მოდიხარ? მამა ჩამოვიყვანე, მაგრამ ვერ გამომადგაო“ („მნათობი“, 1965, №6, გვ. 167).

აკაკისა და მრავალი ქართველი მამულიშვილის დაუცხრომელი ღვაწლი მსოფლიო პოლიტიკური მოვლენების იღბლიანი თანხვედრილობის წყალობით წარმატებით დაგვირგვინდა: „...ომმა ამდენი ხნის დაშორებული ძმები ისევ შეგვეყარა...“ (ი. ჭავჭავაძე, „ივერია“, 1879, იანვარი). ამრიგად, აკაკი წერეთელმა თავისი და მომდევნო თაობის ყველა ქართველს აჩვენა, თუ როგორ უნდა ემსახუროს ხალხსა და ქვეყანას.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ახალი ქართული ლიტერატურის საკითხები, ტ. 3, თბ., 1972.
 გაზ. „დროება“, 1873, №9; 1877, №43.
 გაზ. „ივერია“, 1879, იანვარი.
 შ. მეგრელიძე, 1963 - შ. მეგრელიძე, სამხრეთ საქართველოს ისტორიიდან, თბ., 1963.
 ჟურნ. „მნათობი“, 1965, №6.
 ნ. ნიკოლაძე, 1875 - ნ. ნიკოლაძე, ქარიშხლის წინ, „თბილისის ვესტნიკი“, 1875.
 ა. წერეთელი, 1874 - ა. წერეთელი, უკეთესი დღეების მოლოდინში, „თბილისის ვესტნიკი“, 1874, №16.
 ა. წერეთელი, 1874 - ა. წერეთელი, მოულოდნელი ყინვა, „თბილისის ვესტნიკი“, 1874, №25.
 ა. წერეთელი, 1874 - ა. წერეთელი, კვაკენზერგის პასუხად, „თბილისის ვესტნიკი“, 1874, №61.

ა. წერეთელი, 1875 - ა. წერეთელი, ბათუმი 17 სექტემბერს, გაზ. „დროება“, 1875, №109.

ა. წერეთელი, 1963 - ა. წერეთელი, თხზულებათა სრული კრებული თხზომებტ ტომად, ტ. XV, თბ., 1963.

ი. ჭყონია, 1879 - ი. ჭყონია, ხმა ბათუმიდან, გაზ. „ივერია“, 1879, №4.

LUKA DVALISHVILI

AKAKI TSERETELI AND THE PROBLEM OF REUNION OF ACHARA TO GEORGIA

In the second half of the 19th century the problems amassed to Georgia, as a colonized country. Owing to the degenerated and irresponsible rulers and historical ill-fates national vital impulses had considerably been weakened by that period. In such a time of a people's history a particular role can be played by a distinguished man of a country who is looked upon as a paragon of virtues, the man who is capable of assuming his patriotic duty and fulfilling his obligation faultlessly in the service to his people. Akaki Tsereteli personifies the kind of a public man.

In the 70s of the 19th century prior to and during the Russo-Turkish war A. Tsereteli, a famous poet of Georgia, several times crossed the borders of Achara illegally, the province of Georgia annexed to Turkey at that time. The poet enjoyed great respect among the local population and he carried out explanatory works to wake patriotism among the Georgians of Achara. Among some other sincere patriots of Georgia Akaki Tsereteli accomplished great mission to bring back the Acharan Georgians to the national space without complications.

05 ვაჟაქიძე

**„უცხო“ მნიშვნელობის ცვლისათვის
რუსულ იმპერიულ სივრცეში**

სიტყვის მნიშვნელობის ცვლა ჩვეულებრივი მოვლენაა; იგი სხვადასხვა ფაქტორით შეიძლება იყოს განპირობებული. მნიშვნელობის ცვლის ერთ-ერთი გზაა მიზანმიმართული ენობრივი პოლიტიკა. წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია საბჭოთა იმპერიის ველში მოქცეულ საქართველოში „უცხო“ სიტყვაფორმის სემანტიკის „კორექტირების“ ისტორიის წარმოჩენა.

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში „უცხო“ განმარტებულია, როგორც სხვა ქვეყნისა“ (ს.ს. ორბელიანი, 1966, გვ. 177). ნიკო და დავით ჩუბინაშვილებთან აღნიშნული სიტყვის ძირითადი მნიშვნელობა გამყარებულია დამატებითი ფრაზით: შორით მოსული“ (ნ. ჩუბინაშვილი, 1961, გვ. 390; დ. ჩუბინაშვილი, 1984, გვ. 1284). ანალოგიური მნიშვნელობა დასტურდება თანამედროვე ერთენოვან თუ ორენოვან ლექსიკონებშიც:

“ვისაც არ იცნობენ, - უცნობი, გარეშე“ (ქეგლ, 1960, გვ. 1695);

“иностранний[-ая, -ое], чужеземный, посторонний...” (ქართულ-რუსული ლექსიკონი, 1990, გვ. 241);

“stranger - უცხო პირი, ... უცხოელი“ (ინგლისურ-ქართული და ქართულ-ინგლისური ლექსიკონი, 2003, გვ. 889);

“Foreign - უცხო, უცხოური, უცხოეთის, უცხოელი, უცნობი, გარეშე“ (ინგლისურ-ქართული და ქართულ-ინგლისური ლექსიკონი, 2003, გვ. 358).

რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და ანექსიის 200-წლიანი ისტორიის პერიოდში სიტყვა „უცხო“ ორგვარი მნიშვნელობით დასტურდება:

1. ისტორიული მნიშვნელობით - საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე;

2. ხელოვნურად დავიწროებული მნიშვნელობით - საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ.

ცნობილია, რომ XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, „ადგილის ენების“ დევნა-შევიწროების პირობებში (რაც იმპერიული პოლიტიკის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდა), რუსულის ძლიერ გავლენას განიცდიდა ქართული სამეცნიერო ენა. ეროვნული სკოლებისა და უნივერსიტეტის არარსებობის გამო, „სპეციალური საგნების ტერმინოლოგია“ ქართულ ენაზე „რიგიანად შემუშავებული“ არ იყო, რასაც არაერთგზის შენიშნავდნენ მოწინავე საზოგადოების წარმომადგენლები: ი. ჭავჭავაძე, ა. წერეთელი, ი. გოგებაშვილი, ვ. ღამბაშიძე, ს. ხუნდაძე, ვ. პეტრიაშვილი, თ. კიკვიძე, ლ. ცაგარელი, ბ. მირიანაშვილი, ილ. ალხაზიშვილი და სხვ. (ი. ვაშაყიძე, 2009, გვ. 42-44, 113-118, 121-125). ამავე მიზეზით, ქართველი სწავლულები ზოგჯერ იძულებულნი იყვნენ, მხოლოდ რუსული ან რუსული დაწერილობით რომელიმე არაქართული ტერმინი გამოეყენებინათ და ერთგვარად მოებოდიშებინათ მკითხველისათვის, რომ ასე „გაგების გასაადვილებლად“ იქცეოდნენ (ვ. პეტრიაშვილი, 1895, გვ. 3; ვ. კაკაბაძე, 1914, გვ. 414). მათი შენიშვნებიდან აშკარად ჩანს, რომ აღნიშნულ პერიოდში განათლებული ქართველისათვის რუსული განიხილებოდა უცხო ენად, ისევე

როგორც ნებისმიერი სხვა არაქართული ენა; მაგ., 1914 წლის ჟურნალ “განათლებაში” ვკითხულობთ:

“განათლებულ ვერად არ ჩაითვლება ის ხალხი, რომელსაც ბუნებისმეტყველება თავის დედაენაზე არ განუვითარებია... ბუნების მეცნიერება, მედიცინა, ფსიხოლოგია... ესე ყველა სრულებით უყურადღებოდ არის დატოვებული. აბა, გამორიცხეთ საშუალება ზემოთ დასახელებულ მეცნიერებათა რუსულ ენით (ხაზგასმა ჩვენია - ი.ვ.) შესწავლისა; ვსთქვათ არ ვიცით უცხო ენა, მაშინ ჩვენ, ქართველები, ვეგვანებოდით ნახევრად ველურ ხალხსა...” (“განათლება”, 1914, №5, გვ. 73).

ზემოთ მოყვანილი ამონარიდის მიხედვით, ტერმინოლოგიური შესიტყვება რუსული ენა სინონიმურ წყვილს ქმნის უცხო ენასთან. ბოლშევიკურ გადატრიალებამდე არის სხვა მრავალი შემთხვევაც, როცა ქართული ენის გულშემატკივართათვის “ქართულის შემბლაღველ” უცხო გამოთქმებში მოიაზრება როგორც რუსული (უმეტესწილად)¹, ისე გერმანული, ფრანგული და რომელიმე სხვა ენიდან შემოსული ბარბაროზმები (“ივერია”, 1903, №4, გვ. 2; ლ. ცაგარელი, 1914, გვ. 469).

დამოუკიდებლობის სამწლიან პერიოდში (1918-1921) ვითარება ბევრად შეიცვალა: ერთი მხრივ, ქართული სამწიგნობრო ენა სახელმწიფოებრივი ზრუნვის საგანი გახდა; მაგ., კ. გამსახურდიას სიტყვების თანახმად, XIX საუკუნეში “ქართული ენა სტიქიურად იზრდებოდა, ...არც მომღვლები ჰყავდა... და არც ყალიბის მიმცემი” (კ. გამსახურდია, 1983, გვ. 495). საქართველოს დამოუკიდებლობის ამ მცირე მონაკვეთში ქართულს, მართლაც, აღუდგა სახელმწიფო ენის სტატუსი, გაიხსნა ქართული უნოვერსიტეტი, ქართულენოვანი სკოლები; თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ (1918) მომრავლდა სხვა უმაღლესი სასწავლებლებიც, განვითარდა ეროვნული მეცნიერება და მწერლობა, დაიწყო ქართული სამწიგნობრო ენის სისტემური შესწავლა და ნორმირება... ეს პროცესი ინერციით გაგრძელდა საბჭოთა ეპოქის პირველ წლებშიც, თუმცა მალევე აღორძინდა იმპერიული კურსი:

20-იანი წლების ბოლოს საქართველოში საქმისწარმოების ენა ისევ ხდება რუსული (ეს კარგად ჩანს საარქივო მასალების დოკუმენტებიდან). საქართველოში ისევ უხვად შემოედინება რუსული ტერმინოლოგია და პრესტიჟული ხდება რუსული (ქართულის ფუნქციონირების ველის შეზღუდვის ხარჯზე). ამას ემატება სხვა ფაქტორიც:

დაიწყო ინტელიგენციის რეპრესიები, რომელთა მიზანი იყო ქართულად მოაზროვნე მოქალაქეების განადგურება ან დაშინება და “სხვა რელსებზე” გადაყვანა (მასალებისათვის იხ., ჟურნ. “საარქივო მოამბე”, 2010, № 8, 9, 10). პარალელურად დაიწყო შემოქმედებითი ინტელიგენციისათვის იუბილევების გადახდა მოსკოვში, რათა საბჭოთა მოქალაქეებისათვის “გაემშობლიურებინათ” რუსეთის იმპერიის დედაქალაქი. დაიწყო, ასევე, შრომის გმირებისა თუ რიგითი მოქალაქეებისათვის მნიშვნელოვანი თარიღების მილოცვა კრემლიდან; საინტერესოა ისიც, რომ ამ პერიოდში შექმნილ ფილმებში კავკასიელთა

¹ აღნიშნული პერიოდის პრესაში ხაზგასმითაა შენიშნული სალიტერატურო ქართულში რუსიციზმების რაოდენობრივი სიჭარბე, სხვა ენების გავლენასთან შედარებით (“კვალი”, 1893, №49, გვ. 6; “ივერია”, 1903, №4, გვ. 2; №13, გვ. 2...)

ურთიერთდაპირისპირების დროს "გამშველბელი" თუ "შემრიგებელია" კავკასიელების მეგობარი რუსი... (იხ., მაგ., ფილმები: "დღე პირველი - დღე უკანასკნელი", "ფატიმა" და სხვ.). მიზანი ერთი იყო: ქართული ენობრივ-ეთნიკური მეობის დაკნინების ხარჯზე საბჭოთა "ილენტობის" ფორმირება.

ამგვარმა ანტიეროვნულმა ენობრივმა ასპექტებმა განაპირობა ტერმინ "უცხო" არასწორი კვალიფიკაციის დამკვიდრება საბჭოთა მოქალაქის სამეცნიერო თუ ოფიციალურ-საქმიანი მოღვაწეობის სფეროში; მაგ.:

ა) ქართველი მოსწავლისა თუ სტუდენტისათვის ანკეტის კითხვა: "რომელი უცხო ენა იცით?"

არასოდეს მოიაზრებდა რუსულს; თუკი "გაუთვითცნობიერებელ" რესპოდენტს მაინც წამოსცდებოდა პასუხად: "რუსული", მაშინვე შეაჩერებდნენ მოკლე, დაუსაბუთებელი "განმარტებით": რუსული - არა, სხვა!;

ბ) მაშინდელ უცხო ენათა ინსტიტუტში არ იყო სპეციალობა: რუსული ენა და ლიტერატურა. ეს უკანასკნელი, მაგ., თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტზე ქართული ენისა და ლიტერატურის განყოფილების პარალელურად ფუნქციონირებდა, რაც თავისთავად ნიადაგს ქმნიდა საბჭოთა მოქალაქის ცნობიერებაში რუსულის უცხო ენებისაგან გამოცალკევებისა და ქართულთან "დაახლოებისათვის". ასეთი მიდგომით, დაუკონკრეტებელი, თითქოს წყარუებული იყო განსხვავება ქართულსა და რუსულს, როგორც მშობლიურსა და უცხო ენებს შორის.

ზემოაღნიშნულ კურსთან არაპირდაპირი, მაგრამ მეთოდოლოგიურად თანმიმდევრული კავშირი ჰქონდა იმ ზოგად ტენდენციას, რომ რუსულენოვანი განათლების მიღება მეტად პერსპექტიულად ითვლებოდა სამსახურებრივი კარიერისათვის. აღნიშნული კურსის მძიმე შედეგები განსაკუთრებით თვალშისაცემი გახდა ეროვნული მოძრაობის აღმავლობის პერიოდში; მაგალითად, ტელევიზიის საშუალებით ქართველი საზოგადოებისათვის ცნობილი გახდა XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს სამეგრელოსა და აფხაზეთის საშუალო სკოლებში ჩატარებული სპეციალური გამოკითხვის შედეგები, კერძოდ, აღნიშნული რეგიონის რუსული სკოლის ქართველი უფროსკლასელები ამჯობინებდნენ რუსულენოვანი საშუალო განათლების მიღებას, რომ მეტი გასაქანი მისცემოდათ დედაქალაქში (მოსკოვში!) სწავლის გაგრძელებისა და შემდეგ - საქმიანობისათვის; ასევე, გოგონები არჩევდნენ, მომავალში შვილებიც რუსულ სკოლაში შეეყვანათ, რომ არ გასჭირვებოდათ მათთვის დახმარების გაწევა გაკვეთილების მომზადებაში...²

შდრ.: "ბავშვმა თავდაპირველად თავის დედა-ენაზედ უნდა გაიხსნას გონება" (ილია), ნამდვილი ქართველი მხოლოდ ნამდვილ ქართულ სკოლას შეუძლია აღზარდოს" (მღვდელი სიმონ მჭედლიძე)...

საბჭოთა პერიოდში ტერმინმა "უცხო ენამ" დაკარგა თავისი ნამდვილი მნიშვნელობა და ახალი პოლიტიკური ფონის მიხედვით შექმნილი სიტყვათშეხამების - საბჭოთა ხალხის "დიადი ენის" - რუსულის - ანტონიმად იქცა.

მიმართება: მშობლიური - უცხო შეიცვალა წყვილით: საბჭოთა - უცხო; უცხოს საპირისპიროდ, ერთ სემანტიკურ ველში მოექცა ტერმინები: მშობლიური

² 1989 წელს ამ თემას საგანგებო სატელევიზიო გადაცემა მიუძღვნა დოც. თ. კვაჭანტირაძემ, რომელმაც იმსჯელა, თუ რა დამაფიქრებელი იყო აღნიშნული რეგიონის მოსწავლე-ახალგაზრდობის დამოკიდებულება მშობლიური ენისადმი

და საბჭოთა, მეორე (საბჭოთა) ლოგიკურად დაუახლოვდა პირველს (მშობლიურს). ამასთანავე, თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ყოფილი იმპერიის ტერიტორიაზე გავრცელებულ ენებს შორის რუსულმა შეიძინა გამორჩეული, საურთიერთო (უფროსი ძმის) ენის ფუნქცია, აშკარად გამოიკვეთება იმპერიული ენობრივი პოლიტიკის ერთი გზა:

ქართველი საზოგადოების ეროვნული ცნობიერების შერყევის მიზნით, სიტყვაფორმათა ისტორიულად ჩამოძვრწილი სემანტიკის ხელოვნურად შეცვლა, მაგ.:

სემანტიკის დავიწროება: უცხო - არაქართული > უცხო - არასაბჭოთა;

სემანტიკის გაფართოება: მშობლიური - ქართული > მშობლიური - საბჭოთა/

რუსული...

შდრ., აგრეთვე:

საქართველოს მოქალაქეების დედაქალაქი - თბილისი

საქართველოს მოქალაქეების დედაქალაქი - მოსკოვი...

დამოწმებული ლიტერატურა

კ. გამსახურდია, 1983 - კ. გამსახურდია, თხზულებათა ანთომეული, ტ. VII, თბ., 1983.

ჟურნ. “განათლება”, 1914, №5.

ი. ვაშაკიძე, 2009 - ი. ვაშაკიძე, ტერმინთშემოქმედების პრინციპები XX საუკუნის II ნახევრის საქართველოში, თბ. 2009.

გაზ. “ივერია” 1903, №4, 13.

ინგლისურ-ქართული და ქართულ-ინგლისური ლექსიკონი, თბ., 2003.

ვ. კაკაბაძე, 1914 - ვ. კაკაბაძე, წყალი და მისი გაწმენდის საშუალებანი, ჟურნ. “განათლება”, 1914, №6.

გაზ. “კვალი”, 1893, №49.

ს.ს. ორბელიანი, 1966 - ს.ს. ორბელიანი, თხზულებანი, IV, თბ., 1966.

ვ. პეტრიაშვილი 1895 - ვ. პეტრიაშვილი, სიტბო და მისი სარგებლიანად მოხმარება მრეწველობასა და ოჯახში, “მეურნე”, 1895, №7-10.

ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბ., 1990.

ქეგლ, 1960 - ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. VI, თბ., 1960.

ნ. ჩუბინაშვილი, 1961 - ნ. ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი, თბ., 1960.

დ. ჩუბინაშვილი, 1984 - დ. ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბ., 1984.

ლ. ცაგარელი, 1914 - ლ. ცაგარელი, ანატომიურ, ფსიხოლოგიურ ტერმინებისა და სხვადასხვა დარგის სიტყვების შესახებ, ჟურნ. “განათლება”, 1914, №6.

IA VASHAKIDZE

ON THE SEMANTIC CHANGE OF "UTSKHO"
(FOREIGN) RELATED TO LANGUAGE IN THE
RUSSIAN IMPERIAL SPACE

The paper discusses the question of the artificial change of the word semantics by the influence of the Soviet language policy.

During the Soviet period the term: *foreign language* lost its original meaning and in the conformity of the Imperial background it became the antonym of the Soviet language/languages. The opposition: Native – foreign was replaced with the pair: Soviet –foreign. Consequently, as opposed to the term "foreign" the terms "Soviet" and "native" appeared in the single semantic field; on the other hand "soviet" had logically come near the "native" that brought the narrowing of semantics of the word "utskho"(foreign): "utskho" – non-Georgian >"utskho" – non-Soviet.

ზურაბ თორია

“ერი დედა ენისა“

თითქოსდა გასაოცარი არც არის ის, რომ რუსეთის ხელისუფლება საქართველოში თავის დიდმპყრობელურ გეგმებს ორასი წლის განმავლობაში ემისრების მეშვეობით შეფარვით და გეგმაზომიერად ახორციელებდა, დღეს კი აშკარად ახმოვანებს და მოქმედებაზეც გადადის, მაგრამ მეტად საჩოთიროა ის ფაქტი, ამ ანტიქართულ მოვლენას ჩვენთანაც გაუჩნდნენ მხარდაჭერები და ვერობის სხვადასხვა ინსტანციებში აგზავნიან ე.წ. ჭეშმარიტების დამამტკიცებელ უსტარებს, თითქოს მეგრელები, ლაზები და სვანები ეროვნულ უმცირესობებს მიეკუთვნებიან, მათი დიალექტები დამოუკიდებელი ენებია და ქართველები ამ უმცირესობათა უფლებების დისკრიმინაციას ეწევიან.

ამით თითქოს ნათელი ხდება, რომ საქართველოში კუთხურობის საძრახის სენი ისევ იწყებს აღორძინებას, მაგრამ თუ ამ ფაქტს სიღრმისეულად გავაანალიზებთ, მთავარი რამ ერთხელ კიდევ აშკარავდება: ეს პრობლემა გარედანაა შემოგდებული და უმწიფარ პოლიტიკანებთან და მედროვეებთან შეთანხმებით ხორციელდება, რომელთათვისაც დედამიწის ზურგზე, მამონას გარდა, არაფერი წმინდა და მარადიული არ არსებობს.

საქართველოს ისტორიული წარსული გვიდასტურებს, რომ ქართული ენა და კულტურა საქართველოს ყველა კუთხის მკვიდრთა პირმოა. მის ჩასახვასა და განვითარებაში ყველა კუთხემ თავისი უდიდესი წვლილი შეიტანა და, მიუხედავად იმისა, რომ დროთა მდინარეებში სვანური, მეგრული და ლაზური დიალექტებად დაიშალა და, ისტორიული რეალიებიდან გამომდინარე, მეტ-ნაკლებად დასცილდა ფუძე ენას, ამ კილოებზე მოლაპარაკენი ქართული ენის მაგისტრალური ხაზიდან არასოდეს გადასულან: საუკუნეთა მანძილზე ერთგულობენ თავიანთ დედა ენას, ამ ენაზე ქმნიდნენ და აზროვნებდნენ, უდიდესი წვლილი შეჰქონდათ მის განვითარებასა და სრულქმნაში; არასოდეს გაუცხადებიათ კუთხურ მეტყველებზე ანბანისა და ლიტერატურის შექმნის სურვილი, რადგან ერის მთლიანობა და სიძლიერე იყო მათი მთავარი და მუდმივი საზრუნავი.

შორეული წარსულიდან შემოგვეტვირთა ქართული ენის უდიდესი მოამაგენი, შემოქმედნი, ალბათ, დედამიწის ზურგზე ერთ-ერთი ჩამოქნილი, სრულყოფილი ანბანისა, რაც მის უნივერსალურობაზე მიგვანიშნებს; ასევე შემოგვეტვირთა ის წმიდა მამები, რომლებმაც მოხაზეს პირველი ქართული ანბანი, განავითარეს, საფუძველი დაუდეს ქართულ ჰაგიოგრაფიას, პოეზიას, საერო ლიტერატურას, ფალობას, რომელიც თავისი განუმეორებლობითა და მრავალხმიანობით ხიბლავს თანამედროვეთ და გაცოცხლებს იპყრობთ, როცა თანამედროვე ქართველთაგან ამგვარ მკრეხელურ მოსაზრებებს ისმენენ, რამეთუ ამისი საჭიროება რომ ყოფილიყო, ისინი საერთო ქართულ ენაზე კი არ აახშიანებდნენ იმ გასაოცარ შედეგებს, რასაც ქართული პოეზია, ქართული პროზა და საგალობლები ჰქვია. ან რა შეუშლიდა ხელს იოანე მინჩხს, იმ შორეულ ეპოქაში მეგრულ დიალექტზე აეხმთანებინა თავისი ჰიმნები და საგალობლები, ან ფაზისის აკადემიაში მოღვაწე, პეტრე იბერის თანამედროვე იოანე ლაშს ტრაქტატები ლაზურ დიალექტზე შეედგინა...

ასევე მრავალ სხვა სახელმოხვეჭილ თუ უსახელოდ გარდასულ მამულიშვილს, რომელთაც ქართული ენისა და კულტურის სამსხვერპლოზე მიიტანეს თავიანთი ცოდნა, გამოცდილება, მოწამეობრივი რუდუნება, დარჩნენ ქართული ენისა და კულტურის უცნობ რაინდებად და ხმალმომარჯვებულ მებრძოლთა დარად განუმეორებელი კვალი გაავლეს ქართული ენისა და კულტურის ნოციერ ნიადაგზე და არსად აღუნიშნავთ, რომ მხოლოდ თავიანთი კუთხის განსაღიღებლად იღვაწეს. მათ ეს უანგარო შრომა ერთიანი ქართული ენისა და კაზმულსიტყვაობის განვითარებას მიუძღვნეს...

ქართულმა ენამ მეოცე საუკუნის რუბიკონს გადააბიჯა. უკან დარჩა უთანასწორო ბრძოლებისა და ქარტეხილების საუკუნენი. ამ ბრძოლებში საკუთარი, თავისთავადი სახე ჩამოძერწა. იგი არც ერთ სხვა ენას არა ჰგავს, მისი ანბანი მოხაზულობით თითქოს მარტივია, მაგრამ ორიგინალურია და ერთხელ კიდევ მის უნიკალურობაზე მეტყველებს. მრავალმა ქართველმა პოეტმა დედაენას არაერთი ადფრთოვანების სტრიქონი მიუძღვნა...

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ქართველი საზოგადო მოღვაწენი, განსაკუთრებით სამეგრელოს მოსახლეობა, წინ აღუდგა რუსეთის იმპერიის ზრახვებს, რომელიც მიზნად ისახავდა ქართველთა ენობრივ-კულტურულ და ეთნიკურ დანაწევრებას, საქართველოს დაპყრობასა და ამიერკავკასიის მოქცევას თავის გეოპოლიტიკურ არეში.

იაკობ გოგებაშვილი ამ საკითხთან დაკავშირებით წერს:

"მეგრელთა ტომი ქართულ ენას ყოველთვის თვლიდა თავის მშობლიურ ძირითად ენად, ხოლო თავის ადგილობრივ დიალექტს უცქეროდა როგორც მშობლიურ კილოს" (ი. გოგებაშვილი, 1903).

ამბროსი ხელაია კი შემდეგს გვეუბნება: "ცდილობდნენ სამეგრელოს სკოლებიდან და ეკლესიებიდან გაედევნათ ქართული; ამ ფაქტმა ეროვნულობის შენარჩუნების ძალუმი სწრაფვა გამოაღვიძა: მეგრელები განიშტკვალნენ თავიანთი სალიტერატურო და საეკლესიო ენის დაცვის იდეით..."

რუსიფიკატორთა საპასუხოდ სამეგრელოსა და აფხაზეთის საზოგადოებებისაგან გაიგზავნა განჩინებანი საეკლესიო-სამრევლო სკოლებში ქართული ენის სწავლების აუცილებლობის შესახებ. ეპარქიის მასწავლებელთა საბჭომ განიხილა აღნიშნული განჩინებანი, ჩათვალა ისინი პატივისცემის ღირსად და დაადგინა: "იმ სამრევლო სკოლებში, სადაც მოსახლეობა ლაპარაკობს ქართული ენის მეგრულ დიალექტზე, ქართული ენის სწავლება აუცილებელია" (ამბროსი ხელაია, 1906, გვ. 130, 132).

თედო სახოკია წერს: "ყველას მოგეხსენებათ, რომ მეგრული ენის საკითხი რუსების შემოსვლამდე არ არსებობდა. ეს საკითხი გაჩნდა მას აქეთ, რაც რუსებმა საქართველოში ფეხი მოიკიდეს. როცა საქართველოს სხვადასხვა სამთავრო გაუქმდა და ჩვენი სამშობლოს სხვადასხვა ნაწილი გაერთიანდა, რუსეთის მთავრობამ იგრძნო ამ გაერთიანების საშიშროება და გადაწყდა ხელოვნურად შეექმნა დაქუცმაცება ჩვენის ქვეყნისა. 1870-იან წლებში იერიში მიიტანეს იქნა სამეგრელოს სკოლებზე. აქ სამონასტრო სკოლებიდან ქართული ენა გამოდევნილი იყო, როგორც არადედაენა და პირდაპირ რუსულის საშუალებით ასწავლიდნენ საგნებს. ასე იყო საქმე "სამოქალაქო" და "ნორმალურ" სკოლებში. ამ სკოლებში მყოფი შეგირდები ქართულის, ანუ როგორც ისინი ამბობდნენ და დღესაც ამბობენ "ჩქინობურას", ე.ი. (ჩვენებურს) წერა-კითხვას

კონტრაბანდით, შინაურულად, მალვით თუღა სწავლობდნენ“ (1933 წ. ხობის რაიონული გაზეთი, №6-7)...

ქართულის სწავლების მსგავსი მეთოდები მოქმედებს ამჟამად ოკუპირებული აფხაზეთის ტერიტორიაზე ქართულ სკოლებში. გალის რაიონის სკოლებში ქართულის სწავლება ქართველი მოსწავლეებისთვის საერთოდ არცაა გათვალისწინებული...

რატომ მიაჩნდათ და მიაჩნიათ ქართველ მოღვაწეებს, რომ მეგრული, სვანური და ლაზური ქართული ენის კილოებია?

ბასუხი ერთია: ორი დედაენა არ არსებობს; ყველა ქართველის ისტორიული დედაენაა ქართული ენა; ვინც ქართველთა კუთხურ კილოებს ენებად აცხადებს, ის ისტორიულ დედაენას უკარგავს ლაზეთის, სამეგრელოსა თუ სვანეთის მკვიდრთ (ტ. ფუტყარაძე, 2008).

ილია ჭავჭავაძე გვმოდვრავს: "ენა ისტორიაა ერისა, პირველი ნიშანი ერის ვინაობისა - ენაა";

ვაჟა ფშაველა: "ერი დედა ენისა".

ა.შ. და ა.შ.

ამ მრავალტევადი არგუმენტების საწინააღმდეგოდ, დიალექტების ენებად გამოცხადების მომხრეებს დღეს ისეთი უსუსური მტკიცებულებები მოჰყავთ, რომ ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძლებს.

თურმე ამაოდ დამშვრალან ჩვენი ერის მამები, ამაოდ უწერიათ ქართული ლიტერატურის შედევრები, ამაოდ უთარგმნიათ ათონსა თუ ძველ აღმოსავლეთში მიმოზნეულ სამონასტრო კერებში მოღვაწე დიად ბერ-მონაზვნებს წმიდა წერილები, ამაოდ უქადაგიათ ჩვენს სულმნათ მოღვაწეთ, რომ სიტყვა "საქართველო" კრებითი ცნებაა, რომ საუკუნეთა განმავლობაში იგი ხან ივერიად მოიხსენიებოდა, ხან კოლხეთად, ხან აფხაზეთად, მაგრამ ეს გარესამყაროსთვის, ხოლო საქართველოს ყოველმა კუთხემ იცოდა ამ სიტყვის ფასი და მნიშვნელობა.

მთელი რიგი კატაკლიზმებისა და გარედან მოხვეული დაქსაქსულობის მიუხედავად, საქართველოს არც ერთი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარის შვილს არასოდეს დაუკარგავს ის შინაგანი კავშირი და გზნება, რაც ჩვენმა დიდმა წინაპრებმა უანდერძეს მომავალ თაობებს და ამას გვიმოწმებენ ჩვენი სიგელ-გუჯრები, უძველესი ეტრატები, გასაოცარი ასომთავრულით ქვებზე ნატვიფრი ძეგლები.

ძნელი დასაჯერებელია, რომ ჩვენამდე მოღწეული ამ ძეგლებიდან რომელიმეში აღნიშნული ყოფილიყო, რომ ცნებები: ქართველი, ქართული, ქართული ენა ვიღაცის ხუმტურით ხელოვნურადაა შემოგდებული... სადაა ამისი საბუთი?

თუ ეს ვიღაცამ ანალებიდან საგანგებოდ ამოშალა, ნუთუ ერთი ფრაგმენტი მაინც არ გადარჩა, რომ ჩვენს წინაპარ ქართველებს ამ ვანდალიზმის გამო ვერძნოთ სინანული. მაგრამ აქ საქმე სხვა რამეშია:

ვინც საქართველოს დაქუცმაცების კამპანიაშია ჩართული, დიახ, საქართველოს დაქუცმაცების კამპანიაში, კარგად მოეხსენება, რომ საქართველომ ევროპოლიტიკური თუ თავის მიერ არჩეული მოწამეობრივი ისტორიული გზის გამო გაუძლო მრავალ განსაცდელს, ჰქონდა როგორც აღმავლობისა და ძლიერების, ისე დაკნინებისა და დედამიწის ზურგიდან გაქრობის პერიოდიც,

მაგრამ არც ერთ შემთხვევაში ენობრივი ერთიანობის იდეისთვის არ უღალატია და ეს იყო ქართველობის ფენიქსისებურად აღდგენის იმპულსის თანმდევნი ენერგია. ვისაც ეს ერთიანობა არაფრად უღირს, სწორედ ამ უმთავრესი ფორპოსტის მორღვევას უმიზნებს, თუმცა ამათი ზრახვები: ქართველ ხალხს ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის იმხელა შინაგანი რესურსები აქვს, ვერც ერთი გარეგანი ტალღა მისი დულაბის სიმტკიცეს ვერაფერს დააკლებს.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში სამეგრელოსთვის გარედან თავსმოხვეულ პრობლემას მთელი ქართული საზოგადოებრიობა აღუდგა წინ. განსაკუთრებით გამოირჩეოდნენ ამ კუთხის გამოჩენილი წარმომადგენლები. სამეგრელოს მოსახლეობა ამ საკითხში საბჭოთა იმპერიისადაც არ დაემორჩილა. ღრმა ღირსების გრძობით აქტიურობდნენ ამ კუთხეში აღზრდილი ცნობილი მოღვაწენი. მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში კონსტანტინე გამსახურდიამ, ქართული სამწიგნობრო ენის ქმნადობის ძველქართული ტრადიციის გათვალისწინებით, დღევანდელობისთვისაც საშური თვალსაზრისი ჩამოაყალიბა:

"ჩემი აზრით, უნდა ხდებოდეს ენის რეპარაცია (აღდგენა - ზ.თ.) ადგილობრივი დიალექტების საშუალებით. უნდა შემოუშვათ ქართულ (სამწიგნობრო) ენაში როგორც მეგრულ-სვანური დიალექტების სიტყვები, ისე ფშავ-ხევსურული... ვაჟა-ფშაველამ ამ მხრივ დიდი სამსახური გაუწია ქართულ ენას... XX საუკუნის მწერლობამ უნდა მოგვეცეს ილიას ქართლურის, აკაკის იმერულის, ვაჟას ფშაურის, მეგრულისა და გურულის ელემენტების სრული სინთეზი. აი, ეს იქნება იდეალური ლიტერატურული ქართული" (ე. გამსახურდია, 1983, გვ. 499).

ასეთია დიდი ქართველი მწერლის პრინციპული პოზიცია. იგი ვერასოდეს შეუთრგდებოდა იმ აზრს, რომ მეგრულ დიალექტზე ეთარგმნათ წმინდა წერილი და "ვეფხისტყაოსანი", ქართული ლოცვანი და საგალობლები, ვითომ იმ მიზეზით, რომ სამეგრელოს მოსახლეობას ქართული არ ესმისო. ეს სრული აბსურდი რომ არის, ამის ჩამდენნი ალბათ თვითონაც გრძობენ, მაგრამ დამკვეთებს ასე სურთ და მათი იმედები ხომ უნდა გაამართლონ.

საბჭოთა კავშირის მთავრობას ამ საკითხის მიმართ როგორც საბჭოთა კავშირის გენსეკის - მიხეილ სუსლოვის (1902-1982) ქვემოთ მოყვანილი საიდუმლო წერილის ამონარიდიდან ირკვევა, უფრო დიდი, შორსმიმავალი ზრახვები ამოძრავებდა:

"...შორეულ აღმოსავლეთში მცხოვრებ გენერლებს უნდა მივცეთ ცხოვრების ნორმალური საშუალება. მათ ჩამოსასახლებლად გვჭირდება შავი ზღვის სასახლდრო ტერიტორია, სადაც, როგორც მოგეხსენებათ, ქართველები ცხოვრობენ. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ქართველები ჩვენგან ძლიერ განსხვავდებიან, ადრე თუ გვიან, საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხს დააყენებენ და თავისუფლებას მოითხოვენ. მათთან ბრძოლა უნდა დავიწყოთ აფხაზეთიდან. აფხაზეთის გამოყენებით სამეგრელოს, სვანეთს, აჭარასა და სხვა კუთხეებს უნდა მივცეთ დამოუკიდებლობა. მათში ცალ-ცალკე უნდა გავადვიოთ კუთხურ-ეროვნული გრძნობა. დასავლეთ საქართველო უნდა დავუპირისპიროთ აღმოსავლეთს. ამის შემდეგ მათ შორის მომრიგებლის ფუნქცია უნდა შევასრულოთ. პარალელურად მეცნიერები უნდა დავარწმუნოთ, რომ ისინი სხვადასხვა ქვეყნიებიდან ჩამოსახლებულნი, სხვადასხვა ერის წარმომადგენლები არიან, რაც მათი საქართველოს ტერიტორიიდან საბოლოოდ გაძევების საშუალებას მოგვცემს" („მებრძოლი საქართველო“, 26 მაისი, 2003 წ.).

ამ გეგმების ნაწილი უკვე განხორციელებულია. ყველას კარგად მოეხსენება რა ვითარებაცაა აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში, ახლა უკვე, როგორც ჩანს, სხვა კუთხეების ჯერი დგას და ისინი თავიანთი რუბორების, ჟირინოვსკებისა და გადაცემული ვითომ მეცნიერი უშიშროების გენერლების პირით ახმოვანებენ სუსლოვისა და მისი დერჟიმორდა წინაპრების გეგმებს, რომლის მიხედვითაც თურმე XXI საუკუნის მეგრელებმა, ლაზებმა და სვანებმა ვიღაცების ხუმრუტით, ამჯერად კი უკვე “რეგიონული და უმცირესობების შესახებ ევროპული ქარტიის” არსის გაყალბებით (ისევ რუსი ემისრები?) უარი უნდა თქვან იმ დედაენაზე, რომლის ერთ-ერთი შემოქმედნი თვითონაც არიან და თუ თვითნასწავლ ე.წ. მთარგმნელებზე არაფერს ვიტყვით, კაზმულსიტყვაობა უნდა დაიწყონ ნულიდან, ანუ მრავალსაუკუნოვანი, ტრადიციებით უმდიდრესი ქართული ლიტერატურიდან გადავიდეთ კინ ლიტერატურაზე, რომელიც უმჭველად საეჭვო ღირებულების “ნაწარმოებებით” შეივსება.

აუცილებლად მიგვაჩნია შევეკითხოთ ამ ანტიიდეს აყოლილ სუბიექტებს: ვის სჭირდება ეს? ნუთუ მათ არ უფიქრიათ იმ შედეგებზე, რასაც ეს ნაბიჯი გამოიწვევს? ეს ხომ ზურგში მახვილის მუხანათურად ჩაცემის ტოლფასია?... ყველაფერს თავი რომ დავანებოთ, ვის წისქვილზე ასხამენ წყალს. ნუთუ არ უფიქრიათ იმაზე, თუ რა კონგენიალობა მოეთხოვება ნათარგმნ “ვეფხისტყაოსანს”, მთაწმინდელთა სწორუბოვარი ნათარგმნიდან ჩქაროსნული წესით გადათარგმნილ წმიდა წერილებს, ქართული პოეზიისა და პროზის შედეგებს...

ნუთუ ერთხელაც არ სმენიათ, რომ საქართველოს მართლმადიდებლურ ეკლესიაში წირვა-ლოცვა მხოლოდ ქართულ ენაზე აღევლინება, კუთხურ ღიალექტზე ლოცვები და საგალობლები არასოდეს გახშიანებულა, რადგან მეგრულსა და საერთო ქართულს ერთი ძირი აქვს და ოდნავ დაკვირვებით მოსმენის შემდეგ ყველა მიხვდება, რომ “ლორონთი” ღმერთია, ქირსე - ქრისტე, წმ. მარდიანი - წმ. მარიამი (ამით ღმრთისმშობლისადმი უდიდესი მადლიერების გრძობაა გაცხადებული, მეგრულად მარდი - მადლია), სქუა - შვილი, დიდა/ნანა - დედა, მუმა - მამა, ჯიმა - ძმა, და - და, სერი - ღამეა სერი ღამეა ძველ ქართულშიც/, სერობა - ვახშობა, სამეგრელოში ვახშობას ოსერშეს უწოდებენ და ეს “სერობის” სახით გვაქვს სახარებაში შემონახული; გაენათი ანუ. გაენათი - მეგრულად გათენება ან თენებაა, ყუდე - სახლია, საყუდელი ან საყუდარი, აქედან საყდარი — უფლის სახლი, წყარი - წყალია, დიხა - თიხა/მიწა, თირი - თოვლი, ჭვიმა - წვიმა, თოლი - თვალი, გური გული, ქიანა - ქვეყანა, წყურგილი წყარო გრილი, არკვანი - აკვანი, ქუა - ქვა... ა.შ. და ა..შ...

ამ სიტყვებმა ლიტერატურულ ქართულში საუკუნეთა განმავლობაში სახე იცვალეს, მეგრულმა ბევრი ძველი ფორმა შეინარჩუნა და ხშირად ამის გამო მხოლოდ სალიტერატურო ქართულის მცოდნეთათვის თითქოს გაუგებარია, თუმცა გულისხმიერება რომ გამოვიჩინოთ, ყველაფერი თავის ადგილზე დალაგდება. ამ სიტყვებს ხომ სულმნათი სულხან-საბა ორბელიანი “ძველქართულს” უწოდებდა. ზოგიერთი გაყვიზინებული უვიცი კი ამბობს, ლიტერატურულ ქართულში ამ სიტყვებს “არ გავაჭაჭანებო”; მეორე უვიცი საბას ლანძღავს - მეგრული ღაამცირაო... არადა, სულხან-საბა მეგრულ, მესხურ, გურულ თუ ქართველთა სხვა კილოების სიტყვებს უფრთხილდებოდა და ამბობდა:

ესა და ეს სიტყვა არაბულია, ესა და ეს ირანული ან თურქული და ამათ ძველქართული სიტყვები ჩაანაცვლეთო!

მაგალითები დავასახელოთ? რამდენიც გნებავთ, მაგრამ ამის საჭიროებას ამ წერილში ვერ ვხედავთ, ეს ენათმეცნიერებისა და მწერლების საქმეა და ქართველი მწერლები ამ "რეპარაციას" მომავალშიც ბუნებრივად განვახორციელებთ, ქართველი მკითხველი კი მშობლიურ ნიადაგზე მყარად დადგება და ეცოდინება, რომ ესა თუ ის სიტყვა მეგრულად, ლაზურად და სვანურად ანუ ძველქართულად როგორ ჟღერდა და მთელი ქართული ლიტერატურის "გადათარგმნა" საჭირო არ გახდება. აქვე აღვნიშნავთ, რომ თავის დროზე ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის რვატომეულში (1948) აუცილებლად დიდი დოზით უნდა შესულიყო მეგრულ-ლაზურ-სვანური ლექსიკაც /ქართლ-კახურის დარად/; სწორედ მეგრულ-ლაზურ-სვანურშია შემონახული არქაული ქართული ლექსიკა; ამ ლექსიკური მარაგის გამოყენება დღესაც დიდად წაადგება ჩვენი ეროვნული ენის - ქართული სამწიგნობრო ენის - განვითარებას.

ვიმედოვნებთ, რომ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის შემდგომ გამოცემაში აღდგება საბჭოთა პერიოდში "მივიწყებული" ტრადიციული გზა, რომელიც მომდინარეობს ღირსი იოვანე ჭყონდიდელის, იოვანე პეტრიწისა თუ სულხან-საბასგან...

სულხან-საბას კვალად, არაერთი ქართველი მოღვაწე მიუთითებდა, რომ მეგრული, ლაზური და სვანური დიალექტები ქართული დედაენისთვის სიტყვათა უღვევი სალაროა და ქართული სიტყვის ოსტატებმა ენის გასამდიდრებლად კუთხურ კილო-კავებს უნდა მიმართონ ისე, როგორც თავიანთ შემოქმედებაში ამ მარგალიტებს იყენებდნენ და ახალ ელვარებას სძენდნენ დიდი ვაჟა, ყაზბეგი, ილია, აკაკი და ჩვენი სხვა სულმნათი მოღვაწენი, გულისყურით მოეკიდონ გიორგი ლეონიძის, ივ. ჯავახიშვილის, კონსტანტინე გამსახურდიას, გრ. აბაშიძისა და სხვების რჩევებს, ქართულ შედევრებში უხვად მიმოხეველ ზანიზმებს ჩაუკვირდნენ და იქნებ ოდნავ მაინც გაერკვნენ საქმის არსში; თუმცა ადვილი შესაძლებელია, ზოგიერთები ამგვარად არ მოიქცნენ. ისიც ხომ კარგადაა ცნობილი, რომ უმეცრება საზოგადოდ ბოროტების სათავეა, მით უმეტეს, ამ უნდობარსა და გაუტანლობით აღსავსე დროში.

ნურც ნურავინ შეეცდება იმის მტკიცებას, რომ მეგრულად, ლაზურად ან სვანურად ლაპარაკი, ან ამ საგანძურში დაცული ლექსიკის გამოყენება ამიკრძალესო. იშვიათად, მაგრამ ზოგჯერ საქმეში ჩაუხედავი ერთეული დილექტანტების მხრიდან ამგვარ უკადრის გამოხდომასაც აქვს ადგილი, თუმცა ამაზე ყურადღების გამახვილება არც ღირს, რადგან ერთი ძე შეცდენილის მიხედვით მთელ კუთხეზე ან ერზე მსჯელობა და დასკვნების გაკეთება არასწორია, მით უმეტეს, ძმებს შორის სხვადასხვა გაუგებრობის ნიადაგზე უთანხმოება რაოდენი სავალალოც არ იყოს, ხდება, მაგრამ ეს გაუგებრობები ზუსტი არგუმენტების მოხმობითა და ურთიერთშორის სიყვარულის გამჟღავნებით ყოველთვის გაფანტულა და ქართველებს დიდი დედის წინაშე მოკრძალებით ქედი მოუდრეკიათ. ამ შემთხვევაში ჩვენი გამაერთიანებელი და დიდი დედა არის ქართული ენა. ამ ერთიანობის სწორუბოვარი ნიმუში კი, რომელიც, ალბათ, უამრავჯერ წაგიკითხავთ და ზეპირადაც იცით, გვსურს ერთხელ კიდევ შემოგთავაზოთ. უმორჩილესად გთხოვთ, ჩვენი სულმნათი ქართველი მამულიშვილის - დუტუ მეგრელის - სიტყვებს მთელი გულისყური მიიპყროთ:

ქართლ-კახეთი, იმერეთი, გურია და სამეგრელო,

რაჭა-ლეჩხუმ-ჯავახეთი და მესხეთი სასახელო,
ხევი, თუშ-ფშავ-ხევსურეთი, სვანეთი და აფხაზეთი,
ძველი ტაო, იმერხევი, საინგილო და ლაზეთი,
მთიულეთი — საარაკო, და აჭარის ზღვა და მდელი,
ყველა ჩემი სამშობლოა, საყვარელი საქართველო.

დამოწმებული ლიტერატურა

კ. გამსახურდია, 1983 - კ. გამსახურდია, ანთომეული, ტ. VII, თბ., 1983.
ი. გოგებაშვილი, 1903 - ი. გოგებაშვილი, მეგრული დაწყებითი სკოლის
საკითხისათვის, გაზ. “პეტერბურგსკიე ვედმოსტი“, 1903.
გაზ. „მებრძოლი საქართველო“, 2003 წ., 26 მაისი.
ტ. ფუტყარაძე, 2008 - ტ. ფუტყარაძე, ქართველთა დედაენა და
ლიაქტები, ქუთაისი, 2008.
ამბროსი ხელია, 1906 - არქიმანდრიტი ამბროსი, სტატიის გამო “ზმა
სოხუმიდან“, გაზ. “კოლოკოლი“, 1906, №45. წიგნში: “ამბროსი (ხელია)
რუსეთის საეკლესიო პოლიტიკის შესახებ აფხაზეთში; გამოსაცემად მოამზადა,
თარგმნა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ნ. ბაბუაშვილმა, თბ., 2005).

ZURAB TORIA

“NATION IS MOTHER OF LANGUAGE”

Russian government was carrying out its assimilation policy in Georgia for two hundred years according to the well-devised schemes by way of clandestine activities that were being led by its emissaries. Presently it openly declares its plans and puts them out into action. The issue tends to receive a rather delicate turns as the anti-Georgian phenomenon finds supporters within the Georgian state as well. They send “letters of evidence” to the European institutions and elsewhere, in an effort to prove that Megrels, Laz, and Svans belong to national minorities in Georgia, and that their dialects in fact are independent languages and as if Georgians violate their rights.

In the late half of the 19th century the population of Megrelia and a few public men of Georgia thwarted the Russia’s imperialistic aspirations aimed at language, cultural and ethnic crumbling of Georgia that would ultimately conquer Georgia and include the South Caucasus within its Geopolitical area.

Georgia has survived through its historical route of martyrdoms through which it has never betrayed the language unity idea that has always been the main premise and an innate impulsive energy for the Phoenix-like restoration of the waned Georgian nationhood. Those to whom the Georgian nationhood is of no value aim at tearing down this citadel. However, Georgian people have such unfathomable resources of language and ethnic unity that no outer waves can shake its solidity.

**რუსულან კაშია,
დავით შაშიანძე**

**იმერული ლექსიკონის
(ხონისა და ოკრიბის მასალების მიხედვით)**

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში პროფ. ტ. ფუტყარაძის ინიციატივით მუშაობს საგანგებო განყოფილება (წევრები: პროფ. ა. ნიკოლეიშვილი, ო. ბანძელაძე, ე. დადიანი, რ. კაშია). ჯგუფის საქმიანობის მიზანია დიალექტური მასალის შესწავლა და ქართული სამწიგნობრო ენისათვის სარეკომენდაციო სიტყვათა ლექსიკონის შედგენა.

მასალა ჩაწერილია 1993-1998 წლებში დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მომძიებელთა ჯგუფების მიერ ხონსა (ჯგუფის წევრები: რ. კაშია, ც. ბენდელიანი, მ. ფეიქრიშვილი) და ოკრიბაში (ჯგუფის წევრები: დ. შავიანიძე, რ. ხაჭაპურიძე, დ. ბაკურაძე, ი. ხურციძე).

სალექსიკონო დიალექტური ერთეულების ლექსიკონებთან (მ. ალაიძე, ოკრიბული ლექსიკონი: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. X, 1950-1951; ვ. ბერიძე, სიტყვის კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა, პეტერბურგი, 1912; პ. გაჩეილაძე, იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბ., 1976; ი. ქავთარაძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის: ქესს, III, თბ., 1963; ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტტ. I-VIII, თბ., 1950-1964; ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1984; ქ. ძოწენიძე, ზემოიმერული ლექსიკონი, თბ., 1974; ბ. წერეთელი, ზემოიმერული ლექსიკონი; ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბ., 1938; პ. ჯაჭანიძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. IX-1949, ტ. X-1950-1951; პ. ჯაჭანიძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. XVII, 1957; ლ. უკლება, იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბ., 2010) შეჯერების შედეგად ჯგუფი ადგენს ლექსიკურ ერთეულთა ბაზას, რომლებიც არაა მითითებული დასახელებულ ლექსიკონებში და მხოლოდ ინსტიტუტის მიერ მოპოვებული მასალის მიხედვითაა დაფიქსირებული; რომელთა ზუსტი შესატყვისი ლიტერატურულ ქართულში არ გვაქვს, ან დიალექტური ფორმა მეტი სიზუსტით გამოირჩევა, ვიდრე ლიტერატურული ანალოგი.

იმერულ ლექსიკაზე მუშაობის დროს ყურადღება მივაქციეთ ერთ გარემოებას: ხშირად რომელიმე დიალექტური ფორმა ლექსიკონებში მითითებულია როგორც გურულ ან ლეჩხუმურ დიალექტში გავრცელებული ლექსიკური ერთეული, ამიტომ ჩვენ მიერ შედგენილ ლექსიკონში ასეთი სიტყვები არ შევიტანეთ, თუმცა ისინი ფართოდ გამოიყენება ქვემოიმერულ (ხონურ და ოკრიბულ) დიალექტურ მეტყველებაში, ესენია: ბლყყვე, კირკიმალი, კვასკვასი, კაპარჩხანა, მირეჯგვება, მოდგვეშილი, პურტყვი და ა. შ.

გვზვდება შემთხვევები, როცა ტერმინის მხოლოდ ერთი მნიშვნელობაა მითითებული ლექსიკონში, მაგალითად, ბაბასილი (ქათმის ავადმყოფობა). იმერეთში სიტყვა ბაბასილი იხმარება როგორც ქათმის დაავადების, ასევე ცუდი ამინდის შემთხვევაში.

გთავაზობთ ქვემოიმერულ (ხონურ და ოკრიბულ) დიალექტურ ერთეულთა ლექსიკონს.

ზონური

- ამოვქვალე** — ამოვზიდე, ამოვქაჩე. *ძლივს ამოვქვალე.*
- აცანცება** — ქვების თავის სანახევროდ აწვევა დუღილის დროს. *ოუცანცე გოგო, თვარა გადმეივლის.*
- ბელთაყვა** — დუნე, ნაკლებად გონიერი. *მაგნაირ ბელთაყვას ქალს ვინ გამოატნევს.*
- ბოჟიალი** — ნელა, ძლივს მოძრაობს. *როდის გააკეთებს, ძლივს დაბოჟიალობს.*
- ბუნძლი** — ცუდად ჩაცმული. *რანაირი ბუნძლები გაცვია, გამოიცვალე.*
- ბურბლები** — მტვერი. *უნდა დავაღვგო, სახლი ბურბლებითაა სავსე.*
- გაასკვირინა** — გადიდგულდა, ცხვირი მაღლა ასწია. *ცხვირი ისე გაასკვირინა, ეტყობა ეწყინა.*
- გააშვანშვალა** — სწრაფად გაამზადა. *უცებ გააშვანშვალა.*
- გალაპული** — გაქონილი. *ამას რა გარეცხავს, იმნაირი გალაპულია.*
- გამონიჭება** — შერცხვენა, მიუღებელი საქციელის ხალხში გაცხადება. *იმდენი ლანძღა, ხალხში გამოანიჭა.*
- გასკუმული** — გულმოსული. *ისე გასკუმული დადის, რა ეწყინა, არ ვიცი.*
- გასრიცკინებული** — სუფთა, გაკრიალებული. *ყოველთვის სუფთა, გასრიცკინებული ტანსაცმელი აცვია.*
- გატრიაზება** — 1. საქმის გაჯანჯლება, 2. საუბრის გაწვლევა. *ნამეტანი გატრიაზდა ჩემი საქმე; რა გაატრიაზე, დროზე მითხარი.*
შდრ.: გატრიაზება - საუბ. აგდება, არაფრად ჩაგდება; იმედის გაცრუება, გაწბილება, მოტყუება (ქეგლ).
- გაქინჩვა** — მადიანად ჭამა. *ისე გაქინჩა, მაგრა შიებია.*
- გახვინწილებული** — ძალიან გაკრეჭილი. *ისე გაუკრეჭია, თლათ გახვინწილებულია.*
- დაიტუზება** — ნელა, დუნედ მოძრაობს. *როდის მოასწრებ, ისე დაიტუზები.*
- დუბდუბო** — სქელი. *ლობიო ძაან დუბდუბო გამომივიდა.*
- დუღდუღი** — ცეცხლზე ითქმის. *კაი შეშა, ცეცხლი სუ დუღდუღობს.*
- ეთუთუნება** — ეფერება, თავს ევლება. *ძაან კი ეთუთუნა, მარა მაინც არ მოეწონა.*
- ენაბალნიანი** — ცუდი ენის, ყველაზე ცუდის მთქმელი. *მაგნაირი ენაბალნიანი კაის რას იტყოდა.*
- ვაყაჯანა** — მაღალი, მოუქნელი გარეგნობის მამაკაცი. *მაღალია, მარა ნამეტანი ვაყაჯანაა.*
- თავისახლი** — გათხოვილი ქალისათვის მამისეული ოჯახი. *დიდი ხანია თავისახლს არ ვყოფილვარ.*
- კინწი** — უნდო, ხისტი. *მასეთი კინწი სანდო არაა.*
- კიწი-კოწი** — გაწვევ-გამოწვევა, კამათი. *იმნაირი კიწი-კოწი იყო, მტყუნანს და მართალს ვერ გარჩევდი.*
- კუნიახი** — ეშმაკი, ჭორიკანა ქალი. *იმისთანა კუნიახია, ყველაზე ჭორაობს.*
შდრ.: კუნიახი - გულღრძო, უჟმური (პ. გაჩეჩ.); კუნიახი - კუთხ. (იმერ., რაჭ.) - ავი, უგულო, უჟმური (ქეგლ).
- ლიგვი** — გაყინული. *ცეცხლი არ დამინთია, გალიგვებულაა სახლი.*
- ლინციო** — სათქმელის სანახევროდ თქმა. *მსე ლინციოდ დაპატიჟებაზე რაუა წავალ.*
- მაწორიო** — სწორად, გასწვრივ. *ლობის მაწორიოდ უნდა დავებარო.*
- მგელტაციობა** — განუკითხაობა, ქურდობა. *ისეთ მგელტაციობაში რაღა*

- დარჩებოდა.*
- მეჭუჭურაკება** — მესამეშემა, მეუხერხულემა. *კი დამბატიყეს, მარა საჩუჭროდ წასვლა მეჭუჭურაკება.*
- მინანავებული** — მისუსტებული. *გრიპი ქონდა, მინანავებულია.*
- მოთქვეშილი** — უზომოდ დიდი. *მეტისმეტად მოთქვეშილია.*
- მოკვირიება** — საქმის მოწესრიგება. *წინასწარ ჯობია საქმის მოკვირიება.*
- მოტიტაღებული** — შიშველი, მოშიშველებული ადგილი. *ამ მოტიტაღებულ ადგილზე არაფერი არ გაიხარებს.*
- მოჩემებული** — განკუთვნილი. *მაგას ვერ დავხარჯავ, სხვა საქმისთვის მაქ მოჩემებული.*
- მოხუნჯვა** — ტყემლის წვევის გაკეთების დროს კურკის გამოცლა. *ტყემალი მოხუნჯე, ახლა გამოსახუნჯია.*
- ჟვაბი** — მჟავე ღვინო. *ისეთი ჟვაბე დამალევია, კუჭი ამტკივდა.*
- პატკუცი** — გოგოს მიერ ბიჭისთვის თავის მოწონება.
- სნაქვი** — ჩქამი. *სნაქვი არ ისმის.*
- უყაყუნა** — მაგრად სცემა. *იმდენი უყაყუნა, კინალამ სული გააცხო.*
- ფრიალო** — პატარა, არალრმა თევზი. *ნამცხვარი ფრიალო თევზებზე დაწყობილი უფრო ლამაზი იქნება. შდრ.: ფრიალო - შვეული რამ, ციცაბო (ქველ).*
- ქარჩხაუტა** — ქორიკანა, ცუდი ენის. *მასეთ ქარჩხაუტას ენაზე რა დაამაგრდება.*
- ქორიანჩხელი** — ავი. *ლამაზი გოგო კია, მარა ქორიანჩხელია.*
- ღინწილი** — უმიზნო სიარული. *რას დაღინწილობ, მოდი აგერ და მომეხმარე.*
- ყლინჯი** — უნიათო. *შენისთანა ყლინჯს საქმეს როგორ ვანდობ.*
- ხიმანდრი** — ეშმაკი, მოხერხებული. *მაგნაირი ხიმანდრი ყველაფერს მოიხერხებს.*
- წრიახი** — დაწნული, დავრეხილი. *კაი დაწრიახებული თოკია.*

ოკრიბული

- არნატი** — ქათმის ჩამოსაჯდომი ჯოხი. *ჩემი ქათმები არნატზე არ ჯდებიან, ხეზე უყვართ გასვლა.*
- ატორიაღება** — წამოტივტივება. *ბზის ხე წყალში არ იძირება, ხელათ ატორიაღდება.*
- ახვრალეებული** — აყვავებული. *ადრე გაზაფხულია, თლათ ახვრალდა ყველაფერი.*
- ბორძოხა** — დიდი, მსუქანი. *ისეთი ბორძოხაა, ძლივს მოძრაობს.*
- გადაკაპნა** — ბევრი თმა შეიჭრა. *თმები თლათ გადაუკაპნია.*
- გადახვიტნული** — გადაპარსული. *ზაფხულში ბოვშებს გადახვიტნე თმები.*
- გაკაკლება** — გამოხშირვა. *ლობიო გამოვკაკლე.*
- გასკუმული** — გულმოსული. *მაგ ამბავს მე ვერ ვეტყვი, ჩემზე გასკუმულია.*
- გახვინწილი** — კარგად გაწმენდილი. *ტანსაცმელი კარგად გავახვინწილე.*
- გენიჟმობის დრო** — ცუდი დრო. *ამისთანა გენიჟმობის დროს სახლს რას ავაშენებ.*
- გლიჟინ-გლიჟინი** — ჩქარი, სწრაფი, ხმაურიანი სიარული. *გლიჟინ-გლიჟინით იცის სიარული.*

- დათანგილებული** — დაბეჩავებული. *ბოსტანმა არ გაიხარა, დათანგილებულია.*
- დაიხოშნება** — დაიხვეწება. *ჯერ კი ძალიან სუსტია, მაგრამ თანდათან დაიხოშნება.*
- დაკოლებული** — საქმეზე დაღალატებული. *მაგას ვერ ენდობა კაცი, დაგაკოლებს.*
- დაკურნულდება** — დაჩიავდება, დაცოტავდება. *წყალი მიუსხი მაგ მწვანილს, თვარა დაკურნულდება.*
- დალაპული** — დაცვარული. *ჯერ ვერ გავედი ეზოში სამუშაოდ, დალაპულია ყველაფერი.*
- დატყლიბაჩებული** — დაცომებული. *ბაჭაპური არ გამომივიდა კარგი, დატყლიბაჩებულია.*
- დაძოიკობს** — დაწანწალებს. *არ მუშაობს და მთელი დღეები ქუჩაში დაძოიკობს.*
- დანელთახელება** — შემოდგომაზე დაბარვა. *დანელთახელება ძან უხდება ბოსტანს.*
- ეფონტოვებოდა** — შეჩერებას ცდილობდა. *მაგარი ჩხუბი იყო, მამაჩემი კი ეფონტოვებოდა, მარა ვერ გააჩერა.*
- ზენტრი** — ზარმაცი. *რა ზენტრი გოგო ხარ, ცოტა გაინძერი.*
- ზვინტრიკა** — დიდი, ზონზონა. *ბევრი ჭამა უყვარს, იმზელა ზვინტრიკაა.*
- იგნარები** — ეძალები. *ღარიბი კაცი ასეა, ძან კი იგნარები, მარა არაფერი გამოდის.*
- იჭი-ბიჭი** — წვრილმანი. *ოჯახში ათასი იჭი-ბიჭია საჭირო.*
- კონტალები** — ტალები, ლაქები სახეზე. *სახეზე სულ კონტალები აყრია.*
- მანჯვალი** — უბრალო რკინის ნაჭერი. *იმდენი მანჯვალი რკინა დაგროვდა, ჯართში უნდა ჩავაბარო.*
- მატუნია** — უგერგილო, მოუხერხებელი ქალი. *მატუნია ქალია, სახლი სუ დაულაგებელი აქ.*
- მეწალიკი** — შავი ფერის. *მასეთი მეწალიკი კაბა არ მიყვარს.*
- მივეკოსე** — ახლოს დავდექი. *მოსმენა მინდოდა და მივეკოსე.*
- მიკოწებული** — აკიდებული. *ბავშვი რო არ მყავდეს მიკოწებული; უფრო ჩქარა ვივლიდი.*
- მირისმანდი** — შენ ადგილზე დაჯექი. *ბიჭო, ნუ დარბიხარ, მირისმანდი შენ ადგილზე.*
- მოთქვეშილი** — ძალიან დიდი. *ისეთი მოთქვეშილი დედა ყავს, მაგიც მასე გასუქდება.*
- მოქანება** — ნაფიქრი. *რა მოქანება იყო ახლა ეს, რამ მოგაფიქრა?*
- მოშუშნა** — 1. მოწვა საკვები, 2. მწარე სიტყვა უთხრა. *რა გიქნია, მოგიშუშნია საკმელი; ისეთი სიტყვა უთხრა, მოშუშნა ადგილზე.*
- მობვერეფებული** — გაღამაზებული. *ჩემი ნათესავის გოგო გაზრდილა, მობვერეფებულია.*
- ნაკვანჯი** — ნაჯაფი (ხელები). *ჩემ მამამთილს ნაკვანჯი ხელები აქ, მთელი ცხოვრება ყანაში მუშაობდა.*
- ნუკაწი** — კაპასი. *რძალი ძან ნუწაკი გამომადგა.*
- პუბუტკები** — დილები. *კაბაზე ლამაზი პუბუტკები უკეთია.*
- პწკიალი** — მკვეთრი განათება. *ასეთ პწკიალში რა დამაძინებს.*

- ჟიჟლარიტა** — უხარისხო ხილი. ხილი *ჟიჟლარიტა* რომელიცაა, იმისგან არაყს ვხვდით.
- ჟტიე** — მოერიდე, გზა მიეცი. *ჟტიეთ*, დიდი მანქანა მოდის; გაბრაზებულია და *შენც ჟტიე*.
- ფუშუნა** — გამოშუშებული მჭადი. *ბებიაჩემი* კაი *ფუშუნა* მჭადებს აცხობს.
- ფილაფორი** — ნელა მიმდინარე წყალი. ამ *ფილაფორში* თავისუფლად გადავალთ.
- ქაშოკი** — კარგად მოვლილი საქონელი. *რძე ბევრი ექნება*, ორი *ქაშოკი* საქონელი ყავს.
- ლიაპობს** — მარტო ცხოვრობს. *არავინ* ყავს, *მარტო* *ლიაპობს*.
- ღირღალი, შევეღირღალე** — შევეხმიანე, დავუძახე. *სინათლე* არ *ენტო* და *შევეღირღალე*, რამე ხო არ *უჭირს-თქვა*. შტრ.: *ღირღალი* - უსწორმასწორო დახრამული ადგილი, ოღრო-ჩოღრო (ქველ).
- ყარაბახიანი** — თამამი. *კაი* *ყარაბახიანი* ბიჭია.
- ყვლიბი** — ძალიან გამხდარი. *რძეს ჩემს შვილიშვილს ვასმევ*, თვარა ნამეტანი *ყვლიბია*.
- შეიშიაღვებ** — გაიხდი, გაიშლილვებ. *სიცხეა უკვე*, უნდა *შეიშიაღვო*.
- ჩამოთორთნილი** — უსუფთაოდ ჩაცმული, ჩამოკონკილი. *მთელი დღეები* *ყანაში ვმუშაობ*, *ჩამოთორთნილი* დავდივარ.
- ჩასკვინჯალეებული** — ჩახუტებული. დიდი *ჩასკვინჯალეებული* მეზობლობა *აქვთ*.
- ჩაფურცალეებული** — კარგი მოვლილი. *ოჯახს* *კარგად* *უვლის*, *ბავშვები* *სულ* *ჩაფურცალეებული* ყავს.
- ჩუნჩქი** — ნაგავი. *რამდენი ჩუნჩქი ყრია*, ამას რა გადაყრის.
- ცაბრი** — ეშმაკი, ცბიერი. *მაგას ვერ* *ენდობი*, *ისეთი* *ცაბრია*.
- ციცინობენ** — ხალისობენ, ერთობიან. *ახალი წელია* და *ციცინობენ* ბოვშები.
- წაარწყილავ** — დაგიჭერენ, შეგისწრებენ. *ერთხელაც* *იქნება* *წაარწყილავ*.
- წაჭინჭყალეებული** — იძულებით წადებული ღვინო ან პოდუქტი. *გული* *გამიწყალა* და *წავაჭინჭყალე* ღვინო.
- წიმწიმი** — რხევა. *ეს* *საათი* *კი წიმწიმობს*, *მარა ზუსტ* *დროს* არ *უჩვენებს*.
- წირწიტა** — მსუნაგი. *ჩემი* *შვილიშვილი* *ისეთი* *წირწიტაა*, *ვერაფერს* *შეინახავ*, *მაინც* *მიაგნებს*.
- ხალი** — ნიგვზის სარეკი ჯოხი. *ხალი* *გამოიტანე* *ბიჭო*, *ნიგოზია* *დასარეკი*.
- ხრილი (მოვხრილვა)** — ნიჩაბი. დიდი *თოვლი* *მოვიდა*, *უნდა* *მოვხრილო*.

RUSUDAN KASHIA, DAVID SHAVIANIDZE

**ON THE LOWER-IMERETIAN
(KHONI AND OKRIBA) WORDS**

A special department has been established at the Kartvelian Dialectology Institute (directed by Professor Taniel Putkaradze) at the Akaki Tsereteli State University aimed at compiling a Dictionary of Recommended Words for the further application of these units in the literary language.

Working at the dialect materials of the Lower-Imeretian dialects of the Khoni and Okriba has revealed number of the lexical units which are not registered in whatever dictionaries. We have also hit upon the words that are explained in the dictionary entries but the terms are provided with only one meanings, while in the live speech these words have number of other meanings.

This paper discusses the word forms recorded in various villages of the aforesaid regions.

ობორ კეკელიძე

**მარტვილის რაიონის ტყისა და საომარების
ზონის ტოპონიმიკა**

ხალხის მიერ ბუნებრივსა თუ ხელოვნურად შექმნილ ობიექტებზე შექმნილმა სახელებმა საუკუნეებსა და ათასწლეულებს გაუძლო. საისტორიო და ლიტერატურული წყაროები, ეპიგრაფიკული და ფრესკული წარწერები, სიგელ-გუჯრები და კარტოგრაფიული მასალები მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდის გეოგრაფიულ სახელწოდებებზე. ტობონიმიში მოცემული კონკრეტული შინაარსი უაღრესად საინტერესოა ქვეყნის ისტორიულ-ეთნოლოგიური თავისებურებების, მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობის, ტრადიციული კულტურის, სამეურნეო ყოფისა და სხვა საკითხების შესასწავლად.

წინამდებარე ნაშრომში წარმოვადგენთ ჩვენ მიერ მარტვილის რაიონის ტყისა და საომარების ზონაში ჩაწერილი გეოგრაფიული სახელწოდებების ნაწილს.

არაბეფიშ კარე//არაბეფიშ ნაკარუ//ჩერქეზეფიშ ნაკარუ — საბალახო მედანი (სალხინოს სატყეო). რამდენიმე გორაკი ქვის ყორითა შემოზღუდული. გადმოცემით, არაბები დაბანაკებულან და სიმაგრე გაუმართავთ. გ. ელიავას განმარტებით, „აქ არაბთა სარდალს ჰქონია კარავი“ (გ. ელიავა, 1977).

ასმანცხვარი — საბალახოები მედანი (სალხინოს სატყეო). ლეჩხუმლები ქვის სვეტთან საქონლის დაცვა-გამრავლების თხოვნით ანთებდნენ სანთელს და ლოცულობდნენ, ფულსაც სწირავდნენ. ასმანცხვარი — ასხიშ მანცხვარი „ასხის მაცხოვარი“.

აჭვი — სახნავ-საბალახო მინდორი ტეხურის მარცხენა მხარეს. დღეს აქ ომარ და ჟორჯი ნაჭყებიებს უდგათ კარვები (ტალერის სატყეო). გ. ელიავა მიუთითებს დაზუსტებული ლოკალიზაციის გარეშე, როგორც ჭვავის სათეს ადგილს (გ. ელიავა, 1977, გვ. 179). ხომ არ ნიშნავს აჭვი ნახანძრ, ნაკაფ, ახოდ აღებულ ადგილს?

ბერისქუაშ გინათეფ — ტობონიმი და ნიშნავს „ჩადრეკილს, ჩაზნექილს; უნაგირისებურ დადაბლებას; უღელტეხილს ან გზა-გადასასვლელს მთაში“. შდრ.: გედგრაკილი „ჩადრეკილი“ — სერისა და უღელტეხილის სახელწოდება სამურზაყანოში — მზიურსა და მთაში (პ. ცხადაია, ვ. ჯოჯუა, 2003, გვ. 51). გედგრაკილი სუკი „ჩადრეკილი სერი“ — ყულიწყარისა და ჩეკის წყალგამყოფი სერი ყულიწყარის თემში (ზუგდიდის რ.).

გერიშ მარგვიშ ენარღვეფი — ადგილი, სადაც მგლის ლეკვები ამოყარეს. ფერდობი ვახის სათავეში (სალხინოს სატყეო).

გვიმარონი „გვიმარონი“ — საბალახო ტეხურის მარცხენა ნაპირზე, უიღონ ჭკადუაშთან (სალხინოს სატყეო). მიკროტობონიმი „გვიმარონი“ სამეგრელო-სამურზაყანოში ბევრგანაა ჩაწერილი (გ. ელიავა, 1977, გვ. 13, 147; პ. ცხადაია, ვ. ჯოჯუა, 2003, გვ. 53; პ. ცხადაია, 2008, გვ. 105; ი. კეკელიძე, 2009, გვ. 41). გუმარონი ეწოდება გვიმარონს ასხიდან ხირზენისკენ მიმავალ გზაზე, დიდი ცუხს შემოგარენში. აქვე ტყიან გორაკს გუმარონიშდღუდი ჰქვია, რომელიც დასტკერის გუმარონს (სალხინოს სატყეო).

გიგიბერა//გიგიბონი — ტყიანი გორაკი დგომისა და ხიფას ხეობებს შუა, ტეხურის მარცხენა ნაპირზე (კურზუს სატყეო). გიგიბი იგივე „სოქია“, გიგიბერა — „სოჭნარი“.

გემასოფირი — ტყეებუჩქნარიანი ხევი აფიცარას მთის კალთაზე, ნუზუნის შემოგარენში (სალხინოს სატყეო). ოროგრაფიული ტოპონიმია და ნიშნავს „ჩამოგლეჯილს, ჩამორღვეულს, ჩამოქცეულს; ნამეწყარ ადგილს“.

დადიაშ გერენჯი//დადიაშ გიორენჯი „დადიანის (და)სადგომი“ — მინდორი წელამის მთაზე (კურზუს სატყეო). გ. ელიავა ასახელებს „კურზუს სასოფლო საბჭოს“ ტოპონიმთა ნუსხაში, დაზუსტებული ლოკალიზაციის გარეშე და მიუთითებს, რომ აქ მხოლოდ დადიანს ეყენა ჯოგი (გ. ელიავა, 1977, გვ. 145). ჩვენ მიერ ჩაწერილი გადმოცემის მიხედვით, სამეგრელოს მთავრის დასასვენებელი ადგილი ყოფილა.

დადიაშ იამა//ნუზუგა „დადიანის ორმო; ნაძვის ხე“ — სასაზღვრო ნიშანი (ტალერის სატყეო). გადმოცემით, ეს ადგილი წარმოადგენდა მიჯნას დადიანისა და გლეხთა მიწებს შორის. იამას ენარღვანდეს ნოშქვერს დო ათაში რდგ გოთანჯილი ოხონალი დიხა დო ტყა „ორმოში ჩაყრიდნენ ნაწმირს და ასე იყო შემოსაზღვრული სახნავი მიწა და ტყე“ (მთხრობელი ნიკა ნაჭყებია). საზღვარზე ნაძვის ხე მდგარა, ზედ ამოკვეთილი ჯვრითა და წარწერით. Яма — რუს. „ორმო“.

დადიაშ ოხვენჯი „დადიანის (და)საჯდომი“ — დავაკება ტორჩაში. გადმოცემით, სანადიროდ წასული მიუტრატები აქ დათვს უსაფრდებოდნენ, უფალთვალეზდნენ. დადიაშ გიორენჯი-საც ეძახიან (სალხინოს სატყეო).

ერჯია — საბალახო ფერდობი ჩხოროწყუს მარცხენა ნაპირზე, შვეითწელამში (ტალერის სატყეო). აქვე მოედინება ერჯიაღალ(ი) — ნაკადული, რომელიც ტეხურს ერთვის მარჯვენა მხრიდან პიტაქალეში.

ზაქარიაშ აზმახი — მინდორი აფიცარაში (სალხინოს სატყეო).

თადაშ ნაზოთ//მუნტუმ ნაზოთ — 1. მინდორი აფიცარას კალთაზე, ჭოთაწყარის სიახლოვეს; 2. საბალახო და ტყე მენჯგიარზენას შემოგარენში (ორივე გაჭედილის სატყეოს ეკუთვნის).

თუნთიშ ოლონტყეში „დათვის სალაფაო“ — ტლაპო ტორჩაში (გაჭედილის სატყეო). თაქ თუნთეფგ ირგინუნა დო ილონტყუნა „აქ დათვები გორობენ და ტალახში წვებიან“.

კირაშ ნააფუნუ — სათიბ-საბალახო წიფერაში (გაჭედილის სატყეო). შორ. კოლიაშ ნააფუნუ//ნააფუნუ — ტყე და საბალახოები ქვიბიაში, შონიფონის შემოგარენში (სალხინოს სატყეო). აფუნი აფხაზურიდან ნასესხები სიტყვაა და ნიშნავს „გაზაფხულს; გაზაფხულის დასაწყისს, ხენა-თესვის დროს“ (ო. ქაჯაია, 2001). „კირაშ ნააფუნუ“ და „კოლიაშ ნააფუნუ“ აღნიშნავს ადგილებს, სადაც კირას და კოლიას დროებითი სადგომები ჰქონდათ და საქონელს აძოვებდნენ გაზაფხულზე.

ლეცხერუა — ხიდი ტეხურზე, ლეკოთორესა და კალანდიაშ კარეს შუა (კურზუს სატყეო).

მეიფონი — ტყე; მეიფონიშ სუკი — გორაკი (გაჭედილის სატყეო). მეიფა მეგრულში იგივეა, რაც მთის (ტყის) შავი მოცვი (ო. ქაჯაია, 2002). მეიფონი — ადგილი, სადაც მეიფა მრავლად ხარობს.

მიგაზია — ტყიანი ფერდობი ლუზონასა და ურთხელონს შუა, დიდირზენტან. აქვე მოედინება მიგაზიაღალ (ტალერის სატყეო). გ. ელიავა მიუთითებს დელეს „ნიგაზა ღალის“ სახელწოდებით, დაზუსტებული

ლოკალიზაციის გარეშე (გ. ელიავა, 1977, გვ. 176). სახელწოდების მნიშვნელობა გასარკვევია.

მიშახონგკარე — მწყემსის დროებითი სადგომი მიშახში, რომელიც ნაცუს შემოგარენშია (კურზუს სატყეო). მიშახგ, მიშახონგ მეგრულში იგივეა, რაც „შიგ, სიდრემეში მდებარე“. მიშახონგ კარე „კარავი, რომელიც მიშახონში დგას“.

ნასახუშ დალ(გ)/წიფრალაღ(გ) — ნაკადული; კალანდიაშ კარეს სამხრეთით, ნაბოგირუსთან მარცხნიდან უერთდება ტეხურს (ტალერის სატყეო). გ. ელიავა დაზუსტებული ლოკალიზაციის გარეშე მიუთითებს ტობონიმ „ნასახუს“ და „ნასახურაში დაღის“. „ნასახუს“ განმარტებისას აღნიშნავს, რომ ესაა სასახუიო, სახუების უბანი. სახუსას გვარად მიიჩნევს (გ. ელიავა, 1977, გვ. 179). ტობონიმის უწინდელი ფორმა შესაძლებელია ნასახურუ ყოფილიყო. სახურია მცირერიცხოვანი გვარია. ნასახურუ აღნიშნავს „სახურის ყოფილს, ოდესღაც მის მფლობელობაში არსებულს“. შდრ.: ნასახურუ — მინდორი ლეჯანაშეში (თამაკონი). ტობონიმის ბარალელური ფორმა წიფრალაღ(გ) აღნიშნავს „წიფლნარში მომდინარე ღელეს“, ან ღელეს, რომელიც წიფ(ე)რაში იღებს სათავეს.

ნისორწყარი — წყაროსწყალი ხონის სატყეო უბნის საზღვარზე, საჩიქვანოში (სალხინოს სატყეო). ნისორი მეგრულში „გობს“ აღნიშნავს. გადმოცემით, წყაროსთან გობი დაუდგამთ, სადაც სასმელი წყალი გროვდებოდა.

ნოხორობენი „ნასახლარები“ — ტყეუჩქნარიანი ფერდობი ხიფას ხეობაში, ლეკუღელეს ზემოთ (კურზუს სატყეო). ნაწყებიებს აქ ჰქონიათ წისქვილი და მალაზია.

ოკალმახე/საკალმახო/საკალმახო დაღ — ნაკადული; ლეჭეხას მარცხენა შენაკადი (კურზუს სატყეო). გ. ელიავა სამეგრელოს ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნაწილის ტყისა და საძოვრების ზონის ტობონიმთა ნუსხაში მიუთითებს ჰიდრონიმ „ოკალმახე დაღის“, დაზუსტებული ლოკალიზაციის გარეშე (გ. ელიავა, 1977, გვ. 175).

რზენიაგვართა//რზენიაქვათა — ვაკე-საბალახო საოდიშოს შემოგარენში (სალხინოს სატყეო). აქვე წყაროს ეწოდება რზენიაგვართაშ წყურგილი. გ. ელიავა ვაკის სახელწოდებად ასახელებს „ზენიაგვართას“, რომლის წარმომავლობას შემდეგნაირად ხსნის: მეგრ. რზენი იაგვართუ „ვაკე უწევს“ (გ. ელიავა, 1977, გვ. 178). სინამდვილეში აგვარ(თ)ა/ავუარ(თ)ა მეგრულში აღნიშნავს „ბაკს, საქონლის უსახურავო სამწყვდევს; ბოსელს“. რზენიაგვართა იგივეა, რაც „ვაკეზე მდებარე საქონლის სამწყვდევი ბაკი; შემოზღდული მინდორი საქონლის დასაბინავებლად“.

რობი//რობუ იგივეა, რაც „ხევი, ხრამი, ღრანტე; მდინარის ნაპირი; ორმო, ჩაღრმავებული წყლიანი ადგილი“.

რომანა — ტყე-ბუჩქნარიანი ხევი შაქვეშ დაღის მარცხენა მხარეს (ტალერის სატყეო). შესაძლოა ტობონიმის თავდაპირველი ფორმა რომანა ყოფილიყო. რობი//რობუ იგივეა, რაც „ხევი, ხრამი, ღრანტე; მდინარის ნაპირი; ორმო, ჩაღრმავებული წყლიანი ადგილი“.

საკალმახო/საკალმახო დაღ(გ) — ნაკადული, ცქიმრალაღის აუზი დგომის სამხრეთით (კურზუს სატყეო). თაქ ადრე ფაცხა ელადგულუ, რაიკავშირს აფუღუ გონწყემილი „აქ ადრე ფაცხა იღვა, რაიკავშირს ჰქონდა განსნილი“ (მთხრობელი მოგელი ჯოჯუა).

სატყევიოლაღ//ქვარცხიალაღ(გ) — ნაკადული; უჩაღალს უერთდება ბეჩუნასთან. სათავე აქვს ქვარცხიაში (ტალერის სატყეო). გადმოცემით, აქ სამი სვანი ჩაუხოცავთ მეგრელებს.

ქოცორო კირდე — მაღალი კლდე გიარზენას შემოგარენში, მუხურანაფსიას დასავლეთით (სალხინოს სატყეო). ქოცო, ქოცორო მეგრულში აღნიშნავს „პატარას“. ქოცორო კირდე შესაძლოა განმარტოს როგორც „პატარა, მომცრო კლდე“.

ქუაშ თიფგ//ქუაი თფგ — დავაკება მთის ფერდობზე, ფშალუონში, ლეჭეხას მარცხენა მხარეს (კურზუს სატყეო). თიფუ მეგრულში კარვის ირგვლივ ღამით საქონლის სადგომის, თეოს აღმნიშვნელია. გ. ელიავას განმარტებით, „თფგ-ადგილი, რითაც საქონლის სახეობის მიხედვით „აგვარაში“ სადგომებია გამოყოფილი. გადმოცემით, თი-ში ცალკე მელოგინეს თავის სადგომი კუთხე, ადგილი ჰქონდა, მას თფგ ერქვა“ (გ. ელიავა, 1989, გვ. 101-102). ქუაშ თიფგ ეწოდება იმ ადგილს, სადაც საქონლის სადგომი ქვის ყორთაა შემოზღუდული. პ. ცხადაიას განმარტებით, „თეო ქვეანარში იყო გამართული“ (პ. ცხადაია, 2004).

შონეფიშ ნაოხვამუ „სვანების ნალოცი“ — საბალახო ხურტუმში (გაქედლის სატყეო). გადმოცემით, საუკუნეზე მეტი ხნის წინ აქ მდგარან ლენტეხელი სვანები თავიანთი ჯოგით. დადიანებს კონფლიქტი ჰქონიათ სვან მეჯოგეებთან, საძოვრებს ედავებოდნენ. საბოლოოდ ეს დავა იმით დასრულდა, რომ სვანებმა დატოვეს აღნიშნული ტერიტორია. შონეფიშ ნაოხვამუ იმიტომ დარქმევია, რომ სვანები ღოცულობდნენ წმ. მიქაელისა და გაბრიელის სახელზე, რომლებიც საქონლის მფარველ ანგელოზებად მიაჩნდათ.

შქასუკი „შუა სერი“ — ტყიანი სერი აქვის ჩრდილოეთით, შაქვეშ ღალის მარცხენა მხარეს (ტალერის სატყეო).

ჩხოროწყუშ ტყა — ტყე მდ. ჩხოროწყუს ხეობაში, ჩხოროწყუსა და ოქაჯელალის შესართავთან (ტალერის სატყეო).

ცქიმრალაღ//ცქიმურა//ცხიმ(უ)რა — ნაკადული. საკალმახოს ზემოთ, 200 მეტრში (კურზუს სატყეო); სათავეს იღებს ნალებუში და მარცხნიდან ერთვის მდ. ტეხურს. **ცხემური//ცხიმური** მეგრულში აღნიშნავს ბოტან. კავკასიურ რცხილას. **ცხიმ(უ)რა** ის ადგილია, სადაც მრავლად ხარობს ეს მცენარე, ხოლო ღელეს, რომელიც ცხიმ(უ)რაში იღებს სათავეს, ცხიმრალაღ/ცქიმრალაღ ეწოდება.

წყარგინაღფუ — ნაკადული; ლეჭეხას მარჯვენა შენაკადი ფშალუონში (კურზუს სატყეო). სათავეს იღებს ლეჭეხაშღუდში. წყარგინაღფუ ნიშნავს „წყალვარდნილს“. ნაკადული რამდენიმე ადგილას მართლაც აჩენს ჩანჩქერს. მდრ.: წყარგემალ/წყარგინაღფუ - წყალვარდნილი ქობალიაშ კარესთან, ფართო წყარზე (კურზუს სატყეო); წყარგინაღფუ/წყარგინოღაფუ - 1. წყალვარდნილი ოქაჯეზე (ტალერის სატყეო); 2. წყალვარდნილი და ნაკადული (მაგანა, ხუდონი); წყარგინაღ - წყალვარდნილი ბუჯერდაის შენაკადზე (ზემო ხუნწი); წყარგინო(ღ)აფუ - წყალვარდნილი (საბერულავო, მარტილის რ.); წყარგინაღფუ/წყარგინოღაფუ - ნაკადული პატარა ჩანჩქერით; ტეხურის მარჯვენა შენაკადი, რომელიც მოედინება გათსაკარასა და გვიმარასაკარას შუა (ლებარდის სატყეო).

ხიფა/ხიფა(შ) ღალ(გ) — ღელე; ნასახუს სამხრეთით, 1 კმ-ის მოშორებით, მარჯვნიდან უერთდება მდ. ტეხურს (კურზუს სატყეო).

დამოწმებული ლიტერატურა

- გ. ელიავა, 1977 - გ. ელიავა, აბაშისა და გეგეჭკორის რაიონების ტობონიმიკა, თბ., 1977.
- გ. ელიავა, 1989 - გ. ელიავა, ეთნოგრაფიული სამეგრელო (ალბომი), ქუთაისი, 1989.
- ი. კეკელია, 2009 - ი. კეკელია, მარტვილის ტობონიმია (ეტიმოლოგიურ-განმარტებითი ლექსიკონი), თბ., 2009.
- ო. ქაჯაია, 2001 - ო. ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. I, თბ., 2001.
- ო. ქაჯაია, 2002 - ო. ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. II, თბ., 2002.
- ბ. ცხადია, ვ. ჯოჯუა, 2003 - ბ. ცხადია, ვ. ჯოჯუა, სამურზაყანოს გეოგრაფიული სახელწოდებანი, თბ., 2003.
- ბ. ცხადია, 2004 - ბ. ცხადია, მესაქონლეობის აღმნიშვნელი ლექსიკა ზემო სამეგრელოს ტობონიმიაში, კრ. „ქართველური ონომასტიკა“, II, თბ., 2004.
- ბ. ცხადია, 2008 - ბ. ცხადია, სამეგრელოს გეოგრაფიული სახელწოდებანი, IV (ჩხოროწყუს რ.), თბ., 2008.

IGOR KEKELIA

FROM THE PLACE-NAMES OF MARTVILI REGION
WOODS AND PASTURES

Natural or man-made object names have it in them to survive centuries and millenia. Historical and literary sources, epigraphics and fresco inscriptions, deeds and other official documents, and cartographic materials provide important information about geographic names. The etymology of word contents has great importance for the study of historical and ethnographic peculiarities of the country, ethnic situation of the given locality, traditional culture, husbandry and other issues.

In this paper I discuss only a few number of place names of woods and pastures that I have recorded in the Martvili region.

ლაზარეს სახის მხატვრული ტრანსფორმაციისათვის ქართულ მწერლობაში

ესო ქრისტეს მიერ ბეთანიელი ლაზარეს მკვდრეთით აღდგენა სახარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მონაკვეთია და ქრისტეს სასწაულებიდან ყველაზე დიდი და იღუმალია. თეოლოგიური სწავლების მიხედვით, მაცხოვარმა ლაზარეს აღდგინებით ხალხს საკუთარი აღდგომა უწინასწარმეტყველა. იოანეს სახარებაში ლაზარე ქრისტეს მეგობრად მოიხსენიება; ასევე, მისი ერთ-ერთი ეპითეტია მართალი. როგორ და რა ვითარებაში მოხდა მათი დამეგობრება, ამის შესახებ ტექსტში არაფერია ნათქვამი. მაგრამ თვით ლაზარეს მონაკვეთიდან აშკარაა, რომ უფალი იცნობდა არა მარტო ლაზარეს, არამედ მის დებს — მარიამსა და მართას, თანაც ეს იყო დიდ სიყვარულზე აგებული ურთიერთობა.

„ავად იყო ვინმე ბეთანიელი ლაზარე, მარიამისა და მისი დის მართას სოფლიდან. ეს სწორედ ის მარიამი იყო, უფალს რომ ნელსაცხებელი ცხრო და ფეხები თავისი თმებით შეუმშრალა. მისი ძმა ლაზარე იყო ავად. იესოს უყვარდა მართა, მისი და და ლაზარე. როდესაც გაიგო, რომ ავად იყო, უთხრა მოწაფეებს: „წავიდეთ კვლავ იუდეაში. ლაზარემ, ჩვენმა მეგობარმა, დაიძინა, გამოკეთდება. მაგრამ მე მის გამოსაკეთებლად მივდივარ“. იესო მის სიკვდილზე ამბობდა, მათ კი ეგონათ, რომ ბუნებრივ ძილზე ლაპარაკობდა. მაშინ იესომ პირდაპირ უთხრა: „ლაზარე მოკვდა. მიხარია თქვენს გამო, რომ იქ არ ვიყავი, რათა თქვენ ირწმუნოთ, მაგრამ წავიდეთ მასთან“ (იოანე 11, ახალი აღთქმა, 1993, გვ. 15).

იესოს იმდენად უყვარდა ეს ოჯახი, რომ დის სიტყვებზე — „შენ რომ აქ ყოფილიყავი, ის არ მოკვდებოდა,“ — მაცხოვარი ოთხი დღის მიცვალებულის საფლავთან მიდის და სიტყვის ძალით აღადგენს ადამიანის უკვე გაზრწნილ გვამს. „ლაზარე, გამოვედ გარე“! — ამ ფრაზაში ძვეს შემოქმედი ღმერთის კოსმოგონიური უნარი სიკვდილის საუფლოდან გამოატევოს ახალი სიცოცხლე. ებრაულ ენაზე ლაზარე „ღვთის წყალობას“ ნიშნავს და წარმოსდგება ელვაზარისაგან, სიტყვასიტყვით — „უფალო შემეწიე“ (წმინდანთა სახელები. www.orthodoxy.ge). ერთ-ერთი მოსაზრების მიხედვით, ლაზარეს სიკვდილითა და შემდეგ მისი გაცოცხლებით უნდა ასრულებულიყო წინასწარმეტყველთა ნათქვამი და ისრაელის ხალხს ერწმუნებინა, რომ მესია, რომელსაც ის ელოდებოდა, იყო იესო ქრისტე. თუმცა სწორედ ამ ღვთაებრივი ფაქტის შემდეგ დაიწყო სინდრიონმა ქმედება მის შესაპყრობად. სახელის ეტიმოლოგია გვაფიქრებინებს, რომ უფალმა უწყალობა ხალხს ლაზარეს აღდგინება, როგორც განსახიერება ღვთაებრივი ყოვლისშემძლეობისა.

მკვდრეთით აღდგომის შემდეგ ლაზარემ კიდევ ოცდაათი წელი იცხოვრა. ღვთის ნებით იგი კვიპროსის ეპისკოპოსი გახდა. გადმოცემით, ლაზარე კუნძულზე სტუმრად მისული ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისაგან მისივე ნახელავი ომფორის ბოძების ღირსი გამხდარა. უფლის რჩეული კვიპროსზე მიიცვალა. მისი უხრწნელი ნაწილები კიტეაში გადაასვენეს. ეს ნაწილები ჩასვენებული იყო მარმარილოს

ლესკუმაში წარწერით: „ლაზარე, ოთხთა დღეთა საფლავად მდებარე, მეგობარი ქრისტესი“. ბიზანტიის იმპერატორის ლეონ ბრძენის ბრძანებით 898 წელს სიწმინდე კონსტანტინეპოლში გადასვენეს და მართალი ლაზარეს ტაძარში მიუჩინეს ადგილი” (ლაზარეს შაბათი. www.politi.ge).

ქართულ ქრისტიანულ სააზროვნო სივრცეში ლაზარეს პიროვნებიდან წარმომდგარი სიმბოლო განსაკუთრებული დატვირთვით შემოდის. მისი საკრალური ფუნქცია არ შემოიფარგლება მხოლოდ სახარებისეული ვერსიით და ენიჭება ქართული მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებისა და განსაზღვრისათვის ღრმა ეზოთერული მნიშვნელობა.

ძველი მწერლობის ყოველმხრივ საყურადღებო ძეგლი „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“ ქართული ენის ფუნქციის განსაზღვრისას სახარებიდან როგორც სიმბოლოს სწორედ ლაზარეს ირჩევს, რომელმაც თავისი სიკვდილითა და აღდგენით ქართულ ენაში ჩამარხული საიდუმლოს გასაღების როლი უნდა იკისროს:

„დამარხულ არს ენაი ქართული
დღედმდე მეორედ მოსლვისა მესიისა საწამებლად.
რათა ყოველსა ენასა ღმერთმან ამხილოს ამით ენითა.
და ესე ენაი მძინარე არს დღესამომდე,
და სახარებასა შინა ამას ენასა ლაზარე ჰრქვიან
(იოანე ზოსიმე, 1990, გვ. 5).

ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში ბევრი საგულისხმო მოსაზრებაა გამოთქმული თხზულების შესახებ. ძირითადად მკვლევრები ყურადღებას ამახვილებენ სიტყვა „ენის“ მნიშვნელობაზე და მიიჩნევენ, რომ მასში იგულისხმება თვით ენა, ანბანი, ან კიდევ თავად ქართველი ერი. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ფრაზა, სადაც საუბარია ამ ენით უფლის მიერ სამყაროს განკითხვაზე.

ქართული თეოლოგიური თვალსაზრისითაც ლაზარე იგივეა ენასთან, ან კიდევ ერთან. ფაქტობრივად განსხვავება არც იმდენად დიდია, რადგან ქართული ენა ლოგიკურად იმავდროულად ითავსებს ეროვნულობის გაგებასაც. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II საუბრობს რა ლაზარეს შესახებ, „ქებაის“ იდეას იშველიებს და მიუთითებს, რომ „წმინდა ოთხთავის მიხედვით, ლაზარე მეგობარი იყო ქრისტესი. იგი მკვდრეთით აღადგინა მაცხოვარმა. ხოლო მის დებს, როგორც ძმის ჭირისუფლებს, სამარადისო ცხოვრება აღუთქვა. აზრი ნათელია, ღვთის ნებით, ქართული ენა მკვდრეთით აღდგენილ წმინდა ლაზარესთან არის გაიგივებული, ხოლო მის ჭირისუფლად შერაცხულია მთელი ქართველი ერი, რომელიც ვალდებულია დღენიდაც უფრთხილდებოდეს, ზრუნავდეს მისთვის, ვითარცა მართალი იოსები იფარავდა მტერთაგან ჩვილ ყრმას, მაცხოვარს ჩვენსას, იესო ქრისტეს“ (პატრიარქის ქადაგებიდან, www.patriarcate.ge).

როცა საუბარი შეეხება ლაზარეს ამბავს, აუცილებლად უნდა გამახვილდეს ყურადღება არა მხოლოდ მისი აღდგენის ფაქტზე, არამედ რწმენის, როგორც აუცილებელი ელემენტის, ფუნქციაზეც. ლაზარეს ოჯახს სწამდა, რომ მათი მეგობარი თვით მაცხოვარი იყო და ამ რწმენის გამოვლენა მხოლოდ მკვდრეთით აღდგენაში კი არ ხდება, არამედ იმ ქმედებასა და სიტყვებშიც, რასაც სჩადიან და ამბობენ ლაზარეს დები. დეკანოზი არჩილ მინდიაშვილი მართლაცა და მარიამის ფსიქონატურაში აღმოცენებული გრძნობების აქცენტირებით ქართველი

ერის ეთიკურ-ზნეობრივი აღზევების აუცილებელ პირობებზე მიანიშნებს: „უფალმა დაუშვა თავისი მეგობრის, ლაზარეს სიკვდილი, რომელიც „ყროდა-ლა“ (ყარდა). გამოსცადა სარწმუნოებაში დანი მისნი: მართა და მარიამი, რომელნიც სახარებაში ალეგორიულად რწმენას, ღრმა სინანულს, უფლის ჭკრეტასა და სტუმართმოყვარეობას განასახიერებენ და ლაზარე, „ოთხი დღის მკვდარი,“ მკვდრეთით აღადგინა. და თუ ქართველი ერი, რომელსაც სახარებასა შინა ლაზარე ჰქვიან, დაიბრუნებს თავის „ორ დას“, — ღრმა სინანულს, საკუთარი ცოდვების გამო, უფლის დიდების ჭკრეტას, ანუ გონებრივ ლოცვას, ჭეშმარიტ სტუმართმოყვარეობას, მაშინ ის გამოიცილება ქრისტესაგან სარწმუნოებაში (ა. მინდიაშვილი, 1980).

ძველ ქართულ მწერლობაში იოანე ზოსიმეს „ქებაის“ გარდა ცნობილია იოანე მინჩხის საგალობელი, რომელიც სადიდებელს აღუვლენს ლაზარეს აღდგენას. ასევე, დავით გურამიშვილი ტყვეობიდან გაქცევისას უფალს ევედრება აღადგინოს, როგორც ლაზარე:

გამაგონე ხმა საყვირთა, ამოიღე ხმა მქახეო,

ვით ლაზარეს დამარხულსა „აღდექ“ — თავსა დამძახეო!

(დ. გურამიშვილი, 1980 გვ. 134).

ქრისტიანთა შემეცნებაში ლაზარეს აღდგენის ფაქტი იმდენად ძლიერ რწმენით ემოციას ეფუძნება, რომ ყალიბდება მყარ მხატვრულ სახედ და შემდგომში მოდიფიკაციის საშუალებით არსებობას პარადიგმულად აგრძელებს.

ქართულ მწერლობაში ლაზარეს ლიტერატურული სახე კვლავ სახარების საძირკვილიდან მომდინარეა. მწერლები მიმართავენ სხვადასხვა ხერხს, — შედარებას, აღუზირებას, ციტირებას. სიმბოლო აღარ კონკრეტდება ერთ ნიშანზე და მრავალ თემას ითავსებს. მაცხოვრის მეგობრის ამბის მხატვრული დამუშავებისას მუდმივად მუსირებს მისი არსებითი ნიშანი — მკვდრეთით აღდგენა. ასე მაგალითად, ტერენტი გრანელის ლექსში „ფიქრები ქაქუცას მკვლელობის დღეს“ სახარების ლაზარესთან დაკავშირებული მონაკვეთი გადმოტანილია თანამედროვე სიბრტყეში, თუმცა იმავე სიმძაფრითა და ექსპრესიულობით. 1923 წელს გავრცელდა არასწორი ინფორმაცია საქართველოს ეროვნული გმირის - ქაქუცა ჩოლოყაშვილისა და მისი რაზმის განადგურების შესახებ. ტ.გრანელმა სწორედ ამ ფაქტს მიუძღვნა თავისი ლექსი. მასში ქაქუცას სიკვდილი და ქვეყნის დამუხუხრება ლაზარეს სიმბოლოს ტრანსფორმაციით ვლინდება:

„მათ საქართველო დღეს გულში დაჭრეს.

ახლა ძნელია სულის მიგნება...

მაგრამ ლაზარე აღსდგება მკვდრეთით,

აღდგება როგორც ღვთის სიყვარული!“

ლაზარეს სიმბოლოში „ქებაის“ ნარატივის გავლენით შემოდის მისი, როგორც ქვეყნის, მხატვრულ სახედ გაგებაც. ვალერიან ვეკუას ლექსში „შენ ხარ ლაზარე“ ლაზარე კოლხეთია, დროებით მიძინებული, რომელიც აუცილებლად უნდა აღსდგეს:

„მკვდარი არა ხარ, შენ ხარ მიძინარე,

აღსდგები მალე, როგორც ლაზარე,

იესოს ძმა ხარ, მისი მოყვარე,

ჩემო კოლხეთო, შენ ხარ ლაზარე!“

ამისათვის, პოეტის თვალსაზრისით, არსებობს ორი მნიშვნელოვანი პირობა: ერთი ჩაბუდებული ამბოხი სული (მითოსური ამირანის ალუზირება — ზ.კ.) და უფლის მიერ მინიჭებული უკვდავება. მაცხოვრის ძმად, ანუ მეგობრად, წოდებული ლაზარე — კოლხეთი უნდა აღდგეს, რადგან ის მკვდარი კი არ არის, არამედ ორთოდოქსული გაგებით მიძინებულია.

ახალი სამყაროს შექმნა, კაცობრიობის ცხოვრების მინი მოდელის ჩამოყალიბება უდიდესი ექსპრესიით ცხადდება გიორგი შალამბერიძის ლექსში „სურვილების ყულაბა“. ხისა და ისლის უბრალო სახლი და მასთან დაკავშირებული მიდამო ის ადგილია, სადაც დრო სტატიკიდან დინამიკაში უნდა გადავიდეს. ჩვეულებრივი ადამიანური სურვილები, კაცობრივი ცხოვრების ამსახველი ფრაზები მძლავრ დინამიკას იძენენ, სიცოცხლე ყველა საუკეთესო თვისებით წარმოსდგება და პირველმიზეზთან მიბრუნება შვილებისათვის შერჩეული სახელებით ხერხდება. „შვილებს სახელად მივცემდი თომას, ლაზარეს, პავლეს“ (გ. შალამბერიძე). ამ სიტყვებით ლექსს სახარებისეული ძღერადობა ეძლევა.

თითქმის ასეთივე ფუნქციას იძენს ლაზარეს ხსენება კატო ჯავახიშვილის ლექსში „შიშალი“. ლოგიკისა და სემანტიკური კანონების მიღმა აღმოცენებულ მედიტაციურ სამყაროში წარმოსახვითი და სახარებისეული ენაცვლება ერთმანეთს. ღრმააზროვანი მეტაფორები დედუქციურად და ინდუქციურად ავლენს ლირიკულ მეს. მყარი სემანტემები უცნობ შინაარსსაც იძენს და მის გასაგნებას მკითხველი ნაცნობი მნიშვნელობების საშუალებით ახერხებს. პოეტის სულში ჩნდება ნაცნობი მნიშვნელობების საშუალებით ახერხებს. პოეტის სულში ჩნდება გამოქვაბული და ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს ეს მისი სამოსია; თვით სული გოდების კედელთან რჩება, როგორც გახდილი საცმელი და ასეთ ორმაგ სიტარიელეში (სიკვდილში) შეიგრძნობა მაცხოვრის სასწაული, რასაც პოეტი გარედან კი არ გვიჩვენებს, არამედ შიგნიდან, გამოქვაბულიდან, სადაც სუფევს „ლაზარე — ჯერ კიდევ შავ-ბნელ აკლდამაში და მწუხრის ლოცვაზე დახრილი თვალები“ (კ. ჯავახიშვილი, 2009, გვ. 23).

აღდგენის ფაქტი პოეტის ცნობიერში მყოფობს, მკითხველი კი თითქოს გამოქვაბულის ლოდია. ყოფნასა და არყოფნას შორის გავლებული ერთგვარი ზღვარი ქმნის აბსტრაქტულ მესამე წევრს, რომელიც ითავსებს სხვა სარწმუნოების (მაჰმადიანური, ბუდისტური) აღმსარებელ მისტიკურ პერსონას. იკვრება მჭიდრო კავშირი და სამად დაშლილი ერთი შეგრძნება თხზულების მხატვრულ სივრცეში ამოვებისაგან გაქცევის ნდომაში გადაიზრდება.

მსგავსი მედიტაციური ხილვები და სახარებისეული ტექსტის ორიგინალური ტრანსფორმირებაა გიორგი ლობჯანიძის ლექსში „ლაზარე“. ლირიკული გმირი აქ თვითონ ლაზარეს ენით მეტყველებს და დახშული არიდან თითქოს მაცხოვარს ეძახის. იასამნების მხატვრული სახით შექმნილი ესთეტიკური ეფექტი მხოლოდ შირმაა, რომლის იქით „ქვარტილიანი ქალაქი“ მოჩანს. ლექსის არქიტექტონიკაში თანდათან შემოიჭრება ტრივიალური შეგრძნებები. უფრო სწორად, სულიერი წამება გასაგნებულია ბანალურ, თუმცა მგრძობელობის ხარისხით არანაკლებ მძაფრ ტანჯვაში, — ისეთში, როგორიცაა კბილის ტკივილი. ყოფიერის ასეთი ჩართვა ლექსის ორმაგ კოდირებას განაპირობებს. ერთი მხრივ, თხზულებაში ვითარდება ლაზარეს ამბავი, მეორე მხრივ, მასში შემოდის კიდევ სხვა ტექსტი, რომელიც ადამიანური გრძობების აქცენტირებით ლაზარეს მხატვრულ სახეს ახალ დატვირთვას აძლევს.

„მე აღვსდექი, აღვსდექი:
გეძახი იასამნების იქითა მზრიდან,
ჭვარტლით გადალესილი ქალაქის ბოლოდან.
რომ მე შენ მჭირდები,
რომ კბილი მტკივა და არაფრით არ არის
გაუმხელელი სიყვარული
კბილის ტკივილზე უფრო მოსათმენი“.

გ. ლობჯანიძის ლექსის ლირიკული გმირი არის ლაზარე, როგორც ადამიანი, რომელიც კვლავ მოვიდა სამზეოზე, თუმცა მას ბოლომდე უჭირს შემოსვლა ჩვეულებრივ ადამიანურ სივრცეში, რადგან თუ ის უკვე ცოცხალი ადამიანია, მაშინ მისთვის დამახასიათებელი თვისებებიც უნდა ჰქონდეს. აქ მხოლოდ სიყვარულზეა საუბარი. რა თქმა უნდა, ქრისტეს მიერ გაცოცხლებულ ადამიანს უნდა ჰქონოდა ეს გრძობა („და რახან ვცოცხლობდი, უნდა მყვარებოდა“ — გ.ლ.). მაგრამ ავტორი აქ საუბრობს გრძობის გამხელასა და შესაბამისად მისი მოთმენის სიძნელეზე. მეტიც, პოეტს სიყვარული უძლიერეს გრძობად აქვს წარმოდგენილი. ლირიკულ გმირს უსიყვარულო ცხოვრებაში მოუწია დაბრუნება. ეს კი სენსორულ შეგრძნებათა დონეზე სიცივიტ ცხადდება. დამცავი საშუალება, პერანგის საყელო, შედარებულია საფლავის ლოდთან. თვისება, რითაც ეს ორი სემანტიკურად აბსოლუტურად განსხვავებული სიტყვა ერთმანეთს ედარება და წყვილს ქმნის, არის სიმძიმე. საფლავის ლოდი თავისი ფიზიკური თვისების გამოა მძიმე, ხოლო პერანგის საყელო უსიყვარულო სივრცეში მძიმდება, რადგან ის გარდაიქმნება ერთგვარ დამცავ ფენად, რითაც ლირიკული გმირი თავის უსიყვარულო არსებობას შემოსაზღვრავს. გ. ლობჯანიძის ლაზარე ნაღვლიანად მიმართავს მაცხოვარს:

„და რატომ მაცოცხლებდი, რატომ მაცოცხლებდი?!
თუკი სიკვდილივით მთრგუნავს სიყვარული.
თუკი შენ — სიკვდილით სიკვდილის დამთრგუნველმა
არ თქვი, სიყვარული როგორღა დამეთრგუნა“.

ლექსის ნაღვლიან ტონს ქმნის გამეორებები და რიტორიკული მიმართვები. ლირიკულ გმირს შინაგანი ხმა წამითაც არ ავიწყებინებს, რომ ის სამი დღის მკვდარია. მკვდარია, რადგან ვერ დათრგუნა სიყვარული და ამიტომაც ის ბოლომდე ვეღარ აღსდგება. მისი ბარიერი მერყეობს იასამნებიდან პერანგის საყელომდე. ის გაუცხოებულია თავისი გრძობით, ამიტომაც ასეთ გაცოცხლებას კვლავ სიკვდილს ამჯობინებს. ლაზარეს მხატვრული სახის ახლებური რეცეფციით პოეტი ცდილობს შექმნას რაც შეიძლება მძაფრი, ტკივილიანი განწყობა და ლაზარეს აღდგენა უსიყვარულო ყოფნასთან დააკავშიროს.

ლაზარეს მკვდრეთით აღდგენის ამბავი, უფრო სწორად ის, რაც შემდეგ უნდა მომხდარიყო, პოეტ ნინო დარბაისელის ლირიკული აპოკრიფის ძირითადი თემა ხდება. სახარებიდან ცნობილია, როგორ აღადგინა იესომ ლაზარე; ასევე, გადმოცემით ისიცაა ცნობილი, რომ მან 30 წელი იცხოვრა. მაგრამ ის, რასაც განიცდიდა მკვდრეთით აღმდგარი და როგორი იყო საიქიოგამოვლილი ადამიანის ცხოვრება, ამის შესახებ სახარება დუმს. ძალაუფლებურად მოკვდავთა სააზროვნო ველში ჩნდება უამრავი ვერსია, — როგორ იცხოვრებდა ლაზარე, თუნდაც იესოს ჭვარზე გაკერის შემდეგ, ან მოისურვებდა თუ არა ის უფლის ჭვარცმის შემდეგ სიცოცხლეს. ასეთი ვერსიების დასახელება შეიძლება უსასრულოდ

გაგრძელდეს. ამ შემთხვევაში ნ. დარბაისელის ლექსი „ლაზარე“ რამდენადმე სავარაუდო პასუხს სცემს იმ კითხვათა ნაწილს მაინც, რომლებიც ძალაუვნებურად გაკრთება გონებაში ლაზარეს ეპიზოდთან დაკავშირებით.

პოეტი თხზულებას ლაზარეს სიტყვებით იწყებს:

მართა მართალია.

დამთავრდა მარიამ,

ჯვარს აცვეს იესო,

განიბნენ სხვანი

და ვიდრე განიხვნენ

კარნი ზეცათანი,

მოაწყდა ქვეყანას

გოდების ღვარი” (ნ. დარბაისელი, 2004).

ამ შემთხვევაში შეიძლება დავაკონკრეტოთ დრო, — როცა ჯვარს აცვეს მაცხოვარი და ასევე დავაფიქსიროთ სულიერი მდგომარეობაც, რომლის ტრაგიზმს გამოავლენს სიტყვა „დამთავრდა“. ლექსის დროითი ლოკალი საკმაოდ მცირეა. ფაქტობრივად შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს არის წითელი პარასკევი, როცა უფლის მეგობარი იმდენად სულშეძრულია, რომ ძალაუვნებურად იწყებს ფიქრს საკუთარი სიცოცხლის მნიშვნელობაზე. ის თითქოს იმეორებს დების ფრაზებს და მკითხველს ექმნება წარმოდგენა იმის შესახებ, — როგორი იყო საიქიოდან მობრუნებული, რაღაც იდუმალნარევი გაცოცხლებული კაცი, რომელიც „ცოცხლებს აღარ გავდა“. მის სიტყვებში აშკარად ჩანს ღვთისმოსაობა და უფლისადმი მორჩილება. სიცოცხლეცა და მკვდრეთით აღდგენაც ერთი სიტყვითაა გაერთიანებული („მორჩილად ვიცოცხლე, მორჩილად აღვსდექი“).

მანამდე კი პოეტი მკაფიოდ წარმოგვიდგენს, რამდენად დიდი იყო გლოვა. დებთან ერთად დამწუხრებულყოფიერ ხალხი და თვით იესოც ტირიდა. „მისი ტირილი ლაზარეს სამარხთან (და ცრემლოდა იესუცა“ — იოანე 11,35; ნინო დარბაისელთან: „ტიროდა იესოც“) მაცხოვრის ადამიანური ბუნების გამოვლენა და, ამდენად, მისი ორბუნებოვნების დამადასტურებელია” (ლ. ბრეგვაძე, 2004). ოთხი დღის შემდეგ იესო სიტყვებით „გამოვედ, გამოვედ“ აცოცხლებს მეგობარს. გამოქვაბულში, მასასადამე, საიქიოს ბნელში მყოფი ლაზარე უნდა გავიდეს სინათლეში — ცოცხალთა სამყოფელში. ლექსში იგივე სიტყვები მეორედ ხმიანდება და კრავს წრეს — მაცხოვარი კვლავ მოუხმობს ლაზარეს. ის კვლავ სიბნელეშია, ანუ რაც მკვდრეთით აღდგენის დროს სინათლედ და ცხოვრებად მოიაზრებოდა (რადგან მაცხოვარი ამქვეყნად, ცოცხალთა შორის იმყოფებოდა), ახლა სიბნელეს, უკუნს წარმოადგენს, რადგან ხალხმა, მიუხედავად ლაზარეს აღდგენისა, მაინც ვერ ირწმუნა იესოს ღვთაებრიობა.

„კვლავ კართან მომდგარი

ვერ გიცნო ვერავინ,

მგზავრი თუ ეგონე,

შორისკენ მსწრაფი.

„გამოვედ, გამოვედ!“

—შენი ხმა მომესმის.

რაბი, რა ბინდია,

მოვდივარ, რაბი”.

ადამიანთა სამყოფელი გამოქვაბულის მნიშვნელობით იტვირთება. არის კიდევ ერთი განსხვავება: თუ ლაზარეს მკვდრეთით აღდგენის დროს უფალს

ყველა მიეგება, ახლა ის შეუცნობელია, რადგან უარყვეს როგორც დმერთი. მისი ხილვა მხოლოდ მორწმუნე და ერთგული ლაზარესთვისაა შესაძლებელი, რომელიც ესწრაფვის შეუერთდეს მაცხოვარს, წავიდეს ცოდვილი მიწიდან (გამოქვაბულიდან). მისთვის საიქიო სანუკვარი ადგილი ხდება, რადგან თავის უფალთან ჰპოვებს სასუფეველს.

ლექსის აკუსტიკური დახვეწილობა არა მარტო რიტმული ჰარმონიით მიიღწევა, არამედ ცალკეული ბგერათკომპლექსების გამეორებითა და სარიტმო სიტყვების თანხმიერების ველიდან კონტექსტუალურ ველში გადატანით. ასეთი მხატვრული ოსტატობა ქმნის სმენითი ეფექტის წარმოსახვითობას და გადმოცემული ამბავი არა მხოლოდ ისმინება, არამედ ხედვაც შესაძლებელი ხდება. ასევე, ენის მოხდენილი არქაიზება სახარების სურნელსაც სძენს ამ ლექსს და კიდევ ერთხელ მთელი სიცხადით შეგვაგრძნობინებს უფლის სასწაულის დიდებულებას.

ლაზარეს სიმბოლო მყარ კონცეპტად რჩება ქართულ მწერლობაში. მისი გამორჩეულობა — მკვდრეთით აღდგენა — ქმნის მხატვრული სახის განსაკუთრებულობას. რწმენაში გამოვლენილი სიცოცხლის დაბრუნების მისტერია ლირიკაში გარდასახულია და მრავალსახეობით ცნაურდება მედიტაციებსა და პოეტურ ხილვებში. იქმნება ლიტერატურული პარადიგმა, რომელიც სხვადასხვა კონტექსტში იტოვებს ძირითად ფუნქციას და პოეტური ტრანსფორმაციით კვლავ უბრუნდება პირველსაწყისს.

დამოწმებული ლიტერატურა

ახალი აღთქმა, 1993 - ახალი აღთქმა, და ფსალმუნები, ბიბლიის თარგმნის ინსტიტუტი, სტოკჰოლმი, 1993.

ლ. ბრეგვაძე, 2004 - ლ. ბრეგვაძე, ლირიკული აპოკრიფი, გაზ. „ჩვენი მწერლობა“, 13-19.II, 2004.

ტ. გრანელი, ფიქრები ქაქუცას მკვლევლობისას. www.lib.ge.

დ. გურამიშვილი, 1980 - დ. გურამიშვილი, დავითიანი, თხზულებათა სრული კრებული, თბ., 1980.

ნ. დარბაისელი, 2004 - ნ. დარბაისელი, ლაზარე, გაზ. „ჩვენი მწერლობა“, 13-19.II, 2004.

ვ. ვეკუა, შენ ხარ ლაზარე. <http://valerian vekua.blogspot.com>.

იოანე ზოსიმე, 1990 - იოანე ზოსიმე, ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი, სხვა საქართველო სად არი, თბ., 1990.

ლაზარეს შაბათი. www.politi.ge.

გ. ლობჯანიძე, ლაზარე, www.lib.ge.

ა. მინდიაშვილი, 1980 - დეკანოზი არჩილ მინდიაშვილი, ლაზარე, გამოვედ გარე. www.ortodoxy.ge.

პატრიარქის ქადაგებიდან, საქართველოს საპატრიარქო. www.patriarcate.ge.

გ. შალამბერიძე, სურვილების ყულაბა, www.lib.ge.

წმინდანთა სახელები. www.orthodoxy.ge.

კ. ჭავჭავიძე, 2009 - კ. ჭავჭავიძე, ჰიმალაი, ჟურნ. „ჩვენი მწერლობა“, №7, 2009.

ZEINAB KIKVIDZE

ON THE FICTIONAL TRANSFORMATION OF THE LAZARUS
IMAGE IN THE GEORGIAN LITERATURE

The resurrection of Lazarus of Bethany is one of the most important passages and the mysterious miracle of Christ in the New Testament. The symbol that originated from Lazarus' personality has entered the Christian Georgian space of thought with particular meaning. Its sacral function is not confined to only the Gospel version as it has acquired profound esoteric significance in the shaping and determining of the Georgian worldview. In the consciousness of a Christian the fact of restoring Lazarus to life is based on the solid emotion of the underlying faith which is formed into a stable literary image, paradigmatically maintaining its existence through modifications.

The image of Lazarus in the Georgian literature stems from the Gospel. Writers apply various figures of speech, comparisons, allusions, citations for its expression. The symbol of Lazarus comprises multiple themes and it does not follow to a single sign representation. However, its artistic treatment conjures up 'his resurrection' as the most essential and intensive property of the imagery.

The symbol of Lazarus maintains as a stable concept in the Georgian literature. The very fact of "restoring to life" endows it with an outstanding quality. In poetry the mystery of returning to life is revealed through the faith, which yields to multifaceted transformations by way of meditations and poetic visions. Consequently, there arises a literary paradigm which tends to retain its essential function in different contexts going over backward to its origin by means of the poetic transformation.

მამუკა მენაბდე

**ქართული სამეფო-სამთავროების
შიდაპოლიტიკური ურთიერთობების
ისტორიიდან XVI საუკუნის 40-50-იან წლებში**

XVI საუკუნის 40-50-იან წლებში ქართული სამეფო-სამთავროების შიდაპოლიტიკური ურთიერთობების ცენტრში სახელმწიფოებრიობის თვალსაზრისით ერთიანი ქართული სახელმწიფოს მთავარი მემკვიდრე ქართლის სამეფო იყო. ამ დროს ქართლის სამეფოს ირანის ხუთი ფართომასშტაბიანი ლაშქრობის გადატანა მოუწია. ამ ლაშქრობებს დიდი გავლენა ჰქონდა ქართული სამეფო-სამთავროების შიდაპოლიტიკურ ურთიერთობებზე.

ამ ხანებში ირან-ოსმალეთის ომი მიმდინარეობდა. ეს ომი 1514 წელს დაიწყო და დროგამოშვებით 1555 წლამდე გაგრძელდა. თავდაპირველად ომში ოსმალებმა მოიპოვეს ინიციატივა, შემდეგ ირანის შაჰი თამაზი (1524-1576) შეეცადა სიტუაციის შეცვლას. შექმნილ ვითარებაში შაჰ-თამაზმა საქართველოს მიმართ მეტისმეტად მკაცრი პოლიტიკის გატარება მიიჩნია საჭიროდ.

1541 წელს შაჰ-თამაზმა საქართველოში ლაშქრობა მოაწყო. მაშინ ირანის შაჰმა თბილისის ციხე აიღო და იქ თავისი გარნიზონი ჩააყენა. ქართლის მეფე ლუარსაბ I-ს (1527-1556) ირანელთათვის მორჩილების გამოცხადება არ უფიქრია და შაჰ-თამაზმა ტყვეების დიდი რაოდენობით და სხვა ნადავლით საქართველო დატოვა (ჰასან რუმლუს ცნობები, 1966, გვ. 22-23; ბერი ეგნატაშვილი, 1959, გვ. 357; ახალი ქართლის ცხოვრება, 1959, გვ. 496-497; ვახუშტი, 1973, გვ. 402).

შაჰ-თამაზის საქართველოში განხორციელებულ პირველივე ლაშქრობას დიდი გავლენა ჰქონდა ქართულ შიდა ურთიერთობებზე. ამ ლაშქრობამდე ლუარსაბ I-ს იმერეთისა და კახეთის მეფეებთან ნორმალური ურთიერთობა ჰქონდა. ახლა კი, საქართველოში ლაშქრობის შემდეგ ირანის შაჰი ყარაბაღს იმყოფებოდა, როდესაც მასთან იმერეთის მეფე ბაგრატ III (1510-1565) და კახეთის მეფე ლევანი (1518-1574) გამოცხადნენ და მორჩილება გამოუცხადეს (ბერი ეგნატაშვილი, 1959, გვ. 357; ახალი ქართლის ცხოვრება, 1959, გვ. 498; ვახუშტი, 1973, გვ. 572, 812). იმერეთისა და კახეთის მეფეთა მოქმედება ამ შემთხვევაში, რასაკვირველია, საერთოქართულ ინტერესებს არ პასუხობდა. მათ შაჰ-თამაზისთვის მორჩილება კი არ უნდა გამოეცხადებინათ, არამედ ქართლის მეფისათვის უნდა დაეჭირათ მხარი მის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ბაგრატ III ამ ხანებში ცდილობდა სამცხეზე თავისი ხელისუფლება გაეგრძელებინა, რაც ოსმალთათვის, ცხადია, მიუღებელი იყო. ოსმალებმა სამცხეში 1545 წელს დიდი ლაშქარი გამოგზავნეს. ბაგრატ III-მ გურიელსა და დადიანს დახმარება სთხოვა. გურიელი თავისი ლაშქრით ბაგრატის გვერდით დადგა, ხოლო დადიანმა ბაგრატს დახმარებაზე უარი განუცხადა. დადიანი იმის გამო იყო განაწყენებული, რომ მურჯახეთის ბრძოლის (1535) შემდეგ, როცა იმერთა მეფემ დროებით სამცხე შემოიერთა, მან აქარა და ლაზეთი გურიელს გადასცა.

ბაგრატ იმერთა მეფემ ოსმალების წინააღმდეგ ქართლის მეფესაც სთხოვა დახმარება. ლუარსაბმა ბაგრატის თხოვნა მიიღო. ეს ფაქტი საინტერესოდ აქვთ გადმოცემული XVIII საუკუნის ქართველ მემკვიდრეებს. ისინი არ ამარტო ფაქტს აღწერენ, არამედ იქვე ერთგვარად ლუარსაბის მთელი მოღვაწეობის განმაზოგადებელ შეფასებას ახდენენ და აღნიშნავენ, რომ ქართლის მეფე არ იფარგლებოდა პირადი, კერძობითი და ვიწრო კუთხური ინტერესებით; იგი საერთოქართული ინტერესების შესაბამისად მოქმედებდა, ავმეხსიერი არ იყო და იმ ქართულ სამეფო-სამთავროებსაც კი ეხმარებოდა საჭიროების ჟამს, რომელთა მეთაურებიც განსაცდელში მას მარტო ტოვებდნენ (ბერი ეგნატაშვილი, 1959, გვ. 358; ახალი ქართლის ცხოვრება, 1959, გვ. 499; ვახუშტი, 1973, გვ. 403).

სამცხეში შემოჭრილ ოსმალებსა და ქართველთა გაერთიანებულ ლაშქარს შორის 1545 წელს სოხოისტას ველზე შედგა ბრძოლა, სადაც ოსმალებმა გამარჯვება მოიპოვეს. ამის შემდეგ ოსმალთათვის სამცხის სრულად დასაპყრობად გზა ხსნილი იყო.

სოხოისტას ბრძოლის შემდეგ ლუარსაბ მეფე თავის გავლენას ჯავახეთში ისევ ინარჩუნებდა, რაც სამცხის ათაბაგ ქაიხოსრო მეორისთვის სრულიად მიუღებელი იყო. ამასთანავე, ქაიხოსროსთვის აუტანელი გახდა ის პოლიტიკა, რომელსაც ოსმალეთი სამცხეში ატარებდა. რთულ მდგომარეობაში მყოფმა ქაიხოსრომ შაჰ-თამაზს თხოვა დახმარება, რის შედეგადაც 1547 წლის იანვარში ყიზილბაშთა ჯარი საქართველოში შემოვიდა. ყიზილბაშებმა ჯერ ჯავახეთი დაარბიეს, შემდეგ - ქვემო ქართლი. ქართლის მეფის მორჩილების მიღება კი მათთვის ამჯერადაც მიუღწეველ ამოცანად დარჩა.

აღსანიშნავია, რომ ისქანდერ მუნში და ფარსადან გორგიჯანიძე გვაწვდიან ცნობებს, რომ იმერეთისა და კახეთის მეფეები ამ ლაშქრობის მსვლელობისას გამოცხადდნენ შაჰ-თამაზთან და საომარ ოპერაციაში დაეხმარნენ (ისქანდერ მუნშის ცნობები, 1969, გვ. 17; ფარსადან გორგიჯანიძე, 1926, გვ. 5).

იმის გამოსარკვევად, იმერეთისა და კახეთის მეფეებმა მართლაც მიიღეს თუ არა მონაწილეობა ამ ლაშქრობაში, პრიორიტეტული მნიშვნელობა უნდა მიეცეს ჰასან რუმლუს ცნობებს, ვინაიდან ის პირადად მონაწილეობდა ლაშქრობაში. ჰასან რუმლუ კი აღნიშნავს, რომ მხოლოდ საქართველოს დატოვების შემდეგ გამოცხადდნენ შაჰთან ქართველი მეფეები, რომლებიც მან დაასაჩუქრა და თავ-თავიანთ სამეფოებში დააბრუნა (ჰასან რუმლუს ცნობები, 1966, გვ. 26). ამდენად, ჩვენ გვინდა დავეთანხმოთ რ. კიკნაძეს და მ. რეხვიაშვილს, რომლებიც ჰასან რუმლუს აღნიშნული ცნობის საფუძველზე მიიჩნევენ, რომ ამ ლაშქრობაში იმერეთისა და კახეთის მეფეებს მონაწილეობა არ მიუღიათ (ჰასან რუმლუს ცნობები, 1966, გვ. 58; მ. რეხვიაშვილი, 1989, გვ. 42).

1551 წელს სამცხე-საათაბაგოში არზრუმის ფაშა ისქანდერი შემოიჭრა და სწორედ ამ დროს ქართლის მეფე ლუარსაბმა სამცხის მიმართულებით ილაშქრა. ამ სიტუაციაში ქაიხოსრო ათაბაგმა ირანის შაჰს თხოვა დახმარება, რის საპასუხოდ შაჰ-თამაზმა საქართველოში თავისი მესამე ლაშქრობა მოაწყო. ისქანდერ ფაშამ არტანუჯის ციხეს თავი მიანება. ირანელებმა ამ შემთხვევაში ჯერ სამცხეში გამოავლინეს დიდი სისასტიკე და შემდეგ ქართლში. ლუარსაბ მეფეს არც ამჯერად უფიქრია ირანელებისთვის მორჩილების გამოცხადება.

ირან-ოსმალეთის ომი გადაწყვეტ ფაზაში შევიდა. 1553 წელს ოსმალეთმა ირანის წინააღმდეგ მორიგი ძლიერი სამხედრო ოპერაციების სერია დაიწყო. ამ დროს ოსმალეებმა სამცხეში ელჩი გამოგზავნეს. ელჩმა მოახერხა იმ დაპირების მიღება, რომლის მიხედვით სამცხე ირან-ოსმალეთის ბრძოლებში ნეიტრალური იქნებოდა. წარმატებულად განხორციელებული მისიის შემდეგ ელჩი უკან გაბრუნდა და გზაში ის უცნობმა პირებმა სიცოცხლეს გამოასალმეს. ე. მამისთვალიშვილი მიიჩნევს, რომ იმ პირების უკან, რომლებმაც ელჩი მოკლეს, ქართლისა და იმერეთის მეფეები იდგნენ და ეს მეფეებმა იმიტომ გააკეთეს, რომ ისინი დაინტერესებული იყვნენ ათაბაგის ავტორიტეტის შელახვით (ე. მამისთვალიშვილი, 1981, გვ. 139-140).

ირან-ოსმალეთის ომის ფინალურ სტადიაზე მოსალოდნელი საზავო მოლაპარაკების წინ დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა იმას, იქნებოდა თუ არა ქართლის მეფე შაჰ-თამაზის მიერ დამორჩილებული. 1554 წლის ივლის-აგვისტოში შაჰ-თამაზმა საქართველოში მეოთხე ლაშქრობა მოაწყო. ამ ლაშქრობის განხორციელებამდე შაჰ-თამაზი შირვანს იმყოფებოდა, სადაც მასთან გამოცხადდა ლევან კახთა მეფე და მორჩილება გამოუცხადა (ვახუშტი, 1973, გვ. 575; შაჰ-თამაზი, 1976, გვ. 52, 83-84).

შაჰ-თამაზის საქართველოში განხორციელებულ ლაშქრობებს შორის ეს მეოთხე ლაშქრობა ყველაზე უფრო სასტიკი იყო და მისი მთელი სიმძიმე ამჟამადაც ქართლის სამეფომ გადაიტანა. მტერმა ვერც ამჯერად მიიღო ქართლის მეფის მორჩილება. ყიზილბაშებმა ქართლიდან 30 ათასი ტყვე წაიყვანეს. შაჰ-თამაზის ყველაზე მნიშვნელოვან ტყვეს - ლუარსაბის დედას ნესტან-დარეჯანს ირანელებისთვის მორჩილების გამოცხადება არ უფიქრია და სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა (ფარსადან გორგიჯანიძე, 1926, გვ. 7-8; ბერი ეგნატაშვილი, 1959, გვ. 364-365; ახალი ქართლის ცხოვრება, 1959, გვ. 506-507; ვახუშტი, 1973, გვ. 404-405).

ჩვენ გვაქვს ცნობა, რომ ამ ლაშქრობისას შაჰ-თამაზმა არადეთის წყალი, ალი, სურამი და ახალდაბა დაიკავა, რის გამოც ბაგრატ იმერთა მეფისაგან პროტესტი მიიღო (გ. მამულია, 1960, გვ. 14; დ. წიტიანიშვილი, 2004, გვ. 5). შესაძლებელია, შაჰ-თამაზის მიმართ გამოხატული ბაგრატის პროტესტი იმაზეც მიგვანიშნებდეს, რომ იმერეთის მოსაზღვრედ მდებარე ქართლის ტერიტორიები ბაგრატსა და ლუარსაბს შორის ცილობის საგანია, რაც ერთი შეხედვით სრულიად მიუღებელია. თუმცა, ამის მიუხედავად, ობიექტურად ეს პროტესტი საერთოქართული ინტერესების გამომხატველია, ვინაიდან ბაგრატი თავისი პროტესტით რეალურად ლუარსაბს უჭერდა მხარს შაჰ-თამაზის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამას გარდა, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ლაშქრობისას ლუარსაბს აუცილებლობამ აიძულა, რომ დროებით თავშესაფარი ქართლის გარეთ ეძებნა, რისი პოვნაც მან იმერეთში ბაგრატის დახმარებით მოახერხა (ახალი ქართლის ცხოვრება, 1959, გვ. 507; ვახუშტი, 1973, გვ. 815).

ამრიგად, შაჰ-თამაზის საქართველოში განხორციელებული მეოთხე ლაშქრობისას განვითარებული მოვლენები აჩვენებს, რომ ქართლისა და იმერეთის სამეფოების ურთიერთობაში უკვე ცვლილებაა მომხდარი. ბაგრატს კარგად შეეძლო დაენახა, რომ ის პოლიტიკა, რომელსაც იგი შაჰ-თამაზის მიმართ ატარებდა, შედეგიანი და წარმატებული ვერ აღმოჩნდა. იმაქამდ იმერთა მეფემ ვერც სამცხეზე გააგრძელა თავისი ხელისუფლება და ოდიშისა და გურიის

ერისთავებიც გამოვიდნენ მისი კონტროლიდან. ამის შემდეგ ბაგრატი ბოლოს და ბოლოს უნდა მიმხვდარიყო, რომ აუცილებელი იყო პოლიტიკური კურსის ცვლილება, კერძოდ, ის, რომ მას ქართლთან ურთიერთობა უნდა გაეუმჯობესებინა და ირანს დაპირისპირებოდა.

აქვე უნდა შევჩერდეთ შაჰ-თამაზის საქართველოში განხორციელებული მეოთხე ლაშქრობის მიმართ სამცხის სამთავროს დამოკიდებულების თაობაზე. როგორც ვიცით, აქამდე შაჰ-თამაზის საქართველოში განხორციელებულ მეორე და მესამე ლაშქრობაზე თავისი უარყოფითი ასახვა ჰპოვა სამცხისა და ქართლის გართულებულმა ურთიერთობამ. ამ ურთიერთობის გართულება ათაბაგის მოღალატეობრივმა პოლიტიკამ გამოიწვია. ახლა კი, შაჰ-თამაზის მეოთხე ლაშქრობისას ათაბაგის უარყოფითი როლი არ გამოკვეთილა. შესაძლებელია, 1553 წელს სამცხეში მოვლინებული ოსმალთა ელჩის მისიამ ითამაშა ამაში თავისი როლი და სამცხემ ამის გამო გამოიჩინა ნეიტრალიტეტი.

1555 წელს 29 მაისს უკვე ამასიაში ოსმალეთსა და ირანს შორის ზავი დაიდო. ამ ზავით ოსმალეთს მიეკუთვნა იმერეთის სამეფო, ოდიშ-გურიის სამთავროებით და სამცხე-საათაბაგოს დასავლეთი ნაწილი - ტაო, შავშეთი, კლარჯეთი (ჭოროხის აუზი); ირანს - ქართლისა და კახეთის სამეფოები და სამცხე-საათაბაგოს აღმოსავლეთი (უდიდესი) ნაწილი (მტკვრის აუზი).

ამასიის ზავის დადების შემდეგ ლუარსაბის პოლიტიკა არ შეცვლილა. ქართლის მეფე სამშობლოს თავისუფლებისა და ერთიანობისათვის ქედმოუხრელ ბრძოლას განაგრძობდა, რის საპასუხოდ ყარაბაღის ბეგლარბეგი შავერდი სულთანი (რომელსაც შაჰ-თამაზმა ლუარსაბის მეთვალყურეობა დაავალა) 1556 წელს თავისი ლაშქრით ქართლში შემოვიდა. ბრძოლა მოხდა გარისთან, ქციის (ზრამის) ხეობაში. ქართლის სამეფოს ლაშქარი მტერს ისევ ეუღლად დაუბრისპირდა, თუმცა გამარჯვებას მაინც დაეუფლა. ლუარსაბ მეფე თავისი ჭარმაგი ასაკის მიუხედავად ბრძოლაში მონაწილეობდა და ქართველთა გამარჯვებაში თავისი გმირული სიკვდილით დაიდო წვლილი (ფარსადან გორგიჯანიძე, 1926, გვ. 9; ბერი ეგნატაშვილი, ახალი ქართლის ცხოვრება, 1959, გვ. 365-366, 509-510; ვახუშტი, 1973, გვ. 405-406).

ამგვარად, XVI საუკუნის 40-50-იან წლებში საქართველოში ირანმა ხუთი ფართომასშტაბიანი ლაშქრობა განახორციელა. ირანელთა ლაშქრობების მთავარი სამიზნე საქართველოში ერთიანი ქართული სახელმწიფოს მთავარი მემკვიდრე ქართლის სამეფო იყო. ირანელთა ლაშქრობებმა ქართული სამეფო-სამთავროების შიდაპოლიტიკური ურთიერთობების გამწვავებას შეუწყო ხელი. ქართლის სამეფო მტერს განმარტოებულად უპირისპირდებოდა, იმერეთისა და კახეთის მეფეებმა ირანელებს მორჩილება გამოუცხადეს და ქართლის სამეფოს ირანელების წინააღმდეგ ბრძოლაში თითქმის არანაირი დახმარება არ გაუწიეს. ამის მიუხედავად, მტერმა ქართლის სამეფოს მორჩილება ვერ მიიღო, რასაც შექმნილ ვითარებაში უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა და მთელ საქართველოში ქართული სულის გაძლიერებას უწყობდა ხელს.

დამოწმებული ლიტერატურა

ახალი ქართლის ცხოვრება, 1959 - ახალი ქართლის ცხოვრება, მესამე ტექსტი, "ქართლის ცხოვრება", ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, II, თბ., 1959.

ბერი ეგნატაშვილი, 1959 - ბერი ეგნატაშვილი, ახალი ქართლის ცხოვრება, პირველი ტექსტი, "ქართლის ცხოვრება", II, თბ., 1959.

ვახუშტი, 1973 - ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, "ქართლის ცხოვრება", IV, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბ., 1973.

ისქანდერ მუნშის ცნობები, 1969 - ისქანდერ მუნშის ცნობები საქართველოს შესახებ, სპარსული ტექსტი ქართული თარგმანით გამოსცა ვ. ფუთურიძემ, შენიშვნები დაურთო დ. კაციტაძემ, თბ., 1969.

ე. მამისთვალიშვილი, 1981 - ე. მამისთვალიშვილი, საქართველოს საგარეო პოლიტიკური ურთიერთობანი XV საუკუნის მეორე ნახევარსა და XVI საუკუნეში, თბ., 1981.

გ. მამულია, 1960 - გ. მამულია, XVI საუკუნის ქართველთა ისტორიისათვის, "დროშა", №5, 1960.

მ. რეხვიაშვილი, 1989 - მ. რეხვიაშვილი, იმერეთის სამეფო (1462-1810 წწ.), თბ., 1989.

ფარსადან გორგიჯანიძე, 1926 - ფარსადან გორგიჯანიძის ისტორია (ამონაბეჭდი "საისტორიო მოამბიდან", წ. II, 1925), ტფ., 1926.

შაჰ-თამაზი, 1976 - შაჰ-თამაზის საუბარი ოსმალეთის ელჩებთან, სპარსული ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, თარგმნა, შენიშვნები და წინასიტყვაობა დაურთო კ. ტაბატაძემ, თბ., 1976.

დ. წიტიშვილი, 2004 - დ. წიტიშვილი, იმერეთის სამეფოს პოლიტიკური გეოგრაფიიდან, ქუთაისი, 2004.

ჰასან რუმლუს ცნობები, 1966 - ჰასან რუმლუს ცნობები საქართველოს შესახებ, სპარსული ტექსტი ქართული თარგმანითა და შესავლით გამოსცა ვ. ფუთურიძემ, შენიშვნები დაურთო რ. კიკნაძემ, თბ., 1966.

MAMUKA MENABDE

FROM THE HISTORY OF INTERNAL POLITICAL RELATIONS
OF THE GEORGIAN KINGDOMS AND PRINCIPALITIES
IN THE 40-50S OF THE 16TH CENTURY

The unfavorable foreign policy situation for Georgia in the 40-50s of the 16th century had seriously strained the relationship between the Georgian kingdoms and principalities. The chief heir of united Georgia's statehood was Kartli Kingdom, which appeared in the center of internal political relations and which by that period had to repel five whirlwind invasions of Iran. Shah Tamaz' (1524-1576) of Iran's invasions' main military target in Georgia was always Kartli Kingdom. In that compounded circumstances King Bagrat III (1510-1565) of Imereti and King Levan (1518-1574) of Kakheti paid homage to Shah Tamaz. Consequently, King Luarsab I (1527-1556) had to resist Iran invasions almost without any assistance from the other Georgian kingdoms. The king of Kartli, unlike the other Georgian kings of this period, never confined himself to only the interests of his kingdom and eagerly offered his assistance to other Georgian kingdoms and principalities in spite of the fact that their rulers had often left him behind single-handed exposed to danger.

Though the king of Kartli faced the enemy mainly all alone, the Shah of Iran could not succeed in subjugating the Kartli kingdom. Such an outcome of events had profound significance in the strengthening of the Georgian national spirit.

[დ] V-XVIII სს. ქართულსა და თანამედროვე ქართველურ კილოებში

[დ] დიდი სიხშირით ვლინდება უძველეს ქართულ ხელნაწერებსა თუ ლაბიარულ წარწერებში. ეს ბგერა თანამედროვე ქართველურ კილოებშიც ძალზედ აქტიურად დასტურდება და მიიღება [ი]-საგან, ჰ||ხ, ზ||ს||შ||ც, ნ||რ||ლ, მ. გ. თანხმონებისაგან, ასევე ჩნდება იოტიზებული შემართვისა და დამართვის დროს (ბ. ჯორბენაძე, 1998; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, 1999; მ. მიქაუტაძე, 2005).

ჩვენი მიზანია დიაქრონიულ ასპექტში განვიხილოთ [დ]-ს შემცველი ბგერათკომპლექსები და გუარაკვიოთ, რა მიმართებაა უძველესი წერილობითი ძეგლების მონაცემებსა და თანამედროვე ქართველურ კილოებში გამოვლენილ ვითარებას შორის. კერძოდ: განვიხილავთ ფორმებს, რომლებიც: ა) V-XVIII სს. სალიტერატურო ენისთვის ნორმაა, თუმცა დღეს მხოლოდ ქართველური კილოებისთვისაა დამახასიათებელი; ბ) მეცნიერთა მიერ ზეპირი მეტყველებისთვის (მწერლის ან გადამწერის დიალექტისთვის) დამახასიათებლად მიიჩნევა; გ) გადამწერის „კალმისმიერ“ შეცდომად ანდა უცოდინრობად ითვლება, თუმცა, ჩვენი დაკვირვებით, მათ სხვაგვარი კვალიფიკაცია შეიძლება მიეცეს.

ქართული ასომთავრული ანბანი თავიდანვე არჩევდა /ი/ ფონემის მარცვლოვან [ი] და უმარცვლო [დ] ალოფონებს. შესაბამისად, ო გრაფემა [ი]-ს გადმოსცემდა და ა გრაფემა — [დ]-ს.

უძველესი წერილობითი ძეგლების მონაცემებზე დაყრდნობით გარკვეულია [დ] ალოფონის დისტრიბუცია, რომელიც ერთობ შეზღუდულია. იგი გვხვდება: ა) ხმოვანთა შემდეგ სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში სახელობითი ბრუნვის ნიშნად ა, ო, უ (იშვიათად ე) ხმოვნებზე დაბოლოებულ სახელებთან; ბ) უკვეცელ სახელთა ნათესაობითისა და მოქმედებითის ფორმებში; გ) ხმოვანფუძიანი ანთროპონიმების ნათესაობით (იშვიათად მოქმედებით) ბრუნვაში; დ) ზოგი ზედსართავი სახელის უფროობითი ხარისხის ფორმებში; ე) ზოგი ზმნიზედის შემადგენლობაში.

ხანმეტი და ჰამეტი ძეგლების მიხედვით, მკაცრად განსაზღვრული ორთოგრაფიული ნორმით [დ] ბგერათკომპლექსი გადმოიცემა ო დაწერილობით; მის პარალელურად ო და ო დაწერილობანიც გვხვდება ამ დიფთონგის აღმნიშვნელად. ეს პარალელური დაწერილობანი ნიშანია იმისა, რომ დიფთონგის ერთი ასო-ნიშნით გამოხატვა უჩვეულო და ხელოვნურია ქართული ორთოგრაფიისთვის. შედეგად სახეზეა მართლწერის ნორმის რყევა: გრაფემათა დაწერილობების აღრევა. ამავე პერიოდის ძეგლებში უფროობითი ხარისხის ფორმებისა და წარმოშობით მოქმედებითი ბრუნვის ფორმის მქონე ზმნიზედებში (უდიდეს, უმჯობეს, ეგრესთ, ესრესთ...) [დ] ბგერათკომპლექსის გადმოცემისას ო დაწერილობის პარალელურად საკმაოდ ხშირად გვხვდება ე დაწერილობა (მ. მიქაუტაძე, 2005, გვ. 13-17). ამის მიზეზად მიგვაჩნია ის, რომ V-VI სს. ზეპირი მეტყველებისთვის ამ უკვე გაქვავებული სახის ფორმებში [დ] ბგერათკომპლექსის გამარტივება დაწეიებულია.

IX-XI სს. ძეგლებში [ეა]-ს გადმოცემის ორთოგრაფიული ნორმის რყევა იმატებს.

IX-XI სს. ლაპიდარულ წარწერებში ო-ს გამოყენება საკმაოდ იშვიათია და არატრადიციული. [ეა] ბგერათკომპლექსი ამ ძეგლებში, ძირითადად, ႦႦ ან Ⴆ დაწერილობით წარმოგვიდგება. საუბარია ნუსხა-ხუცურით შესრულებულ წარწერებზე. მაგალითები: ძეი ლიპაჯაჯისი (ატენი X-XI); მე დღე უბოძე (უბისა IX-X); ზღუდე (ატენი X); მიჭუტინის ძეი (ქორეთი XI); სტეფანე (საბუე X); ქე აღიდენ მეფე (დოლისყანა X)... (მ. მიქაუტაძე, 2005, გვ. 17-28).

დაახლოებით ერთსა და იმავე პერიოდში (ვთქვათ, IX ან XI საუკუნეში) შესრულებულ სხვადასხვა ძეგლში ერთსა და იმავე პოზიციაში [ეა]-ს გადმოსაცემად ერთ ტექსტში თუ Ⴆ დაწერილობა გვხვდება, მეორეში Ⴆ-ა. ეს გვაფიქრებინებს, რომ, ერთი მხრივ, Ⴆ გრაფემისადმი სხვადასხვა გადამწერისა თუ მწიგნობრული სკოლის დამოკიდებულებასთან და, მეორე მხრივ, Ⴆ და Ⴆ

გრაფემათა აღრევასთან უფრო გვაქვს საქმე, ვიდრე დიფთონგის დაშლის პროცესის ნაგარაუდევ დასასრულთან (შდრ.: ზ. სარჯველაძე, 1975). ამას გვიდასტურებს ისიც, რომ IX-XI სს. ლაპიდარულ წარწერებში [ეა] ბგერათკომპლექსი ძირითადად Ⴆ Ⴆ Ⴆ დაწერილობით გვხვდება; ნაკლებად ჩანს Ⴆ დაწერილობა, უფრო იშვიათად — Ⴆ.

[ეა] ბგერათკომპლექსის გამოხატვის გარდა, Ⴆ გრაფემა სხვა შემთხვევებშიც ფიქსირდება:

Ⴆ გვხვდება ზოგიერთი სიტყვის ფუძეში, რომელიც შესაბამისი ბერძნული ფორმის ტრანსლიტერაციას წარმოადგენს: ნიკოდემოს (B იონ.3,9); იქმდ (ABCDEF ლკ.9,53); სჰმისა (A ლკ.3,36); იჰსუდა (B ლკ.3,29)... (იქვე, გვ.23).

რომაელის „ქრონიკონში“ დასტურდება პარალელური დაწერილობა საკუთარი სახელებისა: სჰმ (196,33)/სემ(196,33) და სჰთ (196,25)/სეთი (196,28) (იქვე, გვ. 24).

ამ უკანასკნელში ბერძნული Ⴆ-ს სატრანსკრიპციო ნიშანი Ⴆ [ეი]-დ და არა [ე]-დ არის გააზრებული; ეს საკუთარი სახელი ასეთივე ფუძით მკვიდრდება ქართულში (შდრ., ლეჩხუმში სეთი დღესაცაა გავრცელებული).

იშვიათად Ⴆ გრაფემა გვხვდება ე- ბოლოკიდურიან როგორც საზოგადო, ისე საკუთარ სახელთა მოთხრობით, მიცემით, ვითარებით და წოდებით ბრუნვებში, ნართანიანი მრავლობითის სახელობითისა და მოთხრობითის ფორმათა ფუძეებში. თვლიან, რომ ასეთ შემთხვევებში ეს ასო-ნიშანი [ე] ბგერის გადმომცემია: დიდებად ძჰსა დთისსა (CD მთ. 21,15); კლდჰსა ზედა (Bმთ.16,18); ნუ მისცემთ სიწმიდჰსა (Bმთ.7,6); დღჰსა შაბათსა (Eმთ. 12,1); ესმა ჰეროდჰს (A მთ.14,1); მეფჰ შენ... ცხოვნი (მ/ქე.341-7); მჰარცდ(რ/ქრ. 198,10); ცხოვნდა მეფჰდ (რ/ქრ. 198,39); სხუად სახჰდ (დიომ.196,4); გიგალობთ შენ ქჰდ ღმერთო (ძლ.171/59-8); ძჰო იონადჰო (Dმთ. 16,17); ძჰდ (მუჭლკ.3,23); ძჰმან (DE მთ.11,27); ძჰთა (Dმთ.27,56); დღჰნი (Fლკ.2,21)... (იქვე, გვ.24).

[ე]-ს გადმომცემია Ⴆ გრაფემა ფუძეებში: ხჰნემ (F მთ.12,33); სასუფჰველი (C მთ.22,2); ბირჰჰულ (C მთ.14,8)...

ზოგჯერ Ⴆ დასტურდება მღე თანდებულის ფორმებში: ყოფადმღ (Eლკ.2,21); ვემღ (Cმთ.13,2); გამოსლვადმღ (Bმთ.12,20; მთ.10,23)...

ქ დაწერილობის შემთხვევები ასევე მოულოდნელია და გრაფემათა „აღრევად“ არის მიჩნეული ზმნების ბოლოს C-# პოზიციაში: ვქმნე (ზღვ.18,18); გამოუცხადე (Cმთ.11,25); იხილე (Bმთ.8,4); მოიკუთმე (Bმთ.5, 30); დავიზმორე (მქ^ე 332-37); შეიწყნარე (დიომ.196,26); შემოქმედი იტვირთე (ძლ.137/16-12); ვისწავე (ეპ. კვბრ.194,28)... ალაბი წინადაც (იშხანი X)... (იქვე, გვ. 17-28).

გფიქრობთ, სიტყვის ფუძის არაბოლოკიდურ პოზიციაში (ხსენებ, სასუფეველი, ზმობასა) უს ნაცვლად გამოვლენილი ი-სა და ასევე მორფემათა ზღვარზე უ დაწერილობების (დღეს) დროს ადგილი უნდა ჰქონდეს გრაფემათა აღრევას, სხვა შემთხვევებში კი (მოთხრობით, მიცემით თუ ვითარებით ბრუნვებში, ზმნებისა თუ თანდებულების ბოლოს) — არა: ჩვენი ვარაუდით, მაშინდელ ზეპირ მეტყველებაში (ავტორის დიალექტში!) შესაძლოა გვხვდებოდა ელი დართული დიალექტური ფორმები: ძეძმან, დავიზამორე, ვიდრემდე, მეფედ, მოიკუთმე (შდრ., თანამედროვე კილოური მონაცემები: მოვზარაში, გავტეხე... (სამცხ.); მოვიყვანე, დავრგე; ვინმე, რამე... (ზ.იმერ.); მამად „მამას“, ხედს (=ხეს) დაუშენდა თავს ი ბედითი... (რაჭ.) (ბ. ჯორბენაძე, 1989, გვ. 392, 411, 465, 479...). გამოყარე, მელაპარაკე, კითხე, ვიჩილე... (ქართლ.) (ვ. თოფურია, 2002, გვ.450), ბრაგადე „ვილაპარაკე“, ბლაჭალე „ვიჩხუბე“ (მეგრ.) (ე. დადიანი, მ. არჯვანიძე, 2007, გვ. 160). ბუნებრივი მეტყველებისთვის დამახასიათებელი ამგვარი წარმოთქმა შეიძლებოდა ასახულიყო აღნიშნული ტიპის სიტყვებში.

[ეა] ბგერათკომპლექსის გადმოცემა და ქ გრაფემის გამოყენება XII-XVIII სს. ძეგლებში განსხვავებულია იმისდა მიხედვით, თუ რომელი ანბანით არის შესრულებული ესა თუ ის ძეგლი.

„სიტყუაჲ ართრონთათჳსი“ იქ, სადაც ძველი ქართული ენის ნორმების მიხედვით მოსალოდნელი იყო ეა დიფთონგი, ყოველთვის გვხვდება ე; ასეთივე ვითარებაა აბუსერისძე ტბელთან (მ. მიქაუტაძე, 2005, გვ. 28).

ამ პერიოდის ხუცურით შესრულებულ ისტორიულ საბუთებში [ეა][ეი] ბგერათკომპლექსი ასევე არ ჩანს ჩვენთვის საინტერესო პოზიციებში, მაშინ როდესაც [ე]-ს შემცველი სხვა დიფთონგები: [ოე], [უე], [აე] ყველგან ადგილზეა (იქვე, გვ. 25-27).

კვიპრელის „ქრონიკის“ XIII-XIV სს. ხელნაწერებში ქ გრაფემა, „აღრევასთან“ ერთად, დანიშნულებისამებრაც გამოიყენება, თუმცა მისი მოხმარების არე, ამავე ძეგლის X-XI სს. ხელნაწერებთან შედარებით, საკმაოდ შეზღუდულია (იქვე, გვ. 26).

სვანეთის წერილობით ძეგლებში ქ გრაფემა არ გამოიყენება. მის შესაბამისად ეი||ეა კომპლექსი გვხვდება: ი(ოვან)ე ცხეთილისძე (II სვ. 3-32) (იქვე).

XIII-XVI სს. შესრულებულ ლაბიდარულ წარწერებში ქ გრაფემა არ გვხვდება დანიშნულებისამებრ. მის ნაცვლად პოზიციებში ე ან ეი გვევლინება. ქ გრაფემა მხედრულით შესრულებულ წყაროებში XVI ს-მდე არ გვხვდება. ყველა მოსალოდნელ პოზიციაში ე დაწერილობა გვაქვს.

ანტონ კათალიკოსთან და გაიოზ რექტორთან თითზე ჩამოსათვლელი მაგალითები დასტურდება [ეა] დიფთონგის გამოყენებისა (იქვე, გვ. 34).

რაც შეეხება [აე], [ოე] და [უე] ბგერათკომპლექსთა გადმოცემას, შემდეგი სურათი გვაქვს:

ზანმეტ და ჰამმეტ ძეგლებში ა გრაფემის გამოვლენის წესები მკაცრადაა დაცული დიფთონგთა მეორე ნაწილის გადმოსაცემად.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია თვალსაზრისი, რომ XI საუკუნის ზეპირ მეტყველებაში დიფთონგები აღარ არსებობდა (ზ. სარჯველაძე). ჩვენი დაკვირვებით, V-XI საუკუნეთა ძეგლებში > თითქმის ყოველთვის გამოვლინდება V-C პოზიციაში ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვების ნიშანთა ხმოვნით ნაწილად. > -ს კლების შემთხვევები იმატებს სანნარე ძეგლებში სახელობითი ბრუნვის ბოლოს V-# პოზიციაში. საერთოდ, IX-XI საუკუნეების ხელნაწერებში ხმოვანთა მომდევნო პოზიციაში [ჟ]-ს გამოვლენის სიხშირე მაღალია, რაც უნდა მიუთითებდეს მაშინდელ ზეპირ მეტყველებაში პალატალიზებულ დიფთონგთა არსებობის შესახებ.

ამავეს ადასტურებს IX-XI საუკუნეთა ლაბიარული წარწერებისა და ისტორიული საბუთების მონაცემები.

> და ი გრაფემათა გამოვლენის მართლწერისათვის უჩვეულო შემთხვევები არ წარმოადგენს XI ს. ზეპირ მეტყველებაში დიფთონგთა მოშლის საბუთს.

ჩვენი აზრით, ამ პერიოდისთვის > და ი გრაფემათა გამოვლენის ორთოგრაფიული ნორმების რყევას სმენითი აღქმისას [ი] და [ჟ] ალოფონთა გაურჩევლობა იწვევს ზოგი გადამწერისა თუ შემსრულებლის მხრიდან.

ამაზე მეტყველებს IX-XI სს. ლაბიარულ წარწერათა მონაცემები, რომლებშიც სახელობითი ბრუნვის ნიშნად V-# პოზიციაში > 53% დაფიქსირდა, ი — 40% და მხოლოდ 7%-ში არ არის წარმოდგენილი ბრუნვის ნიშანი, ხოლო ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანთა ხმოვნით ნაწილად 60,6% გვაქვს > და 39,4% — ი. > -ს პოზიციაში გამოვლენილი ი გრაფემა აღნიშნულ შემთხვევებში [ჟ] ალოფონის გადმოძველად მიგვაჩნია (მ. მიქაუტაძე, 2005, გვ. 46-54).

XII-XVIII სს. ხუცურით შესრულებულ ძეგლთა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ამ პერიოდის ქართულში > გრაფემა აქტიურად ვლინდება ორთოგრაფიულ ნორმათა შესაბამისად; ე.ი. [აჟ], [ოჟ], [უჟ] დიფთონგებიც სახეზეა (იქვე, გვ. 54-58).

> გრაფემის კლების შემთხვევები იშვიათია, მის ნაცვლად ი გრაფემის დაწერილობა — ხშირი. ამ პოზიციებში ი-ს, XI ს. ძეგლების მსგავსად, [ჟ]-ს გამომხატველად ვთვლით.

XI-XV სს. მხედრულით შესრულებულ ძეგლებში ყველა იმ პოზიციაში, სადაც მოსალოდნელი იყო [ჟ], წარმოდგენილია ი: სახელობითი ბრუნვის ბოლოს V-# პოზიციაში — 97,5%, ხმოვანფუძიან სახელთა ნათესაობით ბრუნვაში, V-C პოზიციაში — 95,8%, ხმოვანფუძიან საკუთარ სახელთა ნათესაობითში — 86,4%, სახელის მხოლობითი რიცხვის ნანათესაობითარ სახელობითში მხოლოდ ი-თი გაფორმებული ფუძეებია, ცა ნაწილაკი ყოველთვის გაფორმებულ ფუძეს დაერთვის, ნანათესაობითარ სახელობითში ი [ჟ]-ს ადგილზე ყველგან სახეზეა; ხმოვანფუძიან სახელთა მოქმედებითსა და ნანათესაობითარ მოქმედებითში ი ყველგანაა [ჟ]-ს პოზიციაში.

მოცემული მონაცემები ცხადყოფს, რომ XII-XV სს. მხედრულით შესრულებულ ქართულ ძეგლებში ი გრაფემა აქტიურად ვლინდება [ჟ] ალოფონის გადმოსაცემად. შესაბამისად, აი, ოი და უი დაწერილობანი ამ პოზიციებში [აჟ], [ოჟ] და [უჟ] ბგერათკომპლექსთა (resp. დამავალ დიფთონგთა) გამომხატველია.

XV-XVI საუკუნეებიდან მხედრულ საერო ძეგლებში აღნიშნულ პოზიციებში ი თითქმის აღარ გვხვდება. თუმცა [ჟ] ხშირად ვლინდება დიალექტებში. ეს

ბგერა ჩვეულებრივია სასულიერო სტილის გამოყენების დროსაც (მ. მიქაუტაძე, 2005, გვ. 65-67).

ამრიგად XI-XVI სს. მხედრულ ხელნაწერებში α გრაფემის არარსებობა არ უნდა აიხსნას დიფთონგების მოშლით. თავდაპირველ მხედრულ ანბანში, ჩანს, საჭიროდ არ ჩათვალეს /ი/-ს ალოფონთა გარჩევა, რომლებიც, როგორც დავინახეთ, ზეპირ მეტყველებაში აკუსტიკურად განირჩეოდა, მაგრამ სიტყვის მნიშვნელობას არ ცვლიდა, ე. ი. ფონემა არ იყო.

სასულიერო ხასიათის ძეგლები, როგორც წესი, ნუსხა-ხუცურით იწერებოდა, მაგრამ უკვე XVII ს-დან მხედრული ანბანით არის გადაწერილი მრავალი მათგანი. ამის მიზეზი საეროთა ნუსხურის უცოდინარობა ყოფილა, რასაც ამტკიცებს კიდევ ამ პერიოდის ხელნაწერთა ანდერძ-მინაწერები.

მხედრულით გადმოწერილი სასულიერო ძეგლების ენა უცვლელი დარჩა.

ამ ძეგლთა ენაში, როგორც წესი, [ა] ვლინდება ძველი ნორმების მიხედვით, ძირითადად დამავალ დიფთონგებში.

XI-XVI სს. მხედრულ ხელნაწერებში α გრაფემის არარსებობა უნდა აიხსნას არა დიფთონგების მოშლით, არამედ თავდაპირველ მხედრულ ანბანში /ი/-ს უმარცვლო ალოფონთა ნიშნის არარსებობით.

სულხან-საბა ორბელიანი საერო თხზულებათა შექმნის დროს ამ გრაფემას არ იყენებს; მაგალითად, „მოგზაურობა ევროპაში“ α -ს ნაცვლად უიშვიათესად წერია ი. სასულიერო სტილით შესრულებული „სწავლანის“ ენა სინტაქსური წყობითაც და მორფოლოგიურადაც „ძველი ქართულისებურია“, მაგრამ მასში XVII ს. მეტყველების ნორმებია შექრილი. ასეა [ა]-ს გამოყენების შემთხვევაშიც. კერძოდ: V-# პოზიციაში სახელობითი ბრუნვის ნიშნად და V-C პოზიციაში ნათესაობითა და მოქმედებითი ზმირად არ გვხვდება ეს ასო-ნიშანი. სულხან-საბა იყენებს α გრაფემას ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც იმოწმებს ადგილებს სახარებიდან.

ბუნებრივია, ამ პერიოდის მხედრულით გადაწერილ სასულიერო ძეგლებში α -ს გამოყენების ნორმები უფროა დაცული, ვიდრე მხედრულითვე დაწერილ სასულიერო ძეგლებში.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, არ უნდა იყოს გასაკვირი XVIII ს. გრამატიკოსთა მიერ α გრაფემის ინტენსიური გამოყენება სასულიერო და სამეცნიერო ნაწარმოებთა შეთხზვისას, რომელთა სტილი თითქმის არ სხვაობდა V-XI სს. შესაბამის თხზულებათა სტილისაგან.

ზ.შანშოვანს შენიშნული აქვს, „რომ ქართულ დიფთონგებში ხმოვნებთან არსებითად უ და α არის წარმოდგენილი“ და რომ α გამოიყენება „უფროსად ინის ალავს, ვითარცა: რაიმე და რაიმე“... (თ. უთურგაიძე, 1999, გვ. 121).

ანტონ პირველმა „ქართულ ღრამმატიკაში“ ტრადიციული ორთოგრაფია შეინარჩუნა და α ყველა მისთვის მახასიათებელ პოზიციაში წარმოადგინა.

V-# პოზიციაში α გრაფემა 87,6%-ია წარმოდგენილი, სხვაგან — არ ჩანს; V-C პოზიციაში ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნის ხმოვნით ნაწილად — 55% α -ა, დანარჩენში — ი; მოქმედებითი ბრუნვის ნიშნის ხმოვნით ნაწილად 91,6%-ია α , ნაწილაკდართულ სახელობითში კი — ყველგან. ფუძეში [ა α] დამავალი დიფთონგის შემავალ ნაწილად V-C პოზიციაში α წარმოდგენილია ორჯერ ბერძნულ საკუთარ სახელთა დაწერილობაში: ბეთსაჲდა (118,28); მაინან (118,28)...

გაიოზ რექტორის „გრამატიკაში“ ასეთი სურათია:

V-# პოზიციაში სახელობითში α ბრუნვის ნიშნად წარმოდგენილია 42,9%; ნაწილაკი მხოლოდ α -ით გაფორმებულ სახელობითი ბრუნვის ფორმებს დაერთვის. ნანათესაობითარ სახელობითში სახელი გაუფორმებელია. ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანთა ხმოვნით ნაწილად V-C პოზიციაში ყოველთვისაა სახეზე α გრაფემა.

წარმოდგენილი მონაცემები ცხადყოფს, რომ /ი/ ფონემის უმარცვლო [ე] ვარიანტი არა მარტო XII-XVI, არამედ XVI-XVIII სს. ზეპირ მეტყველებაში ინტენსიურად გამოიყენება; α და β გრაფემათა გამოვლენის სიხშირე დამოკიდებულია ნაწარმოებთა ხასიათზე: სასულიერო და სამეცნიერო ძეგლებში [ე] ალოფონი ძირითადად სახეზეა და გადმოიცემა β და α ი || გრაფემებით

ასეთივე სურათია XII-XIV სს. საერო სტილით შესრულებულ ძეგლებში. XV-XVIII სს. შესრულებულ ძეგლებში კი მოსალოდნელ პოზიციებში α უიშვიათესად ვლინდება.

თანამედროვე ქართული სამწიგნობრო ენის დიალექტებში [ე], როგორც ი ხმოვნის პოზიციური ნაირსახეობა, დასტურდება: ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში თანხმოვნის ან პაუზის წინ (V-C, V-#) და ხმოვნის წინა პოზიციაში თანხმოვნის ან პაუზის მომდევნოდ (C-V, #-V).

ხმოვნის მომდევნოდ $\alpha > \alpha$ შეიძლება იყოს:

ა. V-# პოზიციაში სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ხმოვანზე ფუძედაბოლოებულ სახელებთან: თუშურში (ჩოხა α , ჭლება α), მთიულურ-გუდამაყრულში (ვაჟა α , ბილიკა α — კნინობითი ფორმებია), ინგილოურში (მამა α , კალო α , თო α), სამცხურში (შოთა α , ნინა α , დედა α , ძალო α , ძამიკო α), რაჭულში (ქალა α , მელა α — უპირატესად გოლოლურ კილოკავში), იმერულში (ძმა α , და α ... — პარალელურად დასტურდება სრული ხმოვანი α : ძმა α , და α), ლეჩხუმურში (კონტამინირებულ ფორმებში: მამა || მამე $>$ მამა α , დედა α ... ზოგჯერ სხვა შემთხვევებშიც: გოგო α), გურულში (უპირატესად ოზურგეთულ თქმაში: ძმა α , და α , ბაბა α ...), აჭარულში (ანა α , ბაბა α , გიდელა α ...), იმერხელში (დედე α , ნენე α , წოვა α , შაზიე α ... (ბ. ჯორბენაძე, 1998, გვ. 71; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, 1999, გვ. 176-177; მ. მიქაუტაძე, ე. დადიანი, 2010, გვ. 401-405).

იმერხელში, მაჭახლურში, ტაოურსა და ლივანურში V-# პოზიციაში α დასტურდება თურქულიდან შემოსულ სიტყვებში: ამსო α „ამნაირი“, სხვასო α „სხვანაირი“... (შ. ფუტყარაძე, 1995, გვ. 6-31).

ბ. V-C პოზიციაში ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვის ნიშნისეული ხმოვნითი ელემენტი ფუძეუკვეცელ სახელებთან: მთიულურ-გუდამაყრულში (სარეკელა α , სარეკელათ...), ინგილოურში (დედა α , სუფრა α ...), რაჭული დიალექტის გოლოლურ კილოკავში (ვაჟა α , ყველა α ; ვაჟათ, ყველა α ...), იმერული დიალექტის ქვემოიმერულ კილოკავში (კონტამინირებულ ფორმებში ბიცოლა α ||ბიცოლეს — ბიცოლეს, ბიცოლა α ||ბიცოლეთ — ბიცოლეთ), ლეჩხუმურში (ბიცოლეს, გოგუ α ; ბიცოლეთ, გოგიეთ), გურულში (უპირატესად ოზურგეთულ თქმაში: ყბა α , ხფო α , ყრუ α ; ყბათ, ხფო α , ყრუ α — α შეიძლება დაიკარგოს: ხფოს „ხბოსი“, ყრუს „ყრუსი“), აჭარულში (ანა α , საცოლეს; ანათ, საცოლეთ), იმერხელში (ფენჯერა α , ფენჯერათ) (ბ. ჯორბენაძე, 1998, გვ. 71-72; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, 1999, გვ. 176-177; მ. მიქაუტაძე, ე. დადიანი, 2010, გვ. 401-405).

ყველა ამ შემთხვევაში დამავალი დიფთონგები წარმოიქმნება.

საყურადღებოა ისეთი ფორმები, რომლებიც მორფმათა ზღვარზე თანხმონის წინ დას შემცველ დამავალ დიფთონგთა არსებობაზე მეტყველებენ. მხედველობაში გვაქვს სადღუმლო, შედწყალე და მსგავსი ფორმები.

პირველად ამ პოზიციაში V ს. აკაურთას და საშაკლუხტის წარწერებში დავადასტურეთ ფორმები: შედწყალე და დადცევე.

ხელნაწერებში ამ პოზიციაში V შედარებით იშვიათია: ადღეთ (ჩმთ.11,29); დადბანე (დიონ.9,11); სადღუმლო (Dლკ.მ.17); შედცვა, მოდთხოვა (მ. ძიძიშვილი, 1960, გვ. 48-49); სადღუმლონი (კვ/ქრ., გვ.80); სადღუმლო იგი (ძლ. 147,25/8; 159,43/28)...

IX-XI სს. იმ წარწერების გეოგრაფიული არეალი, რომლებშიც ხსენებულ V-C პოზიციაში V შეგვხვდა, ფართოა: ოშკი, გუდაუთა, ბიეთი, არეში, ატენი, სვანეთი.

მაგალითები: დადცეან (ოშკიX); შედწყალე (გუდაუთა IX-X); დადცევე (ბიეთი X); შედწყალე (არეში X); წადკითხით (ატენი X-XI); დადცევი (სტ.ჯვ. X); დადცევე (X-XI-II სვ.1,6); შედწყალე (XI-II სვ.3,8).

XII-XV სს. V, ხელნაწერთა გარდა, ამ პოზიციაში დავაფიქსირეთ აბელიას, გუნია-ყალასა და სვანეთის წარწერებში; პეტრე იბერიელთან მხოლოდ 1 „სადღუმლო“ ფორმა გვხვდება (მ. მიქაუტაძე, 2005, გვ. 44-64).

ეს ფაქტები ზეპირ მეტყველებაში მორფმათა ზღვარზე თანხმონის წინ დას შემცველი დამავალი დიფთონგის არსებობაზე უნდა მიუთითებდეს. ხელნაწერებში „გაპარული“ შეცდომებიც ამის დამადასტურებელია.

ამრიგად, V-XVI სს. წერილობითი ძეგლების მონაცემთა მიხედვით ირკვევა, რომ იმ პერიოდის ქართულისათვის სიტყვის თავკიდურ პოზიციაში მორფმათა ზღვარზე თანხმონის წინ დას შემცველი დამავალი დიფთონგები არსებობს.

დღევანდელ ქართველურ კილოებშიც მორფმათა ზღვარზე ზემოთ აღნიშნულ V-C პოზიციაში [ა] ხშირად გვხვდება: დამალ, გამალ (ინგილოური), გააგებენ, ამატანა (ფერ.), წადღებს, დამალა (სამცხ.), დაფიცა, წადყანა, დაბოცნეს (რაჭ., გლოლ.) (ბ. ჯორბენაძე), მეაკრიფა, ჩედტან, დემწავლი, წყეყუნდენ, დეფუის (იმერხ.)... (მ. მიქაუტაძე, ე. დადიანი, 2010, გვ. 403-404), მეხედე, წედლო (გურ.), შედღება, გეგონა (იმერ.), შადწყალე, შედღება (კახ.), დედანაზა, გეძარა, დედგრა (აჭარ.)... (ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, 1999), შედღებ (< შეგიღებ) „შეგიძლია“, ვადლ (< ვაგილ) უფლება „არ გაქვს უფლება“, ქოდღუდას „გქონდეს“ (მეგრ.)... (ე. დადიანი, მ. არჯევანიძე, 2007, გვ. 160).

არცთუ იშვიათად და გვხვდება ფუძისეული ის ალოფონდაც V-C პოზიციაში: დედად (ინგილოური), სედრი, მაღლი „მარილი“ (აჭარ.), როდსმე (გურული), ქედღობენ (კახ.) და მისთ. (ბ. ჯორბენაძე, 1998; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, 1999).

იმერხელში, ლივანურში, ტაოურსა და მაჭახლურში და ბგერა V-C პოზიციაში დასტურდება თურქულიდან შემოსულ სიტყვათა ფუძეშიც: ჩადრი „ქალა“, მედვა „ხილი“, ადნი „ერთნაირი“, ადრი „განსხვავებული“... (მ. ფუტყარაძე, 1995, გვ. 6-34).

თანამედროვე კილოებში ზოგჯერ და ვლინდება ფუძის არაბოლოგიდურ პოზიციაში მიცემით ბრუნვაში: მამადს „მამას“, ხედს „ხეს“ (რაჭ.) (ბ. ჯორბენაძე, 1989, გვ. 392, 411, 465, 479...).

საყურადღებოა [ა]-ს შემცველი აღმავალი დიფთონგები:

V-XI სს. წერილობითი ძეგლების მონაცემთა მიხედვით თვლიან, რომ უმარცვლო [ი] დიფთონგის პირველ ნაწილად, ჩვეულებრივ, არ გვხვდება (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, 1965; ზ. სარჯველაძე, 1975; აკ. შანიძე, 1976...).

ხმოვნის წინ თავკიდურა პოზიციაში ა დადასტურდა ბალიჭის V ს. და უსანეთის გორის VIII ს. წარწერებში სამჯერ დასე და დოვანე ფორმებში (ნ. შოშიაშვილი, 1980, გვ. 49, 60).

V-XI სს. ქართულისათვის #-V პოზიციაში ხელნაწერებში ა მართლაც თითქმის არ ჩანს. თითქმის იმიტომ, რომ იგი დავადასტურეთ „სინურ მრავალთავში“ დასე ფორმაში შევიდგერ. როგორც ივ. იმნაიშვილი ასკვნის, „ძველ ქართულში ა გვქონდა აღმავალ დიფთონგებშიც, რაც მეტად საინტერესო შემთხვევას წარმოადგენს ქართულში დიფთონგთა შესწავლისათვის“ (ივ. იმნაიშვილი, 1975, გვ. 15). აღნიშნულ პოზიციაში ა დაფიქსირებული აქვს გართისაც სიტყვაში: დოვანე (იქვე).

IX-XI სს. წარწერებსა და ისტორიულ საბუთებში ამ პოზიციაში ა გრაფემა 46% დაფიქსირდა, შესაბამისად ი — 54%; XII-XV სს. წარწერებსა და საბუთებში კი — 62,5% ა და 37,5% — ი. საუბარია ნუსხურითა და ასომთავრულით შესრულებულ წარწერებზე.

მაგალითები: დოვანე (ქუთ. XI; II სვან. 3 — 182; ფოკა XI; II სვან. 3 — 8; ატენი X-XI; ლეკნარი X-XI; ყალა-ბოინი X; კუმურდო X; სხიერი IX-X; იყალთო IX-X...); დასე (ობიზა X); დოჭიპის ძენი (ქორეთი XI); დაკობ (ოშკი 1036) (მ. მიქაუტაძე, 2005, გვ. 68-71).

სახეზეა, რომ არათუ იმ პერიოდის ქართულისათვის, როდესაც აღნიშნულ საკუთარ სახელთა სესხება ხდებოდა, არამედ მომდევნო პერიოდის ქართული ენისთვისაც (ჩვენი მასალის მიხედვით XVI საუკუნემდე), ხმოვნის წინ თავკიდურ პოზიციაში [ა] ბგერა უცხო არ არის და საჭიროებისდა მიხედვით ქართველი მას აღიქვამს და შესაბამისი გრაფემითაც გადმოსცემს.

ბოლნისის X ს. წარწერაში დაფიქსირდა ელდა ფორმა; შრომისუბნის X საუკუნის წარწერაში — ეკლეზაო; ბაჯითის XI და ჩხიკეთის XIII საუკუნის წარწერებში — გეორგი; „მოქცევა ქართლისაჲში“ — გადანე; „ნევემირებულ ძლისპირნი“ — ესადა; კვიპრელის „ქრონიკაში“ — ტრადანოს. ჰამეტ ტიბიკონში ორჯერ შეგვხვდა იესტანუ ფორმა. ჩვენი აზრით, წარმოდგენილ მასალაში ზეპირი მეტყველებისთვის დამახასიათებელი აღმავალი დიფთონგის საინტერესო ნიმუშები აისახა (მ. მიქაუტაძე, 2005, გვ. 70).

თანამედროვე ქართველურ კილოებშიც ი > ა აღმავალი დიფთონგის წარმომქმნელად შეიძლება შეგვხვდეს როგორც მორფემათა ზღვარზე, ასევე დაუშლელ ფუძეებში:

C-V პოზიციაში: აქარულში - 23% (დელაპარაკებოდა, გაწერებდა), გურულში - 2% (გემევა, გადგეხადა), იმერულში - 9% (მემეფოს, გამოგვეკიდებენ), კახურში - 8% (თავდანი, გიხარდანი), ბალსხემოურში - 44% (აღდარემ „ამათი“, ლადარ „დედულეთი“)... მეგრულში (კვარდა „ყვავი“, მდარო „ბევრი“), იმერხულში (დუნაში) (ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, 1999, გვ. 177; ე. დადიანი, მ. არჯევანიძე, 2007, გვ. 161; მ. მიქაუტაძე, ე. დადიანი, 2010, გვ. 404).

#-V პოზიციაში: იმერულში - 14% (ფეფი, დორამი), კახურში - 28% (ფესო, დოსები), სამცხურში - 14% (ფეთიმი, დაკობი), ბალსზემოურში - აბსოლუტურ უმრავლესობაში (ფოსელიან, ფასონ, ფოლდ „იოლად“, ფან „იონანე“)... (ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, 1999, გვ. 176); იმერხეულში, ლივანურში, მაჭახლურსა და ტაოურში თურქულიდან შემოსულ სიტყვებში (ფუვა „ბუდე“, ფაფი „შენობა“, ფემეფი „საჭმელი“, ფერი „ადგილი“, ფაფრალი „ფოთოლი“...) (შ. ფუტკარაძე, 1995, გვ. 6-31; შ. მიქაუტაძე, ე. დადიანი, 2010, გვ. 404).

V-V პოზიციაში: იმერხეულში (სოფადობა; ბოფათ); სამცხურსა და ჯავახურში (პატარაფა, მტირალაფა), ლეჩხუმურში (მამაფე, გოგოფე), იმერულში (დედაფა, ნინოფა)... (ბ. ჯორბენაძე, 1998, გვ. 91 შ. მიქაუტაძე, ე. დადიანი, 2010, გვ. 405).

ფაქტია, რომ ქართულში [ა] არა მარტო დამავალ, არამედ აღმავალ დიფთონგთა წარმოქმნელიც იყო პაუზის ან თანხმოვნის მომდევნოდ ხმოვნის წინა პოზიციაში V-XVIII სს-ში და ეს ფუნქცია დღემდე არ დაუკარგავს როგორც სალიტერატურო ქართულში, ისე მის დიალექტებში.

V-XVIII სს. ჩვენ მიერ გამოწვლილვით შესწავლილ წერილობით ძეგლებში არ დადასტურებულა თანამედროვე ქართველურ დიალექტებში (ქართლურში, კახურში, მთიულურ-გუდამაყურულში, ფშაურში, ინგილოურში, ფერეიდნულში, მეგრულში, სვანურში...) აქტიურად გამოვლენილი ხმოვნის იოტიზებული შემართვა-დამართვის შემთხვევები, ისევე როგორც თანხმოვნებისაგან მიღებული [ა] (შდრ.: ბ. ჯორბენაძე, 1998, გვ. 71; ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, 1999, გვ. 174-176).

უიშვიათესად უძველეს წერილობით ძეგლებში C-C, C# თუ #-C პოზიციებში დადასტურებული უ გრაფემა [ი]-ს გადმომცემია: ძტყუის(ატიენი VIII-IX); ძხღლეთ (იქვე); ანგელოსი (შრომისუბანი X), გ(იორგ)ი (არეში X), საყდარე (II სვ. I X-XI); მოღუაწენი (მთისკალთა XI), იოვი (ღამე XI)... (შ. მიქაუტაძე, 2005, გვ. 53). ასეთ შემთხვევებში მართლაც გრაფემათა აღრევასთან გვაქვს საქმე, რაც მხოლოდ „კალმისმიერი შეცდომით“ თუ „გადამწერის უცოდინრობით“ შეიძლება აიხსნას.

ზემოთქმულის შეჯერების სედეგად შეიძლება ითქვას, რომ ენამ, „ფონეტიკური კონსერვატიზმის“ შედეგად, არქაული ქართულისათვის დისტრიბუციის უძველესი ნორმების თანახმად სხვადასხვა პოზიციაში ნავარაუდევია [ა] სეგმენტი შეინარჩუნა როგორც V-XVIII საუკუნეების, ასევე თანამედროვე სამწიგნობრო ქართულსა და მის დიალექტებში, როგორც დამავალ, ასევე აღმავალ დიფთონგებში. დიფთონგებზე დაკვირვებამ კი ცხადყო, რომ თანამედროვე ქართველურ დიალექტებში ისინი განსხვავებული სიხშირით ვლინდება.

ქვემოთ წარმოდგენილია [ა]-ს შემცველ ბგერათკომპლექსთა გამოვლენის პოზიციები V-XVIII სს. წერილობითი ძეგლებისა და თანამედროვე ქართველური კილოების მონაცემების მიხედვით.

წერილობითი დღეობა, კალენდრი	პოზიციები									
	#V	V-#	VV	#C	C#	CC	VC	CV		
V-VIII სს.	+	+	-	+	+	+	+	+	+	
IX-XI სს.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
XII-XV სს.	+	+	+	-	-	-	+	+	+	
XVI-XVIII სს.	+	+	-	+	-	-	+	+	-	
ქართლში	-	+	+	-	-	-	+	+	-	
კახეთი	+	+	+	-	-	-	+	+	+	
იმერეთი	+	+	+	-	-	-	+	+	+	
გურია	+	+	+	-	-	-	+	+	+	
ლაზიკელები	-	+	+	-	-	-	+	+	-	
აჭარა	+	+	+	-	-	-	+	+	+	
იმერეთის სამხრეთი	+	+	-	-	-	-	+	+	-	
ლონჯინი	+	+	-	-	-	-	+	+	-	
მაკედონი	+	+	-	-	-	-	+	+	-	
ტირისი	+	+	-	-	-	-	+	+	-	
სამხრეთი	+	+	+	-	-	-	+	+	-	
ჯავახეთი	+	+	+	-	-	-	+	+	-	
იბერია	+	+	-	-	-	-	+	+	-	
ფრეზიონი	+	-	-	+	-	-	+	-	-	
ფიზიონი	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ხეცურთი	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ძინეთი	+	-	-	-	-	-	-	-	-	
მთიანეთი-გურჯაანის თემები	-	+	+	-	-	-	+	-	-	
რაჭა	-	+	-	-	-	-	-	-	-	
ბაისუნი	-	+	-	-	-	-	+	-	-	
აიკეთი	+	+	+	-	-	-	+	+	+	
ქვემო	-	+	+	-	-	-	+	+	+	

შენიშვნა: შ. ფუტყარაძე მიუთითებს, რომ იმერხელში, ლივანურში, მაჭახლურსა და ტაურში დგვდება მხოლოდ თურქულიდან შემოსულ სიტყვებში, ძირითადად #V, იშვიათად V-C და V-# პოზიციებში (შ. ფუტყარაძე, 1995, გვ. 6-31); სამცხურ, აჭარულსა და იმერხელ დიალექტებში გამოვლენილი და შემცველი ბგერათკომპლექსების ფონზე ეს ვარაუდი ნაკლებ სარწმუნოდ მიგვაჩნია. ამ მიმართულებით კვლევას ვაგრძელებთ და შეიძლება ცხრილში წარმოდგენილი მონაცემები შეიცვალოს.

შემოკლებანი

კვ. ქრ. - ალექსანდრე კვიციანი ქრონიკა (X-XIV სს. ხელნაწერების მიხედვით), ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო თ. მგალობლიშვილმა, თბ., 1978.

ეპ. კვბრ. - ეპიფანე კვბრელი, საზომთათჳს და საწყაულთა, „შატბერდის კრებული“.

- იონ. - სახარება იოვანესი.
 ლკ. - სახარება ლუკასი.
 მარკ. - სახარება მარკოზისი.
 მთ. - სახარება მათესი.
 რ/ქრ. - იპოლიტე რომაელი, ქრონიკონი, „შატბერდის კრებული“.
 სარჯვ. - ზ. სარჯველაძე, ძველი ქართული ენა, თბ., 1997.
 სვ. I - სვანეთის წერილობითი ძეგლები I, ისტორიული საბუთები და სულთა მატრიანეები, თბ., 1986.
 სვ. II - სვანეთის წერილობითი ძეგლები II, ეპიგრაფიკული ძეგლები, თბ., 1988.
 სილ. - ქართული წარწერების კორპუსი II, ლაბიდარული წარწერები, თბ. 1980.
 ძლ. - ნევემირებული ძლისპირნი (ხელნაწერი A-603), თბ., 1982.
 A - ობიზის ოთხთავი (913 წ.).
 B - ტბეთის ოთხთავი (995 წ.).
 C - ადიშის ოთხთავი (897 წ.).
 D - ჯრუჭის ოთხთავი (936-940 წ.).
 E - პარხლის ოთხთავი (973 წ.).
 F - ბერთის ოთხთავი (988 წ.).

დამოწმებული ლიტერატურა

- თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, 1965 - თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, საერთოქართველური სტრუქტურის ტიპოლოგია, თბ., 1965.
 ე. დადიანი, მ. არჯევანიძე, 2007 - ე. დადიანი, მ. არჯევანიძე, დ მეგრულში (გალის რაიონის სოფელ პირველი გალის მეთევველების მიხედვით), ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. XI, ქუთაისი, 2007.
 ივ. იმნაიშვილი, 1975 - ივ. იმნაიშვილი, სინური მრავალთავი, გამოკვლევა და ლექსიკონი, თბ., 1975.
 მ. მიქაუტაძე, 2005 - მ. მიქაუტაძე, პალატალიზებულ დიფთონგთა საკითხი V-XI საუკუნეთა ქართული წერილობითი ძეგლების მიხედვით, ქუთაისი, 2005.
 მ. მიქაუტაძე, ე. დადიანი, 2010 - მ. მიქაუტაძე, ე. დადიანი, ფონემატური სტრუქტურის ზოგიერთი საკითხისათვის იმერხეულში, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია - ენა როგორც კულტურათაშორისი მედიატორი, მასალები, ქუთაისი, 2010.
 ზ. სარჯველაძე, 1975 - ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის საკითხები, თბ., 1975.
 ზ. სარჯველაძე, 1984 - ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბ., 1984.
 თ. უთურგაიძე, 1999 - თ. უთურგაიძე, ქართული ენის შესწავლის ისტორია, თბ., 1999.
 ტ. ფუტყარაძე, 1998 - ტ. ფუტყარაძე, თანამედროვე ქართული ენის ხმოვანთა სისტემა, სადოქტორო დისერტაცია, თბ., 1998.
 ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, 1999 - ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, ი და დ ალოფონთა მიმართებისათვის ქართველურ ენებში, ქართველური მემკვიდრეობა, III, ქუთაისი, 1999.

შ. ფუტყარაძე, 1995 - შ. ფუტყარაძე, ქართული ენის სამხრულ-დასავლური დიალექტების თავისებურებანი ისტორიული ტაო-კლარჯეთისა და მუშაჭირი ქართველების მეტყველების მიხედვით, სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 1995.

აკ. შანიძე, 1976 - აკ. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თბ., 1976

ნ. შოშიაშვილი, 1980 - ქართული წარწერების კორპუსი I, ლაბიდარული წარწერები I, აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველო (V-XI სს.), შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა ნ. შოშიაშვილმა, თბ., 1980.

მ. ძიძიშვილი, 1960 - მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები ძველ ქართულში, თბ., 1960.

ბ. ჯორბენაძე, 1989 - ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბ., 1989.

ბ. ჯორბენაძე, 1998 - ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, II, თბ., 1998.

MAIA MIKAUTADZE

[j] IN THE GEORGIAN LANGUAGE OF 5TH-18TH CC. AND IN THE MODERN KARTVELIAN DIALECTS

[j] enjoys high frequency recurrence in the ancient Georgian manuscripts and lapidary inscriptions. The active use of this sound is attested also in the modern Kartvelian dialects. It is derived from [i], and from the consonants: h|kh, z|s|sh|ts, n|r|l, j, g|k; it also appears with jota excursion and recursion.

The aim of this paper is to discuss [j]-containing sound-complexes in the diachronic aspect and reveal what connection can be traced between the [j], occurring in the ancient Georgian manuscripts, and in the sound found in the modern Kartvelian dialects. Namely, I discuss the forms which are characteristic to a) to 5th-18th literary standards, but are presently occurring in the modern dialects; b) also the forms regarded by scholars as characteristics to the dialects of a writer's or scribe's spoken language; c) forms regarded as a scribe's mistake; however, according to our observation they might be given different qualification.

No doubt, recording and studying of the dialectal forms attested in the ancient Georgian manuscripts acquires paramount importance in terms of their interaction; on one hand of the Georgian literary language (based on the data of recorded texts) and the spoken language, and on the other from the standpoints of researching of the historical dialectology.

The collation of the data of the ancient written monuments with the corresponding facts of modern Kartvelian dialects has revealed that as a result of the "phonetic conservatism" the language, according to the earliest distribution norms of the archaic Georgian, has retained the [*] segment assumed in different positions, as in the 5th-18th century writings so in the modern literary Georgian and in the modern Kartvelian dialects, both in ascending and descending diphthongs, respectively.

The observation on the diphthongs made it clear that in the modern Kartvelian dialects they have different occurrence frequencies, as #-V, V-#, V-V, #-C, C-C, C-#, V-C and in C-V positions.

ნორა ნიკოლაძე-ლომსიანი

ლეგენდები “აკაკის კრებულში“

აკაკი წერეთლის ხანგრძლივი ნაყოფიერი შემოქმედებითი მოღვაწეობა მე-19 საუკუნის 60-70-იანი წლების ქართული ცხოვრებისა და საზოგადოებრივი აზროვნების მათიანი უბრწყინვალესი ფურცელია.

დაუფასებელია ის ღვაწლი და ამაგი, რომელიც მან ქართულ ხალხურ შემოქმედებას დასდო. მწერლის მთავარი საზრუნავი სიცოცხლის ბოლო წუთებამდე ზეპირსიტყვიერების შეკრება-გამოქვეყნება-შესწავლა იყო, რომელსაც მისი ეპოქის მოთხოვნილებები განაპირობებდა, რადგან მათში ყველაზე კარგად იყო გამოხატული ქართველი ხალხის გულისთქმა-მისწრაფებანი, ეროვნული იდეალები.

ამ მიზნით აკაკი წერეთელმა სპეციალური ორგანო — „აკაკის კრებული“ დააარსა, რომელშიაც ხალხური სიტყვიერების თითქმის ყველა ჟანრის მასალა იბეჭდებოდა.

„კრებულში“ ერთ-ერთი საბატიო ადგილი ლეგენდებს უჭირავს. „ლეგენდა ხალხური შემოქმედების უძველესი ჟანრია, რომელიც რელიგიურ რწმენას ემყარება და ფანტასტიკურ-სასწაულებრივ ამბავს სინამდვილის სახით გადმოგვცემს“ (ქართული ფოლკლორის ლექსიკონი, 1974, გვ. 230).

მკვლევრები ლეგენდებში, თქმულებებსა და გადმოცემებში ყოველთვის სინამდვილის ანარეკლს ხედავდნენ.

ილია ჭავჭავაძე ამ საკითხთან დაკავშირებით წერდა: „ეს ზღაპარანარევი ამბები, თქმულებანი, რა თქმა უნდა, მოწმედ და საბუთად მოსატანნი არ არიან რომელსამე ყოფილი საქმისა, ამ მხრივ იგინი ძალიან ცოტად დასაჯერნი და სანდონი არიან, მაგრამ ამისთანა ამბებში ვბოულობთ ბევრს მართალს აღწერას ზნე-ჩვეულებებისა“ (ი. ჭავჭავაძე, 1941, გვ. 483).

ამასვე მიუთითებს ვაჟა ფშაველა: „ვგონებ, რომ ერის თქმულებაზედაც თვით ეპოქა მოქმედებს და ამიტომ ხდება, რომ ერი შესანიშნავის საუკუნის შესანიშნავს მოვლენას ამბად, ზღაპრად ან ლექსად გამოიტყვის ხოლმე“ (ვაჟა-ფშაველა, 1956, გვ. 180).

დიდი ქართველი მწერალი კონსტანტინე გამსახურდია ლეგენდის წყარომცოდნეობით ღირებულებას აღიარებს. მისი აზრით, „ყოველი ერის ისტორია ლეგენდიდან მოდის“ (კ. გამსახურდია, 1965, გვ. 18).

ბ. ნიჟარაძე აღნიშნავს: „ამგვარი გადმოცემანი, ცოტა თუ ბევრად დაწერილი, ისტორიის მაგვირობას სწევენ“ (ბ. ნიჟარაძე, 1962, გვ. 18).

ანალოგიურ მოსაზრებას გამოთქვამს ჯუზეპე კოკიარა წიგნში „ევროპის ფოლკლორისტიკის ისტორია“. მისი აზრით, „ღვთაების შექმნამ მასთან დაკავშირებული სასწაულები წარმოშვა, სასწაულების ნიადაგზე კი აღმოცენდნენ ლეგენდები, რომლებსაც საფუძვლად იმთავითვე ცრუ არსებანი და ცრუ რწმენანი ჰქონდათ (ჯ. კოკიარა, 1960, გვ. 78).

აკაკის კრებულში დაბეჭდილია როგორც წარმართული, ისე ქრისტიანული ხასიათის ლეგენდები. თემატიკის მიხედვით არსებობს კოსმოგენური, აბოკრიფული, წარღვნის, ისტორიული და სხვ.

კოსმოგენურ ლეგენდას განეკუთვნება „რა არის მიზეზი მთვარის დაბნელებისა?“ აფხაზების აზრით, ღამის კეკლუც გუშაგ მთვარეს უშველებელი ბუ ემტერება. ის სულ იმას ფიქრობს, ჩაყლაპოს მთვარე და ისედაც ბნელი ღამე მთლად დააბნელოს. ამას თვალს ადევნებენ აფხაზები და როგორც კი შეამჩნევენ, მთვარე ბნელდებაო, მაშინვე თოფების სროლას დაიწყებენ, რომ ბუ შეაშინონ და გააქციონ (აკაკის კრებული, 1898, გვ. 26).

უშველებელი ბუს (ზშირად გველეშაპის) მიერ მნათობების ჩაყლაპვის ამბავი ხალხის რწმენასთან არის დაკავშირებული. პრიმიტიული ადამიანები ვერ ხსნიდნენ ბუნების მოვლენებს, მათ შორის მნათობთა დაბნელებას, ან ღღისა და ღამის მიმოქცევას და როცა მათი დაბნელება იწყებოდა, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გავრცელებული ყოფილა ზემოთ ნათქვამი ქმედება, რათა საფრთხეში ჩავარდნილი მნათობებისათვის დახმარება გაეწიათ. თითქოს ყვირილით, ხმაურითა და თოფის სროლით ბუს (ან გველეშაპს) შეაშინებდნენ და მსხვერპლს თავს დაანებებდა. მზისა და მთვარის ნათება კი აუცილებელი იყო ადამიანებისათვის. ლეგენდაში მკვეთრად ჩანს მნათობებისადმი თაყვანისცემა.

მეორე ლეგენდა კი ხსნის, თუ რატომ არის მთვარეზე შავი ხალები:

ერთ ხანშიშესულ, ქვრივ დედაკაცს ორი კალმით აუწერელი ვაჟიშვილი ჰყავდა. ერთხელ დედამ შენიშნა, რომ შვილებს უმადობა დასჩემდათ. დედას უნდოდა გაეგო ამის მიზეზი და როცა შვილები სახლიდან გავიდნენ, ჩუმად გაჰყვა უკან. შუაგულ ტყეში ვაჟებს ორი მზეთუნახავი ქალიშვილი დახვდათ და დაუწყეს მათ აღერსი. მწვანე ველზე საუცხოო საქმელ-სასმელი ელაგა. შეშინებულმა დედამ, ამით შვილები მთლად არ წამართვანო, იქვე ახლოს მდებარე ძროხის ახალ ნეხვს სტაცა ხელი, ესროლა მათ და ორივე ქალიშვილი მთლად გავსარა. ერთი მათგანი მზედ იქცა, რომელმაც წყლიან თუნგში ტანი გაიბანა და გასუფთავებული ავარდა ცაში. მეორეს კი ძალიან შეეშინდა და ტანგაუბანელი გაჰყვა მას; ნეხვი მიახმა და ალაგ-ალაგ ახლაც ამჩნევია იგი. უგუჟურმა დედამ თავისი უცოდინარობით ორივე შვილს ბედნიერება დაუკარგა და ქვეყნიერებასაც სინათლე გაუნახევრაო — ამბობს ლეგენდა. ამ ლეგენდაშიც უძველეს რწმენასთან გვაქვს საქმე. ზემოთ მოყვანილი ლეგენდის მიხედვით, მზე იმიტომ არის უფრო ნათელი და კაშკაშა, რომ ტანგაბანილია, მთვარე კი არა. მის სიკაშკაშეს ლაქები უშლის ხელს.

საინტერესოა აგრეთვე უძველეს რწმენასთან დაკავშირებული ლეგენდა - „რაზე დგას სამყარო?“ ხალხის აზრით, ჩვენი მშვენიერი სამყარო დგას უშველებელი ხარის რქებს შუა. ხარის რქაზე კი მუღმივად ზის ღვთის ანგელოზი, რომელსაც ნაბრძანები აქვს უფლისაგან, რომ დედამიწაზე რაც ხდება, უმაღვე მოახსენოს. შემოქმედის ბრძანებისთანავე ხარის წინ ყოველთვის არის ერთი დიდი კოდო, რომელიც ნებას არ აძლევს ხარს ადგილიდან დაიძრას, რათა ხარის თავიდან არ გადმოვარდეს ჩვენი სამყარო. ხანდახან ეს ხარი კოდოს შესაშინებლად გააქნევს რქებს, რის გამოც ჩვენი დედამიწა იძვრის. თვითონ ხარი (სამყაროს საძირკველი) ვეებერთელა თევზის ზურგზეა გაჩერებული. თევზი კი ზღვის შუაგულში უძრავადაა (იქვე, გვ. 24).

ერთ ლეგენდაში ვეცნობით სამყაროს გაყოფას ღმერთსა და ეშმაკს შორის. ეშმაკი თავდაპირველად ანგელოზი ყოფილა, ღვთის დისშვილი, ღმერთს ძალიან უყვარდა იგი და დიდ პატივსაც სცემდა, რითაც გაამაყდა, გადიდგულდა, ღმერთი არაფრად ჩააგდო და თვითონ შოინდლობა ღმერთობა. თანაც ღმერთს ნახევარი სამყარო მოთხოვა, მემკვიდრეობით მერგებოა. უფალმა ყოველი ღონე იხმარა, რომ

შემდარი ანგელოზი გონზე მოეყვანა, მაგრამ ამაოდ. მაშინ იგი ეშმაკად აქცია და უთხრა: — შენ დაყავი ქვეყანა ორ ნაწილად და მე ამოვირჩევ ჩემ წილსო. — არა, შენ გაყავიო და ჩემთვის მე ამოვირჩევო — უბასუხა ეშმაკმა. უფალმა ერთ ნაწილად მცენარეულობა დასახა, მეორე ნაწილად მიწა, ხმელეთი. მისი ბრძანებით ყველა მცენარე აყვავდა. ეშმაკს მოეწონა და მცენარეულობა ამოირჩია. მაშინ უთხრა ღმერთმა, რომ ამოდლო მიწიდან ეს მცენარეულობა და სადაც უნდოდა, იქ წაეღო. ატლა კი მიხვდა ეშმაკი, რომ მოტყუვდა. ბოლოს უფალს თხოვა: იმათი სულეები მაინც მომეცი, ვინც ხიდან ჩამოვარდება და მოკვდებაო. უფალმა იმათი სულეები არგუნა ეშმაკს, ვინც ხეზე ასვლის დროს არ იტყვის: ღმერთო, მშვიდობით ჩამომიყვანეო! (აკაკის კრებული, 1898, გვ. 24, 26).

ლეგენდაში ნაჩვენებია, რომ ღმერთი კეთილია, მაგრამ იმის მიმართ, ვინც ურჩობს და სიამაყეს გამოიჩენს, ყველა დამარცხდება, თვით ეშმაკიც კი.

„კრებულში“ განთავსებულ ლეგენდებში ნეგატიური თვისებების მქონე ადამიანებს არა მარტო ქრისტე ღმერთი სჯის, არამედ წმინდა გიორგიც.

წმინდა გიორგი ქრისტეს სჯულის აღსრულებისათვის ჯერ აწვალა დიოკლიტიანემ და შემდეგ კი ბრძანა მისი მოკვლა. იქაურმა ქრისტიანებმა წაასვენეს მისი პატროსანი გვამი და შეინახეს ერთ თავშესაფარში. შემდეგ იგი დანაწილებულ იქნა 365 ნაწილად. ხელები შეხვდა: მარჯვენა - ილორის (სამურზაყანოშია) ტაძარს, მარცხენა კი - ხონის წმ. გიორგის ეკლესიას. ამის შემდეგ ამ ორ ტაძარს შორის დამკვიდრებულ იქნა სულიერი კავშირი. გიორგობის წინა დღეს ილორის წმინდა გიორგი უგზავნიდა ხონისას რქამოჭედილ ხარს. მას გიორგობას დაკლავდნენ და დაუნაწილებდნენ მრევლს. ერთხელ ხარს დააგვიანდა და იმ დროს მოვიდა, როდესაც ცისკარი იყო და ხალხიც წასული ეკლესიიდან. მხოლოდ ერთი მონაზონი იყო დარჩენილი. მოღრუბლული დილა იყო. ხარმა მონაზონი ვერ გაარჩია და რქა მოუჭნია. მონაზონმა დაწყევლა ის. წმინდა გიორგი გაბრაზდა და ხარის პირითვე დაწყევლა მონაზონი: „შენი მოგვარე ამ დაბაში არც მოშენდეს და არც გადაშენდესო“. მონაზონი იქვე ქვად იქცა. ამის შემდეგ ხარი არ მოსულა ილორიდან (იქვე, გვ. 42-43).

ზოგიერთი ლეგენდა საიქიოს ცხოვრებაზეც მოგვითხრობს.

ქართველ ტომებს საიქიოს სულის უკვდავებისა თუ წარწყმედის შესახებ წარმართობის ხანგრძლივ ეპოქაში გარკვეული შეხედულებანი გამოუმუშავდა.

გარდა ლეგენდებისა, საიქიოს ცხოვრება კარგად არის წარმოჩენილი შავეთ-მულეთის ლექსებში, აგრეთვე, შუამდინარეთის ხალხური პოეზიის მნიშვნელოვან ძეგლებშიც, როგორცაა „გილგამეში“ და „თამუზის სიზმარი“.

„კრებულში“ შესული ერთი ლეგენდის მიხედვით, ივანე და მასთან ერთად ორი უცნობი კაცი საიქიოში მოხვდა. მათ ჯერ ბეწვის ხიდი გაიარეს, შემდეგ სამოთხეშიც გადაიხედეს, სადაც ქალების ჯარი იყო. სამი ტურფა ქალი მოეგებათ, თასით ღვინო მიართვეს და დაარიგეს: ქრისტე ღმერთი რომ მობრძანდება, ოქროს სკამი მიართვით, ვარდის წყლით ხელები დააბანინეთ, შური და მტრობა არ უნდა შეგამჩნიოთ, ნურც მოძმეს დააბეზლებთ მასთან, თორემ გაგასამართლებთო. მალე მათ თავისი თვალთ ნახეს, სხვისი ქონების მიტაცებით გამდიდრებულებს და ცუდის მოქმედებს როგორ შემოართყეს ცეცხლის ალი. ვინც გაივლ-გამოვივლიდა, ამბობდა: ვაი, თქვენი სულის ბრალი, რატომ არ მიეცით ღარიბ-ღატაკებსო?! ამ დროს სატანა-ეშმაკი წამოდგა და თქვა: დედ-მამის მაგინებელს კუბრში უნდა ჩავაყოფინოთ ენის წვერიო, ამხანაგის მოღალატეს ყელზე გველი შემოვახვითო, ხოლო მამულის მოღალატეს პირში მორიელეები ჩავუსვათო (აკაკის კრებული, 1898, გვ. 32-33).

ლეგენდაში აშკარად ჩანს, თუ როგორ ისჯება ღვთის მიერ დამბეზღებელი, ექსპლუატატორი, დედ-მამის აუგის მთქმელი, მეგობრისა და სამშობლოს მოღალატე ადამიანი. მას ჯოჯონეთი და კუბრი ელოდება, ხოლო პატიოსან, სიკეთის მქმნელთ - სამოთხე.

აკაკის კრებულში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ისტორიულ ლეგენდებს, რომლებიც ისტორიულ მოვლენებსა და პირებს შეეხება, მათ საარაკო თავგადასავალსა და პატრიოტულ მოქმედებას გვაცნობს, ომებსა და თავდასხმებს აგვიწერს. მათ შორის ვეცნობით საყოველთაოდ გავრცელებულ ლეგენდას დავით აღმაშენებლის ძღვეამოსილების შესახებ, დავითმა რომ დარუბანდის კარები ჩამოხსნა და გელათში მიიტანა (აკაკის კრებული, 1897, გვ. 23, 25).

ასევე, მეორე ლეგენდაში საინტერესოდ არის მოთხრობილი დავითის აღმშენებლობითი საქმიანობის შესახებ; მეფემ სამი ეკლესია-მონასტრის (გელათის, მარტვილისა და სუჯანის) მშენებლობისას ეშმაკი ჯორად აქცია და ამით შეძლო მათი აგება (აკაკის კრებული, 1898, გვ. 44-45).

აქვეა დაბეჭდილი ლეგენდები თამარ მეფის შესახებ. საინტერესოა ერთი ლეგენდა, რომელიც ალ. მაჩაბლისათვის ერთ ცხინვალელ ოსს უამბია. ლეგენდაში თამარი თათრის ქალად არის წარმოდგენილი, რომელსაც მამა აიძულებს მისთვის არასასურველ ხელმწიფის შვილს გაჰყვეს ცოლად. როცა თამარი უარს ეუბნება მას, მამა სჯის და ციხეში ამწყვდევს. თამარი ღმერთს თხოვს, რომ ქრისტიანად მოინათლება, თუ იქიდან გამოიყვანს. ღმერთი მას უძღვევლად აქცევს. იგი გადმოფრინდება ციხიდან, ცხენზე ამხედრდება და იმერეთისაკენ გამოსწევს, მაგრამ ბრუტ-საბძელის მთაზე თოვლი მოუსწრებს. თამარს ცხენი მოუკვდება. იგი მთას დაწყველის: „შენ თოვლს თოვლმა მოასწროსო და მას შემდეგ ძველ თოვლს ახალი ასწრებს და ამიტომ სულ ზამთარია ოსეთში (იქვე, გვ. 19-20).

„კრებულში“ საკმაოდ ბევრია ეტიმოლოგიური ლეგენდები. მაგალითად, ლეგენდა „ტაბაყურას ტბის“ წარმოშობის შესახებ. ეს ტბა მდებარეობს ქუთაისიდან სამხრეთ-დასავლეთით, სოფელ „გორაში“. ტბა უძირაო. მის ახლომახლო თუ გაივლით, „რალაც ბაყა-ბუყი ისმის“. იქაურთა გადმოცემით, თურმე ამ ადგილს ოდესღაც ერთი მოსახლე ცხოვრობდა, ქვრივი ქალი ოთხი-ხუთი წლის ბავშვთან ერთად. ხარება დღეს იგი ხამს ქსოვდა. ჩამოუვლია ანგელოზს და უკითხავს: — ქალო, რას ქსოვ, რა დღეა დღესო? ქალს სიცილით მიუგია: — ხარება და ხარხარებაო, ჩემ ქმარ-შვილში გახარებაო. — ეგ რადა არისო? — უკითხავს ანგელოზს მაქვაზე. — ეს მაქვა არისო. — მაშ ქვად იქეციო. ქალი და მისი შვილი ქვად ქცეულან, გამწყდარა მიწა და შიგ ჩაცვენილან. იმ ადგილზე კი ეს ტბა წარმოშობილა. ხარება დღეს ტბაზე ამოტივტივდება საქსლებ-სავარცხელი და შემდეგ ისევ ჩაიძირება. ამ ტბაში მრავალი პირუტყვი იხრჩობა, უნდათ მისი ამოშრობა, მაგრამ მოხუცებს საეჭვოდ მიაჩნიათ მისი დაშრობა, რადგან „ტაბაყურა“ ღვთის ნებით არის გაჩენილი და ღმერთი ამის ნებას არ მოგვეცემსო (იქვე, გვ. 21-23).

ლეგენდა გვასწავლის, რომ ღვთიურ დღესასწაულებს პატივი უნდა მივაგოთ. ერთ ლეგენდაში ვეცნობით, როგორ გაჩნდნენ ქვეყანაზე მგლები. ყოფილა ერთი ცოლ-ქმარი, ღვთის საყვარელი ანგელოზები. ისინი თავდაპირველად ღვთის მოშიში და მოყვარულნი ყოფილან, მაგრამ შემდეგ ძალიან გაამაყებულან და ღმერთისათვის ურჩობა შეუბედავთ. ღმერთს ტკბილი სიტყვებით უცდია მათი მოქცევა, მაგრამ ამაოდ. შემდეგ ღმერთს ანგელოზი გაუგზავნია და ურჩები თავისთან დაუბარებია. ცოლ-ქმარი არ გამოცხადებულან, ჩვენ ახლა ცოლ-ქმარული სიყვარულით ვტკბებით,

არ გვცალია შენთან მოსასვლელადაო. გაბრაზებული უფალი თვითონ მისულა მათთან, დაუკრავს წელზე მათრახი და დაუწყევლია: დღეის შემდეგ იყავით კრული და შეჩვენებული, გადაიქცით ცხოველებად, წელს ქვევით სუსტნი და უძლურნი, წელს ზევით კი ღონიერიო. გადააქცია მგლებად და დედამიწაზე ჩამოაგდო. ასე გაჩნდნენ მგლები (აკაკის კრებული, 1899, გვ. 21-22). ლეგენდაში გატარებულია ის აზრი, რომ ხალხი, რომელიც კარგავს ღმერთის პატივისცემას და სიყვარულს, მას ღმერთი სამაგიეროს მიაგებს.

აქვეა მოთავსებული ლეგენდები გუგულზე, ოფოფზე... მტრედებს რატომ აქვს წითელი ფეხები? რატომ იცის კამეჩმა კარგი ცურვა? რად არის მერცხლის კული შუაზე გაყოფილი? რად არ შეუძლია ძერას მკათათვეში წყლის დაღვევა და სხვ. ყველა მათგანი ღვთის ძლევა მოსილების, ქრისტიანული სარწმუნოების დაცვისა და გაძლიერებისათვის არის მოხმობილი.

ამრიგად, აკაკის კრებულში დაბეჭდილი ლეგენდები (50-ზე მეტი) ქართველი ხალხის ზნეობის ამაღლებას, სარწმუნოების განმტკიცებასა და პატრიოტიზმის გაღვივებას ემსახურებოდა, რაც წინაპირობა იყო ჩვენი სამშობლოს სოციალური და ეროვნული ჩაგვრისაგან გასათავისუფლებლად და სანუკვარი დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად.

დამოწმებული ლიტერატურა

- აკაკის კრებული, 1897 - აკაკის კრებული, 1897, №2, მარტი.
 აკაკის კრებული, 1898 - აკაკის კრებული, 1898, №7, მარტი; №8, აპრილი;
 №12, აგვისტო.
 აკაკის კრებული, 1899 - აკაკის კრებული, 1899, №4, აპრილი.
 კ. გამსახურდია, 1965 - კ. გამსახურდია, ფლორენციული, ლიტერატურული საქართველო, №27, 1965.
 ვაჟა-ფშაველა, 1956 - ვაჟა-ფშაველა, თხზულებანი, ტ. VII, თბ., 1956.
 გ. კოკიარა, 1960 - Джузепе Коккьяра, История фольклористики в Европе, М., 1960.
 ბ. ნიჟარაძე, 1962 - ბ. ნიჟარაძე, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, II, 1962.
 ფოლკლორის ლექსიკონი, 1974 - ქართული ფოლკლორის ლექსიკონი, II, 1974.
 ვ. ჯავახიძე, 1941 - ი. ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული, II, თბ., 1941.

NORA NIKOLADZE-LOMSIANIDZE**LEGENDS IN "AKAKI'S COLLECTIONS"**

Akaki Tsereteli's prolific and lengthy creative activity is a brilliant page of the Georgian life and social though chronicles of the 60-70s of the 19th century.

A. Tsereteli's exploits for the Georgian folklore is an invaluable tribute to the culture of the country. He devoted his life to the collection, publication and analysis of the Georgian oral traditions as they were the best bearers of the inspirations and ideals of his people, and the care for them was the demand of the epoch. To this end Akaki Tsereteli established "Akaki's Monthly Collections" (Akakis Tviuri Krebuli) publishing the samples of all the genres of the oral folk stories. One of the important sections of the Collections is legends. It contains legends of pagan and Christian origins. The themes are related to cosmogony, apocrypha, the Deluge, and historical tales.

Legends in the "Akaki's Collections" (more than 50 titles) has served the moral education, strengthening the beliefs and awakening patriotic feelings of the Georgian people.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

**გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედების
ტექსტოლოგიური ისტორიის ზოგადი
საკითხი**

ხალხში ჭერ კიდევ გალაკტიონის სიცოცხლეშივე ფართოდ გავრცელებული ლეგენდის მიხედვით, პოეტს თავისი ლირიკული შედევრების დიდი ნაწილი თითქოს ერთი ამოსუნთქვით, ხშირ შემთხვევაში მთვრალსაც კი, ჰქონია დაწერილი. მაგრამ, როგორც პოეტის უმდიდრესი არქივის შესწავლის საფუძველზე ერთმნიშვნელოვნად გაირკვა (ნ. ტაბიძე, ვ. ჯავახიძე, რ. თვარაძე...), ეს ფაქტი სრულებით არ შეესაბამება სინამდვილეს და გალაკტიონ ტაბიძის პოეტური შემოქმედების ბევრი ნიმუში არათუ ასე ერთი ამოსუნთქვითა და მყისიერად არ შექმნილა, არამედ საკმაოდ დიდი შემოქმედებითი ძიებისა და შრომის შედეგად დებულობდა საბოლოოდ სრულყოფილ სახეს.

თავის პოეტურ შედევრებს გალაკტიონი უდიდესი შრომის შედეგად რომ ქმნიდა, ამას თავად პოეტიც ხშირად აღნიშნავს ხოლმე ხაზგასმით საკუთარ საარქივო ჩანაწერებში. მაგალითად, მისი თქმით, „ნამდვილი ხელოვნება ტექნიკური ოსტატობისა შეიძლება მიღწეულ იქნას მხოლოდ თანდათანობით, ხანგრძლივი, მოთმინებით სავსე, ათასნაირი ცდების, მხოლოდ დიდი ღროისა და დაუღალავი შრომის გზით“. პირველ ყოვლისა სწორედ ამ „დიდი და დაუღალავი შრომის“ დადასტურებაა ის უამრავი ვარიანტული სახესხვაობანი, მის ცალკეულ ნაწარმოებებს რომ მოეპოვებათ. ამ ვარიანტებიდან ნათლად ჩანს, რაოდენი რუღუნების შედეგად აღწევდა პოეტი იმ სრულქმნილ ჰარმონიას, რითაც მისი პოეტური შედევრები გვაოცებენ.

როგორც პოეტის თორმეტომეულსათვის თანდართული ვარიანტებიდან თვალნათლივ ჩანს (ნაშრომში დამოწმებული პოეტური ციტატები უმთავრესად სწორედ ამ გამოცემიდან იქნება მოტანილი), თავისი პოეტური ნაწარმოებების დიდ ნაწილს, ვიდრე საბოლოოდ სრულყოფილ სახეს მისცემდა, გალაკტიონი ზოგჯერ წლების განმავლობაშიც კი ხვეწდა და ამუშავებდა გულდაგულ და საფუძვლიანად. სწორედ პერმანენტულად მიმდინარე ამგვარი შემოქმედებითი შრომის შედეგად შეიქმნა მისი ცალკეული ლექსებისა და პოემების ერთმანეთისაგან ზოგჯერ არსებითად განსხვავებული არაერთი ვარიანტი.

ძირითადი ტექსტისაგან რიტმულ-ვერსიფიკაციულადაც და აზრობრივი პასაჟებითაც ზოგჯერ მკვეთრად განსხვავებული ამ ვარიანტების ერთი ნაწილი პოეტური ოსტატობის მხრივ ცალკეულ შემთხვევებში იმდენად სრულყოფილია და დახვეწილი, რომ რომელიმე მათგანს მხოლოდ პირობითად თუ შეიძლება მივანიჭოთ უპირატესობა.

როგორც გალაკტიონის პოეტურ ქმნილებათა ძირითადი ტექსტებისა და მათი ვარიანტების ერთმანეთთან შედარება ცხადყოფს, პოეტი თავისი შემოქმედების მხატვრულად სრულსაყოფად მუშაობას რამდენიმე ძირითადი მიმართულებით წარმართავდა; კერძოდ: 1) პოეტური წარმოსახვის საგნად ქცეული მოვლენისათვის ყველაზე მეტად შესატყვისი რიტმულ-ვერსიფიკაციული ფორმის შესარჩევად; 2) ნაწარმოების პოეტური მხარის კიდევ უფრო მეტად

დასახვეწად; 3) ცენზურის თვალის ასახვევად სამოქმედო დროისა და ადგილის მიზანმიმართულად შესანიღბად და გასაუცხოებლად და ა.შ.

ყოველივე ზემოთქმულის ნათელსაყოფად მოვიშველიებ კონკრეტულ მაგალითებს გალაკტიონის პოეტურ ქმნილებათა ძირითად ტექსტებში შეუტანელი მათი ვარიანტებიდან. საუბარს დავიწყებ პოეტის იმ ნაწარმოებთა ვარიანტების გაანალიზებით, რომლებიც დამატებით მასალებს გვაწვდიან მათ ძირითად ტექსტებში გამოხატული ავტორისეული ეროვნულ-პოლიტიკური მრწამსის კიდევ უფრო ღრმად და საფუძვლიანად გასააზრებლად.

ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნაწარმოები, რომელსაც ზემოთქმული თვალსაზრისით პირველ რიგში უნდა მივაქციოთ განსაკუთრებული ყურადღება, ესაა პოემა "მოგონებები იმ დღეებისა, როცა იღვა" (1921-24 წწ.). ნაწარმოების ძირითადი ტექსტისა და მისი ხელნაწერი ვარიანტების გაანალიზების შედეგად რ. თვარაძე სავსებით მართებულად მივიდა იმის აღიარებამდე, რომ ხსენებულ ნაწარმოებში თავისებური ასახვა ჰპოვა 1924 წლის აგვისტოს ამბოხების ჩახშობით დატრიალებულმა ტრაგედია ("კრიტიკა", 1990, #5). იგივე თვალსაზრისი ცოტა მოგვიანებით ნ. ტაბიძემაც გამოთქვა ("ლიტ. საქართველო", 1991, 8 მარტი).

რ. თვარაძისა და ნ. ტაბიძის მიერ გამოთქმული ზემოთ აღნიშნული თვალსაზრისის სიმართლეში კიდევ უფრო მეტად გვარწმუნებს ს. ორჯონიკიძის წერილი - "ხელოვნებაზე", რომელიც ლიტერატურის შესახებ რკპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის 1925 წლის დადგენილებასთან ერთად არის დაბეჭდილი ყურნალ „დროის“ 1925 წლის 28-ე ნომერში. ამ შემთხვევაში ჩვენთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ის ფაქტი, რომ ს. ორჯონიკიძის სტატიაში, ხსენებული დადგენილების შეფასებასთან ერთად, საქართველოში ლიტერატურისა და ხელოვნებისადმი პარტიული ხელმძღვანელობის ზოგად პრინციპებზეცაა კონკრეტული საუბარი. ერთდერით ხელოვანი, რომელსაც ს. ორჯონიკიძე სახელდებულად მოიხსენიებს წერილში, გალაკტიონია. „ყურნალ „მნათობში“, - წერს იგი, - ამას წინად დაბეჭდილი იყო გალაკტიონ ტაბიძის პოემა, სადაც ავტორი მხატვრული ფორმის სახით გვაწვდის მეტად ვულგარულ რეაქციონურ სახეებს. ეს ლექსი აშკარად მიმართული იყო ჩვენი პოლიტიკის წინააღმდეგ. ასეთი გზა არაფრად არ ვარგა. მწერლობა ამას უნდა ერიდოს.“

ს. ორჯონიკიძის მიერ გ. ტაბიძის ხსენებული პოემის ამგვარი შეფასების შემდეგ „მნათობის“ იმ ნომრის თითქმის მთელი ტირაჟი, რომელშიც ნაწარმოები იყო დაბეჭდილი, გაუნადგურებიათ (გადაჩა მხოლოდ რამდენიმე ნომერი), თავად გალაკტიონი კი რამდენიმე თვით დაუბატონებიათ.

იმის ნათელსაყოფად, პოემაში აღწერილი ტრაგედია ნამდვილად რომ უკავშირდება 1924 წლის აგვისტოში მომხდარ ამბებს, განსაკუთრებით საინტერესო, პირველ ყოვლისა, ნაწარმოების ის ადგილებია, რომლებიც პოეტს ძირითად ტექსტში არ შეუტანია და თხზულებათა თორმეტტომეულის VIII ტომის ვარიანტების განყოფილებაშია გამოქვეყნებული (გვ. 267-270). როგორც მათგან გვებულობთ, გალაკტიონს მის მიერ აღწერილ ტრაგიკულ მოვლენათა გეოგრაფიული არეალი ძირითად ტექსტში მოჩვენებითად აქვს გაუცხოებული, სინამდვილეში კი მოქმედება საქართველოში ხდება. სწორედ ამის ნათელ დადასტურებას წარმოადგენს პოემის გამოუქვეყნებელ ვარიანტებში ისეთი სახელწოდებების გაჩენა, როგორებიცაა: ტფილისი, ავლაბარი და მტკვარი,

რითაც დაუეჭვებლად კეთდება მინიშნება იმაზე, რომ პოეტის მიერ მოთხრობილი ტრაგედია საქართველოში მომხდარ ამბებს გულისხმობს:

ჩააქრო ყველგან სანთლები მტვერმა, დაკრა დარაბას, დაღეწა მინა,
ქალაქის გარეთ გუგუნებს ფერმა, ვერ უპოვია ქაოსებს ბინა.
ავლაბრის დაღმა ეშმაკის ხარო სავესეა შიშით, სავესეა წყრომით,
იქროლე ქარო, იქროლე ქარო, მთვრალო სიცივით და შემოდგომით.
გლევდეს წივილი, თხოვნა ხვეწილი და ქაჭურ ვალსში იყო გართული,
ეს ტფილისია, - თმაგაწეწილი და მწუხარება ჩვენი, - ქართული.

აქვე აღვნიშნავ იმასაც, რომ შემთხვევითი არ უნდა იყოს პოეტის მიერ აღწერილი მოვლენის ოქტომბრის ცივ და ბნელ ქართან დაკავშირებაც: „ოქტომბრის ქარი ცივი და ბნელი, ხმაურობს მტკვარი.“

პოეტის მიერ აქ ოქტომბრის ხსენება რომ გარკვეული სიმბოლური ქვეტექსტის მიმანიშნებელია, ამას პოემის სხვა სტრიქონებიც ადასტურებს. კერძოდ, გავიხსენოთ ის ადგილი, სადაც საუბარია უეცრად მოვარდნილ „ძლიერ სტიგმაზე“, რომელმაც ირგვლივ ყველაფერი არია და ქვეყანა შეარყია. „ყოველი მხრიდან ბერავდა ქარი, ყოველი მხრიდანო“, - ამბობს ავტორი და ნათლად მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ეს ქარი ჩრდილოეთიდან მოვარდნილი ის წითელი მრისხანე ძალა იყო („ჩრდილოის ქარი იყო წითელი...“), რომელიც წარმოუდგენელ საშინელებას ამკვიდრებდა ირგვლივ.

გალაკტიონის ეროვნულ-პოლიტიკური მრწამსის შესაცნობად აქ რამდენიმე სიტყვა მის ერთ პატარა, ავტორის სიცოცხლეში დაუსტამბავ, იმ ლექსზეც მინდა ვთქვა („აკაკი და ილია ზღვის პირად“), რომელშიც ჩვენი ერის ამ ორი დიდი შვილის საუბრის ფრაგმენტია გადმოცემული. ზღვის პირას მდგარნი, ისინი აღელვებით ეძებენ საქართველოს სამომავლო ბედნიერების მისაღწევ გზებს (ტ. VII, გვ. 106). აკაკი ნატრობს, ნეტავ ეს ზღვა შავ მელნად გადაიქცეოდეს, „რომ მისით უხვად სარგებლობდეს პატიოსანი კალმის მებრძოლი, ყველა გმირი, ყველა მგოსანი. ხმა იყოს გრგვინვის - პრესა მღელვარე დაუმცხრალად სწევდეს ქველობას და მით არყევდეს... საზიზღარი თვითმპყრობელობის ტახტსა და გვირგვინს“. უფრო მეტი რადიკალიზმით გამოხატავს თავის ნატურას ილია:

გახედე სივრცეს... მთელი ეს ზღვა ნეტავი ოდეს

ერთ უზარმაზარ არყის ქვაბად გადიქცეოდეს...

მსწრაფლ, უფიქრებლად გადემშვება ხელმწიფე რუსი,

შიგ ჩაიხრჩვება და გაჰქრება, როგორც ბურუსი მისი ჟანდარმიც.

ასეთია ამ ლექსის საბოლოო პირი, რომელშიც, მისი ვარიანტისაგან განსხვავებით, პოეტის ანტირუსული პოზიცია და რუსული კოლონიალიზმის მხილება ხელმწიფისა და ჟანდარმის წინააღმდეგ გალაშქრებით შემოიფარგლება. რაც შეეხება ნაწარმოების ვარიანტს (იხ.: მითითებული ტომი, გვ. 278), მასში ავტორისეული მხილების მასშტაბები მხოლოდ მეფითა და ჟანდარმით არ ისაზღვრება და ფართო განზოგადებულებით წარმოაჩენს ავტორის ანტირუსულ თვალსაზრისს:

მთელი ეს ზღვა... ნეტავი ოდეს ერთ უზარმაზარ არყის ქვაბად გადიქცეოდეს, მაშინვე ხარბი უფიქრებლად გადემშვება სათრობლად რუსი,

შიგ... ჩაიღრჩობა და გაჰქრება როგორც ბურუსი მეფეც, ჟანდარმიც.

გ. ტაბიძის ნამდვილი ეროვნული გულისტქმის სიღრმისეულად შესაცნობად და გასააზრებლად რამდენიმე სიტყვა აქ „იოველიადის“ (1940 წ.) პოეტურ ვარიანტებზეც მინდა ვთქვა (ტ. IV, გვ. 438-440). მათში ფრაგმენტულადაა

ნაჩვენები ტრაგიკული ხვედრი მონობაში მყოფი პატარა ქვეყნის დეიძლი შვილისა, რომელსაც, ნაცვლად იმისა, რომ სამშობლოს დახსნისა და გადარჩენის გზა მოეძებნა მის მსგავს „ათას ძლიერ იოველთან“ ერთად, ეროვნული იდეალი დაუქარგავს და მატერიალური თვითკმაყოფილების ჭაობში ჩაფლულა. ფუნქციონარულ და უხმარად მყოფ მის ჯაჭვ-ჯავშანს კი, ქვეყნის დახსნისთვის ბრძოლაში რომ უნდა დაღეწილიყო, ჟანგი მოსდებოდა.

სამშობლოს მხსნელ გმირად მოსავლენი მამულიშვილის ამგვარი სულიერი გადაგვარება ლექსში ტრაგიკული სიმძაფრითა და ღრმა შინაგანი ირონიითაა ნაჩვენები. ავტორისეული სათქმელის მასშტაბს არსებითად ზრდის ის გარემოება, რომ ნაწარმოებში იოველის პიროვნული ტრაგედია განზოგადებული ფორმითაა წარმოსახული და მხოლოდ ერთი ადამიანის ხვედრად და ეროვნული თვითშეგნების დეგრადაციად არ აღიქმება: „მართლაც პატარა ქვეყანა ყოველს სულს უხშობს ათას, სულს უხშობს ათას ძლიერ იოველს - ვუჟაკ თამადას. ბუნებას გმირულს, კაცობას გმირულს და ბევრის მთხოველს პარიზი ხიბლავს და გულგანგმირულს ვიცნობ იოველს. იმის დიდების და ძლიერების სანახაობა სხვა მოძრაობა და გზა შეჰფერის, სხვა მოძრაობა“.

მაგრამ სამოქმედო ასპარეზდახშული ეს პოტენციური გმირი დროსა და გარემოებას იმედგაცრუებულ ავადმყოფად და გზადაბნეულ პიროვნებად უქცევია: „ბრახს უღვიძებდა უხმარად მყოფი ჯაჭვი, ჯავშანი, ხმალი და თოფი. და ეხლაც, ეხლაც დადის ამ ქვეყნად, როგორც აჩრდილი და ავადმყოფი.“

როგორც ვხედავთ, ვერც გ. ტაბიძის იოველი ქცეულა იმ სანატრელ გმირად, რომელიც ნაოცნებარი ეროვნული თავისუფლებისთვის ბრძოლას შეიძლებდა. ასე რომ, უფრო ადრე ი. ჭავჭავაძის მიერ მთელი სიმწვავეით წამოჭრილი პრობლემა ქვეყნის დამხსნელი იდეალიზებული ეროვნული გმირის მონატრება-მოძიებისა („მაგრამ, ქართველნო, სად არის გმირი, რომელსაც ვეძებთ, რომლისთვისც ვტირი!“), XIX საუკუნის მწერალთა მსგავსად, გალაკტიონისთვისაც კვლავინდებურად რჩება შემოქმედებითი მოღვაწეობის უზენაეს იდეალად.

30-იან წლებში, სისხლიანი რეპრესიების აღზევების ჟამს, იმ დროს, როცა საბჭოთა იდეოლოგია მთელი მსოფლიოს გასაგონად გაჰყვიროდა სოციალისტური ეპოქის სიდიადესა და უპირატესობაზე კაპიტალიზმთან შედარებით, ერთი პატარა, ორსტროფიანი ლექსის („წავიდეთ ქარხნებში, ავტეხთ განგაში“) გამოუქვეყნებელ ვარიანტში (ტ. III, გვ. 591) გალაკტიონი ასეთ პოეტურ ბარათს უგზავნის საბჭოეთის „მოსისხლე მტრად“ გამოცხადებულ ევროპას:

გამომიგზავნე, ევროპა, ფული, რომ შევიძინო ტანისამოსი,
გამომიგზავნე, ევროპა, ფული, რომ შევიძინო ავტომობილი.
რომ დავიბრუნო ავტომობილი, რომ დავიბრუნო ჩემი ხარები,
რომ აღვიდგინო ეს ეკლესია, რომ ისევ გავხსნა კაფე-შანტანი,
თორემ საცაა მომკლავს შიმშილი...

ვფიქრობ, მოვლენათა არსში გარკვეული მკითხველი უკომენტაროდაც აღვილად მიხვდება იმას, ეპოქალური სინამდვილისადმი პოეტის კრიტიკულ-ოპოზიციური დამოკიდებულების გამომხატველი ასეთი ეპიზოდები რატომ ვერ ხვდებოდა შესაბამის ნაწარმოებთა ძირითად ტექსტებში. იმის გამო, რომ ქვეყნად დამკვიდრებული იდეოლოგიური ვითარება მართალი სიტყვის თქმის შესაძლებლობას არ იძლეოდა, გალაკტიონი იძულებული იყო გულის სიღრმეიდან მომდინარე არაერთი სტრიქონი ზშირად თავადვე გადაეხაზა და მათი დაბეჭდვისაგან შეგნებულად შეეკავებინა თავი.

სწორედ ასეთი ბედი ხვდა წილად ლექსს „იყავ გულწრფელი, გაიგონე ხმა ანთებული“ (1928 წ.), რომლის ძირითადი ტექსტის კრიტიკულ-აპოზიციური სულისკვეთება მის პირვანდელ ვარიანტთან შედარებით მკვეთრად შერბილებულია. კერძოდ, ნაწარმოების ძირითად ტექსტად მიჩნეული პირისგან განსხვავებით, მისი პირვანდელი ვარიანტი ყოველგვარი კომპრომისის გარეშე, იმჟამინდელი იდეოლოგიური ვითარებისათვის პრინციპულად მიუღებელი ფორმით, გამოხატავს ავტორის დებარესიულ სულიერ განწყობილებას (იხ. ტ. III, გვ. 433):

როგორც სიკვდილი დასასჯელი, ვიცქირები გარს,
ვეძებ ნათესავს, გულის სატრფოს, ვეძებ მეგობარს,
ვაგლახ! არ სჩანან... ძლიერია ჩემი ნალველი,
ჩაჰქრა ნუგეში, წმინდა ლტოლვის გამომხატველი.
მე თვით ჩემში ვარ სამუდამოდ დატყვევებული,
მარტოობაა საშინელი ჩემი საკანი,
მიმღერე რამე, დამიმშვიდე გული ვნებული,
ეგებ ვიპოვო სასიცოცხლო რამე საგანი.

მსგავსი მაგალითები, რომლებიც ნათლად და არაორაზროვნად წარმოაჩენენ პრინციპულ განსხვავებას ძირითად ტექსტებსა და მათ ვარიანტებს შორის, საკმაოდ მრავლად გვხვდება გ. ტაბიძის შემოქმედებაში. აი, თუნდაც ერთი მათგანიც - „ეპოქა იშვა და გაიზარდა“ (მითითებული ტომი, გვ. 417). რევოლუციური ეპოქის განსაზღვრებად დაწერილი ამ ლექსის ვარიანტში პოეტს ისეთი სტრიქონებიც აქვს ჩართული, რომლებიც აზრობრივად სრულებით არ შეესაბამება ნაწარმოების საერთო პათოსსა და სულისკვეთებას:

ჰაის და ჰოის ხმა ხომ ქვევრია
და შეცდომები ახალი დროის ბევრზე ბევრია.

გ. ტაბიძეს ისეთი ლექსებიც საკმაოდ მრავლად აქვს დაწერილი, რომლებშიც თანამედროვეთაგან გულნატკენი, სათანადოდ დაუფასებელი და შეურაცხყოფილი პოეტის პიროვნული გულისტკივილია გამომხატული. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა აღნიშნული სულისკვეთებით აღბეჭდილ ნაწარმოებთა ის ეპიზოდები, რომელთა გამოქვეყნებისაგან პოეტი ხშირად, ეტყობა, შეგნებულად იკავებდა თავს. მაგალითად, 1933 წელს, სალიტერატურო ასპარეზზე გამოსვლის 25-ე წლისთავის აღნიშვნის დღეებში, დაწერილი უსათაურო ლექსის - „წინად შენი სპეტაკი გზა“ ხელნაწერ ვარიანტში პოეტი შემდეგნაირად ამხელს იმ ფარისევლობას, ორპირობასა და ცბიერებას, რომელიც თავისი ცხოვრების მანძილზე ხშირად უგრძნია მას:

წინად ჩემი სპეტაკი გზა ტალახიან ფეხით ზილეს,
მერე ვითომ შერცხვათ ცოტა და მიზდიან იუბილეს.
კარგი, კმარა, ვინ არ ხედავს, რომ ეს ხრიკი ამაოა,
იუბილე დაერქმევა და დამარხვა კი გამოვა.
დამფასებლის სამოსელში გაეხვევა მტრების ჯარი,
მაგრამ მათი ღრიანცელი ცინიზმია საზიზღარი...

რ. თვარაძის მართებული დაკვირვებით, ცენზურისათვის თვალის ასახვევად გალაკტიონი არცთუ იშვიათად მიმართავდა ხოლმე მოქმედების ადგილის გაუცხოებას და ამგვარი ფორმით გამოხატავდა თავის კრიტიკულ დამოკიდებულებას საბჭოთა სინამდვილისადმი. კრიტიკოსმა ამის დამადასტურებელ ერთ-ერთ მაგალითად ლექსი „სიკვდილი უმუშევრისა“ მოიშველია. ნაწარმოების დაწერის თარიღად ორი წელია მითითებული - 1931 და 1935; აღსანიშნავია ისიც, რომ არსებობს ლექსის რამდენიმე ვარიანტი,

რომლებიც თავიანთი კრიტიკული პათოსითა და სათქმელის გააზრების მასშტაბურობით საკმაოდ განსხვავდება ძირითადი ტექსტისაგან.

კერძოდ, ცენზურისთვის თვალის ახვევის მცდელობა პოეტს ვარიანტების სათაურებიდანვე უცდია და ნაწარმოებისთვის თავიდან ორი ასეთი სათაური შეუტრია: „პარიზის ჭურღმულეში“ და „მთვრალი მტარვალის სიკვდილი.“ ორივე შემთხვევაში ცენზორის შემოტევისაგან თავდასაცავი არგუმენტები თვალნათლივითაა სახეზე: „უმუშევრობა კაპიტალისტური სამყაროს სენია და აქედან გამომდინარე, ლექსში აღწერილი ვიღაც უბედური კაციც უცხოელია“ (რ. თვარაძე, 1990, გვ. 28).

ყოველივე ზემოთქმულთან ერთად, მკითხველის ყურადღება აქ იმ აზრობრივ შეუსაბამობასაც მიიპყრო, რომელიც ხსენებული ნაწარმოების ძირითად ტექსტსა და მის ვარიანტებს შორის არსებობს. კერძოდ, ლექსის გამოქვეყნებული პირის ბოლოს „შექმნილი წესით უკმაყოფილო“ პოეტი კვლავ შეეცადა ცენზურისთვის თვალის ახვევას და წითელი დროშებისა და „მქუხარე ჩვენი კონგრესის“ აქცენტირებით თითქოს იმაზეც მიგვანიშნა, რომ ცხოვრებისაგან განწირულ ამ უმუშევარს უნუგემო მდგომარებიდან მხოლოდ ამ გზით სიარული თუ დაიხსნა.

მაგრამ ეს სიფრთხილე და ორაზროვნება მთლიანადაა უარყოფილი ნაწარმოების ვარიანტებში. კერძოდ, ლექსის ბოლო სტროფში პოეტი აშკარად მითითებს იმაზე, რომ მის მიერ აღწერილი ტრაგედია ფაქტობრივად ავტობიოგრაფიული თვითგანცდის სავალალო შედეგია და აქ კაპიტალისტური სამყარო არაფერ შუაშია.

ეს აზრი უნდა გავიგოთ ასე: რომ მხეცი არ თმობს თავის ხელობას და გალაკტიონ ტაბიძეს ურჩევს წერტილს ტყვიისას – რას? თვითმკვლელობას.

ნაწარმოების ლოგიკურ წერტილად ქცეული ეს პოეტური დასკვნა ლოგიკური შეჯამებაა ლირიკული პერსონაჟის დებრესიული სულიერი განწყობილებისა. აი, როგორ ხატავს პოეტი იმ კაცის ტრაგედიას, რომელიც უღმობელ ბედისწერას ცხოვრების უმწეო მსხვერპლად გაუხდია და მისთვის სამუდამოდ დაუზღვევს სამომავლო ცხოვრების პერსპექტივა:

შენი ცხოვრება არის ეს ძალი, რომელიც კვდება ცივი, ბებერი,
მისთვის არ არის ამ ქვეყნად სახლი, არც კარებია შესაღებელი.

შენი ცხოვრება ღონემიხდილი არის ტალახი, ბოსელი, ქართა,
რისთვის გაშინებს, მითხარ, სიკვდილი, თუ არვინ მოვა სიკვდილის გარდა?
ვიცი, თუ როგორ გაღიზარებებს, როცა გაიგებს სიკვდილის ხველას,
შენი ცხოვრება არვის ახარებს, შენი სიკვდილი ახარებს ყველას.

ეპოქალური სინამდვილის კრიტიკულ-ობოზიციური თვალთახედვით წარმოსახვის მხრივ ასევე განსაკუთრებით საინტერესოა პოემა „კლასობრივი ბრძოლის“ (1930-1935 წწ.) ის ეპიზოდები, რომლებიც პოეტს ნაწარმოების ძირითად ტექსტში არ შეუტანია (იხ. ტ. VIII, გვ. 278-292). მათში ძირითადი ტექსტისაგან მკვეთრად განსხვავებული ფორმითაა მხილებული და მძაფრი შინაგანი ირონიით წარმოჩენილი სოციალისტური პერიოდის ჩვენი ყოფისათვის ფართოდ დამახასიათებელი მანკიერებანი. ამ თვალსაზრისით ყველაზე მეტ ინტერესს, პირველ ყოვლისა, ის კრიტიკულ-ირონიული დამოკიდებულება იწვევს, რომელსაც კოლექტივისადმი ავლენს ავტორი. ნათქვამის დასტურად აქ ხსენებული პოემის ერთ-ერთი ხელნაწერი ვარიანტიდან ის ფრაგმენტი მინდა დავიმოწმო, რომელშიც ახალი, სოციალისტური, ცხოვრების „ასაშენებლად აქტიურად

მებრძოლი“ პიროვნება – განსახილველი ნაწარმოების მთავარი პერსონაჟი – შემდეგნაირადაა დახასიათებული:

რა ვუთხრა მე (ამ) დროებას, შენ რომ გაგამამაძალა,
ბოგანობა მოგაშორა, ჩემს მამულში ჩაგასახლა.

როგორც ამ ხეს, ისე შენცა არ გრცხვენია არაფერის,
თითქოს თვითონ გააშენე ეს ბაღები მშვენიერი.

გზაზე არვინ არ გიხვდება, არხეინად მიიმდერი...

ჰაი, ჰაი, რა დრო დადგა, დროო ძველი კახაბერის.

იგივე უნდა ითქვას ხსენებული პოემის ხელნაწერი ვარიანტის იმ ფრაგმენტზეც, რომელშიც სოცილისტური ეპოქის მშენებელთა ბარბაროსული ბრძოლა ღმერთისა და ეკლესიის წინააღმდეგ შემდეგნაირადაა ნაჩვენები:

ამის მსმენი, იქვე ახლო იდგა მღვდელი, ყოვლად ფლიდი,

მან კრძალულად და ნაწყენად დაიგმინა: - ჰაი, გიდი!

ჩემის თვალით დავინახე, სიონის რომ მოწყდა ზარი,

მიწა ისე ჩაიზნიქა, როგორც დევის ნამუხლარი.

ხმა გამოსცა გაბზარული, საბოლოო, ცივი, მკვდარი,

ეჰ, ბევრი რამ მასთან ერთად იყო მხოლოდ, აღარ არი!

მაგრამ როცა პოემაში გამოვლენილ ავტორის კრიტიკულ-ობოზიციურ თვალთახედვაზე საუბარი, ყველაზე მნიშვნელოვანი მაინც ნაწარმოების ძირითად ტექსტში გამოუქვეყნებელი ის ფრაგმენტი, რომელშიც პირდაპირ, ყოველგვარი ორაზროვნებისა და შენიღბვის გარეშეა მხილებული იმხანად ქვეყანაში აღზევებული სისხლიანი რეპრესიები. მრავლისმთქმელია ის ფაქტი, რომ ამ რეპრესიების საშინელება გალაკტიონს იმხანად უშუალოდ თავის თავზეც ჰქონდა გამოცდილი მეუღლის ორჯერ დაპატიმრებითა და შუა აზიაში გადასახლებით. ამ გარემოებამაც დიდად განაპირობა ის სიმძაფრე და სიმწვავე, რითაც პოემის ეს ფრაგმენტი ხასიათდება:

მე არ ვიტყვი რამე სხვას, სასწაულზე იმან თქვას,

ვინაც გადაურჩება ათას-ცხრაას-ოცდარვას...

მე ვიტყვი და აი, რას: ეს ქვეყანა იმან ხრას,

ვინაც გადაურჩება ათას-ცხრაას-ოცდა-ცხრას...

არაფრის თქმა არა მწადს, დაუმაღლოს იმან ხატს,

ვინაც გადაურჩება ათას-ცხრაას-ოცდაათს...

მე არ ვიტყვი რამე სხვას... სასწაულზე იმან თქვას,

ვინაც გადაურჩება ცხრაას-თერთმეტ-სამოც-რვას (I)...

შენ ნუ იტყვის რამეს სხვას, ვერ დააშრობ სიტყვით ზღვას,

ვისაც რა სურს, ისა თქვას, წისქვილმა კი ფქვას და ფქვას.

როგორც ციტირებული მაგალითებითაც აშკარად დარწმუნდება მკითხველი, გ. ტაბიძის ნაწარმოებთა ვარიანტები ძირითადად იმ ეპიზოდებით იქცევენ ყურადღებას, რომლებიც შემდეგ ძირითად ტექსტში აღარ შეუტანია ავტორს. თავიანთი კრიტიკულ-დეიდეოლოგიზებული შინაარსით, განწყობილებითა და მიზანდასახულობით ეს ეპიზოდები ზოგჯერ პრინციპულადაც კი განსხვავდებიან ძირითადი ტექსტისაგან. ამ თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია პოემები: „მოგონებანი იმ დღეებისა, როცა იელვა“, „კლასობრივი ბრძოლა“, „დიდუდას სათვალეები“, უსათაურო პოემა („...ისარივით ბასრ იდეას საქართველოს ახალ ხანის“) და სხვა. ნათქვამის ნათელსაყოფად რამდენიმე სიტყვა ამ უკანასკნელის შესახებაც მინდა ვთქვა (ტ. X, გვ. 435-436).

პოეტის არქივში ამ დაუმთავრებელი ნაწარმოების რამდენიმე ვარიანტი დაცული ორი პირობითი სათაურით: „შესანიშნავი მოვლენანი საქართველოს ცხოვრებაში წარღვნის დროიდან რევოლუციამდე“ და „წარღვნის დროინდელი მწერლობა“. როგორც პოემის ჩვენამდე მოღწეული ვარიანტებიდან ჩანს, ავტორს აღნიშნული ნაწარმოების უმთავრეს მიზნად საქართველოს ისტორიული ყოფის უმნიშვნელოვანესი მომენტების პოეტიზება ჰქონდა დასახული. მაგრამ პოემის სხვა ვარიანტებისაგან არსებითად განსხვავებულ ერთ-ერთ ვარიანტში პოეტმა, ნაცვლად ჩვენი ქვეყნის გმირული ისტორიისა, თავისი დროის გაბედითებულები და ზნეობრივ-პოლიტიკურად დეგრადირებული ყოფა წარმოსახა.

კერძოდ, გალაკტიონი უღრმეს გულისტკივილს გამოხატავს იმის გამო, რომ მისი დროის საზოგადოების დიდი ნაწილის გული და გონება მდაბალი ადამიანური მისწრაფებებით იყო შებოჭილი და მათი ხარბი თვალი ფაქტობრივად ვერაფერს ხედავდა, „მოპრიალე ოქროს“ გარდა. ქვეყანაში არსებული ამგვარი მდგომარეობით სასოწარკვეთილი პოეტი მკითხველის ყურადღებას იქვე იმ გარემოებასაც მიაპყრობს, ამ ადამიანთა ცნობიერებაში თითქმის მთლიანად რომ იყო დაშრეტილი ისტორიული წარსულის გმირულ დღეთა ხსოვნა და აღარავის ახსოვდა, „წარღვნის დროიდან“ მოყოლებული დღევანდელ დღემდე ვისთვის და რისთვის იღვრებოდა ჩვენი წინაპრების სისხლი.

ო, საბრალო საქართველო, ბევრი ვერ გრძნობს, რომ ეს ველი არის უცნობ, უსახელო მეომართა ფერფლი ძველი, -

გულისტკივილით მიმართავს პოეტი მის გაბედითებულ სამშობლოს და თავისი დროის ქართულ ყოფით სინამდვილეს შემდეგნაირად აღწერს:

საქართველოვ! აღარ დარჩა არასფერი, არასფერი,
ქნარს ჩააცვას ძველი ფარჩა და აანთოს აგასფერი,
გამოფიტულს, აზრდაკარგულს, დღეს ზოგიერთს შერჩა ერთი
მისწრაფება და გულდაგულ გატაცების ერთი წერტილი!
ეს ამაო, ეს მდაბალი გატაცება იქ ბოზოქრობს,
სადაც თვალი, ხარბი თვალი მოპრიალე ხედავს ოქროს.

საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ სარეცენზიო ფრავმენტის ბოლო სიტყვებში ავტორმა მიზანმიმართულად გაიმეორა ილიას ცნობილი სატირული ლექსის - „რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით, ანუ საქართველოს ისტორია მეცხრამეტე საუკუნის“ - მთავარ ლატიმოტივად ქცეული მრავალმნიშვნელოვანი კითხვა, რითაც სიმბოლურ-ალეგორიული ფორმით მიაწინა მკითხველს ჩვენი ერის გმირული ისტორიული წარსულისა და ზნეობრივად დეგრადირებული აწმყოს ურთიერთშეუთავსებლობასა და დისჰარმონიაზე.

გ. ტაბიძის ეროვნული მრწამსის არსში გასარკვევად აქ 1927 წელს დაწერილი მისი ერთი პატარა ლექსიც მინდა გავიხსენო - „გორიდან“. ლექსის ძირითად ტექსტში შენიღბული ფორმით გამოვლენილ და კავკასიონზე მიჯაჭვული ამირანის ტრადიციულ სახე-სიმბოლოსთან დაკავშირებულ ეროვნულ გულისტკივილს პოეტმა კიდევ უფრო მეტი სიცხადე შესძინა ხსენებული ნაწარმოების გამოუქვეყნებელ ვარიანტში, რომელშიც მძაფრად ირონიზებული ფორმითაა გამოხატული საბჭოთა იმპერიის ნაწილად ქცეული საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფით განპირობებული პროტესტის გრძნობა. ყოველივე ზემოთქმულის არსში უკეთ გარკვევის მიზნით ქვემოთ ჯერ ხსენებული ლექსის ძირითად ტექსტს დავიმოწმებ მთლიანად, შემდეგ კი იმ ორ

გამოუქვეყნებელ სტრიქონს მისი ვარიანტიდან, რომლებშიც პოეტი ირონიამი გადაზრდილი გულისტკივილით უსვამს ხაზს იმ გარემოებას, რომ შუაგულ ქართლში, სოფელ ტყვიაეთან, საქართველოსა და ე. წ. სამხრეთ ოსეთს შორის გავლებული საზღვრიდან უკვე საზღვარგარეთი იწყებოდა (ტ. II, გვ. 242, 451):

1. მე არ მეცალა, გორში დავრჩი სულ ერთი ღამე –
როგორც კი ლიახვს მოედინა დილის ნიავი,
გზა ტირძნისისკენ... ვრცელი ველი ტირიფონისა.
საითკენაც გასურს, რომ გინდოდეს, წავლენ სიონი,
მაგრამ რა კარგი სანახავი იშლება არეთ –
სულ ახლო არის თეთრი მთები კავკასიონის.
მთები, რომელზეც, ლეგენდების თქმით, რა ხანია,
მუღმივ თოვლი და მიჯაჭული ამირანია.
2. სამხრეთ ოსეთის საზღვართან ვარ... აჰა, ტყვიავი,
მაშასადამე ბიჯი ერთი და საზღვარგარეთ!

გ. ტაბიძის ლექსებისა და მათი ვარიანტების ერთ ნაწილს შორის მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისით არსებული მკვეთრი განსხვავებულობის დასტურად აქ რამდენიმე სიტყვა მის ერთ ნაკლებად ცნობილ ლექსზეც მინდა ვთქვა – „შენს ფენილზე მიდი-მოდის“ (ტ. IV, გვ. 62, 299). ნაწარმოების დაწერის თარიღად 1935 წელი უზის. მაგრამ ლექსში მოთხრობილი ამბავი საესეებით რეალურად გვიჩენს ეჭვს იმასთან დაკავშირებით, რომ აღნიშნული თარიღი მცდარია და ნაწარმოები სინამდვილეში უფრო ადრე, პოეტის მეუღლის – ოლია ოკუჯავას პატიმრობისა და უზბეკეთში გადასახლების დროს (1929-1932 წწ.), უნდა იყოს დაწერილი.

ამგვარი დასკვნის გამოტანის უფლებას ლექსის ძირითად ტექსტზე მეტად მისი ვარიანტები გვაძლევენ. კერძოდ, ნაწარმოების ძირითად ტექსტში მკრთალად მინიშნებულმა და დაუზუსტებელ-დაუკონკრეტებულმა მოვლენამ მის ვარიანტებში, განსაკუთრებით კი E ვარიანტში, მეტი სიცხადე და კონკრეტულობა შეიძინა. ყოველივე ზემოთქმულის ნათელსაყოფად დავაზუსტოთ, რა მოვლენაზეა საუბარი.

დავიწყოთ ლექსის ძირითადი ტექსტი. გამოუქვეყნებელი ვარიანტებისაგან განსხვავებით, ნაწარმოების ძირითად ტექსტად მიჩნეული პირი ვარსაიდან ბერლინამდე მიმავალი გზისადმი ავტორის პოეტურ მიმართვას წარმოადგენს. აღნიშნული გზის დახასიათების დროს პოეტი, მართალია, იმის შესახებაც საუბრობს გულისტკივილით, რომ ამ გზით მოსატანი წერილი უიმედოდ იგვიანებს და საყვარელ ადამიანთა გულებიც სწორედ ხსენებულ გზას დაუშორებია ერთმანეთისთვის, მაგრამ ლექსში კონკრეტულად იმის თაობაზე არაფერია ნათქვამი, ამ ტრაგიკული მოვლენის უშუალო თანამონაწილე თავად ავტორი რომაა. მეტი სიცხადისათვის დავიმოწმებ ნაწარმოების ძირითად ტექსტს მთლიანად:

შენს ფენილზე მიდი-მოდის ათასგვარი მგზავრი,
მოაქვს-მოაქვს მრავალ შფოთის ოცნება ან ჭავრი.
ყოველნაირს იტანს ტეხილს შენი გული ლოდის,
ზოგი ეტლით, ზოგი ფეხით... ფოსტაც მიდი-მოდის.
მოაქვს, მოაქვს ბარათები შენს სივრცეებს შარადს,
მხოლოდ ბეკს რა ემართება? - ვერ ეღიროსა ბარათს.
ელის, როგორც ამოხეთქვას, ელის, როგორც მადანს,

მაგრამ მცირე რამე ფეთქვა იმამდე ვერ ატანს.

საყვარელ გულს შენ აშორებ და მის გულსაც ბზარავ,
ბერლინამდე ვარსვიდან მიმავალო შარავ!

რაც შეეხება ლექსის გამოუქვეყნებელ ვარიანტებს, განსაკუთრებით კი E ვარიანტს, მათში უკვე კონკრეტულადაა დაზუსტებული პოეტის მიერ წარმოსახული ტრაგიკული მოვლენის გეოგრაფიული არეალიცა და ამ ტრაგედიის მთავარ მონაწილეთა ვინაობაც. კერძოდ: პირველი, ავტორი უკვე გარკვევით გვეუბნება იმას, რომ მისი პოეტური მიმართვის ობიექტს დარიალის ხეობაში მიმავალი შარა წარმოადგენს და ვარსვიდან ბერლინამდე მიმავალი გზა ამ შემთხვევაში აქ არაფერ შუაშია; და მეორე, არანაკლებ მთავარი და მნიშვნელოვანი: ხსენებული გზისადმი ავტორის გულისწყრომის საფუძვლად, პირველ ყოვლისა, ის გარემოებაა ქცეული, რომ იგი სწორედ ამ გზამ დააშორა საყვარელ ადამიანს, რომლისგანაც ამაოდ ელოდება ამავე გზიდან მოსატან წერილს. ვფიქრობ, ხსენებული ბიოგრაფიული დეტალები იმდენად ზუსტად შეესატყვისება გალაკტიონისა და მისი რეპრესირებული მეუღლის ურთიერთობას, რომ ლექსი სავსებით ლოგიკურად შეიძლება მივიჩნიოთ ოღია ოკუპაციას პატიმრობის პერიოდში დაწერილ ნაწარმოებად. იმისათვის, რომ მკითხველი უფრო მეტად დავარწმუნო ყოველივე ზემოთქმულის სიმართლეში, ქვემოთ მთლიანი სახით დავიმოწმებ განსახილველი ლექსის E ვარიანტს:

დარიალის ხეობაში მიმავალო შარავ,

შენ არ იცი, გულში რამდენ გამოცანას ჰფარავ.

შენს კლდეებში მშვენიერი ჰყვავის ბზა და ბაო,

დარიალის ხეობაში მიმავალო გზაო.

შენს ფენილზე მიდი-მოდის ათასგვარი მგზავრი —

მიაქვს ღვინო, სიყვარული, ოცნება და ჭავრი.

ყოველნაირ სიტყვას იტანს შენი გული ლოდის —

ზოგი ეტლით, ზოგი ფეხით ფოშტა მიდი-მოდის.

მიაქვს, მიაქვს ბარათები შენს სივრცეებს მარადს,

ყველა იღებს და მხოლოდ მე ვერ ვეღირსე ბარათს.

ველი, როგორც ამოხეთქვას, ველი, როგორც მადანს,

მაგრამ მცირე რამე ცნობაც ჩემამდე ვერ ატანს.

შენ მაშორებ საყვარელ გულს და ჩემს გულსაც ბზარავ,

დარიალის ხეობაში მიმავალო შარავ.

როგორც ცნობილია, ქვეყნად დამკვიდრებული მძიმე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარება გალაკტიონს ხშირად იძულებულს ხდიდა იდეოლოგიური კომპრომისის გზითაც ევლო, მისივე შინაგანი რწმენის საწინააღმდეგო იდეების მქადაგებლის როლშიც გამოსულიყო და არცთუ იშვიათად „წითელი ხალხურის“ (მისი სიტყვებია) ნიმუშებიც შეექმნა. ამ გარემოებით თავად პოეტიც უსაზღვროდ გულნატკენი და უკმაყოფილო რომ იყო, ამას მისი ერთ-ერთი ლექსის („ევროპის უფერული დღე“, 1935 წ.) გამოუქვეყნებელ ვარიანტში მრავალმნიშვნელოვანი ორაზროვნებით დასმული ეს კითხვაც ნათლად ადასტურებს: „ჯანა მე მსურდა ცხოვრების ჩემის, ჩემი ცხოვრების წაყვანა ასე?“

ვფიქრობ, მკითხველი უსათუოდ დამეთანხმება იმაში, რომ გულისტკივილით დასმული ამ რიტორიკული შეკითხვის მიღმა აშკარად იგრძნობა ის მძიმე და უღმობელი იძულება, რომელმაც პოეტის ცხოვრება მისთვის არასასურველი მიმართულებით წარმართა. მიუხედავად იმისა, რომ ამჯერად ავტორი

კონკრეტულად არ ასახელებს ამ იძულების განმაპირობებელ საბედისწერო ფაქტორებს, გალაკტიონის ბიოგრაფიიდან ნათლად ჩანს, რომ ეს იძულება, უწინარეს ყოვლისა, პოეტის დროინდელი ეპოქალური მოვლენებით იყო განპირობებული.

* * *

მუსიკალური სრულქმნილებისა და რიტმულ-მელოდიური ჰარმონიის მისაღწევად გალაკტიონი იმდენ ხილულ თუ უხილავ ზერხსა და საშუალებას იყენებს, რომ მათი სრულყოფილი გაცნობიერება, ფაქტობრივად, შეუძლებელია. და თუ მაინც შევეცდებით ამ თვალსაზრისით ზოგიერთი არსებითი ფაქტორი გამოვყოთ, ამ შემთხვევაში უსათუოდ უნდა აღინიშნოს ისეთი მკვეთრად გამორჩეული თავისებურებანი, რომელნიც, ვერსიფიკაციულ საზომთა მრავალფეროვნების გარდა, რიტმულ ვარიაციათა და ინტონაციათა საოცარ სიმრავლეს, რითმათა უკიდურეს დახვეწილობასა და მუსიკალობას, ბგერათა უჩვეულო ეფონიას, პოეტური რეფრენისა და განმეორების ეფექტს, სტრიქონთა და წინადადებათა ორიგინალურ კონსტრუქციებსა და სხვა მრავალ ნიშან-თვისებასა და სტილურ გამორჩეულობას გულისხმობს. ეს რომ მართლაც ასეა, ამის დასტურად პოეტის შემოქმედების ხელნაწერი ვარიანტებიდანაც შეიძლება მოვიტანოთ მრავალი უაღრესად შთაბეჭედავი მაგალითი.

კერძოდ, იმის ნათელსაყოფად, პოეტური ნაწარმოების რიტმულ-ვერსიფიკაციულ ფორმათა მრავალფეროვნებას პოეტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას რომ ანიჭებდა, აქ მისი პოეზიისათვის ფართოდ დამახასიათებელ ერთ საგულისხმო ტენდენციასაც მინდა მივაქციო ყურადღება - მკითხველისათვის კარგად ცნობილი ზოგიერთი ნაწარმოებისათვის ერთმანეთისაგან არსებითად განსხვავებულ რიტმულ-ვერსიფიკაციულ ფორმათა მისადაგების აქტიურ მცდელობას. მაგალითად, „მერი,“ გარდა მკითხველისათვის კარგად ცნობილი ტრადიციული ათმარცვლიანი სალექსო საზომისა, ავტორს რიტმულ-მუსიკალური ქლერადობით მისგან მკვეთრად განსხვავებულ ასეთ სალექსო საზომთა გამოყენებითაც აქვს დაწერილი (იხ.: ვ. ჯავახიძე, 1991, გვ. 379):

1. შენ იმ ღამეს ჯვარს იწერდი, ჩემო მშვენიერო მერი!

ვინ ასწეროს შენი სახის მაშინდელი ელვა, ფერი,
ვინ ასახოს მისი იმ ჟამს უცხო კრთომა და იერი,
მაინც ტურფა, მაინც სათნო და უზომოდ მშვენიერი.

2. შენ იმ ღამეს ჯვარს იწერდი, მშვენიერო მერი,
ვინ ასწეროს შენი სახის მაშინდელი ფერი,
ვინ ასწეროს მისი იმ ჟამ კრთომა და იერი,
მაინც ტურფა, მაინც სათნო, მაინც მშვენიერი...

იგივე უნდა ითქვას ცნობილ პოეტურ შედევრებზეც: „სლაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში“ და „წარწერა წიგნზე „მანონ ლესკო“. ნათქვამისათვის მეტი სიცხადის მისაცემად დავიმოწმებ ფრაგმენტებს ახალი ვერსიფიკაციული სალექსო საზომების გამოყენებით შექმნილი მათი ხელნაწერი ვარიანტებიდან:

1. დედაო ღვთისავ, დედოფალო, წმინდა მარიამ,
როგორც მზის ნათელს მოკლებული სილაში ვარდი,
ჩემი ცხოვრება მარტოობა და სიზმარია,
ჩემთვის მკვლარია შორეული ცის სილაჟვარდე.

2. გაყვითლებულ ვარდთა კონის, ალი ტრფობის, ბნედა გონის –
დე-გრისა და მანონის სევდიანი რომანი,
სიყვარული ერთგულ მონის, ველად გაჭრას, ხელად რონის,
დე-გრისა და მანონის სევდიანი რომანი.

ერთი და იმავე ლექსებისთვის ახალ-ახალი რიტმულ-ვერსიფიკაციული ფორმების ამგვარად მისადაგების მცდელობა გალაკტიონის შემოქმედებაში იმდენად ფართოდ დამკვიდრებულ ტენდენციას წარმოადგენს, რომ ნათქვამის ნათელსაყოფად კიდევ უამრავი მაგალითი შეიძლება მოვიშველიოთ მისი პოეზიიდან. როგორც ამ ვარიანტების ერთმანეთთან შედარება-შეპირისპირება ადასტურებს, პოეტის შემოქმედებაში აღნიშნული ტენდენციის ესოდენი მომძლავრება, პირველ ყოვლისა, მისი ლექსების რიტმულ-მუსიკალური მხარის კიდევ უფრო მეტად დახვეწისა და გამრავალფეროვნების სურვილით იყო განპირობებული. ნათქვამისათვის მეტი სიცხადის მისაცემად ერთმანეთთან შეპირისპირებული ფორმით კიდევ ერთხელ დავიმოწმებ ფრაგმენტებს გალაკტიონის ორი ლექსის („ყვავილების ქალი“ - ტ. II, გვ. 186, 411) და „შეხედე“ (ტ. IV, გვ. 12, 261) ძირითადი ტექსტებიდანაც და მათი ვარიანტებიდანაც. „ყვავილების ქალი“:

1. როგორც სადამო მკრთალი, დგას ყვავილების ქალი,
ელავს ჩამავალ მზეში იაგუნდი და ლალი.

2. გზაზე მიდის სიზმარივით მკრთალი
ყვავილების გამყიდველი ქალი.

„შეხედე“:

1. – ეს რა ნიაღვრებს ვეზუვი ისვრის,
რა სიბნელეში სდგას ცეცხლის სვეტი? –

– ეს ამ გულიდან სიმღერა იძვრის
და თან მოწყვება მას სისხლის წვეთი.

2. ეს რა იდეებს მნათობი ისვრის,
რა ცეცხლის სვეტი?

რომელი მთიდან სიმღერა იძვრის
და სისხლის წვეთი?

გ. ტაბიძის ნაწარმოებთა ტექსტოლოგიურ ვარიანტებში საკმაოდ ხშირად გვხვდება ფართოდ ცნობილი ამა თუ იმ პოეტური ფრაგმენტის პირდაპირი ან ოდნავ სახეცვლილი ფორმით განმეორების შემთხვევები მისივე შემოქმედების ცალკეული ნიმუშებიდან. მაგალითად, „მესაფლავის“ ერთ-ერთ მოგვიანო ვარიანტში, რომლისთვისაც პოეტს დრამატული ნაწარმოების სახე მიუცია, გალაკტიონს მრავლად გამოუყენებია ნაწყვეტები მკითხველისათვის კარგად ნაცნობი ისეთი ლექსებიდან, როგორებიცაა: „უსიყვარულო“, „შერიგება“, „ხელები“ და სხვა (ტ. I, გვ. 399-401).

თუ „მესაფლავის“ დამოწმებულ ვარიანტში საკუთარი შემოქმედების ფართოდ ცნობილი ნიმუშებიდან პოეტური ფრაგმენტების გამოყენებას გალაკტიონი სიუჟეტური დრამატიზმის გასამძაფრებლად მიმართავს, სხვა შემთხვევებში ამგვარი პოეტური თვითგანმეორებები უკვე ტექსტუალურადაა შესისხლხორცებული შესაბამის ნაწარმოებში გამოხატულ ავტორისეულ სათქმელთან. მაგალითად, ლექსში „დამშვილდი, ქარო!“ (1924 წ.) გალაკტიონი თუმცა სიტყვიერად რამდენადმე სახეცვლილი, მაგრამ ადვილად მისახვედრი

ფორმით იმეორებს სტრიქონებს იმავე წელს დაწერილი მისი ლექსებიდან „ჩვენ, პოეტები საქართველოსი“ და „ქალავ!“ მაგალითად (გ. ტაბიძე, ტ. II, გვ. 378):

1. ხევიდან ხევზე ზრიალებს მეხი,
ხევიდან ხევზე მიდის ქუხილი!
2. ო, გულო, რამდენ ოცნებას მალავ!
მთებს საღამოსი გადგერა ბოლი.

ვაჟი: - დაიცა, დაიცა, ქალავ!

ქალი: - აჩქარდი, დაგიბრმეს თოლი!

„ყველა საქმეების“ (1927 წ.) ერთ-ერთი ვარიანტის ქვემოთ დამოწმებული ფრაგმენტი კი შინაარსობრივი სიზუსტით იმეორებს მკითხველისათვის კარგად ცნობილ პოეტურ შედეგს „პროლოგი ასი ლექსისა“ (ტ. II, გვ. 456):

მე მიუთითებ მარტიროლოგებს
რა საოცარი დასრულდა წლები,
წაიქცენ მეფეები:

კარლოსი, ვილჰელმი.

გარდაიცვალა ალექსანდრ ბლოკი - მეფე პოეტების.

გარდაიცვალა დიდი სენსანსი - ჰანგების მეფე.

მოჰკლეს ნიკიში დირიჟორთა მეფე ძლიერი...

ნ. ტაბიძის მართებული ხაზგასმით, გალაკტიონის პოეზიაში ადრე გამოყენებული ტროპების, ფრაზების, სინტაგმებისა თუ რითმების ამგვარი „თვითგანმეორება ბუნებრივი მოვლენაა და პოეტის სულიერი მიდრეკილების, თავისთავადობის მაჩვენებელია. რამდენადაც განმეორება ავტორის მიზანსწრაფული მოქმედების დადასტურებაა, ამდენად თვითგანმეორების მაგალითთა აღნუსხვა-ანალიზი საშუალებას იძლევა უკეთ შევიცნოთ პოეტის ინტერესთა სფერო, ყოველივე ის, რაც მისთვის მთავარი და არსებითია“ (ნ. ტაბიძე, 1993, გვ. 83).

როგორც გ. ტაბიძის თხზულებათა ვარიანტებიდან ნათლად ჩანს, ავტორის შემოქმედებითი მუშაობა ნაწარმოების სრულსაყოფად ხშირ შემთხვევაში იმდენად დიდ მასშტაბებსაც კი იძენდა, რომ პოეტი ცალკეულ შემთხვევებში ფაქტობრივად ძირითადი ტექსტისაგან არსებითად განსხვავებულ სრულიად ახალ ლექსსაც ქმნიდა ხოლმე. ეს ვარიანტები ზოგჯერ იმდენად დახვეწილია და სრულყოფილი, რომ მათგან მხოლოდ პირობითად თუა შესაძლებელი საბოლოოდ სრულქმნილ პირად მისაჩნევი ტექსტის გამოცალკევება.

ნათქვამის დასტურად აქ მინდა „უძილო ღამეები“ (1946 წ.) გავიხსენო. პოეტის არქივში ამ ლექსის შვიდი განსხვავებული ვარიანტია დაცული. იმისათვის, რომ მკითხველისათვის უფრო ნათელი გახდეს ამ ვარიანტებს შორის არსებული განსხვავების არსი, საილუსტრაციოდ, ძირითადი ტექსტის გვერდით, მოვიშველიებ მისი ერთ-ერთი ვარიანტის შესაბამის ადგილს. ძირითადი ტექსტი:

ღვინოს არ ვსვამდი, ისევ დავიწყე,
დამჩემდა დარდი, სიგულმავიწყე,
წყალს მივეც ყველა ია და ვარდი,
სათაყვანებლად წინ რომ დავიწყე.
კარგა ხანია არ ვწევდი თუთუნს,
ნაცვლად ვუსმენდი მტკვრის ამო დუდუნს,
ეხლა თუთუნის ბოლი სდგას სახლში -

რა გაათენებს ამ ღამეს უკუნს?

ვარიანტი:

ღვინოს ვერიდებოდი, მომეჩვია ფიქრები,

დარდი, სიგულმაავიწყე.

არ ვწყალობდი თამბაქოს, მაგრამ რაღა დროსია,

დღით და ღამით ჩემი მზე ეხლა პაპიროსია.

გ. ტაბიძის პოეზიაში საკმაოდ მრავლად გვხვდება ისეთი ნაწარმოებებიც, რომელნიც ავტორს ჯერ პროზის სახით დაუწერია და შემდეგ მიუტოვია მათთვის პოეტური ქმნილების ფორმა. საილუსტრაციოდ გავიხსენოთ თხზულებათა XII ტომში დაბეჭდილი პოემათა პროზაული ტექსტები. მსგავსი პროზაული ჩანაწერები გალაკტიონის ცალკეულ ლექსებსაც მოეპოვებათ. მაგალითად, „პროლოგი ასი ლექსისას“ (1925 წ.) პროზაული ვარიანტი ავტორს ჯერ კიდევ 1922 წელს დაუწერია – „სამწუხარო მარტიროლოგის“ სახელწოდებით. იგივე უნდა ითქვას ლექსებზეც – „ნუ მიატოვებ ლექსს უთვისტომოდ“ (1931 წ.) და „ჩვენი მნათობი ცეცხლის ფერია“ (1929 წ.), რომელთა ცალკეული ფრაგმენტები პროზაული ფორმითაა განმეორებული წერილებში „დრო“ და „პოეზიის დღე.“

გ. ტაბიძის პოეზიის ხელნაწერ ვარიანტებში, რომლებიც ავტორს თავისი ნაწარმოებების ძირითად ტექსტებში აღარ შეუტანია, საკმაოდ ხშირად გვხვდება ხოლმე საკუთარი პოეტური ღვაწლის განმადიდებელი სტრიქონებიც. ცალკეულ შემთხვევებში ნაწარმოების უმთავრეს სათქმელთან ლოგიკურად თითქმის სრულიად შეუსაბამო ამგვარი ჩანარებით გალაკტიონი მისთვის ჩვეული პირდაპირობით უსვამს ხოლმე ხაზს მის განსაკუთრებით მნიშვნელოვან როლს ქართული მწერლობის ისტორიაში. მაგალითად, ცნობილი ლექსის – „სადღეგრძელო იყოს მისი“ (1919 წ.) ერთ-ერთ ვარიანტში იგი საკუთარ წვლილს ქართულ პოეზიაში შემდეგნაირ შეფასებას აძლევს (ტ. II, გვ. 333):

სადღეგრძელო იყოს ხმების, ვინც დანდობა არ იცის,

სადღეგრძელო იყოს მეფის – გალაკტიონ ტაბიძის.

აირჩიეს იგი მხოლოდ, რომ ზარები დარეკოს,

რომ სიმღერა მთად და ველად გრგვინვით გადაარეკოს.

ვინ ტრიუმფის იყოს ღირსი, ღირსი მზის გათენების,

სადღეგრძელო იყოს მისი დღის და ღურჯა ცხენების.

როგორც მოვლენათა არსში გარკვეული მკითხველი ადვილად მიხვდება, დამოწმებული სტრიქონები ხსენებულ ლექსს მოგვიანებით აქვს დამატებული, კერძოდ, 1921 წელს მწერალთა ერთი ჯგუფის ორგანიზებით ჩატარებული იმ კონკურსის შემდეგ, რომელზეც გალაკტიონი ქართველი პოეტების მეფედ იქნა არჩეული. ეს რომ მართლაც ასეა, ამას 20-იან წლებში დაწერილი სხვა ლექსების ვარიანტებიც ნათლად ადასტურებენ. მაგალითად, ლექსის – „ცხოვრება ჩემი“ (1922 წ.) ერთ-ერთ ვარიანტში გალაკტიონი წერს: „დეე ისმოდეს – მე თქვენი ვარ მაღალი მეფე“ (მითითებული ტომი, გვ. 347). 1925 წელს დაწერილი ლექსის – „რაც იქნეს – იქნეს“ გამოუქვეყნებელ ვარიანტში კი ამბობს: „არ არის ვინმე ჩემი მსგავსი და ჩემი ტოლი, ერთად ერთი ვარ, მაღალი ვარ, კვლავ უკვდავესი“ (იქვე, გვ. 392).

საკუთარი თავის ამგვარად განმადიდებელი ლექსების ძირითად ტექსტებშიცა და მათ ვარიანტებშიც გალაკტიონი ხშირად იმის გამოც გამოხატავს გულისტკივილს, რომ „მის დაუნდობლად პარავენ რითმებს, რადგან ერთია მისი ღიღება“ (ტ. II, გვ. 469).

გ. ტაბიძის პოეზიაში საკმაოდ მრავლად გვხვდება ისეთი ლექსები, რომლებიც ძირითად ტექსტებად მიუჩნეველ მათ ვარიანტებთან შედარებით საგრძნობლად შემცირებულია. ზოგიერთი მათგანი ამ თვალსაზრისით იმდენადაც კია შეკვეცილი, რომ, შესაბამის ვარიანტებთან შედარებით, მათში გამოხატული ავტორისეული სათქმელი აშკარად სქემატურია და ფრაგმენტული.

ნათქვამის დასტურად ქვემოთ ერთმანეთის გვერდიგვერდ მოვიტან 1925 წელს დაწერილი ლექსის – „წამი წამს ეზიდება“ ძირითად ტექსტსაც და მის ვარიანტსაც (ტ. II, გვ. 195, 418). ჩემი აზრით, განსხვავებით ნაწარმოების ძირითადი ტექსტისაგან, რომელიც მხოლოდ ექვსი სტრიქონისაგან შედგება, ლექსის სამსტროფიანი ვარიანტი გაცილებით უფრო ღრმად, შთამბეჭდავად და მაღალმხატვრულად გამოხატავს ავტორის სულიერ განწყობილებას. ძირითადი ტექსტი:

ვხედავ ზამთრის ძონძები ხეებს ჩამოეკონა,

მე კი ეს გაზაფხული ისევ ჩემი მეგონა.

ყველაფერი გათავდა, წამი წამს ეზიდება,

რა ამოა ყოფილა წუთისოფლის დიდება.

ჰყინავს, ისევ ღამეა. მოდის შიში შორევი...

რა ამოად ირევა წუთისოფლის მორევი.

ციტირებული ლექსის ვარიანტი:

რა ამოად იზრდება წუთისოფლის დარება!

ქარო, რამ გადაგრია, ზღვაო, რა გემართება?

რა უბრალოდ იტაცებს მოგონება ნიავებს,

გულს არავინ ავარდებს, გზას არ მოაიავებს.

რა ამოად მწუხრისთვის ფითრდებიან ბინდები,

სულო, ნუ დაეცემი, გულო, ნუ შეშინდები.

მიაქვთ კუბო... ღამეა... მოდის შიშის შორევი,

რა ამოად ირევა წუთისოფლის მორევი!

ჰხედავ: დღეთა ძონძები ქაოსს ჩამოეფინა,

შენ კი ეს გაზაფხული ისევ შენი გეგონა.

ყველაფერი გათავდა, ფიქრი სულს ეზიდება,

რა ამოა ყოფილა წუთისოფლის დიდება.

მოკლედ, ასეთია გ. ტაბიძის პოეზიის ტექსტოლოგიურ მხარესთან დაკავშირებული ზოგიერთი მნიშვნელოვანი საკითხი. როგორც წინამდებარე ნაშრომიდანაც კიდევ ერთხელ დაინახავს მკითხველი, გალაკტიონის პოეტური ხელნაწერების საფუძვლიანად შესასწავლად უმთავრესი სამუშაო სამომავლოდაა შესასრულებელი. მართალია, ამ მიმართულებით პირველი წარმატებული ნაბიჯები უკვე გადაიდგა, მაგრამ ეს ამ უღარესად რთული და შრომატევადი საქმის მხოლოდდა დასაწყისია. თუმცა ის, რაც ამ მიმართულებით უკვე ჩატარებული კვლევა-ძიებიდანაც ცხადად და აშკარად ჩანს, იმის დაუეჭვებელი აღიარებაა, რომ გალაკტიონის გრძელეული პოეტური სამყაროს იდუმალი ბუნების სრულყოფილად შეცნობა მისი შემოქმედების ხელნაწერი ვარიანტებისა და უმდიდრესი საარქივო ჩანაწერების საფუძვლიანი განსჯა-გაანალიზების გარეშე ყოვლად შეუძლებელი იქნება.

დამოწმებული ლიტერატურა

- რ. თვარაძე, 1990 - რ. თვარაძე, მოგონებები იმ დღეებისა, როცა იელვა, „კრიტიკა“, 1990, №5.
 გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1991, 8 მარტი.
 ს. ორჯონიკიძე, 1925 - ს. ორჯონიკიძე, ხელოვნებაზე, ჟურნ. „დროშა“, 1925, №28.
 გ. ტაბიძე, 1966 - გ. ტაბიძე, თხზულებათა თორმეტტომეული, თბ., 1966-1987.
 ნ. ტაბიძე, 1993 - ნ. ტაბიძე, გალაკტიონის შემოქმედებითი ლაბორატორია, თბ., 1993.
 ვ. ჯავახაძე, 1991 - ვ. ჯავახაძე, უცნობი, თბ., 1991.

AVTANDIL NIKOLEISHVILI

ON SOME QUESTIONS FORM THE TEXTUAL STUDY
HISTORY OF GALAKTION TBIDZE'S WORKS

Textual study of Galaktion Tabidze's poetic masterpieces shows many examples of quite a lengthy creative efforts and hard work before they acquired their final forms. In fact, the numerous variants of G. Tabidze's various works speak about the amount of zealous work carried out by the author before he brought them to the perfection of the harmony with which these masterpieces arise no small wonder and amazement.

Some of the variants that differ from one another not only in rhythms and versification but also with varied passages of contents are consummated to that degree of impeccability that practically it is impossible to determine to whichever of the variants should be given the preference over the other and when it is done it is but very conventional.

For the refining and perfecting various examples of his poems Galaktion Tabidze applied a few basic directions in his methods: 1) Selecting the best possible rhythmic and versification form that would most perfectly correspond to the phenomenon that had become the object of his imagination; 2) that would further elaborate poetic quality of the work and 3) that would pull the wool over the censors, through disguising place and time and alienation etc.

This paper discusses Galakton Tabidze's poetic masterpieces' variants that are replete in his manuscripts but did not appear in his main publications.

ნოე ჟორდანია და ეროვნული საკითხი

XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის პირველი ოცწლეულის ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიაში ნოე ჟორდანიას, როგორც წინააღმდეგობრივი მოაზროვნისა და პოლიტიკური მოღვაწის, ადგილის სწორი განსაზღვრა მნიშვნელოვნად შეაფერხა რამდენიმე გარემოებამ, კერძოდ, მისმა დამოკიდებულებამ ილია ჭავჭავაძესთან და საერთოდ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან, რსდმპ-ში მოღვაწეობამ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პოლიტიკური ლიდერის როლმა, ემიგრაციაში გატარებულმა წლებმა...

საბჭოთა ისტორიოგრაფია საერთოდ არ სწავლობდა აღნიშნულ საკითხს და თუ აქა-იქ მაინც გაკვრით ითქმებოდა რამ, ეს იყო დანახული მხოლოდ უარყოფითი პოზიციიდან. შეუძლებელია პიროვნებაში და კერძოდ, ისეთ პოლიტიკური მოღვაწეში, როგორც ნოე ჟორდანია იყო, მხოლოდ უარყოფითი მოაზროვნე დავინახოთ. ჩვენი აზრით, აქ მთავარია რეალობა დავინახოთ. შეუმცდარი თითქმის არც ერთი პოლიტიკური მოღვაწე არ ყოფილა, არც ქართველი და არც არაქართველი.

ყურადღებას იპყრობს ნოე ჟორდანიას ეროვნული საკითხისადმი დამოკიდებულება. მისი მოღვაწეობის დასაწყის ეტაპზე, ჯერ კიდევ 1893 წლის თებერვალში, თბილისის სოციალ-დემოკრატიის II კონფერენციაზე მან წამოაყენა დებულება „ერის თავისუფლების აუცილებლობის შესახებ“. იგი აქ „საქართველოს განთავისუფლებას“ გულისხმობდა, მაგრამ უშუალოდ ამ მოთხოვნას არ აყენებდა.

როცა 1895 წელს კ. კაუცკი „ნოე ცაიტი“ გამოქვეყნებულ წერილში მხარს უჭერდა ბოლშევიკების დამოუკიდებლობის იდეას, წინააღმდეგ ავტონომიისა, ამას დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია ნოე ჟორდანიასზე, რის შესახებაც იგი წერდა: დავინახე, რომ მარქსიზმი სრულიად არ უარყოფს ნაციონალურ საკითხს, ნაციონალური თავისუფლებისათვის ბრძოლას (ნ. ჟორდანი, 1990, გვ. 19-20).

1902 წელს ამიერკავკასიის სოციალ-დემოკრატიის კონფერენციის დავალებით ნოე ჟორდანია წერს პარტიული პროგრამის პროექტს როგორც ადგილობრივი, ისე მთელი რუსეთის მასშტაბით. პროგრამა ითვალისწინებდა ამიერკავკასიის თვითმმართველობას პარლამენტით თბილისში.

ამრიგად, 1903 წლამდე, ქართული სოციალ-დემოკრატიის ლიდერი შეფარვით თუ დაუფარავად აღიარებდა ეროვნული საკითხის მნიშვნელობას და ეროვნული თვითმმართველობის სათანადო ფორმასაც. მდგომარეობა არსებითად შეიცვალა, როცა 1903 წლის ზაფხულში რსდმპ II ყრილობამ მიიღო ერთა თვითგამორკვევის პრინციპი. პროგრამის მე-3 პუნქტი მოითხოვდა „ფართო ადგილობრივ და საოლქო თვითმმართველობას“. ლენინი და მისი მომხრეები სიტყვა „საოლქო“ ამოღებდას ითხოვდნენ. იული მარტოვმა მხარი დაუჭირა „საოლქო თვითმმართველობას“ ფინეთის, ბოლონეთის, ლიტვისა და კავკასიისათვის. ნოე ჟორდანიამ ხელი ჩასჭიდა მარტოვის მოსაზრებას და აგულიანებდა თავის რუს თანაპარტიელებს მხარი დაეჭირათ მისთვის. ამავე აზრს იზიარებდა ყრილობის მეორე დელეგატი დიომიდე თოფურიძე (გაზ. „ერი“, 1991, 1-III).

მიუხედავად ამისა, ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა ვერ შეძლეს ყრილობაზე თავიანთი მოსაზრების გატანა. ერთა თვითგამორკვევის პრინციპი, რომელიც რსდმპ II ყრილობამ მიიღო, ნოე ჟორდანიას აზრით გადმოღებული იყო პირველი ინტერნაციონალის რეზოლუციებიდან და არავინ იცოდა, რას ნიშნავდა იგი.

1905-1914 წლებში ნოე ჟორდანია მენშევიზმის ბოზიციებზე იდგა და მნიშვნელოვანი წვლილი შეჰქონდა მისი სტრატეგიისა და ტაქტიკის დასაბუთებასა და განვითარებაში. კიდევ უფრო ძლიერდება მისი ეროვნული ნიჰილიზმი და დაპირისპირება ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან, რის დასტურსაც წარმოადგენს მისი შრომები: „ქართველი ხალხი და ნაციონალიზმი“ (1908), „ძველი და ახალი“ (1912), „ნაციონალური კითხვა ჩვენში“ (1913). შეიმჩნევა მისი უკან დახევა ე. ბერნშტაინისა და კ. კაუცკის შეხედულებებიდან და მარქსიზმის დოგმატური აღიარებისაგან გადახრა.

ქართველ სოციალ-დემოკრატთა ლიდერი ნოე ჟორდანია იქამდეც კი მივიდა, რომ მიუღებლად მიიჩნია რუსეთის სახელმწიფოს შემადგენლობაში საქართველოსა და ამიერკავკასიის ავტონომიის მოთხოვნა. ავტონომიისადმი უარყოფითი დამოკიდებულების გამო მას შეეჯახება მოუხდა სოციალ-დემოკრატებთან და ეროვნულ-დემოკრატებთან. თვით სოციალ-დემოკრატიაში მას აშკარად დაუპირისპირდა ვლადიმერ დარჩიაშვილი, რომელმაც გააკრიტიკა რსდმპ ეროვნული პროგრამა და მისი შეხედულებანი ეროვნულ საკითხში (ვ. გურული, 1995, გვ. 44).

ნოე ჟორდანია სტატიის „ქართველი ხალხი და ნაციონალიზმი“ აღნიშნავდა, რომ ქართველი სოციალ-დემოკრატია ერისათვის ითხოვს კულტურულ ავტონომიას და არა პოლიტიკურს... ჩვენ ვაღიარებთ კავკასიის ერთა ნაციონალურ კულტურულ ავტონომიას“ (გაზ. „ჩვენი ცხოვრება“, 1912, №14).

პირველმა მსოფლიო ომმა არსებითად შეცვალა ვითარება. ქართველი ერის მომავალი დამოკიდებული იქნებოდა იმაზე, თუ რა გზას აირჩევდა იგი ამ რთულ სამხედრო-პოლიტიკურ ვითარებაში. ამ უაღრესად დაძაბულ ვითარებაში. ნოე ჟორდანია არა მარტო ქართული სოციალ-დემოკრატის ლიდერად მოგვევლინა, არამედ იღია ჭაჭაძის მკვლელობის შემდეგ იგი მთელი ქართველი ერის აღიარებულ წინამძღოლად იქცა. „ჩვენ ომს არ ვაწარმოებთ, არც ერთ კოალიციაში არ ვიმყოფებით“ - აცხადებდა იგი.

თებერვლის რევოლუციის (1917) წინა ხანებში ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა ოფიციალურად აღიარეს ეროვნული საკითხი. 1917 წლის დასაწყისში ქართველ სოციალ-დემოკრატთა კონფერენციამ ლანჩხუთის მახლობლად, სოფ. ჭუნჭუათში დაადგინა, რომ უნდა გამოცხადებულიყო საქართველოს დამოუკიდებლობა, თუკი დადგებოდა საამისო პირობები. ასეთი პირობები კი შექმნა თებერვლის რევოლუციამ რუსეთში, რომელიც დემოკრატიული განვითარების გზას დაადგა და სხვა ერებს მისცა საშუალება იმპერიისაგან გამოყოფისა.

ნოე ჟორდანიას აზრით, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა უნდა მომხდარიყო არა მარტო ქვეყნის ეროვნულ ძალთა კონსოლიდაციის იმედად და მასზე დაყრდნობით, არამედ ხელსაყრელი საერთაშორისო ვითარების გათვალისწინებით.

ცნობილი საზოგადო მოღვაწე და მეცნიერი მიხაკო წერეთელი დიდად აფასებდა ქართველი სოციალ-დემოკრატების ამ ნაბიჯს და წერდა: ნოე ჟორდანიამ იცოდა, რომ დადგა უამრავი რუსეთის იმპერიის მიერ დაჩაგრულ ერთა განთავისუფლებისა და მარჯვე დროს უცდიდა, რომ მისი ქვეყნისათვის აღედგინა დიდი ხნისგან დათრგუნული სახელმწიფოებრიობა. ისიც იცოდა, რომ მას უნდა ეკისრა ეს დიდი საქმე, რადგან იგი იყო წინამძღოლი ქართველი ერის დიდი უმეტესობისა (ნ. ჟორდანიას, 1990, გვ. 29).

1917 წლის თებერვლის რევოლუციის დღიდანვე ქართულ სინამდვილეში ეროვნული დამოუკიდებლობის აღდგენის საქმეში გამოკვეთილი იყო ოთხი ძირითადი პოლიტიკური მიმართულება: 1. ეროვნულ-დემოკრატიული; 2. სოციალისტ-ფედერალისტური; 3. სოციალურ-დემოკრატიული (მენშევიკური); 4. სოციალ-დემოკრატიული (ბოლშევიკური) (პ. სურგულაძე, 1991, გვ. 8-9).

ამ ოთხი პოლიტიკური მიმართულებიდან მასების ყველაზე მეტი მხარდაჭერით სარგებლობდა სოციალ-დემოკრატია (მენშევიზმი). როდესაც საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის, დამოუკიდებლობის მოპოვების საკითხი დღის წესრიგში დადგა, მასში ეროვნულმა პარტიებმა ნოე ჟორდანიას და ქართველ მენშევიკებს მიმართეს. ამ ძლიერი პოლიტიკური მიმართულების გარეშე, - წერდა უშ. სიღამონიძე, - ეს საკითხი ვერ გადაწყდებოდა.

ვითარება აყენებდა ქართველთა ეროვნული კონსოლიდაციის აუცილებლობას. ამ მხრივ პირველი გაუბედავი ნაბიჯი იყო, - წერდა პ. სურგულაძე, - 1917 წლის აპრილში ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ინიციატივით შექმნილი „ინტერპარტიული საბჭო“. მასში შევიდნენ აგრეთვე სოციალ-ფედერალისტთა პარტიის წარმომადგენლები (პ. სურგულაძე, 1991, გვ. 12).

საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის გზაზე განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ეროვნული ყრილობის მოწვევას 1917 წლის 19 ნოემბერს. მისი მონაწილენი, - აღნიშნავს უშ. სიღამონიძე, - ნოე ჟორდანიას, როგორც ქართველი ხალხის ბელადს, დიდი ოვაციებითა და მქუხარე ტაშით შეხვდნენ. ოპოზიციური პარტიებიც კი მას ბელადად და წინამძღოლად სახავდნენ. ყრილობაზე გაკეთებულ მოხსენებაში ნოე ჟორდანიას აღნიშნავდა: ყველა პოლიტიკურ პარტიას თავისი პროგრამა აქვს, მაგრამ ინტერპარტიულ საბჭოში ჩვენ შევთანხმდით ერთგვარ მინიმუმზე; უნდა მოვითხოვოთ, რომ საქართველოს მიენიჭოს სრული შინაური თვითმმართველობა; უნდა ჰქონდეს უფლება საკუთარ საჭიროებაზე გამოსცეს კანონები, უნდა ჰყავდეს თავისი ნაციონალური ადმინისტრაცია, ჯარი, საკუთარი პოლიცია, სასამართლო, სკოლა. უნდა მოხდეს ყველა დაწესებულებათა ნაციონალიზაცია (გაზ. „ახალგაზრდა ივერიელი“, 1991, გვ. 21-XII).

ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა მოღვაწეობის მეოთხედი საუკუნის მანძილზე პირველად გადადგეს ისეთი ნაბიჯი, რომელიც პრინციპულად ეწინააღმდეგებოდა მათ კრედოს - მხარი დაუჭირეს საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეას.

საქართველოს სოციალ-დემოკრატია, როგორც ქვეყნის ყველაზე უფრო მრავალრიცხოვანი და გავლენიანი პოლიტიკური ძალა, არ ყოფილა 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის იდეის ავტორი, მაგრამ ამ იდეის ხორცშესხმაში მან გადამწყვეტი როლი შეასრულა. 1918 წლის 26 მაისის აქტით ნოე ჟორდანიას შეიძლება არა რწმენით, არა თვითგანწმენდის მტკივნეული პროცესის შედეგად,

არამედ შექმნილი რეალური სიტუაციიდან გამომდინარე ფაქტობრივად დადგა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მხარეზე.

ამრიგად, ნოე ჟორდანია იყო ქართული სოციალ-დემოკრატიის აღიარებული ლიდერი, გამოჩენილი თეორეტიკოსი, ჟურნალისტი, პუბლიცისტი და პოლიტიკური მოღვაწე. იგი სრულიად ორიგინალური მოვლენა იყო ახალ ისტორიაში.

დამოწმებული ლიტერატურა

- გაზ. „ახალგაზრდა ივერიელი“, 1991, 21 დეკემბერი.
 ვ. გურული, 1995 - ვ. გურული, ნოე ჟორდანია, ჟურნ. „პოლიტიკა“, 1995, №1-3
 გაზ. „ერი“, 1991, 1 მარტი.
 ნ. ჟორდანია, 1990 - ნ. ჟორდანია, ჩემი წარსული, თბ., 1990.
 ნ. ჟორდანია, 1992 - ნ. ჟორდანია, ქართველი ხალხი და ნაციონალიზმი, გაზ. „ჩვენი ცხოვრება“, 1992, №14.
 ბ. სურგულაძე, 1991 - ბ. სურგულაძე, ქართული პარლამენტის სათავეებთან, თბ., 1991.

NATO NIKABADZE

NOE ZHORDANIA AND THE NATIONAL QUESTION

Noe Zhordania, a leader of the Georgian Social-democracy covertly or openly recognized the importance of the national question until 1903. in the Second Assembly of the Russian Social Democratic Labor Party of the summer 1903 Yuli Martov supported the idea of "The Oblast self-governance" for Finland, Poland and the Caucasian countries. Noe Zhordania shared this idea.

However, in 1905-1914 Noe Zhordania denied the idea of asking for the Georgia's autonomy within the Russian empire as he counted it unacceptable. On this ground Noe Zhordania had acrimonious controversy with Social-federalists, and even with V. Darchiashvili, a social-democrat, the latter criticizing the Russian Social democratic Labor Party's program in the national questions.

In the preliminary period of the February Revolution of 1917 Georgian social-democrats come to the recognition of Georgia's independence. The Menshevik Party had enjoyed most of the popular support.

In the National Assembly of November 1917 Noe Zhordania supported the regaining of independence of the Georgian state. It is true that he was not the author of this idea but he played decisive role for its realization. The Independence Charter of May 26, 1918 says that Noe Zhordania chose to stand on the side of Georgia.

**მსოფლიოს ეროვნული და უნივერსალური
სურათის ასახვა
ფრაზეოლოგიკების თარგმანში
(ქართული და რუსული ენების მასალაზე)**

როგორც ცნობილია, ცალკეული სიტყვების გარდა ენაში არსებობს უფრო რთული წარმონაქმნები, რომელთაც შ. ბალიმ, ფრაზეოლოგიური თეორიის ფუძემდებელმა, ფრაზეოლოგიური კონსტრუქციები უწოდა. შ. ბალის იდეებმა განვითარება ჰპოვა ვ. ვინოგრადოვის შრომებში, რომელმაც ფრაზეოლოგიურ ერთეულებს შორის გამოყო სამი ძირითადი ტიპი: ფრაზეოლოგიური შეერთებანი (фразеологические сращения), ფრაზეოლოგიური ერთობლიობანი (фразеологические единства) და ფრაზეოლოგიური შეხამებანი (фразеологические сочетания). კლასიფიკაციას საფუძვლად დაედო ფრაზეოლოგიური მთელის მნიშვნელობის შეფარდება მასში შემავალ სიტყვებთან.

ვ. ვინოგრადოვის მიერ შემოთავაზებული კლასიფიკაცია შევსებულ იქნა ნ. შანსკის მიერ, რომელმაც გამოყო ფრაზეოლოგიური ერთეულების მეოთხე ტიპი - "ფრაზეოლოგიური გამონათქვამები".

თანამედროვე ფრაზეოლოგიურ თეორიაში მიღებულია ენის ფრაზეოლოგიური შემადგენლობის ფართო გაგება. ფრაზეოლოგიას მიაკუთვნებენ ერთეულთა შემდეგ ტიპებს: 1) ილიომები, შეერთებები და ერთობლიობები; 2) ფრაზეოლოგიური შეხამებები; 3) ანდაზები; 4) ანდაზური თქმა; 5) ფრთიანი სიტყვები (ანუ ფრაზეოლოგიური გამონათქვამები); 6) ენობრივი შტამპები.

სიტყვისაგან განსხვავებით, ფრაზეოლოგიზმი წარმოადგენს შედგენილ, ერთიან ნომინაციას. ფრაზეოლოგიზმის მნიშვნელობას ქმნის მისი კომპონენტების ზოგადი მეტაფორული და მეტონიმიური გადააზრება. ფრაზეოლოგიური ერთეულის სემანტიკა შეიცავს სამყაროს რომელიმე მოვლენის შეფასებას, მის ექსპრესიულ და ხატოვან დახასიათებას. მაგალითად, მარჯვე, დახელოვნებულ ხელებზე რუსები ამბობენ *золотые руки*; თუ უნდათ იმის თქმა, რომ ვინმე მოტყუებული დარჩა და ვერ მიიღო სასურველი, გამოიყენებენ ფრაზეოლოგიზმს *остаться с носом*; ფრაზეოლოგიზმი *მარილზე წავიდა* ქართულ ენაში ნიშნავს სიკვდილს, ხოლო ფრაზეოლოგიზმი *ქარასავით ტრიალებს* გამოიყენება მაშინ, როცა ვინმეზე სურთ თქვან, რომ ის მუშაობს, ან მოქმედებს ცოცხლად, მკვირცხლად, მარდად.

მთარგმნელობით პრაქტიკაში ჩამოყალიბდა ფრაზეოლოგიური ერთეულების გადმოცემის შემდეგი ხერხები: 1) იმავე ლექსიკური შემადგენლობის მქონე ეკვივალენტის პოვნა; 2) სხვა ლექსიკური შემადგენლობის ეკვივალენტის (ვარიანტის ან ანალოგის) მოძიება; 3) ფრაზეოლოგიზმის კალკირება; 4) ფრაზეოლოგიზმის თავისუფალი, ანუ ლექსიკური, თარგმანი (შინაარსის გადმოცემა); 5) ოკაზიონალური (ინდივიდუალური) ფრაზეოლოგიზმების შექმნა (ს. ვლახოვი, ს. ფლორინი, 1980, გვ. 179-206).

პირველი ორი ხერხი გულისხმობს უცხო ენის ფრაზეოლოგიური ერთეულის მთარგმნელი ენის ფრაზეოლოგიზმით გადმოცემას, ამიტომ მას უწოდებენ

ფრაზეოლოგიურ თარგმანს. თუ მთარგმნელ ენაში არ მოიპოვება ფრაზეოლოგიური ეკვივალენტი ან ანალოგი, მიმართავენ მესამე და მეოთხე ხერხს, რომელსაც უწოდებენ არაფრაზეოლოგიურ თარგმანს.

1. ფრაზეოლოგიური ეკვივალენტები და ანალოგები უფრო ხშირად გვხვდება ინტერნაციონალურ ფრაზეოლოგიაში. ისინი შემოვიდა მრავალი ხალხის ენაში ისტორიული (უმთავრესად ანტიკური), მითოლოგიური, ლიტერატურული წყაროებიდან, გადადიოდა ენიდან ენაში, ან ჩნდებოდა სხვადასხვა ხალხებში ერთიმეორისგან დამოუკიდებლად, რისი მიზეზიც არის ადამიანთა აზროვნებაში არსებული მსგავსება, სოციალური ცხოვრების, შრომითი საქმიანობის, წარმოების, მეცნიერებისა და ხელოვნების ცალკეული მომენტების სიახლოვე (ს. ვლახოვი, ს. ფლორინი, 1980ბ გვ. 188-189).

მაგალითად, რუსულსა და ქართულ ენებში გამოიყენება ფრაზეოლოგიური ეკვივალენტები: *ахиллесова пята* და *აქილევსის ქუსლი* (რისიმე ან ვისიმე სუსტი მხარის, მტკიცენეული ადგილის აღსანიშნავად). გამონათქვამი დაკავშირებულია ბერძნულ მითოლოგიასთან. ფრაზეოლოგიური ეკვივალენტები *лебединая песня* და *გედის სიმღერა* გამოიყენება ტალანტის უკანასკნელი გამოვლინების აღსანიშნავად. გამონათქვამის წყაროს წარმოადგენს ეზოპეს ერთ-ერთი იგავი (VI ს. ჩ. წ.-მდე), რომელშიც ნათქვამია, რომ გედები სიკვდილის წინ მღერაინ.

ბიბლიურ სიუჟეტებს უკავშირდება ფრაზეოლოგიზმები: რუსული *обетованная земля* და ქართული *აღთქმის ქვეყანა* (გამოიყენება მნიშვნელობით: სანეტარო ან საოცნებო ადგილი, ქვეყანა; ადგილი, სადაც სუფევს დოვლათი და ბედნიერება; საერთოდ რამე სანატრელი, რაც უზენაეს ბედნიერებად მიაჩნიათ), რუსული *судный день* და ქართული *განკითხვის დღე* (გამოიყენება შემდეგი მნიშვნელობით: ხალხთა საყოველთაო გასამართლების, მეორედ მოსვლის დღე, როდესაც ყველას პასუხი მოეთხოვება თავისი საქმიანობისათვის), რუსული *Гог и Магог* და ქართული *გოგი და მაგოგი* (გამოიყენება, როცა მხედველობაში აქვთ ძლიერი და საშინელი ვინმე ან რამე), რუსული *со времен Адама* და ქართული *ადამის ჟამისა* (გამოიყენება მნიშვნელობით: ძველისძველი, დიდი ხნისა), რუსული *Фома неверующий* და ქართული *ურწმუნო თომა* (იყენებენ, როცა ლაპარაკობენ ადამიანზე, რომლის დარწმუნება რამეში ძნელია) და სხვ.

ქართულ-რუსულ ფრაზეოლოგიურ ლექსიკონში მოცემული ფრაზეოლოგიური ერთეულების ანალიზის საფუძველზე გამოყოფილ იქნა ფრაზეოლოგიზმების საკმაოდ დიდი ჯგუფი, რომლებიც ერთმანეთის მიმართ სრულ ეკვივალენტებს წარმოადგენენ. მაგალითად:

Проглотить пилюлю - აბებს ჩაყლაპავს (წყენას, შეურაცხყოფას შეარჩენს, შეურაცხოფისათვის პასუხს არ მოსთხოვს), *в мутной воде рыбу ловить* - მღვრიე წყალში თევზის ჭერა (არევე-დარევის, არეულობის გამოყენება პირადი ინტერესებისათვის), *свести счеты* - ანგარიშს გაუსწორებს (შურს იძიებს, მოხერხებული, ხელსაყრელი ვითარებით სარგებლობს, რომ ვისმე სამაგიერო გადაუხადოს, ვნება მოუტანოს), *закинуть удочку* - ანკეს გადაუგდებს (წინასწარ ნიადაგს მოსინჯავს და გადაკვრით, ფრთხილად შეეკითხება რაიმეს გასაგებად), *вот где собака зарыта* - აქ მარხია ძაღლის თავი (აქ რაღაც იმალება; სწორედ აქაა საქმე, ნამდვილი მიზეზი, საიდუმლოება), *родиться под счастливой звездой* - ბედნიერ ვარსკლავზე დაბადებული (კარგი ბედის მქონე, იღბლიანი, ბედნიერი),

много воды утекло - ბევრი წყალი ჩაივლის (ბევრი დრო გავა, ბევრი რამ გამოიცვლება), *висеть на волоске* - ბეწვზე ჰკიდია (მეტად საეჭვოა, სათუთა, დიდი საფრთხე მოელის ვინმეს ან რამეს), *слепое орудие* - ბრმა იარაღი (სხვისი ნება-სურვილის, მეტწილად არასასიკეთოს, შეუფხვებლად აღმასრულებელი), *плясать под чью-л. дудку* - (ვისიმე) დუღუკზე ცეკვავს (სხვისი გავლენით მოქმედებს, სხვისი ნება-სურვილის თანახმად იქცევა) და სხვ.

ფრაზეოლოგიური ერთეულების უმეტესი ნაწილი აღმოცენდა ეროვნულ ნიადაგზე; ისინი გაჩნდა სხვადასხვა ეპოქაში და ასახავს ხალხის პრაქტიკულ გამოცდილებასა და მისი ეროვნული მსოფლმხედველობის თავისებურებას. ეროვნული ფრაზეოლოგიზმები შეიძლება აიგოს ერთსა და იმავე სიტყვიერ ხატზე, მაგრამ სრულიად განსხვავებულად თავისი მნიშვნელობით. მაგალითად, რუსულ ენაში სიტყვა *шапка* გვხვდება შემდეგი ფრაზეოლოგიზმების შემადგენლობაში: *на воре шапка горит* (ითქმის მასზე, ვინც შემთხვევით გასცემს იმას, რისი დამალვაც სურს), *по Сеньке и шапка* (ითქმის მასზე, ვინც იმაზე მეტის ღირსი არ არის, რაც გააჩნია), *шапками закидаем* (მკვებარა დაპირება, რწმუნება ადვილად და სწრაფად დაამარცხო ვინმე), *по шапке* (გვერდზე, შორს, ძირს), *ох, тяжела ты, шапка Мономаха!* (რამე რთული მდგომარეობის შესახებ), *давать по шапке* (სამსახურიდან გაგდება, თანამდებობიდან მოხსნა), *получить по шапке* (იყო გაგდებული, სამსახურიდან მოხსნილი), *ломать шапку* (გამოიჩინო ღრმა პატივისცემა ვინმეს მიმართ, თავიდან ქუდის მოხდის მოსწრებით და თავის დაბლა დაკვრით; თავის დამცირება, პირფერობა), *попасть под красную шапку* (რეკრუტად, ჯარისკაცად იქნა წყევანილი), *шапка-невидимка* (ზღაპრებში: ქუდი, რომელსაც გააჩნია ჯადოსნური უნარი - უხილავი გახადოს ის, ვინც მას დაიხურავს).

იგივე სიტყვიერი ხატი გვხვდება ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში: *ქუდი ხურავს* (ამბობენ განსაკუთრებით გულად და ზნეობრივად უმწიკვლო ადამიანზე), *ქუდზე დაჰყვება* (იტყვიან იღბლიან ადამიანზე), *ქუდზე კაცი გადის* (უკლებლივ ყოველი მამაკაცი მიდის საბრძოლველად, საერთო საქმის შესასრულებლად), *ქუდს მოხდის* (საჯაროდ შეარცხვენს მამაკაცს), *ქუდს ჭერში ჰკრავს* (უზომოდ მზიარულობს, დროს ატარებს).

როგორც ვხედავთ, სიტყვა *ქუდის* შემცველ განხილულ ქართული და რუსული ფრაზეოლოგიზმების მნიშვნელობებს შორის არ გამოვლინდა მსგავსება არც ერთ მნიშვნელობაში.

2. როგორც წესი, დიდ სირთულეებს იწვევს იდიომების თარგმნა. თარგმანის თეორია აღიარებს მათი ხატოვანი ძირის შენარჩუნების შეუძლებლობას და არასასურველად მიიჩნევს მათი სიტყვისიტყვით გადმოცემას, რადგან იდიომების შემადგენელი ელემენტების მნიშვნელობა განზავებულია მთელი ერთეულის მნიშვნელობაში. უფრო ხშირად თარგმანში ფრაზეოლოგიზმებს ცვლიან ანალოგიური ზოგადი მნიშვნელობის მქონე ფრაზეოლოგიური ერთეულებით მათთვის დამახასიათებელი სტილისტური შეფერილობის შენარჩუნებით.

მოვიყვანთ ნიმუშებს:

გასჭრა ღვინომ, აირია მონასტერი: ყველა მღეროდა, ცეკვავდა, ერთმანეთს ვეხვეოდით, აღთქმას ვაძღვედით. - Вино подействовало, все пошло вверх тормашкой: все пели, танцевали, друг друга обнимали, в верности друг другу клялись (В. Барнов).

– მაგრამ ის კი სჯობს, რომ არც მწვადი დასწვა და არც შამფური, ერთი საქმე გააკეთო და მეორე გააფუჭო, ეგ ცუდია. – Но все же лучше, чтобы и коза была съята, и капуста цела. Не хорошо, если из-за одного дела страдает другое (И. Чавчавадзе).

– თუ ღმერთი გწამს, ნუ იცი ხოლმე ბეწვისგან დირეს გაკეთება, სად მაგისი ტიტინი და სად საქვეყნო საქმე. – Бога ради, не делай из мухи слона, его болтовня одно, а общественное дело - совсем другое (Г. Церетели).

მარიამა... ერთ გუთნის გაშლაზე ველარ მიეკარებოდა ახლოს. – Мариама... уже на пушечный выстрел не могла приблизиться к нему (Т. Разикашвили).

პირში ქებას ჭკუღადამჯდარ კაცის თვალში დამბალი კიტრის ფასიც არა აქვს. – В глазах разумного человека похвала в лицо и яйца выеденного не стоит (И. Чавчавадзе).

იგი (მიხ. ყიფიანი) საქმობდა, ირჯებოდა, მხნეობდა თავისი პატარა ქვეყნისათვის და არა შვეიროდა ამას დაფითა და ნალართა. – Он (Мих. Кипиани) работал, старался для своей маленькой страны и не кричал об этом на всех перекрестках (И. Чавчавадзе).

სოღამოს საყვირები... უკვე ამცნობდნენ ცასა და დედამიწას, მტერსა და მოყვარეს, ერსა და ბერს... ოქრომჭედლის ტანტზე ასვლას. – Вечером глашатаи... уже оповещали весь мир, врагов и друзей, всех и вся... о восшествии на престол ювелира (Н. Лордкипанидзе).

მოვიდნენ ვეზირები ცხენის წასაყვანად. ისეთია ცხენი, სულ ვარსკლავებს ეთამაშება. – Пришли визири за конем. А конь-то ни в сказке сказать, ни пером описать (Т. Разикашвили).

3. მაგრამ იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ლექსიკონში მოიპოვება ფრაზეოლოგიური შესატყვისობა, საჭირო ხდება თარგმნის სხვა გზების ძიება, რადგან ეს ეკვივალენტი არ უხდება მოცემულ კონტექსტს, არღვევს დედნის მხატვრულ-სტილისტურ თავისებურებას.

მაგალითად, ქართულ-რუსულ ფრაზეოლოგიურ ლექსიკონში ქართული ფრაზეოლოგიზმის ქული ზურავს ანალოგად მოცემულია რუსული ფრაზეოლოგიზმი рыцарь без страха и упрека:

"– აბა, ეს მე და ეს შენ, დამეარ, თუ... ქული გზურავს. – Посмотрим, кто кого! А ну-ка ударь, коли ты рыцарь без страха и упрека" (И. Чавчавадзе, "Отарова вдова").

ამასთან თარგმანის პრაქტიკაში გაცილებით უფრო ხშირად მიმართავენ ამ ფრაზეოლოგიზმის კალკირებას ან მის თავისუფალ თარგმნას. მაგალითად, ი. ჭავჭავაძის მოთხრობაში "კაცია აღამიანი?!":

"– ჭამით ისინი ვერა სჭამენ, სმით ისინი ველარა სმენ, რა კაცები არიან?! წიგნი იციან?! მე თუ წიგნი არ ვიცი, კაცი აღარ ვარ, ქული არა მზურავს, განა!" – "Еда им не в еду, питье не в питье! Мужчинами зовутся?! Грамоту знают?! Господи! Да, ежели я не знаю грамоту, не человек разве? Шапку на голове не ношу, что ли?"

"– არა გრცხვენინან, მე დედაკაცსა მგზავნი და შენ კი ქული გეზურავს და კაცი გერქვას?" – "– Ну, не совестно ли тебе, дружок! Еще мужчиной зовешься, шапку носишь на голове!"

რუსულ თარგმანში გადმოცემულია ქართული ფრაზეოლოგიზმის *ქული ბურავს* ნივთობრივ-ხატოვანი მნიშვნელობა, რამაც შეუნარჩუნა თარგმანს დედნის ეროვნული კოლორიტი. თუმცა რუსულ ენაში სიტყვა *шапка* არ ასოცირდება მამაკაცის უმწიკვლო ღირსებებთან, კონტექსტი გარკვევით მიანიშნებს მკითხველს მის გადააზრებულ აღქმას ქართული ფრაზეოლოგიზმის მნიშვნელობის შესაბამისად.

დიდ ბუნებრიობასა და სიზუსტეს აღწევს ბ. ოკუჯავა ამავე ფრაზეოლოგიზმის თარგმნისას ხ. ბერულავას ლექსში. რუსული ფრაზეოლოგიზმი *рыцарь без страха и упрека* კონტექსტისთვის უცხო აღმოჩნდებოდა და ამიტომ მთარგმნელმა იგი აღწერითი კონსტრუქციით შეცვალა:

"Эй, настоящие мужчины! / Эй, настоящие грузины! / Сходитесь делу послужить, / Чтоб новый город заложить!" ("Сказание о рождении Тбилиси").

– *"ვინც ქართველია ნამდვილი, ცაქაცის ქული ახურავს, ადგეს და გამოეშუროს თბილის - ქალაქის მსახურად!"* ("ამბავი თბილისის დაბადებისა").

სიტყვასიტყვითი თარგმანის (კალკირების) ხერხს მიმართავენ მაშინ, როცა მთარგმნელს სურს მკითხველამდე მიიტანოს ფრაზეოლოგიზმის ხატოვანი საფუძველი. კალკირებას ამჯობინებენ თარგმანის ფრაზეოლოგიურ ხერხებს კიდევ იმ მიზეზით, რომ მთარგმნელ ენაში არ მოიპოვება მისი ეკვივალენტი ან ანალოგი. მაგალითად, ქართულ ფრაზეოლოგიზმს *ბურთივით ათამაშებს* (თავის ნება-სურვილზე ამოქმედებს, როგორც უნდა, ატრიალებს ვისმე) არ გააჩნია არც ფრაზეოლოგიური ეკვივალენტი, არც ფრაზეოლოგიური ანალოგი და ამიტომ სიტყვასიტყვით გადმოცემულ იქნა თარგმანში:

"ეს ის დიანბევი კი არ არის, რომელსაც... ბურთივით ხელში ათამაშებდი!"

– *"Это уже не тот дианбеги, которым... ты играла точно мячом!"* (И. Чавчавадзе).

რუსულ ფრაზეოლოგიას არ გააჩნია არც ანალოგი, არც ეკვივალენტი ქართული ფრაზეოლოგიზმის *ერთი წისქვილის ბორბალი არ დატრიალებულა მის თავზე*, რომელიც გამოიყენება მნიშვნელობით: "ბევრი უბედურება გადახდა თავს, ბევრი ჭირი გამოიარა, ბევრი გაჭირვება ნახა". ამ ფრაზეოლოგიზმის საკმარისი მოტივირება მისი კალკირების საფუძველი გახდა:

"– ერთი წისქვილის ბორბალი არ დატრიალებულა ჩემს თავზე, თორემ სხვაფრივ ყველა ტანჯვა გამოვივლია და ესეთი კი არას დროს". – Лишь только мельничный жернов не кружился на моей голове, все несчастья довелось испытать, но такого - ни разу" (И. Евдошвили).

4. თავისუფალი, ანუ ლექსიკური, თარგმანის დროს მთარგმნელი ენის საშუალებებით მიუთითებენ დედნის ფრაზეოლოგიური ერთეულის ზუსტ სემანტიკურ მნიშვნელობას. სიტყვა ან სიტყვათა შეხამება, რომელთა მეშვეობით ხდება ფრაზეოლოგიზმის მნიშვნელობის გადმოცემა, შეიძლება შეიცავდეს ექსპრესიასა და მეტაფორულობას, რაც სათარგმნი ერთეულის სტილისტური და ექსპრესიულ-ემოციური კონოტაციების კომპენსაციას გარკვეულწილად ხელს უწყობს.

"მოუშვა აღვირი ღვინისაგან მოღუწებულ ენასა და მოჰყვა უგზო-უკვლო ტიტინს". – "Распустил расслабленный от вина язык и понес околесную" (И. Чавчавадзе).

"მაჩაბელი ჩაფიქრებულია და, აშკარაა, სულაც არ უსმენს კოლა ორბელიანის ბრტყელ-ბრტყელ სიტყვებს, თუმცა გვერდზე უღვას და სახეშიაც ისე შეჰყურებს, თითქოს გულსისყურით უსმენდეს". – "Мачабели задумчив и явно не слушает"

витиеватых речей Кола Орбелиани, хотя стоит рядом и так глядит ему в лицо, будто слушает очень внимательно" (В. Челидзе).

ექსპრესიულ-სტილისტური შესაბამისობების არქონის დროს მიმართავენ ნეიტრალურ ლექსიკურ მაგიერს. მაგალითად, ქართული ფრაზეოლოგიზმი *აქაური ქული, აქაურ ქულს დაიხურავს* გამოიყენება მნიშვნელობით: "ამა თუ იმ ქვეყნისათვის, კუთხისათვის დამახასიათებელ ზნე-ჩვეულებას, ადათს გაიზიარებს". მისი გადმოცემა მოხდა შესიტყვებით *здешний обычай*:

"მეზამუშა, ისევ ჭერხოში დავაპირე ასვლა, მაგრამ ვიფიქრე: "ესეც აქაური ქული ყოფილა. მეც ხომ წიკლაური ვარ და უნდა დავიხურო". – "Я почувствовал неловкость и хотел уже подняться на чердак, но подумал: "Это тоже здешний обычай, я же Циклаური и должен придерживаться его" (М. Джавахишвили).

5. ოკაზიონალური ფრაზეოლოგიზმები წარმოადგენენ ავტორის ინდივიდუალური სიტყვათშემოქმედების შედეგს. თავისი ხატოვანობითა და ლაკონურობით ისინი ჩვეულებრივი ფრაზეოლოგიური ერთეულების მსგავსია, მაგრამ მათგან განსხვავებით მოცემული კონტექსტის მიღმა არ ფუნქციონირებს. მაგალითად, რუსულში არსებული ანდაზების (*осерчав на корову, да подошник оземь; из огня да в полымя*) მსგავსად ქართულმა ფრაზეოლოგიზმმა *დამწვარზე მდულარე ვადეხსნება* (გამოიყენება მნიშვნელობით: "უბედურებას უბედურება დაერთვის") თარგმანში შემდეგი სიტყვიერი გამოსახულება მიიღო:

"დამწვარზე მდულარე ვადასხესო, რომ იტყვიან, იმისი არ იყოს, აქეთ სიმონა ყოჩაღად იყო გავარდნილი და იქით კიდევ ქალიშვილი მაგდანა, რომელიც ქმართან უკმაყოფილოდ ცხოვრობდა, საღლაც გაიქცა, დაიკარგა". – "Как говорится, по озогу да кипятком, - мало того, что Симон ушел в разбойники; дочь Магдана, вечно не ладившая с мужем, бросила его и скрылась куда-то" (Э. Ниношвили).

ქართული ფრაზეოლოგიზმის ბზის ფასად (ძლიან იაფად) ანალოგის შექმნის დროს გამოიყენებულ იქნა რუსული ეკვივალენტი სხვა ლექსიკური შიგთავსით – *дешевле пареной репы*, რომელშიც რუსული რეალია *თაღვამი (репа)* შეცვლილ იქნა სიტყვა *სოკოთი*:

"ნადავლი საქონელი ბზის ფასად ვადიოდა". – "Награбленное добро продавалось дешеволе грибов" (В. Барнов).

ინდივიდუალურ სიტყვათშემოქმედებას მიეკუთვნება აგრეთვე ფრაზეოლოგიზმის გრამატიკული და ლექსიკური ტრანსფორმაციების შემთხვევები. მაგალითად, რუსულ ენაში არსებობს ფრაზეოლოგიზმი *пороху не нюхал* (სიტყვასიტყვით: ტყვიის წამალი არ უყნოსია), ე. ი. არ იყო ომში, არ უომია. უარყოფის *не нюхал* (არ უყნოსია) დადებითი კონსტრუქციით შეცვლამ გამოიწვია ოკაზიონალიზმის გაჩენა *порох понюхали* (ტყვიის წამალი უყნოსიათ), რომლის მეშვეობით გადმოცემულ იქნა ქართული ფრაზეოლოგიზმი *ბრძოლის კვამლშია გატარებული* (მნიშვნელობით: მონაწილეობდა საომარ მოქმედებაში):

"– ემ კიდევ უკეთესი. ბრძოლის კვამლში გატარებული ყოფილხართ". – "Тем лучше! Вы, стало быть, и порох понюхали" (Г. Церетели).

მამასადამე, მთარგმნელობით პრაქტიკაში ფრაზეოლოგიზმის ადეკვატური მაგიერის მოძიება წარმოადგენს თარგმანის წარმატებულობის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ ფაქტორს. მათი მნიშვნელობის გადმოცემისას ამა თუ იმ ხერხის არჩევანი დამოკიდებულია მთარგმნელის უნარზე იპოვოს შესაბამისი ფრაზეოლოგიური და ლექსიკური ერთეულები ეროვნული ენის საგანძურში.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ბ. გამრეკელი, ე. მგალობლიშვილი, 1966 - ბ. გამრეკელი, ე. მგალობლიშვილი, ქართულ-რუსული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი. თბ., 1969
ს. ვლაზოვი, ს. ფლორინი, 1980 - Влахов Сергей, Флорин Сидер, Непереводимое в переводе, М., 1980.
Словарь русского языка в четырех томах.. Под редакцией А. П. Евгеньевой. М., "Русский язык", 1981-1984.

НЕЛЛИ СИЧИНАВА

Перевод фразеологизмов как способ отражения национальной и универсальной картин мира

В предлагаемой статье выделяются и описываются приемы перевода фразеологизмов в художественной речи на материале русского и грузинского языков. Рассматриваются фразеологические эквиваленты и аналоги интернациональной фразеологии, восходящие к античной мифологии и библейским сюжетам. Отмечается своеобразие национальных фразеологизмов, построенных на одном и том же словесном образе. Ведь подавляющее большинство фразеологических единиц возникло на национальной почве; они появились в разные эпохи и отражают практический опыт народа и особенности его мировосприятия. Описаны русские и грузинские фразеологизмы, в основе которых лежит слово *шапка*. Между рассмотренными значениями не было выявлено ни одного совпадения. В статье прослеживается использование приема буквального перевода (калькирования), имеющего место тогда, когда переводчик хочет донести до читателя образную основу фразеологизма. Автор уделяет внимание приему свободного, или лексического, перевода фразеологизмов, при котором средствами переводящего языка указывается точное семантическое значение фразеологической единицы подлинника. Особо отмечаются случаи создания окказиональных фразеологизмов как результат индивидуально-авторского словотворчества.

წელი უბრუნელი

**ქართული დამწერლობის ისტორიიდან
(ნუმიზმატიკური მასალის მიხედვით)**

დამწერლობა ხალხთა კულტურის ერთ-ერთი ყველაზე მკაფიო და თვალსაჩინო გამოვლინებაა. საკითხის დასმა ქართული დამწერლობის წარმოშობის შესახებ იმას ნიშნავს, რომ გაირკვეს, როდის და როგორ შეიქმნა ქართული ანბანი. ეს ერთ-ერთი ურთულესი საკითხია ქართულ მეცნიერებაში.

წინამდებარე სტატია მიზნად ისახავს ნუმიზმატიკური მასალის საფუძველზე მცირეოდენი წვლილი შეიტანოს ქართული დამწერლობის წარმოშობისა და განვითარების შესწავლის საქმეში, რადგან მონეტაზე შერჩენილი ამა თუ იმ გამოსახულების ან წარწერის შესწავლის შედეგად ხერხდება შორეულ წარსულში მომხდარი ფაქტების დადგენა. ამ მხრივ მონეტა უტყუარი და ფასდაუდებელი ძეგლია, რომელზედაც სათანადო ეპოქის მდგომარეობა სწორად და პირუთვნელად იკითხება.

დღემდე ყურადღება არავის მიუქცევია ნუმიზმატიკურ მეცნიერებაში არსებულ ერთ ცნობაზე, რომელიც ქართული დამწერლობის არსებობაზე მიუთითებს ქრისტიანობამდელ პერიოდში. ქართველი ისტორიკოსი თეიმურაზ ბაგრატიონი მოგვითხრობს ერთ ქართულ მონეტაზე, რომელზედაც გამოსახულია ორი მეფე - აზორკ და არმაზელი და ამბობს, რომ მასზე ქართული წარწერაა: “წვენ ორთა საპატივემოდ” (დ. კაპანაძე, 1970, გვ. 43). ლეონტი მროველის მიხედვით, ესენი არიან ორმეფობის ხანის მე-13 მეფენი. ძველ საისტორიო წყაროებში დამოწმებულია ვითარება, როცა ქართლის სამეფო ორად იყო გაყოფილი, მათ საკუთარი მეფეები ჰყავდათ; ერთი იჯდა მცხეთაში, მეორე - არმაზში. არსებობს მოსაზრება, რომ აზორკი და არმაზელი ძვ. წ. II საუკუნის 80-იან წლებში ცხოვრობდნენ. გ. მელიქიშვილის აზრით, აზორკი და არმაზელი ახ. წ. I საუკუნის 70-იან წლებში ცხოვრობდნენ (ნარკვევები, 1979, გვ. 496, 518). ასევე, საინტერესოა ნუმიზმატ ბართლომეის ცნობა ერთი სპილენძის მონეტის შესახებ, რომლის შუბლზე გამოსახულია ორი ლომი; ერთი დგას, მეორე კი მარჯვნივ გარბის და თავი პირველისკენ აქვს მობრუნებული. ირგვლივ ძნელად გასარკვევი წარწერის კვალია. ზურგზე გამოსახულია მეომარი შუბით და ფარით. ბართლომეი ამ წარწერას კითხულობდა როგორც “მფ ფრსმნ” (მეფე ფარსმან). სამწუხაროდ, ეს მონეტა ამჟამად დაკარგულია (დ. კაპანაძე, 1970, გვ. 43). აღნიშნული მონეტა ჩვ. წ. I-II საუკუნეებით თარიღდება. ამ პერიოდში საქართველოში მოღვაწეობდა ფარსმანის სახელით ცნობილი ორი მეფე: ფარსმან I მეფობდა I საუკუნის 40-60-იან წლებში, ფარსმან II კი - II საუკუნის 30-50-იან წლებში. ესაა რომის კეისრისა და ხალხის მეგობრის სახელით ცნობილი ფარსმან ქველი (ნარკვევები, 1970, გვ. 520). ამ ორი მონეტის მაგალითზე ირკვევა, რომ ქართული ანბანი უკვე არსებობდა ქრისტიანობამდელ პერიოდში, ყოველ შემთხვევაში, ესაა ძვ. წ. II - ახ. წ. II საუკუნეები.

ქართულ საისტორიო წყაროებში დაცულია ცნობები ქართული დამწერლობის შექმნის შესახებ, რომ ის წარმართობის ხანის ძეგლია, მაგრამ

კონკრეტულად როდისაა შექმნილი ქართული ანბანი, ამ კითხვაზე შეიძლება პასუხი გავცეს ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში დაცულმა კოლხურმა მონეტამ. ესაა ძვ. წ. V საუკუნეში მოჭრილი კოლხური დრაქმა-უნეკუმი, რომლის შუბლზე მოთავსებულია პირდაპირ მიმართული ლომის თავი, ხოლო ზურგზე ჩაქდულ კვადრატში მოთავსებულია ხარის თავი. ხარს კისერი მორთული აქვს მძივებით.

ქართულ მონეტაზე ლომის გამოსახულების გაჩენა შემთხვევითი არ უნდა იყოს. მას გარკვეული ისტორიული და კულტურული მნიშვნელობა ენიჭება. როგორც ცნობილია, ძვ. წ. 553-550 წლებში სპარსელებმა დაიპყრეს მიდია და სპარსეთი ერთ მთლიან სახელმწიფოდ ჩამოყალიბდა. სახელმწიფოში გაბატონებული რელიგია იყო ზოროასტრიზმი. ამ რელიგიის მიხედვით უზენაესი ღვთაებაა აშურამაზდა — სიკეთისა და სინათლის მეუფე. ზოროასტრიზმის წმინდა გამოვლენებაა ცეცხლი, ასტრალური თვალსაზრისით — მზე, განსახიერება ღვთაებრივი სამართლიანობისა. ამიტომ ქადაგებდა ზარათუშტრა, რომ ადამიანმა პატივი უნდა მიაგოს ცეცხლს, იგივე მზეს, როგორც მართლმსაჯულების ამქვეყნიურ სახეს. აქედან წარმოდგება ცეცხლთაყვანისმცემლობა. მაზდეანურ ტაძრებში, საკურთხევლის წინ ჩაუქრობლად ენთო კოცონი, რასაც მორწმუნენი სასოებით ემსახურებოდნენ.

იმპერიის ერთიანობის განმტკიცების მიზნით ქსერქსე I-მა ძვ. წ. V საუკუნეში გაატარა რეფორმები რელიგიის სფეროში, რომლის ძალით ირანსა და დაპყრობილ ქვეყნებში, იმპერიის მასშტაბით, სავალდებულო გახდა აშურამაზდას კულტი. ამიერიდან იმპერიის არაირანულ სატრაპიებში იკრძალება და იდევნება ადგილობრივი ღვთაებანი და მათ ნაცვლად უპირატესობა ენიჭება აშურამაზდას კულტს. ეს რეფორმა შეეხო საქართველოსაც, რადგან ის ირანის მე-19 სატრაპიაში შედიოდა და ამ დროიდან მოკიდებული მაზდეანობა, ანუ ცეცხლთაყვანისმცემლობა, ქართველთათვის სავალდებულო რელიგიად იქცა. ე. ი. საქართველოში, ისევე როგორც ირანში, წინა პლანზე დადგა მზის კულტი — მზის თაყვანისცემა. როგორც ცნობილია, მზე, ვითარცა ღედა ღმერთი, ქართული წარმართული პანთეონის სათავეში იდგა სწორედ წინაქრისტიანულ ხანაში. ამასთანავე, უძველეს საფეხურზე სწორედ მზე უნდა ყოფილიყო მთავარი ღმერთი, ღედა ღმერთი, ხოლო მანამდე არსებულმა მთვარის კულტმა, მთვარის ღმერთმა მეორე ადგილზე გადაინაცვლა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ღედამიწაზე მზის ზომორფული გამოსახულებაა ლომი, ხოლო მთვარის ზომორფული გამოსახულებაა ხარი. სწორედ ეს ვითარება უნდა ვიგულისხმოთ მონეტაზე არსებულ გამოსახულებებში, როცა მონეტის შუბლზე, ანუ პირველ ადგილზე, მზის ზომორფული გამოსახულებაა ლომი, ხოლო მეორე ადგილზე, ანუ ზურგზე, მთვარის ზომორფული გამოსახულება — ხარი. აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ საქართველოში, სადაც უძველესი დროიდან ქართველები მთვარეს სცემდნენ თაყვანს, ძვ. წ. V საუკუნიდან მთვარის თაყვანისცემა შეიცვალა მზის თაყვანისცემით და ეს ვითარება კარგადაა ასახული ნუმიზმატიკურ მასალაზე. ამ მხრივ საინტერესოა ქართული ანბანის განხილვაც. ჯერ კიდევ ივ. ჯავახიშვილი წერდა: “ქართული ‘ან’-ის მრგვალი მოხაზულობა და კიდურებაწეული ზევითი განივი ხაზი სწორედ ხარის რქიანი თავის მოხაზულობას წარმოადგენს” (ივ. ჯავახიშვილი, 1949, გვ. 270). ანალოგიურ აზრს ავითარებს რ. პატარაძეც: “ქართული ასომთავრული წარმართული ეპოქის ძეგლია...

ანბანის პირველი ასო-ნიშანი არის მთვარის, ანუ მთვარის ღმერთის, იდეოგრამა. ქართული ასომთავრული "ან" ზოგადად ცის სხეულის - მთვარის გრაფიკული ხატია" (რ. პატარიძე, 1980, გვ. 169). ბოლოს ასკვნის: "ქართულ ასომთავრულ ანბანს მთვარის ღმერთი იწყებს და მისი ზომორფული სიმბოლო ანუ საკულტო ცხოველი - ხარი ამთავრებს" (იქვე, 1980, გვ. 100). აქედან კარგად ჩანს, რომ ქართული ასომთავრული ანბანის "ან", როგორც მნათობი მთვარე და მთვარის ღმერთი, ქართული ანბანის პირველი ასო-ნიშანია, პირველ ცაზე, მთვარის ცაზე ზის. რადგან ძველ ხალხთა ასტრალურ რელიგიაში მთვარე პირველ ადგილზეა, ქართულ ასომთავრულ ანბანშიც ასახულია ძველი, წარმართული ხანის მთვარის კულტის ასტრალურ-რელიგიური მრწამსი. ყურადღებას იქცევს რ. პატარიძის მოსაზრება, რომ ქართული ანბანის "ან" ასო-ნიშნის რკალური მოხაზულობა იმის მაჩვენებელია, რომ იგი გრაფიკული ხატია მცხრალი მთვარისა და ეს შემთხვევითობად არ უნდა ჩაითვალოს, რადგან ქართული ანბანის პირველი ასო-ნიშანი ბაბილონური მთვარის ღმერთად იწოდება (იქვე, 1980, გვ. 170). ისტორიულად ცნობილია, რომ შუამდინარეთის ძველი ცივილიზაციის უკანასკნელი პერიოდი ახალბაბილონური სამეფოს დაარსებით დაიწყო, ხოლო იმავდროულად შუამდინარეთის ძველი ცივილიზაციის აღსასრულიც დაიწყო და როცა ძვ. წ. 539 წელს საბოლოოდ დაემხო ძველი ბაბილონი, "ან" მთვარის ღმერთმაც დაკარგა თავისი უპირველესი ღვთაების პრივილეგიები. ხოლო რაკი ეს მოხდა ძვ. წ. VI საუკუნეში, უნდა ვიფიქროთ, ქართული ანბანი ამ ისტორიულ ვითარებამდე შექმნილი. ყოველ შემთხვევაში, ის იმ პერიოდის გამოვლინებაა, როცა მთვარის ღმერთი ბაბილონში უპირველესი ღვთაება იყო და მიიჩნეოდა ცისა და მიწის ღმერთების მეუფედ.

რ. პატარიძე ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ქართულ ასომთავრულ ანბანში რაიმე კვალი ირანული მრწამსისა არა ჩანს და, პირუკუ, პირველ ასო-ნიშნად ქართულ ანბანში "ან" ბაბილონური მთვარის ღმერთი ზის (რ. პატარიძე, 1980, გვ. 70).

ყოველივე ზემოთქმული საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ქართული ანბანი შექმნილია წარმართობის ხანაში, კერძოდ, ძვ. წ. V საუკუნემდე, რადგანაც მასში ასახულია ის პერიოდი, როცა მთვარე მთავარი ღვთაება იყო ქართველებისა. უფრო მოგვიანებით მთვარემ ქართველთა ასტრალურ პანთეონში მეორე ადგილზე გადაინაცვლა და პირველობა მზეს დაუთმო.

დამოწმებული ლიტერატურა

- დ. კაბანაძე, 1970 - დ. კაბანაძე, ქართული ნუმისმატიკა, თბ, 1980.
 ნარკვევები, 1970 - საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. I (ტომის რედაქტორი გ. მელიქიშვილი), თბ, 1970.
 რ. პატარიძე, 1980 - რ. პატარიძე, ქართული ასომთავრული, თბ, 1980.
 ივ. ჯავახიშვილი, 1949 - ივ. ჯავახიშვილი ქართული პალეოგრაფია, თბ., 1949.

კოლხური დრაქმა (avers)
ძვ. წ. აღ. V ს. (უნიკუმი)

კოლხური დრაქმა (revers)

NELI UGREKHELIDZE

FROM THE HISTORY OF THE GEORGIAN WRITING (ACCORDING TO THE NUMISMATIC MATERIALS)

The paper discusses the question of the origin of the Georgian writing based on the numismatic materials. It brings forth the idea of scholars that the Georgian alphabet was developed during the pagan period when Georgians worshipped the Moon. As is known, later in the fifth century B.C. the country adopted Zoroastrianism, ancient Iranian religion and the worship of the Moon was substituted by the worship of the Sun. The fact is clearly attested by the numismatic materials preserved in the Kutaisi Historical Museum. Namely, on the fifth century B.C. Kolkhian *drachma* the image of a lion is posed prominent in the front suggesting the conclusion that in the 5th century B.C. the worship of the Moon is changed for the worship of the Sun. Accordingly, the Georgian alphabet must have been created before the 5th century B.C.

**ქუქუნა ზეიქრიშვილი,
რუსულან სალინაძე,
ეკა ლაღიანო**

იმერული კილოს ლექსიკონისათვის
(ლ. უკლებას სალექსიკონო მასალა)

იმერული კილოს ლექსიკონის თუ გრამატიკის საკითხების შესწავლას ჩვენში საკმაოდ მდიდარი ტრადიცია აქვს, მაგრამ, რადგანაც ნებისმიერი დიალექტური ლექსიკონის ამოუწურავ საგანძურში ყოველთვისაა საგულეველი (დავანებული) ბევრი ისეთი სიტყვა-გამოთქმა, რომლებიც ჯერ კიდევ რჩება სპეციალისტთა ყურადღების მიღმა და რომლებიც დროთა განმავლობაში მათი აქტიურად მომხმარებელი ინდივიდების ფიზიკურად არყოფნის შემთხვევაში შეიძლება თანდათან მიეცეს დავიწყებას და ბოლოს უკვალოდაც გაქრეს ენობრივი არეალიდან, ამდენად, ცხადია, ყოველთვის იქნება საშური და ფასეული დიალექტური მეტყველების გამოწვლილვითი კვლევა, ახალ-ახალი სალექსიკონო მასალის სისტემატური შეკრება-გამომზეურება და სამეცნიერო მიმოქცევაში ჩართვა. გარდა ამისა, კუთხური მეტყველების თვისობრიობის გამო მასში თავჩენილ თავისებურებათა ამომწურავი მოძიება-აღნუსხვა ბუნებრივად შეუძლებელია, ვინაიდან დიალექტის მომხმარებელი კოლექტივი, როგორც ცოცხალი ორგანიზმი, არა მხოლოდ იმასსოვრებს (ინახავს) მემკვიდრეობით გადმოცემულ ლექსიკურ ფონდს, არამედ თავადაც ქმნის ახალ ერთეულებს მისთვის დამახასიათებელი ყოფითი თუ სამეურნეო სიტუაციების მიხედვით. შესაბამისად, ძველი და ახალი ნიმუშების თავისებურებათა ერთობლიობა კიდევ უფრო საინტერესოს ხდის ამა თუ იმ კუთხის მეტყველებას, რომლის შესწავლას დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც ერთი კონკრეტული დიალექტის, ისე მთლიანად ენის ისტორიული თუ თანამედროვე ვითარების კვლევისათვის.

სწორედ ამ მიზანს ემსახურება ლეილა უკლებას¹ მიერ ბაღდათის რაიონის სოფელ როხის მეტყველების მიხედვით წლების მანძილზე შეკრებილი სალექსიკონო მასალა, რომელიც ამჟამად თავმოყრილია მისივე წიგნში „იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა“ (თბ., 2010 წ.).

სალექსიკონო მასალაში შეტანილია 1700-მდე სიტყვა-სტატია. ამათგან ძირითად ნაწილს ახლავს განმარტება და შესაბამისი კონტექსტი. ერთი ნაწილი

¹ ლეილა უკლება მუშაობდა ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენის კათედრის მასწავლებლად. იგი იკვლევდა იმერული დიალექტის ლექსიკურ საგანძურს; იწერდა იმერული მეტყველებისათვის დამახასიათებელ სიტყვა-გამოთქმებს. სამწუხაროდ, ქ-ნ ლეილას სიცოცხლეში არ დასცალდა შეგროვებული მასალის დაბეჭდვა; უკურნებელი სენით გარდაიცვალა და წიგნის გამოცემის სურვილიც იმიერში თან გაიყოლა. ჩვენ თავი მოვუყარეთ ლ. უკლებას მიერ ჩაწერილ ლექსიკურ ერთეულებს, აგრეთვე სხვა გამოუქვეყნებელ და გამოქვეყნებულ შრომებს და ერთ წიგნში გავაერთიანეთ. ამით, ერთი მხრივ, პატივი მივაგეთ ქ-ნი ლეილას ხსოვნას, ხოლო, მეორე მხრივ, სამეცნიერო საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომი გავხადეთ იმერულის ახალი სალექსიკონო მასალა.

განმარტებულია, მაგრამ არ ერთვის საილუსტრაციო მაგალითი. ამათ გარდა, აქვეა წარმოდგენილი 160-მდე სალექსიკონო ერთეული განმარტებისა და კონტექსტის გარეშე. მიუხედავად ამისა, ეს მასალაც არის შეტანილი წიგნში, როგორც საანალიზო მეტყველებისათვის ნიშანდობლივი სიტყვები, რომლებიც მომავალში შეიძლება განიმარტოს სხვა დიალექტების მეშვეობით ან კიდევ ადგილობრივ მცხოვრებთა დახმარებით.

აქვე შევნიშნავთ, რომ სალექსიკონო მასალას არ ახლავს ინფორმატორებისაგან წინასწარ შეთანხმებით ჩაწერილი ტექსტები (ზღაპრები, ლექსები თუ სხვა სახის გადმოცემები). ფაქტობრივად ლექსიკონში წარმოდგენილია ყოველდღიურ სასაუბრო მეტყველებაზე დაკვირვებით აღნუსხული ფრაზები. ჩანს, ავტორისათვის ძირითადი რესპონდენტები არიან სოფელ როხის მკვიდრნი: ბებია, დედა, ნათესავ-ახლობლები, მეზობლები — მეტწილად ქალები მათთვის დამახასიათებელი ლექსიკის მრავალფეროვნებით.

საანალიზო მასალა დალაგებულია ტრადიციული წესით; ზმნური ერთეულები წარმოდგენილია აწმყო-მყოფადის მესამე პირის ფორმით (იშვიათად დასტურდება მეორე პირის ფორმითაც); ყველგან დატულია სიტყვა-სტატიის ფონეტიკური ბგერწერაც.

საგულისხმოა, რომ ერთი შეხედვით ამ მცირე მოცულობის ლექსიკონში დადასტურდა საკმაოდ საინტერესო მასალა: ბევრი ახალი სიტყვა თუ გამოთქმა, ფრაზეოლოგიზმები და გრამატიკული ფორმები (შესაბამისი საილუსტრაციო ნიმუშებით), რომლებიც უთუოდ არის ფასეული და საყურადღებო როგორც ლინგვისტური, ისე ისტორიულ-ეთნოგრაფიული თვალსაზრისითაც.

წიგნში წარმოდგენილი მასალა, ლექსიკონებთან² შედარება-შეჯერების საფუძველზე, შეიძლება დაიყოს რამდენიმე სემანტიკურ ჯგუფად:

1. სიტყვები, რომლებიც შემოწმებულ ლექსიკონებში არ დადასტურდა:

ალეშკერებული — ლამაზად ზეაწეული წარბები, გადარკალული. *ალეშკერებული აქ წარბები ჩემ გოგოს.*

ამოუტლიაღვებს — ლუკმას ბარაქიანად ამოუწებს წვეწვი. *ისთე ამოუტლიაღვებს ლომს წვეწვი, ორ ლუკმაზე ჩაყლაპავს.*

² მ. ალაგიძე, ლეჩხუმური ლექსიკონი: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბ., 1938; მ. ალაგიძე, ოკრიბული ლექსიკონი: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. X, 1950-1951; მ. ალაგიძე, მასალები ლეჩხუმური ლექსიკონისათვის: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. XIII, 1955; მ. ალაგიძე, ქართული დიალექტური ლექსიკონი: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. XXIV, 1962; ვ. ბერიძე, სიტყვის კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა, ბეტერბურგი, 1912; ბ. გაჩეჩილაძე, იმერული დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბ., 1976; ს.ს. ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, თბ., ტ. I - 1991, ტ. II - 1993; ს. ელენტი, გურული კილო, თბ., 1936; თ. სახოკია, ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, თბ., 1979; ი. ქავთარაძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის: ქესს, III, თბ., 1963; ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტტ. I-VIII, თბ., 1950-1964; ალ. ლლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1984; ნ. შარაშენიძე, საინოური ქართული, თბ., 1938; მ. ჩიქოვანი, გ. შარაშიძე, გურული ლექსიკონი: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბ., 1974; ბ. წერეთელი, ლეჩხუმური ლექსიკონი: ბუშკინის სახ. თბილისის სახელმწიფო სამასწავლებლო ინსტიტუტის შრომები, I, 1941. ქ. ძიწენიძე, ზემოიმერული ლექსიკონი, თბ., 1974; ბ. წერეთელი, ზემოიმერული ლექსიკონი: ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბ., 1938, ბ. ჯაჭანიძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. IX-1949, ტ. X-1950-1951; ბ. ჯაჭანიძე, მასალები გურული ლექსიკონისათვის: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. IX - 1949, ტ. X - 1950-1951; ბ. ჯაჭანიძე, მასალები იმერული ლექსიკონისათვის: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. XVII, 1957.

აშლაპუნებს — გაუჩერებლად ლაპარაკობს.

გამობერბეტებული — გამოჩერჩეტებული.

გამოჩნაკული (თვალეზი) — ჭრელი ან ღია ფერის თვალეზი. *ჩვენ ბოვშეს პატაროობისას გამოჩნაკული თვალეზი ჭონდა, ამიტომ დავათქვი ჩნაკუნია.*

გარეიქოტა — გამოამინდდა, მზემ გამოანათა. *ღილას ძან დოუშვა წუმამ, მარა ნაშუადღევს გარეიქოტა.*

გუნქალა/ნაგუნქალა — მოზრდილი ნაჭერი. *კაი გუნქალა ხორცი მივეცი, მარა მაინც არაა ყმაყოფილი.*

ეზურგულეზა — ნაკლი აქვს. *ყველაფრათ კაი გოგოა, მარა ცოტათი ტუჩი ეზურგულეზა.*

ეპატუცუცება/ეფორსება — ეთილისმება, ეფარისევლება.

იქიოტებს — გამოიდარებს, მზე გამოანათებს.

იქლურცება — ჩუმაღ ტირის. *ძან შემეცოდა საწყალი ბოვში, ჩუმაღ იქლურცებოდა, გული მომიქვტა.*

კაკაურობს — გამუდმებით მღერის ან ბევრს კითხულობს ხმამაღლა. *გადოუშლია წიგნი და კაკაურობს; თელი დღე ჭის და მღერის, კაკაურობს.*

კლუკავს (თვალეზს) — კეკლუცობს და თვალეზს გამომწვევად აკვესებს. *ლეღაია ეძიძება დედომიწას (იხ.), კლუკავს თვალეზს და ერთ ამბავშია.*

ჟიჟმარიტობს — წვალობს, ეძინება, მაგრამ ვერ იძინებს. *ეს ბოვში ჟიჟმარიტობს რაცხა, ერთი კარგად ვერ დაიძინა.*

ჟუკლიტინებს — ცდილობს გასაღებით გააღოს კარი. *ჟუკლიტინე, ჟუკლიტინე, კლიტე გავტებე.*

ჟსამარა — გადატ. გაჩუმადა, არაფერი თქვა, საიდუმლო შეუნახა.

ჟუშოქშოქებს — მსხვილად, ფართო თვლებით ქსოვს.

ქოთილარეს — ცუდი სუნი ასდის.

ციხნობამდის — ცის სიმაღლემდე; გადატ. მეტისმეტად. *ჩემი შვილი მე ციხნობამდის მიყვარს.*

ჭობნის — კერავს...

2. ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც სხვა ლექსიკონებშიცაა დამოწმებული, მაგრამ განსხვავებულია სემანტიკით (ზოგიერთი — ფორმითაც):

ააგუნდავებს — გადატ. თავის ნებაზე ატრიალებს, ათამაშებს. *კატუა ცომს ლამაზათ ააგუნდავებს და კეცზე დააჩენს; იმდენი ააგუნდავა ბალანა, შემეშინდა, რამე არ მეიტებოს-თქვა. შდრ.: ააგუნდავებს — გუნდებად გამოიყვანს, — დაამარგვალებს (ქეგლ).*

აჯილდა — გადატ. მოუღლეღი. *ნამღვილი აჯილდაა, მისი მოღლა არ იქნა. შდრ.: აჯილდა — ცხენის კურატი (საბა); აჯილდა (იმერ.) დაუკოდავი ცხენი, // გადატ. მეტად თამამი (ბ. გაჩეჩ.); აჯილდა (კახ.) — გადატ. ქალაბიჭა (ალ. ღლ.); აჯილდა — დაუკოდავი ულაცი ცხენი (ქეგლ).*

ბღალავი — კუდიანი, ეშმაკი, უწმინდური სული. *ეშმაკები და ბღალავები დეიწვენ ცეცხლში, სადაც იყონ. შდრ.: ბღალვა — წაშლილწვა, შეურაცხყოფა (ქეგლ).*

გამფრინვალე — სამიჯნურო საქმეებში დაოსტატებული ქალი. *ნუ იტყვი, ერთი გოგო ყავთ და იგიც გამფრინვალეა. შდრ. გურ.: გამფრინვალე ჩიტი*

— საფრენად მომზადებული (გ. შარაშ.); გამფრინვალე ტურა — ჯადოქარი (ნ. შარაშ.).

ზაპილო — დაცემული, ამოუსვლელი ცომეული. *დედა, რა ზაპილო გამევიდა ეს კექსი.* შდრ.: ზაპილო — სნეული, უღონო (საბა); ზაპა (გურ.) — ხორცვანი, მძიმე ტანის ადამიანი (გ. შარაშ.); ზაპალა (იმერ.) — მსუქანი, გავსებული (ქ. ძოწ.).

ლუსკუმი — ძნელად მისაგნები საგანგებო ადგილი. *შენახვა კი ქიხოვე, მარა სად ლუსკუმში წვილე.* შდრ.: ლუსკუმა — მაღალი საფლავი (საბა); ლუსკუმა (ლეჩხ.) — ძლიერ ბნელი, წკვარამი (მ. ჩიქ.); ლუსკუმა (გურ.) — ტყე ძლიერ დაბურული, გაუვალი ტყე (პ. ჯაჭან.); ლუსკუმი (იმერ.) — ძალიან ბნელი, დაბურული, გაუვალი (პ. ჯაჭან.); ლუსკუმი 1 — ლუსკუმი ღამე „ბნელი ღამე (ი. ჭყ.); ლუსკუმი 2 — კუთხ. (მოხვევ.) გამაგრებული ყინული; ლუსკუმა 1 — სამარხი ყუთი, კუბო. // ზანდუკი, კიდობანი. ლუსკუმა 2 — კუთხ (გურ.) იხ. ლუსკუმი 2 (ქეგლ.).

მოფარცხავს — გადატ. მიედ-მოედება (საუბრის დროს). *ხელამპრია რო ტყუილებს მოფარცხავდა, ან ქე სად იგონებდა იმდონს.* შდრ.: ფარცხავს — 1. ფარცხით ხნულს აფხვიერებს (და თესლს მიწით ფარავს). 2. ჭვილში ფარცხს მოატარებს ადრე ამოსული სარეველა ბალახის მოსათხრელად, — მარგალავს (ქეგლ.).

ქიფცი/ქიფსი — ხიწვი. გადატ. ნაკლი. *მასტავლებელმა მითხრა, კაი გოგოა შენი შვილი, მარა ოთხი ქიფცი (ორი) გამოყვაო.* შდრ.: ქიფსარუა (ქვ. იმერ., რაჭ.) — ორკბილა (ა. მაყ.) (ალ. ლლ.)

ლიჯი-ლიჯი — ერთი და იმავეს ჩიჩინი. *მომწყინდა ამდენი ლიჯი-ლიჯი.* შდრ.: ლიჯილიჯი — კუთხ. (ქართლ., ქიზ.) — უთავბოლო უსაგნო ლაპარაკი და სიცილი (ქეგლ.); ლიჯინი — თავმომაბეზრებელი თხოვნა-ვედრება (ქეგლ.); ლინჯილი — ხანგრძლივი მუდარა, თხოვნა, ლინჯილი (ალ. ლლ.).

წაშწათხავს — წათოვს წყლიანს. *წუხელი თოული არ დოუდვია, მარა წოუმწათხია.* შდრ.: წათხი — მლაშე ბალღამი (საბა); წათხი — ყველის შესანახად მომზადებული მარილიანი შრატხი (ან წყალი), — წაკი (ქეგლ.).

ხინცალი — აცმა. შდრ.: ხინცოლია (იმერ.) — აკილო (ი. ქავთ.); ხინცვლა (გურ.) — აკილო (ალ. ლლ.); ხინცოლე/ხინცოლიე (იმერ.) — ასხმულა (ნ. შარაშ.); ხინცელი (გურ.) — ჩირის, ხახვის და მისთ. ასხმულა (ქეგლ.).

3. სალექსიკონო მასალაში საკმაო რაოდენობით დასტურდება გრამატიკული ცვლილებით მიღებული ახალი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც, თავის მხრივ, წარმოაჩენენ ამ სოფლის მეტყველების ზოგად სახეს. მაგალითად:

ანგროვს — აგროვებს.

აქნამდი/აქშამდი/აქობამდი — აქამდე, ამდენ ხანს. *სად იყავი აქნამდი?* შდრ.: აქნამდი (გურ.) — აქამდის (პ. ჯაჭან.); აქობამდი (იმერ.) — აქამდი (ქ. ძოწ.); აქნობამდი (ლეჩხ.) — აქამდის, ამ დრომდის (ალ. ლლ.); აიქობამდი (იმერ.) — აიქამდე (ნ. შარაშ.).

აყვენ — აქვთ. *რა საქმეები აყვენ ამდენი გოუთავებელი.* შდრ.: აქყვ (იმერ.) — აქვთ (ქ. ძოწ.); აყვე (ლეჩხ., რაჭ.) — აქვს-ყვ, ე.ი. აქვს მას ისინი (ალ. ლლ.).

გეინძრიე — გაინძერი. *გეინძრიე, გოგო, რავე დამჯდარხარ ფეთხუმივიო.*
პაჩანდური — პანჩური.

ქეკი — აკი.

წმინდა გრამატიკული თვალსაზრისით საინტერესო ჩანს მასდარის -ილ სუფიქსიანი წარმოების ნიმუშები: **ძებილი** (ძებნა) და **ცემილი** (ცემა): *არაფელი დღეს შინ არ ვარ, დამიწყებენ ძებილსაო, როცა ხელში ჩამიგდებენ, დამიწყებენ ცემილსაო*. მსგავსი ფორმები დასტურდება ქართული ენის სხვა დიალექტებშიც. მაგალითად: ზიდილი „ზიდვა“, ყეფილი „ყეფა“ (კახ.); ძებილი „ძებნა“, ხვეწილი „ხვეწა“ (რაჭ.); მზადილი „მზადება“, სესხილი „სესხება“ (გურ.); ხვეწილი „ხვეწა“, ძებილი „ძებნა“, ყეფილი „ყეფა“ (იმერ.)...

4. სტრუქტურულ-სემანტიკურად საინტერესო ჩანს, აგრეთვე, ხატოვანი გამონათქვამები. აქ ნიშანდობლივია არა მხოლოდ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა სიუხვე, არამედ მათი სინონიმური ცალების პოვნეირებაც:

აგორებული ქვა — ქუჩა-ქუჩა მოსიარულე ადამიანი.

ამოკეკა ტვინი — ბევრი ლაპარაკით შეაწუხა.

ბურღავალას იძახის — არხენადაა, არაფერი ედარდება, მხიარულობს. *დედამთლიც ამისთანა უნდა, ყველაფერს თავად აკეთებს, რძალი კი ბურღავალას იძახის.*

ბუსთავის სამარილე — მეტსახელი, გასაჯავრებელი გამოთქმა. *შე ბუსთავის სამარილე, მოდი ჩემთან.*

გაამთქნარებიებს სულს — სულს ამოხდის.

გააჩიკინებს ფეხებს/გააპაწაწინებს ფეხებს/გააჭიჭინებს ფეხებს — გული მოუვა, გაბრაზდება; ვერაფერზე ვერ დაიყოლიებ. *ძაან თავნება ბოვშია, თუ მოუვიდა გული, რო გააჩიკინებს ფეხებს, ვერაფელს მოუხერხებ; ისთე გააჭიჭინა ფეხები, ვერაფლის დიდებით ვერ დევიყოლიე.*

გედეიდრო თავზე ბაწარი — საქმე თავიდან აიცილა, საქმეს თავი მოარიდა. *ირაიშ თუ გედეიდრო თავზე ბაწარი, მერე აქით აღარ მოგხედავს.*

დანა აელესება გვერდზე — ძალიან მსუქნადაა.

დამწვარ სპიჩკას არ გეიმეტებს — ძალიან ძუნწია. *მაგი ისეთი უბედურია, დამწვარ სპიჩკას არ გეიმეტებს.*

ემძიმება დედომიწას — ზედმეტად მოსწონს თავი, სხვაზე მეტობს. *ლელაია ემძიმება დედომიწას, კლუკავს თვალებს და ერთ ამბავშია.*

ენით წარბებს ისწორებს/ენით ზურგს იფხანს — ენაგრძელია, ბევრს ლაპარაკობს.

მთის ჩიტი მთას შეაკვდა — სადაც დაიბადა, იქ უნდა მოკვდეს. *სადაც დეიბადე, გეიზარდე, ახალგაზრდობა გაატარე, ყველაფერს გერჩიოს. ხო გაგიგონია: მთის ჩიტი მთას შეაკვტაო.*

მიღვა თავი — მოკვდა. *ველარ გაძლო მაგათ ხელში და მიღვა თავი.*

საფჩხილე არ ამოუვიდეს — სული არ წაუვიდეს. *ჰა, გოგო, მოკიდე ხელი, შეჭამე, საფჩხილე არ ამოვივიდეს.* შდრ.: **საფჩხილე** (გურ.) — ძროხის თვალის ავადმყოფობა (ფრჩხილის მსგავსად ამოუვა თვალის კილოში) (გ. შარაშ.); **სანჩხილე** (გურ.) — საქონლის თვალის ავადმყოფობა (პ. ჯაჭან.).

უჭინჭილო საჭინჭილოთ — გაკეთებული საქმე ხელმეორედ გასაკეთებელი გახდა.

ფარჩხაზე გაღასაკიდებელი/ყვავის შაშხივითაა/ნაბტკენივითაა — მეტისმეტად გამზდარია.

ფეხები შეეხრუკა — ფეხი არ გაანძრია, არ წავიდა. *არ მოვიდა, რა ფეხები შეეხრუკა ნეტაი.*

ქვას უკბინა — გაჩუმდა, არაფერი თქვა.

ძვალი აქ მოტეხილი (თოვლს) — თოვლი დნება, ძალა აღარ აქვს, მალე წავა. *შდრ.: ძვალმოტეხილი* (იმერ.) — წყალი ოდნავ შემთბარი, ნელთბილი წყალი (ნ. შარაშ.).

5. ლ. უკლებას მიერ მოძიებულ მასალაში წარმოდგენილია წყველის ფორმულებიც (რომლის ავტორებად ქალები ივარაუდება). მაგალითად:

ამოგივარდა მასაპი (ჯილაგი); ამოწყდა შენი ნაკიაპი (ჯიში); არ იქნა შენი დოვლათი; გადაბარსალდით; გამწყვეტი დეგვრიათ; გარამწვანილდი; გასაპერანგებელი; გაწყვა შენი სინსილა; გეჟქრა სამარა; გეიარე ოხრის კარი; დეგეჟცა თავი თავდალმა; დოუგრილდა გვერდები; ექცა შავად; უი შენ და სნაკვი...

6. საანალიზო მასალების მიხედვით ხელშესახებია სიტყვაწარმოების პროდუქტიულობაც. დავიმოწმებთ ზოგიერთ მაგალითს:

ბუდანდარა (ქათამი) — სხვებისაგან გამორჩეული ქათამი, ცალკე დადის და სულ იჩხრიკება. *ბუდანდარა ქათამი ველარ დევიანაზე, ნეტაი სად წევიდა.* *შდრ.: ბუდარაობა* (ქართლ.) — უმიზნო საქმიანობა შინ, უმიზნო ფაცაფუცი, ფუსფუსი; **ბუდარაობა** (კახ.) — ბავშვის თავისთვის თამაში, ჩუმიად გართობა (ალ. ღლ.); **ბუდარობა** (იმერ.) — უსაქმოდ ტრიალი; ძებნა, ჩხრეკა უაზროდ, დაბნეულად (პ. გაჩეჩ.); **ბუდარობა** (ფშ.) — ბარტყების გამოსაჩეკად კვერცხებზე ჯდომა (ბუდეში); ბარტყების გამოჩეკა; **ბუდარაობს** — 1. მიწაში (ბალახში) ჩამჯდარი ფრინველი იქექება (ტანს ისუფთავებს ან საჭმელს ეძებს). 2. გადატ. სულ ერთ ადგილასაა, ფეხს არ იცვლის, ერთ ადგილს არ შორდება (ქეგლ); **ბუდაროფს** (იმერ.) — იგივეა, რაც ბუჯაროფს. **ბუჯაროფს** — იქექება, ეძებს რამე (ქ. ძოწ.).

გულდადარა/გულდანდარა — ავი, შურიანი, გულჩახვეული. *რა ჩუმალა და გულდადარაა ყორაია, სულ ჩვენი ეზოსკენ აქ თვალეზი მოჩერებულაი, რას ეძებს აქეთ ნეტაი.*

დანამკვლელობა — ჩხუბი დაუზოგავად, სასიკვდილოდ გამეტებით.

ნაბწანაპწა — ნაწილ-ნაწილ.

ულანამალახი — უსწორმასწორო.

შიშტრიბუშტა/შინშტრიბუშტა — მოუხერხებელი, მოუქნელი. *დედა, რა შინშტრიბუშტაა ეს გოგო.* *შდრ.: შიშტრიბუშტა* (გურ.) — ცეტი და თამამი ქალი (პ. ჯაჯან.); **შიშტრიბუშტაი** (გურ.) — უხეში მიხვრა-მოხვრის თამამი და ცეტი ქალი (ალ. ღლ.).

შოქშოქობს — დაუკვირვებლად, თანაც სწრაფად საუბრობს. *შდრ.: შოქშოქი* (რაჭ.) — იხ. ბოქბოქი. **ბოქბოქი** — უშნოთ ხმამაღლა ლაპარაკი, შოქშოქი (ვ. ბერ.); **შოქშოქი** (გურ., რაჭ.) — ენის ბორძიკი (ალ. ღლ.).

ჩანთაჩუნთით (დადის) — უსწორმასწოროდ დადის. *შდრ.: ჩანთვრა* (იმერ.) — მძიმე ტვირთის ზიდვა ძლივძლივობით (ი. ქავთ.).

ჩუნდურჩუნდური — უსწორმასწორო სიარული. *შდრ.: ჩუნდური* (ქიზიყ.) — მუჭლუგუნის კვრა; გადატ. ჩუჩხური, ჩაცეიება, არ მოშვება (ალ. ღლ.).

ძაღლდორობია — განუკითხაობა, უწყესრიგობა, არეულ-დარეულობა.

სალექსიკონო მასალაში თვალსაჩინოა სინონიმური ფორმების სიუხვე. იგივე ითქმის მეტსახელებზე, საბავშვო თამაშობებზეც.

ლ. უკლებას ნაშრომის ეს მოკლე მიმოხილვა, ცხადია, სრულად ვერ წარმოდგვიდგენს სალექსიკონო მასალის საერთო მნიშვნელობა-ღირებულებას. ამჯერად ჩვენი მიზანია სპეციალისტებისათვის ცნობილი გავხადოთ იმერული დიალექტის შესწავლის კიდევ ერთი ახალი სანდო წყაროს არსებობა. ვიმედოვნებთ, რომ მასში თავმოყრილი მასალა, განსაკუთრებით კი ზოგიერთი საინტერესო ზმნური თუ სახელური ფორმა, რომლებიც ნათლად წარმოაჩენენ ცოცხალი მეტყველებისა და, ზოგადად, ქართული ენის სიტყვათქმნადობის შესაძლებლობებს, დროულად მიიზიარებს მკვლევართა ყურადღებას და აქტიურად ჩაერთვება სამეცნიერო სისტემაში.

ZHUZHUNA PEIKRISHVILI, RUSUDAN SAGHINADZE, EKA DADIANI

FOR THE VOKABULARY OF IMERETIAN DIALECT (MATERIAL OF L. UKLEBA'S DICTIONARY)

Recording and collecting dialect materials have great importance for the comprehensive study of a dialect and of modern or historical conditions of the language.

This paper analyses dialect materials (Imeretian vocabulary, word-forms and phrases, total 1700 units) compiled by Leila Ukleba, presently deceased colleague from the Chair of the Georgian Language at ATSU. The scholar conducted exhaustive study of the speech of one village of Rokhi, Baghdadi region.

We have collated the given materials with the existing explanatory and dialect dictionaries and sorted them out into the following groups:

a. lexical units not found in the dictionaries: *atchpavs, kankocha, zhizhmaritobs, kotilares*,...

b. words that have different meanings than those give in the dictionaries: *aagundavebs, gamochkhakuli, tsamtsatkhavs*..

c. phrases used as figures of speech: *burdavalas idzakhis, bustavis samarile, enit tsarbebs itsorebs, saprchkhile ar amouvides*...

Materials compiled by Leila Ukleba present an interest for the study of both the Imeretian dialect and of the words of the literary Georgian language.

**ბიორგი ზღანოვიჩისა და ნოე შორდანიას
პოლემიკა ქუთაისის საადგილმამულო
ბანკთან დაკავშირებით**

XIX საუკუნის II ნახევარში, რეფორმის შემდგომ პერიოდში საქართველოს საზოგადოებრივ და სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში დიდ როლს ასრულებდა საკრედიტო დაწესებულებანი – სხვადასხვა სახის ბანკები. მათ შორის პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ თბილისისა და ქუთაისის სათავადაზნაურო, ანუ საადგილმამულო ბანკები, რომელთა საქმიანობა მარტო ეკონომიკური სფეროთი არ შემოიფარგლებოდა.

ქუთაისის საადგილმამულო ბანკმა, რომელიც ევროპული ტიპის პირველი მსხვილი საკრედიტო დაწესებულება იყო ჩვენში (1876-1917), დიდი როლი შეასრულა დასავლეთ საქართველოს ეკონომიკურ და საზოგადოებრივ-კულტურულ ცხოვრებაში. მართალია, მას ოფიციალურად ქუთაისის საადგილმამულო ბანკი ეწოდებოდა, მაგრამ ფაქტობრივად მთელ დასავლეთ საქართველოს ფულად სახსრებს აერთიანებდა. ბანკის საქმიანობაში აქტიურად მონაწილეობდნენ იმერეთის, რაჭა-ლეჩხუმის, სვანეთის, გურიისა და სამეგრელოს თავადაზნაურობის წარმომადგენლები. ეს ხელს უწყობდა ქართველი ერის შემდგომ შემჭიდროებასა და კონსოლიდაციას ახალ ეკონომიკურ საფუძველზე. ქუთაისის ბანკი თავისი არსით მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა რუსეთში არსებული ანალოგიური დაწესებულებებისაგან. საქართველოში საადგილმამულო ბანკი (თბილისის, ქუთაისის) მარტო საკრედიტო დაწესებულება არ ყოფილა. მის მოღვაწეობაში წამყვანი ადგილი ეჭირა საზოგადოებრივ ინტერესებს. სწორედ ამის გამო ქუთაისის საადგილმამულო ბანკი მთელი ქართველი ხალხის, ქართველი ინტელიგენციის ყურადღების ცენტრში იყო. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ იგი დასავლეთ საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მატერიალურ დასაყრდენს და მის ორგანულ შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენდა. ქუთაისის ბანკი აფინანსებდა სათავადაზნაურო გიმნაზიას და რამდენიმე სხვა სკოლას, ქართულ თეატრს, ქართული წიგნის გამოცემას... და ამით უდიდეს სამსახურს უწევდა ქართველი ხალხის ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლის საქმეს.

თბილისისა და ქუთაისის საადგილმამულო ბანკების ისტორია მჭიდროდაა გადაჯაჭვული ქართული საზოგადოებრივი მოძრაობის ისტორიასთანაც. ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლებს შორის ბანკის გარშემო ატეხილი კამათი, დისკუსიები და აზრთა შეხლა-შემოხლა საქართველოს პრესამ “ზანკოვიადად” მონათლა და არაერთი ვრცელი ბუბლიკაცია თუ სტატია უძღვნა აღნიშნულ საკითხს.

საბანკო საქმეს დიდ ეროვნულ საქმედ მიიჩნევდა ილია ჭავჭავაძე (ი. ჭავჭავაძე, 1890, გვ. 2-3). პოეტი ყველასგან, ვინც მასში იყო ჩაბმული, მკაცრად მოითხოვდა გაფრთხილებოდა საზოგადო მოღვაწეთა სახელს. ბანკის მუშაობის შესახებ გაწლილ კამათში ილიას გარდა ქართველი ინტელიგენციის სხვა საუკეთესო წარმომადგენლებიც მონაწილეობდნენ. მიუხედავად სერიოზული

რეციდივებისა, მთლიანობაში ეს არ იყო უპრინციპო ბრძოლა ცალკეულ პირთა შორის. მასში ასახვას პოულობდა რეფორმის შემდგომდროინდელი საქართველოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მომხდარი სოციალურ-ეკონომიკური ძვრები და მათი შედეგები (ნ. შველიძე, 1967, გვ. 4), ქართველი თავადაზნაურობის სხვადასხვა ფენისა და სხვადასხვა საბანკო პოლიტიკის მომხრეთა შორის არსებული წინააღმდეგობანი (ა. კიკვიძე, 1977, გვ. 272).

XIX საუკუნის 90-იან წლებში ქუთაისის საადგილმამულო ბანკთან დაკავშირებულ პოლემიკაში ჩაებნენ, ერთი მხრივ, გამოჩენილი ქართველი რევოლუციონერ-ხალხოსანი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე გიორგი ზდანოვიჩი (1854-1917) და, მეორე მხრივ, "მესამე დასვლთა" ერთ-ერთი ლიდერი და მათი იდეური ბელადი ნოე ჟორდანი (1868-1953).

როგორც ცნობილია, ქუთაისის საადგილმამულო ბანკის გარშემო პოლემიკა განსაკუთრებით გამწვავდა მას შემდეგ, რაც გამგეობას სათავეში ჩაუდგა განათლებით იურისტი, ქუთაისის საზოგადოებაში თავისებურებად პოპულარული პირი კალისტრატე ნიკოლოზის ძე ჩიკვაიძე (1889 წლიდან 1902 წლამდე). 1894 წელს მთავრდებოდა გამგეობის თავმჯდომარის პოსტზე კ. ჩიკვაიძის ყოფნის ერთი ვადა. საადგილმამულო ბანკის დამფუძნებლები ბანკის გამგეობის თავმჯდომარის ასარჩევ სამზადისს შეუდგნენ. კ. ჩიკვაიძისა და მის მომხრეთა ოპოზიციამ, რომლის ერთ-ერთი თვალსაჩინო და კოლორიტული წარმომადგენელი გ. ზდანოვიჩი იყო, მიზნად დაისახა კ. ჩიკვაიძის გადაყენება. გ. მაიაშვილის წერილები "ქუთაისის ბანკოვიდა" სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა. ეს ნაშრომი საყურადღებოა არა მარტო იმიტომ, რომ წერილებში კარგად ჩანს გ. მაიაშვილისა და მის თანამოაზრეთა შეხედულება ბანკსა და მის დანიშნულებაზე, არამედ იმიტაც, რომ მასში გამოთქმული მოსაზრებები ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს ცნობილი პუბლიცისტის პიროვნებასა და საზოგადოებრივ კრედიტზე.

გ. მაიაშვილი წერილებში სისტემატურად და მკაცრად აკრიტიკებდა ბანკის თავმჯდომარეს და მის გამგეობას. იგი კ. ჩიკვაიძესა და მის მომხრეებს ბრალს სდებდა საზოგადოების ინტერესების დაღატყვით, საარჩევნო კამპანიის დროს ამომრჩეველთა მოსყიდვაში, ბანკის საერთო კრებებზე თავისუფალი სჯაბაასის აღკვეთასა და საამისოდ უხეში ძალის გამოყენებაში. მართლაც, ბანკის კრებებზე ზოგჯერ ვითარება იმდენად მწვავედებოდა, რომ საქმეში პოლიცია ერეოდა.

გარდა გ. მაიაშვილისა, კ. ჩიკვაიძესა და მის მომხრეებს ოპოზიციაში ედგა ქალაქის პროგრესული ინტელიგენცია (კ. ლორთქიფანიძე, დ. ბაქრაძე, კ. აბაშიძე და სხვ.), რომლებიც ასევე აქტიურად მონაწილეობდნენ "ქუთაისურ ბანკოვიდაში".

გიორგი ზდანოვიჩის წერილებს მოგვიანებით გამოეხმაურა ქართველ მარქსისტთა ერთ-ერთი ლიდერი ნოე ჟორდანი, რომელმაც გაზეთ "კვალის" 1899 წლის მე-10 ნომერში გამოაქვეყნა მის წინააღმდეგ მიმართული სტატია სათაურით "თავადაზნაურთა საქმეები", რამაც საფუძველი დაუდო მაიაშვილ-ჟორდანიას პოლემიკას. ამის საპასუხოდ გ. მაიაშვილმა გაზეთ "ნოვიე ობოზრენიეში" დაბეჭდა წერილი, სადაც ხაზგასმით აღნიშნავდა: „შემეძლო ნ. ჟორდანიასათვის პასუხი გამეცა. მაგრამ მე ჭერ-ჭერობით მაჩერებს ერთი გარემოება: მე არ ვიცი, ვინაა ნ. ჟორდანი. ზოგიერთი სტატიებით, რომლებიც

თვალში მომხვდა, შემიძლია დავასკვნა, რომ თეორიულად ის არის იმ ფილოსოფიური საზოგადოებრივი მსოფლმხედველობის აგენტი, რომლის პრინციპული საფუძვლებიც მეც მწამს, და ესაა ჩვენი მსგავსების პუნქტი. მაგრამ შემდეგ, როგორია მისი პუბლიცისტური და ზნეობრივი ფიზიონომია, მე აბსოლუტურად არ ვიცი” (გაზ. “ნოვოე ობოზრენიე”, 1899, №5221).

გ. მაიაშვილი ააშკარავებდა ნ. ჟორდანიას ორჭოფულ პოზიციას. ეს უკანასკნელი ქუთაისის ინტელიგენციას კიცხავდა, მაგრამ არაფერს ამბობდა იმაზე, თუ როგორ აფასებდა თავად ქუთაისის ბანკის მესვეურთა საქმიანობას. მართლაც, ნ. ჟორდანიას წერილებიდან არ ჩანდა, “რომელი ადამიანების, როგორი პრინციპებისა და წესრიგის ზეიმი სურდა ეხილა ქუთაისის სამიწადმოქმედო ბანკში” (იქვე).

გ. მაიაშვილის საპასუხოდ ნ. ჟორდანიამ “კვალში” გამოაქვეყნა თავშეუკავებელი “შენიშვნები”, სადაც მოწინააღმდეგეს უსაფუძვლოდ ბრალს სდებდა ბანკის კრებიდან “წერილი წევრების” გაგდებას და მათ საარჩევნო უფლების შეკვეცას (გაზ. “კვალი”, 1899, №11). “კვალის” იმავე ნომერში დაიბეჭდა

გ. წერეთლის პოლემიკური ხასიათის სტატია სათაურით “ქუთაისის საადგილმამულო ბანკი და ინტელიგენციათა პარტიები”, რომლის გაგრძელება შემდეგ ნომერში გამოქვეყნდა. ავტორი ნ. ჟორდანიასთან ერთად იმ შეხედულებას ავითარებდა, რომ კ. ჩიკვაიძის ამომრჩევლები ახლადამოცენებული ვაჭარ-მრეწველთა წარმომადგენლებია და მათ ებრძვის ოპოზიცია — ქუთაისის “ქემარტი ინტელიგენცია” (რ. ნიჟარაძე, 1988, გვ. 243).

თავის მხრივ, ნ. ჟორდანიასთან პოლემიკის დროს გ. მაიაშვილსაც გამოუჩნდნენ მხარდამჭერები. ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის ყოფილმა მოსწავლემ ლ. თუმანიშვილმა 1899 წელს ხელნაწერ ჟურნალში “კრებული მოწაფების შრომებისა” (№2) გამოაქვეყნა წერილი - “ბ-ნი ნ. ჟორდანია და “კვალი” მისი ხელმძღვანელობის ქვეშ”, რომელიც, როგორც სათაურიდან ჩანს, ნ. ჟორდანიას წინააღმდეგ იყო მიმართული. მასში გარჩეულია “ივერიის”, “შოაბის”, “კვალისა” და სხვა ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე გამოქვეყნებული სტატიები, რომლებიც “შესამე დასისა” და მისი ხელმძღვანელის - ნოე ჟორდანიას მოღვაწეობას ეხებოდა. ავტორი განსაკუთრებით ვრცლად ჩერდება ნ. ჟორდანიასა და გ. მაიაშვილს შორის გაჩაღებულ პოლემიკაზე. ლ. თუმანიშვილი იცავდა გ. მაიაშვილს ნ. ჟორდანიას თავდასხმისაგან და აღნიშნავდა ამ უკანასკნელის “უპრინციპო, წინააღმდეგობით საესე წერილების შინაარსობას” (ბ. ვაჭრიძე, 1987, გვ. 141).

რაც შეეხება თავად გ. მაიაშვილს, მან გაზეთ “ნოვოე ობოზრენიეში” (1899, №5221) გამოაქვეყნა “წერილი რედაქციას”, სადაც გააკრიტიკა ნ. ჟორდანიასა და გ. წერეთლის შეხედულება, რომლის მიხედვით ბანკის მესვეური კ. ჩიკვაიძე ქართული დემოკრატიის მესვეურადაც მოჩანდა (რ. ნიჟარაძე, 1988, გვ. 246).

გ. მაიაშვილის საპასუხოდ ნ. ჟორდანიამ გაზეთ “ნოვოე ობოზრენიეში” დაბეჭდა “წერილი რედაქციას”, სადაც აღნიშნავდა, რომ ამ გაზეთის ფურცლებზე გ. მაიაშვილმა ორჯერ გამოაქვეყნა მის წინააღმდეგ მიმართული წერილები, ამიტომ იგი რედაქციას თხოვდა დაებეჭდა შემდეგი განმარტება: “მე ბრალს ვდებ გ. მაიაშვილს იმაში, რომ ის გამოვიდა ქუთაისის საადგილმამულო ბანკის წერილი დამფუძნებლებისა და მსესხებელთა წინააღმდეგ და უწოდა მათ “ქუჩა”,

“ბრბო” და მოითხოვა მათი გაძევება ბანკის კრებიდან”. “შე ვეკითხები მას: თუ საზოგადოებრივი მოღვაწე ვერ შეძლებს ჩადგეს ამ “ბრბოს სათავეში, განა ამაში დამნაშავეა ადამიანური უფლება, განა მის გამო უნდა ყვირილი?! ამაშია საკითხი. ესაა ჩვენი სადაო პუნქტი“ (გაზ. “ნოვოე ობოზრენიე”, 1899, №5229).

ნ. ჟორდანიას მტკიცების საწინააღმდეგოდ, გ. მაიაშვილმა სცადა დაესაბუთებინა, რომ ბანკის კრებიდან “წვრილი წევრების” და “წვრილი მსესხებლების” გაძევება არ მოუთხოვია. ამასთანავე, მისი განმარტებით, კ. ჩიკვაიძის პარტიას ებრძვის არა იმიტომ, რომ ის “წვრილი ადამიანებისაგან”, წვრილი ბურჟუაზიისაგან შედგება, არამედ იმისათვის, რომ კ. ჩიკვაიძის პარტია ვნებს ბანკისა და საზოგადოების ინტერესებს.

გ. ზდანოვიჩის შეფასებით, კ. ჩიკვაიძის პარტია მის ირგვლივ აერთიანებს სხვადასხვა ფენის ადამიანებს, რომლებიც სხვადასხვაგვარი პირადი ინტერესებით იყვნენ დაკავშირებული კ. ჩიკვაიძესთან. გ. მაიაშვილი ნ. ჟორდანიასთან ერთად ერთგვარ საყვედურს გ. წერეთლის მიმართაც გამოთქვამდა, რომელიც, მისი აზრით, “მარქსიზმის კ. ჩიკვაიძის პარტიის სამსახურში ჩაყენებას ესწრაფოდა”. გ. მაიაშვილი აკრიტიკებს ე.წ. ინტელიგენციასაც, რომელმაც თავისი უმოქმედობით ბანკის საქმეები ხელში ჩაუგდო “ბრბოს”, “ქუჩას” და ანტისაზოგადოებრივ ელემენტებს.

ამის შემდეგ ნ. ჟორდანიამ გაზეთ “კვალში” გამოქვეყნებულ “პატარა წერილში” (გაზ. “კვალი”, 1899, №12), გ. წერეთლის მოსაზრების გაზიარებით, სცადა ეჩვენებინა, რომ იმერეთის საერთო განვითარების შედეგად “სოფლის ხალხი დაიძრა თავისი ბუდიდან და აქეთ-იქეთ მიდგა-მოღგა”. მისი ერთი ნაწილი - “წვრილი თავდაზნაურობა და ვაჭართა კლასი” გამოვიდა სხვადასხვა სარბიელზე, მათ შორის ბანკის არენაზე, მას წინ დახვდა “ძველი გვარების წარმომადგენლები”, რომელთაც ბანკი საკუთარ დაწესებულებად მიაჩნდათ. ასე ატყდა შეგახება. “კალისტრატე ახალი კლასის მომზრეაო”, ხოლო მოწინააღმდეგე “დროგადასულ ფეოდალთა კლასს ჩაებლაუჭაო” — ასკვნიდა იგი.

აღნიშნული პოლემიკიდან ირკვევა, რომ გ. წერეთლის გავლენით ნ. ჟორდანიამ ყურადღებას ამსხვილებდა კაპიტალისტური ურთიერთობის განვითარების შედეგად დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის კლასობრივ დაყოფაზე, “შესამე წოდების” გაჩენის ნიშნებზე და ცდილობდა კ. ჩიკვაიძის პარტია “შესამე წოდების” წარმომადგენელთა ინტერესების დამცველად წარმოეჩინა (რ. ნიჟარაძე, 1988, გვ. 247).

ნ. ჟორდანიას მიერ გაზეთ “ნოვოე ობოზრენიეში” 1899 წლის 31 მარტს გამოქვეყნებულ ფელეტონს გ. მაიაშვილი იმავე წლის 4 აპრილს გამოუხმაურა წერილით - “კიდევ წვრილი ადამიანების შესახებ”, სადაც იგი უარყოფდა “მოსაზრებას, თითქოს კ. ჩიკვაიძის ბანაკში მეტია ე. წ. “წვრილი ადამიანები”, ვიდრე ოპოზიციის მხარეს. გ. მაიაშვილის მტკიცებით, “მხოლოდ ნაკლებად განათლებულ პირებს და მარქსისტული მოძღვრების ასოკირკიტებს შეუძლიათ იფიქრონ, რომ ყოველგვარი ბრძოლა, რაც საზოგადოებაში მიმდინარეობს, აუცილებლად არის ერთი კლასის ბრძოლა მეორეს წინააღმდეგ, დრომოკმული კლასის ახლადადორძინებულის წინააღმდეგ”. გ. მაიაშვილი მიუთითებს, რომ თვითონ სრულებით არ უარყოფს კლასობრივ ბრძოლას ჩვენს საზოგადოებაში, მაგრამ მიაჩნია, რომ არ შეიძლება ყოველი საზოგადოებრივი ფაქტი, ყოველი

მოვლენა კლასობრივი ბრძოლის თეორიით აიხსნას. “მარქსისტული თეორიის” ყოველი გონივრული მიმდევარი უნდა დაეთანხმოს იმას, რომ ხშირად ბრძოლა წარმოებს არა მარტო კლასებს შორის, არამედ ერთი და იმავე კლასის შიგნით” - მიიჩნევდა გ. მაიაშვილი (გაზ. “ნოვოე ობოზრენიე”, 1899, №5249).

ზემოთ ხსენებულმა პოლემიკამ აშკარად ცხადყო, რომ გ. მაიაშვილი უფრო ჩახედული იყო საქართველოში მიმდინარე კლასობრივი ბრძოლის საკითხებში, ვიდრე მისი ოპონენტი. ერთი საინტერესო დეტალი გ. ზდანოვიჩისა და ნ. ჟორდანიას ურთიერთობიდან. ცნობილია, რომ XIX საუკუნის 90-იან წლებში დაისვა საკითხი ქუთაისის ქალაქის თავად გიორგი ზდანოვიჩ-მაიაშვილის არჩევის შესახებ, რასაც “ცნობის ფურცელმა” რამდენიმე წერილი მიუძღვნა და მას სრული მხარდაჭერა გამოუცხადა. ნ. ჟორდანიამ მკაცრად გააკრიტიკა აღნიშნული წერილის ავტორები და ისინი არაკომპეტენტურობასა და არაობიექტურობაში დაადანაშაულა. მისი აზრით: ამ “უპროგრამო რიგიანმა” გაზეთმა რამდენიმე მოწინავე წერილი უძღვნა “უპროგრამო რიგიანი” ხალხის მეთაურს გ. ზდანოვიჩს და ჩააცივდა, მარგანეცის მრეწველობასთან ერთად, ქუთაისის მეთაურობაც თუ არ იტვირთე, დავიღუპებითო. აი, გაზეთის საარაკო საბუთიც: “პირველ ყოვლისა, მგონი, არაფრად დაუშლის ქალაქის თავობა თავისი საქმის (მარგანეცის მრეწველობის) წარმართვას, მეორეც, ეგრეც რომ იყოს (ე.ი. კიდევაც რომ დაუშალოს), ეს მსხვერპლი უნდა მოუტანოს გ. ზდანოვიჩმა უსათუოდ თავის ქვეყნის კეთილდღეობას (!) და თავის პარტიას...

ხომ ხედავთ, მარგანეცის მრეწველობის შეფერხება თურმე ქვეყნისათვის სასარგებლო ყოფილა. გ. ზდანოვიჩი უთუოდ ქუთაისის თავად უნდა შეიქმნეს, თუნდაც ამას იმერეთის უმთავრესი მრეწველობის დანგრევაც მოყვდეს. აი, როგორ ყვარებია იმერეთი “ცნობის ფურცელს”. აქედან განა ცხადი არ არის, რომ ესენი თავისი მეგობრების ასამაღლებლად არაფერს არ ერიდებიან და პიროვნებას საქმეზე მაღლა აყენებენ. გ. ზდანოვიჩის პარტიას (ე. ი. თვით “ცნობის ფურცელს”) უნდა ენაცვალოს შავი ქვის მრეწველობაო. ამას ქადაგებს გაზეთი. მართალია გაზეთი, მაგრამ უპროგრამო და “რიგიანი” (ნ. ჟორდანია, 1911, გვ. 436).

ამ თემაზე ისევე, როგორც ქუთაისის საადგილმამულო ბანკთან დაკავშირებით, “ცნობის ფურცლის” პუბლიკაციების გაცნობისას ყოველი მიუხედავად მკითხველი ნათლად დაინახავს, რომ ნ. ჟორდანია ფერებს განგებ ამუქებდა და საქმეს ისე წარმოადგენდა, თითქოს გ. ზდანოვიჩის ნიჭისა და პიროვნების პატივისცემლებს ვიწროპარტიული ინტერესები ამოძრავებდათ. ნამდვილად კი ქართველ მამულიშვილებს გულწრფელად სურდათ ქალაქს, რომელიც რუსეთის ცარიზმის წინააღმდეგ მიმართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთ ძირითად საყრდენს წარმოადგენდა, სათავეში ჩადგომოდა იმ რანგის ქართველი პატრიოტი, მოაზროვნე და საზოგადო მოღვაწე, როგორც გიორგი ზდანოვიჩ-მაიაშვილი იყო. პოლემიკური წერილებიდან აშკარად იგრძნობა, რომ ნ. ჟორდანიას გ. ზდანოვიჩისადმი გამომჟღავნებული სწორედ ეს უდიდესი ნდობა და პატივისცემა აღიზიანებდა.

დამოწმებული ლიტერატურა

- პ. ვაჭრიძე, 1987 - პ. ვაჭრიძე, ყველას რაიმე აქვს სახსოვარი, ჟურნ. "განთიადი", 1987, №4.
 გაზ. "კვალი", 1899, №10, №11, №12, №13.
 ა. კიკვიძე, 1977 - ა. კიკვიძე, საქართველოს ისტორია 1801-1890 წწ., თბ., 1977.
 რ. ნიჟარაძე, 1988 - რ. ნიჟარაძე, გიორგი მაიაშვილის (ზდანოვიჩი) სოციალურ-პოლიტიკური შეხედულებებისათვის, ჟურნ. "განთიადი", 1988, №2.
 გაზ. "ნოვოე ობოზრენიე", 1988, №5221, №5229, №5249.
 ნ. ჟორდანია, 1911 - ნ. ჟორდანია, რჩეული ნაწერები, ტფ., 1911.
 ნ. შველიძე, 1967 - ნ. შველიძე, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ისტორიიდან, თბ., 1967.
 ი. ჭავჭავაძე, 1890 - ი. ჭავჭავაძე, ქუთაისის ბანკის საქმე, ტფ., 1890.

KAKHABER KEBULADZE

POLEMICS BETWEEN GIORGI ZDANOVIC AND
NOE ZHORDANIA ON THE KUTAISI NOBILITY BANK

In the late half of the 19th century Georgia's credit providing institutions, - various kinds of banks, - played great roles in the social and economic life of the country. Tbilisi and Kutaisi Nobility (or Land) Banks, whose activities were not confined to only economic spheres, enjoyed particular importance over the others.

Kutaisi Nobility Bank (1876-1917) was the first European type lending institution that had greatly promoted the economic and social and cultural life of the west Georgia. Although the bank's official name was "Kutaisi Nobility Bank" but, in fact it was in charge of the money reserves of the entire west Georgia. The representatives of the nobilities of Imereti, Racha - Lechkhumi, Svaneti, Guria and Megrelia took active parts in the management of the bank. The bank was essentially different from the analogous bank in the Russian empire. Kutaisi Nobility bank was in the center of attention of the Georgian people as it was not only a financial stronghold but also an inseparable part for the national liberation movement in the west Georgia. Kutaisi Nobility Bank financed the Nobility Gymnasium and some other school, Georgian Theatre, publication of Georgian books, and with this activities provided invaluable service to the fight of the Georgian people for their independence.

The present paper discusses the polemics, related to the Kutaisi Nobility Bank, between Giorgi Zdanovic (1854-1917) a famous Georgian publicist, statesman, and a revolutionary - populist and Noe Zhordania (1868 - 19 53) an ideology leader of the "The Third Group" of the social democrats

ქართული გვარსახელები

(ზემო აჭარის რამდენიმე სოფლის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით)

სოფელ დიდაჭარასა და ხიხანის ხეობის სოფლებში მცხოვრები გვარების¹ კვლევისას დგინდება, რომ თურქების მცდელობისა და შემდეგ XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მეფის რუსეთის მიერ გატარებული „რეფორმის“² მიუხედავად ისტორიულმა გვარსახელმა ფუნქცია სრულად შეინარჩუნა.

გვარის ეთნოისტორიული კვლევა რამდენიმე კუთხითაა საინტერესო; ირკვევა: ა) აჭარაში ქალის გვარის წარმოების საერთოქართველური წესი; ბ) გათხოვილი ქალის მამის სახლთან მიმართების საკითხი.

გობაძე (< საკუთარი სახელიდან **გობა**) **ჩელებაძეებისა** („დიდი დედეს დედე — ჩელება ვაჭარი, განთქმული და გავლენიანი კაცი იყო“) და **ხიმშიაშვილებისათვის** დაურქმევიათ რუსებს. ნაწილი გობაძეებისა დღეს უკვე დაეწერა საკუთარი „ჯიშის“ გვარზე და **ხიმშიაშვილია**, სხვებიც ეძებენ თავის ძირგვარებს. **ემრულოღლი³/ემრულათი** (ემრულას შვილებს ნიშნავს), მათი განაყოფი **რეჭებუსტიენთი, არაბიენთი** (მომდინარეობს საკუთარი სახელიდან **არაბა**), **ქიტიაშვილი** (ხიმშიაშვილის განაყოფი)/**ქიტოღლი** და **ჭაითიენთი** - ყველანი გობაძეები არიან. ირკვევა, რომ **ქიტია** საქართველოს დანარჩენი თემების მსგავსად აჭარაშიც გავრცელებული სახელია (ალ. ლლონტი, 1984, გვ. 572; 1986, გვ. 208).

ჩელებაძე — გვარი მკვიდრობს ქობულეთის რაიონში (ი. მაისურაძე, 1990, გვ. 232). გ. ბოჭორიძის მონაცემებით, აღიგენის რაიონის სოფელ კიკიბოს 11 კომლიდან 3 **იაკობაძეა**, 3 კომლი **ირემაძე**, 5 კომლი კი **გობაძე**: „ყველანი აჭარიდან არიან გადმოსულნი და ლაბარაკობენ ქართულად“ (გ. ბოჭორიძე, 1992, გვ. 137). გობაძეები დასავლეთ საქართველოშიც, სოფელ საქარას მკვიდრობდნენ (მ. კეზევაძე, 2004, გვ. 62, 82, 106, 102).

მელაძეები დიდაჭარაში აღმედან (თურქობისდროინდელი სახელია. კომუნისტების დროს ერქვა **ოქტომბერი**. დღეს **ვაშლოვანი** ჰქვია) არიან მოსული. „**ქიტიენთ** (გობაძე) ოჯახს მოუყვანია ზედსიძედ აღმელი ახალგაზრდა და ორი საუკუნის მანძილზე გამრავლებულა. მელაძეები არიან **კეჟერაანთი/კეჟეროღლი** (კეჟერა მაგარი ხალხი ყოფილან)“. კეჟერა სხვადასხვა დიალექტში „მეტად მაგარის“ მნიშვნელობით გამოიყენება (ალ. ლლონტი, 1984, გვ. 281).

¹ მასალები ჩავიწერეთ 2009 წელს აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა ეთნოგრაფიული პრაქტიკის დროს ზულოს რაიონის სხვადასხვა სოფლებში.

² XIX საუკუნის II ნახევრიდან რუსებმა სხვადასხვა უბნებში განსახლებულ სხვადასხვა გვარებს ერთი რომელიღაც ნიშნით გამოჩეხული, მათ მიერვე არჩეული ქართული გვარი მისცეს.

³ -ანთი, -ენთი, -ათი, -იანი... სუფიქსების ნაცვლად არცთუ იშვიათად გამოიყენება თურქული -ოღლი.

ყველაზე ადრინდელი ცნობა, რომელშიც დასახლებულია იმერეთის სოფელ მათხოჯში მცხოვრები მელაძის გვარი, თარიღდება 1448-1512 წლებით (ბალ, 2004, გვ. 141). გვარი გავრცელებულია ქართლსა და სამეგრელოშიც.

ხოზრევანიძეები (<ხოზრევანი>) „დაპირისპირების გამო გადმოსახლებულან ქობულეთიდან დიდაქარაში. გვარის გამაერთიანებელი სახელია **იორდანეთი, ხაზრიენთი, საწიშარანთი, ყარსლიენთი/ყარსლიოღლი** (ყარსიდან მოსულობის გამო), **გულოშვილები** ყველანი ხოზრევანიძეები არიან“.

ხოზრევანიძეები მკვიდრობენ ხულოს რაიონის სოფელ ხიხაძირში, ისტორიული ზემო ქართლის თემ სამცხეში. 5 კომლი ფიქსირდება სამეგრელოშიც, სოფელ ძველ ხიბულაში (პ. ცხადაია, 2000, გვ. 168; ი. მაისურაძე, 1990, გვ. 198).

ბოლქვაძე ებონიმური გვარია. მომდინარეობს საკუთარი სახელიდან **ბოლქვა** - ბოლქვის მსგავსი ადამიანი (გ. ბედოშვილი, 1991, გვ. 9). „დაახლოებით 300 წლის წინ მოსულა ჩილ მემედი თხილვანაში ხულოდან. ჩილ მემედთან ერთად წამოსულა მეორეც და საციხურში (სოფელი ხულოს რაიონში) დასახლებულა. **ყაიოღლი** (ჩილ მემედის შვილის ყაეს შვილები); **ბუძგიოღლი** (ბუძგის, დაბალი კაცის შვილი); **ქექეჩოღლი** (ენამოთლეფილი წინაპრის შვილი) — ყველანი ბოლქვაძეები არიან. **ფაჩოღლიენთი, ჩვენებენთი, კვეტარაანთი** და **ყარახმედანთი** (შავი ახმედას შვილები) დიდაქარაში **ხუციაშვილების** უბნის მკვიდრი ბოლქვაძეები არიან. ბოლქვაძეები ყოფილან **ყადიოღლებიც**“. შდრ.: „ამ ეკლესიის (საუბარია ხულოს ეკლესიაზე - დ.შ.) მღვდლებად ჩვენი გვარის კაცები იყვნენო, ბოლქვაძეები. რომ გათათრება დაუწყეს, მაშინ ჩვენი ძველებიც გათათრეს; გათათრებულს მღვდელს ბოლქვაძეს ყადობა მისცეს და ამიტომ გვეწოდა ჩვენ ყადიოღლი...“ (ზ. ჭიჭინაძე, გვ. 66).

ბოლქვაძეთა გვარის ეთნოისტორიული კვლევის საფუძველზე დასტურდება დიდი, გაუყოფელი ოჯახების არსებობის ტრადიცია: „ჩვენ ჯიშს, მოდგმას **ჯალაბოღლი** ჰქვია. **ჯალობა** ოჯახობას ნიშნავს. გაუყოფელი ოჯახი ჰქონდათ და ამიტომ დაურქმევიათ **ჯალაბოღლი**“; დასტურდება სისხლის შერევის კუთხური ნიშნით გამორჩეული საერთოქართველური წესი: „თუ მემკვიდრე, გვარის გამგრძელებელი არ ჰყავდა, მაშინ მოიყვანდნენ გათხოვილი შვილის შვილს (ბადიშს). გაყოფისას ჩვეულებრივი წილი მიეცემოდა“.

ბოლქვაძეთა გვარი დასტურდება XVII ს. დამდეგიდან. 1601-1627 წლების საბუთებში მოხსენიებულია ჩვენდანას მცხოვრები, მამია გურიელის მიერ ჩვენდანას ტაძრისადმი შეწირული გიორგი, კაკაი, ლომკაცა, ყოყონა, ჭუჭუა ბოლქვაძეები (ბალ, 1991, გვ. 553-554). შდრ.: გურული ბოლქვაძეების გადმოცემით: „ჩვენ დიდაქარელ წინაპრებს **ყარახმედოღლებს** ეძახიან და **ბოლქვაძეებს** იწერებიან“. ძველი გვარების შესაბამისად აღიღგენენ. სამეგრელოსა და იმერეთის ბოლქვაძეები, ვფიქრობთ, აჭარიდან არიან მიგრირებულნი. XIX საუკუნის 40-იანი წლების აღწერის მასალების მიხედვით, ბოლქვაძეები იმერელი ნეფარიშვილის შინამოსამსახურეები იყვნენ; საბატონო გლეხები იყვნენ საჯავახოში, სახელმწიფო გლეხები ყუმურში, დანიში კი სათავადო აზნაურები (მ. კეზევაძე, 2004, გვ. 62, 82, 106, 102); ბოლქვაძე მკვიდრობდა ადიგენის რაიონის სოფელ ლელოვანში (გ. ბოჭორიძე, 1992, გვ. 79).

შავაძე დიდაჭარის მკვიდრი **გვარია**. გვხვდება ხულოში და ხულოს რაიონის სოფლებში: დიდაჭარასა და აგარაში (ი. სიხარულიძე, 1958, გვ. 40, 114, 119). მოსულობაზე გადმოცემა არა აქვთ. „შავაძეების გამაერთიანებელი სახელია **შუანთები** (სოფლის შუა ადგილას მცხოვრებლობის გამო). შუანთებიდან გავიდა **თოფალანთი** (კოჭლი ალას შვილები). შავაძეები არიან: **ქუჩუგაღა** — ბატარა ალას შვილები, **ზემუანთები** (თოფალანთის ზემოთ მცხოვრებნი), **ბეჭირანთი** (სახელიდან მომდინარე ჯიში, შტო), **ჭოჭიოღლები** (ჭოჭე — სველი. სველი ადგილის მკვიდრები), **გუდუგანთები/გუდუგოღლი** (თურქულად „უცხვიროს“ ნიშნავს). შავაძეების გვარს ატარებენ: **პაწაშუანთი**, **ჯოვრიენთი**, **ფითნანთი**, **ლაკოლიენთი**, **იხლამაანთი**, **ბეჭირაანთი**, **ეფენდიენთი**. ეფენდიენთები დღეს **შერვაშიძისა** და **შარაშიძის** გვარსაც ატარებენ“.

შავაძეების ხულოს რაიონში მკვიდრობის დამადასტურებელია ანთროპოტოპონიმი **შავაძეები**.

გვარი **შავაძე** მოხსენიებულია მოწმედ 1766 წლის 19 ივნისის ნასყიდობის წიგნში გიორგი წერეთლისა ზალიკა აბღუშელიშვილისადმი (დოკუმენტები, 1959, გვ. 109); შავაძეები მკვიდრობენ თელავის რაიონში (ი. მაისურაძე, 1990, გვ. 187). აგრეთვე, ცხოვრობენ სამეგრელოში, სოფელ კეთილარში. იმერეთის სოფელ კორბოულის მკვიდრი შავაძეები საბატონო გლეხები იყვნენ (მ. კეზევაძე, 2004, გვ. 48).

შავაძეების გვარის ეთნოისტორიული კვლევისას რამდენიმე საინტერესო საკითხი იკვეთება: ა) ხარაგაულის რაიონის სოფელ საქარიქედის მკვიდრი შავაძეების ადრინდელი საცხოვრისი ზემო აჭარა ყოფილა: „სოციალური დაპირისპირების ნიადაგზე ხულოდან გამოქცეული წინაპრის სამი ვაჟი დასახლებულა იმერეთის სოფლებში: ილემში, საქარიქედსა და ლაშეს“. ბ) საისტორიო საბუთებში პირველად 1260 წელს მოხსენიებული აბესაძეების გვარის სამკვიდრო ხულოც ყოფილა³: „შავიძის წინაპარი ხულოდან გამოქცეულა აბესაძესთან დაპირისპირების საფუძველზე, მისი მოკვლის გამო“; გ) დასტურდება ხეთა თაყვანისცემის, ღვთაების ხის სახით წარმოდგენის ტრადიცია: „სოფელ საქარიქედში არის განცალკევებით მდგომი რცხილის ხე. შავაძეებს ამჟამად ამ ხესთან დაბრძანებული ჰყავთ წმინდა გიორგის ხატი, თუმცა ღვთისმშობლობას აღნიშნავენ“.

შევნიშნავთ იმასაც, რომ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მკვიდრი, საკუთარი სახელიდან შავა (ალ. ღლონტი, 1986, გვ. 217) ნაწარმოები გვარი **შავაძე** დამოუკიდებლად წარმოქმნილი შეიძლება იყოს.

„ხულოს ყველა სოფელში იტყვიან **შავავრი**, **ბოძავრულა**... დედაჩემი იყო შავაძე და მისი გვარი იხსენიებოდა შავავრად. შავავრიაო იტყოდნენ; ჩემი მეზობლის ქალი სოფელ ბოძაურიდან (ხულოს რაიონი) არის გამოთხოვილი და ეძახიან ბოძავრულა“.

სოლომონიძე ებონიმური გვარია. „დიაკონიძეებიდან⁴ განსახლებულან: გუდასახოში, ოქრუაშვილებში, მეხვათოღლებში. ჩვენი ძველი წინაპარი დიაკონიძეებში ჩამოსულა ხერთვისიდან ძმობის გაყოფის შემდეგ. ხერთვისშიც სოლომონიძეები ვიყავით. ვართ **თოფალოღლები**. აჭარიდან წასულან

³ შღრ.: ქვემო მაჭახელში დადასტურებულია გეოგრაფიული სახელი აბესლამიძეები (ი. სიხარულიძე, 1958, გვ. 130).

⁴ დიაკვანი ყოფილა აქ და ამიტომ დაერქვა დიაკონიძეები.

სოლომონიძეები ხელვაჩაურში (მიწები უყიდიათ)". მკვიდრობენ სამეგრელოში (პ. ცხადაია, 2000, გვ. 128). ყველაზე ადრინდელი ცნობა, რომელშიც მოხსენიებულია იმერეთის მკვიდრი გვარი სოლომონიძე, თარიღდება 1576 წლით (პალ, 1991, გვ. 189). ვფიქრობთ, რომ გვარის იმერეთში მკვიდრობის მიზეზიც მიგრაციაა. იგივე შეიძლება ვთქვათ სოლომონიძეთა გვარის რაჭის მკვიდრობაზე.

გვარსახელი გვხვდება სოფელ მურღულშიც. ზემო ქუთრაში ჩაწერილი მასალა: „— შენ რა გუარი გაქუა?

— თოფალოღები მამისიანი ყოფილან“ (შ. ფუტყარაძე, 1993, გვ. 297).

სოლომონიძეთა გვარის ეთნოისტორიული კვლევისას ვგებულობთ ბეშუმის⁵, რამდენიმე გვარის მიერ „სამკვიდრო მამულებად“ დაყოფისა და აჭარელთა საცხოვრისის ტიპის შესახებ: „ერთი ბეგიდან ნაყიდი აქვს შვიდ კაცს ხულოს რაიონიდან: **სოლომიძეს, ანანიძეს, შავაძეს, თავართქილაძეს, ბოლქვაძეს, აბაშიძეს**; რომ „საზაფხულოდ აქ ამოსული ძველი ცხოვრობდა ჭერებიან (მრგვალ ხეს „ჭერი“ ქვია) სახლში“.

ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით, „**იაკობიძე** ადგილობრივი გვარია. მკვიდრობენ ხულოს სოფელ ურტაში. იაკობიძეთა ოღლებია: **დადაროღლი; მოლა იბრამოღლი** (მოლა ჰყვანდენ); **კობეროღლი; იუსტა მემიღლი**“.

იაკობიძეების შესახებ ყველაზე ადრინდელი ცნობა თარიღდება 1433 წლით. ისტორიული არგვეთის სათავადოთა შორის ყველაზე დიდი და ძლიერი აბაშიძეთა სათავადოს ყმათა სიაში გვხვდება (პალ, 1993, გვ. 394; ო. სოსელია, 1973, გვ. 158; დოკუმენტები, 1959, გვ. 102, 104). ეპონიმური წარმოშობის გვარ იაკობიძის იმერეთში მრავლად მკვიდრობა საქართველოს ორ სხვადასხვა თემში სხვადასხვა დროს გვარსახელის დამოუკიდებლად წარმოქმნის მაგალითი უნდა იყოს. იაკობიძეთა აჭარიდან მიგრაციის შესახებ გ. ბოჭორიძეც აღნიშნავდა. ადიგენის რაიონის სოფელ კიკიბოს მკვიდრი იაკობაძეები აჭარიდან გადასახლებულები არიან (გ. ბოჭორიძე, 1992, გვ. 137).

გადმოცემით, „**სურმანიძეთა** დიდი დედის დედე ამოსულა ბაღდათიდან. სურმანიძეებს ერთი ოღლი აქვთ — **სუნან ოღლი**. სურმანიძეების ძირითადი საცხოვრისია ხოლოს რაიონის სოფელი იაკობიძეები“.

გვარი სურმანიძე განსახლებულია ქედის რაიონის სოფელ საღორეთში (ალ. ლლონტი, 1986, გვ. 151). ნაწარმოებია საკუთარი სახელიდან **სურმანი** < სულემიან/სულმან/სურმან/სურმა (პ. ცხადაია, 2000, გვ. 129).

სოფელ თხილვანაში **გუნდაძეების** 30 კომლია. ქედისა და შუახევის რაიონებში არსებული სოფელ გუნდაურის ამოსავალი არის ეპონიმი **გუნდარი** (< გუნდა-ურ-ი). გუნდაურის მკვიდრობის დამადასტურებელია „ტბეთის სულთა მატთანეში“ მოხსენიებული ორმაგსუფიქსიანი გვარები - გუნდარეთი და გუნდარიძე (მატიანე, 1977, 123, 331, 405). გუნდაძეთა გვარის კვლევისას დასტურდება, რომ გამაჰმადიანების მიუხედავად აჭარის ქართველობაში გვარი ნათესავებს შორის ქორწინების წესის აკრძალვის უმთავრეს გარანტიად რჩებოდა: „შუახევის

⁵ ლეგენდა მოგვითხრობს: „დღევანდელ ბეშუმში, სადაც დღეს იაილები გვაქვს, მოსულა რუსი, პროფესიით ექიმი. ბალახებიდან წამლებს ამზადებდა თურმე. ყოფილა აქურობა ძალიან მწვიდი. უჩუბია და დაურქმევიათ „ზეზ შუმი“.

⁶ ასლან დედეს ადგილი - მემიშოღლების ტოპონიმი.

სოფელ გუნდაურიდან გაყოფის შემდეგ მოსულა თხილვანაში⁶ ორი ძმა **მამო** და **მემო** (>**მემიშოდლები**). მამო **მამულაძედ/მამულოდლი** (-ულ-ა აქ კინობით-მოფერებითი სახელის წარმომქმნელი სუფიქსია) დაწერილა. სხვადასხვა გვარის მიუხედავად ერთმანეთთან ვნათესაობთ, საბიძაშვილობას არც შუახვეში არ ვკარგავთ. გუნდაძე მყავს ქმარიც, მაგრამ დაშორებული ვართ ხუთ თაობაზე ბევრით მეტით".

„აბაშიძეები, გადმოცემით, ალიბაბოშვილები ყოფილან: „ცხოვრობდა ხულოს რაიონის სოფელ ოქრუაშვილებში (მანამ იყო დუაძეები)⁷. თურქობაშიც ალიბაბოშვილები ვიყავით. სისხლი არ შეგვიცვლია, სარწმუნოება შევიცვალეთ".

უხუცესთა გადმოცემით, **ტარიელაძეების** წინაპარი ჭვანიდანაა საცხოვრებლად გადმოსული დიდაქარაში. „რუსებს რომ აღუწერიან, გვარებიც მათი სურვილისამებრ მიუნიჭებინან. როცა სოფელი თურქეთის ხელში აღმოჩნდა, მიიღო **ჰალვაჯოდლი**. შემდეგ ტარიელაძე **ტელანთით** შევიცვალეთ. დღესაც ყველა **ტელანთის** იტყვის. უფრო გვიან წულუკიძით შეგვიცვალენ და დღემდე ამ გვარით ვვარძელდებით ცხოვრებას. „XIX საუკუნის დასაწყისამდე ამ გვარს ტრაგიკული სენი გადაუტანია. ერთადერთი ვაჟი **ჯალაბიენტს** (ბოლქვაძე) გაუზრდიან და ჩამქრალი კერია ასე გაღვივებულა“. **ჩაფანიენთი** (**ჩაფა** ადამიანის საკუთარი სახელია (აღ. ლლონტი, 1986, გვ. 223) და **ყინალიენთიც** (წითური ფერის გამო) წულუკიძეა.

ეთნოგრაფიული მასალა: „იმერეთის წულუკიძეები აჭარლები არიან“; „რომანაძეთა გვარის ძველი რომან წულუკიძე უკმაყოფილების გამო წამოსულა ხონიდან. პირველად დასახლებულან ხინოში, შემდეგ გადმოსულა აჭყვისთავში. აქედან განსახლდნენ დანარჩენ აჭარაში“.

თხილვანაში ცხოვრობდნენ: შუახვევიდან გადმოსული **დავითაძეები** (2 ოჯახი)⁸, **აბულაძეები** (აღმედან)⁹, **ლომსიანიძე** (სკვანიდან), **ჯაიანი** (2 ოჯახი სკვანიდან).

მეცნიერები ეპონიმ **ლომსიანთან** აკავშირებენ მთიანი აჭარის ოიკონიმს **ლომსიანიძეები** და ლიკანისა და დღვაშირის ხევის სოფელ **ლომსიათბანს**. **ლომსიანიძეები** (<**ლომსიანი**) ბაღდათში მიგრირებული არიან ზემო ქართლიდან (მესხეთი, 2000, გვ. 48; რ. თოფჩიშვილი 1997, გვ. 26; დ. შავიანიძე, 2007).

ჯაიანების თავდაპირველი სამკვიდრო სამეგრელოა. ჯაიანთა სათავადო XV საუკუნის დამლევს უნდა ჩამოყალიბებულიყო. XVII საუკუნეში ვინმე შაქარ ჯაიანის ხუთი შვილიდან ერთი ძმის შვილი „ახუთიდან წავიდა და მიენდო ფოთის ფაშას. შემდეგ გადავიდნენ ლაზეთში, რომლის შთამომავალნი ახლაც ცხოვრობენ გონიოში, ატარებენ ჯაიანის გვარს, იწოდებიან ალებად" (ო. სოსელია, 1973, 284, 296).

⁷ ოქრუაშვილებში ცხოვრობენ აგრეთვე: შავაძეები, კოჩალიძეები, ცეცხლაძეები, აბულაძეები.

⁸ მიგრირებულია სამეგრელოში; სოფ. ლესიჭინეში მოსახლეობს 6 კომლი.

⁹ იმერეთს, ბაღდათს მრავლად მკვიდრი აბულაძეები ზემო ქართლიდან არიან მიგრირებულნი (მსჯელობისათვის იხ. დ. შავიანიძე, 2007).

დამოწმებული ლიტერატურა

- გ. ბედოშვილი, 1991 - გ. ბედოშვილი, ანთროპონიმული დაკვირვებანი, ეტიმოლოგიური ძიებანი, III, თბ., 1991.
- გ. ბოჭორიძე, 1992 - გ. ბოჭორიძე, მოგზაურობა სამცხე-ჯავახეთში, თბ., 1992.
- რ. თოფჩიშვილი, 1997 - რ. თოფჩიშვილი, როდის წარმოიქმნა ქართული გვარსახელები, თბ., 1997.
- დოკუმენტები, 1959 - ისტორიული დოკუმენტები იმერეთის სამეფოსა და გურია-ოდის სამთავროებისა (1466-1770 წწ.), წიგნი I, თბ., 1959.
- მ. კეზევაძე, 2004 - მ. კეზევაძე, ქართული გვარსახელები იმერეთში, ქუთაისი, 2004.
- პალ - ბირთა ანოტირებული ლექსიკონი, თბ., ტ. I - 1991; ტ. II - 1993; ტ. IV - 2007.
- ი. მაისურაძე, 1990 - ი. მაისურაძე, ქართული გვარსახელები, თბ., 1990.
- ო. სოსელია, 1973 - ო. სოსელია, ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან, თბ., 1973.
- ი. სიხარულიძე, 1958 - ი. სიხარულიძე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმია, წიგნი I, თბ., 1958.
- სიძველენი, 1909 - საქართველოს სიძველენი, ტ. II, ექვთიმე თაყაიშვილის რედაქციით, 1909.
- მატიანე, 1977 - ტბეთის სულთა მატიანე, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო თინა ენუქიძემ, თბ., 1977.
- შ. ფუტყარაძე, 1993 - შ. ფუტყარაძე, ჩვენებულების ქართული, ბათუმი, 1993.
- ქართლის ცხოვრება, 1959 - ქართლის ცხოვრება, თბ., ტ. II - 1959; ტ. IV - 1963.
- ქსდ - ქართული სამართლის ძეგლები, III, თბ., 1970.
- ალ. ღლონტი, 1984 - ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1984.
- ალ. ღლონტი, 1986 - ალ. ღლონტი, ქართველური საკუთარი სახელები, თბ., 1986.
- დ. შავიანიძე, 2007 - დ. შავიანიძე, ქართული გვარსახელები (ბალდათის ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვით), ქუთაისი, 2007.
- პ. ცხადაია, 2000 - პ. ცხადაია, გვარები და გვართა დასახლებანი საქართველოში, თბ., 2000.
- ზ. ჭიჭინაძე, ქართველთა გამუსლიმება.

DAVID SHAVIANIDZE

GEORGIAN FAMILY-NAMES

(On the example of ethnographic materials of some upper-Acharan villages)

Earlier or more modern political histories have left their traces on the formation of family-names but the mentality of the people with relation to the function of family-names has remained unchanged.

The study of family names of some upper-Acharan villages attests the cases of formation of family names independently. Acharan Georgians would move to different regions of Georgia to maintain their Christian faith. There are also facts of their relocation within the Achara region.

To denote the ancestral family-names they used "ganarigi/gamrigo" and 'jishi', based on the name of the ancestor.

They also followed common Georgian tradition of forming woman family names.

Those Georgians of Didachara who had been converted to Moslem faith avoided mixing with Turkish communities and continued to make their journeys to holy Christian places for praying and worshiping.

There are also evidences of traditions of living in large extended families. The type of abode was called "cherebiani" (*cheri* means log).

The material is also interesting for the study of Acharan dialect.

რეკავი უბრონი

ქართველური ეტიმოლოგიური
მასალისათვის. III

ქართველური ლექსიკური ფონდი, როგორც ცნობილია, საერთოა სალიტერატურო და მრავალფეროვანი სამეტყველო ვარიანტებისათვის. გამონაკლისს წასესხობებიც არ წარმოადგენს (ლაზურის დღევანდელი ვითარების გამოკლებით...). ძირ-ფუძეებში ფონეტიკური ცვლილებებით გამოწვეული სხვაობები უკლებლივ ყველა ქართველურ მეტყველებას ახასიათებს მეტ-ნაკლებად. დასადგენი მხოლოდ ის შეიძლება იყოს, თუ რომელ მათგანშია მოცემული ამოსავალი ფორმა [მაგალითისთვის: ფოთელ (სულხან-საბა) თუ ფოთოლ?...]. ენის სისტემისა და სტრუქტურის კანონებმა (მოთხოვნებმა) უნდა ავეიხსნას ეს და არა მხოლოდ სალიტერატურო ვარიანტის ფიქსირებულობამ, — რაკილა ძველ ქართველურ ტექსტებში ლექსემის ეს ფორმა დასტურდება, ამოსავალიც ის არის... მსგავსი დამოკიდებულება საეტიმოლოგიო მასალისადმი იგრძნობა არაერთ ავტორთან.

1. ცნობილია შეფარდება თივა : დინა. ჰ. ფენრიხისა და ზ. სარჯველაძის მიერ არქეტიპად აღდგენილია დიჭ- ("საერთოზანურ" არქეტიპად *-დიჭა), ხოლო გ. კლიმოვი თავისი "ქართულ-ზანური ერთიანობის ხანის თეორიით აღადგენს *თიჭა არქეტიპს. თავისთავად დაისმის კითხვა: თუ ასეთი "ზანა" არსებობდა და გაბატონებული ფორმა თიჭა იყო, როგორღა მივიღეთ თანამედროვე მეგრულ-ლაზურ მეტყველებაში დინა?! სისტემისა და სტრუქტურის გათვალისწინებით შეუძლებელია ზანურში დისიმილაციური გამჟღერება ვიგულისხმოთ. სავარაუდოა, რომ სალიტერატურო ვარიანტში დ>თ პროცესი ჭს გამო მოხდა, ხოლო ზანურში ჭს ნეიტრალიზება (ზ-ში შერწყმა) გაცილებით ადრე განხორციელდა. ამიტომაც დ-მ აქ შეინარჩუნა პოზიცია (სალიტერატუროში ჭზ გადასვლა ცნობილია). ამრიგად, თიჭა:დინა შეფარდებაში ამოსავალი ვითარება (ნაწილობრივ მაინც) მეგრულ-ლაზურ მეტყველებებს აქვს დაცული (ამიტომ სამართლიანია *დიჭა არქეტიპის აღდგენა). შენიშვნა: სვანური მეტყველებიდან მოხმობილი ნა-დიჭ ფორმა (მ. ჩუხუა, 2003), რომელიც სამეგრელო-სვანეთის ტოპონიმიაშიც დასტურდება, ზანურის იმ ვითარებას ასახავს, როცა ჭზ პროცესი ჯერ კიდევ არ იყო რეალიზებული...

2. სპეციალური ლიტერატურიდან ცნობილია, ბორკ-ილ ფუძე, უძველეს ქართველურ ტექსტებში დადასტურებული, ზანურია განმოვანებით ("მეგრულიდან ან ლაზურიდან არის წასესხები"). ეს დასკვნა გაკეთებულია "ქართული" ბარკ-ალ, "მეგრული" ბორკ და "სვანური" ბარკა ფუძეთა შეპირისპირებით (საფიქრებელია, რომ მეგრულ მეტყველებაში დადასტურებული ბარკალია (გვარი), გი-ბარკ-ალ-უ (დაბორძიკობს), გი-ფარკ-ალ-უ (ფეხზე ძლივს დგას, დაქანაობს) ფორმებიც ბარკ-ალ (//ფარკ-ალ) ფუძისგან იყოს ნაწარმოები და ის "უკუწასესხობად" ვერ კვალიფიცირდება).

3. ეტიმოლოგიური ძიებების დროს ზოგჯერ საეჭვო (თუ არარსებული არა...) მასალაც არის მოხმობილი: და-ლაგ-ებ-ა ფორმის ლაგ ძირი ერთ შემთხვევაში შეპირისპირებულია მეგრულ ლოგ-უ-ა "გამოფენა გაშლა" ლექსემასთან (ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, 2000, გვ. 301), თუმცა მსგავსი სიტყვა მოცემული მნიშვნელობით მეგრულ მეტყველებაში არ დასტურდება. მეორე შემთხვევაში ("და-ლაგ-ებ-ა დაკავშირებულია სვანური მეტყველების ლაგ//ლაგ ძირთან, რომელიც "დაფასებას, ფასის დადებას" აღნიშნავს. აქედან

გამომდინარე, ავტორი აღნიშნულ მასალას უკავშირებს ბ-ლოგ-ინ-ან-ქ (“ვაფასებ”), ლოგ-ინ-ჟ-ა (“დაფასება”)... ფორმებს ერთობ საეჭვო მნიშვნელობით და ასკვნის: “ფუძეთა ერთიანობას ზანურსა და სვანურში მხარს უჭერს სიტყვის სემანტიკაც, რაც ერთადერთი ფას/დაფასების შინაარსით ვლინდება; ქართულში მსგავსი გაგება არ არის ცნობილი. ცხადია, დაფასება ქართველურ ენებში დადგმის/დადების (დალაგების) სემის შემდგომ ევოლუციას წარმოადგენს” (მ. ჩუხუა, 2003, გვ. 138).

გაუგებარია, ა:ო ბგერათშესატყვისობის დასამტიკებლად მსგავსი მანიპულაციები რატომ არის საჭირო?! ძნელი დასანახი არ უნდა იყოს, რომ სალიტერატურო ლაგ (და-ლაგ-ებ-ა) უპირისპირდება მეგრული მეტყველების ლოგ-ინ ფუძეს, რომელიც სემანტიკურადაც ახლოს დგას ლაგ ძირთან. ამასთან, აშკარაა, რომ ლოგ-ინ-ი და ბორკ-ილ-ი ფორმები ერთგვაროვანია სალიტერატურო ლექსიკურ ფონდთან მიმართებით...

4. სერ ერთ-ერთი იმ ძირთაგანია, რომელიც მეგრულ-ლაზურმა მეტყველებამ დღემდე შეინარჩუნა ამოსავალი ფორმითა და სემანტიკით, — მისგან სხვადასხვა სახელური და ზმნური ფუძეები იწარმოება: ო-სერ-(ი)შ-ე (ვახშამი), გ-ი-სერ-ჟ-ან-ს (დაილაგებს; ღამეს გაათევს), ქეწა-სერ-ჟ (თვალთ დაუბნელდება; გონებას დაკარგავს), დღაშდოსერით (დღედაღამ), სერ-სერ-ით (ღამღამობით)... სალიტერატურო ფონდში კი იგი არაპროდუქტიული გახდა. “ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში” სერ-ი კვალიფიცირებულია როგორც “ძველი”. მიუხედავად იმისა, რომ ზანურში ამ ძირისგან ნაწარმოებ ფორმათა ასეთი სიმრავლე დასტურდება, სერ მიჩნეულია “ქართულის” კუთვნილებად, ხოლო მის კანონზომიერ შესატყვისად წარმოდგენილია ზანური ო-სარ-ე (პერანგი), — დამოწმებულია ე:ა ბგერათშესატყვისობისათვის (შდრ.: ი. ყიფშიძე, 1994, გვ. XXI). ასეთ შემთხვევაში უნდა ახსნილიყო, თუ რატომ გვაქვს ზანურში სერ ძირისგან ნაწარმოები ფუძეების სიმრავლე და ა განზოგავებით კი — მხოლოდ ერთი ლექსემა! მ. ჩუხუამ ეჭვი შეიტანა სერ:სარ შეპირისპირებაში, მაგრამ არა იმის გათვალისწინებით, რომ ორივე (სერ, სარ) დასტურდება მეგრულ-ლაზურ მეტყველებაში. მან ო-სარ-ე შეუპირისპირა “ქართულ” (გურულ) ასალა (ქეჩა, კეჩის ქვეშ დასაფენი) და “სვანურ” უოსარ (ჩონა) ფუძეებს და ზანურისთვის აღადგინა *ოსორა არქეტიპი (!). ავტორის მსჯელობიდან ჩანს, რომ ასალა:ოსარე შეპირისპირებისას მისთვის მნიშვნელოვანი იყო ოსარე (ასევე, ზეწარი) ლექსემის მეორეული, გადატანითი მნიშვნელობა (“ურმის ნაწილი”)... რაც შეეხება სვანური მეტყველების უოსარ (ჩონა) ფორმას, აშკარაა მისი იდენტურობა ოსარე-სთან, რომლის ძირი და სემანტიკა ვერ დაშორდება სერ-ი სიტყვას.

შენიშვნა: ა:ო შესატყვისობისათვის შეპირისპირებულია “ქართული” ფარ-ავ-ს, „მეგრული“ ფორ-ჟ-ა (დაფარვა), „სვანური“ ლი-ლ-ფარ-ი (დაფარვა), ლი-ფრ-ენ-ი (დაფარება)... მეგრულ მეტყველებაში დასტურდება ა-ხმონიანი ფორმა: ო-ფარ-ე (ზურგი) “შოსაფერებელი”) - ოფარე ქურთინუ (ზურგი შეაქცია). სავარაუდოა, რომ სერ>სარ და ფორ>ფარ ცვლილებებს ზანურში სემანტიკური მიზეზი უდევს საფუძვლად.

5. ბაძგარ-ი (ეკლიანი მცენარე) შეტანილია სულხან-საბას ლექსიკონში. დადასტურებულია იგი იმერულ, ლეჩხუმურ, გურულ, აჭარულ მეტყველებებშიც (ბაძგ-ი, ბაძგარ-ი...). მეგრულში შესატყვისად დასახელებულია ბუძგ-ა (ეკლები წაბლის ქერქზე), რომელიც მიღებულია აღდგენილი *ბურძგ<ბორძგ ფორმებისაგან (პ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, 2007, გვ. 97). იმავე ლექსიკონში, სხვაგან, ეს აღდგენილი ძირი (ბურძგ) უკვე არქეტიპად არის წარმოდგენილი “ქართულ-ზანური ერთიანობის ხანისათვის” (გვ. 126), — საუბარია “ა-

ბურძგ-ნ-ა (თმისა); მეგრ. ბუძგ-უ-ა (!) (გაბურძგნა თმისა), ლაზ. ო-ბუძგ-უ/ო-ბუძგ-ინ-უ (გაბურძგნა თმისა) შებირისპირებაზე (გვ. 125). ნაშრომში დამოწმებული ბიძგ-უ-ა/ბუძგ-უ-ა საექვო ფორმების გარდა მეგრულ მეტყველებაში გამოყენებულია ა და უ ხმოვნის სხვა ფუძეებიც: ბაძგარ-ამ-ი (ეკლიანი მცენარის ყვავილებით მოსვრილი); ბაწკარ-ია (ბაძგარ-ია-ს გამკვეთრებული ვარიანტი); ბუძგ-ურ-ი (ბუსუსი; ბურძგლი); გო-ბურძგ-ონ-ილ-ი, გობიძგინაფილი (გაბურძგნული); სქან ნაბუძგულუ (ფენი, “ნაბურძგლი”) ვაბძირა თაქ (შენი ფენი არ ვნანო აქ). შესაძლებელია, ამავე რიგში დასახელდეს ბურძგლა (გვარი) და ღუბაძგარ-ი (ძუნწი, წუწურაქი), თუ ვივარაუდებთ პროცესს *ღვა-ბაძგარი>*ლობაძგარი>ღუბაძგარი “პირეკლიანი” (?). წარმოდგენილ მასალას თუ გავითვალისწინებთ, გაჭირდებოდა ბაძგ, ბუძგ, ბურძგ, ბიძგ ძირების ერთმანეთისგან დაცილება როგორც სტრუქტურის, ისე სემანტიკის თვალსაზრისით. ამასთან, ყურადღების გარეშე ვერ დარჩება ის ფაქტი, რომ მთელი ეს ძირ-ფუძეები ფიქსირდება დასავლურ ქართველურ არეალში, სადაც ზანური მეტყველების მანასიათებელი კვალი საძებარი არ არის. არნ. ჩიქობავა როცა ლაზურ (ქანურ) უ-ბუძგ-უ-ნ (დაბუჟება), მეგრულ ბუძგ-ა (ეკლები წაბლის ნაყოფზე) და ქართულ ბუძგ-ი (“პატარა ზღარბი” — სულხან-საბა) ფუძეებს ერთმანეთს უდარებდა, იქვე აღნიშნავდა, რომ “ერთის შეხედვით, არაფერია საერთო ფენის “დაბუჟებას” და ზღარბს ანდა წაბლის ნაყოფის ეკლებს შორის, მაგრამ ეს ორი უკანასკნელი რომ ერთმანეთს დაუკავშირდეს, სავსებით ბუნებრივი იქნებოდა; დაბუჟება ისეთ განცდას იწვევს; თითქოს “ბუძგები” ესობოდეს დაბუჟებულ ნაწილში” (არნ. ჩიქობავა, 1938, გვ. 356). ამ სავსებით მართებულ მსჯელობაში მეცნიერს ბუძგ-ურ-ი (ბურძგლ-ი), ბურძგ-ურ-ია ფორმები არ შემოუტანია (ისედაც ნათელი იყო აზრი?). თუმცა დაისმის საკითხი გა-მ-ბურძგლ-ა ზმნის ზანურ ბაძგ, ბუძგ, ბურძგ ძირებთან მიმართებისა. სავარაუდოა, რომ ბურძგლ (<ბურძგ-ალ. შდრ. კურცხ-ალ>კურცხლ-ი...) გურული მეტყველების მეშვეობით დამკვიდრდა ქართველურ ლექსიკურ ფონდში.

შენიშვნა: არაიშვიათად, ეტიმოლოგიურ ნაშრომებში ზანური მეტყველებისათვის დამანასიათებელი ფორმები რომელიმე დასავლურ მეტყველების (გურული, იმერული...) კუთვნილებად არის მიჩნეული (იხ. ზევით). მსგავსი ვითარებაა “ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში”. სასურველია და საჭიროც, ახალ გამოცემაში ასეთი ხარვეზები გასწორდეს.

6. წერილობითი წყაროების მონაცემები და თანამედროვე ქართველური მეტყველებები გვიჩვენებს ძ:ჯ დაპირისპირებას: ძ-ელ-ი:ჯ-ალ (არნ. ჩიქობავა, 1938, გვ. 120); ძირ-ი:ჟინჯ-ი (ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, 2000, გვ. 628). ამ უკანასკნელ დაკავშირებაში შემოტანილია აგრეთვე სა-ძირ-კ-უ-ელ-ი : ჯირ-კ-ი/ჯიკ/ი, ლაზური ჯირ-ეკ-ი ფორმები (ფუძეთა სემენტაცია ზ. სარჯველაძეს ეკუთვნის). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საძირკველ და ჯირკ ფუძებთან ჯინჯ-ის გათანაბრება მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნებოდა შესაძლებელი, თუ ძ-ელ, ძ-ირ, ჯ-ალ, ჯ-ინჯ (ასევე: ძ-ირ-კუ, ჯ-იკ, ჯ-ირ-კ) ფორმებში ძირულ მასალად ძ და ჯ-ს გამოვყოფდით.

“ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში” ჯ ძირიდან ნაწარმოები ფუძეები საკმაოდ ხშირია: ჯარგვალი, ჯიკავი, ჯიკაობს, ჯირკი, ჯირკვი, ჯირკვა (დაბალი, ჩასკვნილი ადამიანი), ჯირკვალი, ჯირკუტანა; ჯინკოლა (<ჯინჯ+კოლო “ძირმწარა”, მცენარე), ოჯინჯალი (“შუაცეცხლის თავზე გადებული ძელი, რომელზედაც ჰკიდია ჯაჭვი (იციან გურიაში, იმერეთში” (?), — ყველა ფორმა მეგრულ-ლაზური მეტყველების “წილია” საერთოქართველურ ლექსიკურ ფონდში

და არა “ქართველურ ენებად” დასაყოფი მასალა, ბგერათშესატყვისობის სამტყვიცებლად გამოსაყენებელ-გამოსადეგი.

ძ:ჯ ბგერათფარდობა (ასევე, ზოგიერთი სხვაც) ქართველურ მეტყველებებს შორის დასტურდება (თუმცა “რეგულარული” არ ჩანს...), მაგრამ ერთი მეტყველების ფარგლებში არსებული ფორმათვარიანტების ან ამ მეტყველებიდან საერთო ლექსიკურ ფონდში დამკვიდრებული ლექსემების გამოყენება ბგერათშესატყვისობის დასამოწმებლად მართებული ვერ იქნება.

შენიშვნა: სავარაუდოა, რომ ი. ყიფშიძე ჯირკ-ი სიტყვის განმარტებისას სულხან-საბას ეყრდნობოდა. შემდგომში ამ ლექსემის “ქართულობა” უკრიტიკოდ იქნა გაზიარებული. თუმცა ცნობილია ძველი მწერლობის ძირკუ ფორმა (ი. აბულაძე, 1973).

დამოწმებული ლიტერატურა

- ი. აბულაძე, 1973 - ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1973.
 ა. მაყაშვილი, 1963 - ა. მაყაშვილი, ბოტანიკური ლექსიკონი, თბ., 1963.
 ს.-ს. ორბელიანი, 1966 - სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, 1966.
 ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, 2000 - ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ., 2000.
 ი. ყიფშიძე, 1994 - ი. ყიფშიძე, რჩეული თხზულებანი, თბ., 1994.
 რ. შეროზია, 2002 - რ. შეროზია, ჩვენებითი სისტემისა და ორიენტაციის კატეგორიის ურთიერთმიმართების საკითხისათვის ძველ სალიტერატურო ენასა და მეგრულ-ლაზურში, საენათმეცნიერო ძიებანი, XIII, 2002.
 არნ. ჩიქობავა, 1938 - არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, თბ., 1938.
 მ. ჩუხუა, 2003 - მ. ჩუხუა, ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონი, თბ., 2000-2003.
 ა. ჭინჭარაული, 2005 - ა. ჭინჭარაული, ხევსურული ლექსიკონი, თბ., 2005.

REVAZ SHEROZIA

ON THE KARTVELIAN ETYMOLOGY MATERIAL. III

Kartvelian word stock is common to the literary language and to the variety of the Georgian speeches. Even the borrowings (except from the today's condition of the Laz dialect) do not make exceptions to the rule. The variations in the roots and stems are the results of phonetic changes in all the Georgian dialects. The question is which one of the phonetic varieties can be regarded as an initial form. The laws of the language system and structure in general should explain the originality of the form, - and not only the fixed literary forms, as is often believed that if a particular word is found in the ancient Kartvelian texts, then it is regarded as original form...

This paper discusses roots and stems traced in the speech of Megreli and Laz, as, for instance: **log-in-i**, **ser-i**, **o-sar-e**; **badzgar-i**, **go-burdzg-on-il-i**, **budzg-ur-i-a**, **burdzgla** (a family name), **ghubadzgari**; **jik-i**, **jirk-i**, **jirkval-i**. The present article promotes an idea that these and many other common Kartvelian lexemes have been established through Megreli-Laz speech forms.

მემალა ჩანქელიანი

მდინარე ველურას ხეობის
მიკროტოპონიმია

2010 წლის სექტემბერში აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მივლინებით ვიმყოფებოდი ლენტეხის რაიონში, კერძოდ, მდინარე ველედურას ხეობის სოფლებში: ველედი, ჯაჩეში, ფაყი, სადაც ჩავიწერე მიკროტოპონიმები.¹ მასალა შეუსწავლელია და ამ თვალსაზრისით სამუშაო ჯერ კიდევ ბევრია. კვლევის ამ ეტაპზე მოტივაციის მიხედვით გამოვყავით მიკროტოპონიმთა რამდენიმე ჯგუფი:

ა. რელიეფის მიხედვით მოტივირებული მიკროტოპონიმები:

ლოშკემე — სოფ. ველედის ერთ-ერთი უბანი, რომელიც სოფლის ბოლოს მდებარეობს, ლოშკემე “უკანისა”; ლოშკინ “უკან”, ეშ - “ისა”, ნათ. ბრ. ნიშანი (გ. თოფურია, მ. ქალდანი, 2000).

სკიმერ — საიალალო მთა (სოფ. ჯაჩეშთან ახლოს); აქ უხვად მოიპოვება მუავე წყლები. სკიმ “ვეძა, მუავე წყალი”,

ზაგალდაშ — ქედის სახელია (სოფ. ველედი), ზაგარ “ზევანი, ქედი, გადასასვლელი”, -შ - ნათ. ბრ. ნიშანი.

სუიფ — ამალღებული და სცენის მაგვარი ადგილი (სოფ. ჯაჩეში). სუიფ “სასოფლო მოედანი, ხალხის შესაკრები ადგილი, საფიხვნო”.

ვაცჭალა — მრუდე ჭალა (სოფ. ჯაჩეში). ადგილს მრუდე, დახრილი ფორმა აქვს.

ტბაანაკ — ტბიანი ვაკე (სოფ. ჯაჩეში), ადგილი მთაში მოვაკებულ ადგილასაა, სადაც აგრეთვე არის ტბაც, ტუბა, ტბა “ტბა, ტბორი, ჭაობი”, ნაკ “ვაკე”.

ვარვლდ — მომცრო ქედის სახელია, რომელიც ვიზუალურად ძალიან ჰგავს ნადირის ხახას (სოფ. ველედი), ვარვ “ხახა, პირი”; -ვლდ - კინობითობის მაწარმოებელი სუფიქსი.

ტუიბარე ლაყლულა — ხევების გამყოფი (სოფ. ველედი), ტუიბ-“ხევი”, -არ - მრ. რიცხვის სუფიქსი, ლაყლულა - “გამყოფი”. ადგილი მართლაც ყოფს სხვადასხვა ხევს ერთმანეთისაგან.

წგრანი ქუანარ — წითელი კლდეები (სოფ. ველედი), წგრანი “წითელი”, ქუან “ჭიუხი, კლდოვანი ადგილი”, აქ კლდე ბუნებრივად წითელი ფერისაა.

¹ ჩვენი ინფორმატორები იყვნენ: ნელი გაზდელიანი (51 წლის, სოფ. ველედი), სადიკო ქარდავა (70 წლის, სოფ. ველედი), ანზორ ჩანქელიანი (60 წლის, სოფ. ჯაჩეში), გელა ჩანქელიანი (78 წლის, სოფ. ფაყი), დენოლა ჩანქელიანი (79 წლის, სოფ. ველედი), ნინო ჩანქელიანი (20 წლის, სოფ. ჯიღიდი).

გუალგლდარ — ბოსლები, ადგილი მთაში (სოფ. ველედთან). გუალ “ბოსელი”, -გლდ კნინობითობის სუფიქსი. ადგილი ვიზუალურად ძალიან გავს საქონლის სადგომს. ამ ადგილზე შერეკილ საქონელს რომ შევხედოთ, ვიფიქრებთ, დაუბამთო.

აწოლირ — მთის სახელია (სოფ. ველედი). ეს მთა კარგად ჩანს ლენტეხიდანაც. აწოლ “ზვინი”, მას მართლაც ზვინის ფორმა აქვს.

ლგცქუეირ — მთაში ერთი ადგილის სახელია, სადაც ძალიან ცივი წყალია (სოფ. ფაყი); სიტყვისიტყვით: წყალი ცივი (ლგც “წყალი”, ქუეირ “ცივი”).

ნაჟაჟა ღარ — ნაზვავი ღარი, ადგილი მთაშია (სოფ. ველედი), ჟა “ზვავი”, ღარ “ღარი”.

ხოშა ლახუნლდ — დიდი მთა (სოფ. ველედი). ხოშა “უფროსი, დიდი”, ლახუნ “მთა”, -ლგდ - კნინობითობი სუფიქსი.

ნესკაჟ ლახუნლდ — შუა მთა (სოფ. ველედი). ნესკა “შუა, შუაში, შორის”.

ნაჩუალაურ — ადგილის სახელია (სოფ. ველედი). ჩუალ “მეწყერი, ნამეწყრალი”, ნა-ურ - წინა ვითარების აღმნიშვნელი კონფიქსი.

ჟიბე მოლ — ზედა მოლი, ახო (სოფ. ველედი). ჟიბე “ზედა”.

შიხაშ — მთის მოგაკებული კალთის სახელია, სადაც ადრე ტყე გადაუწვავთ და დაუმუშავებიათ (სოფ. ველედი). შიხა “დაწვა”.

ბ. მიკროტოპონიმები კუთვნილების მიხედვით:

სიმონაშა — უბანი, სადაც სიმონას შტო ცხოვრობდა (სოფ. ფაყი).

გონიერშა მოლი — გონიერის შტოს საკუთრებაში შემავალი ადგილი, მოლი (სოფ. ველედი).

გიგოჟ მოლი — გიგოს მოლი (სოფ. ველედი).

მოსეჟ მოლი — მოსეს მოლი (სოფ. ველედი).

ხუთშა მოლი — ხუთას შტოს კუთვნილი მოლი (სოფ. ჯაჩეში).

მიქელშერ — უბანი, სადაც მიქელის შტო ცხოვრობდა (სოფ. ფაყი).

ჯანყვათშა მოლი — ჯანყვათის შტოს მოლი (სოფ. ველედი, სოფ. ჯაჩეში).

მათენაღაგან — მთაში ადგილს ქვია (სოფ. ველედ), ინფორმატორის თქმით, ამ ადგილას უხსოვარ დროს კაცს, სახელად მათეს უცხოვრია; სახელწოდებაც აქედან მოდის. ნაღაგან/ნაღაგან “ღამენათევი” ანუ მათეს ღამენათევი.

ლადაჟარი — სადევე (სოფ. ფაყი). გადმოცემით, ამ ადგილას დევებს უცხოვრიათ.

გ. მცენარეების სახელებიდან მომდინარე მიკროტოპონიმები:

ლეწფარ — წიფლნარი; მაღალი ადგილია მოშორებული საცხოვრებელი პუნქტიდან (სოფ. ფაყი), წიფ “წიფელი”, ლე- — მატოპონიმბელი პრეფიქსი.

ლეშთის — სათხილე (სოფ. ფაყი). შდის “თხილი”.

ლეუცხარ — სამსხალე (სოფ. ფაყი). უიცხ “მსხალი”.

ლეუსკუარ — სავაშლე (სოფ. ფაყი). უსგუ/უისკუ “ვაშლი”.

ნაფატუ — ნაფეტვარი (სოფ. ველედი). ინფორმატორის თქმით, ამ ადგილის ადრე ფეტვი მოჰყავდათ, რადგანაც ფეტვის მოსაყვანად შესაფერისი ადგილი მხოლოდ აქ იყო, ფატუ “ფეტვი”.

ლემერხელიდ — საჭინჭრე (სოფ. ჯაჩეში), მერხელ “ჭინჭარი“.

ლაძნალი — საყოლოე (სოფ. ჯეღედი), ინაღა “უოლო“.

ლეგანჭუ — საანწლე (სოფ. ჯაჩეში), განჭუ “ანწლი“.

ლერჩუელ — სადიყე (სოფ. ჯაჩეში), ჩიჩუა “დიყი“.

ლაღეღ — საღუცე (სოფ. ჯაჩეში), ღე “ღუცი, მცენარე, მხოლოდ ჭიუხებში ხარობს, ვარგისია საჭმელად“

ლაბურღუ — საბუერე (სოფ. ჯაჩეში), ბურღუ “ბუერა, მცენარე, საჭმელად ვარგისი“.

იფვალღ — გვიმნარი (სოფ. ჯაჩეში), იფხ “გვიმრა“

ცხუშალღ — რცხილნარი (სოფ. ჯაჩეში), ცხუშიმ “რცხილა“.

დ. რწმენა-წარმოდგენებთან დაკავშირებული მიკროტოპონიმები:

ჯგვრაგი ნაკ — წმინდა გიორგის ვაკე, სოფლიდან მოშორებით ფერდობის სახელია (სოფ. ჯეღედი). ინფორმატორის თქმით, შესაძლოა, ამ ადგილას ადრე ეკლესიაც ყოფილიყო. ჯგვრანგ “წმინდა გიორგი“, ნაკ “ვაკე“.

მაცხუარიშ — მაცხოვრისა (სოფ. ჯაჩეში); ივარაუდება, რომ აქაც შესაძლოა ეკლესია ყოფილიყო, მაცხუარ “მაცხოვარი“.

იერუშალიმ — იერუსალიმი; ადგილის სახელია (სოფ. ფაყი). გადმოცემით, ეს ადგილი იერუსალიმისთვის მიუმსგავსებითა და სახელწოდებაც აქედან მომდინარეობს.

ქრისტეჯორა ჭვუხე ნაგამ — ქრისტეს ჯორის ფეხდანადგმელი; ადგილია სოფ. ფაყში.

ლერსკუენ ლასპენარ — მარჯნივ მოსაბრუნებელი, გზის სახელია, რომლითაც მთაში ადიხარ (სოფ. ჯეღედი). არსებობდა რწმენა, რომ ამ გზას როგორც კი დაადგებოდი, აუცილებელი იყო პირჯვრის გადასახვა და მარჯნივ შემობრუნება. ლერსკუენ “მარჯნივ“, ლასპენარ “მოსაბრუნებელი“.

თაშლამეზერ — საქონლის საძოვარი ფერდობის სახელია (სოფ. ჯაჩეში.), სიტყვასიტყვით ნიშნავს: ყველის სალოცავი. ინფორმატორის თქმით, აქ სუფთა ბალახი ამოდის, ყოველგვარი სარეველას გარეშე, ამოყვანილი ყველიც ისეთივე სუფთაა და შესაფერისია სალოცავი პურის - ლემეზირისთვის. თაშ “ყველი“, ლამეზერ “სალოცავი“.

უტეხურია — მოუბრუნებელი; უდაბურ ტყეს ქვია (სოფ. ჯაჩეში). ადგილობრივების თქმით, ტყე საშიშ ადგილად ითვლებოდა, საიდანაც უკან ვერავინ ბრუნდებოდა. -უა - უარყოფითობის გამომხატველი კონფიქსი, -ურ - უქონლობის სუფიქსი,

წარმოდგენილ კლასიფიკაციაში ვერ მოხვდა ის მიკროტოპონიმები, რომელთა მოტივაცია ბუნდოვანია, მაგალითად: ჯუღიშ, ბალგდიშ, ჯურაშუთილ, ღვრკამაშ, მენიაშ, ჩამფანა, ლემაყა, ბიჭულდ, ისგნდერ, ცაიდერ...

დამოწმებული ლიტერატურა

- დ. ბაკურაძე, ტ. ფუტყარაძე - ტოპონიმთა კლასიფიკაცია, ქართველური მეცნიერება, ტ. I, ქუთაისი, 1995.
- ვ. თოფურია, მ. ქალდანი, 2000 - ვ. თოფურია, მ. ქალდანი, სვანური ლექსიკონი, თბ., 2000.
- პ. ცხადაია, 2005 - პ. ცხადაია, ონომასტიკის შესავალი, თბ., 2005.

MZEKALA CHANKSELIANI

MICROTOPYNOMS OF THE BELADURA RIVER VALLEY

In September, 2010, I recorded place-names in some villages of the Lentekhi Region, namely, in the villages along the Beladura valley. The material has not yet been duly studied and it awaits its further processing and investigation. At the present stage of the research I have identified some groups of the microtoponyms on the basis of the related motivations.

These are grouped according to:

- a. **Relief:** Atsolir, Ghoshkmes, Skimer, Shikhash...
- b. **Ownership:** Goniersha mol, Khutsha mol, Mikelsher...
- c. **Relation to plants:** Laghei, Lemerkhelid, Leshtikh...
- d. **Rites and beliefs:** Ierushalim, Matskhvarish, Utekhuria...

Those micro-place names whose motivations were ambiguous have not been included in the list. As for example: Baldish, Bichuld, Champana, Tsaider...

გელა ხარშილაძე

კაცთმოყვარეობის ზოგიერთი
შტრიხი ვაჟასთან

პლატონი ამბობს: „სულში უზენაესი სიკეთის წარმოდგენის გაბატონება... ყოველ კაცს სათნო კაცად აქცევს. ასეთმა კაცმა რაიმე მცდარი ნაბიჯიც რომ გადადგას, მაინც სავესებით სამართლიანად უნდა მივიჩნიოთ ამგვარად ჩადენილი საქციელი“ (რ. თვარაძე, 1985, გვ. 252). ვაჟა-ფშაველა, თავისი უძირო პოეტური ფანტაზიის წყალობით, სწორედ ამგვარი „უზენაესი სიკეთის“ მატარებლად წარმოგვიდგენს თავისი მოთხრობების მთავარ მოქმედ პირებს; სიკეთისა, რომლის იქით მათ არსებაში თითქოს ადგილი აღარ რჩება ბოროტებისათვის და თუ მაინც რჩება, ის ისეთი პატარა და უმნიშვნელოა, რომ აუცილებლად არის იმედი იმისა, რომ ბოროტება საბოლოოდ სიკეთედ იქცევა. ესაა მიზეზი იმისა, რომ ვაჟას პროზაში „ბოროტის“ ცნება არ არის ამკარად გამოხატული და იგი სიკეთისკენაა მიდრეკილი, რაც ვაჟა-ფშაველას მოთხრობებში ჩადებული ჰუმანიზმის ერთ-ერთ მახასიათებლად შეიძლება მივიჩნიოთ.

ვაჟას ადამიანის სიცოცხლის ჟამს მის მიერ გამოვლენილი სიყვარულის უკვდავების სწამს. ამ სიყვარულში იხსნება მისთვის მთელი სამყარო და იგი აძლევს იმ უცნაურ ნიჭსაც, რასაც ამ სამყაროში არსებული თითოეული საგნისთვის თვალის მეშვეობით სულის მიპყრობა ჰქვია (რ. შტაინერი, 1996, გვ. 164). ამიტომაც შეძლო ვაჟამ, ბუნების შეგრძნება ჩვენს მწერლობაში მანამდე არნახულ სიმაღლემდე აეყვანა და განეცხადებინა: „ჩვენ ბუნებაში ვართ, იგი ჩვენშია“. ყველაზე უკეთ ამ დებულებას მწერლის მოთხრობებში ესხმება ხორცი. მათი აბსოლუტური უმრავლესობის მთავარი მოქმედი პირი ბუნებაა, მგონის მიერ ამეტყველებული. ვაჟას პროზაში გამოხატული ჰუმანიზმი, მისი მგრძობიარე, პოეტური ხედვის წყალობით აღქმული, ბუნების ჰუმანიზმი; იგი ისეთი ყოვლისმომცველია, რომ იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს მწერალმა თავისი გული მისცა ბუნებას. ამ უკანასკნელმა ღვთიური გრძნობებით აავსო და უკან დაუბრუნა თავის გამომერთებელს, რათა მას მკითხველისთვის ეჩუქებინა იგი.

პროთავორა ამბობს: საგნები მე ისეთები მევლინებიან, როგორიც ისინი ჩემთვისაა, შენ ისეთები, როგორიც ისინი შენთვისაა (თ. კუკავა, 1985, გვ. 186). ვაჟასთან ყველა მოვლენა ამ სამყაროში, თავად სიკვდილიც კი, შეიცავს რაღაც დადებითს. ამის დასტურად იკმარებს:

„ღმერთმა გიშველოს, სიკვდილო,
სიცოცხლე შენობს შენითა
და შენც, სიკვდილო, ფასი გძე
სიცოცხლის ნაწყენობითა“

(ვაჟა-ფშაველა, 1979, გვ. 102).

ვაჟა სიკვდილს იმიტომ მიესალმება, რომ ამ მოვლენის მეოხებით სიცოცხლის სიტკბობებს შეიგრძნობს უფრო მწვავედ. ჩვენ სწორედ მის მიერ სიცოცხლის შეგრძნების სიმწვავეზე ვამახვილებთ ყურადღებას. ვაჟა სიკვდილს მიესალმება იმიტომ, რომ ამ უკანასკნელს სიცოცხლის სიმშვენიერის უკეთ

წარმოიჩენა შეუძლია. როცა ეს ხდება, მაშინ ვაჟა ბედნიერია და მისი გული ამოთქვამს:

„სიცოცხლე სიყვარულითა
და სიყვარული სიცოცხლით,
უერთიერთოდ ვერც ერთსა
ვერ ვიცნობთ, ვერც რას ვიცნობდით“.

სიკვდილის შიშის მძლეველი სიყვარულში, გარდამავალი ლტოლვა სიცოცხლისაკენ პოეტის ჰუმანიზმის მძლავრი გამოვლინებაა.

ლ. ტოლსტოი აღნიშნავს: „კეთილი ცხოვრება არ ყოფილა და არც შეიძლება იყოს დამთმენლობის გარეშე. ყოველნაირი წვდომა კეთილი ცხოვრებისა მისით იწყება“ (ლ. ტოლსტოი, 1892, გვ. 129). ასეთი „დამთმენლობა“ ვაჟას მთელს შემოქმედებას, ყველაზე უფრო კი მის პროზას ახასიათებს. დამთმენლობა, მწერლის პერსონაჟთა უმრავლესობისათვის მიტევებაში გადაზრდილი, მათთვის უდიდესი სულიერი ძალის შემცველი არსებობის წესია, რომლითაც ისინი ირგვლივ მყოფთ მორალური ყოფის მშვენიერებას უჩვენებენ და ამით მათ იმაზე მიუთითებენ, რომ თითოეულის ცხოვრება, უპირველესად, მისი მორალურობის დონით ისაზღვრება.

ვაჟა-ფშაველასათვის პირადი ტკივილის მარტო მოთმენა და მიმყენებლისათვის სამაგიეროს არგადახდა არ კმარა, რადგან ამ შემთხვევაში, მისი აზრით, გულში მაინც რჩება ფარული ბოღმა შეურაცხყოფლისადმი, რასაც მხოლოდ შენდობა და პატიება აქრობს. მწერლის პროზის გმირთა მნიშვნელოვანი ნაწილი სწორედ ამ შენდობითა და პატიებით სავსე სულს ატარებს, სულს, რომელიც ყოველთვის ამაყია, მაგრამ არასდროს ამპარტავანი. ვაჟას ჰუმანიზმი საკუთარი და სხვისი ღირსების შემცნობი, ამაყი ადამიანის ჰუმანიზმია და არა ქედმოხრილის, მშიშრისა და ლაჩრის, რომელიც „კაცთმოყვარე“ შეიძლება მხოლოდ იმიტომ იყოს, რომ სხვისი დაჩაგვრა მის ძალებს აღემატება.

ცნობილია, რომ შუა საუკუნეების ჰუმანიზმის ისტორია რუსთაველით იწყება (საფუძვლები, 1995, გვ. 42). ვაჟა-ფშაველა ამ მხრივ შოთას მემკვიდრეა. მთელი მისი შემოქმედება, შეიძლება ითქვას, კაცთმოყვარეობის სადიდებელია. რა თემასაც არ უნდა ეხებოდეს ვაჟას ლექსები, პოემები თუ მოთხრობები, მათი გამაერთიანებელი სწორედ ეს იდეაა. ვაჟამ თავისი თხზულებებით პიროვნება აიყვანა ჭეშმარიტი ადამიანობის ცნების სიმაღლეზე, შემდეგ კი საკუთარი ნაწარმოებები მხარში შეუყენა მას, ძირს რომ არ დანარცხებულყო. ამ ფონიდანაც კი გამოიჩინა მისი პროზა, როცა მათგან საუკეთესოებს ეცნობი, სურვილი გიბყრობს, შენი „მექს შეზღუდულობა დაძლიო და მისი საზღვრები გადალახო, რათა აზრების იმ სიწმინდეს ეზიარო: „ია“, „ხმელი წიფელი“, „ფესვები“, „ქუჩი“ და ვაჟას სხვა მრავალი მოთხრობა რომ ასხივებს.

ჩვენი აზრით, სწორედ სიკეთეზე წერის დროს მისაღებმა სიამოვნებამ დასვა ვაჟა-ფშაველა „შვლის ნუკრზე“ საფიქრელად და ამის შემდეგ მივიღეთ კიდევ ამ სიამოვნების შესანიშნავი მხატვრული ხორცშესხმა „შვლის ნუკრის ნაამბობი“. „ოჰ, ადამიანო! რატომ არ გებრალეები მე პატარა, რატომ არ მაძლევ თავისუფლებას, რომ გულდასვენებულმა თავისუფლად ვიარო, ვთელო მწვანე ბალახი, გადავდგე სერზე და დავსტკებ საღამოს ნიავის სიოთი?!“ (ვაჟა-ფშაველა, 1964, გვ. 14). ნუკრის სიტყვებში ადამიანის სისასტიკის გამომხატველ წუხილთან ერთად ყურადღება მივაქციოთ მის არანაკლებ გაცეხას ამ ფაქტით.

მისთვის იმდენად ბუნებრივია პატარასა და სუსტის სიბრალული, რომ ვერ დაუჭერებია, თუ ადამიანს ამის გაგება არ შეუძლია. პატარა ნუკრს არ ესმის, რატომ არ უნდა ენდოს ტყეში შემთხვევით გამოჩენილი ბავშვიანი ქალის მისი მისამართით ნათქვამ ტყბილ სიტყვას, რატომ უნდა დაემალოს მას? იმასაც ვერ გაიფიქრებდა შვლის ნუკრი, რომ დედამისს, რომელიც წინა დღით მის ნუგეშს წარმოადგენდა, მეორე დღეს სამუდამოდ დაკარგავდა და მონადირე იმ ძუძუებზე, რომელიც პაწია ნუკრს ასე უყვარდა, ხანჯალს დაუსვამდა. ნათქვამიდან ჩანს, რომ შვლის ნუკრის სიკეთე აბსოლუტურია, იგი იმდენად დიდია და ყოვლისმომცველი, რომ გულუბრყვილობამდეც კი მიდის, მაგრამ სწორედ ამაშია, ვაჟს აზრით, ის სიკეთე, რომლის იქით მისი მატარებლის არსებაში ბოროტებისათვის ადგილი აღარ არის. შვლის ნუკრმა თავის გულში არ შეუშვა ბოროტება, მაგრამ იგი მის ირგვლივ მაინც დარჩა. მიტომაა, რომ ეს პატარა არსება სულ შეშინებულია, კანკალებს და ყოველდღე სიკვდილს ელის. ვაჟა-ფშაველამ იცის, რომ შვლის ნუკრი დიდხანს ვერ იცოცხლებს, მას ადრე თუ გვიან ადამიანი მოკლავს, ან მტაცებელი შეჭამს, მაგრამ ეს არაა მწერლისათვის მთავარი. მისთვის ამაზე გაცილებით მნიშვნელოვანი თავად შვლის ნუკრის სუფთა და შეურყვანელი არსებობაა ამ ძალადობითა და სიავით სავსე სამყაროში.

ტიციან ტაბიძე „შვლის ნუკრის ნამბობის“ შესახებ წერს: „როცა ათავებს მკითხველი ამ მოთხრობას, გულში ჩაწყდება სიმი და შეუძლებელია არ ადუღდეს ამ საწყალი პირუტყვის ტანჯვით“ (ტ. ტაბიძე, 1966, გვ. 26). ნათქვამს ჩვენ მხოლოდ იმას დაუშვამტებთ, რომ ვაჟს ამ შედეგის გამცნობელის გულში გამწყდარი სიმი გამრთვლებას ითხოვს და ამისათვის მას მხოლოდ ერთადერთ გზას უტოვებს: თუ მთლიანად არა, ოდნავ მაინც დაემსგავსოს სიწმინდით შვლის ნუკრს. სწორედ ეს მიგვაჩნია ჩვენ „შვლის ნუკრის ნამბობის“ მთავარ თავისებურებად.

უნდა ითქვას, რომ ვაჟსთან სიკეთე არაა ჩეულებრივი სიკეთე, რომელსაც ადამიანი თავის გულში ატარებს, ის ბევრად ღრმა, ამოუცნობია და დღესაც კი გულწრფელ გაცემას იწვევს.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ვაჟა-ფშაველა, 1979 - ვაჟა-ფშაველა, თხზულებები ორ ტომად, ტ. 1, თბ., 1979.
 ვაჟა-ფშაველა, 1964 - ვაჟა-ფშაველა, თხზულებათა სრული კრებული, ათ ტომად, ტ. 5, თბ., 1964.
 რ. თვარაძე, 1985 - რ. თვარაძე, თხუთმეტსაუკუნოვანი მწერლობა, თბ., 1985.
 თ. კუკავა, 1985 - თ. კუკავა, ესთეტიკა, თბ., 1985.
 საფუძვლები, 1995 - ლიტერატურის თეორიის საფუძვლები, თბ., 1995.
 ტ. ტაბიძე, 1966 - ტ. ტაბიძე, თხზულებანი სამ ტომად, ტ. 2, თბ., 1966.
 ლ. ტოლსტოი, 1912 - ლ. ტოლსტოი, თხზულებათა კრებული, მე-2 სერია, ტ. 16, მოსკოვი, 1912.
 რ. შტაინერი, 1996 - რ. შტაინერი, თეოსოფია, პითაგორა, თბ., 1996.

ლუიზა ხაჭავაძე

ლიტურგიკული ხატები ზვიად გამსახურდიას პოეზიაში

„თუ გინდა ერი ან ადამიანი გახრწნა და გადააგვარო, მას არა მხოლოდ უნდა დაავიწყო წარსული, არამედ უნდა გაუყალბო კიდევ იგი. თავისი ჭეშმარიტი გმირები ბოროტმოქმედებად და უნიათო კაცუნებად უნდა დაუსახო, მედროვენი და მოღალატენი კი გმირებად“ — ბრძანებდა ზვიად გამსახურდია (ზ. გამსახურდია, 1999).

სამწუხაროდ, დღევანდელი ქართული საზოგადოებისათვის, მათ შორის მართლმორწმუნე მრევლისათვის, ნაკლებადაა ცნობილი ზვიად გამსახურდიას დამოკიდებულება ჭეშმარიტი მართლმადიდებელი სარწმუნოებისადმი. მან არა მარტო სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვების გზა დაუსახა ქართველ ერს, არამედ აღუდგინა რელიგიური ცნობიერება და შთაუთხა მებრძოლი ქრისტიანობის სული.

რელიგიური თვალსაზრისით მისი შემოქმედება და ცხოვრების გზა ერთმანეთის თანმდევია.

შეიძლება ითქვას, რომ დავით გურამიშვილის შემდეგ ქართული ლირიკის საგანძურში თითქმის არ მოიპოვება ქრისტიანულ-ბიბლიური თემატიკის ისეთი შთაბეჭდავი ვარიაციები, როგორც ეს ზვიად გამსახურდიას პოეზიაში გვხვდება.

მისი შემოქმედება მართლმადიდებლური სულითაა გაჟღენთილი. იგი ქმნის ახალ პოეტურ ფრაზებს, რომელიც უფრო გამუსიკებული ლიტურგიკაა, ვიდრე უბრალოდ პოეზია. მაშინ, როცა მისი თანამედროვეები რელიგიის ხსენებასაც ერიდებოდნენ, იგი წერს პოეტურ ლოცვებს წმიდა გიორგისადმი, წმიდა ნინოსადმი, სავდარბელს ერისადმი:

„წმიდაო გიორგი, დიდების მხედარო,
ვეუმჯერ შენს ხატებას და სული მხნედ არის,
შემუსრე უწმინდურ დრაკონთა ორგია,
იხსენი სამკვიდრო შენი, გეორგია!..“

„ნათლის ანგელოსს ჰგავდი, როს წარმართთ დაგვიზავდი...
დედავ და ემბაზო ჩვენო, ნინო, ქართლს ბნელისა მთენო,
უკვდავო სიკვილსა შინა, მარად გვიძლოდე წინა!“

„უფალო, გვედრი, დაიფარე მამული ჩემი,
შენი წილხვდომილი, კვართმომადლებული,
მარად სხივოსანთა უკვდავი თემი,
სადაც წარმოგზავნე ბარძიმი ქებული
და ოქროს საწმისის მადლი მზიური
აღმოაცისკროვნე, ვით წყარო ცხოველი,

რათა ზიარებით აღზევდეს ყოველი...

შენი ბარძიშია ტურფა ივერია,

მისი განმართლება შენს ცაზე სწერია,

შენთანა დაფლული, ოთხი დღისა მკვდარი,

ქრისტე, აღადგინე და მოეც ჭვარი,

ცათა დიდება ხარ და თემთა მთენი,

უფალო, აკურთხე სამკვიდრო შენი!“ (ზ. გამსახურდია, 1989).

აქ უთუოდ “ერზე ლოცვა“ გაგვახსენდება. შდრ.: “აცხოვნე, უფალო, ერი შენი და აკურთხე სამკვიდრებელი შენი“.

წერს ლექსებს სათაურით: პროსკომიდია, აღდგომა, მელქისედეკი - მეფე სალიმისა, ბეთანია, უძღვები შვილი (ეს უკანასკნელი ბიბლიური სიუჟეტის მისეული პოეტური ვარიანტია)...

ზ. გამსახურდია არა მარტო პოეტურ ლოცვებს უძღვნის სათაყვანებელ წმინდანებს, არამედ საღვთო ლიტურგიასაც პოეტურ სახეს აძლევს. მისი ლექსი “ნათლისღება“ ამის დასტურია.

ნათლისღების ტიპიკონში ვკითხულობთ: “რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ გიღებიეს და ქრისტე შეგიმოსიეს, ალილუია“. ამავე დროს მღვდელი მოსანათლს ფეხებსა და ყურებზე სცხებს მირონს სიტყვებით: “სღვად გზასა სიმართლისასა, სმენად სარწმუნოებისა“.

ახლა ზვიადს მოვუსმინოთ:

“ზელთა შენთა შემქმნეს და დამბადეს მე,

დღემ განგინათლა არყოფნის ღამე,

ცა იხილავს თვალთა შენთა ახელილთა სულიწმინდის სახელითა.

სღვად გზასა სიმართლისასა, სმენად სარწმუნოებისა, იცხე მირონი,

გულს შთაიბეჭდე სიტყვანი სათნოებისა არ საძვირონი,

რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ გიღებიეს,

სული შენი უქრობ კვლავტრად ჰგიეს,

უკვდავებად აღიმსთე და შეიმოსე ქრისტე!“ (ზ. გამსახურდია, 1989).

საღმრთო ლიტურგიის მისტერია იგრძნობა ლექსში “სონეტი მანანას“.

წირვისას მღვდელი ჭერ საკმევლს კანკელში ჩასვენებულ ხატებს უკმევს,

შემდეგ მრევლს და საკურთხეველში დაბრუნებული ადებს აღსავლის კარს.

წიგნში “წესი და განმარტება საღმრთო ლიტურგიისა“ (1993) ვკითხულობთ:

“ამ დროს შუა ტაძარში მყოფნი გულში უნდა ამბობდნენ: “წარემართენ ლოცვა ჩემი ვითარცა საკმეველი შენ წინაშე“. ეს რიტუალი ლექსში ასე ეღერს:

“გამართე მზერა, მოიმარჯვე იმედის ფარი,

გრძნობათა შენთა საკმეველი უკმეი ხატებს,

დაროს დიდებით განიხვნება აღსავლის კარი,

შეიწირავენ ლოცვას შენსას მოანდამატეს...“ (ზ. გამსახურდია, 1989).

რაც შეეხება ლექსს “მამა“, იგი უთუოდ მაცხოვრის გეთსემანის ბაღში აღვლენილ ლოცვას მოგვაგონებს: „მამაო ჩემო, უკუეთუ შესაძლებელ არს, თანა-წარმხედინ ჩემგან სასუმელი ესე; ხოლო არა ვითარ მე მნებაეს, არამედ ვითარცა შენ“ (მათე, 26,29). აქ ლირიკული პერსონაჟი ახალ შინაგან სიცოცხლეს ანიჭებს ბიბლიურ ეპიზოდებს და დამოუკიდებლად აგრძელებს თავის არსებობას. ამასთანავე, ლექსი ისეთი ღრმა შინაგანი სევდით არის აღსავსე, როგორსაც მოსალოდნელი ვანსაცდელის ხილვა აღძრავს ხოლმე ადამიანში:

„თვალნი ყოველთანი შენდამი ესვენ,
 უფალო, ამაცდინე სასუმელი ესე.
 მამა ხარ ყოველთა, ძეთათვის მზრუნველი,
 უფალო, ამაცდინე ესე სასუმელი.
 ნუ ჩემი იყოფინ, არამედ შენი,
 შენ თავად ნება ხარ, სიმართლის მჩენი,
 ხამს მოყვასისათვის სიმძიმე ვითვისო,
 გვედრი შემიწყალე, ძეო დავითისო!“ (ზ. გამსახურდია, 1989).

ეს არის სულისშემძვრელი ხილვა და ბედისწერის წინასწარი განჭვრეტა, სიკვდილის ცხადი და ხელშესახები შეგრძნება. ეს შეგრძნებები ზშირია მის პოეზიაში. მაგ., ტერენტი გრანელისადმი მიძღვნილი ლექსის ქვეთავში „ეპიტაფია“ ვკითხულობთ:

„ჭვრეტ საღამოს - ნიშბიანს, დანისლულს,
 ო, რაგვარად ეუცხოვა ტანი სულს...
 შენკენ მომაქანებს ფიქრის ჩქარი წვა მე,
 რარიგ მეუცხოვა საკუთარი გვამი...
 ვლუმვარ და არა აქვს ძალა ჩემს სტრიქონებს,
 ბინდიან ფიქრებში ქარი თუ მიგონებს...
 რარიგ ვეუცხოვე სამყაროს ცივ დენას,
 ნექტარიც წავილე და შხამიც იმდენი...
 რარიგ ვეუცხოვე მიწის გაშლილ მკლავებს,
 დასცქერის გოლგოთა გაძარცვულ საფლავებს...“ (ზ. გამსახურდია, 1989).

ზ. გამსახურდია თვით თარგმნის დროსაც სათარგმნ ობიექტად იღებს ქრისტიანულ სულთან ახლოს მდგომ მწერლებს, წმინდანებს, მათ ცხოვრებასა და შემოქმედებას.

სათარგმნ მასალასთან სულიერი კავშირის გამოვლინების ერთ-ერთ ნიმუშად შეიძლება ჩავთვალოთ მის მიერ ნათარგმნი მართლმადიდებლობის დიდი მამების - ათანასე დიდის, გრიგოლ ნოსელის, იოანე დამასკელის, გრიგოლ ღვთისმეტყველისა და სხვათა ნაშრომები.

თუმცა უნდა ითქვას მისი საოცრად ფაქიზი დამოკიდებულება გრიგოლ ღვთისმეტყველისადმი. ამ წმინდანის ცხოვრება და ტკივილები, ეტყობა, განსაკუთრებით ახლოს იყო ზ. გამსახურდიას სულთან. სამშობლოდან გაძევებული, დევნულებაში მყოფი წმინდანის სულიერ განცდებში იგი თითქოს თავის მომავალ ბედისწერას ხედავს:

„...ჩემი ახლობლები საფლავებში განისვენებენ. მხოლოდ სამშობლოდა დამრჩა, მაგრამ ბოროტმა დემონმა ჩემზე სიძულვილის შავი ტალღები აღმართა და იქიდანაც გამაძევა; ახლა მე მარტოხელა მგზავრი ვარ, ქრისტე, მეუფეო! შენა ხარ ჩემი სამშობლო, ჩემი სიმტკიცე და ჩემი ნეტარება. შენ ყველაფერი ხარ ჩემთვის! ნეტავ მეღირსოს, ღმერთო, რომ მრავალი ტანჯვისა და მწუხარების საზღაურად განსვენება ვპოვო შენში!“ (ზ. გამსახურდია, 1994).

ბოლოს ისევ ზვიად გამსახურდიას დავესესხებით: „ქრისტიანული იდეალი გადაწყვეტ ფაქტორს წარმოადგენს საზოგადოების ზნეობრივ ჩამოყალიბებაში, მხოლოდ მას შეუძლია თანამედროვე ადამიანი დეგრადაციისგან იხსნას, ამიტომაც ჩემს ხალხში ამ იდეალთა აღორძინება ცხოვრების მიზნად დავისახე, აი რა არის ჩემი ბრძოლის არსი!“ (ზ. გამსახურდია, 1999).

შეიძლება ვთქვათ, რომ ამ სიტყვათა ქვეშარითება ყველაზე უკეთ წარმოჩინდა მის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში. იგი თავისი პოეზიით, საქმითა

და სიტყვით მარად უფლის საკურთხეველის წინაშე მდგომი მლოცველი იყო. მან შეძლო ათეიზმის ხანაში ტაძრებში მინავლებული საღვთო ლიტურგია პოეტური სიტყვით გაეჟღერებინა ქართულ საზოგადოებაში.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ახალი აღთქუმაჲ, 2003 - ახალი აღთქუმაჲ, გიორგი და ექვთიმე მთაწმიდელების თარგმანთა გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 2003.
 ზ. გამსახურდია, 1989 - ზ. გამსახურდია, მთვარის ნიშნობა, თბ., 1989.
 ზ. გამსახურდია, 1990 - ზ. გამსახურდია, წერილები და ესსეები, თბ., 1990.
 ზ. გამსახურდია, 1994 - ზ. გამსახურდია, რჩეული თარგმანები, თბ., 1994.
 ზ. გამსახურდია, 1995 - ზ. გამსახურდია, დილემა კაცობრიობის წინაშე, თბ., 1995.
 ზ. გამსახურდია, 1999 - ზ. გამსახურდია, მართლმადიდებლობის შესახებ, თბ., 1999.
 წესი და განმარტება საღვთო ლიტურგიისა, თბ., 1993.

LUIZA KHACHAPURIDZE

LITURGICAL IMAGES IN ZVIAD GAMSAKHURDIA'S POEMS

In the treasury of the Georgian lyrics, since David Guramishvili, one can hardly find such impressive variations of Christain-Bible themes as in Zviad Gamsakhurdia's poems.

The author's literary works are completely imbued with Orthodox Christian spirit. He creates poetic phrases which are rather musicalization of liturgics than a mere poetry. When his contemporary poets turned down even to mention 'religion', he composed poetic prayers: "To Saint George", "To Saint Nino", "Supplications for the Nation", ..Also other poems as: **Proscomidia**, "The Resurrection," "Melkisedek - King of Salem", "Bethany", "The Lost Son"(this is a Z.Gamsakhurdia's poetic version of the Gospel plot)...

Zviad Gamsakhurdia's works are dedications of poetic prayers not only to the saints, but also he gives poetic forms to Divine Liturgy. "The poem "Baptism" which follows the *Typicon* confirms my observations.

When picking up the works of the overseas authors for translation Z.Gamsakhurdia gave preference to those writers who were close to the themes of Christianity, also he translated works of saints, their life-stories and creations.

With his poetic works, actions and words Zviad Gamsakhurdia was a prayer before the altar of the God. In the epoch of the atheism where the Divine Liturgy was waning in the churches, Zviad Gamsakhurdia managed to bring it to the Georgian public in the form of poetry.

რამაზ ნაჭავჭავაძე

აბრაკადაბრები ქართულ შელოცვებში

(აწსუ ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მასალების მიხედვით)

შელოცვა ზებირსიტყვიერების ერთ-ერთი უძველესი, საყოველთაოდ გავრცელებული და მასალებით მდიდარი ჟანრია. შელოცვა თავდაპირველად მოქმედებით სრულდებოდა, შრომასთან იყო დაკავშირებული. მოქმედებას თანდათან სიტყვა დაუკავშირდა, მოქმედების მაგია შეცვალა სიტყვის მაგიამ, სიტყვის შესახებ მაგიური ძალის წარმოდგენამ. „სიტყვა გახდა საშუალება მაგიური ზემოქმედებისა“ (ი. გაგულაშვილი, 1986, გვ. 136). ენისა და აზროვნების მაგიური ძალის გამო ადამიანმა უსულო საგნებიც კი სულიერად წარმოადგინა, ირწმუნა მათზე სიტყვიერი ზემოქმედების შესაძლებლობა. ჩამოყალიბდა მაგიური გამოთქმები, სიმბოლოები, შელოცვები და მათდამი რწმენა. შელოცვები იქმნებოდა და იქმნება ხანგრძლივი დროის განმავლობაში სხვადასხვა ხალხებში. შელოცვების მრავალსახეობა თავს იჩენს ქართველ საზოგადოებაში, ქართველ ხალხში.

არაიშვიათად გვხვდება შელოცვის გაურკვეველად, ხმადაბლა, ჩიფჩიფითა და ბუტბუტით წარმოთქმის, იშვიათად - ნაწერის წაკითხვის შემთხვევები. შედარებით გარკვევით წარმოითქმება შელოცვის დასაწყისი და დასასრული - მაგიური ძალისადმი მიმართვა. შედარებით გაურკვეველად წარმოითქმება შელოცვის შუა ნაწილი - „სიტყვის საიდუმლოებას“ იცავდნენ მეტი შთაგონებისა და ფსიქიკური ზემოქმედების მიზნით.

შელოცვა მოქმედებისაგან მთლიანად მაინც ვერ განთავისუფლდა. ადამიანის, მოსავლის, ცხოველის, ფრინველისა თუ სხვა სახის სამკურნალო შელოცვას ხშირად მოქმედებაც თან ახლდა. მით უფრო სამკურნალო შელოცვების წარმოთქმასთან ერთად ხალხური მედიცინით აპრობირებულ წამლებს - ბალახებს, მინერალურ წყლებს, თაფლს, ქონეულსა და სხვა საგნებსაც იყენებდნენ ან მიმართავდნენ ხალხურ ჭირურგაის. ყოველივე ეს კარგ შედეგს იძლეოდა და მას შელოცვის ძალას მიაწერდნენ.

შელოცველი, ანუ ბატონებში „მიღებული“, ქალები ხშირად შელოცვების დროს გაუგებარ სიტყვებსა და გამოთქმებს იყენებდნენ. ასეთი სიტყვები და გამოთქმები შელოცვებს მაგიური რწმენისა და ძალის მნიშვნელობას ანიჭებდა. შემლოცველი თუ „გამომლოცველი“ ქალები (არცთუ იშვიათად მამაკაციც გვხვდებოდა) გაუგებარ სიტყვებს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ, თითქოსდა დარწმუნებულები იყვნენ, რომ ასეთი სიტყვები და გამოთქმები კურნავდნენ ავადმყოფს.

„აბრაკადაბრების - გაუგებარ სიტყვათა და ფრაზების გამოყენება ქართულ შელოცვებშიც გვხვდება. ეს შელოცვას თითქოს მაგიური რწმენის მნიშვნელობას ანიჭებს. ფიქრობდნენ: რაც უფრო გაუგებარია ტექსტი, მით უფრო მეტი ზემოქმედების ძალა გააჩნია მას“ (ი. გაგულაშვილი, 1986, გვ. 137)

აბრაკადაბრები - ეს სიტყვა პირამიდების მსგავსად საუკუნეებს ზემოდან დასცქერის. ძალიან დიდი ხანია ცდილობენ მისი ზუსტი ეტიმოლოგიის დადგენას, მით უფრო იტოტება, ერთმანეთში იხლართება და მთელი სიცხადით წარმოგვიდგება თვალწინ გარდასული ეპოქების მივიწყებული ენები. ეს სიტყვა

ლაიტმოტივივით გასდევს ქრისტესშემდგომ ოც საუკუნეს. დღემდე უცნობია, თუ რომელ ენაში და რომელ ხალხში იშვა ეს საოცარი სიტყვა პირველად. ამასთან დაკავშირებით სიტყვის წარმოშობის ვერსიები ორ ნაწილად შეიძლება დაიყოს: პირველი ნაწილი ეს არის ის, რაც დანამდვილებით ცნობილია ამ სიტყვაზე, მეორე ნაწილში კი ის ვერსიები იყრის თავს, სადაც გამოცნობისა და ზოგჯერ მკითხაობის დონეზე სიტყვის გასაშიფრად ლინგვისტები ლოგიკას, მკვდარ ენებს და ინტუიციას იყენებენ.

ერთ-ერთი უადრესი ისტორიული წერილობითი წყარო, სადაც ეს სიტყვა თავისი იდუმალი რაობით წარდგა კაცობრიობის წინაშე, ძველი რომაელი იმპერატორის კარაკალს პირადი ექიმის, კვანტუს სერენუს სამონიკუსის ნაშრომია მკურნალობის შესახებ (*De medicina praecepta*). ამ წიგნში, რომელიც 1115 ჰეგზამეტრისგან შედგება, თავმოყრილია ყველა ის პოპულარული რეცეპტი, რომელიც ამა თუ იმ დაავადების წინააღმდეგ გამოიყენებოდა მესამე საუკუნის იტალიაში.

ამაზე ადრეული წერილობითი წყარო არ მოიპოვება. თუმცა მეცნიერთა ერთი ნაწილი გამოთქვამს ვარაუდს, რომ სიტყვის ფესვები არამეულში და ივრითში უნდა ვეძებოთ. ერთი მხრივ, ეს სიტყვა ბუსტროფედონია (იკითხება ჯერ მარცხნიდან მარჯვნივ და შემდეგ პირიქით) და ივრითზე იშიფრება, როგორც „არბა“ (ოთხი) „დაკ“ (დამსხვრევა, განადგურება) „არბა“ (ოთხი), რომელიც უკუ წაკითხვით „აბრაკადაბრა“ გვაძლევს. ოთხის მიერ ოთხის განადგურება კი სიმბოლურად იაშვეს მიერ (რომლის სახელიც ოთხი ასოსგან შედგება ივრითში) ოთხი ელემენტის განადგურებას ნიშნავს. მეორე ვერსიით, არამეულ ენაზე „ავრაჰ კადაბრა“ ნიშნავს: „შეეჭმნი იმდაგვარს, როგორსაც წარმოვთქვამ“ (<http://linguistwiss.com./2008/II/05/abracadabra>).

შუა საუკუნეებში, როდესაც ევროპაში სრული სიბნელე ჩამოწვა, რა თქმა უნდა, ყველას დაავიწდა არამეულიც, ივრითიც და, მათ შორის, ლათინურიც ლამის დავიწყებას მიეცა! შესაბამისად, სიტყვამ მხოლოდ მისტიურ-ეზოთერული იერი შეინარჩუნა, სრულიად დაკარგა შინაარსი და უაზრო ბგერების კომბინაციად იქცა, რომელსაც შელოცვის დროს იყენებდნენ. მას ქრისტიანულმა სამყარომ სატანური იარაღი მიაკრა და სიტყვაც განდევნილ იქნა ვაშინერსი სიტყვების ბნელ ლექსიკონში.

როგორც ჩანს, ამ სიტყვას მრავალი ენა იჩემებს, მაგრამ ჯერჯერობით მას მშობელი კვლავაც არ გამოსჩენია, თუმცა XIX-XX საუკუნეებში თავად ეს განდა იმ დაუსრულებელი აბდაუბდა მოტივებისა თუ სიუჟეტების შთამაგონებელი წყარო, რასაც დღეს ბოლო არ უჩანს და განსაკუთრებით კი დიდი დატვირთვით იხმარება შელოცვებში (<http://linguistwiss.com./2008/II/05/abracadabra>).

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტში დაცული მასალების მიხედვით, გაუგებარ სიტყვათა კომბინაციები მეტწილად გვხვდება შელოცვის დასაწყისში, ზოგჯერ უშუალოდ ტექსტში და იშვიათად დასასრულს. წარმოვადგენთ სათანადო ნიმუშებს:

ა) აბრაკადაბრები შელოცვის დასაწყისში

ნათვალების ლოცვა:

„ასალა, მასალა, შავი ჭირი სანსალა. ასკილი ბაძგარა მის სულს, მის გულს. მისი სუას, მისი ჭამოს, ჩუენ ჯვარი დაქვეწეროს...“ (მთქმელი: თამარა მერკვილაძე-კუბლაშვილი, სოფ. ორპირი).

თვალის ლოცვა:

“აღისასა, მალისასა, შეულოცავ თვალისასა, ავი თვალისა, ავი სულისას, შინაურისა, გარეულისა, თვალშავია, თვალჭრელია, კოჭლია... (მთქმელი: თამარა მერკვილაძე-კუბლაშვილი, სოფ. ორპირი).

ზოკის ლოცვა:

1. “აჩუნჩალა, მაჩუნჩალა, კარსა მელორისას, მელორემ უთხრა: სად მიხვალ? ქრისტე ღმერთის შეშაზე. მას დოუკლავს ხარი და ძროხა, მეც არ ვიციო, იმას არ უწიო, შეხვიდოდი ღორის ყბაში, აჩხივებდი, აკივებდი, შემოხვიდოდი ფატივით” (მთქმელი: ვერიჩკა უკლება-გიორგაძე, სოფ. ჭვარისა).

თიაქარის ლოცვა:

“სამჯერ: სახელითა ხვითთა, მამითა, ძითა, სულითა წმინდითა, ენითა. ენენია, მენენია, დანა სამართებელია, ძალდი მყავდა, გავუშვი, ზემო მთაში აუშვი, შე ურჯულო თიაქარო, ავატყოფი აუშვი. არგე ღმერთო, ბრძანება შენი, დალოცვა ჩემი! (მთქმელი: ნინა სილაგაძე-ხუეძე, სოფ. ნაბოსლები).

ბ) აბრაკადაბრები შელოცვის შიგნით

ნათვალების ლოცვა:

“აღისასა, მალისასა, შენ გილოცავ თვალისასა, შინაურისასა, გარეულისასა, ყოველი ავი თვალისასა! გასკტა შავი კდე, შიგ გამოვიდა შავი ქალი, შავი კაცი თავის საიარალობოთ, გადააბიჯა ღობეზე, ის მეიშალა ღონეზე, გავიდა სიპზე, გასკდა ჭიპზე, არული, არული, არული კუდიანებს! მისი სვას, მისი ჭამოს, ჩვენსას ჭვარი დაგვიწეროს. ეკალი-ბაძგარა მის სულის, მის გულს, რამაც სულმა ავი გულით შექვხედოს და შემოგვხედოს. მის სულს, მის გულს ნევსები და მახათები” (მთქმელი: ვერიჩკა უკლება, სოფ. ჭვარისა).

თვალის ლოცვა:

“სახელითა ხვითთა, მამითა, ძითა, სულითა წმინდითა! აღისასა, მალისასა, მე ვულოცავ თვალისასა, კუთხისასა, მეზობლისას, ქალისას, კაცისას, შინაურისასა და გარეულისასა! გასკტა წითელი კტე, გამოის წითელი ქალი და კაცი, გასკტა თეთრი კტე, გამოის თეთრი ქალი და კაცი, გასკტა შავი კტე, გამოის შავი ქალი და კაცი... აქჭრი ანითა, ბანითა, ანითა, ბანითა ანითა, ბანითა, შავტარიანი დანითა, ნაუახითა და ხმალითა. ჩავადგამ ქვაბსა იარვალისასა, ცეცხსა. მუჟუმთოვ წუნწუფისა და კრიახისასა; გავჭკრავ ბარსა და ნიჩაფსა, გავატნევ ქარსა და ნიავსა...” (მთქმელი: ნინა გელაძე-ლომთაძე, სოფ. ჭონია).

“სამი ძმები სამებითა ძალითა შევიყარეთ, წვევდით სანადიროთ, ვიპოვეთ აროჟი, მაროჟი, ქრისტე... ახლა ამ წყეულმა გეიგონა: “არა, არაჟ, მარაჟ...” (მთქმელი: ნანი გაბრიაძე-ბოგვერაძე, სოფ. ცუცხვათი).

“აღისასა, მალისასა, მე გილოცავ თვალისასა, გილოცავ თვალისასა, შინაურისასა, გარეულისასა, თვალჭრელისას, თვალთბოროტისასა, მანჩხისას, ჭვარი გიწერია ამ დლიდან, ბებრიდან, ახალგაზდიდან, გათხოვილიდან, გასათხოვრიდან, ჟვარი დაქწეროს ყოველმა ავმა თვალმა, ავმა სულმა, ანსალი, სანსალა, ანსალი, სანსალა, ანსალი, სანსალა, შავია ჭირი სანსალა, შენი ავი თვალით შემომხედავს ჭვარი გიწერია ავი სულისაგან, ავი თვალისაგან, გაქრით, განიავდით! (მთქმელი: აგრაფინა კირკიტაძე-ჩხიკვაძე, სოფ. ორპირი).

ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მასალებსა და გამოქვეყნებულ ლიტერატურაში გაურკვეველი შინაარსის მქონე სიტყვები და გამოთქმები ძირითადად გამოყენებულია გათვალისწინებული შელოცვებში.

გ) აბრაკადაბრები შელოცვის დასასრულს
თვალის ლოცვა:

“აღისასა, მალისასა, შეულოცავ თვალისასა, ავი თვალისა, ავი სულისას,
შინოურია, გარეულია, თვალშავია, თვალჭრელია, კოჭლია...”

აღისასა, მალის, ვულოცავ თვალისას, კოჭლი, ბრუციანისასა, შურიანი
გულო, ავო სულო, დაქწვავ ცეცხლით და დაგფერფლავ შურიანო გულო, ავო
სულო, აავო გულო, დაქწვავ ცეცხლითა, დაქფერფლავ. ჩამოშორდი, თვალთა
მთვალავო, მხართა მხარგავო, თქვენ მუცელს შეეყარეთ, იმას გამეყარეთ,
ვინცხას, ვონცხას შეეყარეთ...

შამი ძმები სამებითა ძალითა შევიყარენით, წვევდით სანადიროთ, ვიპოვეთ
აროჟი, მაროჟი, აროჟი, მაროჟი, აროჟი, მაროჟი, ქრისტე... ახლა ამ
წყეულმა გეიგონა: “არა! არაჟ, მაროჟ, არაჟ, მაროჟ, არაჟ, მაროჟ!
ზარგე ლოცვა ჩემი!” (მთქმელი: ნანი გაბრიაძე-ბოგვერაძე, სოფ. ცუცხვათი).

წყლისას ლოცვა:

“სახელი სახელითა ხვითა, მამითა, სულითა და წმინდითა. ანი იყო,
ბანი იყო, ნავითა, შუა ქალი იყო, ადი, ქალო, მომიტანე კალამი და კალმისძირი.
წავალ ზეცას, ვკითხავ დედას. წამოვალ, წამევიკრიფავ ეკლისა ძეწარს. აკარახი,
მაკარახი, აკარახი, მაკარახი, აკარახი, მაკარახი, გოჭის კული კაკარახი.
წყლისაო, რას ჩამოსულხარ წყალისა პირსა, საბარცხალო მზისაო, ოუსვი და
დოუსვი, გეიპარა წყლისაო! ღმერთო, ლოცვა ჩემი არგე, ბრძანებაა შენი!”
(მთქმელი: ელისაბედ ჩიტიძე-ლომთაძე, სოფ. ორპირი).

დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტის მასალებში დაცულია
ისეთი ტიპის შელოცვები, რომლებშიც გვხვდება გაუგებარ სიტყვათა
კომბინაციები: “შტამა, შტუმა, შტუმფურცელსა... ბაუშაი, ელეჟ-მეჯელ...”

ხოკის ლოცვა:

“აჩუნჩალა, მანჩუნჩალა, კარსა მელორიასა, მელორემ უთხრა: სად მიხვალ?
ქრისტე ღმერთის შეშაზე. მას დოუკლავს ხარი და ძროხა. მეც არ მიწიო, იმას
არ უწიო, შეხვდი დიდი ღორის ყბაში, აჩხივებდი, აკივებდი, შემოხვიდოდი
ფატივით, შტამა, შტუმა, შტუმფურცელსა...” (მთქმელი: ვერიკა უკლება-
გიორგაძე, სოფ. ჭვარისა).

თიაქარის ლოცვა:

სახელითა ხვითა, მათა, ძითა, სულითა წმინდითა, ენითა. ენენია-
მენენია, დანა სამართებელია. ძალდი მყავდა, გაუშვი, ზემო მთაში აუშვი. შე
ურჯულო თიაქარო, ავატყოფი აუშვი. ზეჟ ღმერთო, ბრძანება შენი და
ლოცვა ჩემი. ბაუშაი, ელეჟ-მეჯელ... (მთქმელი: ნინა სილაგაძე-ხუჭაძე, სოფ.
ნაბოსლევი).

გაუგებარ სიტყვათა ერთი ნაწილი ქართულში წარმომავლობით უცხო
- ძირითადად თურქული, არაბული, სპარსული, ბერძნული, ლათინური...
სიტყვების შემოტანის, მათი შელოცვებში ხმარებისა და დროთა განმავლობაში
მნიშვნელობის დაკარგვასთან ერთად ტრანსფორმაციის პროცესის გავლის
შემდგომ მიღებულ აბრადაკრების ჯგუფს უნდა მივაკუთვნოთ. მაგრამ აქვე
უნდა შევნიშნოთ, რომ ზოგიერთი გაუგებარი სიტყვის ამჟამინდელი ფორმა
ძალზე ჩამოჰგავს რომელიმე (განსაკუთრებით აღმოსავლურ) ენაში არსებულ
სიტყვას ან შესიტყვებას.

დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მასალების
მიხედვით შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ რიგი აბრაკადაბრებისა ქართულ

საფუძველზე წარმოშობილი ჩანს და ისინი ძირითადად სიტყვის ან სიტყვათა ჯგუფის ვარიანტების შედეგს წარმოადგენს. საკმაოდ დაიძებნება “აღისასა, მალისასა” ან “ანი იძრა, ბანი იძრა” ტიპის აბრაკადაბრები. მაგალითად:

ნათვალების შელოცვა

1. “აღისასა, მალისასა, მე გილოცავ თვალისასა, შინოურისა, გარეგანისასა, ბოვმისასა, კაცისასა, ქალისა. გასკტა შავი კტე, გამევიდა შავი კაცი, შავათ შეიარაღებული: “სა მიხვალ, შავო? მივალ ამ ადამიანის გასათვალავათა! არა!, მამაძემ და წმიდამ არ გაგიშვებ მის გასათვალავათ (მთქმელი: თამარ მამრიკიშვილი-დოლონაძე, სოფ. კოკა).”

2. “აღისასა, მალისასა, მე გილოცავ თვალისასა, შინოურისას, გარეულისას, შავი თვალისას, ჭრელი თვალისას; ქვრივი ქალისას. ყოველი ავი თვალისას. გეიარა ღობეზე, მეიშალა ღონეზეო, გეიარა ფხალი, ჩამოუვარდა ფხარი, გეიარა ბალი, წავარდა მარჯვენა თვალი, გევიდა სიპზე, გასკტა ჭიპზე, რავა უნდა ყოფა, რავა უნდა ჯდომა, შენი ავი თვალით შემხედავს, ავი ტურით შემხედავს, დავჩენავ, ჩავადგამ ქვაფსა ვარვალისასა, ვხარშავ სამა სამოზდახუთ წელიწაცსა, ავკრეფ ბარსა-ნიჩაფსა, გავატნევ ქარსა და ნიავსა. სამას სამოზდახუთო წმინდა გიორგო!, დასწერე ჯვარი, გარააბლე თვალი, არგე, ღმერთო, ლოცვა ჩემი, ბძანება შენი!” (მთქმელი: თამარ დიდბარიძე-დოლონაძე; სოფ. კოკა).

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ნათვალების ლოცვების დასაწისისთვის დამახასიათებელია: “აღისას, მალისასა” ტიპის აბრაკადაბრებით დაწყება.

სულიერის შელოცვა:

1. “ანი დადგა, ბანი დადგა, ხე დადგა, წყალი დადგა, ქვიშა დადგა, უძრავი იძრა, ნაძრავი დადგა, დრომდი და ალომდი, რამაც საქონელმა ეს შეჭამოს მის მუცელში სურვილი იძრა და დადგა, იძრა და დადგა, იძრა და დადგა” (მთქმელი: გუგული კუბლაშვილი-ბაკურაძე, სოფ. ზედა ჭყეპი).

2. “ანი დადგა, ბანი დადგა, დრო დადგა და ჟამი დადგა. დროსა და ალომდი ამ ქალის, ანუ საქონელია მუცელში ნაყოფი დადგა” (მთქმელი: გუგული კუბლაშვილი-ბაკურაძე, სოფ. ზედა ჭყეპი).

აბრაკადაბრების ტრანსფორმაციის პროცესი დღესაც მიმდინარეობს და ჩვეულებრივ გაუგებარ სიტყვათა, ფრაზების რიგში დგანან.

ქართული შელოცვების შესწავლა შესაძლებელია მხოლოდ ეროვნულ ნიადაგზე. მართალია, ცალკეული გაუგებარი სიყვები და ფრაზები, ესე იგი, აბრაკადაბრები, საკმაოდ გვხვდება ქართულ და მათს შორის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტის მასალებში, მაგრამ ასეთი ფრაზებისა თუ სიტყვების რაოდენობა ოდნავადაც ვერ ჩრდილავს თვითმყოფად ქართულ შელოცვებს და მათ სხვადასხვა სახეობებს, რომელსაც ქართველი საზოგადოების გარკვეული ნაწილი აქტიურად იყენებს.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა

ი. გაგულაშვილი, 1986 - ი. გაგულაშვილი, ქართული მაგიური პოეზია, თბ., 1986.

კ. დანელია, ა. ცანავა, 1991 - ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, ტ. II, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, შესავალი, შენიშვნები და გამოკვლევები დაურთეს კ. დანელიამ და ა. ცანავამ, თბ., 1991.

საბჭო - აკადემიის მდივანის მიერ გამოცემული ქართული ლექსების (აქვე ქართულ ლექსების დიდი ლექსების...)

ქ. კინკლაძე, 1966 - ზ. კინკლაძე, ქართული მითალოგი, I, ქუთაისი, 1996.

თ. შიშინაძე, 1994 - თ. შიშინაძე, ქართული ლექსების ლექსების, 1994.

ბ. დავითაძე, 2005 - ბ. დავითაძე, ზ. დავითაძე, ზ. დავითაძე, ქართული ლექსების, 2005.

RAMAZ KHACHAPURDZE

ABRACADABRA IN GEORGIAN SPELLS
 (According to the materials of the Kartvelian Dialectology
 Scientific-research Institute)

Incantation is one of the oldest and commonly acknowledged, and rich with materials, a genre of oral tradition. Compared with other theories the idea that spell giving was initially performed through action and that it was related with labor seems more convincing. The action gradually was furnished with words and eventually, the magic of action was replaced by the magic of the word, admittedly, sustained with the idea that the word possessed the power of magic. "The word became the means of magic influence." In different cultures people have been creating incantations for long period of history and the Georgian incantations among them are distinguished with the variety of types.

Not infrequently are the incantations poorly articulated with low voice mumbling or murmuring. And rarely the performer would read the written text. Usually only the initial and final phrases (address to the magic forces) of the incantations are pronounced distinctly. Middle part of the text was pronounced indistinctly for the preservation of the mystic force of the word making it more inspiring and charged with psychological imposing power.

Abacadabra - mystical jingle charm words and phrases are used in the Georgian incantations providing magic beliefs to the texts. Some specialists think that 'the more the text is unintelligible and obscure the more efficient force it has' (I.Gagulashvili).

According to the materials of the Kartvelian Dialectology Institute (ATSU), combinations of unintelligible words mostly occur in the beginning of the incantation, sometimes in the very middle, and rarely at the final section of the text.

ბია სოფერიძე

აკაკი წერეთლის ლიტერატურულ-კრიტიკული შეხედულებების ზოგიერთი საკითხი

აკაკი წერეთლის მდიდარი და მრავალმხრივი შემოქმედების შესწავლისას დიდი ხანია ყურადღებას იქცევს მისი ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილები. პოეტი არასდროს ერიდებოდა სიმართლის თქმას, კერძო საუბარში იქნებოდა თუ საჯარო გამოსვლისას და, საერთოდ, ისე აეწყო მისი ცხოვრებისა და მხატვრული აზროვნების სტილი, მწვავედ პასუხობდა ყოველგვარ არაადამიანურ, არაქართულ ფაქტსა და მოვლენაზე. თერგდალეულთა თაობიდან იგი ცნობილი იყო როგორც დიდი ესთეტი და მშობლიურ ქვეყანაზე უმწიკლოდ გადაგებული მოღვაწე, ყოველთვის მზად იყო თავისი ხალხის სამსახურისათვის, მაგრამ როგორც კი საჭირო გახდებოდა, კალამს წაუბასრავდა წვერს და მტერი თუ ორგული ვერასდროს უძლებდა მის ირონიულ იუმორს, სატირულ-პასკვილურ შეტევებს.

აკაკიმ, სრულიად ახალგაზრდამ, მაგრამ უკვე მომწიფებული აზროვნებისა და საქვეყნო საქმიანობისათვის მომზადებულმა პოეტმა, არაერთი დარტყმა მიიყენა „ნაბირის მეორე მხარეს დარჩენილ მამებს“; ილიასთან ერთად იგი დაუცხრომლად იბრძოდა საქართველოში ჯანსაღი ეროვნული მსოფლმხედველობის დამკვიდრებისათვის, ყოველთვის ერთ-ერთი პირველი იყო სულიერების აღზევების, ჭეშმარიტი ლიტერატურის, თეატრის, განათლებისა და მაღალი ზნეობრიობის მხარდასაჭერად. მისი კალამი ვერ ეგუებოდა ყალბი ხმის გამოცემას და თუკი ვინმეს შენიშნავდა ფუჭი მოღვაწის ყოყლოჩინობას, ქორივით დააცხრებოდა. ძნელად თუ გაქცევია ვაიკაცობისა და ვაიზნეობის მქადაგებლები მის კლანჭებს.

ამ საკითხებზე საუბარი აკაკის მხატვრული და პუბლიცისტური შემოქმედების ანალიზისას ერთობ ხანგრძლივ დროს მოითხოვს. ჩვენი მიზანია, გავიხსენოთ ზოგიერთი წერილი, რომელთა ფონზე მკაფიოდ ჩანს აკაკი როგორც შემფასებელი - დამწუნებელიცა და მომწონებელიც თავისი თუ ცოტა უფრო ადრინდელი ეპოქის მწერალთა ოსტატობისა, მათი ნაფიქრალისა და სათქმელის სარგებლიანობისა, თუ რამდენად იყვნენ ისინი ღირსი ეტარებინათ მწერლის მანტია.

დავიწყოთ „ახირებული ფურცლით“, რომელიც პირველად 1862 წელს ჟურნალ „ცისკარში“ გამოქვეყნდა და მკვლევრები ამ სტატიას კარგა ხანს გიორგი წერეთელს აკუთვნებდნენ. მკითხველისათვის ცნობილია ამ სტატიის შინაარსი, მაგრამ ცოტა თუ აქცევს ყურადღებას, რომ იგი სტატია კი არა, სრულყოფილი მოთხრობაა. ოცდაორი წლის აკაკი იმდენად მხატვრულად, ემოციურად და ლაღად გადმოგვეცემს თავის გულის წადილს, ექვთიმე წერეთელი გამოგონილი პიროვნება რომ არაა, გვაფიქვდება და საერთო ტიპურ გასაჭირზე ვფიქრობთ, ლიტერატურულ სამყაროს თავს რომ დასტენია და წარღვნით ემუქრება. ამ სტატიაში ერთობლივად შეზავებულია იუმორი, სატირა და სარკაზმი, ე.წ. „შეკმაზული“ ჟანრი მივიღოთ ახალი ფორმის ლიტერატურული ნაწარმოებისა, რომელსაც წინაპარი არ მოეპოვება. შეიძლება გავგეცივოს

კიდეც, ექვთიმეს რომ მიაწერს აკაკი - „რა ჩემი საქმეა გორისელი წერეთლის განხილვა, ერთი გულჩვილი კაცი გახლავარ, მაგრამ ეს კი შევატყვე, რომ უფალს ზემოურ იმერელს, წერეთელ ეფთიმეს, არ ესმის პოეზია. საღმრთო სიტყვა და პოეზია იმ დალოცვილს ერთი გონია. ასე რომ ერთი ალილუია ერთი პოეზია ჰგონია, ორი ალილუია - ორი პოეზია, სამი - სამი და ამგვარათ. მაგრამ რა მრჯის მე ამის თქმას, კიდეც პატივი დავაყარე მის თხზულებას და მის მწერლობასა უკანასკნელთაც“. დიახ, გვეცინება ამგვარ განმარტებაზე, უფრო კი აკაკისეული ჩაქირქილება გვახალისებს, თუმცა სასაცილოდ და სატაშვანდუროდ რომ არაა საქმე, ამ სტატიიდან თუ კრიტიკული მოთხრობიდან წამოსული განწყობა წარამარა შეგვახსენებს.

აკაკი წერეთლის კრიტიკული ნააზრევის სტილი სავსებით ორიგინალურია. როგორც აღვნიშნეთ, თუნდაც „ახირებულ ფურცელს“ წინაპარი არ მოეპოვება, ამიტომაც მისგან ავარდნილი ახალი ხმა, ძალუმი ქართული ბუნებრიობით რომ ჟღერს, თამამად შეიძლება ითქვას, მანამდე არარსებული ეტაპის დასაწყისია არა მხოლოდ ქართული ნაირსახეობით, არამედ სარგებლიანობითა და გონივრული პათოსით.

არ მოგვეგებო, - აფრთხილებს სტატიის ავტორი გორისელს, - თუ გაბედე და ომი გამომიცხადე, მაშინ ნახავ, რა დღეშიც ჩაგადგებო. აკაკის აქცენტი იქითკენაა მიმართული, რომ მტერმა თუ წაიკითხა „ყმაწვილ „ცისკარში“ მოთავსებული ასეთი აბდაუბდა, და ამით თავი მოგვეჭრებაო ისე, როგორც თითქოს განათლებულ კაცს, ხუთი ენა რომ უსწავლია, თავი რომ მოაქვს ნიჭიერებით და სინამდვილეში ჩურჩუტია. საამაყო კი არა, სატირალია მისი „განსწავლულობა“, რადგან ქვეყნიერებას მოსდებს თავის უგუნურებას და ისევ სჯობს ერთი ენა ისწავლოს, მშობლიური, შინაურის დაცინვა მის „ფილოსოფიაზე“ იმდენად მტკივნეული არ იქნება, ვიდრე გარედან წამოსული ქირქილი.

მრავალმხრივ საგულისხმოა აკაკის წერილი „რაოდენიმე სიტყვა „ჩანგურის“ შესახებ“. „ჩანგური“ წარმოადგენდა ქართველ პოეტთა ლექსების კრებულს, რომელიც გამოიცა 1864 წელს პეტერბურგში კირილე ლორთქიფანიძის მიერ. როგორც ჩანს, ამ კრებულის მიმართ არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება შეიქმნა საზოგადოებაში, უფრო კი ზურგის შექცევა და განმქიქებლური მოსაზრებანი წარმოიშვა, რამაც სხვებთან ერთად (გონიერ შემფასებლებთან) გააღიზიანა აკაკი და ამ წიგნის გამოცემიდან არ გასულა დიდი ხანი, „ცისკარში“ ზემოთ ხსენებული წერილი რომ მოათავსა. პოეტი მხოლოდ ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და ილია ჭავჭავაძის ლექსებს განიხილავს, თავისი ერთხელაც არ განხილავს, არც სხვებს გადაწვდომია და თავიდანვე „სწავლულების“ გულის გასახეთქად აღნიშნავს, რომ „ძლივს ერთი ხეირიანი წიგნი გვედირსა.“ საკუთრივ ლიტერატურულ ანალიზთან ერთად ამ წერილში საყურადღებოა აკაკის თვალთ დანახული ქართველი კაცის ბუნება, მისი თითქოს მოწონება ძველისა და ცხვირაბზუება ახლისადმი. აქაოდა, რა მოსატანია ნიკოლოზ ბარათაშვილთან ილია ჭავჭავაძის ლექსები, ესენი ერთად, ერთმანეთის გვერდით როგორ უნდა მოთავსდნენო. განსაკუთრებით მოდას აყოლილ „სწავლულებს“ უტევს აკაკი, ვითომცდა პატრიოტული სულით რომ გამოირჩევიან და ეამაყებათ შოთა რუსთაველისა და დავით გურამიშვილის ჩამომავლები რომ არიან. სინამდვილეში მათი არაფერი გაეგებათ, ვერ არიან ნამდვილი ლიტერატურის დამჭაშნიკებლები. პოეტი ბევრ შემფასებელ მკითხველში ხედავს პირუტყვს, რომელიც

განვითარებული აქვთ ხუთი გრძნობა: სმენა, ხედვა, შეხება, გემოვნება და ყნოსვა, მაგრამ არა აქვთ ზნეობა. ამგვართათვის შესაძლებელია ხელოვნების ნიმუში გართობა იყოს და არა გამაკეთილშობილებელი ძალა. არც იმ პოეტებს ზოგავს აკაკი, რომლებიც თავიანთი უბადრუკი შემოქმედებით ხელს უწყობდნენ „მძორის დაკმაყოფილებას“: „ამისათვის ძველი მწერლების ლექსებში ჩვენ ვერაფერს ვხედავთ, გარდა ბუნების აღწერისა, სიყვარულისა, ღვინის, ვარდის, ბულბულის და ვირისა“.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზია დიდი სიახლის მომტანი რომ იყო ლიტერატურის განვითარების თვალსაზრისით, მშვენივრად მოეხსენებოდა აკაკის; „ბარათაშვილის ბულბული ე.ი. მისი მოთხოვნითაა მარტო მძორის დაკმაყოფილებას არ დასჯერდა. ფიზიკური ვალი თუმცა დაკმაყოფილებული ჰქონდა ვარდის ტურფა შვილობითა, მაგრამ იმან მოინდომა დაეკმაყოფილებინა თავისი გონების თვალის“. ამის შესახებ ვითარდება აზრი, რითაც გაკეთდა მინიშნება ნიკოლოზ ბარათაშვილის ეროვნულ და ზოგადსაკაცობრიო იდეებზე, რომ დიდი პოეტის ფილოსოფიური ლირიკა ნაყოფია ცხოვრების, ადამიანის ურთულეს სამყაროში ღრმად ჩახედვისა, რომ თავად ადამიანის არსებობას მაშინ აქვს აზრი ამ წუთისოფელში, როცა შეგიძლია რაიმე არგო ამ სოფელს და იფიქრო საზოგადოებრივ ბედნიერებაზე. აკაკი თავის მოსაზრებებს ახმინებს ნ. ბარათაშვილის საუკეთესო ლექსებიდან ამონარიდების მოტანით, მიანიშნებს კიდევ: „სიტყვებში იხედება პოეტის სულით დაცემა, მაგრამ ძნელია ისეთის დიდი ნიჭის დაცემა აღუდგენლად, როგორიც ბარათაშვილი იყო და ამისთვის ეს დაცემის გამომხატველი გრძნობა იყო მხოლოდ წამით, მოკლე ხნის აღბორცების გამო“.

აკაკი ნ. ბარათაშვილის პოეზიის ერთ-ერთი პირველი შემფასებელია. მრავალჯერ განმეორებულა მისი მოსაზრებანი, რაც, ბუნებრივია, მოწმობს ამ მოსაზრებათა გამძლეობას დროში. სისხარტე და მიგნებული ნათქვამი იოლად არ მიიკარებს ყავლს. აი, თუნდაც, „ბედი ქართლისას“ მოხსენიების შემდეგ ამბობს: „მაგრამ ამგვარის სამსახურით ვერ სრულყოფდა ბარათაშვილი მის დანიშნულებას. მისგან მოითხოვებოდა კიდევ სხვა რამე. თვითონაც გრძნობდა ამას მარტო, აწმყოს და წარსულის ცნობაზედ ბევრს კარგს აშენებდა, აქ კიდევ წაჩურჩულა მისმა დემონმა (სულმა ბოროტმა): მარტო წარსულსა და აწმყოზე ნუ სტრიალებ, იფიქრე მაგ ხალხის მომავალზედაც! ამოსთხარე ძირიანი ქვალი და მის ნაცვლად იქვე ჩასთესე კეთილი თესლი და არ დაიკარგება: ამოვა მომავალში და მოიტანს კეთილს ნაყოფს! ეს რჩევა სულით და გულით შეითვისა ბარათაშვილმა და ზეწამოდგარმა და ამალღებულმა შეურყევლად თვისი მომავალი ცხოვრების და შრომის რჩევას დაასკვნა და აგვიწერა „მერანში“, მაგრამ, ვაი, რომ სიკვდილმა მოუსწრაფა დღეები და მისი სურვილი დარჩა შეუსრულებლად, თუმცა შეკაზმა კი მოასწრო მისი მერანის (პელასი) და გაექცა თვალ ბედითს ყორანს.

მირბის მიმაფრენს უგზო-უკვლოდ ჩემი მერანი,

უკან მომჩხავის თვალ ბედითი შავი ყორანი.

- ანბობს. რა ყორანი იყო ეს თვალ ბედითი შავი ყორანი? ის უგუნურება, რომელსაც დაპყრობილი ჰყვანდა საქართველო. პოეტი გაექცა, გაექცა, გაუსწრო წინ იმ შავ ყორანს და გადმოსძახა ახალ შთამომავლობას: მე არ დავეძებ არც ცოლს, არც ნათესავს და არც სხვა რამეს, შენთვის შემომიწირავს შთამომავლობა, ჩემი აწმყო ბედნიერებაო“.

ხსენებულ წერილში მითითებულია აკაკის დამოკიდებულება ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემდგომ ასპარეზზე გამოსულ „ნიჭიან“ მწერლებზე (თ.გ.ო., თ. ალ. ჭავჭავაძე, თ. რ. ერისთავი, კ. ბ. ჯორჯაძის...), რომელთაგან თითქმის არავინ წასულა ბარათაშვილის კვალზე: „ამათ ხალხის დარდი არა ჰქონიათ, თავის ქეიფს უნდებოდნენ, ერთი ანბობდა: სულოჯან, მეორე: დავენსნათ ცოდნის ძებნასა, ღვინო სჯობს ყოველ ცოდნასო, მესამე: რათ შემიყვარებ, განა არ ვიცი, შენ ჯერ ნორჩი ხარ, მე კი მოხუციო, მეოთხე: ეგ თვალები ცეცხლის ბურჯღლებს ისვრისო! და სხვანი, სხვები კი ღმერთმა შეინახოს! ლექსებს კი ბევრი სწერდა, მაგრამ რა გვარს: ზოგი ლოცვებს, ზოგი მოდებს, ზოგი რას და ზოგი რას. მაგრამ იმათი მღერა, რასაკურველია, ჩხავილი იყო და არა სტვენა, რათგანაც თვითონაც არა ბძანდებოდნენ ბუღბუღლები“.

აკაკის მზერა ილია ჭავჭავაძის პოეზიისაკენ ძალზედ გაფაციცებულია. მას არ მოსწონს, რომ ილიას ლექსებში „პოეზიის ნატამალიც არ იბოვება, ეს არის მხოლოდ ცარიელი რიტორება, ლექსების შემარცვლა უსწორმასწორია და რითმაც, პირველი სიმღერე ჩვენი ლექსებისა არსად ჩანს. ერთის სიტყვით, როგორც ლექსი, ძალიან სუსტია, მაგრამ ამის ერთს სტრიქონს, ფუთობით რომ მიბოძოთ, ჩვენის ბუღბუღების ნაწერში, რომელშიაც პოეზიაც იქნება, მარცვლებიც და რითმებიც, არ გავცვლი“.

აკაკის ილია მიაჩნია ნიკოლოზ ბარათაშვილის გზის გამაგრძელებლად. მართალია, ილიას ლექსებს „ხელოვნება“ აკლია, მაგრამ სასესეა ჭკვიანი აზრებით. ხოლო რაც შეეხება მის „პროზებს“, ისინი „ობოლ მარგალიტებად რჩებიან ჩვენს ლიტერატურაში“.

აკაკის კრიტიკული თვალთახედვა და ოსტატური პაექრობა კარგადაა წარმოდგენილი წერილში „პირველი და უკანასკნელი სიტყვა „დროებისადმი“. იგი ეპაექრება ვინმე ბეთანელს, რომელსაც სათანადოდ ვერ გაუგია პოეტის ნააზრების არსი ბარბარე ჯორჯაძის ლექსებზე. განსაკუთრებით გაგულისებულია აკაკი ბეთანელის უსუსურობაზე, რადგან მან შეცვალა წერილის ავტორის მიზანი. ბარბარე ჯორჯაძე ნაქები ჰყავს აკაკის, ხოლო ბეთანელმა ამ ქებას თავი და ბოლო ვერ მოუწახა, პირიქით, ძაგებად უფრო ჩათვალა იგი. ამავე წერილშია შეგონება - როგორი გულწრფელობითაც მიუდგება ნებისმიერი პოეტი თავისი ჩანაფიქრის ლექსად ჩამოქნას, ასეთივე უნდა იყოს მის მიმართ კრიტიკოსის დამოკიდებულება, ე.ი. კრიტიკოსს თვითმიზნურობა არ უნდა ახასიათებდეს. ამ წერილში გამოკვეთილია ობიექტურობის აღდგენის სურვილთან ერთად ცოდნა, თუ როგორი ხერხებითაა საჭირო და აუცილებელი ებრძოლო ცილისმწამებელს, რომ მკითხველმა სწორად გაარჩიოს მტყუანი და მართალი. ამისათვის, ბუნებრივია, მონდომებასთან ერთად აუცილებელია იმ საგნის კარგად ცოდნა, რისთვისაც დუელში იწვევ თუნდაც სუსტ, მაგრამ ცბიერ მტერს. საშურია აკაკის გონიერება და განსწავლულობა, მისი მოქნილი ფრაზის სიზუსტე, მსხვერპლის ნიშანში ამოღების მექანიზმი. მისი მედგარი შეტევა თავიდანვე გამოირჩევა ცეცხლობრივი ენერგიით და გზადაგზა თანდათანობით ინაცრება მოწინააღმდეგის ყალბი არგუმენტები, საპირისპიროდ კი ქულები ემატება აკაკის, რომლის დასაბუთებული მსჯელობა მომნუსხველი და გადამდებია, თანაც ჭკუის მასწავლებელი ახალბედა გამოუცდელი კალმოსნებისათვის.

გარკვეულ პერიოდში აკაკი იზიარებდა ქართველი საზოგადოების შეხედულებებს ვორონცოვის კეთილგანწყობაზე ქართველების მიმართ. თითქოს

რუსი მეფისნაცვალთა ყოველმხრივ უწყობდა ხელს ქართული სულიერების, კერძოდ კი ლიტერატურის განვითარებას. აკაკის წერილი „მცირე რამ შენიშვნები“ სწორედ ამ საკითხზე მოგვითხრობს. 1990 წელს გამოცემულ პოეტის რჩეულ ნაწარმოებთა V ტომის სარედაქციო მინაწერში სამართლიანადაა აღნიშნული, რომ ზოგი რამ არაა გასაზიარებელი ამ წერილიდან, თუმცა ვერსად გავქვეყნებთ არაერთ ორიგინალურ მინიშნებას, მეცხრამეტე საუკუნის 60-70-იანი წლების ლიტერატურული ყოფის რეალურ სურათებს რომ წარმოგვიდგენს. აკაკი აღნიშნავს, რომ, მართალია, მომრავლდა ჟურნალ-გაზეთები, გამოდის „ცისკარი“, „მნათობი“, „კრებული“, „საქართველოს მოამბე“, „ივერია“... „ვინც ადრე ლობიოს ამოსრესაც არ იცოდა, ისინიც კი წიგნებსა სცემენ დღეს. - მაგრამ კი ლიტერატურა უკუღმართობაში შევიდა“. მას მიაჩნია, რომ ვორონცოვის დროს, ე.ი. 40-იან წლებში, ასპარეზზე გამოსული მწერლები - ერისთავები, ანტონოვები, ორბელიანები უფრო ნიჭიერები იყვნენ, ვიდრე ის ახალგაზრდები, აკაკის სიახლოვეს რომ ფუსფუსებენ. თითქოს პირველი ნაბიჯი ამ ახალგაზრდებს საიმედო ჰქონდათ, მაგრამ ჩაცხრნენ და ჩანავლდნენ. მაგალითად, ჭალადიდელმა „ზარბაზნის კომლში“ გამოაზვია თავისი ნიჭი, „ფაზელმა შელაზა თავისი ნიჭი, გარდახვეწილმა არად ჩააგდო და მეველემ ჩაახოხბ-ჩაამწყურა!“ მაგრამ რაღა ამათხედ ვთქვა, რომ ანტონ ფურცელაძემაც წმინდა გიორგის უღელი მოხსნა თავის მწერლობას და არაყის სუნი აუღინა!“ განსაკუთრებულ ცოდვად მწერლობის „გაფუჭებისა“ აკაკის მიაჩნია ის, რომ ფეხი მოიკიდა და ერთგვარ მოდად იქცა საქართველოში „მონური მიბაძვა რუსული ლიტერატურისა“. სიმართლე რომ ვთქვათ, დიდი გუნდრუკის მკმეველი არც წინა თაობისადმია წერილის ავტორი. როგორც აღვნიშნეთ, თავიანთი ქართულობის გამო პატივს სცემს გიორგი ერისთავს, ზურაბ ანტონოვს, დანიელ ქონქაძეს, ლავრენტი არღაზიანს, თუმცა იქვე თამამად მიუთითებს, რომ მათი შემოქმედება „უთავბოლოდ დაწერილია“. მაგრამ ეს ახლანდელ მწერლებზე უმჯობესი და სასიამოვნონი არიან.“ მისი აზრით, ერთადერთი, ვისაც ნამდვილად შერჩა ეროვნული სული და „გადარჯულებულად არ სწერდეს“, რაფიელ ერისთავი გახლავთ და საჭიროა, საზოგადოებამ მეტი ყურადღება მიაქციოს მას.

აკაკის სატირული ტონის გამო ხშირად მლანძღავი კაცის სახელი ჰქონდა გავარდნილი. ეტყობა, სწორად ვერ იგებდნენ მის ნათქვამს და ფიცხდებოდნენ. ასეთ გაფიცხებულთაგან ერთ-ერთი იყო მწერალი ანტონ ფურცელაძე, რომელიც ბრალად სდებდა აკაკის ახალგაზრდების უსაფუძვლოდ განქიქებას. „ანტონ ფურცელაძეს“ - ასე ჰქვია წერილს, პასუხად რომ მიუწერია პოეტს. ამ წერილის დაწვრილებითი განხილვა შორს წაგვიყვანს, მაგრამ „დაცვის მექანიზმს“, რომელიც აკაკის ნამდვილად დიდი ოსტატობით ჰქონდა მოხაზული, სიამოვნებით გავედევნებით. აკაკი ჩვეული სიდინჯითა და საბუთიანობით თხზავს თავის პასუხს და ანტონ ფურცელაძეს ჩიხში აქცევს, პირველი სტრიქონებითვე არეტიანებს და ბოლომდე არ ეშვება, თანდათან ისე უტერს ყულფს, ძნელია, მშვიდლად მოისმინოს ანტონმა აკაკის არგუმენტები და სუნთქვა არ გაუხშირდეს. „სისხლ-არეულ კაცს რომ ტვინის ჩარხი უკულმა დაუტრიალდება, მაშინ იმას ბევრი რამ ეჩვენება და ისეთ ნაირად აბოდებს, რომ არც ღვთის იყოს და არც კაცის!“ - მიმართავს აკაკის თავის „მეგობარ“ ანტონს და თითქოს შორიდან დაწყებულ ბრძოლას ნელ-ნელა მბრალმდებლის ცხვირწინ გაშლის.

აკაკის მშვენივრად მოეხსენება ნამდვილი მწერლობის ფასი. იგი გულისყურით კითხულობს ყველაფერს და აცალკევებს ერთმანეთისაგან ყალბსა და ჭეშმარიტს. შეიძლება დიდად მაქებარი არ იყოს ვინმესი, მაგრამ თუკი ასეთი აღმოჩნდება, ზურგს არ შეაქცევს, როგორც მკითხველი, მაღლიერია და როგორც ქვეყნისთვის სასარგებლო კაცის დამნაშავე - ბედნიერი. გავიხსენოთ წერილი „ფოლადი თუ ტალს არ მოხვდა, ისე ნაპერწკალს ვერ გაჰყრის“. აქ გიორგი ერისთავის მწერლურ და მოქალაქეობრივ ღირსებებზეა ლაპარაკი. აკაკი სათანადოდ აფასებს ამ მართლაც დაუდევარი მოღვაწის შემოქმედებას და ამბობს: „ამ თავის თავად ვალმოხდილმა პოეტმა დაუტევა სამშობლო, პირ-ნათლად მიჰმართა გამოჩენილ წინაპართ და ჩაერიცხა მათ გუნდში მათთან ერთად სამარადისოდ სახსენებლად“.

აკაკის ბევრი კარგი სიტყვა აქვს ნათქვამი ივანე კერესელიძის, ბარბარე ჭორჯაძის, ლავრენტი არდაზიანის, ალექსანდრე ორბელიანის შესახებ. სხვათა შორის არც რევას შალვას ძე ერისთავიც დავიწყებია, რომელიც გვარიანად გაამათრახა ილია ჭავჭავაძემ „კოზლოვიდამ“ „შეშლილის“ თარგმნაზედა“- არ დავიწყებია ესენი - მცირედ თუ საშუალოდ მოღვაწენი და უფრო იმიტომ, რომ ასე თუ ისე წაადგნენ საზოგადო საქმეს, რაც შეეძლოთ, გააკეთეს, არ ჩაუმუნებლიათ. როცა მათზე საუბრობს, აკაკი სრულიად გარდაიქმნება, არაა ის ენამწარე აკაკი, სისხლს რომ უშრობდა ზოგიერთ „ნასწავლ“ შინაურ და გარეშე „მამულიშვილს“.

მეტად ყურადსაღებია აკაკის „შავი ფიქრები“, ნიკოლოზ ბარათაშვილს რომ ეხება. აკაკი მწარე სიმართლეს აცხადებს, ერთი ხალხური გამონათქვამის მინიშნებით - „სიცოცხლეში გატირებ, რომ მოკვდები, გიტირებ“. იქვე მიუთითებს, რომ ხალხი საზოგადო მოღვაწეს უყურებს როგორც მონას. დამშეულმა, ჩაუცემელმა, უპატრონოდ მიგდებულმა უნდა ემსახურო სოფელ-ქვეყანას, სანამ პირში სული გიდგას და იმიერში გადასვლის შემდეგ, როგორც ბატონი, იტყვის ერთგულ მონაზე: „მეწყინა ჭეშმარიტად, ნეტავი არ მომკვდარიყო, სასარგებლო იყო ჩემთვის“ - ასე უბრალო „ვალდებულებით“ გაგისტუმრებს, ტალახსა და ქვას ესვრიან მოღვაწე ადამიანს, - განაგრძობს აკაკი, - ხოლო როცა სულს დაღვეს, ყირამალას გადადიან და ასკიკუკუს თამაშობენ“. ეს შავი ფიქრები ნიკოლოზ ბარათაშვილის ნეშტის გადმოსვენებისას აღძვრია პოეტს. მართალია, სასიამოვნოა, მშობლიურმა მიწამ თავისი შვილი რომ მიიბარა, რაც შეეძლოთ დიდსა თუ პატარას, პატივისცემა არ დაუკლიათ უცხო მიწაზე ობლად მიბარებული თანამომშობისთვის, მაგრამ აკაკი უფრო შორს იხედება და თავისთავად აკვირებულ ფიქრებს ასე დაალაგებს, თითქოსდა კუბოდან წამომართული მოღვაწის მაგიერ: „სიცოცხლეში მატირებენ - დღეს მღერიან, მაშინ ლუკმა პური მიჭირდა, ახლა ჩემი სახელით სხვებს ქელეხს უმართავენ. ეკლით მჩხვლეტდნენ და ახლა გვირგვინს თავზედ მაყრიან. ვისთვის და რისთვის! ის არ სჯობია, რომ სიცოცხლეში არ ვედევნეთ და არ ცდილიყვნენ ხელ-ფეხის შეკვრას, რომ თავისუფლად, უფრო ნაყოფიერად შემძლებოდა მათი ერთგულება, ქვეყნის სამსახური და საფლავში თან არ ჩამეტანა ჯავრი, რომ მე ის ვერ ავასრულე ქვეყნიერად, რისიც ასრულება შემეძლო და სურვილი მქონდა... ასეთია მისი „შავი ფიქრები“ მგოსანზე, რომელიც „გაზდა წინამორბედად ჩვენი ახალი ცხოვრების განთიადისა და იქ, შორს, სამშობლოდან უცხო მხარეს, მზესავით ჩაესვენა“.

საინტერესოა აკაკის წერილი „ძალად ლიტერატორები“. აქაც გაკვესსავს პოეტის ხმალი. ჩვენს ლიტერატურაში „პრივივალიზაცია“ შემოვიდა - წუხს. ეს „პრივივალიზაცია“ რუსეთში ბატონყმობამდე არსებული წესი ყოფილა. დიდგვაროვნები ჩაიხიზნებდნენ თურმე პერიფერიებიდან ჩამოსულ უსახლკარო დედაკაცებს და თავის გემოზე იმსახურებდნენ. ისინიც სულ თვალგებში შესციცივებდნენ პატრონს და რასაც ინებებდა იგი, წინასწარ ხვდებოდნენ. ასეა ჩვენს ლიტერატურულ ყოფაშიც - აღნიშნავს აკაკი. რედაქტორ-გამომცემლებმა თავიანთი „პრივივალიზაცია“ მწერლები გაიჩინეს და ამ უნიჭოებს, ფარისევლ კაცუნებს, მხოლოდ ერთი რამ შეუძლიათ - თუთიყუშოვით იმეორონ სხვათა აზრები, იჭორაონ, ამოდ იფუფუფონ და დევნონ ნიჭიერება. წერილის ბოლოს, როგორც ჩვეოდა, ზემოთ მონათხრობი ლექსადაც გამოაცხო და სამარეც ღრმად გაუთხარა „პრივივალიზაციის“ ამალორძინებელ ვაჟბატონებს და მათ ქმედებას - საუკუნის ჩირქს.

აკაკი ყოველთვის მაღალი აზრის იყო ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედებაზე. ძლიერ განიცადა მწერლის უდროოდ გარდაცვალება. როგორც ბარათაშვილის შესახებ აღნიშნა, ისევეა აქაც, აზრი არ შეუცვლია და ამ დიდ მწერალთან გამოთხოვებისას აღნიშნავს: რა იქნებოდა მეტი ყურადღება მიგვექცია სიცოცხლეში მისთვის, მოვფერებოდით, მეტად გვეჭირისუფლა და რასაც ახლა, გარდაცვალებისას თანაგრძობას ვუცხადებთ, მისი მესადი თუ არა, მეათსადი გამოგვეცხადებინა, როცა ჩვენს გვერდით იყო, - წუხს აკაკი. შემთხვევით არ გამიხსენებია აკაკის სიტყვა ალ. ყაზბეგზე. მიტქმა-მოტქმა მოჰყოლია ამ სიტყვას, აქაც და მანამდე თქმულსაც ნ. ბარათაშვილის მიმართ. შორს წაგვიყვანს ამ საკითხების გაშლა, აღნიშნავთ მხოლოდ ერთს, რომ ავადმყოფ ახალგაზრდა მწერალს ეგნატე ნინოშვილს „ფონდიდან“ 15 მანეთი დაუნიშნეს სამკურნალოდ, მაგრამ ეს წყალობა უკან დადევნებული ლამბარი აღმოჩნდა. წერილში „მოამბის“ საპასუხოდ ბევრ საჭირობოროტო საკითხს განიხილავს აკაკი ზემოთ თქმულთან ერთად და ყველას გასაგონად ამბობს: მე რომ მიკიჟინებთ, თითქოს ვინმეს შეურაცხყოფა მივაყენე სიმართლის თქმით, - გარდაცვალებამდე სჯობია დავაფასოთ ჩვენი მოღვაწეები - და ამ ნათქვამს ათასი კული გამოაბით, არ სჯობდა დღიურ ლუკმას გამოდევნებულ იოსებ დავითაშვილს მიხმარებოდით, იქნებ უკეთესი სამსახური გაეწია საზოგადოებისათვის. კაცი თქატრში მეფარდობას ნატრულობდა, დღეში რომ ათი შაური მიეღო და იმასაც ვერ ეღირსა - განაგრძობს აკაკი - და რომ მოკვდა, „აყყანდნენ ბობოლა ინტელიგენტები“, ზარის რეკვასა და პანაშვიდებს ბოლო არ უჩანდა. „ბიჭოს! - თუ მართლა ქვეყნისთვის სასარგებლო იყო, რატომ სიცოცხლეში არ მიაქციეთ ყურადღება?“

აკაკის მშვენიერი წერილები აქვს დაწერილი რაფიელ ერისთავის შემოქმედებითი და საზოგადო მოღვაწეობის შესახებ. იგი ყოველთვის ქომავობდა ამ დიდებულ მამულიშვილს, „სამშობლო ხევსურისას“ ავტორს. არაერთხელ გამოუთქვამს თავისი აზრი საჯაროდ იმ ღირსებებზე, რითაც გამოირჩეოდა რაფიელ ერისთავის პოეზია. უყურადღებოდ არც სოფრომ მგალობლიშვილი დაუტოვებია, მწერალი, რომელმაც დიდი შრომითა და მწერლური პატიოსნებით შეძლო გავლო კვალი ჩვენს ლიტერატურაში.

ბევრის თქმა შეიძლება აკაკის ლიტერატურულ წერილებზე, ჩვენ მხოლოდ რამდენიმე გავიხსენეთ საკითხის წარმოსაჩენად - თუ როგორი მებრძოლი და

შეუპოვარი იყო დიდი პოეტი ყალბი „მოხელოვნების“ მიმართ, ხოლო როგორი გულჩვილი, მომფერებელი, დინჯი, აკადემიური, პროფესიონალიზმით გამორჩეული იმათთან, რომლებსაც ძალუძდათ სიტყვის ჭეშმარიტი მსახურები ყოფილიყვნენ.

დამოწმებული ლიტერატურა

ა. წერეთელი, 1862 - ა. წერეთელი, ახირებული ფურცლით“ ჟურნ. „ცისკარი“, 1862.

ა. წერეთელი, 1990 - ა. წერეთელი, რჩეული ნაწარმოებები, ტ. V, თბ., 1990.

GIA KHOPERIA

ON SOME QUESTIONS OF AKAKI TSERETELI'S LITERARY-CRITIQUE VIEWS

Akaki Tsereteli's essayistic works were always distinguished with the author's active social attitudes. No one and nothing could be spared by the author if the people or whatever circumstances created obstacles for the common good of the country.

Neither do the literary processes suffered from the lack of Akaki's scathing, sweeping comments of criticism. Dull, ungifted, arrogant and so called "Juke-box" writers could never escape his lampoons. Of course, much has been said about Akaki Tsereteli's special role to this respect but bending over backwards is worth for the better observation on the author's manner of expression and the precision of his style and perfection that hits into the "mail-boxes" of his addressees.

გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, უწმიდესი გრიგოლის განკარგულების საფუძველზე შექმნილი კომისიის დადგენილება მეგრულ კილოზე ლოცვათა თარგმანის მიზანშეწონილობის შესახებ (1895)

1895 წლის 15 მარტს (2 ივნის) მისი უწმინდესობის, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, უწმინდესი გრიგოლის განკარგულების საფუძველზე, რაც მოჰყვა ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის 1894 წლის 9 მარტის №2132 ბრძანებულებას, (შექმნილმა) კომისიამ, რომლის წევრებიც იყვნენ: ბლალოჩინი დეკანოზი მიხეილ მუხნარგია, ბლალოჩინი დეკანოზი გიორგი ბერიძე, ბლალოჩინი მღვდლები - ნესტორ ალშიბაია, კაპიტონ გაწერელია, ანტონ კეკელია და სამეგრელოს სასულიერო სასწავლებლის მასწავლებელი სტეფანე ძიმისტარიშვილი, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, უწმინდესი გრიგოლის თავმჯდომარეობით

მოისმინა:

ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის 1894 წლის 9 მარტის №2132 ბრძანებულება შემდეგი შინაარსისა: "მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის ბრძანებულებით ქართლ-იმერეთის უწმინდესმა მმართველმა სინოდალურმა კანტორამ მოისმინა სინოდალური კანტორისათვის მისი მაღალ უსამღვდელოესობის, საქართველოს ეგზარქოსის მიერ სინოდალური კანტორისათვის ჩაბარებული №4 გამომხაურება უწმინდეს ბესარიონისა, ალავერდის ეპისკოპოსისა, სემინარიის მასწავლებელ თევდორე ჟორდანიასი და მღვდელ გიორგი ჩაკუნავასი ამა წლის 28 (?-რედ.) იანვრისა, ზოგიერთი ლოცვის მეგრულ ენაზე გადათარგმნის შესახებ. [კანტორა] ბრძანებს: განიხილა რა საგანგებო კომისიის მიერ წარმოდგენილი გამომხაურება ზოგიერთი საყოველთაოდ გამოსაყენებელი ლოცვისა და ათი მცნების მეგრულ ენაზე თარგმნის ცდის შესახებ, ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორა ვერ ხედავს საფუძველს გამომხაურებაში განმარტებული იმ მოსაზრებებისათვის წმინდა ხალხურ მეგრულ ენაზე ამგვარ

დაადგინა:

თანახმად ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის ბრძანებულებისა და ამ ჟურნალში მოყვანილი ცნობების გათვალისწინებით, განიხილა რა მეგრულ კილოზე ლოცვათა თარგმნის საკითხი, კომისია თავის მხრივ შემოთავაზებულ თარგმანს მიიჩნევს, ჯერ ერთი, **შეუძლებლად** მეგრული კილოს უკიდურესი დაუმუშავებლობისა და განუვითარებლობის მიზეზით ამ კილოში ისეთ სიტყვათა უქონლობის გამო, რომლებიც საჭიროა არამცთუ ლოცვებსა და, საზოგადოდ, საღვთისმსახურო წიგნებში, ასახულ რელიგიურ-ზნეობრივ ცნებათა, არამედ თვით უბრალო ზოგადსახალხო, ყოველდღიური აზრების გამოსახატავად; მეორე, **მავნედ** ზნეობრივ-რელიგიური თვალსაზრისით, რაკი (ამ თარგმანს) შეუძლია ხალხში წარმოშვას სხვადასხვაგვარი ცნებები, და, მესამე, **ზედმეტად**, ვინაიდან მეგრული კილო არის მეგრული მოსახლეობისათვის გასაგები ქართული ენის დიალექტი.

ლოცვათა და ათი მცნების განსაკუთრებული თარგმანის შედგენის შესახებ, თითქოსდა გარდა იმისა, რომ მეგრული მოსახლეობისათვის ღიდი ხანია არსებობს საღვთისმსახურო წიგნების ტექსტის იგივე თარგმანი, რაც აქვთ ქართველებს, კომისიის გამოხმაურების მიხედვით, მეგრული მოსახლეობის შედარებით უმნიშვნელო ნაწილს არ ესმის ქართული საღვთისმსახურო წიგნების ტექსტი. მიუხედავად ამისა და იმის გამო, რომ კომისიაც არ უარყოფს იმ ფაქტს, რომ ქართულ ენაზე არსებული საღვთისმსახურო წიგნების ტექსტი სამეგრელოს ზოგიერთ მხარეში საერთოდ გაუგებარია, სინოდალური კანტორა, იმ კომისიის აზრის საპირისპიროდ, არამცთუ არ მიიჩნევს ზედმეტად ამ ტექსტის გაუგებარი სიტყვების განმარტებას, არამედ ამგვარი რამ სასარგებლოდაც მიაჩნია. ამიტომ სინოდალური კანტორა განიზრახავს:

1) უცვლელად დატოვოს საღვთისმსახურო წიგნთა ტექსტი ქართულ ენაზე სამეგრელოს სკოლებისთვისაც, ოღონდ ამ თარგმანს დაერთოს გაუგებარი ან ნაკლებად გასაგები სიტყვებისა და გამოთქმების პწკარედული განმარტებანი მეგრულ კილოზე. საამისოდ დაევალოს საგანგებო კომისიას თქვენნი უწმიდესობის თავმჯდომარეობით, თქვენთვის ცნობილ პირთაგან შემდგარ კომისიას, 2) გადახედოს ხალხურ მეგრულ ენაზე გადათარგმნულ თანდართულ ლოცვათა ტექსტს, ამჟამად ქართულ ენაზე არსებული ამ ლოცვების ტექსტისთვის მეგრულ კილოზე შეადგინოს პწკარედული განმარტებანი გაუგებარი სიტყვებისა და გამოთქმებისა თანდართულ თარგმანში წარმოდგენილი სიტყვების შენარჩუნებით, თუკი ისინი გამოსადგეია, წარმოდგინოს ამგვარი განმარტებანი კანტორას და 3) პატივსაცემ სასულიერო და საერო პირთა მეშვეობით და სხვა გზებით გულდასმით შეამოწმოს, არსებობს თუ არა საფუძველი, ვიფიქროთ, რომ ლოცვათა გაუგებარი სიტყვების მეგრულ კილოზე განმარტების შემოთავაზებული ცდა სახიფათოა და შეუძლია გამოიწვიოს არეულობა და მითქმა-მოთქმა მეგრულ მოსახლეობაში, ვითარცა რწმენის დამახინჯებას, და საზოგადოდ წარმოშვას ცდუნებასთან და საეკლესიო სამყაროს ზიანთან შეერთებული უკმაყოფილება ხალხისა და უნდობლობა სკოლის მიმართ. 1894 წლის 9 მარტი".

ცნობა 1. აღნიშნულ ბრძანებულებას მოჰყვა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, უწმიდესი გრიგოლის 1894 წლის 30 მაისის შემდეგი შინაარსის რეზოლუცია:

"1894 წლის 30 მაისი. ვქმნი კომისიას შემდეგი დეკანოზების - მეუნარგიასა და ბერიძის, ბლადოჩინი მღვდლების - ალშიბაიას, კაპიტონ გაწერელიას, კეკელიასა და სამეგრელოს სასულიერო სასწავლებლის მასწავლებელ ძიმისტარიშვილის შემადგენლობით, რომელთაც ვავალებ, წარმოადგინონ ამ ბრძანებულების შინაარსთან დაკავშირებით თავიანთი შეხედულება და დასკვნა".

ცნობა 2. უწმიდესი სინოდის ბატონი ობერ-პროკურორის 1892 წლის 24 მაისის №2729 მიმართვის შედეგად, რომელიც ეფუძნებოდა კავკასიის სასწავლო ოლქის ბატონი მზრუნველის მოხსენებას სახალხო განათლების ბატონი მინისტრისადმი, საქართველოს ყოფილი ეგზარქოსი, მისი მაღალუსამღვდელოესი პალადი 1892 წლის 5 ივნისის № 2646 მიმართვით გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოს, მისი უწმიდესობა გრიგოლისაგან მოითხოვდა გამოხმარებას, რაც გადაგზავნილ იქნა მისი უწმიდესობის მიერ იმავე 1892 წლის 12 აგვისტოს 2168 ნომრით და იყო შემდეგი შინაარსისა:

მაღალყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო, მოწყალეო მწყემსმთავარო, კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველმა, ბატონმა საიდუმლო მრჩეველმა იანოვსკიმ სახალხო განათლების ბატონ მინისტრისათვის წარდგენილ თავის მოხსენებაში წერაკითხვის შემსწავლელი და საკვირაო სკოლების მართვის საკითხის განხილვისას გამოთქვა მოსაზრება, რომ საჭიროა უკიდურესი სიფრთხილე ტუზემცური [ქართული - ჩამატებულია ცნობის ავტორთა მიერ. რედ.] სამღვდელოებისათვის ადგილობრივ მოსახლეობაში დაწყებითი განათლების გავრცელების საქმეში უფლების მიცემისას. ამიერკავკასიაში უმაღლესი სამღვდელოების უმრავლესობა, აგრეთვე სამღვდელოების საშუალო და დაბალი ფენები თითქმის უგამონაკლისოდ ქართულ მოდგმას განეკუთვნება. ტუზემცებიდან გამოსული კავკასიელი მღვდლები მცირედ არიან მომზადებულნი სჯულის მოძღვრის სახით მოღვაწეობისათვის, მათ ცუდად იციან რუსული ენა, ხოლო სოფლის სამღვდელობაში გვხვდებიან ისეთი პირები, რომლებმაც თითქმის სრულებით არ იციან რუსული ენა, ამიტომ, საიდუმლო მრჩეველ იანოვსკის აზრით, სამღვდელოებისათვის საეკლესიო-სამრევლო და წერაკითხვის შემსწავლელი სკოლების განუყოფელი მართვის უფლების მინიჭება არის არა მარტო არარაციონალური, არამედ სახიფათოც, ზემოთ დასახელებულ მიზეზთა გარდა, წმინდა პოლიტიკურ მოსაზრებათა გამო, ვინაიდან იგი ძირეულად ეწინააღმდეგება მთავრობის მისწრაფებას იმპერიისთან განაპირა მხარეების რაც შეიძლება მჭიდროდ შერწყმისაკენ.

კავკასიის სასწავლო ოლქის ბატონ მზრუნველის აქ გადმოცემულ მოსაზრებებს, ჩემი ღრმა რწმენით, არა აქვთ მყარი საფუძვლები საქართველოს საეგზარქოსოს სამღვდელოების ამჟამინდელ ვითარებაში. ეს სამღვდელოება როგორც რუსული ენის ცოდნის, ისე სანდობის მხრივ სრულებითაც არ იმსახურებს იმ საყვედურს, რომელიც მის მიმართ არის გამოთქმული საიდუმლო მრჩეველ იანოვსკის ნაწერში, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ ამჟამად ქართველ ღვთისმსახურებად გვევლინებიან უმეტესწილად ის პირები, რომლებმაც განათლება მიიღეს თბილისის სასულიერო სემინარიასა და საეგზარქოსოს სასულიერო სასწავლებელში და საკმარისად კარგად იციან რუსული ენა, რათა უხელმძღვანელონ თავიანთ საეკლესიო-სამრევლო სკოლებს და წარმატებით წარმართონ მათში რუსული ენის სწავლება, მეორე, იმიტომ, რომ მე ჯერაც არ ვიცი იმისი მაგალითი, რომ ღვთისმსახურთა წრიდან გამოსულიყვნენ ადამიანები, ვინც რაიმეში გამოამქვანებდა თავის პოლიტიკურ არასანდობას. კავკასიის სასწავლო ოლქის ბატონ მზრუნველის მიერ მითითება სამეგრელოს სკოლებში ქართული ენის სწავლებაზე, როგორც ქართველთა პოლიტიკური დამოუკიდებლობისაკენ სწრაფვის დამადასტურებელ საბუთზე, უფრო იმას აჩვენებს, რომ საგანმანათლებლო უწყებამ, ჩემი აზრით, არასწორად წამოჭრა საკითხი მეგრული დიალექტისა და მისადმი ქართული ენის მიმართების შესახებ. ეს საკითხი მე იმდენად მნიშვნელოვნად მიმაჩნია, რომ აუცილებლად მესახება, დაწვრილებით მოვანსენო ამის შესახებ ჩემი შეხედულება თქვენს მაღალუსამღვდელოესობას.

კავკასიის სასწავლო ოლქის ბატონი მზრუნველი ერთმანეთისაგან განარჩევს მეგრელებსა და ქართველებს და ამბობს, რომ მათ ენებს დაახლოებით ისეთივე მიმართება აქვთ ერთმანეთისადმი, როგორიც, ერთი მხრივ, პოლონურსა და ჩეხურს, მეორე მხრივ კი, რუსულს აქვთ, მაგრამ იგი უყურადღებოდ ტოვებს იმას, რომ ერთი წინაპარი სლავური ენის შთამომავალი პოლონური, ჩეხური და რუსული ენები საუკუნეთა მანძილზე მოდიოდნენ და ვითარდებოდნენ ერთმანეთისაგან სრულებით დამოუკიდებლად, ამჟამად კი ეს სამი მონათესავე ენა წარმოგვიდგენს

თავიანთ გარეგნულ და სულიერ თავისებურებებს, რომლებიც მკვეთრად არის გამოხატული ეროვნული თვითშეგნების მძლვე ბერკეტში - სიტყვაში, ლიტერატურაში. იმავეს არ წარმოადგენს მეგრელთა მეტყველება ქართულ ენასთან მიმართებით. მეგრული ენა ქართული ენის კილოა, სრულიად განუვითარებელი ადამიანური აზრის წერილობითი შემოსვისათვის. არა აქვს რა არც გრამატიკული ფორმები [=ორთოგრაფიული ნორმები-რედ.] და არც დამწერლობა, მეგრული ენა უნსოვარი დროიდან თანადაქვემდებარებულია ქართულ ენასთან. ამიტომ არასწორია ამ ორი ენის ურთიერთმიმართების შედარება რუსულის, პოლონურისა და ჩეხურის ურთიერთმიმართებასთან. აქ ჩვენ გვაქვს მკვეთრად გამოხატული თანადაქვემდებარება, სლავურ ენათა ოჯახში კი - სრულიად დამოუკიდებელი პარალელურობა. უსამართლობა იქნებოდა ამ საკითხში ჩემი კომპეტენტურობის აულიარებლობა. მე თვითონ დაბადებით მეგრელი ვარ და კარგად ვუწყვი როგორც მეგრული, ისე ქართული ენები. 15 საუკუნეა, რაც მეგრელები ქართულ ენაზე აღუვლენენ ლოცვას ღმერთს და მე, ვითარცა მათ მწყემსმთავარს, შემიძლია დავადასტურო, რომ ისინი კარგი ქრისტიანები არიან და სათანადოდ ესმით ღვთაებრივი გამოცხადების მოძღვრება. მეგრელებმა ქართველებთან ერთდროულად დაიწყეს წერა და კითხვა ქართულად, ხოლო ქართული ეკლესიის გადმოცემით, ქრისტიანობის შუქმა ისინი აღმოსავლეთ საქართველოზე ადრე გააცისკროვნა და მათ პირველებმა აღიდეს ქეშმარიტი შემოქმედი ქართული სიტყვით. აქ სამღვდლოება კი არ არის დამნაშავე, როგორც შეცდომით ჰგონიათ ზოგიერთებს, არამედ ჩანს ისტორიის ძალა და კვალი. ქართველურ მოდგმაში მეგრელები ლამის ყველაზე ნიჭიერი და ადვილამთვისებელი არიან, და არა მარტო სამეგრელოს ტერიტორიაზე შედგება მასწავლებლობა და სამღვდლოება მხოლოდ წმინდასისხლიან მეგრელთაგან, არამედ ისინი ამიერკავკასიის სხვა ნაწილებშიც იღვწიან სულიერი და საერო მოღვაწეობის ასპარეზზე, შესაბამისად, რომელ გარედან ზეგავლენაზე შეიძლება იყოს აქ საუბარი?! რა თქმა უნდა, არასწორია აზრი, თითქოს სამეგრელოში ასწავლიან და ზედამხედველობენ ქართველები.

კონსტატირდება სასწავლო უწყების ჩინოსანთა წარუმატებელი მცდელობანი, მეგრულ დიალექტზე თარგმნონ საეკლესიო წიგნები და ამ წარუმატებლობაში ცდილობენ ბრალი ისევ სამღვდლოებას დასდონ. სასწავლო უწყების ჩინოსნებმა რომ იცოდნენ ის ენები, რომელთა შესახებაც მსჯელობენ, დარწმუნებული ვარ, ისინი სულ სხვა დასკვნამდე მივიდოდნენ. ისინი ცხადად დაინახავდნენ, რომ შეუძლებელია ღვთაებრივ ქეშმარიტებათა შემცველი საეკლესიო წიგნების თარგმნა არასრულყოფილ, მცირესიტყვიან და წერილობითი თხრობისათვის სრულიად გამოუსადეგარ მეგრულ ენაზე. ამჟამად არ არსებობს ისეთი მეგრელი, ვინც შეძლებდა გადაეღო საეკლესიო წიგნები მეგრულ ენაზე, ეს უბრალოდ და ყოველგვარი ფარული აზრების გარეშე იხსნება: მოსაწყენი მეგრული დიალექტი ბავშვურ ტიტინს ჰგავს. შესაძლებელია თუ არა ამ ტიტინით ჩამოყალიბდეს ზნეობის წესები და ქრისტიანული მოძღვრების სათნოება? ეს აზრი საეკლესიო წიგნთა თარგმნის შესახებ უკუგდებულ იქნა არა ადგილობრივი პატრიოტიზმის გამო, რაც ყოველ შემთხვევაში უცხოა ეკლესიის თავმდაბალ მსახურთათვის, არამედ საეკლესიო ტრადიციის საფუძველზე, იმ უბრალო მიზეზით, რომ მეგრული ქართულ ენას აღიქვამს როგორც თავის ძირეულ საკუთრებას. ამიერკავკასიის მართლმადიდებელი სამღვდლოება მორჩილი სიამაყით შეჰყურებს თავისი ღირსეული არსებობის 15 საუკუნეს. მთელი ამ ხანგრძლივი და სხვა თვალსაზრისით მეტად მძიმე დროის მანძილზე სამღვდლოების ქეშმარიტი

რწმენით განმსჭვალული ცხოვრება არც ერთხელ არ დაბნელებულა მწვალებლობით. ქართველმა მწყემსმთავრებმა სრულად და წმინდად გადმოგვცეს მართლმადიდებლობის წმინდა ანაბარი და ამით ხელი შეგვიწყვეს რუსეთის დიად მართლმადიდებლურ სახელმწიფოსთან შერწყმასა და მის სულიერ ცხოვრებასთან ზიარებაში. საყვედურებსა და გაკიცხვას როდი ვიმსახურებთ ჩვენ, მათი მოადგილენი და წმინდა საქმის გამგრძელებელნი!

ჩემდამი რწმუნებულ ეპარქიაში რუსული ენისა და კულტურის დანერგვის ინტერესები სრულებითაც არ საჭიროებენ მეგრულ დიალექტზე საეკლესიო-საღვთისმსახურო წიგნების თარგმნას, და სხვათა შორის, მეორე მხრივ, ვშიშობ, რომ ამ წამოწყებას არ ექნეს სამწუხარო შედეგები, წმინდა რელიგიური თვალსაზრისით. განა ამ მოსაზრებით არ ხელმძღვანელობდნენ რუსული სამღვდელოება და საზოგადოება უღირსეულესი იერარქის, მიტროპოლიტ ფილარეტის მეთაურობით, როცა ერთხმად იქნა უკუგდებული სლავური საღვთისმეტყველო წიგნების თარგმნა რუსულ ენაზე?! ჩვენ კი, სამეგრელოს სამღვდელოებას უფრო მეტი და წონადი საფუძველი გვქონდა, რუსული სამღვდელოების ანალოგიურად რომ მოქცეულიყავით. ფხიზლად ვიცავდით რა მართლმადიდებლობის სიწმინდეს, შევშინდით, თავდაყირა არ დაგვეყენებინა ღვთაებრივი მოძღვრება.

ჩემდამი რწმუნებული ეპარქიის ძირითადი და დიდი ნაწილი შედგება ყოფილი სამეგრელოს სამთავროსაგან, რომელიც მოიცავს ქუთაისის გუბერნიის სამ მაზრას — ზუგდიდისა, სენაკისა და ლეჩხუმისა და დასახლებულია ეგრეთ წოდებული მეგრელებით. ლეჩხუმის მაზრა მთლიანად ლაპარაკობს წმინდა ქართულ ენაზე და სრულებით არ იცის მეგრული. ყველაზე დასახლებული ადგილები სენაკის მაზრისა, როგორც არის გორდი, კინჩხა, ხუნწი, საჭილაო, სამიქაო, გვზეთი და სხვები, ლაპარაკობს ასევე ქართულად და სრულებით არ იყენებს და არ ესმის მეგრული კილო. ამაში ამჟამად დარწმუნდა თვით სასწავლო უწყება და აღიარა რა გამოუსადეგარად დაწყებით სკოლებში სწავლების თავისი სისტემა, უარი თქვა მასზე სამეგრელოს იმ ადგილებში, სადაც გაბატონებულია ქართული ენა. მეგრული ენის ახლახან შემოდებულ სწავლებას თვით ხალხი მოწონებით არ უყურებს და მე მაქვს ფაქტები, რომლებიც მეტყველებენ საიმისოდ, რომ ამ კილოს ხელოვნური და წმინდა მექანიკური სწავლება ამუხრუჭებს რუსული ენის განვითარების საქმეს. ამასთანავე, მეგრელებმა ღრმად შეიგნო თავისთვის რუსული მეტყველების ცოდნის არსებითი [მნიშვნელობა] და აუცილებლობა. ყოველი დედის გულწრფელი ოცნებაა, რომ მისი შვილი წიგნიერი იყოს, წიგნიერებისა და განათლებულობის შესახებ კი ჩამოყალიბდა წმინდა პრაქტიკული შეხედულება. წიგნიერადამიანს შეუძლია განმარტება მისცეს ხელისუფლებას, არ დაიბნევა ქალაქში. წიგნიერად სხვა არავინ იწოდება, თუ არა მხოლოდ რუსული ენის მცოდნე, ამჟამადაც და მას მერვც, რაც შემოდებულ იქნა საყოველთაო სამხედრო ვალდებულება, ხალხი უმადლეს თვისებად მიიჩნევს რუსული ენის ცოდნას, როგორც ბერკეტისა სავალდებულო სამსახურის მოხდის დროს. ამ წმინდა პრაქტიკულმა მოსაზრებებმა ის ქნეს, რომ ხალხში ყოველდღიურად სულ უფრო და უფრო ფეხს იკიდებს იდეა, რომ მისთვის აუცილებელია იყოს წიგნიერი, კულტურული.

ჩვენ, სამღვდელოება, შეძლებისდაგვარად ვმუშაობთ ხალხის ამ კეთილშობილური მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად და ჩვენი მატერიალური სახსრების მთელი სიმწირის პირობებში ამ დრომდე წინ მივიწვეთ საეკლესიო-

სამრევლო სკოლების დანერგვის საქმეში. ჩემს ეპარქიაში განათლების წარმატებები იმავე ზომითაა ძვირფასი, როგორც კავკასიის სასწავლო ოლქის ბატონ მზრუნველისათვის და ჩვენი მიზნებიც სოლიდარულია. ჩვენ რამდენადმე განგვასხვავებს ამ ჩვენი საერთო მიზნების მიღწევის გზები, მაგრამ მე დარწმუნებული ვარ, რომ საკითხის ღრმად და ახლოს გაცნობა გააქრობს ყოველგვარ უთანხმოებას. ამჟამად ჩემს ეპარქიაში არის 89 სკოლა და იმედი მაქვს მათი თანდათან მომრავლებისა და გაუმჯობესებისა. პირველდაწყებითი სახალხო განათლება, ჩემი ღრმა რწმენით, უნდა იმყოფებოდეს სწორედ სამღვდელთა ხელთ, რათა მოწაფეებს მცირე ასაკიდანვე ჩაენერგოთ ჭეშმარიტი მართლმადიდებლობა და სულიერი განვითარება, რათა სწავლების თავი და ბოლო იყოს ერთგულება ღვთისა და ტახტისადმი და განდევნილ იქნეს თავისუფალი აზროვნებისა და არარელიგიური აღზრდის ის არასასურველი სული, რომელიც, სამწუხაროდ, შეინიშნება საერო სკოლებში.

კავკასიის სასწავლო ოლქის ბატონ მზრუნველის მთელი მოხსენება თავიდან ბოლომდე განმსჭვალულია იდეით საეკლესიო-სამრევლო სკოლების სამღვდელთა ხელისა და თემობის სახიფათოობის შესახებ. მართლა არსებობს თუ არა ასეთი საშიშროება და მისი რომელი ნიშნებია შენიშნული ჩვენს ცხოვრებაში? ლიტონი განცხადება ტეზუმიცური სამღვდელთა ხელისა და თემობის სკოლების ხელმძღვანელობისათვის სრული მოუმზადებლობისა და მისი პოლიტიკური არასანდოობის შესახებ არაფერს ეუბნება არც გონებასა და არც გულს, ხოლო ამ აზრის ილუსტრაციისათვის მოხმობილი ფაქტები იმდენად მოჩვენებითი და მცდარად განმარტებულია, რომ საკმარისი იქნება ზერელე ანალიზიც კი, რათა მივუთითოთ მისი უსაფუძვლობა. მართალია, გვხვდება ჩემს ეპარქიაში რუსული ენის უცოდინარი მღვდელი, მაგრამ იგი მოხუცია, წარსულიდანაა და არსებობს იმისი სრული იმედი, რომ შემინარიიდან და სასულიერო სკოლებიდან ახალი ძალების მოდინებასთან ერთად ასეთი არასასურველი მოვლენა საერთოდ აღარ იქნება, თუმცა უკვე ამჟამად ეს ხარვეზი თანდათანობით ივსება. სკოლათა ხელმძღვანელების ახლანდელი მდგომარეობა ისეთია, რომ ისინი სრულიად მზად არიან საიმისოდ, რათა ღირსეულად წარუძღვნენ საეკლესიო-სამრევლო სკოლების საქმეებს და მე იმისი თავდები ვიქნები, რომ ამ ამოცანას ისინი სრულებით დაძლევენ. ჩემი ზედამხედველობის ქვეშ მყოფი სამღვდელთა დამაკმაყოფილებლად შეასრულებს საეკლესიო სკოლებისათვის დასახულ ამოცანებს: განამტკიცონ ხალხში მართლმადიდებლური რწმენისა და ქრისტიანული ზნეობრიობის მოძღვრება და გადასცენ ხალხს პირველდაწყებითი სასარგებლო ცოდნა, რომელშიც მთავარი იქნება ტახტისა და მეფის ერთგულება. მე თავს ვიდებ, რომ ამ სკოლებში რუსული ენის სწავლების საქმე სათანადო სიმაღლეზე იქნება და მე, ვითარცა უკვე წახალისებული გამოცდილებით, ვიმედოვნებ წარმატებას. საეკლესიო სკოლებისათვის დაწესებული კონტროლი სასწავლებელთა საბჭოების სახით, რომლითაც თავმჯდომარეობენ აკადემიური განათლების მქონე პედაგოგები, სრულ გარანტიას იძლევა საქმის სწორად გაძღოლისა.

მე არ ვიცი ის წყარო, საიდანაც ამოკრებილია ცნობები, თითქოს ჩვენში რუსული ენის საქმე ჩიხში იყოს მოქცეული. მე, პირიქით, შემეძლო საპირისპირო ფაქტის კონსტატირება. ჩვენი ხალხი ისეთი ხალისით ესწრაფვის რუსული ენის შესწავლას და ისეთი წარმატება აქვს, რომ საექვოა მას შეეძაროს დიადი რუსული იმპერიის შემადგენლობაში მყოფი რომელიმე სხვა ნაცია. ორმოცი წელიც არ გასულა მას შემდეგ, რაც ჩვენ საბოლოოდ ვეზიარეთ რუსულ ცხოვრებას და უკვე არაერთი ათასი ადამიანი გვყავს განათლებული და კულტურული. მე აქ პირად რწმენას როდი

გამოვთქვამ, ახამედ მთელი ხალხის რწმენას. ამიტომ უსამართლობაა ხალხზე მსჯელობა ორი-სამი სამწუხარო და მახინჯი მაგალითის მიხედვით, რასაც წმინდა პირადი ხასიათი აქვს, რა თქმა უნდა, თუკი ეს მაგალითები ცნობილია. მათ [რუსულის არმოცდნეთ - რედ.] უნდა შევეუდაროთ ჭეშმარიტად განსწავლული, განათლებული ტუხემცების მთელი მასა, რომლებიც სრულად ნაზიარები არიან რუსულ ცხოვრებასა და კულტურას და ესმით როგორც თავიანთი ჭეშმარიტი ბედნიერება, ისე ხალხის ბედნიერება; მათ უნდა შევეუდაროთ მასა, ხალხი, რომელმაც იცის და აფასებს მთელ სიკეთეს, მთელ ზრუნვას, შრომასა და უზარმაზარ ხარჯებს, რაც რუსებმა გაიღეს ჩვენდამი.

ვამთავრებ რა ჩემს გამოხმაურებას, მორჩილად მოვახსენებ თქვენს მაღალუსამღვდელოესობას, რომ მე არ ვიზიარებ მისი უდიდებულესობის, კავკასიის სასწავლო ოლქის ბატონ მზრუნველის შეხედულებებს და ჩემდამი რწმუნებული სამღვდელოების ამჟამინდელი მდგომარეობა მიმაჩნია სრულიად დამაკმაყოფილებლად თავისი სკოლების დამოუკიდებლად მართვისათვის".

ცნობა 3. ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის 1893 წლის 9 მარტის №2132 ბრძანებულების შინაარსთან დაკავშირებით მოსაზრებათა წარმოდგენის შესახებ. გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსმა, უწმინდესმა გრიგოლმა დაავალა პირველ ცნობაში დასახელებული კომისიის წევრებს, სამეგრელოს სამღვდელოების ყველა ბლალოჩინსა და თავადებს - დავით გიორგის ძე და ნიკოლოზ ტარიელის ძე დადიანოვებს, როგორც სამეგრელოს მკვიდრთ და განსახილველ საქმეში ჩახედულ და კომპეტენტურ პირებს, მათ კი წარმოადგინეს საჭირო შეხედულებანი.

ცნობა 4. თავიანთი შეხედულებების წარმომდგენთაგან ბლალოჩინი მღვდლები კ.ბერიძე, პ. გოშუა, ნ.თოლორაია, ი.გრიგოლია, ა.რევია, ს.ქავთარაძე, კ.ჩაჩიბაია და ა.კეკელია თითქმის ერთნაირად უარყოფენ შესაძლებლობას, მეგრულ კილოზე ითარგმნოს ლოცვები და ამგვარ თარგმანს მიიჩნევენ ხალხისათვის მავნედ ზნეობრივ-რელიგიური თვალსაზრისით. დანარჩენ ბლალოჩინთა შეხედულებანი კი შემდეგი შინაარსისაა:

ა) **ბლალოჩინი მღვდლისა კაპიტონ გაწერელიასი:** "თქვენი უწმინდესობის ამა წლის 27 ივნისის № 4305 ცირკულარული წერილობითი დავალების შესასრულებლად, რომელიც ეხებოდა შეხედულებათა წარმოდგენას მეგრულ ენაზე ლოცვათა თარგმანს, პატივი მაქვს, მოწიწებით მოვახსენო თქვენს უწმინდესობას, რომ ეს თარგმანი მე მიმაჩნია შეუძლებლად, ზნეობრივ-რელიგიური თვალსაზრისით სახიფათოდ და, ბოლოს, სრულიად ზედმეტად შემდეგ მოსაზრებათა გამო:

1. ასეთი თარგმანი შეუძლებელია. დადგენილია, რომ რაც უფრო ნაკლებადაა განვითარებული ენა, რაც უფრო ნაკლებადაა იგი დამუშავებული, რაც უფრო ნაკლებად ემსახურება ეს ენა, როგორც ჭეშმარიტი საშუალება, აზრის გამოხატვას, მით უფრო ძნელი იქნება ამ ენაზე სწორად და ზუსტად გადმოიცეს აზრები - ეს ბუნებრივიც არის. დაუმუშავებელი, არასალიტერატურო ენა იგივეა, რაც გაუნათლებელი ადამიანი; როგორც გაუნათლებელ ადამიანს აქვს მცირედი წარმოდგენა, მისი აზრობრივი ზედვის წრე შეზღუდულია, სუსტია მისი ენის მოქნილობა - სიტყვათა გამოყენება სხვადასხვა ფორმით, ასპექტის, გვარის, დროის, კილოს, რიცხვისა და პირისა, ასევე ძალზე შეზღუდულია სიტყვის მარაგით არასალიტერატურო, დაუმუშავებელი ენაც, მას სიტყვის ცვალებადობა და

სამკაულების [ქონების] შესაძლებლობა ნაკლებად ექნება. სწორედ ამგვარია მეგრული ენა, ანუ, უკეთ რომ ვთქვათ, კილო, რომელსაც არა აქვს არც სიტყვიერება [ლექსიკა - რედ.] და არც თვით დამწერლობა. ამასთანავე, ისეთი მნიშვნელოვანი და რთული საქმისათვის, როგორიცაა თარგმნა ლოცვებისა, და საზოგადოდ, საღვთისმეტყველო წიგნებისა, რომლებშიც მთელი თავიანთი სიცხადით, სიზუსტითა და დაწვრილებითაა გამოხატული ადამიანის რელიგიური აზრები და გრძნობები; რომლებშიც ზუსტად და რელიეფურადაა განსაზღვრული ადამიანის მიზანი, უზენაესის სახელის განდიდებას რომ გულისხმობს; რომლებშიც აღწერილია გულის ყოველი მოძრაობა ადამიანისა, ცოდვილისა, ვინც აღიარებს საკუთარ ცოდვებს, ინანიებს თავის ცოდვებს, ითხოვს ღვთისაგან მიტევებას, ვითარცა ადამიანი; რომლებიც აღწერენ ღვთის ყველა თვისებას; წიგნებისა, რომლებშიც განმარტებულია ურთიერთობა ღმერთსა და კაცს შორის; ერთი სიტყვით, წიგნებისა, რომლებშიც განმარტებულია ყველა მნიშვნელოვანი დოგმატი, რომლებიც [უმათოდ] მიუწვდომელია კაცთა გონებისათვის, ყველა ღვთაებრივი მოძღვრება, - [ამგვარ] წიგნთა სათარგმნელად საჭიროა ისეთი ენა, რომელიც სათანადოდ დამუშავებული იქნებოდა, რომელიც იქნებოდა განვითარების მაღალ დონეზე, რომელსაც, ასე ვთქვათ, ექნებოდა სიტყვათა, გამონათქვამთა დიდი სიმრავლე, რაც ასე აუცილებელია წმინდა წიგნებში გამოხატული მაღალი აზრებისა და გრძნობების გადმოსაცემად და არა მეგრულის მსგავსი ენა, რომელსაც მისი უყიდურესი დაუმუშავებლობისა და განუვითარებლობის გამო ხშირად არ ყოფნის სიტყვები და სიტყვიერი კონსტრუქციები, რაც აუცილებელია არა მხოლოდ ღვთივშთაგონებული წმინდა წიგნების სათარგმნელად, არამედ თვით მოკვდავი ადამიანის მარტივი აზრების გადმოსაცემადაც კი. თქვენი უწმინდესობისათვის, ვითარცა მეგრული ენისა და ქართულის კარგად მცოდნისათვის, უცნობი არ არის, რომ ქართულ ენაში არცთუ ცოტაა ისეთი სიტყვები, ფრაზები და წინადადებები, რომელთაგან ერთნი სრულებით არ ითარგმნება მეგრულ ენაზე მასში შესაბამისი სიტყვების, ფრაზებისა და წინადადებათა უქონლობის გამო, მეორე ნაწილი, მართალია, ითარგმნება, მაგრამ ამ ენაში სიტყვათა, წინადადებათა და სიტყვიერ კონსტრუქციათა საჭირო ელფერის უქონლობის მიზეზით ვერ ითარგმნება ზუსტად, დანარჩენები კი ისეთია, რომ მათ სათარგმნელად უნდა მივმართოთ ისევ ქართულ ენას, ვინაიდან მეგრულ ენაში არც არსებობს დამოუკიდებელი ძირების მქონე სხვა სიტყვები. ასეთია საზოგადოდ ნებისმიერი ენის თვისება. ყოველ ენას, ყოველ კილოს აქვს თავისი ადგილობრივი თავისებურებანი, რომლებიც ამ ენის შესწავლის მსურველი უცხოელის მთელი მცდელობის მიუხედავად რჩებიან გაუგებარნი, მოუხელთებელნი და უთარგმნელნი. ამით, სხვათა შორის, აიხსნება ის გარემოება, რომ, როგორც ისტორია გვიჩვენებს, საღვთისმსახურო წიგნთა თარგმანები თვით წმინდა სალიტურატურო ენებზე, თანაც შესრულებულნი უმაღლესი საღვთისმეტყველო განათლების მქონე კაცთა მიერ, ყოველთვის არ აღმოჩნდებოდნენ ზოლმე წარმატებულნი და ხშირად გადაისინჯებოდა და სწორდებოდა. სამაგალითოდ ავიღოთ ლოცვათა ამჟამად წარმოდგენილი თარგმანი მეგრულ ენაზე. რომ არაფერი ვთქვათ იმის შესახებ, რომ ეს თარგმანი, როგორც მე დავრწმუნდი ამ საკითხის უბრალო ხალხთან განხილვისას, ამ უკანასკნელში გამოიწვევს სიცილსა და ზიზღს, ამ თარგმანში გვხვდება სიტყვები, რომელთაგან ერთნი ზოგიერთი, შეიძლება ითქვას, უმრავლესი მეგრელისათვის სრულებით გაუგებარნი არიან, ანდა ნაკლებად გასაგებია, ვიდრე ქართული სიტყვები, მეორე ნაწილი კი სულაც არ გამოხატავს იმ აზრს, რაც სინამდვილეში უნდა გადმოიცეს,

- ასეთებია სიტყვები და გამოხატუვამები მეგრულ ენაზე თარგმნილ თითქმის ყველა ლოცვაში, განსაკუთრებით კი ლოცვაში "სახელითა მამისათა და ძისათა" (ოწინეთ ბაბაში დო ფსიქიიშით): "იესეო" (იოსე), "ნუგეშინისმცემელო, სულო ჭემმარტებისაო" (რჩქლადუ, შური ბეჯითი), "საუნჯე" (ქოდე), "წმიდა მყუნე ჩუნე" (გობლაურწკოლით), "ნეტარება" (ჯგირობუა), "არსობისა" (ოსქილედ), "მოგუიტევენ თანანადებნი ჩუნეი" (ქაამოტეთ გიდვალირი ჩქინი), "წარსაწყმედად" (ამორსებუშა), "ბოროტისაგან" (ღვერღუშე), "შენ მოსცი მათ საზრდელი" (სი მეჩანქ თინებს ოდიარებს), "ალაღებ შენ ხელსა და განაძღებ ყოველსა ცხოველსა ნებისაებრ შენისა" (ონჯარ გმოჯინქე ხე სქან დო ობშანქ ისი სქლედს სქანი ჯგირობუათ), "ნუ დამაკლებ ჩუნე ზეცისადა შენსა სასუფეველსა" (ნუმ მემიოთანთ ჩქი ჟიცაში სქანი ოშურეთისთი), "ღმრთისმშობელო ქალწულო, გიხაროდენ, მიმადლებულო მარიაჲ" (ლორნთხოვე უწიფული, იხიოლი, ტბინელი მარია), "კურთხეულ ხარ შენ დედათა შორის" (ხვაილი რექ სი ოსურეფიშე), "შომნიჭებელი გულისჴმისყოფისაჲ და განმადლიერებელი ძალთა სულთა ჩუნეთაჲსა" (მეჩამუ ჩანდა გადა დო ოშურე ჩქინი სიაბარაში), "აღვიზარდნეთ შენ, შემოქმედისა ჩუნისა, სადიდებელად" (მიიბრდათი ჩქი სქანი რთმუში ოდიდებელო), "მამულის სასარგებლოდ" (სამშობლოში ოფენდეთ); თითქმის ყველა სიტყვა "ლოცვისა სწავლის დამთავრების შემდეგ", "ათი მცნებისა" (ვითი კნოინა): "არა ქმნე თავისა შენისა კერპი" (ვლოლუა სქანი ჯაფონია), "არა იმრუშო" (ვეგნებორეფე), "არა გული გითქუმიდეს ცოლისათჴს მოუყუასისა შენისა" (ვადვენჯარას ჩილქ მოჯგირე სქანიშიქ), "მოყუასი" (მოჯგირე), "არცა მვევლისა მისისა" (ვართი მუში მურახექ), "არცა კარაულისა მისისა" (ვართ იში ორინჯექ) და სხვ.

წმიდა წერილის თარგმნა, ლოცვათა თარგმნა სრულიად წმიდა საქმეა, - ის შეიძლება შესრულდეს მხოლოდ განსაკუთრებული მოწოდებით, ზეციური მოწოდებით და, უნდა ვივარაუდოთ, მხოლოდ ამგვარი მოწოდების მქონე მთარგმნელთა წყალობითაც დარჩა წმიდა წერილი უვნებელი და ხელუხლებელი ჩვენშიაც და სხვა მართლმადიდებელ ქვეყნებშიც. ასეთ მოსაზრებას, ჩანს, არ შეესაბამება ისეთი ფაქტები, როცა ზოგიერთმა პირმა თარგმნა საღვთისმსახურო წიგნები ისეთ ენებზე, რომლებიც არა მარტო ჯერ კიდევ არ იყვნენ დაცვილებულნი თავიანთ პირველყოფილ სახეს, არ ბრწყინავდნენ საკუთარი ლიტერატურით, არამედ დამწერლობაც კი არ ჰქონდათ, როგორც ეს ქნეს, მაგალითად, წმიდა ძმებმა, კირილემ და მეთოდემ, სლავთა განმანათლებლებმა, რომელთაც თვითვე "შექმნეს სლავური დამწერლობა და სლავურ ენაზე გადათარგმნეს წმიდა წერილი და საღვთისმსახურო წიგნები", მაგრამ ისინი ხომ წმინდანები ბრძანდებოდნენ, კირილე და მეთოდე იყვნენ ღვთივშთაგონებულნი კაცნი, ხოლო ღვთივშთაგონებულობა, წმინდანობა, სულიწმიდის მადლი - ყოველივე ეს ღვთისგან ბოძებული ნიჭია, რომელნიც ყველას კი არ მიემადლება, არამედ მხოლოდ ღვთის რჩეულთ. აკი წინასწარმეტყველნიც ლალადებენ მომავალს, ხოლო წმინდანები ახდენენ სასწაულებს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, დავსკვნათ, რომ ყველას შეუძლია იმავეს გაკეთება. წმიდა კირილემ და წმიდა მეთოდემ სლავური ასოებიც შექმნეს და წმიდა წერილი და საღვთისმსახურო წიგნებიც თარგმნეს, ვინაიდან ისინი დაჯილდოებულნი იყვნენ ზეცისაგან, რის გამოც მათ ეკლესიამ წმინდანთა სახელი მიანიჭა, მაგრამ ყველა ხომ ვერ იქნება კირილე და მეთოდე? საამისოდ, გავბედავ გავიმეორო, საქირთა ზებუნებრივი ნიჭი, რომელსაც მხოლოდ რჩეულთ ანიჭებს თვით ღმერთი, ამის გამო ღვთის რჩეულთა მაგალითად მოყვანა ჩვენგან, უბრალო [მოკვდავთაგან - რედ.] უსაფუძვლო იქნება, ვინაიდან სამეგრელოში ჯერჯერობით არ არიან ამგვარი ღვთის რჩეულნი და იმის მტკიცება, რომ ასეთნი არსებობენ, ცოდვად, თანაც მძიმე ცოდვად.

ამასთანავე, ლოცვათა და საღვთისმეტყველო წიგნთა სათარგმნელად, ჩემი აზრით, საკმარისი არ არის ის, რომ ენას, რომელზეც აპირებენ ამ ლოცვებისა და წიგნთა თარგმნას, ჰქონდეს უფლება, ეწოდებოდეს დამუშავებული, ლიტერატურული ენა — საამისოდ საჭიროა აგრეთვე ე.წ. ეკლესიურობა ენისა, რომელ თვისებაზეც მეგრულ კილოსთან მიმართებით ამჟამად ლაპარაკიც კი არ შეიძლება, ვინაიდან მეგრურობით საერთოდ არ არსებობს მეგრული საეკლესიო ენა - ეს სრულიად უამბველი ფაქტია, ამასთანავე, ლოცვები და, საზოგადოდ, საღვთისმსახურო წიგნები უნდა ითარგმნებოდეს საეკლესიო ენაზე. მართლმადიდებელი ეკლესია ასეც იქცეოდა, რათა ხსენებული ლოცვებისა და წიგნებისათვის სიწმინდე, სერიოზულობა მოენიჭებინა, ასევე უნდა მოიქცეს იგი ამჟამად. მაგრამ სად მოიძიონ მთარგმნელებმა მეგრული საეკლესიო ენა? მეგრული კილოს არაეკლესიურობის გამო მთარგმნელებს ერთდრულად მოუწევთ თარგმნონ კიდევაც და საეკლესიო ენაც შექმნან, მაგრამ ვინ ასე იოლია ეს? ვინ ადვილია საეკლესიო ხასიათი მიეცეს მეგრულ ენას? თუკი გრამატიკა [=სამწიგნობრო-ენობრივი ნორმები - რედ.] ჩნდება რამდენიმე საუკუნის შერე. მას აქეთ, რაც ენა იწყებს თავისი ისტორიული მნიშვნელობის შექმნას, ვინა უფრო ძნელი არ იქნება ერთბაშად შეისწავლო ენის ეკლესიურობა? ჩემი აზრით, საამისოდ აუცილებელია, უპირველეს ყოველისა, ხელთ გვექონდეს გრამატიკა [ე.ი. სამწიგნობრო-ენობრივი ნორმები - რედ.], რომელიც საეკლესიო ენის შემქმნელს დაეცნობდა იმ ხალხის სალიტერატურო ენის ფორმებს, თვისებებსა და ხასიათს, რომელზეც აპირებენ საღვთისმსახურო წიგნთა გადათარგმნას. აქედან თავისთავად ცხადია, რა მდგომარეობაში აღმოჩნდება მეგრული ენის ეკლესიურობის შემქმნელი, ვინა, რომელსაც აქამდე არ ჰქონია არავითარი გრამატიკა [სამწიგნობრო-ენობრივი ნორმები - რედ.], რომელსაც არ ჰქონია და არა აქვს არავითარი ცენზი და თითქმის არავითარი მნიშვნელობა.

2. სახიფათოა მეგრულ ენაზე ლოცვებისა და, საზოგადოდ, საღვთისმსახურო წიგნების თარგმნის წამოწყება ზნეობრივ-რელიგიური თვალსაზრისით. ეს თავისებური რეფორმაა, ხოლო ყოველგვარი რეფორმა ისეთი მოვლენაა ხალხის ცხოვრებაში, რომელიც ხელს უწყობს მანამდე თითქოს მთვლემარე ადამიანთა გამოფხიზლებას, რაც იწვევს ადამიანთა შორის სხვადასხვაგვარ მიტქმა-მოტქმას, ხან დადებითს, ხან კი უარყოფითს; მაგრამ ყველაზე გაცხოველებულ კამათსა და განმარტებას იწვევს ისეთი რეფორმები, რომლებიც ეხება ხალხის ცხოვრების რელიგიურ მხარეს. ისტორიის თითქმის ყოველი გვერდი ადასტურებს ამ აზრს. სიახლეთა დანერგვის გამო რომელი ეკლესია გამოეყო მართლმადიდებლურს, სიახლეთა დანერგვის გამო რომელ ელკესიაში გაჩნდნენ პროტესტანტები, სიახლეთა დანერგვის გამო ცალკეული ეკლესიები განიყოფებიან რამდენიმე სექტად, ეს უკანასკნელნი კი რამდენიმე ჯგუფად და ა.შ. სიახლეთა შემოღება რელიგიურ ცხოვრებაში ერთ-ერთი მოთავარი მიზეზია სხვადასხვაგვარი განხეთქილების გაჩენისა, ცრუ მოძღვართა გამოჩენისა და გაძლიერებისა. მოკლედ, ჩემი აზრით, საჭიროა ვიყოთ ძალზე ფრთხილნი. როცა იგულისხმება რაიმე რეფორმის განხორციელება საეკლესიო-რელიგიურ წყობაში, საფუძვლიანად უნდა განვიხილოთ, ხომ არ გამოიწვევს რეფორმა რაიმე არეულობას საეკლესიო ცხოვრებაში, ხომ არ გადაიქცევა იგი საბაბად მართლმადიდებელი ეკლესიისაგან მის შვილთა გამოსაყოფად. ეს სიფხიზლე მით უფრო ძლიერი უნდა იყოს, რაც უფრო ხშირია ჩვენში იმის მაგალითები, რომ მსგავს სიახლეებს მართლაც მოჰქონდათ არასასურველი შედეგები. თუ გავითვალისწინებთ ამ მოსაზრებებს, ბუნებრივია, ვივარაუდოთ, რომ მეგრულ ენაზე ლოცვებისა, და

საზოგადოდ, საღვთისმსახურო წიგნების თარგმნას ექნება ცუდი შედეგები. მეგრულ ენაზე არ არსებობს არც სიტყვიერება [=ლექსიკა — რედ.], არც ლიტერატურა და არც გრამატიკა [=სამწიგნობრო-ენობრივი ნორმები - რედ.], არც ისტორია, მეგრული ენა არ არის დამუშავებული, მისი თვისება არ არის გარკვეული, მოკლედ, მეგრულ ენაზე საღვთისმსახურო წიგნების თარგმნისას თვით მთარგმნელებმა ცნობილ ქართულ საეკლესიო სიტყვებს, ფრაზებსა და წინადადებებს უნდა შეუსაბამონ ისეთი შესატყვისი სიტყვები, ფრაზები და წინადადებები, რომლებიც მათ თავში მოუვათ, პირადად მათ მოეწონებათ, ვინაიდან არ ექნებათ არავითარი კრიტიკიუმი, არავითარი წესები. და რას მოიტანს ეს? თუკი ასეთ მთარგმნელებს, რომლებმაც შესანიშნავად იციან გრამატიკა [სამწიგნობრო-ენობრივი ნორმები - რედ.], ყველა თვისება როგორც იმ ენისა, რომლიდანაც თარგმნიან, ისე იმ ენისა, რომელზეც თარგმნიან, გამოუჩინდებიან ხოლმე იმგვარი კრიტიკოსები, ვინც ზოგჯერ საფუძვლიანად ამტკიცებს, რომ მთარგმნელებმა სავსებით ცუდად თარგმნეს [ტექსტი], რომ მათ საბოლოოდ დაამახინჯეს დედნის აზრი, განა უსაფუძვლო იქნება, ვივარაუდოთ, რომ მეგრული თარგმანის განხილვისას ხალხში მოიძებნებიან ისეთი მცოდნენი, რომელნიც არ დაეთანხმებიან მთარგმნელის შეხედულებას და დაიწყებენ მტკიცებას, ესა და ეს სიტყვა ცუდადაა თარგმნილი, ეს წინადადება გამორჩენილია, ამ ფრაზის მაგიერ უმჯობესი იყო ასეთის ჩასმაო. მოიძებნებიან ისეთი კრიტიკოსებიც, ვინც უფრო შორს წავა: და ეს სრულებითაც არ იქნება გასაოცარი, ვინაიდან ყველას თავისი გემოვნება, თავისი აზრი, თავისი წარმოდგენა აქვს, მაგრამ არ მოეპოვება წესები, გრამატიკა [სამწიგნობრო-ენობრივი ნორმები - რედ.] არ არსებობს, არ მოიპოვება ისეთი საშუალება, რომელიც დაადგენდა ერთი შეხედულების სამართლიანობასა და მეორის მცდარობას; ერთადერთი საშუალება ხალხის ხმაა, მაგრამ ერთნი ერთი აზრისანი იქნებიან, მეორენი - სხვისა; ამის შედეგად გაჩაღდება დისპუტები, გაჩნდება უთანხმოება, დრტვივა რელიგიურ ნიადაგზე. მღელვარება დროებით შეიძლება ჩააცხროს საგანგებო კომისიის შექმნამ ენათა საუკეთესო მცოდნეთაგან თარგმანთა გადასინჯვისა და მათი შესწორების მიზნით, მაგრამ, უეჭველია, მათ იგივე ბედი ელის, რაც ეწიათ რუსეთში [რელიგიური წიგნთა] მხვეწავებს: არსენი ყრუს, ივანე ნასედკას, მიხეილ როგოვს, არსენი სუხანოვს, მაქსიმე გრეკს, არქიმანტდრიტებს სილვესტრსა და დიანოსის და მრავალ სხვას. მეგრელი მხვეწავები და მთარგმნელები, არსენი ყრუს მსგავსად, უეჭველად დაიწყებენ ძახილს სხვათა შესახებ: "არც მართლმადიდებლობა, არც ირიბსიტყვაობა, ღვთაებრივი წერილი მელანს გაივლის, გონება კი მათში არ შეიგრძნობა... არიან ზონიერთნი, ვინც მწვალებლობა შემოგვაბარა, თვითონ კი ანბანი ძლივს იციან და მათ ტვინში არ შეუღწევი იმას, რომ რვა მეტყველების ნაწილს აქვს სქესი, რიცხვი, დრო, მიმართვის პირი და გვარი". სავარაუდოა, ხალხს რელიგიურ თავზარს დასცემს "სიახლენი" და მას მოეჩვენება, რომ ეს "სიახლენი" მთელი რწმენის შერყევას გამოიწვევს; ზოგიერთები კი რუსი "სტაროობრიადცების" მსგავსად დაიწყებენ ყვირილს: "რაც ჩვენამდე დადგინდა, ისევ უცვლელად უნდა დარჩეს უკუნითი უკუნისამდე; მართლმადიდებლებმა თავი უნდა შესწირონ ყოველ ასოს". და დაიწყება რელიგიური კამათი, დაუნდობელი ბრძოლა დაჯგუფებათა შორის, ჩამოყალიბდება განცალკევებული სექტები და ის სამეგრელო, სადაც ქრისტიანობის თესლი დაითესა ჯერ კიდევ მოციქულ ანდრია პირველწოდებულის მიერ, ის სამეგრელო, რომელსაც მასში ქრისტიანობის გავრცელების დროიდან დღემდე თავის წილში არ უხილავს არც ერთი სექტანტი, არც ერთი განდგომილი, არცერთი სხვაგვარად მოფიქრალი,

ის სამეგრელო, რომელიც უკვე რამდენიმე საუკუნეა წმინდად, სუფთად და ხელუხლებლად იცავდა ქრისტეს რჯულს, ის სამეგრელო შემდგომში შეიძლება გადაიქცეს განდგომილთა ცემა-ტყეპის ადგილად, სხვაგვარად მოფიქრალთა ბუნაგად და თავშესაფრად!! ეს საშიშროება მით უფრო თვალსაჩინო გახდება, რაც უფრო ღრმად გავერკვევით საქმეში, რაც უფრო შესაბამისი გვექნება ჩვენი ხედვა ნებისმიერი ხალხის შეხედულებებთან და წარმოდგენებთან, ჩვენს შემთხვევაში მეგრელთა შეხედულებებთან და წარმოდგენებთან, საღვთისმსახურო და, ზოგადად, წმინდა წიგნების მიმართ. მეგრელები, როგორც სხვა ხალხებიც, მიიჩნევენ, რომ წმინდა წიგნები ამასთანავე ღვთივნაწერია, ე.ი. მართალია, ისინი ადამიანის ხელითაა ნაწერი, მაგრამ დაწერილია ღვთის მთაგონების, თვით სულიწმიდის კარნახით; ამიტომ ხალხი წმინდა წიგნებს სასოებითა და პატივით ეპყრობა, უფრთხილდება ყოველ ასოსაც კი; ამის გამო სწორედ რუსი ხალხი, როგორც ზემოთ ითქვა, გაიძახოდა: "მართლმადიდებლებმა თავი უნდა შესწირონ ყოველ ასოს" -ო. რა თქმა უნდა, უნდა ველოდოთ, რომ იფეთქებს რელიგიური შეუწყნარებლობა, როცა მეგრელები დაინახავენ, რომ იცვლება არამცთუ ერთი "ანი", არა მარტო ყველა ასო, არა მარტო ერთი წიგნი, არამედ - ყველა წმინდა წიგნი თავისი არსით, ისინი ითარგმნება სიწმიდეს მოკლებულ, არაეკლესიურ ენაზე, როცა მეგრელი დაინახავენ, რომ წმინდა ასოების ხელის ხლება გაბედეს ცოდვილმა ადამიანებმა, რომელთაც არაფრით დაუმტკიცებიათ თავიანთი წმინდანობა, ჩვეულებრივმა ადამიანებმა, უვიცებმაც კი. მე ზოგადად წმინდა წიგნების შესახებ იმიტომ ვსაუბრობ, რომ მხოლოდ ლოცვების თარგმნით მიზანი არ იქნება მიღწეული და ამ ლოცვათა თარგმნის საკითხთან მჭიდროდ უნდა იყოს დაკავშირებული საკითხიც ყველა სხვა წმინდა წიგნის თარგმნისა. ვბედავ ვიფიქრო, რომ გასაოცარი არ იქნება, თუკი ასეთ მთარგმნელებს ხალხი ანტიქრისტეს შვილებს უწოდებს და დაასკვნის, რომ მოვიდა ანტიქრისტე და დადგა ჟამი მისი მეუფებისა; აკი ასე ფიქრობდა თვით რუსი ხალხი, პატრიარქ ნიკონს ანტიქრისტეს რომ უწოდებდა, როცა ამ უკანასკნელის დროს ჩასწორდა საღვთისმსახურო წიგნები. ამის გამო უმჯობესია თვით რუსი ხალხი, პატრიარქ ნიკონს ანტიქრისტეს რომ უწოდებდა, როცა ამ უკანასკნელის დროს ჩასწორდა საღვთისმსახურო წიგნები. ამის გამო უმჯობესია თავი აგარიდოთ "სიახლეებს" და გვახსოვდეს რუსი "სტარობრიადელების" მიერ ნათქვამი შემდეგი სიტყვები: "რაც ჩვენამდე დადგინდა, ისევ უცვლელად უნდა დარჩეს უკუნითი უკუნიამდე". უფრო მართებული იქნება უკუვაგდოთ ფიქრი მეგრულ კილოზე ლოცვებისა, და საზოგადოდ, წმინდა წიგნების თარგმნის შესახებ.

3. ყოველივე ზემოთ თქმულის გამო მეგრულ ენაზე ლოცვებისა და საზოგადოდ წმინდა წიგნების თარგმნა სრულიად ზედმეტიც არის. უდავო ჭეშმარიტებაა, რომ ნებისმიერი მნიშვნელოვანი საქმე უნდა იწყებოდეს მხოლოდ მაშინ, როცა არსებობს ასეთი დაბეჭივებითი აუცილებლობა, როცა თვით ცხოვრება მოითხოვს ამას, როცა დარწმუნებით შეიძლება ველოდოთ, რომ წამოწყებული საქმის შესრულება გამოიწვევს მნიშვნელოვან შედეგებს: ზნეობრივ-რელიგიური, ესთეტიკური, მატერიალური ან ინტელექტუალური ყოფის გაუმჯობესებას. ეს ჭეშმარიტება ყველაზე მეტად უნდა მიესადაგოს რელიგიურ საქმეებს, უპირატესად კი სხვადასხვა ენაზე წმინდა წიგნების თარგმნის საკითხს. ისეთი მნიშვნელოვანი ღონისძიება, როგორცაა წმინდა წიგნების თარგმნა სხვა ენაზე, მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა ხორციელდებოდეს, როცა კონკრეტულ ხალხს სრულებით არ ესმის ის ენა, რომელზეც იკითხება ლოცვები და სრულდება ღვთისმსახურება, და ამის გამო ზარალდება

მისი რელიგიური გრძნობა. ხალხმა სულის სიღრმეში არ უნდა დაფაროს, თუ მისი რელიგიური მისწრაფებანი დაუკმაყოფილებელი რჩება; ეს უკმაყოფილება გადმოიღვრება გარეთ: ჯერ გაისმება რელიგიური დრტვინვა, შემდეგ ეს დრტვინვა უფრო მნიშვნელოვან ზომას მიიღებს, მეგრე დაიწყება მითქვა-მოთქმა, განსჯა, ბოლოს კი გაჩნდება დაბეჭითებითი მოთხოვნები იმისა, რომ დაკმაყოფილდეს ხალხის აუცილებელი საჭიროებანი, მისი რელიგიური მოთხოვნილებები. ასეთია ფსიქიკური კანონი, ასეთია ისტორიული ფაქტებიც. ამ აზრის დასადასტურებლად საკმარისია გავისხენოთ იმ ეროვნებათა (?) ისტორიის ის მომენტები, როცა ღვთისმსახურება სრულდებოდა მათთვის გაუგებარ ენაზე; ასეთ შემთხვევებში უკმაყოფილო ხალხი არა მარტო აშკარად გამოხატავდა თავის დაბეჭითებულ რელიგიურ მოთხოვნებს, არამედ ეკლესიებისა და სხვა შენობათა სვეტებზე ჩნდებოდა აფიშებიც, გარკვეული მუქარით მათ წინააღმდეგ, ვინც ხელს უშლიდა მათი რელიგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას. ამრიგად, იმ საკითხის განხილვისას, არსებობს თუ არა მეგრულ ენაზე ლოცვებისა, და საზოგადოდ, წმინდა წიგნების თარგმნის საჭიროება, აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნეს [საკითხი იმის შესახებ], მეგრულთათვის მართლაც გაუგებარ ენაზე იკითხება თუ არა ლოცვები და სრულდება ღვთისმსახურება, ნამდვილად ზარალდება თუ არა ამის გამო მეგრულთა რელიგიური მოთხოვნილებები და თუკი ეს ასეა, რამდენჯის და რა ფორმით გამოხატეს მეგრელებმა თავიანთი უკმაყოფილება ამით.

ენათმეცნიერებაც, სოციოლოგიაც, ფილოლოგიაც და ისტორიაც ერთხმად დაამტკიცებენ, რომ მეგრული ენა რაღაც დამოუკიდებელი ენა კი არ არის, რომელსაც ექნებოდა ქართული ენისაგან განსხვავებული წარმომავლობა, სრულიად სხვა ძირები, სხვა თვისებები, არამედ მეგრული ენა არის მხოლოდ ქართული ენის ცალკეული კილო, კილო, რომელზეც ადამიანები მხოლოდ ლაპარაკობენ და შეუძლიათ ერთმანეთს გადასცენ ოდენ ყველაზე მარტივი აზრები; ამიტომ ქართულ და მეგრულ ენებს შორის ბევრი რამ არის საერთო. მეგრულ სიტყვათა ნახევარზე მეტი წმინდა ქართული სიტყვებია, ხოლო ძალზე ბევრია ისეთი სიტყვებიც, რომლებმაც დროისა და ცხოვრების ადგილობრივი პირობების გავლენით თუმცა მიიღეს სხვაგვარი სახე, სხვა დაბოლოებანი, სხვა სუფიქსები, მაგრამ მაინც შეინარჩუნეს თავიანთი ადრინდელი, წმინდა ქართული ძირი. მართალია, მეგრულ კილოში არის მრავალი ისეთი სიტყვაც, რომელთაც არაფერი აქვთ საერთო ქართულ სიტყვებთან და ან გადმოღებულია სხვა ენებისაგან სხვა ხალხებთან ხშირი ურთიერთობის შედეგად (როცა [ეს სხვა ხალხები] ხან თავს ესხმოდნენ სამეგრელოს როგორც მტრები, ხან ჩამოდიოდნენ ვაჭრებად, ხანაც მოგზაურებად), ან მოუხერხებლად და დამახინჯებული იგივე ქართული სიტყვები, ანდა გამოგონილია ცხოვრების ადგილობრივი პირობების შესაბამისად, მაგრამ ასეთი რამ ხომ ყველა კილოს, თვით ყველა ენას ემართება! თითქმის ყოველი საუკუნე ენას სძენს ძალზე ბევრ სიტყვას, რომელთაგან ზოგი აღებულია სხვა ენებიდან, ზოგი კი გამომუშავდება სხვა გზით და იქმნება ცხოვრებისეული პროგრესის მიზეზით. რამდენი ათეული ათასი უცხო სიტყვა შევიდა, მაგალითად, რუსულ ენაში! მეგრული და ქართული ენების ამგვარი ნათესაობის გამო არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ითქვას, თითქოს სამეგრელოში ლოცვები და საზოგადოდ წმინდა წიგნებში მეგრულს ხვდება რაიმე გაუგებარი. ეს ძირითადად, ერთი მხრივ, საეკლესიო ენის თვისებითაა გამოწვეული, მეორე მხრივ კი, სწრაფი და დაუნაწევრებელი კითხვის ბრალია, რასაც დღემდე ვერ გადასჩვევიან გაუნათლებელი მღვდლები, დიაკვნები და მეფსალმუნეები: ამ მხრივ გარანტირებული

თვით განათლებული ქართველიც არ არის. იყო მაგალითები, როცა საეკლესიო კრებულის განათლებული წევრნი ეკლესიაში კითხულობდნენ ლოცვებს ანდა საღვთისმსახურო წიგნებს, წარმოთქვამდნენ ექტენიებს ("შეგვიწყალენ"-ს - რედ.), ან გალობდნენ საგალობლებს - რა თქვა უნდა, საეკლესიო ქართულ ენაზე - ნელა, გარკვევითა და გააზრებულად, ქართველი და მეგრელი ეკლესიიდან გამოდიოდნენ ერთნაირად კმაყოფილნი, ერთნაირად გაბრწყინებული სახით, თან იმას ამბობდნენ, რომ მათ იმ დღეს ეკლესიიდან ბევრი რამ გამოჰყვათ. ამრიგად, სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ მეგრელების მიერ ლოცვებისა და საღვთისმსახურო წიგნების შინაარსის ნაკლებად გაგების მიზეზებია ეკლესიის მსახურთა მიერ მათი ცუდად, უმარჯვოდ წაკითხვა და ენის ეკლესიურობა და არავითარ შემთხვევაში ის, რომ ლოცვები და საღვთისმსახურო წიგნები დაწერილია ქართულად და არა მეგრულ ენაზე. ამიტომ მე, იმის ნაცვლად, რომ შევდგომოდი ლოცვებისა და საღვთისმეტყველო წიგნების თარგმნას, იმის ნაცვლად, რომ მიმელო ასეთი მკვეთრი, სახიფათო ზომები, უფრო მიზანშეწონილად მივიჩნევი ხალხის აღზრდას რწმენისა და ჭეშმარიტების სულით, ხელს შევუწყობდი იმაში, რომ გაეგო ის, რაც არ ესმის, მოკლედ, ვასწავლიდი ხალხს საეკლესიო ქართულ ენას და, ამასთანავე, ეკლესიათა კრებულებს დაევალებდებოდა საღვთისმეტყველო წიგნების გარკვევით კითხვას და ღვთისმსახურების უნარიანად შესრულებას. აკი ის ხალხები, რომელთაც აქვთ სხვადასხვა კილოები და ერთი საერთო ენა, კითხულობენ ლოცვებს და აღსრულებენ ღვთისმსახურებას ერთ საერთო ენაზე, რომელიც თითქმის დედაა ყველა სხვა კილოსი; მაგალითად, შეუძლებელია ითქვას, რომ მალოროსიული (უკრაინული - რედ.) ენა ნაკლებად განსხვავდება წმინდა რუსული ენისაგან, ვიდრე მეგრული ქართულისაგან, მაგრამ ლოცვები და წმინდა წიგნები არ არის თარგმნილი ამ ენაზე და ლოცვები და წმინდა წიგნები იკითხება, ხოლო ღვთისმსახურება აღესრულება საეკლესიო სლავურ ენაზე.

მეგრელებს არასოდეს ჰქონიათ დამწერლობა მეგრულ ენაზე და არ ჰქონიათ იმიტომ, რომ არ იყო ამის მოთხოვნილება. რომ არსებულყო ასეთი მოთხოვნილება, დრო აქამდე თვითონ შექმნიდა ამ დამწერლობას, როგორც ქმნის ყოველივე ააუცილებელს ადამიანის ცხოვრებაში; მეგრელი ხალხი ხომ ქართულ ენას თავისად მიიჩნევს და იყენებს მხოლოდ დამწერლობას ქართულ ენაზე, (მეგრელები) მუდამ იმართებოდნენ მეფეებისა და მთავრების მიერ მხოლოდ ამ ენაზე, მუდამ მხოლოდ ამ ენაზე ისმენდნენ ისინი სასოებით ლოცვებსა და ღვთისმსახურებას ეკლესიაში; ისინი, ესმით რა ეს ენა კარგად, ასევე კარგად იგებენ წმიდა მამების მიერ მათთვის ამ ენაზე მოწოდებული ღვთის სიტყვის აზრსა და მნიშვნელობას და ამ სიტყვას ინახავენ უკვე რამდენიმე საუკუნეა სუფთად, წმინდად, ხელუხლებლად, ყოველგვარი ცვლილების, რაიმე სექტის, განხეთქილების ან მწვალებლობის გაჩენისა, როგორც ეს ხდებოდა და ხდება სხვა ხალხებში, - აკი არ არსებობს საჭიროება მეტის მონდომებისა, რატომღა უნდა შევუქმნათ საფრთხე ასეთ ხალხს ლოცვებისა და წმინდა წიგნების თარგმნის შედეგად?! ამ შემთხვევაში ხომ თარგმნის მიზანი ხალხის ზნეობრივ-რელიგიური თვალსაზრისით უზრუნველყოფაა, ეს მიზანი კი დიდი ხანია თავისთავად არის მიღწეული!! თუკი ლოცვების კითხვა და ღვთისმსახურების აღსრულება საეკლესიო ქართულ ენაზე დაუპირისპირდებოდა მეგრელთა სულისკვეთებას და არც დააკმაყოფილებდა მათ რელიგიურ მოთხოვნილებებს, მეგრელი ხალხი დიდი ხნის წინ განაცხადებდა ამის შესახებ თავის უკმაყოფილებას, დიდი ხნის წინ გაისმებოდა სამეგრელოში პროტესტი საეკლესიო ქართულ ენაზე ლოცვების კითხვისა და ღვთისმსახურების აღსრულების გამო, დიდი ხნის წინ

უკუაგდებდნენ მეგრელები ამგვარ წესრიგს; მაგრამ ხომ ფაქტია, რომ გადის რამდენიმე საუკუნე, მაგრამ მეგრულ ხალხს არც ერთხელ არ განუცხადებია პროტესტი, უკმაყოფილება ამგვარი წესრიგის წინააღმდეგ; ამიტომ, ბუნებრივია, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ლოცვების კითხვა და ღვთისმსახურების აღსრულება საეკლესიო ქართულ ენაზე სრულად ეხმატკბილებოდა მეგრელთა სულიერ წყობასა და რელიგიურ მოთხოვნილებებს; სწორედ ამიტომ მიიჩნევენ მეგრელები ლოცვათა თარგმანს სასაცილო და თვით ცოდვიან საქმედაც კი, როგორც მე დავრწმუნდი მათთან ამ საკითხზე გამართული კერძო საუბრებისას, და უკვე არსებული თარგმანის კითხვისას ისინი მხოლოდ იცინიან, მიიჩნევენ რა ამ თარგმანს ხუმრობად: ამის შესაბამისად, რა საჭიროა ასეთი ზრუნვა ამ ხალხზე, რა საჭიროა დროისა და სახსრების ამგვარი ხარჯვა?! ამ თარგმანით ხომ უდანაშაულო მეგრელი ხალხი შეიძლება მხოლოდ რწმენაში შესაძლო რაიმე ეჭვში ჩავაგდოთ, მსგავსად იმისა, რომ ზოგჯერ უბიწო ბიჭუნას უგერგილო მასწავლებლის მიერ დასმული უადგილო შეკითხვები უბიძგებენ რაიმე დანაშაულებრივი ქმედებისაკენ!!

მიმაჩნია, რომ აქ ზედმეტი არ არის რამდენიმე სიტყვა ვთქვა მეგრულ კილოზე დამწერლობის შემოღების საკითხზე, როგორც მჭიდროდ დაკავშირებულზე დასახელებულ კილოზე ლოცვებისა და წმინდა წიგნების თარგმანსთან. სამყაროს უბრძნესმა შემოქმედმა, რომელსაც სრულად ჰქონდა გააზრებული ერთი ზოგადსაკაცობრიო ენის მთელი მნიშვნელობა ჩვენი კეთილდღეობისათვის, მიანიჭა ჩვენს წინაპარს ერთადერთი ენა, ხოლო თუ შემდგომში ჩვენ ავლაპარაკდით სხვადასხვა ენაზე, ეს მოხდა, როგორც წმიდა წერილიც გვიამბობს, ჩვენივე უვიცობისა და ღვთის ბრძნული ნებისადმი ურჩობის გამო - ეს იყო მხოლოდ ჩვენი დასჯის უბრძნესი ზომა, ვინაიდან არ შეიძლება ეჭვი შევიტანოთ იმაში, რომ კაცობრიობა ამჟამად განვითარების შეუღარებლად უფრო მაღალ დონეზე იქნებოდა, თუკი ის სამყაროში მისი გაჩენის დღიდან აქამდე ერთ ენაზე ილაპარაკებდა. რამდენი დრო, რამდენი შრომა და ხარჯი გვიჯდება ამჟამად არსებულ ენათა შესასწავლად! სინამდვილეში სასჯელი ხომ არ არის იმის საშუალების წართმევა, რომ გვესმოდეს ერთმანეთისა? ჩემი აზრით, სხვადასხვა ენა მხოლოდ ამუხრუჭებს პროგრესის საქმეს, კაცობრიობის განვითარების საქმეს და ამიტომ უნდა ვნანობდეთ ამ ენათა არსებობის გამო, ჩვენ კი ამასობაში ვცდილობთ შევქმნათ კიდევ ერთი ახალი ენა - მეგრული ენა! განა უფრო მიზანშეწონილი არ იქნებოდა, ვისწრაფოდეთ ამჟამად არსებული ყველა ენის გაერთიანებას, ვიდრე ხელს ვუწყობდეთ მათ განცალკევებას, როგორც ეს ხდება ამჟამად მეგრულ ენაზე ნაგულისხმევი დამწერლობის შემოღებით, ამ ენაზე ისეთ ლოცვათა თარგმნით, რომელთა თარგმნაც შეუძლებელია, მოკლედ, ხალხისათვის სრულიად ზედმეტი ენის შემოღების გზით!

ზემოთ გადმოცემულ მოსაზრებათა გამო სულიერი ხელმძღვანელობის განკარგულებით სამოციან წლებში განხორციელებული ცდები წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგიისა და ზოგიერთი ლოცვის მეგრულ ენაზე გადათარგმნისა უშედეგო აღმოჩნდა, ამავე მოსაზრებათა გამო თქვენი უწმინდესობის ბრძანებით ამ საკითხის განსახილველად მოწვეულმა სამეგრელოს სამღვდელთა კრილობამ ასეთი თარგმანი მიიჩნია ხალხის რელიგიური გრძნობებზე დამლუბველი ზეგავლენის მოხდენის შემძლეად. ამგვარივე მოსაზრებათა გამო თბილისში ამასწინათ ამავე საკითხის შესასწავლად შექმნილმა კომისიამაც ასეთი თარგმანი შეუძლებლად სცნო და ამავე მოსაზრებათა გამო მეც ვმისობ, თქვენო უწმინდესობავ, ამგვარი მცდელობებით, ასეთი მიზანშეუწონელი და უადგილო სამსახურით არ დავუტოვოთ სამშობლოს, სამეგრელოს საეკლესიო ისტორიის ავი ხსოვნა".

ბ) ბლალოჩინი მღვდლისა კლიმენტი ჭანტურიაის:

"თქვენი უწმინდესობის 1894 წლის 27 ივნისს №4312 ცირკულარული მოწერილობის პასუხად პატივი მაქვს უმორჩილესად მოგახსენოთ შემდეგი ჩემი აზრი ზოგიერთი საყოველთაოდ გამოსაყენებელი ლოცვისა და ათი მცნების მეგრულ ენაზე თარგმნის შესახებ:

ნებისმიერი სიახლის შემოღებას იწვევს მოთხოვნილება ამა თუ იმ საგნისა. თუკი არ არსებობს მოთხოვნილება, ახალი გეგმების შედგენა უსაფუძვლოა და ვერ ჰპოვებს თავის ადგილს. ამგვარი სამსახური მით უფრო უსაფუძვლოა და საზიფათოა იქ. სადაც ხალხის გონებრივი წყობა არ მომწიფებულა, არ მიუღწევია სასურველ გზამდელ და. შესაბამისად, არ არის მზად ამ იდეის, ამ გეგმის აღსაქმნელად. ამგვარ შემთხვევებში საუკეთესო გონების (მქონენი), ხალხის ცხოვრების საუკეთესო ამმოდრავებელნი თავიანთი ხანგრძლივი გამოცდილების მწვერვალზე უდიდესი სიფრთხილით, და ისიც საკუთარ სანუკვარ ფიქრებს, გაუფრთხილებლობის შემთხვევაში კი გამოდის საპირისპირო შედეგი, ე.ი. სარგებლობის ნაცვლად ზოგჯერ ხალხს შეიძლება ზიანი მიადგეს, რაც აღარაფრით აღმოიფხვრება. ასე უნდა შევხედოთ მეგრული (სამწიგნობრო) ენის დამკვიდრებასაც. მეგრული კილო იგივეა, რაც ქართული. იგი აღმოცენდა ქართული (ენისაგან. სიტყვა ჩამატებულია ჟურნალის ავტორთა მიერ - რედ.), ხოლო მისი აღმოცენების მიზეზებია: სხვადასხვაგვარი მძაფრი ისტორიული გარემოებანი და ბედუკუღმართობა - შავი ღლეები, შემდგომ ამისა კავკასიის ადგილმდებარეობა, რამაც ზეგავლენა მოახდინა ენაზეც. არ არსებობს კავკასიის მსგავსი ქვეყანა, სადაც იქმნებოდა ამდენი სხვადასხვა ხალხი, ამდენი სხვადასხვა ენა. მაგრამ ეს ახალი ენაც (მეგრული - რედ.) (დავუშვათ ასე) ისევ და ისევ იგივე ქართული ენაა თავისი თავდაყირა ამობრუნებული სიტყვებითა და მცირედი ცვლილებებითურთ. მეგრული კილოს ის სიტყვებიც კი, რომლებიც, როგორც ჩანს, განსხვავდება ნამდვილისაგან, დიდად ჰგვანან ძველი ქართული ენის (სიტყვებს), ანდა არაფრით განსხვავდება მათგან (იხ. შოთა რუსთაველის ქართული პოემა, ლექსიკონი საბა ორბელიანისა, რომანები მთიელ ქართველთა ცხოვრების შესახებ ა.ყაზბეგისა). რჩება კიდევ სიტყვები (ასეთები ცოდაა), რომლებმაც სამეგრელოში შემოაღწიეს (როგორც ეს სხვა ხალხებშიც ხდება) იმათი ზეგავლენით, ვისთანაც მას (სამეგრელოს) ჰქონდა ურთიერთობა სავაჭრო ან სხვა განზრით (საბერძნეთი, აფხაზეთი, ლაზიკა). და სწორედ ამ სხვაობაშიც, რაც გაჩნდა ზემოთ ხსენებულ მიზეზთა გამო, როგორც ჩანს, უფრო მეტია მსგავსება მეგრული ენისა ქართულთან, სხვა შემთხვევებში კი მათი იგივეობა და მსგავსება აღიარებინებს მეგრულებს ქართულ ენას თავიანთ დედაენად. მეგრული ენა ქართული ენის საგანძურად მიიჩნევა. ის სიტყვები, რომლებმაც ქართულ ენაში დაკარგეს თავიანთი სიძველე, შეიძლება ვიპოვოთ მეგრულ ენაში ხელუხლებელი სახით; ესე იგი, ეს უკანასკნელი ენა და ქართული ენა ორი განუყოფელი ძეაა. ამ თავის ერთიანობას საქართველოსთან, განსაკუთრებით ენაში, სამეგრელო მუდმივად გრძნობდა მსოფლიოს ისტორიის ფურცლებზე თავისი არსებობის მანძილზე, იგი (სამეგრელო) ქართულ ენას მიიჩნევს თავისად, მშობლიურად, საკუთარ სახელმწიფო და სალიტერატურო-სადამწერლობო ენად, რომელზეც ლაპარაკობდნენ და წერდნენ (მეგრულთა) წინაპრები. ქართულ ენაზე ლაპარაკობდა სამეგრელოს ყველა თავადური და აზნაურული ოჯახი, აგრეთვე ისინი, ვისაც ამ ოჯახებთან ჰქონდა კავშირი (გლეხები, რომლებსაც მათთან ბატონყმური ურთიერთობა ჰქონდათ); ქართულად ლაპარაკობს ამჟამად სამეგრელოს ყველა მაღალი წოდება, სხვებს კი, თუ ვერ

ლაპარაკობენ ქართულად, ესმით იგი; და ეს უკანასკნელი ქართულად წერენ წერილებს, თუმც ქართული ასოებით შეიძლება მეგრული სიტყვების წერა. მეგრელები ადიდებდნენ და ადიდებენ ღმერთს ქართულ ენაზე. ამ ენაზე აღუვლენდნენ ლოცვას უფალს მათი წინაპრები; ამრიგად, სამეგრელო ამ ენითურთ დაიბადა და ამ ენაზე უნდა გადაუხადოს უკანასკნელი ხარკი ღმერთს; მე პირადად ჩემი გამოცდილებით ვიცი ერთი გარემოება: პირველად, როცა მრევლში გავედი, მე ქადაგება ქართულად წარმოვთქვი, ერთხელ კი ვცადე, მექადაგა მეგრულად, მაგრამ რა გამოვიდა? ლიტურგიის დასრულების შემდეგ მთელმა მრევლმა ერთხმად მთხოვა, მექადაგა ქართულად. წინააღმდეგ შემთხვევაში დამემუქრნენ, რომ წავილოდნენ ეკლესიიდან. იყო შემთხვევა, როცა მეგრულ ენაზე თარგმნეს ადგილები სახარებიდან, რომლის კითხვის დროს ხალხმა წყევლითა და აღშფოთებით მიატოვა ღვთისმსახურება და გავიდა ეკლესიიდან. როგორია შედეგები მეგრული ენის სწავლებისა სამეგრელოს საქალაქო სასწავლებელში (ქ. ფოთში)? შედეგი ის იყო, რომ მოსწავლეები ამ ახალი ენის სწავლებისას დასაძინებლად ემზადებოდნენ და არც ერთ მათგანს არ სურდა მეცადინეობა. სამწუხაროა მეგრულ ჰეროსტრატეთა წამოწყებანი. ისინი ფიქრობენ, სახელი იშოვონ მეგრული ენის დანერგვით. საზოგადოდ როგორია ლოცვათა თარგმანი მეგრულ ენაზე? მისი კითხვისას ზოგნი თავს ვერ იკავებენ აღშფოთებისაგან, სხვები კი - სიცილისაგან. ეს არ არის არც მეგრული, არც თათრული, არც ქართული ენა, არამედ რაღაც სხვა, ჯადო (ენაა), რომელზეც დედამიწის ზურგზე მოსახლეთაგან არც ერთი ხალხი არ ლაპარაკობს. აი, საცოდავი ნაყოფები ამგვარი ცდებისა. ამგვარ საქმეთა წამოწყება ამაო შრომაა, დროის ამაო ფლანგვაა. სამეგრელოს არა აქვს მოთხოვნილება ლოცვების თარგმნისა, ანდა მეგრული ენის შემოღებისა.

სხვა ქვეყნებში, მაგალითად, ევროპაში, ამ სიტყვის ზოგადი გავებით, არის ხალხი, რომელსაც მოეპოვება ორი ენა. მისი ერთი ენა წმინდაა, სახელმწიფოებრივი, სამწიგნობრო, მეორე კი - სასაუბრო, საშინაო, პროვინციული, მაგრამ მას პროვინციულ ენაზე არა აქვს დამწერლობა და ამ ნაკლს იგი (ხალხი) არასოდეს გრძნობდა, არ გრძნობდა არც სახელმწიფო. ჩვენ, მეგრელებს, რატომღა გვახვევენ თავს ასე ძალადობით ამ ლოცვებს ჩვენს საშინაო მეგრულ ენაზე? რუსეთში ღვთისმსახურება აღესრულება საეკლესიო სლავურ ენაზე; რატომღა არ შემოიღებენ ღვთისმსახურების აღსრულებას ნამდვილ რუსულ ენაზე - რუსეთის დედაენაზე?

საგანმანათლებლო ცენზის მიხედვით სამეგრელო ჯერ არ არის სახარბიელო მდგომარეობლაში - რაოდენობრივად ცოტაა, ხარისხით - ახალგაზრდა. ჩვენ არ მოგვეპოვება საღვთისმეტყველო ტერმინები, რომელთა გარეშეც მთარგმნელი ვერაფერს გახდება, და, შესაბამისად, თარგმნის დროს სიტყვათა უკმარისობის პირობებში ისეთი უხეში შეცდომები შეიძლება იქნეს დაშვებული, რომ მათგან დიდხანს ვერ გავთავისუფლდებით. უფრო მეტიც, ისინი (შეცდომები) აუცილებლად გააჩენენ მწვალებლობას თავისი ნაირსახეობებით და (აღამიანთა) გონების არევას. და ეს ემთხვევა ინდიფერენტულ დროს, დროს, როცა ადამიანები ყალბი ცივილიზაციის წყალობით ისედაც სხვაგვარად არიან განწყობილნი და არა აქვთ ნორმალური შეხედულება რელიგიის მიმართ. ვინ არ იცის, თუ რა მოჰყვა რუსეთში საეკლესიო-საღვთისმსახურო წიგნთა ჩასწორებას?! და ვინ არ იცის იმ სახიფათო სექტების შესახებ, რომლებიც ამან (ჩასწორებამ) წარმოშვა, მოიცვეს თითქმის მთელი რუსეთი და მოაღწიეს ისეთ დაშორებულ ქვეყნამდე, როგორიც კავკასიაა? თუკი ეს მოხდა უბრალო რაღაცების გამო, რა მოხდება ხალხის ცხოვრებაში ისეთი სერიოზული

გადატრიალების გამო, როგორცაა ლოცვათა თარგმნა მეგრულ ენაზე, ანდა, რაც იგივეა, მეგრული ენის დამკვიდრება? სამეგრელოს ანდრია პირველწოდებულის დროიდან მტკიცედ უპყრია მართლმადიდებლობა; მტრების ყველა მცდელობა, მოესპოთ სამეგრელოში ქრისტიანობა, ანდა შეერყიათ იგი, უშედეგო აღმოჩნდა. ისლამის ათასწლოვანმა ბრძოლამ ვერ შეძლო ამოეგლიჯა მეგრელთა გულიდან მათ წინაპართა წმინდა რწმენა, ხოლო კათოლიკობასთან ბრძოლიდან იგი (სამეგრელო) გამარჯვებული გამოვიდა (და თავი დააღწია) პაპის სახელმწიფოს პროპაგანდისტთა - იეზუიტების ხელისაგან, შემდგომ კი თავისი მომავალი ბედ-იღბალი და მართლმადიდებლობა გადასცა სრულიად რუსეთის სკიპტრას. ვისაც გული შესტკივა მართლმადიდებლურ სამეგრელოზე, იგი არ შესთავაზებს მას ქართულ ენას მეგრული თარგმანით და, შესაბამისად, თავიდან აარიდებს მას (სამეგრელოს) მწვალებლობასა და მის შედეგებს.

მოკლედ, ჩემი შეხედულება ასეთია: ღვთისმსახურების დროს ლოცვებისა და ათი მცნების მეგრულ ენაზე გამოყენება არ მოახდენს არავითარ კეთილისმყოფელ ზეგავლენას ხალხის რელიგიურ გრძნობებზე, შესაბამისად, იგი უსარგებლო, არაპრაქტიკული და უადგილოა".

გ) ბლალაოჩინი ლეკანოზი მიხეილ მეუნარგაისი:

"თქვენი უწმინდესობის ამა წლის 27 ივნისის № 4297 ცირკულარულ წინადადებაზე პატივი მაქვს მოგახსენოთ, რომ სამეგრელოს ეკლესიაში ღვთისმსახურების დროს ლოცვათა მეგრული თარგმანის გამოყენება არამცთუ არ იქონიებს სასიკეთო გავლენას მეგრულ სამწყსოზე, არამედ, პირიქით, ზიანს მიაყენებს მის რელიგიურ კეთლდღეობას. მეგრული ენის განუვითარებლობის გამო ლოცვები ახალგაზრდა თაობებისათვის დაცინვის საგანი გახდება, ამას კი შეუძლია საფუძველი მოურყიოს ხალხში საუკუნეობით დანერგილ მართებულ ცნებებს ქრისტიანული სწავლების საწყისთა შესახებ. შემოთავაზებული სიახლე არ არის გამართლებული არავითარი აუცილებლობით, ვინაიდან მეგრული სამწყსოსათვის სრულად მისაწვდომი და გასაგებია ქართული ენა. სიკეთის სანაცვლოდ სიკეთეს აღარ ეძებენ ხოლმე. ქართულ ენაზე ღვთისმსახურების ათასწლოვანი (ისტორიის) მანძილზე, სხვათა შორის, როცა (წირვა-ლოცვა) სრულიად გასაგები იყო მეგრელთათვის, ანუ იმავე ქართველთათვის, რომლებიც ლაპარაკობენ ქართული ენის დიალექტზე, მეგრული ყური მთლიანად შეეგუა საეკლესიო წიგნებს ქართულ ენაზე და ქართული ლოცვების შეცვლა მეგრულით გამოიწვევდა ყველა ნამდვილი ქრისტიანი მეგრელის ქეშმარიტ მწუხარებასა და დრტვინვას".

დ) ბლალაოჩი მღვდლისა ევგენი შენგელიასი:

"თქვენი უწმინდესობის ამა წლის 27 ივნისის №4393 წერილობითი დავალების შესაბამისად პატივი მაქვს განვმარტო შემდეგი: ქართულ ენიდან მეგრულად გადათარგმნილი ლოცვების გამოყენება ღვთისმსახურების დროს მოახდენს მეტად მავნე ზეგავლენას ხალხზე რელიგიური თვალსაზრისით; ქრისტიანობის მიღების პირველივე დღეებიდან მეგრელი ხალხი შეჩვეულია ლოცვებისა და ყოველგვარი ღვთისმსახურების მოსმენას თავის მშობლიურ ქართულ ენაზე, იგი (ხალხი) მათ აღიქვამს როგორც თვით ღმერთის ბაგეთაგან წარმოთქმულ სიტყვებს და ამიტომ ლოცვათა ნებისმიერი ცვლილება, თუნდაც ქართულიდან მეგრულად გადათარგმნის სახით, ხალხში გამოიწვევს მათ მიმართ უნდობლობასა და მსუბუქ დამოკიდებულებას; ამასთანავე, საეკლესიო ვივარაუდოთ, რომ თარგმნილ ლოცვებს შერჩენოდეთ იგივე აზრი, რაც ნაჯულისხმევია დღედანში, ვინაიდან მეგრული ენა ხალხური, სასაუბროა

და არა სამწიგნობრო ენა. ეს ენა წარმოიშვა ქართულისაგან, რაც ყველაზე ცხადად შეიძლება დაინახოთ ყველა ქართული და მეგრული სიტყვის ძირთა მსგავსებაში, ზოგჯერ კი მათ იგივეობაში; ეს თარგმანი, ჩემი აზრით, იგივე ქართული ტექსტი იქნება, სხვაობას მხოლოდ (სიტყვათა) დაბოლოებანი წარმოგვიდგენენ, მაგრამ თუკი ვინმე მოახერხებს თარგმნის ქართულ ტექსტთან ყოველგვარი მსგავსების გარეშე, მაშინ ასეთი თარგმანი იქნება აზრობრივად არასწორი, დამახინჯებული, რასაც შეუძლია ხალხში მწვალებლობა და განხეთქილება წარმოშვას; და ბოლოს, არ არსებობს თარგმანს არავითარი აუცილებლობა, ვინაიდან მეგრელებს, რომ არაფერი ვთქვათ მაღალი კლასის ფენაზე, თვით უბრალო ადამიანებსაც კი, ზუსტად ესმით ქართულ ენაზე აღსრულებული როგორც ყველა ლოცვის, ისე ღვთისმსახურების აზრი. ყოველ მეგრელს თანდაყოლილი აქვს იმის გრძობა, რომ მიიჩნიოს ქართული ენა წმინდად, მშობლიურად და შეუძლებელია მათი გადარწმუნება. მაშასადამე, ამგვარი თარგმანი ხალხში ანტიპათიას გამოიწვევს და მოგვცემს მავნე შედეგებს როგორც ხალხის რელიგიურ, ისე საზოგადოებრივ ცხოვრებაში".

ე) **ბლალოჩინი მღვდლისა ნესტორ ალშიბაიასი:**

"თქვენი უწმინდესობის ამა წლის 27 ივნისის №4298 ცირკულარული მოწერილობის შესაბამისად, რაც ეხებოდა მეგრულ ენაზე ზოგი ყოველდღიური ლოცვისა და ათი მცნების თარგმნის შესახებ ჩემი აზრის წარმოდგენას თქვენთვის, პატივი მაქვს გაცნობოთ შემდეგი: მეგრული ენა, რომელიც დამოუკიდებელი ენაა კი არ არის, არამედ დიალექტია ძირეული ქართული ენისა, ჩემი აზრით, არ გამოდგება საღვთისმსახურო ენად შემდგომ მოსაზრებათა გამო:

ჯერ ერთი, მეგრული ხალხი, რომელიც ძველთაგანვე შეჩვეულია იმას, რომ აღიქვას ქართული ენა ვითარცა საღვთისმსახურო ენა, მას განსაკუთრებული პატივისცემით ეპყრობა, ამიტომ თუნდაც ზოგიერთი ქართული ლოცვის მეგრულით შეცვლას, ჩემი აზრით, ხალხის მასა არ შეიძლება შეხვდეს თანაგრძნობით.

მეორე, თვით მეგრულ ენას არა აქვს ის დიდებულება, რაც მოეპოვება საეკლესიო ქართულ ენას. მეგრულ ენაში არ არსებობს შესატყვისი სიტყვები ზოგი ტექნიკური საღვთისმეტყველო ტერმინისთვისაც კი და თუკი გადაითარგმნება მეგრულ ენაზე, ისინი მართლაც სასაცილონი და კურიოზულნი იქნებიან.

მესამე, ხალხი შეჩვეულია იმას, რომ მეგრული ენა მიიჩნიოს ღვთისმსახურებისათვის შეუფერებელ, საშინაო ენად; ასე (რომ), უბრალო ხალხს ერცხვინება კიდევაც უცოდინრობა ქართული ენისა, ღვთისმსახურების ენისა, რომლის მიმართაც იგი ძველთაგანვე შეჩვეულია განსაკუთრებული სასოებით მოპყრობას, ამასთანავე, მეგრელთა უდიდეს ნაწილს მეგრული ენა მიიჩნიოს ქართულად აზრის გამოთქმა, მაშინ როდესაც მეორე ნაწილს, თუკი არ ძალუძს ქართულად აზრის გამოთქმა, მაინც ესმის თითქმის ყველა ქართული სიტყვა; ასე რომ, ღვთისმსახურების დროს უბრალო ხალხისათვის ყველა ქართული ლოცვა იოლად გასაგებია.

ბოლოს მეოთხეც, თუკი მეგრულ ენაზე გადაითარგმნება ლოცვებში საეკლესიო ქართული სიტყვებით სათანადოდ გადმოცემული განყენებული, რელიგიური ცნებები, ისინი უბრალო ხალხს მოეჩვენება მეტად კონკრეტულად, ჩვეულებრივად და დაკარგავენ იმ წმინდა დიდებულებასა და ამაღლებულობას, რაც მათ აქვთ, ამის გამო ამაღლებული რელიგიური გრძნობები შეიძლება დამდაბლდნენ მდაბალ, ყოველდღიურ დონემდე.

ზემოთ წარმოდგენილ მოსაზრებათა გამო მე, ჩემი მხრივ, ვფიქრობ, რომ ლოცვათა მეგრულ ენაზე თარგმნის ცდა ვერ ჰპოვებს შესაბამის პრაქტიკულ

გამოყენებას უბრალო ხალხში, ამასთანავე, ამან შესაძლოა არაკეთილსამყოფელი გავლენა მოახდინოს ხალხის რელიგიურ გრძნობებზე - ხომ არ გამოიწვევს ეს (ცდა) სექტანტობასა და (მორწმუნეთა) გონების მწვალებლურად არევას?"

ვ) ბლალაოჩინი ლეკანოზი გიორგი ბერიძისა:

"თქვენი უწმინდესობის 1894 წლის 27 ივლისის №5596 მოწერილობის საფუძველზე მე, ჩემი მხრივ, პატივი მაქვს მოგახსენოთ, რომ არცთუ დიდი ხნის წინ იმერეთის ეპისკოპოსმა, მისმა უწმინდესობა გაბრიელმა ნოქალაქევის 40 წამებულის ეკლესიაში (ჩემს ყოფილ საბლალაოჩინოში) წარმოთქვა ქადაგება, რომელიც ითარგმნებოდა მეგრულ ენაზე (მთარგმნელი მე გახლდით) და ეკლესიაში მლოცველთა ისეთი აღშფოთება და მღელვარება წარმოიშვა, რომ პოლიციამაც კი ვერ მოახერხა მათი დაშოშმინება, ხოლო ერთმა ცნობილმა თავადის ქალმა, დადიანმა, ისეთი ხმით შეჰყვირა, რომ უწმინდესი გარბიელი, ეპისკოპოსი იმერეთისა, უნებურად იძულებული გახდა, შეეწყვიტა თავისი ქადაგება და გამოსულიყო ეკლესიიდან. მაშასადამე, უეჭველია, რომ ჩვენს მართლმადიდებლურ სამწყსოში ამგვარი თარგმნის მეშვეობით სასოებითი აღტყინების ნაცვლად აუცილებლად გაჩნდება მკრეხელური გრძნობა, რომლის პირდაპირი შედეგი იქნება (მორწმუნეთა) გონების სახიფათო აღგზნება და მწვალებლური ცდუნება".

ზ) ბლალაოჩინი მღვდლისა არისტარხ (ალისტარხო) კალანდარიშვილისა:

"საეპარქიო კანცელარიის მიმდინარე 1894 წლის 25 ოქტომბრის №5594 მომართვის საფუძველზე, რაც ეხებოდა ჩემ მიერ აზრის გამოთქმას საეკლესიო-საღვთისმსახურო წიგნების მეგრულ ენაზე თარგმნის შესახებ, პატივი მაქვს ვაუწყო ხსენებულ კანცელარიას ამ საკითხის (განსახილველად) გამოყოფილი კომისიისათვის მოსახსენებლად, რომ, ჩემი მხრივ, ამგვარი თარგმანის მიმართ არა მარტო სრულიად ზედმეტად და უსარგებლოდ, არამედ რელიგიური თვალსაზრისით მავნედაც კი უეჭველად ქართული ტომისაგან მომდინარე მეგრელებისათვის, რომლებიც ქრისტიანობის მიღების დღიდან აქამომდე ჩვეულნი არიან, ისმინონ ღვთისმსახურება მათთვის სრულიად გასაგებ და მშობლიურ ქართულ ენაზე. როგორც ცნობილია, ყოველგვარი სიახლე საეკლესიო პრაქტიკის სფეროში მუდამ იწვევდა ყველა მეტ-ნაკლებად რელიგიურ ხალხში მწვალებლობასა და განხეთქილებას და მე ვფიქრობ, რომ თუ მოცემულ შემთხვევაში იგივე არ განმეორდება, ყოველ შემთხვევაში ამგვარი თარგმანის შედეგი იქნება მეგრელთა შორის ღვთისმსახურებაზე დასწრების სურვილის სრული გაცივება. (ღვთისმსახურება კი), თუკი იგი შესრულდება მეგრულ ენაზე, გადავსებული იქნება მრავალი სიცილისმომგვრელი და თვით მეგრელთათვის გაუგებარი სიტყვებითა და გამოთქმებით. მთელ სამეგრელოში, განსაკუთრებით კი ჩემდამი მონდობილ საბლალაოჩინო ოლქში, მე ჯერაც არ შემხვედრია ისეთი მეგრელი, ვინც არ იქნებოდა დარწმუნებული, რომ მეგრელები იგივე ქართველები არიან, ხოლო მეგრული ენა იგივე ქართული ენაა, რომელიც სამეგრელოს განსაკუთრებული გეოგრაფიული მდებარეობისა და ზოგიერთი ისტორიული გარემოების მიზეზით ოდნავ გადაუკეთებიათ მეგრელებს".

თ) ბლალაოჩინი მღვდლის ალექსი ქვარცხავასი:

"მეგრულ ენაზე ლოცვათა თარგმნის შესახებ პატივი მაქვს მოგახსენოთ შემდეგი: სამეგრელოში, სადაც ქრისტიანობა ჯერ კიდევ პირველ საუკუნეში გავრცელდა მოციქულების - ანდრია პირველწოდებულისა და სიმონ კანანელის მიერ, ამ რელიგიის არსებობის დროიდან მართლმადიდებლურ ეკლესიებში ყველა საეკლესიო მსახურება აღესრულებოდა და აღესრულება საეკლესიო ქართულ ენაზე; საერთოდ, ქართული ენა მეგრელებისათვის იყო სახელმწიფო ენა, რომელიც

სრულიად გასაგები იყო მთელი მეგრული მოსახლეობისათვის, რადგანაც მეგრული ენა იგივე ქართული ენაა, ოღონდ სხვადასხვა ისტორიულ უკულმართობათა გამო განუვითარებელი. მეგრული ენა, რომელიც განეკუთვნება მთელი ქართველური (კარტველსკი) ტომის ენობრივ (წერია: "ენის" - რედ.) ოჯახს, დარჩა გარკვეული ადგილის ენად. თავისი ისტორიული ცხოვრების (დაწყების) დღიდან სამეგრელოს დამწერლობა ქართულ ენაზე ჰქონდა, მას თავის ენად მიიჩნევდა. საეკლესიო ქართული ენა, რომელსაც მართლმადიდებელი სამეგრელო ეკლესიაში ისმენს ყოველდღე, რამდენიმე საუკუნის მანძილზე, მისთვის წმინდა ენაა, რომელსაც იგი თან შეეზარდა, ურომლისოდაც მეგრულს არსებობა არ შეუძლია. (მეგრელებმა) ყველა ლოცვა საეკლესიო ქართულ ენაზე იციან; წმინდა ჭურჭლის, წიგნების, საეკლესიო ნივთებისა და ყველა საეკლესიო საგნის სახელები ყველას მიერ გამოიყენება და წარმოითქმის ქართულ ენაზე. არ არსებობს არავითარი საშუალება, ყოველივე ეს გადმოიცეს მეგრულ ენაზე, რომელსაც არა აქვს არანაირი (წერილობითი) კულტურა. ამ (განსახილველ) საქმეზე ცნობათა მოგროვებისას ჩემს საბლადოჩინოში ყველამ, გაუნათლებელი მდაბიოთი დაწყებული, გაცემა გამოთქვა. ჩემ მიერ შეკრებილ შეხვედულებათა საფუძველზე გავბედავ დაგარწმუნოთ, თქვენო უწმინდესობავ, რომ ხალხში ეს სიახლე გამოიწვევს მწვალებლობასა და განხეთქილებას, რომლისგანაც ცდამ თავისუფალი იყო ქართული ეკლესია, საზოგადოდ, და მეგრული, კერძოდ, გამოიწვევს რელიგიურ გულგრილობას, ეკლესიისადმი სრულ უპატივცემულობასა და არეულობას საზოგადოებაში, ამიტომ მე, ჩემი მხრივაც და ჩემი საბლადოჩინო ოლქის სახელითაც, ძალზე დაბეჭითებით გთხოვთ, გადაარჩინოთ ეკლესია და ხალხი ამგვარი სიახლისაგან".

ი) ბალოჩინი დეკანოზისა თევდორე ხოშტარასია:

"თქვენი უწმინდესობის ამა წლის 27 ივნისის №4311 ცირკულარული მოწერილობის ძალით, განვიხილე რა, რამდენადაც ჩემთვის ხელმისაწვდომი იყო, საკითხი ღვთისმსახურების დროს მეგრულ ენაზე ლოცვათა აღვლენის შესახებ და იმის შესახებ, თუ რამდენადაც პრაქტიკული და სასარგებლო იქნება ეს სიახლე და კეთილისმყოფელ გავლენას მოახდენს იგი ხალხის რელიგიურ გრძნობაზე, თუ გამოიწვევს (მორწმუნეთა) გონების აღრევას, მე მივედი იმ რწმენამდე, რომ ამ სახელმწიფოებრივი საკითხის (განხილვა, გადაწყვეტა? - რედ.) ჩემს ძალებს აღემატება და მე არ ძალმიძს გამოვთქვა თანხმობა ან უარი ამ პროექტის შესახებ".

კ) თავად ნიკოლოზ ტარიელის ძე დადიანის შეხვედულება:

"თქვენი უწმინდესობის ამა 1895 წლის 21 აპრილის №1170 მომართვა მე იმავე აპრილის 27 რიცხვში მივიღე ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის შეკითხვებთან ერთად ლოცვების "მეგრულ ენაზე" თარგმნის შესაძლებლობის, ხელსაყრელობისა და შედეგების შესახებ. იმ (მომართვაში) თქვენ ყველაზე საქებარი გამონათქვამებით მომმართავთ და გსურთ, მიიღოთ "ჩემი მოსაზრებანი და აზრი განსახილველ საკითხთა შესახებ", რათა დაურთოთ თქვენს პატაკს სინოდალური კანტორისადმი.

უპირველეს ყოვლისა, გთხოვთ, მიიღოთ ჩემი უღრმესი მადლიერება ჩემ შესახებ თქვენი ამგვარი აზრის გამო და მოწვევისათვის, მონაწილეობა მივიღო მთელი მხარისათვის როგორც ზნეობრივ-რელიგიური, ისე ინტელექტუალური თვალსაზრისით ესოდენ არსებითი და მნიშვნელოვანი საკითხის გადაწყვეტაში, შემდგომ კი ვისწრაფვი თქვენი სურვილის აღსრულებას.

დავიწყებ იმით, რაც ცნობილია არა მარტო მეცნიერ კაცთათვის, არამედ ჩვენი საზოგადოების ყოველი საღად მოაზროვნე წევრისთვისაც, რომლებიც წარსული

და ამჟამინდელი ცხოვრების სინამდვილის საფუძველზე აუცილებლობის გამო ხედავდნენ და ხედავენ იმას, რისი დაუნახაობაც შეუძლებელია: ეს არის მხოლოდ და მხოლოდ კუთხური განსხვავებულობა ქართული ენისა, რომელსაც (ე.ი. ქართულ ენას) აქვს სხვადასხვა იდიომები (სტილი-რედ.), კილოები, თქმები, პატუა და სხვ., როგორც არის ქართლური კილო, იმერული, მეგრული, სვანური, ინგილოური, ხევსურული და ა.შ., რომელთაგან ერთ-ერთია ჩვენი კილოც, რომელმაც სახელი ქართული სამეფოს ძველი მხარისაგან, ეგრისისაგან მიიღო, რომლის მცხოვრებთ ეწოდებოდა "მეგრელი", მათ კილოს კი - "მეგრული" ისევე, როგორც არგვეთის მცხოვრებს "მარგველი" ჰქვია და მის მეტყველებას - "მარგული", "რაჭა" - "რაჭველი" - "რაჭული", "გურია" - "გურიელი" - "გურული" და ა.შ. და არავინ უწოდებს თქმებს (გოგოროვ) ენებს. ამბობენ: "გურული ლაპარაკი" - და არა - "გურული ენა", "რაჭული ლაპარაკი", "მეგრული ლაპარაკი" და სხვ.

არის რა ქართული ენის პროვინციული ვარიანტი, რომელიც მისგან მცირედ განსხვავდება, და ისიც მხოლოდ ფონეტიკურად, და გვევლინება უბრალო ხალხში გამოყენებულ თქმად, მეგრული კილო მოკლებულია არა მხოლოდ დამოუკიდებლობას, როგორც ენა, არამედ ყველაზე ჩვეულებრივი, განზოგადოებული აზრის გამოთქმის უნარსაც კი, რომ აღარაფერი ვთქვათ, ღვთისმეტყველების ამაღლებულ საგნებისა და იდეების გამოხატვაზე. ამის მიზეზი კი არის ქართულ ენისაგან დამოუკიდებელი კულტურის უქონლობა, საკუთარი სიტყვებისა და გამოხატვის ფორმების სიმწირე, განპირობებული ადამიანთა მასის ინტერესთა და მისწრაფებათა სივიწროვითა და შეზღუდულობით, რამდენადაც მასა, ჩვეულებრივ, ყოფითი საგნების გარემოცვაში ცხოვრობს და არც მუდმივად იყენებს ამ არამწყობრ მეტყველებას, რომელიც ყოველთვის ვერც უპასუხებს მის ფსიქიკურ მოთხოვნილებებს; ამიტომაცაა, რომ ყოველთვის, როცა ოდნავადაც კი განყენებული აზრობრივი კომბინაცია დასჭირდება, მასა ვერ პოულობს შესატყვისს მეგრულში და მიმართავს თავის მთავარ მშობლიურ, ქართულ ენას, როგორც მეგრულ დიალექტთან ორგანულად და განუყოფლად დაკავშირებულს, რომელთანაც იგივეობრივი და საერთო აქვს არა მარტო სიტყვათა ძირები და სრული სიტყვები, არამედ მთელი ეტიოლოგიაც, მთელი გრამატიკული წყობაც.

ეს, მეცნიერულად დასაბუთებული დებულებები, რომლებიც დადგენილი და ჩამოყალიბებულია ისტორიულადაც და ფილოლოგიურადაც, პრაქტიკულადაც ნათელია ეგრისის პროვინციის, ანუ სამეგრელოს ყოველი ქართველისთვის. ამიტომაცაა ქართულიდან მეგრულად ლოცვათა ანუ სამყაროს შემოქმედთან სულიერი ურთიერთობის გადაყვანა-თარგმნის პროექტის განხორციელება ფუჭი და შეუძლებელიც. ეს არა მარტო ყოველგვარ საჭიროებასაა მოკლებული, არამედ თავად პრინციპულადაც მიუღებელია, როგორც უდავოდ მაგნე შედეგების მომტანი; ეს (პროექტი - რედ.) ემუქრება რელიგიურ სიწმინდესაც, გონებრივ წარმატებასაც და ხალხის თვითშეგნების ყველაზე წმიდა გრძობებსაც.

ასე მსჯელობისას, მე ჩვენი მხარის საერთო თვალსაზრისის, რეზიუმირებას ვახდენ; ეს თვალსაზრისი უადრესად ნათლად გამოიხატა ახალსენაკის სასულიერო პირთა (სამღვდელთა) ყრილობაზე 1889 წელს და აისახა ჩვენს პუბლიცისტიკაში და ჩვენი საზოგადოების ნებისმიერ ფენაში; ხალხმა თარგმნის ამ პროექტში განხეთქილების ჩანასახი, ყოველგვარი დამუცმაცებისა და ცთუნების საფრთხე დაინახა. საფრთხე (ღვთის სიტყვის - რედ.) თვითნებური ინტერპრეტაციისა, მიკერძოებული გაგებისა - მწვალებლობისა.

და მართლაც, თუნდაც მხოლოდ წაკითხვა გადათარგმნილი ლოცვებისა (გარდა იმისა, რომ ასოები არ შეესაბამება ბგერებს, რაც ართულებს კითხვისა და წარმოთქმის

შესაბამისობას) განურჩევლად განვითარების დონისა - ყველაზე ამაზრზენ შთაბეჭდილებას ახდენს... მიუხედავად გულმოდგინებისა და "ნეც პლუს ულტრა"-მდე იმ სიტყვათა გულდასმით შერჩევის ცდისა, რომლებიც ყველაზე მეტად შეესატყვისება ქართულს, მთარგმნელი იძულებული ხდება ლოცვებში სავსებით ბუნდოვანი, ხშირად კი უწყესო, შეუფერებელი, არარსებული სიტყვებიც კი გამოიყენოს; ეს კი ცნებათა თარგმანი კი არა, არაფრის გამომხატველი ისპროვიზაციებია რაღაც არარსებულისა და გაუგებრისა!...

ასე მაგალითად, თარგმანი "სახელითა მამისა და ძისა და სულისა წმინდისათა, ამინ" გადმოდის როგორც "ოწინეთ ბაბაშითი და ფსიიშით დო შური წმინდაშით, ამინ" - რაც, ცხადია, მიუხედავად დიდი მონდომებისა და ძალდატანებისა, რომ დაიჩრდილოს ქართული სიტყვები და ბგერები, მაინც ვერ გამოსცემს ლოცვის ვერც დაიჩრდილოს ქართული სიტყვები და ბგერები, მაინც ვერ გამოსცემს ლოცვის ვერც სიტყვებს და ვერც აზრს, არამედ მიუტევებლად, თვითნებურად ამახინჩებს მათ: როგორც თქვენს უწმინდესობას მოეხსენება, მეც და სამეგრელოს ყველა მკითდრმაც ვუწყით, რომ ქართული "სახელი" ოდიშური წარმოთქმითაც "სახელია" და არა "ოწინე", ქართული "მამა" მეგრული წარმოთქმით "მუშაა" და არა - "ბაბა"; ქართული "ძე" არაა "ფსქი". ამგვარ სიტყვათა შინაარსი ასეთია: "ოწინეთ" - სახსოვრად (ხსოვნისათვის), "ბაბაშით" - "ბაბაიასით", "ფსქიიშით" "შთამომავალი", ხოლო თარგმანი ასე გამოიყურება: "ხსოვნისათვის ბაბაიასი, და შთამომავლისა, და სულისთვის სუფთისა, ამინ";

"აწ და მარადის და უკუნისამდე ჟამთა" იმავე თარგმანით ნიშნავს: და ახლა, და აქამდე, და ყოველთვის შთამომავლობაში" და ეს წარმოდგენელია გადმოცემული ყოფილიყო ასე: "სახელით მუშაშით, ნძეშით დო (შური) სული წმიდაშით, აამენი", ამის გადმოთარგმნა არ ღირდა, რამდენადაც ყველა ეს სიტყვა, რომელიც ქართულ ტექსტშია, უხამსობამდე დამახინჩებული საღმრთო საგნის მიმართ, და ქართულად ისევე კარგად, მაგრამ გაცილებით სერიოზულად გაიგება, ვიდრე მეგრული გამოთქმით. ამ მაგალითს დაუერთავთ სხვა დანარჩენ თარგმანებს, რომელთაც ჩვენ ორივენი კარგად ვიცნობთ, როგორც ქვემოთ დავრწმუნდებით.

"შეუფეო ზეცათაო" და ა.შ. თარგმანში გადმოცემულია: "ხელმწიფეო ცის ზემოთავ, მომთვინიერებელო (მწვრთნელო), სულო სიბეჭითისა, რომელიც გარშემოხარ და ყველას ავსებ, სიკეთის ორმოვ, განკურნების მომცემელო, მოახლოვდი და შემოძვერი ჩვენში, და გამოღვარე ჩვენგან ყველა უწყესრიგობა და მოუღებე ჩვენს სულს", "სუფთა ღმერთო, სუფთა ღონიერო, სუფთა უკვდავო, გავათბეთ ჩვენ".

შემდეგ, "შამაო ჩვენო" და ა.შ. თარგმანი გადმოსცემს: "ბაბაია ჩვენო, რომელი იმყოფები ცაზე, დაე იყოს სუფთა შენი ხსოვნა, დაე მოვიდეს შენი სახელმწიფოებრიობა, დაე იყოს შენი ნება, როგორც ცის მაღლა, ისე მიწაზე, პური ჩვენს შესანახად, მოგვეცით ღღეს და ჩამოგვიგზავნეთ ჩვენ ჩვენთვის განკუთვნილი, როგორც ჩვენც ჩავუგზავნით ჩვენგან განკუთვნილებს (!) და არ შეგვიყვანოთ ჩვენ გამოსაცდელად, პირიქით, გადაგვარჩინეთ ჯადოქრისაგან. ამიტომაც ასე, რომ შენი არის სახელმწიფოებრიობა, ძალა და სახელოვნება თაობებში ამინ".

ლოცვას სადილობის წინ თარგმანი ასე გადმოსცემს: "ყველას თვალები გიყურებენ შენ, უფალო, და შენ აძლევ მათ საკვებს საკუთარი ვადების მიხედვით; ხსნი შენს ხელს საცქერლად და ყოველ გამოსაკვებს შენი სათნოებით ავსებ:..

ლოცვა სადილობის შემდეგ:

"შადლიერება შენ, ქრისტე, ღმერთო ჩვენო, იმისთვის, რომ დაგვანაყრე ჩვენ შენი მიწის სიკეთით, არ მიგვიშვა ჩვენ, რომ დავკარგოთ ჩვენ შენი ზეცისზედა სამყოფელი სული".

ლოცვა ყოველადწმინდა ღვთისმშობლისადმი:

"ღმერთის მშობელო, უკარებავ, იმზიარულე, გამთბარო მარიამ, ღმერთი შენს სიახლოვეს არის; მილოცვილი ხარ შენ ქალთაგან და მოლოცვილია ნაწარმოები მუცლისა შენისა და აი რატომ - მეოხი დაბადე ჩვენი სულებისთვის:.

ლოცვა სწავლის დაწყების წინ:

"ყველაზე კარგო უფალო, გამოგზავნე ჩვენთან ქვემოთ თბილი კეთილგანწყობა სულისა შენისა სუფთასი, რომელიც გვამარაგებს ჩვენ ღიობით და მოქნილობით აღქმის ჩვენი მეხსიერებისა, რის გამოც ყურს ვუვდებთ რა გადმოცემულს ჩვენთვის სწავლებას, აღვიზარდეთ შენი, ჩვენი გამკეთებლის სანაქებოდ, მშობლებს ჩვენსას მოსათვინიერებლად, სალოცავი სახლისა და მშობლიურის სისავსისათვის".

ლოცვა სწავლის შემდეგ:

"მადლიერება შენ, შემქმნელო, რატომაც მოგვეცით ჩვენ ხვედრი მოგვესმინა სწავლება შენი თბილი წყალობის. ილოცე ჩვენი უფროსებისთვის, მშობლების და მოსწავლეებისთვის, რომლებიც გვახლავს თან ცნობამდე სიკეთის და მოგვეცით ჩვენ მოქნილობა და დამახსოვრების უნარი ამ სწავლების გასატარებლად".

10 მცნება:

1. "შე ვარ უფალი ღმერთი შენი და არ უნდა იყვნენ შენთვის დანარჩენი ღმერთები, ჩემს გარდა".

2. "არ გააკეთო საკუთარი თავისთვის ფიტული და არც სხვა რაიმე ამის მსგავსი, რამდენიც ისინი არის ცის ზემოთ და წყლის შიგნით, არც დაბლა მიწის, მათ არ უქნიათ თავი და არ ემსახურო მათ".

3. "არ მოიგონო მეხსიერება უფალი ღმერთისა შენისა უბრალო რამის გამო".

4. "გახსოვდეს ის დღე, შაბათი და სუფთად შეინახე ის. ექვსი დღე იმოქმედე და მათში აკეთე ყველა შენი საქმეები და მეშვიდე დღე შაბათი არის უფლის, ღმერთი შენის".

5. "შიეცი პატივი ბაბას შენსას და დედილოს შენსას და დედილოს შენსას იმ კარგისთვის, რაც შეგემთხვევა შენ და დაყოვნდები მიწაზე".

6. "ადამიანი არ მოგეკლას".

7. "არ მიეჩვიო, ნეტა, სიყვარულით",

8. "არ გექურდოს, ნეტა".

9. "არ გამოუგონო ტყუილი შენს ახლობელს ტყუილად".

10. "არ შეგშურდეს ცოლის, შენი ახლობლის, არ შეგშურდეს სახლი შენი ახლობლის, არც მისი ადგილი, არც მისი ადამიანი, არც მისი მოახლე, არც ხარი მისი, არც ვირი მისი, არც ყველანაირი საქონელი მისი, რაც აქვს შენს ახლობელს".

არც თქვენს უწმინდესობას, არც მე და არც ნებისმიერ წიგნიერ და უწიგნურ ქართველს ჩვენი მხარისა შეუძლებელია არ გაუჩნდეს უდიდესი ზიზღი რელიგიისა და ენის სიწმინდეთა მიმართ ასეთი მკრეხელური დამოკიდებულების გამო, რაც დაშვებულია ამ "თარგმანებში" ისეთი აგენტების თავმოყრით, როგორცაა: მართლმადიდებლობისა და, საერთოდ, ქრისტიანობის ამალგებულ საწყისთა (და ლოცვათა, და მცნებათა) ვერგაგება ან იგნორირება; ერთი მხრივ, უგულსიყურობა, ზერელობა, მეორე მხრივ კი, მეტისმეტი თავგამოდება, რაც გამოიხატება სიტყვათა თვითნებურ დამახინჯებასა და ზოგჯერ არარსებულ სიტყვათა გამოგონებაში - სრულიად ამკარა ანგარიშით, გაექცნენ არა მარტო შესატყვისს, მსგავსს, იგივეობრივს, საერთო სინონიმებს, არამედ ლექსიკურსა და ფონეტიკურ ანალოგიასაც კი ქართულთან; აქ ჩანს მისწრაფება, რადაც არ უნდა დაჯდეს, საკუთარი იერი და ჟღერადობა მიეცეს სიტყვებსა და გამოთქმებს და აქედან წარმოდგება ყველაზე

თავზებელადებული, უწმინდური სიტყვებიცა და ანომალიური წყობაც, რაც ჩრდილავს და ამახინჯებს გრამატიკის შინაარსსა და კანონს საგნის სიწმინდის საზარალოდ, შეურაცხყოფს რელიგიურ მოწიწებასა და გრძობათა სიწრფელს.

სიტყვები: ქოლე, ჯაკონია, ჩარა, ქვერქუი, გალა, გსნეყპოროფეექ და ა.შ. ან თავისი უხამსობით, ან უზომო ძალდატანების ფანტომებით სულის სიღრმემდე აღელვებენ, შეურაცხყოფენ არა მხოლოდ რელიგიურ, არამედ უბრალო ესთეტიკურ გრძობასაც ყოველ კარგად აღზრდილ ადამიანში; ამიტომაცაა, რომ ეს სიტყვები ყოველგვარი კომენტარის გარეშე თავად დაღადებენ იმ აურაცხელ ზიანზე, ერის სულიერი და ეროვნული მონაპოვრის ბოროტად გამოყენებას რომ ახლავს, რომელმაც ათასწლეულების მანძილზე ყველა ისტორიული ძნელბედობის წიადში შეინარჩუნა და დაიცვა ეს ზეციური წყალობა მთელი მისი პირველსაწყისი სიწმინდით სქიზმატიური დაშრეების, განხეთქილების სიბილწის, სექტანტურობის ბიწიერების, მწვალელობისაგან და ამას უნდა ვუმადლოდეთ, უპირველეს ყოვლისა, წმინდა წერილის, ლოცვებისა და საღვთისმეტყველო თხზულებების სიზუსტეს, სისუფთავესა და დოგმატურობას, რაც მთარგმნელ მამათა მიერ ჭეშმარიტი არსითაა გადმოცემული ქართველი ხალხისათვის, რომელიც ძველი ივერიის თუ საქართველოს მთელ სივრცეში ისტორიულად აღიზრდებოდა და განმტკიცდებოდა მართლმადიდებლობის ჭეშმარიტების სულისკვეთებით და, რომელიც ისტორიულად დაამტკიცა თავისი ურყევი რწმენა ღვთისა და მეფის, - რწმენისა და მამულის წინაშე, აღბეჭდა ჰეროიკული გმირობითა და მოწამებრივი მცდელობით, სისხლითა და ძვლებით, ქრისტეს მოძღვრება და სამშობლოს ტრადიციები და თავისი ტერიტორიის დასავლეთშიც, აღმოსავლეთშიც, ბოლნისშიც და ეგრისშიც, იქ, სადაც განსაკუთრებული ძალით ყვაოდა სამამულო სიტყვა: დიდებული ტაძრების კათედრებიდან, და მოძღვართა დადადისით, მეფეთა და დიდებულთა სასახლეებშიც, სახალხო ფორუმებზეც.

თქვენს ყოვლადუწმინდესობასაც, მეც და ყველა ჩვენს თანამედროვე "მეგრელსაც" კარგად მოეხსენება, რომ ჩვენთან შინამოსამსახურეც კი არ ლაპარაკობდა ბატონების თანდასწრებით "მდაბიოთა სათაკილო მეტყველებით", "მდაბიო ლაყაფით" "მეგრულად". გლეხობას მათი დაბალი (სოციალური - რედ.) წარმომავლობის გამოსახატავად უწოდებდნენ და უწოდებენ "შარგალს" - "მდაბიოს".

ყოველივე ზემოთ მოცემული განმარტებიდან თავისთავად უეჭველად გამომდინარეობს ერთადერთი დასკვნა, რომელიც ფუძნება მთელი ქვეყნის, თქვენი უწმინდესობისა და პირადად ჩემს თვალსაზრისსაც, კერძოდ:

მეგრულ კილოზე ლოცვების თარგმნა იქნება ძალადობით თავსმობვეული ანტიქრისტიანული აზრებისა და ღვთისმგმობლური დოქტრინების ხელოვნური გაღვივება, რელიგიურ ჭეშმარიტებათა სიზუსტით (სრულყოფილად) შემეცნებისათვის ნიადაგის გამოცლა: დამახინჯება ცნებებისა, რომლებიც ქრისტიანულმა ღვთისმეტყველებამ დააკანონა. ღვთაებრივი სამების ამაღლებული იდეის ტლანქი წარმართული ფეტიშიზმის დონემდე დაკნინება; მკრებელური შებილწვა სარწმუნოების წმინდა საგნისა უხამსი სიტყვებით, რომლებიც სახალხოდ არ წარმოითქმის არა მხოლოდ ღვთის სახლში, არამედ სხვა წესიერ საზოგადოებაშიც; ეს არის აზრის გაბუნდოვანება გაუგებარი, ახლადგამოგონილი სიტყვებით, მოკლედ, ეს გზა დაბადებს მცდარ აზროვნებას, ავადმყოფურ მიეთმოეთს, შუღლს, განხეთქილებას, მწვალელობას, სექტანტობას, ხალხის ფსიქოსოციალურ გარყვნილებასა და ბიწიერებას.

იმის გაგება მაინც შეიძლება, როცა მეგრულ კილოს ხელს ჰკიდებენ სამეცნიერო, ლინგვისტური მიზნით, რათა დადგინდეს ქართული ენის ჭეშმარიტი აგებულება და მისი ნამდვილი ადგილი მსოფლიოს ენათა ამა თუ იმ ოჯახში, ან მთავარი ქართველური ენისა და მისი დიალექტების ისტორიულ-ფილოლოგიური და გრამატიკული თვალსაზრისით შედარებითი კვლევის მიზნით, როგორც ამას აკეთებენ ცნობილი მეცნიერები: კლაპროთი, ბოპი და სხვანი, პროფესორი ცაგარელი ჩემთან ერთად. მაგრამ გაუგებარი, არაგონივრული, მეტიც, დანაშაულებრივი საქმეა, ხელი მოჰკიდო ამ კილოს არა სამეცნიერო, არამედ პრაქტიკული მიზნით, ეკლესიებსა და სასწავლებლებში, რათა გამოიყენო ცუდად აღრეული ლინგვისტური კონკლომერატი, რომელიც შეიცავს პასკილურ-სასაცილოსა და ღვარჰნილ-აბურდულის ნარევს, თეოლოგიური, სერიოზული შინაარსის გადმოცემის მაგიერ წარუმატებლად მიანიშნებს უფრო რაღაც მითოლოგიურზე.

თქვენო უწმიდესობავ, როგორც ამ ქვეყნის შვილსა და სამეგრელოს მფლობელთა ერთ-ერთი უპირველესი გვარის წარმომადგენელს, აღზრდილს მშობლიურ ნიადაგზე და დედაეაზე, ძველი ივერიის საერისთავოების სამი პროვინციისა და ახალი დასავლეთ საქართველოს სამი სამთავროს წინამძღოლს, - სიყრმის მოგონებებიდანაც გახსოვთ და მაშინდელი და ახლანდელი ჩვენი გარემომცველი ცხოვრებიდანაც ჩემსავით ნათლად გესმით და კარგად მოგეხსენებათ ჩვენი ქვეყნის აზრი ამ მცდელობაზე და ამ საკითხის მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულება, რომელიც ესოდენ რელიეფურად აისახა თავადაზნაურობის საერთო კრებაზე მიხეილის სათავადაზნაურო სამიწათმოქმედო ბანკში და სამღვდელოების ზემოთ ხსენებულ ყრილობაზეც თქვენდამი რწმუნებულ ეპარქიაში. და ეს თვალსაზრისი, ეს დამოკიდებულება, ისევე როგორც ჩვენი თვალსაზრისი, ამგვარად ფორმულირდება:

მეგრულ კილოზე ლოცვათა თარგმნის დანერგვა თან მოიტანს ზიზღს "(cemenaplevl" - რედ.) ჩვენი მართლმადიდებლური ეკლესიის წიაღში, გააჩენს განხეთქილებას მის შვილებს შორის, მოსახლეობის თვალში შეარყევს უმთავრეს დოგმატებში რწმენას, სათავეს დაუდებს ქრისტიანობის საღმრთო მოძღვრებით შემოტანილი და ოდითგანვე მესისხლობრცებული მართლმადიდებლური საწყისების ხრწნას, დაარღვევს ქრისტეს რწმენის გზით ერთობლივად გაზიარებული ჭეშმარიტებებით შედღეულაბებულ ფსიქიკურ ერთიანობას ერისა, წარმოშობს უთანხმოებას შეხედულებებში ამა თუ იმ გამონათქვამთან დაკავშირებით, ამა თუ იმ სიტყვათა თაობაზე, რომლებიც, მოგეხსენებათ, შეიცავენ ისეთ მრავალრიცხოვან ცთუნებებსა და საფრთხეს და ამგვარად... იქნება სხვადასხვა კამათისა, სექტანტიზმისა, განხეთქილებისა, მწვალებლობისა და მათი თანმზღები მასობრივი ვნებათაღელვისა და ამბოსისა. ეს არის გარდაუვალი შედეგი ყველა მსგავსი წამოწყებისა და იგი ბუნებრივად და აუცილებლად განვითარდება მომეტებული ძალით ჩვენი მოსახლეობის ტემპერამენტის, გეოგრაფიული მდებარეობის გონებრივი განვითარების დონისა და სპეციფიკური თავისებურებების შესაბამისად, რაც ჩვენი ერისათვის ისტორიულადაა დამახასიათებელი; განმეორდება იმავე იმპულსის წყალობით და იმავე სიმძაფრით, როგორც ეს ხდებოდა სხვა ქვეყნებში ყველა ისტორიულ ეპოქაში. ამგვარი გახლავთ ჩემი მოსაზრება, რომელიც ამ საკითხებთან დაკავშირებულ თვალსაზრისების შეჯერებამ რწმენად მიქცია".

ლ) **თავადი დავით გიორგის ძე დადიანი:** "მეგრულ ენას ჯერაც არ ჰქონია საუკუნეობრივი გამოყენება, რაც მას სალიტერატურო ენად გადააქცევდა და რასაც არც უნდა ველოდოთ მომავალში, რადგან ენამ მხოლოდ მაშინ შეიძლება

მიიღოს სასურველი სივრცე ან სიმდიდრე, როდესაც თავად იგი თავისთავადი და თვითგმარია. ენა კი ისაა, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე სესხულობდა რა საგანთა სახელწოდებებს ქართული ხალხის სხვადასხვა კილოდან, იზრდებოდა და ვითარდებოდა დღიდან დღემდე, მდიდრდებოდა და ბოლოს, იგრძნო რა თავისი ძალა, ლაღად, ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე გადმოსცა ყველანაირი თხზულება, საეროცა და სასულიეროც.

მაგალითად შეიძლება განვაცხადოთ:

ბერძნული ენა მდიდარია ძველელინურით, რუსული - სლავურით, ქართული - არაბულითა და სპარსულით და ა.შ. და რითი გვიბრძანებთ აღვადგინოთ მეგრული ენა სალიტერატურო საფეხურამდე, ან იმ საფეხურამდე, რომ მას ჰქონდეს ძალა და ამით გადაიტანოს ლოცვები მეგრულ კილოზე, როდესაც მას არა აქვს საკუთარი სიტყვა.

მთავარი ისაა, რომ მეგრული ენა, უეჭველია, სხვა არაფერია, თუ არა ქართული, თუმცა დამახინჯებული და დაღვარჭნილი; ის მეგრული სიტყვები კი, რომლებიც არ არის აღებული ქართული ძირებიდან, არც მეგრულია და არც ქართული; ისინი ნასესხებია ოდესღაც კოლხიდაში შემოჭრილი არაბული, სპარსული ან სომხური და სხვა უძველესი ენებიდან და (მეგრულ კილოში) ქართული გზითაა შემოსული; ამიტომაც, სუფთა მეგრული კილოთი ჩვენ არ შეგვიძლია სხვებს გავაგებინოთ ჩვენი საჭიროებანი, ყველაზე უმარტივეს საგნებთან დაკავშირებითაც კი; მაგალითად;

მეგრულად: დუჟდახი ფარეშის, ხე გმობონაფუას!

ქართულად: დაუდახე ფარეშს, ხელი დამაბანიონს!

აქ, ერთი "ფარეში" გამოკლებით, ყველა ნაკარანხვეი სიტყვა ქართულია, "ფარეში" კი სპარსული, აქედანაც ჩანს, რომ თუ სულ უბრალო საგანზეც კი მეგრულად შეუძლებელია სხვას ჩვენი სურვილი გავაცნოთ, როგორღა შევძლებთ ისეთი მეგრული სიტყვების პოვნას, რომლებითაც ისეთ უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე შეგვეძლებოდა საკუთარი აზრის ჩამოყალიბება, როგორიცაა ჩვენი სულიერი მისწრაფებების გამოხატვა ღვთის სახლებში. ეს არა მხოლოდ შეუძლებელია, არამედ ამის გაფიქრებასაც არა აქვს აზრი; ხოლო ისინი, ვინც ამგვარ რამეს დასაშვებად მიიჩნევს, ამკარად მკრეხლობენ და სასაცილოდ იგდებენ ლოცვებს, ჩვენთვის ღვთისა და ღვთის მეტყველთა მიერ ბოძებულს.

შეიძლება მითხრან: რამდენადაც ყველა მეგრული ვერ ფლობს ქართულ კილოს, ამიტომ ლოცვები აუცილებლად უნდა მიჰყავდეთ მეგრულ კილოზეო. მშვენიერია! ცხადია, სიხარულით უნდა შევხვდეთ იმას, რაც ხალხის საკეთილდღეოდ კეთდება! მაგრამ ამ შემთხვევაში საკითხის დაწვრილებით განხილვისა და განმარტების გარეშე ვერავის დავეთანხმებით; ამიტომაც დაისმის კითხვა: რა გზით განვასხეულოთ იდეა, თუკი ხელთ არ გვიპყრია ნივთიერი ელემენტი?

ელემენტად მეგრული კილოს მიჩნევა, ჯერ ერთი, ჭეშმარიტებას ეწინააღმდეგება და, მეორეც, მეგრულ კილოზე ლიტერატურის აღორძინება ისევ ქართული ლიტერატურის გაძლიერებას ნიშნავს, რადგან ლიტერატურის შევსების მიხედვით საჭიროა ყველა დამახინჯებული სიტყვის გასწორება და სიტყვათა სავსებით სწორად გამოთქმა, მაშინ მეგრული სიტყვები უნდა გამოითქვას სუფთა ქართული კილოთი. აქ არა მხოლოდ ვერ აღვადგენთ მეგრულ კილოს, არამედ, პირიქით, იგი საბოლოოდ შეიძლება მოისპოს. თუ კანონსაწინააღმდეგო სიჯიუტე დაჯანხის ჭეშმარიტებას და ყოველგვარი სამართლიანობისა და საჭიროების უგულვებელყოფით მაინც დავუშვებს მეგრულ კილოზე ლოცვათა შედგენას, მაშინ, ჯერ ერთი, ეს

განუხორციელებელი ამოცანა და, მეორეც, ეს ცდა ღვთის სახლში საყოველთაო სიცილს და ხმამაღალ ხარხარსაც გამოიწვევს. ნათქვამის დასტურად შემოგთავაზებთ ქართული ლოცვებიდან რამდენიმე ტექსტისა და იმ რეფერენტა თარგმანს მეგრულ კილოზე, რომელსაც მხოლოდ სასულიერო პირები წარმოთქვამენ საეკლესიო წესის აღსრულებისას:

ქართულად: სიბრძნითა აღემართენით (premudrost voime/e/m)

მეგრულად: ჭკუვერას მიითინით (umno vitianites)

ღმერთო ჩემო! რა უბედურებაა - მღვდელი, საკურთხევებში წმინდა ტახტის წინაშე მდგომი, წარმოთქვამს (ამ სიტყვებს - რედ.). ადვილად წარმოსადგენია, რომ ამის გამოგონე რომელიმე მართლმადიდებელი, რომელმაც იცის მეგრულიც და ქართულიც, ალბათ, უცერემონიოდ გამოაგდებს მოძღვარს ეკლესიიდან, სხვები ხარხარს დაიწყებენ, მესამენი კი თავპირისცემით თავბედს დაიწყებულან - ვაი ჩვენ, რომ ქრისტე-მაცხოვრის რელიგიის დაცინვის დროც დამდგარაო.

მართლაც ეს იქნება დაღუპვისაკენ მიმავალი გზა. ნუთუ მტერი ქართული ენისა იმდენად ცბიერია, რომ შეძლო საფუარის ჩადება ურწმუნოების პურის გამოსაცხობად ჯერ მეგრელებისთვის, ხოლო შემდეგ მთელი ერისათვის, ქართული ენისათვის, რათა ამგვარი პურის გამსინჯველთ დაავიწყოს ის, ვინაც გვიბოძა უკვდავების პური საკუთარი ხორცის სახით.

აქ "მეგრელების" სახელწოდების თაობაზე სიტყვა "ნაციაც" საქიროებს განმარტებას. ის ფაქტი, რომ ამჟამად მეგრელებს "მეგრელებს" უწოდებენ, სულაც არ ნიშნავს მათ გამორიცხვას ქართველი ერიდან; ისინი სულაც არ არიან მეგრელები, არამედ "ეგრელები" - ეგრელნი არიან. ეს სახელი კი მიღებულია მდინარე "ეგრისიდან". სწორედ მდ. ეგრისის (ამჟამად ენგურის) მცხოვრებნი იწოდებოდნენ ეგრისელებად ისევე, როგორც ამჟამად ვუწოდებთ ზუგდიდელს, სენაკელს, კახელს, ტფილისელს, იმერელსა და მისთ. ხოლო ის, რომ ისინი ლაპარაკობდნენ ღვარჯნილი ქართული კილოთი, ეგრულად (ეგრისულად), ეს სულაც არ ამტკიცებს, რომ ეგრელი უცხო ნაციისაა, რადგან ჩვენს დროშიც შეიძლება გავიგონოთ მეგრულ მოსახლეობაში რაღაც თვითნაბადი კილო, კერძოდ: იწიაწა და რიფირაფა*. ეს ისეთივე კილოა, როგორზეც ლაპარაკობენ ებრაელები, სენაკის მაზრის სოფელ ბანძისა და სუჯუნას და ლეჩხუმის მაზრის სოფელ ლაილაშის მცხოვრებლები, მეგრელები ამას უწოდებენ ებრაულ კილოს, თუმცა ის არც ებრაულია და არც გერმანული, არამედ უბრალოდ ესაა მჭიდრი ნიშნები, რომელთა ამოცნობა მხოლოდ მათ შეუძლიათ, მათი გარემომცველი მართლმადიდებლებიდან კი - არავის. ებრაელებმა, რომლებიც ცხოვრობენ ქვემო საქართველოში, ეს სათავისო კილო ქრისტიანობის მიმართ სიძულვილის გამო გამოიგონეს, რათა თავისი სავაჭრო ურთიერთკავშირები დაემაღლათ. იგივე გააკეთეს ეგრელებმა (Egrelci) და თავისი კილო ძლიერად განავითარეს ბერძნებისა და რომაელების შემოსევისას კოლხეთში. ძლიერი მტრები ექიშპებოდნენ ერთმანეთს კოლხეთის სამფლობელოებში დასამკვიდრებლად, თუმცა კოლხებს ერთნაირი დაუნდობლობით ავიწროებდნენ და ძარცვავდნენ, ხოლო კოლხიდელებმა, რათა თავიანთი შემვიწროვებლებისაგან დაეფარათ თავიანთი საქმეები, სხვა დამცავი საშუალებების უქონლობის ვითარებაში, უკიდურეს ზომად დაღვარეს თავისი კილო, რათა დაეზინათ მტრები, მაგრამ ასეთი მოვლენების შედეგად არც ებრაელების მიერ გამოგონილი კილო შეიძლება ნამდვილ ებრაულად მივიჩნიოთ და არც ის შეიძლება, რომ მეგრელებს წავართვად დედაენა (როდნოი იაზიკ) ქართული და მის ადგილზე აღუდგინოთ მათ ენა, ეგრელების მიერ გამოგონილი. ასევე არ შეიძლება ისინი ქართველებად არ ვაღიაროთ.

ამასთან დაკავშირებით ასეთ მაგალითსაც მოვიყვანთ: თუკი სახლის პატრონი თავისი ქონების დასაცავად სახლის კარს ჩაკეტავს, თვითონ კი დროებით გავა თავისი ეზოდან, ნუთუ ჩვენ უფლება გვაქვს ავიღოთ ეს ქონება, ხოლო ამ სიმიდღრის ადგილზე ოთახში ხარახურა დავახვავოთ? ცხადია, ამის უფლება არა გვაქვს, თუკი ამ კარმიდამოს პატრონის მტრები არა ვართ.

მოვიყვანთ ტექსტს ქართული ლოცვიდან და გადავთარგმნით იმავეს მეგრულ კილოზე.

ქართულად:

სასოებად ჩემდა მამა, შესავედრებელად ჩემდა ძე, მფარველ ჩემდა სული წმიდა, სამებაო წმიდაო, დიდება შენდა?

მეგრულად:

ჩქიმი საიმენდოთ მუმა, შიოხვეწებულო სქუა, დმაფარალო შური წმინდა, სუმი ხოლო წმინდე, დიდება სი!

აი, მკრეხელობა და წყვდიადი!!

1. რატომ უნდა ამოვშალოთ დაუნდობლად ქართული სიტყვა "სასოება" და მის ადგილზე დავწეროთ თურქული "იმედი"? ჩვენი წმინდა მამები წმიდა წერილში არსად, განსაკუთრებით ლოცვაში, ადგილს არ უთმობდნენ თურქულ სიტყვა "იმედს", რადგან იგი არ არის სიტყვა "სასოების" ტოლფასი.

რატომ უნდა მოვისროლოთ ხრამში უძვირფასესი ბრილიანტი და მის ადგილზე ოქროს ბეჭედში მარგანეციის ნატეხი ჩავსვათ? განა ის არ შებღალავს და დათრგუნავს ოქროს მთვარისებრ უმწიკვლო ფერს?

2. მეგრულად "სქუა" ორივე სქესის ბავშვების აღმნიშვნელია, და თუ ვიტყვით მსაზღვრელად, როგორც "ძეს", მაშინ ჩვენ უნდა ვთქვათ: "ქომოლი სქუა", ხოლო ამ შემთხვევაში, თუკი ვამბობთ "ძე ღვთისას", მაშინ "ღორონთიში ქომოლი სქუა" იქნება.

ჩვენ უნდა მივამატოთ ორი სიტყვა, რომლებიც ტექსტში არ არის აღნიშნული, ანუ "ღორონთი" და "სქუა", თარგმანში ღმერთი და შვილი; იკარგება სულიერი სასოება და გრძობა თაყვანისცემისა; ხოლო თუკი იტყვი - "ქომოლი", თარგმანში (იქნება - რედ.) მამრობითი სქესი. "ღორონთიში ქომოლისქუა". ეს (გამოთქმა - რედ.) უბრალოდ საერთო სიცილს იწვევს, ხოლო, მეორე მხრივ, გვაფიქრებინებს, რომ უფალს საკუთარი ასულიც ჰყავს.

3. "დმაფარალო" ამ სიტყვის მიხედვით, თითქოს საულიწმინდა ვაღდებულია თავშლით, ზეწრით ან სხვა რაიმეთი დაფაროს ყველაფერი, რაც კი ხელთ მოხვდება.

4. "სუმი ხოლო", ეს სიტყვა მოცემულ შემთხვევაში იმდენად ბუნდოვანია, რომ ძნელია ჩასწვდე, რაზეა ლაბარაკი, რადგან "ქართული სამება" ("troica"), ჯერ ერთი, მეგრულად არ წარმოითქმის, მეორეც, თუკი იტყვი "სუმხოლო", რაც თარგმანში (იგულისხმება რუსულად თარგმანი - რედ.) ნიშნავს ნებისმიერ საგანს და ნებისმიერ არსებას მაშინ, როდესაც ქართულად სიტყვა "სამება" გულისხმობს მხოლოდ ღვთაებრივ იბოსტასს.

რა უნდა ითქვას დანარჩენ სიტყვებზე, რომლებიც ამ ტექსტშია მოყვანილი? ესენიც სხვა არაფერია, თუ არა დამახინჯებული ქართული სიტყვები, როგორიცაა: ხვეწნა, დაფარვა, დიდება და ა.შ.

ისევ ტექსტს მივმართავ:

აღემართენით, მიმღებელნო საღმრთოთა წმიდათა უხრწნელთა უკვდავთა ზეცისა ცხოვრებთა საშინელთა ქრისტეს საიდუმლოთა, ღირსებით ვმადლობდით უფალსა.

მე უდიდესი მოწიწებით მოვიწვევდი იმ პირებს, რომლებიც ორივე ენას ფლობენ, ანუ მეგრულსაც და ქართულსაც, და დაე, კეთილი ინებონ და გადათარგმნონ ზემოთ მოტანილი ტექსტი: ვნახოთ, მეგრული სიტყვიერების რომელი წყაროდან (ჭურჭლიდან) ამოხაბავენ ისინი შესაფერის მეგრულ სიტყვას ამ ტექსტის სათარგმნელად. მე კი, ჩემი მხრივ, ვერ ვაგებდავ ამას, რადგან ამგვარი სიტყვები არ მეგულება.

კვლავ ტექსტი:

უფალო, მეუფეო ცხოვრებისა ჩემისაო, სულსა უქმობისასა და მიმოწვლილელობისასა, მთავრობის მოყვარეობისასა და ცუდად მეტყველებისასა ნუ მიძევი, ხოლო სული სიწმიდისა, სიმაბლებისა, მოთმინებისა და სიყვარულისა მომმადლე მონასა შენსა, ჰე უფალო და მეუფეო, მომანიჭე განცდად თვისთა ცოდვათა და არა განკითხვად ძმისა ჩემისა, რამეთუ კურთხეულ ხარ შენ საუკუნითა უკუნისამდე, ამინ.

აქაც ასეა, ანუ მეგრულ კილოზე არც ამ ტექსტის გადათარგმნა ხერხდება; იქნებ ისიც მითხრა, რომ არ მსურს გადათარგმნა, ან არც მეგრული ვიცი და არც ქართული. სწორედ ამგვარი შენიშვნებისაგან თავის დასაცავად გადავთარგმნი, მაგრამ ამჟამად, რომ ეს თარგმანი კი არა, დამახინჯებული ქართული იქნება.

უფალი დო მეუფე ჩქიმი ცხოვრებაში! უსაქვარობაში, უმეცადინობაში, უჩაშალაში, ყოროფაში დო თუდო რაგადიში შურს ნმუხანქ, შური სიწმინდეში, სიმაბლემში, მოთმინებაში დო ყოროფაში ქომოჭყოლოფი სქანი მონას, ჰე, უფალი დო მეუფე, მუმანიჭი გოჩინებუა ჩქიმი, ცოდაში მოკითხირი ჩქიმი (დანარჩენის გადათარგმნა შეუძლებელია).

დავთვალოთ რამდენიმე სიტყვა ამ თარგმანში? სულ - 37. რამდენია მათ შორის მეგრული? ვგონებ, არც ერთი. ქართული? ყველა ქართულია, გარდა ერთისა, ესაა "უჩაში", რომელიც თურქულია, ზოგიერთი სიტყვა, რომელიც საქმეში ჩაუხედავთ მეგრული ჰგონიათ, სინამდვილეში სულაც არაა მეგრული. - მივყვით განმარტებებს, მართლა ასეა თუ სხვაგვარად?

1. "უჩაში" ნასესხებია თურქული ენიდან, "ჩაუშ" უფროსი პოლიციელი".

2. ყოროფა - აღებული ქართულიდან, სიტყვიდან "სიყვარულობა", "კეთილგანწყობა", "სიახლოვე" (lubeznost, srodstvoat).

3. რაგადი - ნასესხებია ქართული სიტყვიდან - "რაც გინდა, თქვი".

4. შური - ნამდვილი ქართული სიტყვა "შური" (მეშურნეობა??), მეგრულში თითქოს "სულს" ნიშნავს.

5. ჭყოლოფუა - ქართულად, წყალობა, დამახინჯებულია "მოწყალება".

6. ჩინება - ქართულადვე - ჩინი, თვალის "შეხედველობა".

7. ჯიმა - აგრეთვე დამახინჯებული "ძმა"; პირველი ასო "ძ" მოცილებულია, და მის ნაცვლად ჩასმულია ასო "ჯ". "ჯიმა", რაც ნიშნავს "ძმა".

ახლა გადავწყვიტოთ, არის კი ეს თარგმანი? ცხადია, არა. დამოუკიდებელ კილოზე თხზულების გადმოცემისას სხვა ხალხის მეტყველებიდან მხოლოდ ზოგი სიტყვა შეიძლება გამოიყენო, მაგრამ თუ თარგმანში მეტი წილი, ან დაეუფვით, ყველა სიტყვა ნასესხებია უცხო ენიდან, აქ უდავოდ საქმე გვაქვს არა თარგმანთან, არამედ სხვა ხალხის კილოების მიხედვით დამახინჯებულად წერასთან. რა ხერხით და როგორ შეუძლია ესოდენ ღარიბ ენას გადმოსცეს ესა თუ ის სერიოზული თხზულება, და მით უფრო, ლოცვა? - ეს სხვა არაფერია, თუ არა ლოცვისათვის ღვთივსულიერი ძალის წართმევა; ამით კი გული კარგავს სულიერ სიტკბოებას, რომელსაც სულიწმიდის მადლით ნაკურთხი და ღვთისმიერი ადამიანების მიერ გადმოცემული სიტყვები ანიჭებდა მას.

2:

თარგმანში სიტყვები არა მარტო დამახინჯებულია, არამედ მათ საერთოდ დაკარგული აქვთ ის აზრი და მნიშვნელობა, რომელსაც ქართულ ლოცვებში ვგრძნობთ, კერძოდ კი:

ქართულად:

მეგრულად ასე გაიგება:

1) სული უქმობისა	არ იხელოსნო, ან არ იმუშაო, მაგრამ გაუგებარია, რომელ სამუშაოებზეა ლაპარაკი, შეშა არ უნდა დაიჩეხოს, ან თუნდაც არ მოიხნას მიწა?
2) ცუდად მეტყველება	აქ მეგრულად ლაპარაკია უვარგის (ცუდ) ლაპარაკზე, საუბარზე?
3) ნუ მიმცემ	არ იზრუნო
4) მთარობის მოყვარეობა	არ იყო ჩემთვის უფროსი - აქ შეუძლებელია გარჩევა როგორი უფროსობა - წლებით თუ უფლებებით?
5) თვითთა ცოდვათა განცდა	საკუთარ ცოდვასთან გაცნობა

ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, მე თავს დავანებებდი ამ საქმეს, რათა ხალხმა ეს ყოველივე ცარიელ ფანტაზიად არ მიიჩნიოს, ან საერთოდ მცდარი დასკვნა არ გამოიტანოს; ვაითუ თქვან: როგორც ჩანს, ყველა სასწავლო დაწესებულებაში, ყველა საგანში, რომელიც ღვთის მიერაა შექმნილი, სწავლება უკვე დასრულებულია; უკვე ყველაფერს იცნობენ და ყველა არსების ძალა იციანო. ვგონებ, დროა არაფრისაგან სამყაროს შემოქმედის როლი გაითამაშონ; ვინ იკისრებს ამის წარმოდგენას? გასაოცარი (გასაკვირი) აქტიორი თუ სიბრძნის ძველი, მითიური ღვთაება? მაგრამ ვაი მის ანგელოსებს (რომელთაც საფუძვლიანად არც მეგრული იციან და არც ქართული და მაინც იჩემებენ მთარგმნელობას); ვიმედოვნებ, ისინი მალე დაემზობიან ამსოფლიური ზეცის სიმადლიდან, რადგანაც ისინი, როგორც არაკეთისლინდისიერი შუამავლები, იმას ითხოვენ, რასაც სრულიადაც არ საჭიროებენ მაგი ნდობით აღმჭურველნი; პირიქით, ამ შუამავლობით საკუთარ კლიენტებს ისინი ართმევენ საუკეთესო სამემკვიდრო სიმდიდრეს, დედაენას, ქართულს. ამიტომაც განვაგდოთ დამახინჯებული სიტყვები, როგორც უვარგისი მოვლენები ლიტერატურულ სამყაროში, ჩამქრალი ნაბერწკლები ტკბობისა და მიმზიდველობისა და ნუ წავართმევთ ადგილს ქრისტიანულ სულში, რომელიც ეკავა ქრისტეს სიტყვებს, იმათ, რომელთა წყალობითაც ყოველი ლოცვა ქართულ ენაზე გვარწმუნებს, რომ იგი ჭეშმარიტი, ნამდვილი გამოძახილია სულის სიღრმიდან წამოსული გრძნობისა და წარმომგზავნი ჩვენი ნუგეშისმცემლის ზეციური სხივისა.

და ამრიგად, უმოწყალესო მწყემსმთავარო, აი, რა აზრისა ვარ ყოველივე ამაზე: რათა მართლმადიდებელი კოლხიდელების, ახალი მეგრელების, თვალწინ ფეხქვეშ არ გაითელოს წმინდა რელიგია ჩვენი მხსნელის იესო ქრისტესი, ძისა ღვთისა. ნება მიბოძეთ, გამოვთქვა: გვიხსენ, უფალო, ჩვენ ასეთი დამლუპველი მოვლენებისაგან, ხოლო ჩვენ, სულიერად თქვენს წინაშე მუხლმოყრილნი, ძმებთან ერთად, აღმოვთქვამთ - ამინ.

ცნობა 5. 1895 წლის 1 ივნისს ქ. ფოთში სამეგრელოს სამღვდლოების დეპუტატთა და რჩეულ სამღვდლოთა ყრილობაზე გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, მისი უწმინდესობის გრიგოლის დასწრებით წაკითხულ იქნა სინოდალური კანტორის 1894 (წლის - რედ.) 9 მარტის განკარგულება №2132 და ამასთან, წაკითხულ იქნა ამ განკარგულების დანართი მეგრულ კილოზე გადათარგმნილი ლოცვების სახით; ამასთან დაკავშირებით მისმა უწმინდესობამ განაცხადა შემდეგი:

"ხელმძღვანელობა, ზრუნავს რა ჩვენი მხარის კეთილდღეობაზე, სხვათა შორის, მეგრელი ხალხის ზნეობრივ-რელიგიური მდგომარეობის ასამაღლებლად, საჭიროდ მიიჩნევს, ლოცვათა გადმოტანას ჩვენს მეგრულ კილოზე სავალდებულოდ, და ამიტომ გთავაზობთ გულდასმით გადასინჯოთ თქვენ მიერ ამ მიმართვაზე თანდართული თარგმანი ლოცვებისა და ყურადღებით იმსჯელოთ ამ თარგმანის შესახებ ზემოხსენებულ განკარგულებასთან შესაბამისობაში; ხომ არ მოიპოვება თქვენს შორის ვინმე, ვინც შეძლებს მომზადებას უკეთესი თარგმანისა, რომელიც სავსებით გასაგები იქნება ხალხისათვის, რა თქმა უნდა, არა ლოცვებში გამოხატული ზნეობრივ-რელიგიური შინაარსის საზიანოდ - ამით თქვენ მე გამიწვევთ სათანადო დახმარებას უმაღლესი სასულიერო ხელმძღვანელობისაგან ჩემთვის მოცემული დავალების შესრულებაში და დაიმსახურებთ ყურადღებას როგორც ჩემსას, ისე უმაღლესი ხელმძღვანელობისას".

ცნობა 6. სამღვდლოების დეპუტატთა ყრილობამ უწმინდესი გრიგოლის, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, მიერ წარმოდგენილი საკითხის განსჯისას, რომელიც ეხებოდა ლოცვების მეგრულ კილოზე გადათარგმნას, შეამჩნია რა შემოთავაზებულ თარგმანში მეგრულ კილოში საერთოდ არარსებული ზოგიერთი სიტყვა, როგორცაა: კოლე, ჭაკონია, კვერკუუ, გაგა, გენე, კროპე..., და, ამდენად, სავსებით გაუგებარი მეგრული ხალხისათვის, ისინი გამონაგონად მიიჩნია, ხოლო არსებული თარგმანი მიუღებლად და რელიგიურ-ზნეობრივი თვალსაზრისით მავნედ და ზედმეტად გამოაცხადა.

(რუსულიდან თარგმნეს თ. გვანცელაძემ და მ. ტაბიძემ).

თედო სახოკია

სოხუმში არსებული ვითარების შესახებ

(გაზ. „სანქტ-პეტერბურგსკაია ვედომოსტი“,
1900 წლის 1 ივლისი, №177)

ამ წერილის მიზანია, გააცნოს მკითხველს ის შეუფუხელები ფაქტები, რომლებიც მკაცრი სისტემურებით მეორდება ჩვენს ოლქში, და ის რეპრესიები, რომელთა მსხვერპლია ადგილობრივი მოსახლეობა, საეპარქიო ხელისუფლების მხრიდან რუსიფიკაციის იდეის თავისებური და დამახინჯებული განმარტების წყალობით, თითქოსდა ეპარქია ჩვენს მხარეში ამ იდეის მატარებლად იყოს მოწოდებული.

ამ ფაქტებს ვამჟღავნებთ იმ პირობით, რომ შესმენილი იქნება ზნეობრივი წამების თუნდაც მეასედი ნაწილი, რომელთა მოთმენა ევალება ისედაც მრავალტანჯულ ადგილობრივ მოსახლეობას.

დავიწყებთ იმით, თუ როგორ ეპყრობა საეპარქიო ხელისუფლება მმართველი წმინდა სინოდის განკარგულებებს, რომლებიც მოწოდებულია მართლმადიდებლობის ინტერესებში ადგილობრივ საეპარქიოებათა დასაკმაყოფილებლად. ეპარქიის უკლებლივ ყველა ეკლესიაში საეკლესიო სლავეტურ ენაზე ღვთისმსახურების აღსრულების შესახებ უწმინდესი არსენის, სოხუმის ეპისკოპოსის, განკარგულების გასაუქმებლად მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის, ხელმწიფე იმპერატორის ბრძანებულების მიხედვით მმართველმა წმინდა სინოდმა 1898 წლის 3 სექტემბერს ადგილობრივ საეპარქიო ხელისუფლებას დაავალა, გაეცა განკარგულება, "რათა მეგრული მოსახლეობის მომცველ სამრევლოებში ღვთისმსახურება აღსრულდეს გასაგებ საეკლესიო ქართულ ენაზე". მაგრამ აღნიშნული ბრძანებულება სრულდება მხოლოდ სამ სამრევლოში. ეპარქიის დანარჩენ ოცდაცხრამეტ სამრევლოში 55 000 წმინდა მეგრული ტომის მოსახლეობით ეპისკოპოსის არსენის ადრინდელი განკარგულება სრული ძალით მოქმედებს.

ქალაქ სოხუმის 8-ათასიანი მცხოვრების 3/5 ქართული ეროვნებისაა (მეგრელები, გურულები, იმერლები). განვიღო ქრისტეს აღდგომის უშუალოდ ოთხთავის კითხვის წინ ქართული სახარება გაქრა (?) საეპარქიულიდან და მლოცველ ქართველებს, მათდა სამწუხაროდ, არ მიეცათ საშუალება, წელიწადში ერთხელ მაინც ღვდაენაზე მოესმინათ სახარების სიტყვები...

როცა კავკასიის მთელი მოსახლეობა, ეროვნების მიუხედავად, გულწრფელად დასტიროდა უდროო გარდაცვალებას (ამა 1900 წლის 12 იანვარს) სიმართლისა და თავისი ერის საერთო კეთილდღეობისათვის ერთ-ერთი მებრძოლისა, ქართველი მწერლისა გიორგი ექვთ [იმეს ძე] წერეთლისა და ყველგან უხდიდნენ პანაშვიდს გარდაცვლილს, სოხუმის საზოგადოებამაც გადაწყვიტა, გაეზიარებინა ზოგად ქართული მწუხარება. განსვენებულის ნიჭის თაყვანისმცემელთა ინიციატივით 19 იანვარს ქალაქის მოსახლეობა მიწვეულ იქნა საკრებულო ტაძარში, რათა დასწრებოდნენ პანაშვიდს, რომელიც აღსრულდა ტაძრის წინამძღვარმა, დეკანოზმა მამა დ[ავით] მაჭავარიანმა. პანაშვიდის აღსრულების შემდგომ მამა ნიკოლოზმა აკურთხა მრევლი ქრისტიანული ვალის მოხდის გამო განსვენებულის მიმართ, ვინც მთელი ცხოვრება უძღვნა მოყვასისადმი ქრისტიანული ვალის მოხდას. თითქოს საქმე ამით უნდა დასრულებულიყო. მაგრამ ასე არ მომხდარა. ადგილობრივმა პოლიციამ განსვენებული წერეთლის პანაშვიდის გადახდას სულ სხვა თვალთ შეხედა

და მოისურვა, რაღაც უნდა დასჯდომოდა, არაფრისაგან "საქმის" შედეგადა. ჩატარდა მოკვლევა, მიაგნეს ამ "დემონსტრაციის" (როგორც პოლიციამ ეს პანაშვილი მონათლა) ავტორს, ყოველივე მოახსენეს უფროსობას და ამის შედეგად მივიღეთ ამბავი, რომელსაც, საეჭვოა, სასიამოვნო უწოდოს ვინმემ, განსაკუთრებით კი ამ მოჩვენებითი დემონსტრაციის ავტორმა... უფრო მეტიც, პოლიციამ ყველას შეატყობინა, რომ განსვენებული მწერლისათვის პანაშვილის გადასახდელად საჭიროა განსაკუთრებული ნებართვა (?!)... არ ვძინა არც სასულიერო ხელისუფლებას. ადგილობრივმა არქივმა, უწმინდესმა არსენიმ ოფიციალური შეკითხვით მიმართა ტაძრის წინამძღვარს, დეკანოზს, მამა მაჭავარიანს: "რატომ გადაიხდა მან პანაშვილი მისი უწმინდესობისათვის შეუტყობინებლად და რა სიტყვა წარმოთქვა პანაშვილის შემდგომ?"... პატივცემულ ბერიკაცს*, თოვლივით გაჭადარავებულს, რომელსაც ცალი ფეხი სამარეში უდგას, ვინც 4 იმპერატორის დროს იმსახურა რწმენითა და სიმართლით, მოუწია, გაემართლებინა თავისი ქმედება და ემტკიცებინა, რომ მას უფლება ჰქონდა ეკლესიაში პანაშვილის გადახდისა... მოსახლეობა, რომელმაც შეიტყო ამის შესახებ, უსაზღვროდ აღელდა და დამწუხრდა.

ერთი კვირის შემდგომ ჩვენში ყველასაგან პატივცემულმა და გავლენიანმა პიროვნებამ, გენერალ-ლეიტენანტის ქვრივმა, თავადის ქალმა აღათი ელ[იზბარის ასულმა ?] შერვაშიძემ მოისურვა პანაშვილის გადახდა თავისი გარდაცვლილი ნათესავისათვის, თავად მ.მ. შერვაშიძისათვის. იგი იძულებული იყო, ნებართვა და კურთხევა ეთხოვა ეპისკოპოს არსენისათვის. შორიდან ძნელიც კია ამის დაჭერება...

და ამ ჩვენი უდიდესი პიროვნებისათვის დამახასიათებელ აქტს მოსახლეობა უნდა შეეგუოს ვალიენს-ნოლენს, ხოლო პროტესტი ისეთი ელემენტარული სამოქალაქო უფლებების დარღვევის გამო, როგორცაა ეკლესიაში სიარული და გარდაცვლილთათვის პანაშვილის გადახდა, მიიჩნევა დანაშაულად, რაც იწვევს შესაბამის სასჯელს, ან, უკეთეს შემთხვევაში, უსიამოვნო ამბებს ხელისუფალთა მხრიდან...

ქალაქიდან ფიქრით გადავინაცვლოთ სოხუმის ოლქის სოფლებში და აღვხუხნოთ საეპარქიო ხელისუფლების ზოგიერთი განკარგულება და მოსახლეობის საშინაო ცხოვრებაში მისი ჩარევის ფაქტები.

ესტონეთიდან გადმოსახლებულთა ნაწილმა 80-იან წლებში სოხუმის მახლობლად დააარსა სოფელი ლინდაუ. 1896 წლის მიწურულს მეზობელი მართლმადიდებელი მღვდლების შთაგონებით ამ სოფლის მცხოვრებლებმა გადაწყვიტეს, ლუთერანული აღმსარებლობიდან გადასულიყვნენ მართლმადიდებლობაზე. ამ მიზნით თავიანთ რწმუნებულთა მეშვეობით მათ მიმართეს უწმინდეს არსენის, სოხუმის ეპისკოპოსს. ისინი ამასთანავე შუამდგომლობდნენ, რათა ერთ-ერთი ესტონელი, რომელმაც იცოდა როგორც რუსული, ისე თავისი დედაენა, ხელდასმულიყო მღვდლად. ეს შუამდგომლობა უწმინდესმა არსენიმ უკუაგდო. სხვაგან იმდენი სახსრები და იმდენი ენერჯია იხარჯება სხვა რჯულის ადამიანთა მართლმადიდებლად მოქცევისათვის — აქ კი ყოველგვარი გარჯის გარეშე ადგილობრივ სასულიერო ხელისუფლებას ექმნებოდა შესაძლებლობა, მართლმადიდებლად მოექცია 200-ზე მეტი ლუთერანი, მაგრამ ეპარქიის ხელმძღვანელობამ არამცთუ არ გამოიყენა ეს შესაძლებლობა, არამედ

* ეს ის დეკანოზი მაჭავარიანია, ვინც თავისი მცდელობით ქრისტეს ეკლესიას აზიარა 1 000 სულზე მეტი მაჰმადიანი აფხაზი.

შუამდგომლობაზე გაცემული პასუხით სხვებსაც სამუდამოდ გაუქრო სურვილი მართლმადიდებლად მოქცევისა.

ჩვენ იძულებული ვართ, დავადასტუროთ ეპარქიის მართლმადიდებელ მოქალაქეთა მიმართ საეპარქიო ხელისუფლების ასეთივე დამოკიდებულება ეპარქიის სხვა პუნქტშიც. სოხუმის ოლქის სამურზაყანოს უბანში არის მრავალტანჯული სოფელი ლუმურიში, სადაც მრევლი უკვე მესამე წელი ითმენს ყოველგვარ შევიწროებას მრევლის მოძღვარ, მამა ი. ქავჭარაძის მხრიდან. ბოლოს და ბოლოს [მრევლის] მოთმინების ფილა აივსო და მოზღვავედა საჩივრები სხენებულ მღვდელზე. თავიდან მოსახლეობა მიმართავდა ეპისკოპოს არსენის (რომლის მფარველობის ქვეშაც, სხვათა შორის, ბრძანდებოდა ქავჭარაძე) და ითხოვდა დაცვასა და მღვდელ ქ[ავჭარაძის] გადაყვანას სხვა მრევლში. მაგრამ როცა ეპისკოპოს არსენისგან ვერავითარ დადებით შედეგს ვერ მიიღწია, იმავე მოსახლეობამ არაერთგზის მიმართა საქართველოს ეგზარქოსს, მაღალუწმინდესობა ფლავიანსა და ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორსაც კი. სამხედრო გუბერნატორის შეკითხვაზე მღვდელ ქავჭარაძის პიროვნების შესახებ სამურზაყანოს უბნის უფროსმა, შტაბს-კაპიტანმა ლისოვსკიმ შემდეგი უპასუხა: "...ამრიგად ცხადი ხდება, რომ მღვდელ ქავჭარაძის ყოფნაც კი სოფ. ლუმურიში ეკლესიის წინამძღვრად უკიდურესად მოუხერხებელია გლებთა შორის თავჩენილი მეტად მკვეთრი დაპირისპირების გამო, რომელიც თანდათან ღრმავდება დაუჯერებელ ზომამდე იმ ინტრიგებისა და ჯგუფური მტრობის ნიადაგზე, რომელსაც წარმოშობს და ყოველგვარად ხელს უწყობს თვით ქავჭარაძის პირადი უზნეო წაქეზება, — აგრეთვე იმ მოსაზრების გამო, რომ სულიერ მწყემსსა და მრევლს შორის ჩამოყალიბებული უკვე ხსენებული ურთიერთობა წარმოუდგენელია, უკიდურესად არასასურველი და არ შეიძლება დაეუშვათ საზოგადოებრივი წესრიგისა და სიმშვიდის ინტერესთა გამო, ამიტომ სასურველი იყო, აუცილებლად ჩაგვეთვალა, აღგვეძრა შუამდგომლობა, რათა მღვდელი ი. ქავჭარაძე ადმინისტრაციული წესით გადაყვანილიყო სამურზაყანოს უბნიდან და ლუმურიშის სამრევლოდან სხვაგან, საქართველოს ეგზარქოსის შეხედულებისამებრ." თითქმის იგივე დასკვნა გასცა მღვდელ ქავჭარაძის შესახებ [სამურზაყანოს] უბნის სხვა უფროსმა, რომელმაც ბატონი ლისოვსკი შეცვალა. და მიუხედავად მღვდ. ქავჭარაძის ლუმურიშის სამრევლოდან გადაყვანის აუცილებლობის ოფიციალური დადასტურებისა იმ პირთა მხრიდან, ვინც ნაკლებადაა დაინტერესებული მღვდ. ქავჭარაძის პიროვნებით, ადგილობრივ საეპარქიო ხელისუფლებას სურს, წარმოადგინოს მღვდ. ქავჭარაძე ინტრიგებისა და ჯგუფურობის მსხვერპლად, უყურადღებოდ დატოვოს მთელი მრევლის შუამდგომლობა და დატოვოს იგი [ქავჭარაძე] იმავე სამრევლოში მოძღვრად, სადაც იგი ვერავითარ შემთხვევაში ვერ იქნება ასატანი. სხვა შუამდგომლობათა გარდა, ერთი წლის წინ მღვდელ ქავჭარაძის მრევლმა გამოიტანა განჩინება, რომელიც მოგვყავს უცვლელად: "ჩვენ, ქვემოთ ხელისმომწერთა, ქუთაისის გუბერნიის სოხუმის ოლქის ოქუშის მეორე სამრევლოს მცხოვრებლებმა, შევადგინეთ განჩინება ესე, რომელიც შემდეგში მდგომარეობს: "ჩვენ 1898 წლის ნოემბრის თვიდან გვაქვს დავა ჩვენს მღვდელთან, ბლადოჩინის მოვალეობის შემსრულებელ იონე ქავჭარაძესთან. ჩვენი სარჩელი გამომდინარეობს იმ მრავალი დანაშაულისა და საქციელისაგან, რომლებიც სხვადასხვა დროს ჩაუდენია მღვდელ ქავჭარაძეს, აგრეთვე მრევლისადმი მისი არაადამიანური მოპყრობიდან. ერთი სიტყვით, მღვდელმა ი. ქავჭარაძემ ისეთ ღმგორალიზაციამდე მიგვიყვანა, რომ ჩვენთვის შეუძლებელზე მეტია მის სულიერ შვილებად დარჩენა. ჩვენ პირუკუ, ერთმანეთს ვაძღვეთ იმის

ურღვევ პირობას, რომ ქვემოთ ხელმოწერათაგან არც ერთი, მათი ოჯახის წევრთა ჩათვლით, არასოდეს მიმართავს მღვდელ ქავეჟარაძეს რომელიმე ქრისტიანული წესის აღსასრულებლად. ჩვენთვის აღკვეთილი იქნება ნათლობა, აღსარება, ზიარება, ჯვრისწერა, პანაშვიდი და ყოველგვარი ღვთისმსახურება იმ დრომდე, სანამ ჩვენი სამრევლოს მღვდელი იოანე ქავეჟარაძე იქნება. ამა განჩინების დამრღვევი პასუხს აგებს ღვთისა და კანონის წინაშე. განაჩენი ესე შედგენილია 1899 წლის აგვისტოს 26-ე დღესა. სოფ. ლუმურიში, სამურზაყანოს უბანი, ქუთაისის გუბერნია" (169 კაცის ხელმოწერა).

და მიუხედავად ამგვარი გამწვავებული ურთიერთობისა სულიერ მწყემსსა და მის შვილთა შორის, მღვდ. ქავეჟარაძე კვლავაც რჩება იმავე სამრევლოში მისი ქმედებების გამო უკმაყოფილო მრევლის ნების საწინააღმდეგოდ. მოსახლეობა გადაეჩვია იმას, რომ მღვდელს სულიერ მამად, მოძღვრად და მისი სულიერი ინტერესების დამცველად მიიჩნევდეს. საფუძველი შეერყა ქრისტიანობას იმ ქვეყანაში, რომელსაც IV საუკუნიდან მაღლა აღმართული მოჰქონდა მართლმადიდებლობის დროშა...

(რუსული ორიგინალი პირველად გამოსცეს ვ. გურულმა და ა. სილაგაძემ.
რუსული ენიდან თარგმნა თ. გვანცელაძემ).

**კავკასიის მხარის სამხედრო გუბერნატორ გერშელმანის
წერილი მთავარმართებლის კანცელარიის უფროსს
(1900 წ. 3 აგვისტო, ქუთაისი)**

გაზეთ "სანქტ-პეტერბურგსკაია ვედომოსტის" ამა წლის №177-ში განთავსებული სოხუმიდან [გაგზავნილი] კორესპონდენციის ავტორი ფედოტ [თევდორე, ანუ თედო] ტიმოთეს ძე სახოკია, პოლიციის ფარული მეთვალყურეობის ქვეშ მყოფი, არის სოხუმის საქალაქო სათათბიროს ხმოსანი, მღვდლის ვაჟი.

სახოკიამ მიზნად დაისახა რა, ხელი შეუშალოს მთავრობის ღონისძიებებს აფხაზეთისა და სამურზაყანოს მკვიდრი მოსახლეობის რუსულ [მოსახლეობასთან] დასაახლოებლად და მათ შორის რუსული მოქალაქეობრიობის საწყისთა დასაწერად, სოხუმის ოლქში ჩამოაყალიბა ქართველთა პარტია, რომელიც დაჟინებით ცდილობს მიადწიოს: ა) აფხაზეთი მოსახლეობის მომცველ ეკლესიებში ღვთისმსახურების აღსრულებას არ სლაგურ, არამედ მხოლოდ ქართულ ენაზე და ბ) კავკასიაში მართლმადიდებლობის აღმდგენი საზოგადოების საეკლესიო-სამრევლო სკოლებში, რომლებიც არსებობს აფხაზეთისა და სამურზაყანოს ფარგლებში, ყველა საგნის სწავლებას ქართულ და არა რუსულ ენაზე, რათა ამ გზით გააქართველონ აფხაზეთისა და სამურზაყანოს მოსახლეობა.

ამ მიზნისაკენ სვლისას ქართული პარტია არ თაკილობს არავითარ საშუალებას და საამისო იარაღად იყენებს მცირედ განათლებულ ქართველთაგან დანიშნულ მღვდლებსა და მასწავლებლებს, რომელთაც ხშირად სრულებით არ იციან რუსული ენა და არიან მორჩილი და ბრმა ამსრულებელნი ქართული პარტიის ყველა

განზრახვისა, [პარტიისა, რომელმაც] გააბა თავისი ქსელი მთლიანად ქუთაისისა და თბილისის გუბერნიებში და ფარულად უჭერს მხარს სოხუმის ოლქში ჩამოყალიბებული ბანდის მეთაურებს. ეს უკანასკნელი 1895 წლამდე მხოლოდ იატაკქვეშა ბრძოლას ეწეოდა ადგილობრივი ქართული გაზეთების ასპარეზზე, სადაც, ერთი მხრივ, ამტკიცებდნენ აფხაზური მოსახლეობისათვის ქართული ენის, ქართული დამწერლობის სწავლების, აფხაზთა ქართული სულით აღზრდის აუცილებლობასა და სარგებლობას, მეორე მხრივ კი, აკრიტიკებდნენ და უკუღმართული მნიშვნელობით განმარტავდნენ ადგილობრივ საეპარქიო და ადმინისტრაციული ხელისუფლების ყველა განკარგულებას, რომლებიც მიმართულია დასახელებული პარტიის მცდარობის გარკვევისა და მისი უკანონო ტენდენციების მოთოკვისაკენ. ვინაიდან ქართული პარტიის ყოველგვარ მცდელობას არ მოჰქონდა მისთვის სასურველი შედეგები და რადგან აფხაზეთისა და სამურზაყანოს მკვიდრ მოსახლეობას არ ესმოდა რა ქართული ენა, იმავდროულად არ ესმოდა დასახელებული პარტიის ყველა მისწრაფება, ეს უკანასკნელი 1895 წლიდან იწყებს თავდასხმასა და დაუმსახურებელ დევნას ყველა იმ ეკლესიის მწყემსისა, სკოლათა მასწავლებლებისა, ადმინისტრაციული და კერძო პირებისა, რომლებიც ასე თუ ისე ეწინააღმდეგებოდნენ მის სანუკვარ მისწრაფებებს. იკრებს რა მთელ თავის შესაძლებლობებს აფხაზური მოსახლეობის ცხოვრებაში ქართული ტენდენციების დასაწერად, ლანძღავს რა ყოველივე რუსულს და გამოხატავს რა აშკარად შეურაცხმყოფელ დამოკიდებულებასა და უკმაყოფილებას სასულიერო და სამოქალაქო უწყებათა თანამდებობის პირთა მიმართ, რომლებიც ხელს უშლიან ამ ტენდენციების დანერგვას, სახოკიას მიერ დაარსებული წრის წევრთა ნაწილი პრესაში აფხაზეთისა და სამურზაყანოს მთელ ქართულ საქმეს წარმოაჩენს უსიხარულო მდგომარეობაში, აფხაზ ხალხს ჩაგრულად, აფხაზურ ეკლესიებს დაცლილად, აფხაზურ სკოლებს მშობლიურ ქართულ ენას მოკლებულად, ხოლო წრის ტენდენციების მოწინააღმდეგე ქართველ ეკლესიათა მწყემსებს, მასწავლებლებსა და ჩინოსნებს აშკარად უწოდებენ საკუთარი სამშობლოს მოღალატეებს. წრის წევრთა მეორე ნაწილი მუქარის, იძულების გზით იმხრობენ შედარებით გავლენიან გლეხებს, აქეზებენ ცალკეულ პირებს, მთელ კრებულებსა და სამრევლოებს, უარი თქვან აღასრულონ თავიანთი მღვდლებთან სულიერი მსხვერპლშეწირვა და წარადგინონ უსაფუძვლო საჩივრები, განჩინებანი, პატაკები და არზები, რომელთა შემდგენელი არიან ოლქში მოქმედი გამაქართველებელი (грузинствующая) პარტიის იგივე წევრები.

იმავე პარტიის წევრთა მესამე ნაწილი ხალხს უნერგავს აზრს საეპარქიო ხელმძღვანელობის მიერ თითქოსდა გაცემულ განკარგულებებზე ეკლესიებსა და სკოლებში ქართული ენის შემოღების შესახებ და არწმუნებს მას, რომ აფხაზეთისა და სამურზაყანოში გაბატონებული ენა უნდა იყოს ქართული და არა რუსული სახელმწიფო ენა. ამ მიმართულებით ყველა თავის მოქმედებაში სახოკიას ხელმძღვანელობით არსებულ პარტიას არ ერცხვინებოდა ფაქტებისა და სხვა მონაცემების დამახინჯებისა. ამის დამამტკიცებელია გამოძიების მიერ შეკრებილი შემდეგი ცნობები, რომლებიც თვალსაჩინო უარყოფაა სახოკიას ზემოთ დასახელებული კორესპონდენციისა. ეს უკანასკნელი ამბობს, რომ უწმინდესი სინოდის 1898 წლის 3 სექტემბრის ბრძანებულება ავალებს მეგრული მოსახლეობის მომცველ სამრევლოებში ღვთისმსახურების აღსრულებას საეკლესიო ქართულ ენაზე და რომ ეს ბრძანებულება სრულდება მხოლოდ სამ სამრევლოში, ხოლო სოხუმის

ეპარქიის დანარჩენ 39 სამრევლოში, 55 000 სული წმინდა მეგრული მოსახლეობით, იგი არ სრულდება და ღვთისმსახურება უწმინდეს არსენის განკარგულებით საეკლესიო სლავეურ ენაზე ხდება. უწმინდესი სინოდის დასახელებული ბრძანების აზრი დამახინჯებულია, ხოლო ციფრობრივი მონაცემები სოხუმის ოლქში მცხოვრებ მეგრელთა რაოდენობის შესახებ — გადაჭარბებული. სინოდის 1898 წლის 3 სექტემბრის №4880 ბრძანებულება ავალდებულებს რა მეგრული მოსახლეობის მომცველ სამრევლოებში ღვთისმსახურების აღსრულებას საეკლესიო ქართულ ენაზე, ამასთანავე, სოხუმის საეპარქიო ხელმძღვანელობისაგან მოითხოვს ღვთისმსახურებისა და ყველა ქრისტიანული მსხვერპლშეწირვის აღსრულებას აფხაზური მოსახლეობის მომცველ სამრევლოებში სლავეურ კილოზე (наречие), ვინაიდან აფხაზებმა, რომელთაც არა აქვთ თავიანთი დამწერლობა, ერთნაირად არ იციან არც ქართული და არც სლავეური ენები. მე ჯერჯერობით არა მაქვს ცნობები იმის შესახებ, თუ რამდენი სამრევლო მოიცავს სოხუმის ეპარქიაში მეგრულ, აფხაზურ, რუსულ და სხვა მოსახლეობას და ამგვარ ცნობებს ველოდებით სოხუმის ეპისკოპოსის კანცელარიიდან, მაგრამ ამა წლის (1900 წ. — მთარგმნ.) 1 იანვრისათვის მთელ სოხუმის ოლქში ირიცხებოდა ორივე სქესის 103 262 სული, რომელთაგან 36 352 სამურზაყანოელია, 32 127 აფხაზი, 16 195 მეგრელი, 7 812 თურქეთის მოქალაქე სომეხი, 4 486 რუსი, 3 862 ბერძენი, 6 ქართველი, 3 იმერელი, 3 გურული, 820 გერმანელი და ესტონელი, 934 თურქი და სხვა ეროვნებანი.

გარდა ამისა, სხვათა შორის საკუთრივ ქ. სოხუმში ცხოვრობენ: 1 658 მეგრელი, 1 300 იმერელი, 200 ქართველი და 100 აფხაზი. ამრიგად, მთელ ოლქში არის არა 55 000 მეგრელი, არამედ სულ 19 351 კაცი მეგრელთა, იმერელთა, ქართველთა და გურულთა ჩათვლით. აქედან ცხადია სახოკიას კორესპონდენციაში მოწოდებულ ციფრობრივ მონაცემთა მცდარობა.

ამგვარადვეა დამახინჯებული სახოკიას კორესპონდენციაში მოყვანილი ფაქტი, თითქოს სოხუმის ეპისკოპოსს აეკრძალოს პანაშვიდების გადახდა ისე, თუ არ იქნება გაცემული უწმინდეს არსენის თანხმობა. საქმე ის არის, რომ ეს უკანასკნელი, იცის რა სახოკიას შექმნილი ქართული პარტიის ყველა მისწრაფება და ამოდის იმ ვითარებიდან, რომ ეკლესიებში, სამთავრობო და საზოგადოებრივ დაწესებულებებში სახელმწიფო ენა უნდა იყოს რუსული და არა ქართული ენა, ვალდებულია, გასცეს განკარგულება ქალაქ სოხუმში, როგორც ოლქისა და ეპარქიის უმაღლესი ხელისუფლების თავმოყრის ადგილას, ღვთისმსახურება ეკლესიებში აღსრულდეს მხოლოდ საეკლესიო სლავეურ ენაზე. ამ ვითარებაში იმავე ქართული პარტიის ერთ-ერთმა ფარულმა მომხრემ და მფარველმა, სოხუმის ტაძრის დეკანოზმა მაჭავარიანმა სახოკიას ინიციატივით ქართულ ენაზე გადაუხადა პანაშვიდი გარდაცვლილ ქართველ მწერალ წერეთელს. ვინაიდან ამ პანაშვიდის გადახდასა და მის თანხმლებ ვითარებას სენსაციური ხასიათი ჰქონდა და დეკანოზმა მაჭავარიანმა სიტყვა ქართულ ენაზე წარმოთქვა ისე, რომ არ მიუღია საამისო ნებართვა უწმინდესი არსენისაგან, ამ უკანასკნელმა ადგილობრივი პოლიცმაისტერის მოხსენების საფუძველზე ხსენებული დეკანოზისაგან მოითხოვა ახსნა-განმარტება მისი უწმინდესობის მიერ დადგენილი იმ წესის დარღვევის მიზეზთა შესახებ, რომელიც მოითხოვს მსახურების აღსრულებას მხოლოდ საეკლესიო სლავეურ ენაზე და სიტყვის წარმოთქმას წინასწარი მოწონებისა და თანხმობის შემდგომ, როგორც ეს მიღებულია რუსეთის ყველა ეპარქიაში. ეს წესი არაფრით ზღუდავს მოსახლეობის სულიერ-რელიგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას, იგი მიზნად ისახავს იმ ადგილობრივი მღვდლების მიერ ბოროტი

ქმედებების აღკვეთას, რომლებიც საეპარქიო ხელმძღვანელობისათვის ცნობილი არიან ქართული ტენდენციების დანერგვის მისწრაფებით. ეს კი იწვევს სახოკიას ყოველგვარი საჩივრისა და აღშფოთების ქარიშხალს, რაც მის კორესპონდენციასაში ასახული.

რაც შეეხება სახოკიას კორესპონდენციის ბოლო ნაწილში ხსენებულ ღუმურიშის ეკლესიის მღვდელ ქავჭარაძის პიროვნების ატესტაციას, მართლაც არსებობს ამ ეკლესიის მრევლის, 179 კაცის განჩინება სულიერი მსხვერპლშეწირვის აღსრულებისათვის მღვდლისადმი მიმართვის აღკვეთის შესახებ მანამ, სანამ მათი ეკლესიის წინამძღვრად მღვდელი ქავჭარაძე ირიცხება. ამ განჩინების შესაბამისად, ღუმურიშის ეკლესიის მრევლმა მართლაც წამომიდგინა კოლექტიური საჩივარი 179 კაცის სახელით, რომელშიც ისინი ბრალს სდებენ მღვდელ ქავჭარაძეს მეტად ბევრი დანაშაულისა და შეცდომის ჩადენაში და მოითხოვენ მისი გადაყვანა სხვა სამრევლოში. მართალია, ამ საჩივრის საფუძველზე 1899 წლის ნოემბრის ბოლოს მე მივმართე საქართველოს ეგზარქოსს და ამ უკანასკნელმა აღიარა, რომ საჭიროა მღვდელ ქავჭარაძის გადაყვანა სხვა სამრევლოში, მაგრამ ამის შემდგომ მალევე გამომჟღავნდა სახოკიას დაარსებული და ქართველი სამღვდლოების წრიდან ფარული წამქეზებლების ხელმძღვანელობით მოქმედი გამაქართველებელი პარტიის მთელი იატაკქვეშა ინტრიგა. სახელმწიფოს დაცვის დებულების შესაბამისად განხორციელებულმა ძიებამ დაადგინა, რომ მღვდელი ქავჭარაძე იცავდა და ადგილობრივი აფხაზური მოსახლეობის [? - მთარგმნ.] ცხოვრებაში ნერგავდა რუსული მოქალაქეობის საწყისებს, მასზე დამოკიდებული ყველა ღონისძიებით იცავდა მოსახლეობას, ეკლესიასა და სკოლას დასახლებული პარტიის მხრიდან ხელყოფისა და გზიდან გადაცდენისაგან, მტკიცედ მისდევდა სოხუმის ეპისკოპოსის, უწმინდეს არსენის მითითებებსა და ვანკარგულებებს, რათა აფხაზური მოსახლეობის მომცველ ეკლესიებში არ დაეშვათ ღვთისმსახურების აღსრულება ქართულ ენაზე, სკოლებში კი ქართული ენის შესწავლა და სხვა საგნების სწავლება იმავე ქართულ ენაზე. [ქავჭარაძე] აღმოჩნდა ერთ-ერთი უძლიერესი და გამაქართველებელი პარტიისათვის უაღრესად არასასურველი მოწინააღმდეგე. აგრეთვე აფხაზურ მოსახლეობაში რუსული მოქალაქეობის საწყისთა დამნერგავი. ამის გამო გამაქართველებელმა პარტიამ გადაწყვიტა, რაღაც არ უნდა დასჯდომოდა, თავიდან მოეშორებინა მისი ტენდენციების ამგვარი მოწინააღმდეგე, ამ მიზნის მისაღწევად კი აირჩია ინტაკქვეშა აგიტაციის საზიზღარი ხერხი, მოისყიდა ზოგი იოლად დამყოლი ადგილობრივი მცხოვრები და წააქეზა ისინი, წარედგინათ დასაბეზღებელი მოხსენებები და საჩივრები მღვდელ ქავჭარაძის წინააღმდეგ. რადგან ამგვარი საჩივრები და მათ გამო ჩატარებული ძიება წარმატებით არ დასრულებულა, გამაქართველებელი პარტიის წევრებმა მოსყიდვის, დარწმუნებისა და მუქარის გზით იწყეს სამურზაყანოს მცხოვრებთა იძულება, წარედგინათ არზები სკოლებში აუცილებელ საგანთა რიცხვში ქართული ენის შემოღების, ამ ენაზე ყველა სხვა საგნის სწავლების აუცილებლობისა და სარგებლიანობის, აგრეთვე სკოლებში რუსული ენის გამოყენების სფეროდან განდევნის შესახებ. ყველა ამგვარი თხოვნა უშედეგოდ იქნა დატოვებული [ხელისუფლების მიერ] იმის გამო, რომ სოხუმის ეპისკოპოსის 1886 წლის 19 იანვრის რეზოლუციითა და ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის 1898 წლის 17 მარტის №2771 ბრძანებულებით აფხაზეთისა და სამურზაყანოს სკოლებში სავსებით აკრძალულია ქართული ენის სწავლება და მრავალმა სამურზაყანოელმა მიმართა უწმინდეს არსენის თხოვნით, რათა სკოლებში არ შემოღებულიყო სავალდებულო

საგანთა რიცხვში ქართული ენა და ყველა საგანი მათში ესწავლებინათ მხოლოდ რუსულ ენაზე. დაინახა რა ყველა თავისი ხრიკის მარცხი, გამაქართველებელმა პარტიამ წააქეზა ლუმურიშის ეკლესიის მრევლი, გამოეტანა ზემოთ ხსენებული განჩინება და ჩემთვის გადმოეცათ საჩივარი მღვდელ ქავუარაძეზე. ამასთანავე, როგორც შემდგომ გამოირკვა, განჩინებისა და საჩივრის ტექსტი შეუდგენია ამ პარტიის ერთ-ერთ აგენტს, ორსავე დოკუმენტზე ხელმოწერები მოტყუებით შეუგროვებით, მათი შავი პირები ჩხრეკისას აღმოაჩნდა იმავე სახოკიას და ნივთმტკიცების სახით ერთვის საქმეს.

მიმაჩნია რა სახოკიას მეთაურობით მოქმედი გამაქართველებელი პარტიის საქმიანობა სახელმწიფოებრივი თვალსაზრისით უაღრესად მავნედ და მოსახლეობაში ამბოხის, შუღლისა და განხეთქილების გამომწვევად, მე ამა წლის 28 ივლისს კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის მთავარმართებლის წინაშე აღვძარი №51 შაუმიდგომლობა ამ პარტიის ყველა წევრის, 7 კაცის რაოდენობით (მათ შორის სახოკიას) მხარის ფარგლებიდან გადასახლების შესახებ.

ადგილობრივი ხელისუფლებისაგან [მასალების] მოწოდების შემდგომ დამატებით გაცნობებთ მონაცემებს სოხუმის ეკლესიიდან ქართული სახარების გაქრობისა და ამის გამო წმინდა აღდგომის პირველ დღეს სახარების სლავეურ ენაზე წაკითხვის შესახებ, სოხუმის ეპისკოპოსის მიერ სოფელ ლინდაუში მღვდლად ესტონელის დანიშვნასა და ამ სოფლის მცხოვრებთა მართლმადიდებლად მოქცევაზე უარის თქმის შესახებ და იმის შესახებ, თუ რა მიზეზით ითხოვა თავისი ნათესავისათვის პანაშვიდის გადახდის ნებართვა გენერალ-ლეიტენანტის ქვრივმა, თავადის ქალმა შერვაშიძემ.

ვითვალისწინებ რა სახოკიასა და მის თანამდგომთა მავნე ზეგავლენას არა მარტო აღნიშნულთა დაკავშირებით, არამედ სხვა შემთხვევებშიც, კერძოდ, მათი მხრიდან სოხუმის ოლქში, სახელდობრ სოხუმში, რუსული მოქალაქეობის დანერგვის საქმის წინააღმდეგ ყოველგვარი ხერხებით მუდმივად და დაჟინებით ბრძოლას, მე განსაკუთრებულად ფასეულად მივიჩნევდი მხარის ფარგლებიდან სახოკიასა და სხვათა გასახლების შესახებ ჩემი წარდგინების რაც შეიძლება სწრაფად განხილვას.

რაც შეეხება გაზეთ "პეტერბურგსკაია ვედომოსტი"-ში თავხედური სიცრუით აღსავსე და საქმის ნამდვილ ვითარებასთან სრულებით შეუსაბამო კორესპონდენციის განთავსების ფაქტს, მისი სამართლიანობის ყოველგვარი შემოწმების გარეშე, კორესპონდენციისა, რომელმაც შეიძლება მიიპყროს და, როგორც ჩემთვის ცნობილია, მიიპყრო მკითხველი საზოგადოების, თვით უმაღლესი სახელმწიფოებრივი წრეების ყურადღება, ამ მხრივ სასურველი იქნებოდა სათანადო ზომების მიღება მომავალში მსგავსი შემთხვევების თავიდან ასაცილებლად.

დანართები: 1. "ჩერომორსკია ვედომოსტის" №152 და 2. "სანქტ-პეტერბურგსკია ვედომოსტის" №17.

სამხედრო გუბერნატორი,
გენერალ-გუბერნატორი გერშელმანი

კანცელარიის მმართველის
მოვალეობის შემსრულებლის
მაგიერ /ხელმოწერა/

(რუსული ორიგინალი პირველად გამოსცეს ვ. გურულმა და ა. სილაგაძემ.
რუსულიდან თარგმნა თ. გვანცელაძემ).

ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორ გერშელმანის მოხსენება
 „სოხუმის ოლქში ქართული მოძრაობის შესახებ“
 (1900 წლის 2 სექტემბერი)

სოხუმის ოლქის მოსახლეობა მეტად ჰრელია. მიუხედავად ამისა, მის საერთო მასაში, ორივე სქესის 96 377 კაცში, უმეტეს ელემენტს აფხაზები შეადგენენ, კერძოდ, 71 %-ს სამურზაყანოელთა ჩათვლით (აფხაზები 33,5 % არიან, სამურზაყანოელები — 37,5 %). დანარჩენი ეროვნებებიდან რუსები მთელი მოსახლეობის 6 %-ს ქმნიან, მეგრელები, იმერლები, გურულები და ქართველები ერთად 13 %-ია, დანარჩენი 10% სხვადასხვა ეროვნებათა წილს ქმნის, რომელთაგან თითოეულს თავიანთ წარმომადგენელთა უმნიშვნელო რაოდენობა ჰყავთ.

ბოლო დროს გაცნობიერებულ იქნა ოლქის რუსი ადამიანებით კოლონიზაციის სარგებლობა და შესაძლებლობა, იმ მიწების გამოყენებით, რომლებიც თავისუფალი დარჩა ადგილობრივი მოსახლეობის წარსული მიგრაციის შემდეგ, და საქმე ამ მიმართულებით შედარებით წარმატებით მიდის იმ რუს გლეხთა მნიშვნელოვანი რაოდენობის წყალობით, რომელთაც გამოთქვეს სურვილი სოხუმის ოლქში დასახლებისა.

ოლქის რუსულ კოლონიზაციას მისთვის დიდი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა აქვს პოლიტიკური თვალსაზრისით. აფხაზები, რომლებიც ოლქის მოსახლეობის ძირითად მასას ქმნიან, დღემდე წარმოადგენენ უკიდურესად მცირეკულტურულ, როგორც გონებრივად, ისე ზნეობრივი თვალსაზრისით ნაკლებად განვითარებულ, თავიანთი რელიგიური რწმენით მერყევ და თავიანთი პოლიტიკური არასანდოობის უკვე არაერთხელ გამომჟღავნებელ მცირერიცხოვან ხალხს (народность). ყოველივე ეს იწვევს მათ მიმართ განსაკუთრებული ყურადღების გამოჩენის აუცილებლობას. ამ საქმისათვის ხელის შეწყობა აუცილებელია ამ მხარეში რუსული მოქალაქეობის დანერგვით, რაც სინამდვილეში თანდათან უფრო მტკიცე ხდება ოლქში, მაგრამ ამ ამოცანის შესრულება ჯერ კიდევ შორსაა. მისი განხორციელების საუკეთესო საშუალებად უდავოდ უნდა ვაღიაროთ მხარის კოლონიზაცია რუსული მოსახლეობის მიერ.

რუსული კოლონიზაციისა და რუსული მოქალაქეობის განმტკიცების საქმეს უნდა შეექმნას ნორმალური განვითარების პირობები და გულდასმით უნდა ჩამოსცილდეს ყველაფერი, რასაც მისთვის ხელის შეშლა შეუძლია. ამ პირობებში სოხუმის ოლქში ბოლო ხანს შეინიშნება რუსული მოქალაქეობისა და რუსული მიმართულების საწინააღმდეგო ქმედებანი ქართველთა, უპირატესად კი მეგრელთა მხრიდან, რომელთაც წალეკეს ოლქი, თუმცა არა აქვთ არავითარი ზნეობრივი უფლება რიცხობრივი უპირატესობისა აქ, როგორც მოსულ ადამიანებს, რომლებიც არ არიან მკვიდრი მოსახლეობა.

სოხუმის ოლქში ამ მოძრაობას სათავეში უდგას რამდენიმე პირი, რომლებიც ოლქის სხვადასხვა პუნქტში ცხოვრობენ და წარმოადგენენ იმ ფარული ქართული პარტიის ადგილობრივ აგენტებს, რომელიც თავის გავლენას მთელ ამიერკავკასიაში ავრცელებს. მათი უახლოესი მიზანია, ხელი შეუშალონ მთავრობის ზომებს, მიმართულს აფხაზეთისა და სამურზაყანოს მკვიდრი მოსახლეობის რუსებთან დაახლოებისა და მათ შორის რუსული მოქალაქეობის საწყისთა დანერგვისაკენ.

ამ მიზნის მისაღწევად ხსენებული პარტია დაჟინებით ცდილობს მიადწიოს: ა) სოხუმის ოლქის აფხაზური მოსახლეობის მომცველ ეკლესიებში ღვთისმსახურების აღსრულებას არ სლავურ ენაზე, როგორც ამას მოითხოვს უწმინდესი სინოდის 1898 წლის 3 სექტემბრის №4880 ბრძანებულება, არამედ ქართულ ენაზე და ბ)

საგნების სწავლებას ქართულ და არა რუსულ ენაზე საეკლესიო-სამრევლო სკოლებსა და კავკასიაში მართლმადიდებლობის აღმდგენი საზოგადოების სკოლებში (სოხუმის ოლქის ფარგლებში). გარდა ამისა, ისინი აშკარად, მომაბეზრებლად, ხერხების განურჩევლად უპირისპირდებიან სასულიერო და სამოქალაქო სათათბიროსა და დაწესებულებათა, მაგალითად, სოხუმის საქალაქო სათათბიროსა და დაბების სადაბო ადმინისტრაციებისა და სხვათა თანამდებობის პირთა საქმიანობაში წარმოჩენილ რუსულ მიმართულებას.

ქართული პარტიის წევრებს ვერ აჩერებს ვერავითარი დაბრკოლებები აფხაზური მოსახლეობის გაქართველების მიზნის მისაღწევად.

ეს პარტია თავისი საქმიანობის დასაწყისში, 1895 წლამდე, იფარგლებოდა ქართულ გაზეთებში კორესპონდენციების [გამოქვეყნებით,] რომლებშიც აკრიტიკებდა და დამახინჯებით განმარტავდა ადგილობრივი საეპარქიო და ადმინისტრაციული ხელისუფლების ყველა განკარგულებას, ჩიოდა ეკლესიებიდან და სკოლებიდან ქართული ენის განდევნისა და აფხაზური მოსახლეობის დაზარალების გამო. რადგანაც ყოველივე ამას არ მოჰქონდა სასურველი შედეგები, პარტიის წევრებმა დაიწყეს სხვა, მეტად დაბალი ხერხის გამოყენება თავიანთი მიზნების მისაღწევად, [კერძოდ,] იატაკქვეშა ინტრიგებს, მუქარასა და დევნას იმ მღვდლების, მასწავლებლების, ადმინისტრაციული და კერძო პირების მიმართ, რომლებიც ასეთ თუ ისე აბრკოლებდა პარტიის სანუკვარ მისწრაფებებს. ხსენებული პარტიის წევრები პარტიის მისწრაფებებისადმი მთელი ქართული სამღვდლოების თანაგრძობის პირობებში, ქართული და ნაწილობრივ დედაქალაქის პრესის ხელშეწყობით ("სანქტ-პეტერბურგსკაია ვედომოსტი"), რომელშიც ყველაზე უტყერემონიოდ და ურცხვად მახინჯდებოდა ფაქტები, მრავალი ქართველი პატრიოტის მხარდაჭერით, აგრეთვე საქმის იატაკქვეშა წარმართვით, გადავიდნენ გლეხთა ცალკეული ჯგუფების, მთელი სასოფლო ყრილობებისა და საეკლესიო სამრევლოთა წაქეზებაზე, რათა შედგენილიყო და შეტანილიყო წინასწარ გაყალბებული საჩივრები, დასმენები, განჩინებები, ანონიმური წერილები, რომლებშიც ყველაზე თავხედურად ლაფში ისვრებოდა ეკლესიების მღვდელთა, მასწავლებელთა და ადმინისტრაციულ პირთა ღირსება, კეთილი სახელი და მათზე დაკისრებულ მოვალეობათა კეთილსინდისიერად აღსრულება. პარტიის გავლენისადმი დაუმორჩილებელ პირთა ამგვარი დევნისა და შევიწროების თვალსაჩინო მაგალითია ჩაშლილი აღმამფოთებელი ინტრიგა, რომელიც 1900 წელს მოუწყვეს ღუმურიშის ეკლესიის მღვდელ ქავჟარაძესა და ოჩამჩირის სკოლის ზედამხედველ ხორავას, რაც მივიდა მრევლის გაყალბებული განჩინების შედეგამდე მოტყუებით მოპოვებული ხელმოწერებითურთ. განჩინებაში გამოტანილი იყო გადაწყვეტილება, არ ევლოთ ეკლესიაში და არ აღესრულებინათ სულიერი მსხვერპლშეწირვა მანამ, სანამ არ გადაიყვანდნენ მღვდელ ქავჟარაძეს (ამა წლის 3 აგვისტოს №54 მიმართვა), აგრეთვე ბილწი თავდასხმები სოხუმის ეპისკოპოსზე, უწმინდეს არსენიზე და ადმინისტრაციაზე, რაც გამოიხატა გაზეთ "სანქტ-პეტერბურგსკაია ვედომოსტის" ამა წლის 1 ივლისის №188-ში.

ქართული პარტიის მცდელობებს მხარს უჭერენ ადგილობრივი ქართული სამღვდლოება და საეკლესიო-სამრევლო სკოლების მასწავლებლები, რომლებიც სულის სიღრმეში თანაუგრძობენ მის მისწრაფებებს და რომლებიც თავიანთი მდგომარეობის გამო სანდო იარაღნი არიან იმ მიზნის მისაღწევად, რომ დანერგონ აფხაზურ მოსახლეობაში ქართული ტენდენციები. მათი მნიშვნელოვანი უმრავლესობა სინამდვილეში დამჯერე აღმსრულებელია ქართული პარტიის ყველა განაზრახვისა და ახდენენ პარალიზებას სოხუმის ეპისკოპოსის, სკოლების

24.

ზედამხედველთა და ადგილობრივი ადმინისტრაციული ხელისუფლების ყველა განკარგულებისა, რომლებიც მიმართულია ამ ბოროტების აღმოსაფხვრელად.

ასეთია გამაქართველებელი პარტიის საქმიანობა. ყურადღების ღირსია ის, რომ თავისი დასახული მიზნების მისაღწევად პარტიამ უმთავრეს საშუალებად სკოლა და ეკლესია მიიჩნია, რომელთა მეშვეობითაც ცდილობს თავისი იდეების განხორციელებას, და რომელნიც მართლაც წარმოადგენენ მძლავრ ბერკეტს მოსახლეობაზე სასურველი მიმართულებით ზემოქმედებისათვის. სხვათა შორის, სწორედ ეს უტყუარი საშუალება გაუშვა ხელიდან, და ეს უნდა ვაღიაროთ, ადმინისტრაციამ, რომელმაც მიუშვა ქართველი მღვდლები მათთვის უცხო აფხაზურ მოსახლეობასთან და ხელში ჩაუგდო ქართულ სამღვდლოებასა და ქართველ მასწავლებლებს სახალხო განათლების საქმე საეკლესიო-სამრევლო სკოლების დაარსების გზით.

ამჟამად სოხუმის ოლქის 80 მღვდლიდან 4 რუსია (მათგან 2 სოხუმში), 2 აფხაზი, 10 ბერძენი, ხოლო დანარჩენი 64 ქართველია (მეგრელია).

ოლქის ყველა სკოლიდან 31 სამინისტროსია და 71 საეკლესიო-სამრევლო და წერა-კითხვის შემსწავლელი.

სოხუმის ოლქში რუსული ზეგავლენის განმტკიცებისათვის განხორციელებულია შემდეგი ზომები: 1) უწმინდესი მმართველი სინოდის 1898 წლის 3 სექტემბრის ბრძანებულებით განსაზღვრულია, რომ აფხაზური მოსახლეობის მოცველ სამრევლოებში ღვთისმსახურება და ყველა ქრისტიანული მსხვერპლშეწირვა შესრულდეს სლავურ კილოზე; 2) ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის 1898 წლის 17 მარტის ბრძანებულებით აკრძალულია ქართული ენის სწავლება აფხაზეთისა და სამურზაყანოს სკოლებში; 3) სოხუმის მთიელთა სკოლის დაარსება უპირატესად აფხაზთა შვილების აღსაზრდელად და მათთვისვე სახაზინო სტიპენდიის გამოყოფა სტავროპოლის გიმნაზიაში; 4) საეპარქიო და ადმინისტრაციული ხელისუფლების მხრიდან ზედამხედველობის დაწესება ღვთისმსახურებისა და სასკოლო სწავლების შესახებ არსებულ აღნიშნულ განკარგულებათა დაცვაზე; 5) ქართველთა უფლების შეზღუდვა, მიეწერონ სასოფლო საზოგადოებათა მკვიდრ მოსახლეობას, რაც ნებადართულია მხოლოდ მათთვის, ვინც დასახლდა 1865 წლამდე; 6) სოხუმის ოლქის კოლონიზაცია რუსი ადამიანებით და ბოლოს 7) მიმდინარე წელს შვიდი მეგრელი, რომლებიც ძიების გზით მხილებულნი არიან ოლქში ქართულ მოძრაობაში აქტიურ მონაწილეობაში, წარდგენილნი არიან კავკასიის ფარგლებიდან გასასახლებლად.

ჩამოთვლილი ზომები მათი მიზანშეწონილობის მიუხედავად მაინც ნახევარზომებს წარმოადგენენ. მათი საშუალებით ძნელია ბოროტებასთან ბრძოლა მანამ, სანამ მოწინააღმდეგე პარტიას ხელთა აქვს ისეთი მძლავრი საშუალებანი, როგორცაა ეკლესია და სკოლა, რომელთაც ქართული სამღვდლოება ხელმძღვანელობს. როგორც ჩანს, აქამდე არ გატარებულა გადამწყვეტი ზომები, რომლებიც ძირეულად შეცვლიდნენ საქმის ვითარებას, არსებული ბოროტება კი უნდა აღიკვეთოს ერთხელ და სამუდამოდ, უნდა აღმოიფხვრას ძირფესვიანად. ამ თვალსაზრისით ერთადერთ რადიკალურ ზომად მიჩნეულ უნდა იქნეს ქართული სამღვდლოების ხელიდან ეკლესიისა და სკოლის გამოგლეჯა, ე.ი. სოხუმის ეპარქიაში აფხაზური და სამურზაყანოელი მოსახლეობის მომცველ სამრევლოებში უნდა დაინიშნონ რუსი, და შესაძლებლობის ფარგლებში, აფხაზი მღვდლები.

ასეთი ღონისძიებით სოხუმის ოლქის მკვიდრი მოსახლეობა ყველაზე სანდოდ იქნებოდა დაცული ქართული ზეგავლენისაგან. ამასთანავე, იგი არ გამოიწვევს

არავითარ გართულებას, პირიქით, იგი ამავე დროს უფრო მეტად უბასუხებს ადგილობრივი მოსახლეობის რელიგიურ-ზნეობრივ ინტერესებსაც, ვიდრე ამჟამინდელი წესრიგი. და მართლაც: აფხაზებმა, რომელთაც არა აქვთ თავიანთი დამწერლობა, ერთნაირად არ იციან არც რუსული და სლავური ენები, არც ქართული, ასე რომ, მათთვის ამ მხრივ სულერთია, მათი მწყემსი რუსი იქნება თუ ქართველი. სამაგიეროდ, მეორე მხრივ, მღვდლისა და მისი მრევლის ურთიერთგაუგებრობის უზრუნველობა არცთუ შორეულ მომავალში სრულიად უნდა გაქრეს, ვინაიდან სწორედ ასეთ პირობებში რუსული ენის სწავლებას საეკლესიო-სამრევლო სკოლებში შეუძლია მტკიცედ მოიკიდოს ფეხი, რაც იმას ნიშნავს, რომ მოზარდ თაობას ენის წლიდან წლამდე უფრო ღრმად შეწავლის საფუძველზე შეეძლება გაიგოს საეკლესიო მსახურება, დარიგებანი და თავისი მოძღვრის ქადაგებანი. და ბოლოს, პირველ ხანებში თავისი საქმის ერთგულმა მღვდელმა შეიძლება თვითონაც იმდენად გაიცნოს ადგილობრივი ენა, რომ მოახერხოს ურთიერთობა მრევლთან, მაშინ როდესაც ქართველი მღვდელი საერთო მიმართულების გავლენით მრევლისაგან უფრო ქართულის [ცოდნას] მოითხოვს.

სოხუმის ოლქში რუსი სამღვდელოების დანიშვნის პირობებში საეკლესიო სკოლები იქ უსაფრთხოდ და ფართოდ განვითარდება და გადაიქცევა სერიოზულ საყრდენად ადგილობრივი მოსახლეობის გონებრივი და ზნეობრივი დონის ასამაღლებლად, მათი თავების გასაგრილებლად, ხოლო მომავალში ტუზემცური მოსახლეობის რუსებთან შესარწყმელად.

ამასთანავე, აუცილებელია რუსებით შეიცვალოს სოხუმის [ოლქის] სკოლათა მასწავლებლებიც.

შემოთავაზებული ზომები მკვეთრად მოაბრუნებს საქმეს სახელმწიფო ინტერესებისაკენ და დაუდებს ზღვარს ქართველთა მცდელობებს, გააქართულონ სოხუმის ოლქი, რომელსაც არასოდეს არაფერი ჰქონია საერთო საქართველოსთან და რომლის ჭრელ მოსახლეობაშიც თვით ქართველები ქმნიან მოსულ ელემენტს.

წარმოვადგენ რა წინამდებარე მოხსენებას თქვენი ბრწყინვალეების კეთილად განსახილველად, თქვენგან მათში გამოთქმულ შეხედულებათა მოწონების შემთხვევაში, პატივი მაქვს, უმორჩილესად გთხოვოთ, რომ იშუამდგომლოთ, რათა მივიღოთ თანხმობა პროექტირებული ზომების აღსასრულებლად.

წამოჭრილი საკითხის დადებითად გადაწყვეტის შემთხვევაში სასურველი იქნებოდა გარდაქმნათა განხორციელება რაც შეიძლება სწრაფად, საამისოდ კი შეწყდეს სოხუმის ოლქში ქართველი მღვდლებისა და მასწავლებლების შემდგომი დანიშვნა ქუთაისის გუბერნიაში სამღვდლო და სამასწავლებლო ვაკანსიების გახსნის შესატყვისად, გადაიყვანონ ამ ვაკანსიებზე მღვდლები და მასწავლებლები სოხუმის ოლქიდან, ხოლო ამ უკანასკნელში ისინი ჩაანაცვლონ რუსებით.

გენერალ-მაიორი გერშელმანი

(რუსული ორიგინალი პირველად გამოსცეს ვ. გურულმა და ა. სილაგაძემ. რუსულიდან თარგმნა თ. გვანცელაძემ).

**საიდუმლო წერილი კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის
მთავარმმართველის საბჭოს (1904 წ. 12/15 მარტი)**

სოხუმის ოლქში მცხოვრები თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკიას, ანთიმოზ ივანეს ძე ჟულელის, ივანე კონსტანტინეს ძე გეგიას, გრიგოლ ივანეს ძე კანდელაკის, ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძის, ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაიასა და სპირიდონ ლევანის ძე ნორაკიძის, რომლებიც ოლქის მოსახლეობის გასარუსებლად მთავრობის მიერ განხორციელებული ღონისძიებების დამაბრკოლებელი ქართული პარტიის მთავარი წევრები არიან, პოლიტიკური კეთილსაიმედობის გამოკვლევისა და მათ წინააღმდეგ ზემოქმედების აღმინისტრაციულ ღონისძიებათა შესახებ.

საქმის შინაარსის გადმოცემა

ქუთაისის ყოფილმა სამხედრო გუბერნატორმა 1890 წლის 28 ივლისის №51 პატაკთან ერთად თავადის, მთავარმმართველის განსახილველად ქუთაისის ჟანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოს მიერ განხორციელებული ძიებისა და სახელმწიფოს დაცვის დებულების საფუძველზე წარმოადგინა წერილობითი მასალები სოხუმის ოლქის სხვადასხვა ადგილას მცხოვრებ ადგილობრივ ქართველთა, სახელდობრ, პოლიციის ფარული მეთვალყურეობის ქვეშ მყოფთა, სოხუმის საქალაქო სათათბიროს ხმოსნის თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკიას, სოხუმის საქალაქო სკოლის ყოფილი მასწავლებლის, ამჟამად იმავე სოხუმის საქალაქო სათათბიროს ხმოსნის ანთიმოზ ივანეს ძე ჟულელის, დაბა ოქუმში ბიბლიოთეკისა და წიგნის ჯიხურის მფლობელ ივანე კონსტანტინეს ძე გეგიას, იქვე მდებარე აფთიაქის მფლობელ გრიგოლ ივანეს ძე კანდელაკის, სოფელ დრანდაში ასევე აფთიაქის მფლობელ ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძისა და აზნაურად წოდებულ, დაბა ოჩაშირეში მცხოვრებ ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაიას მავნე მიმართულების გამოკვლევის შესახებ.

აღნიშნული მიმოწერის აღძვრის საბაზს წარმოადგენდა, ერთი მხრივ, ჟანდარმერიის მიერ მოპოვებული ცნობები დაბა ოჩაშირესა და სოფელ დრანდაში ფარნა დავითაიასა და ივანე ბურჭულაძის სახლებში გამართული საიდუმლო შეკრებების შესახებ, მეორე მხრივ კი, ფარული მეთვალყურეობის გზით დადგენილი მონაცემები იმის შესახებ, რომ სოხუმის ოლქის ფარგლებში არსებობს ამ ოლქის სხვადასხვა დასახლებულ პუნქტში მცხოვრებ ქართველთა პარტია, რომელთაც უახლოეს მიზნად აქვთ დასახული, ხელი შეუშალონ აფხაზეთისა და სამურზაყანოს მკვიდრი მოსახლეობის რუსებთან დაახლოებისათვის და მათში რუსული მოქალაქეობის დასაწერად განხორციელებულ მთავრობის ღონისძიებებს.

დასახელებული მიზნის მისაღწევად ხსენებული პარტია დაჟინებით მოითხოვდა: ა) სოხუმის ოლქის აფხაზური მოსახლეობის მომცველ ეკლესიებში ღვთისმსახურების აღსრულებას არა რუსულ ან საეკლესიო სლავურ, არამედ მხოლოდ ქართულ ენაზე და ბ) აფხაზეთისა და სამურზაყანოს ფარგლებში არსებულ საეკლესიო-სამრევლო სკოლებსა და კავკასიაში მართლმადიდებლობის აღმდგენი საზოგადოების სკოლებში ყველა შესასწავლი საგნის სწავლებას აუცილებლად ქართულ და არა რუსულ ენაზე. თუმცა მიუხედავად იმისა, რომ უწყინდესი მმართველი სინოდის 1898 წლის 3 სექტემბრის №4880 ბრძანებულებით განსაზღვრულია — ოლქის აფხაზური მოსახლეობის მომცველ სამრევლოებში ღვთისმსახურება და ყველა ქრისტიანული მსხვერპლშეწირვა აღსრულდეს სლავურ კილოზე, ვინაიდან აფხაზეთში, რომელთაც არა აქვთ საკუთარი დამწერლობა, ერთნაირად არ იციან არც ქართული და არც სლავური ენები, ხოლო სოხუმის ეპისკოპოსის, უწყინდესი

არსენის 1896 წლის 19 იანვრის რეზოლუციითა და ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის 1898 წლის 17 მარტის №2771 ბრძანებულებით აფხაზეთისა და სამურზაყანოს სკოლებში ქართული ენის სწავლება სრულებით აკრძალულია. დასახელებული პარტია მაინც განუხრელად ცდილობდა იატაკქვეშა გზებით აფხაზურ სკოლებში ქართული დამწერლობის, ხოლო აფხაზური მოსახლეობის მომცველ ეკლესიებში ღვთისმსახურების ქართულ ენაზე დანერგვასა და აფხაზური მოსახლეობის გაქართველების შემდეგ მის შერწყმას საქართველოსთან და განსაკუთრებული ქართული სამეფოს შექმნას.

იმ პირველსაწყისი მიზნის მისაღწევად, რომ გააქართველონ აფხაზი მოსახლეობა სკოლებში ქართული ენის შესწავლის, ამ ენაზე ღვთისმსახურების სწავლების და რუსული ენის განდევნის გზით, ზემოთ დასახელებული პარტია არ უფრთხოდა არავითარ დაბრკოლებებს. საამისო იარაღს წარმოადგენდნენ მხოლოდ ქართველთაგან სკოლებში დანიშნული მღვდლები და მასწავლებლები, რომლებიც იყვნენ დამჯერი და ბრმა აღმსრულებელნი არა მარტო სოხუმის ოლქის ზოგ სოფელში, არამედ ქალაქებში — სოხუმში, ფოთში, ქუთაისსა და თბილისში მცხოვრებთაგან შემდგარი გამაქართველებელი პარტიის ყველა განზრახვისა. პარტიის წევრთა ოლქის გარეთ მცხოვრები ნაწილი ახდენდა პარალიზებას ამ ბოროტების აღმოფხვრის ყოველი მცდელობისა, სოხუმის ეპისკოპოსის, უწმინდესი არსენის განკარგულებისა, საეკლესიო-სამრევლო სკოლათა ზედამხედველობისა და ადგილობრივი ადმინისტრაციული ხელისუფლებისა, ფარულად უჭერდა მხარს ოლქში მცხოვრებ ქართველთაგან შემდგარი დასახელებული პარტიის ზოგიერთ აგენტს.

სამთავრობო და საზოგადოებრივი წესრიგისა და სიმშვიდისათვის მანებელი მთელი თავისი საქმიანობის დროს ეს პარტია 1895 წლამდე შემოიფარგლებოდა კორესპონდენციების შედგენითა და ამიერკავკასიაში გამომავალი ქართული გაზეთებისათვის მათ დაგზავნით. მათში აკრიტიკებდნენ და უკუღმართულად განმარტავდნენ ამ მიმართულებით საეპარქიო და ადმინისტრაციული ხელისუფლების ყველა განკარგულებას, ჩიოდნენ, ერთი მხრივ, ეკლესიებიდან და სკოლებიდან ქართული ენის გაძევების შესახებ და, მეორე მხრივ, აფხაზური მოსახლეობის დაჩაგრულობის შესახებ. რადგანაც ამგვარ კორესპონდენციებს სასურველი შედეგები არ მოჰქონდათ, დასახელებულმა პარტიამ 1895 წლიდან დაიწყო სხვა, უფრო მდაბალი ხერხის გამოყენება დასახული მიზნის მისაღწევად — იატაკქვეშიდან დევნა ყველა იმ მღვდლისა, მასწავლებლისა, ადმინისტრაციული და კერძო პირისა, რომლებიც ასე თუ ისე დაბრკოლებას უქმნიდნენ პარტიის მისწრაფებებს, რითაც მის წევრთა უკმაყოფილების ქარიშხალს იწვევდნენ. აფხაზეთისა და სამურზაყანოს მოსახლეობაში ქართული ენის გავრცელებისა და განმტკიცებისათვის მთელი ქართული სამღვდლოების მხრიდან ფარული მხარდაჭერით, ქართული და, ნაწილობრივ, დედაქალაქის პრესის ("სანქტ-პეტერბურგსკია ვედომოსტი"), ტუშემეცი მოსამსახურე ჩინოსნებისა და მრავალი ქართველი პატრიოტის ხელშეწყობით, აგრეთვე საქმის იატაკქვეშ წარმართვით, ხსენებული პარტიის წევრებმა დაიწყეს სისტემატური წაქეზება გლეხობის მთელი ჯგუფებისა, მთელი სასოფლო ყრილობებისა და საეკლესიო სამრევლოებისა, რათა შედგენილიყო და შეტანილიყო წინასწარ გაყალბებული საჩივრები, დასმენები, განჩინებები, ანონიმური წერილები, განცხადებები და მსგავსი ცილისმწამებლური თხოვნები, რომლებშიც მეტად ურცხვად ილანძღებოდა და ლაფში ისვრებოდა ღირსება, კეთილი სახელი და დაკისრებული სამსახურებრივი მოვალეობების კეთილსინდისიერი აღსრულება

საიდუმლო წერილი კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის მთავარმმართველის საბჭოს (1904 წ. 12/15 მარტი)

სოხუმის ოლქში მცხოვრები თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკიას, ანთიმოზ ივანეს ძე ჯუღელის, ივანე კონსტანტინეს ძე გეგიას, გრიგოლ ივანეს ძე კანდელაკის, ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძის, ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაიასა და სპირიდონ ლევანის ძე ნორაკიდის, რომლებიც ოლქის მოსახლეობის გასარუსებლად მთავრობის მიერ განხორციელებული ღონისძიებების დამაბრკოლებელი ქართული პარტიის მთავარი წევრები არიან, პოლიტიკური კეთილსაიმედოობის გამოკვლევისა და მათ წინააღმდეგ ზემოქმედების აღმინისტრაციულ ღონისძიებათა შესახებ.

საქმის შინაარსის გადმოცემა

ქუთაისის ყოფილმა სამხედრო გუბერნატორმა 1890 წლის 28 ივლისის №51 ბატაკთან ერთად თავადის, მთავარმმართველის განსახილველად ქუთაისის უანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოს მიერ განხორციელებული ძიებისა და სახელმწიფოს დაცვის დებულების საფუძველზე წარმოადგინა წერილობითი მასალები სოხუმის ოლქის სხვადასხვა ადგილას მცხოვრებ ადგილობრივ ქართველთა, სახელდობრ, პოლიციის ფარული მეთვალყურეობის ქვეშ მყოფთა, სოხუმის საქალაქო სათათბიროს ხმონის თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკიას, სოხუმის საქალაქო სკოლის ყოფილი მასწავლებლის, ამჟამად იმავე სოხუმის საქალაქო სათათბიროს ხმონის ანთიმოზ ივანეს ძე ჯუღელის, დაბა ოქუმში ბიბლიოთეკისა და წიგნის ჯიხურის მფლობელ ივანე კონსტანტინეს ძე გეგიას, იქვე მდებარე აფთიაქის მფლობელ გრიგოლ ივანეს ძე კანდელაკის, სოფელ დრანდაში ასევე აფთიაქის მფლობელ ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძისა და აზნაურად წოდებულ, დაბა ოჩამჩირეში მცხოვრებ ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაიას მავნე მიმართულების გამოკვლევის შესახებ.

აღნიშნული მიმოწერის აღძვრის საბაზს წარმოადგენდა, ერთი მხრივ, უანდარმერიის მიერ მოპოვებული ცნობები დაბა ოჩამჩირესა და სოფელ დრანდაში ფარნა დავითაიასა და ივანე ბურჭულაძის სახლებში გამართული საიდუმლო შეკრებების შესახებ, მეორე მხრივ კი, ფარული მეთვალყურეობის გზით დადგენილი მონაცემები იმის შესახებ, რომ სოხუმის ოლქის ფარგლებში არსებობს ამ ოლქის სხვადასხვა დასახლებულ პუნქტში მცხოვრებ ქართველთა პარტია, რომელთაც უახლოეს მიზნად აქვთ დასახული, ხელი შეუშალონ აფხაზეთისა და სამურზაყანოს მკვიდრი მოსახლეობის რუსებთან დაახლოებისათვის და მათში რუსული მოქალაქეობის დასაწერად განხორციელებულ მთავრობის ღონისძიებებს.

დასახელებული მიზნის მისაღწევად ხსენებული პარტია დაჟინებით მოითხოვდა: ა) სოხუმის ოლქის აფხაზური მოსახლეობის მომცველ ეკლესიებში ღვთისმსახურების აღსრულებას არა რუსულ ან საეკლესიო სლავურ, არამედ მხოლოდ ქართულ ენაზე და ბ) აფხაზეთისა და სამურზაყანოს ფარგლებში არსებულ საეკლესიო-სამრევლო სკოლებსა და კავკასიაში მართლმადიდებლობის აღმდგენი საზოგადოების სკოლებში ყველა შესასწავლი საგნის სწავლებას აუცილებლად ქართულ და არა რუსულ ენაზე. თუმცა მიუხედავად იმისა, რომ უწმინდესი მმართველი სინოდის 1898 წლის 3 სექტემბრის №4880 ბრძანებულებით განსაზღვრულია — ოლქის აფხაზური მოსახლეობის მომცველ სამრევლოებში ღვთისმსახურება და ყველა ქრისტიანული მსხვერპლშეწირვა აღსრულდეს სლავურ კილოზე, ვინაიდან აფხაზეთში, რომელთაც არა აქვთ საკუთარი დამწერლობა, ერთნაირად არ იციან არც ქართული და არც სლავური ენები, ხოლო სოხუმის ეპისკოპოსის, უწმინდესი

არსენის 1896 წლის 19 იანვრის რეზოლუციითა და ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის 1898 წლის 17 მარტის №2771 ბრძანებულებით აფხაზეთისა და სამურზაყანოს სკოლებში ქართული ენის სწავლება სრულებით აკრძალულია. დასახელებული პარტია მაინც განუხრელად ცდილობდა იატაკქვეშა გზებით აფხაზურ სკოლებში ქართული დამწერლობის, ხოლო აფხაზური მოსახლეობის მომცველ ეკლესიებში ღვთისმსახურების ქართულ ენაზე დანერგვასა და აფხაზური მოსახლეობის გაქართველების შემდეგ მის შერწყმას საქართველოსთან და განსაკუთრებული ქართული სამეფოს შექმნას.

იმ პირველსაწყისი მიზნის მისაღწევად, რომ გააქართველონ აფხაზი მოსახლეობა სკოლებში ქართული ენის შესწავლის, ამ ენაზე ღვთისმსახურების სწავლების და რუსული ენის განდევნის გზით, ზემოთ დასახელებული პარტია არ უფრთხობდა არავითარ დაბრკოლებებს. საამისო იარაღს წარმოადგენდნენ მხოლოდ ქართველთაგან სკოლებში დანიშნული მღვდლები და მასწავლებლები, რომლებიც იყვნენ დამკვირი და ბრმა აღმსრულებელნი არა მარტო სოხუმის ოლქის ზოგ სოფელში, არამედ ქალაქებში — სოხუმში, ფოთში, ქუთაისსა და თბილისში მცხოვრებთაგან შემდგარი გამაქართველებელი პარტიის ყველა განზრახვისა. პარტიის წევრთა ოლქის გარეთ მცხოვრები ნაწილი ახდენდა პარალიზებას ამ ბოროტების აღმოფხვრის ყოველი მცდელობისა, სოხუმის ეპისკოპოსის, უწმინდესი არსენის განკარგულებისა, საეკლესიო-სამრევლო სკოლათა ზედამხედველობისა და ადგილობრივი ადმინისტრაციული ხელისუფლებისა, ფარულად უჭერდა მხარს ოლქში მცხოვრებ ქართველთაგან შემდგარი დასახელებული პარტიის ზოგიერთ აგენტს.

სამთავრობო და საზოგადოებრივი წესრიგისა და სიმშვიდისათვის მანებელი მთელი თავისი საქმიანობის დროს ეს პარტია 1895 წლამდე შემოიფარგლებოდა კორესპონდენციების შედგენითა და ამიერკავკასიაში გამოშვებული ქართული გაზეთებისათვის მათ დაგზავნით. მათში აკრიტიკებდნენ და უკუღმართულად განმარტავდნენ ამ მიმართულებით საეპარქიო და ადმინისტრაციული ხელისუფლების ყველა განკარგულებას, ჩიოდნენ, ერთი მხრივ, ეკლესიებიდან და სკოლებიდან ქართული ენის გაძევების შესახებ და, მეორე მხრივ, აფხაზური მოსახლეობის დაჩაგრულობის შესახებ. რადგანაც ამგვარ კორესპონდენციებს სასურველი შედეგები არ მოჰქონდათ, დასახელებულმა პარტიამ 1895 წლიდან დაიწყო სხვა, უფრო მდაბალი ხერხის გამოყენება დასახული მიზნის მისაღწევად — იატაკქვეშიდან ღვეწა ყველა იმ მღვდლისა, მასწავლებლისა, ადმინისტრაციული და კერძო პირისა, რომლებიც ასე თუ ისე დაბრკოლებას უქმნიდნენ პარტიის მისწრაფებებს, რითაც მის წევრთა უკმაყოფილების ქარიშხალს იწვევდნენ. აფხაზეთისა და სამურზაყანოს მოსახლეობაში ქართული ენის გავრცელებისა და განმტკიცებისათვის მთელი ქართული სამღვდლოების მხრიდან ფარული მხარდაჭერით, ქართული და, ნაწილობრივ, დედაქალაქის პრესის ("სანქტ-პეტერბურგსკია ვედომოსტი"), ტუზემეცი მოსამსახურე ჩინოსნებისა და მრავალი ქართველი პატრიოტის ხელშეწყობით, აგრეთვე საქმის იატაკქვეშ წარმართვით, ხსენებული პარტიის წევრებმა დაიწყეს სისტემატური წაქეზება გლეხობის მთელი ჯგუფებისა, მთელი სასოფლო ყრილობებისა და საეკლესიო სამრევლოებისა, რათა შედგენილიყო და შეტანილიყო წინასწარ გაყალბებული საჩივრები, დასმენები, განჩინებები, ანონიმური წერილები, განცხადებები და მსგავსი ცილისმწამებლური თხოვნები, რომლებშიც მეტად ურცხვად ილანძღებოდა და ლაფში ისვრებოდა ღირსება, კეთილი სახელი და დაკისრებული სამსახურებრივი მოვალეობების კეთილსინდისიერი აღსრულება

ეკლესიათა მოძღვრების, მასწავლებელთა და ადმინისტრაციულ პირთა მხრიდან, ხოლო იმ კერძო პირთა შემთხვევაში, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ პარტიას და არ ექცეოდნენ მისი ზეგავლენის ქვეშ, ცუდად ექცეოდნენ მათ პიროვნულ და საოჯახო ურთიერთობებს. პარტიის ზეგავლენისაგან თავის ამრიდებელ პირთა ამგვარი დევნისა და შევიწროების თვალსაჩინო მაგალითია, სხვათა შორის, ერთი მხრივ, ადმინისტრაციის მიერ მოპოვებული ცნობა ღუმურიშის ეკლესიის მღვდელ ქავჭარაძისა და ოჩამჩირის სკოლის ზედამხედველ ხორავას დაკავებულ თანამდებობებიდან მოშორების მცდელობის შესახებ და, მეორე მხრივ, უწმინდეს არსენიზე ბილწი თავდასხმები, რაც გაზეთ "სანქტ-პეტერბურგსკია ვედომოსტის" 1900 წლის 1 ივლისის №177-შიც გამომქდავდა (ამის შესახებ ქვემოთ იქნება საუბარი).

ხსენებული ცნობები დაადასტურა ქუთაისის ქანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოს უფროსისადმი სოხუმის ოლქის სამაზრო სკოლათა ზედამხედველის იოანე ქავჭარაძის მიერ წარდგენილმა განცხადებებმა. ქავჭარაძე თვითონ წარმოშობით გურულია, მან ვერ გაუძლო ქართული პარტიის ზეწოლას და განაცხადა, რომ იგი ქართველია და უყვარს თავისი ენა, მაგრამ რადგან ფიცი აქვს დადებული, რომ ერთგულად ემსახურება რუსულ ტახტს, ვალდებულია, შეასრულოს ხელმძღვანელობის კანონიერი მოთხოვნები, გინდაც ისინი უპირისპირდებოდნენ მისი დედაენის ინტერესებს; რომ, როგორც ცნობილია, აკრძალულია სოხუმის ოლქის სკოლებში ქართული ენის სწავლება და ეკლესიებში ღვთისმსახურება ამ ენაზე და რომ იგი არის სამაზრო ზედამხედველი და სასწავლო საბჭოს განყოფილების თავმჯდომარე, ცხოვრებაში ახორციელებს ხელმძღვანელობის ხსენებულ განკარგულებას, ხოლო მისი ამგვარი დამოკიდებულება საქმისადმი იწვევს მტრულ განწყობას მის მიმართ მღვდელ ჩხენკელისა და მისი ვაჟის /აკაკის/ (რომელიც ამჟამად არის ნაფიცი რწმუნებულის თანაშემწე და ობოლი კამკიების მეურვე), ივანე გეგას, გრიგოლ კანდელაკის მხრიდან, აგრეთვე მათი თანამოაზრეებისაგან, თევდორე სახოკიასა და მრავალი სხვისაგან; რომ ეს პირები აქვეყნებენ ქართულ გაზეთებში კორესპონდენციებს, რომლებითაც ქართულ საზოგადოებას უხატავენ მის, როგორც სამშობლოს მოღალატის სახელს, ვინც ოლქიდან ძირფესვიანად თხრის ქართულ ენას, ხოლო გურია-სამეგრელოს ეპარქიის [ეპისკოპოსმა], უწმინდესმა ალექსანდრემ, როცა თავის კანცელარიაში წააწყდა ბლალოჩინ ქავჭარაძეს, მრავალი გარეშე პირის თანდასწრებით უწოდა მას თავისი სამშობლოს გამცემი და მშობლიური ქართული ენის მოღალატე, გამოაძევა იგი კანცელარიიდან და თან განაცხადა, რომ იგი არა მარტო არ უნდა ფიქრობდეს თავის სამშობლოს მიმართ, არამედ უნდა გუბერნიებში. ქართული პარტიის წევრები უფრო შორს წავიდნენ. მათ პრესის საშუალებით გაახელეს რა ქართული საზოგადოება ბლალოჩინ ქავჭარაძის წინააღმდეგ, გადაწყვიტეს მოსახლეობის წაქეზების გზით ყალბი საჩივრებისა და დასმენების წარდგენა და ქავჭარაძის გაძევება სამრევლოდან და მთლიანად სამურზაყანოდანაც.

ამ ცნობებმა საბაბი მისცეს ქუთაისის ქანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოს უფროსს, შეეთავაზებინა სოხუმის ოლქში თავისი თანაშემწისათვის, როტმისტრ ზეიდლიცისათვის, მოეხდინა თანმიმდევრული ჩხრეკა აღნიშნულ ქმედებებში ექვემდებარებულ პირებთან.

1900 წლის 4 თებერვალს გაიჩხრიკა პოლიციის ფარული ზედამხედველობის ქვეშ მყოფი ქ. სოხუმის მცხოვრები თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკიას [ბინა]. ჩხრეკისას

აღმოჩნდა: ა) ამონაწერი ოქუმის მეორე სამრევლოს მცხოვრებთა განჩინებიდან იმის შესახებ, რომ ამ სამრევლოს მცხოვრებლებს არ მიემართათ მღვდელ ქავჭარაძისათვის სულიერი მსხვერპლშეწირვის აღსასრულებლად; ბ) შენიშვნა, ამოწერილი სახოკიას ხელით, რომელშიც იგი უჩივის სოხუმის ოლქში არსებულ საეკლესიო წესრიგს და გ) ოზურგეთის მაზრის მცხოვრებ თავად ნ. თავდგირიძისაგან ნოვოროსიის [= ოდესის] უნივერსიტეტის პროფესორ ვ.გ. პეტრიევის სახელზე ქართულად დაწერილი წერილი თხოვნით, რომ მას აღმოეჩინა დახმარება სახოკიასათვის იმ დროს სოხუმის ქალაქის თავად მყოფი ბერენსის ადრინდელი სამსახურისა და საქმიანობის შესახებ ცნობების მოპოვებაში. რუსულ ენაზე წერილის თარგმნის შემდეგ სახოკია წარმოჩნდება, როგორც თავდაუზოგავი მებრძოლი, რომელსაც თავისიანებთან ერთად გული შესტკივა მათ საერთო საქმეებზე და ებრძვის მთავრობის მიერ დანიშნულ ქალაქის თავს, რომელიც წამოყენებული იყო მათი, ე.ი. ყველა იმ ტუზემეცის სურვილის საწინააღმდეგოდ, ვინც ისწრაფვის, როგორმე მოიშოროს მათთვის არასასურველი ქალაქის თავი.

თვედორე სახოკიამ დაკითხვისას განაცხადა, რომ სოხუმის ოლქში არ არსებობს არავითარი ქართული წრე, რომელიც მიისწრაფვის აფხაზთა გაქართველებას საეკლესიო-სამრევლო სკოლებში ქართულ ენაზე სწავლების წარმართვისა და აფხაზურ სამრევლოთა ეკლესიებში ქართულ ენაზე ღვთისმსახურების შემოღების გზით. მან არ აღიარა, რომ, უპირველეს ყოვლისა, პრესის საშუალებით ცდილობს მიაღწიოს სოხუმის ოლქის მეგრული მოსახლეობით დასახლებულ სოფლებში ქართული ენის, როგორც დედაენის, სწავლებას, მაგრამ აღიარა, რომ ამ გზით იგი ხელს უწყობს რუსული ენის შესწავლის გაადვილებას; მეორე, რომ სოხუმის ოლქის მეგრელებით დასახლებულ [სამრევლოთა] ეკლესიებში ღვთისმსახურება უნდა აღესრულებოდეს ქართულ ენაზე; მესამე, რომ იგი კარგად იცნობს ანთიმოზ ჭულელსა და ივანე ბურჭულაძეს, სოფელ ნიკოლაევსკისა და დაბა ოქუმის მღვდლებს აქვსენტი სახოკიასა და იოანე ჩხენკელს, ხოლო დაბა ოჩამჩირეში — ფარნა დავითაიას; რომ იმყოფებოდა ბურჭულაძესთან თათბირზე სოფელ დრანდაში ჭულელთან და სხვებთან ერთად, რომელთა გვარები მას არ ახსოვს, რომ თათბირი მიმდინარეობდა მეაბრეშუმეობის ამხანაგობის შესაქმნელად და, მეოთხე, რომ მღვდელ ქავჭარაძის შესახებ იგი, სახოკია, წერდა და წერს სტატიებს, როგორც იმ ადამიანზე, ვინც მოქმედებს მისი შეხედულებების საწინააღმდეგოდ, დევნის ქართულ ენას სოხუმის ოლქის მეგრული მოსახლეობის მომცველი ეკლესიებიდან და სკოლებიდან და ამჟღავნებს არაადამიანურ დამოკიდებულებას თავისი მრევლის მიმართ, რომლის წევრებსაც აიძულებს მუდამ უჩივლონ მას. რაც შეეხება მასთან 4 თებერვალს ჩხრეკისას აღმოჩენილ ღუმურიშის მრევლის განჩინების ასლს იმის შესახებ, რომ არ მიმართონ მღვდელ ქავჭარაძეს სულიერი მსხვერპლშეწირვის აღსასრულებლად. სახოკიამ განმარტა, რომ ამ განჩინების ასლი მას დაბა ოქუმიდან გამოუგზავნა ივანე გეგიაშვილმა და რომ მას განზრახული აქვს ამ განჩინების გამოქვეყნება გაზეთებში.

1900 წლის 5 თებერვალს გაიჩხრეკა სოხუმის მთიელთა სკოლის ყოფილი მასწავლებლის ანთიმოზ ივანეს ძე ჭულელის ბინა. ჭულელი შინ არ იმყოფებოდა ჩხრეკისას. ჩხრეკის შედეგად არ აღმოჩენილა არაფერი საძრახისი.

ანთიმოზ ჭულელმა დაკითხვისას თავი არაფერში ცნო დამნაშავედ. მან აჩვენა, რომ ვერ წარმოუდგენია, თუ სოხუმის ოლქში არსებობდა ან არსებობს ქართული

პარტია, რომელიც ცდილობს აფხაზეთის გაქართველებას და რომ მას კარგი ურთიერთობა აქვს თევდორე სახოკიასთან, როგორც მის ყოფილ მეურვეს.

1900 წლის 5 თებერვალს სოფელ დრანდაში გაიჩხრიკა მეაფთიაქის თანაშემწე ივენე გაბრიელის ძე ბურჭულაძის ბინა: ჩხრეკისას რაიმე დანაშაულებრივი არ აღმოჩენილა. დაკითხვისას ივენე ბურჭულაძემ აჩვენა, რომ იგი არ ეკუთვნის არავითარ ქართულ პარტიას სოხუმის ოლქში, რომ იგი თანამშრომლობდა ქართულ გაზეთებთან "ცნობის ფურცელი" და "ივერია" და წერდა, დრანდის სამრევლოს (დრანდა, სხვათა შორის, დასახლებულია რუსებით) სურს, ღვთისმსახურება ეკლესიებში იყოს არა საეკლესიო სლავურ, არამედ ქართულ ენაზე, რომ იგი უსაყვედურებდა მღვდელ ხუციყვს [=ხუციშვილს] იმის გამო, რომ 14 იანვარს, წმინდა ნინოს დღეს, მან არ ჩაატარა წირვა და რომ [ბურჭულაძე] ეუბნებოდა მას, რომ თუ იგი [ე.ი. ხუციშვილი] ღვთისმსახურებას ქართულ ენაზე აღასრულებდა, უფრო მეტ ხალხს მიიზიდავდა ეკლესიაში, ვიდრე საეკლესიო სლავურ ენაზე აღსრულებით. [ბურჭულაძე] აღიარა, რომ მის ბინაში გაიმართა ყრილობა, რომელშიც მონაწილეობდნენ სახოკია, ჯუღელი და სხვანი, მაგრამ არ ახსოვს, სახელდობრ ვინ; რომ თათბირზე მსჯელობდნენ მებაბრეშუმეობის ამხანაგობის შექმნაზე და რომ მას კარგი ურთიერთობა აქვს სახოკიასა და ჯუღელთან, რომ მღვდელ სახოკიას იშვიათად ხვდება, საერთოდ არ იცნობს ვაჭარ ფარნა დავითაიასა და გრიგოლ კანდელაკს, ხოლო ივანე გეგიას ზოგჯერ სოხუმის საზოგადოებაში ხვდება.

1900 წლის 6 თებერვალს დაბა ოჩამჩირეში ჩატარდა ჩხრეკა სპირიდონ ლევანის ძე ნორაკიძესთან გაუყრელად მცხოვრები ვაჭრის ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაიას ბინაში. ჩხრეკისას დავითაია შინ არ იმყოფებოდა, მის ბინაში დანაშაულებრივი არაფერი აღმოჩენილა.

დაკითხვის დროს ფარნა დავითაიამ აჩვენა, რომ იგი არ არის არც ერთი პარტიის წევრი და მის ბინაში არავითარი კრებები არ გამართულა. თევდორე სახოკია, როგორც ნაცნობი, მის ბინაში სულ ერთხელ, 1898 წელს იყო, მასწავლებელ ჯუღელს, კანდელაკსა და ბურჭულაძეს სრულებით არ იცნობს, ივანე გეგია მის ბინაში არ დადის, ხოლო მასწავლებელ ხორავასა და ჩაჩავების მთელ ოჯახთან მტრობა აქვს. დავითაიამ უარყო, რომ აქეზებდა ოჩამჩირელებს და აგროვებდა ხელმოწერებს საჩივარზე მასწავლებელ ხორავას წიააღმდეგ.

1900 წლის 7 თებერვალს დაბა ოქუმში გაიჩხრიკა ივანე კონსტანტინეს ძე გეგიას ბინა და ბიბლიოთეკა, აღმოჩენილ იქნა: ა) დაბა ოქუმის მცხოვრებთა განჩინება, რომელსაც 169 მოსახლე აწერს ხელს, იმის შესახებ, რომ სულიერი მსხვერპლშეწირვის აღსასრულებლად აღარ მიმართონ მღვდელ ქავჯარაძეს; ბ) თევდორე სახოკიას აღსასრულებლად აღარ მიმართონ მღვდელ ქავჯარაძეს; გ) თბილისიდან ზაქარია ჭიჭინაძის მიერ ივანე გეგიასათვის გამოგზავნილი ქართულ ენაზე დაწერილი წერილი.

წერილის რუსულ ენაზე თარგმნის შემდეგ მასში აღმოჩნდა საკმაოდ მკვეთრი ხასიათის მსჯელობანი მღვდელ ქავჯარაძისა და მასწავლებელ ხორავას მიმართ. ეს ორი პირი მოიხსენიება შემარცხვენელ შვილებად მათ მიერ ქართული ენის შევიწროების გამო, საუბარია იმის შესახებ, თუ რა [ცუდ] სამსახურს უწევენ ისინი ქართულ ენას თავიანთი სამარცხვინო ქმედებებით. შემდეგ ჭიჭინაძის წერილში საუბარია იმაზე, რომ ჭიჭინაძეს გურია-სამეგრელოს ეპარქიის ეპისკოპოსის მდივნისათვის დაუტოვებია ათასი ვგზემპლარი ქართული ლოკვანის წიგნისა, დადიანის პოემა "რუხის ბრძოლა" და ბაგრატიონის პოემა "დედოფალ ქეთევანის წამება" და

ითხოვს, ეს წიგნები უფასოდ დაურიგდეს ქალაქ სოხუმის მიდამოებში მოსახლე უბრალო ხალხს. ჭიჭინაძე სთხოვს გეგიას, მისწეროს მას და თუ კონვერტზე მითითებული იქნება ჭიჭინაძის სახელი და გვარი, წერილი არ დაიკარგება და დაუყოვნებლივ მიუვა.

ივანე გეგიას განმარტებით, ზაქარია ჭიჭინაძე ქალაქ თბილისში მცხოვრები წიგნებით მოვაჭრეა. ივანე გეგიამ დაკითხვისას ძალზე ლაკონურად განაცხადა, რომ თავს დამნაშავედ არაფერში სცნობს და არ ეკუთვნის არავითარ ქართულ პარტიას, რომელსაც სურდა აფხაზეთისა და სამურზაყანოს გაქართველება სკოლებში ქართული ენის სწავლების გზით.

იმავდროულად ქუთაისის ქანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოს უფროსისა და ქუთაისის ყოფილი სამხედრო გუბერნატორისათვის წარდგენილ თავის ორ თხოვნაში ივანე გეგია აღწერდა, საეკლესიო-სამრევლო სკოლების სამაზრო ზედამხედველის, მღვდელ იოანე ქავჭარაძის ხრიკების გამო ორგზის იყო დათხოვნილი ოქუშის სკოლის მასწავლებლის თანამდებობიდან. იქვე იგი აღიარებდა, რომ ჩხრეკის დროს მისი ბინიდან ამოღებულ იქნა ოქუშის ეკლესიის მრევლის განჩინება მღვდელ ქავჭარაძის წინააღმდეგ, რომელიც მისი არყოფნის დროს მის ბინაში მიუტანია სამრევლოს ერთ-ერთ თავადს, ვისი გვარიც მითითებული არ არის. გეგია იმასაც აღიარებდა, რომ მიიღო ქართულ ენაზე დაბეჭდილი ბროშურებისა და ლოცვანთა 1 000 ცალი, რომლებიც დაურიგა სოხუმის ოლქის მცხოვრებლებს. გეგია თავის ბოლო განცხადებას ამთავრებს იმ პირთა ჩამონათვალით, რომელთა ჩვენებებს არ შეიძლება ვენდოთ.

1900 წლის 4 მარტს დაბა ოქუშში გაიჩხრეკა პროვიზორისა და აფთიაქის მფლობელ გრიგოლ ივანეს ძე კანდელაკის სახლი. ჩხრეკის შედეგად არ გამოვლენილა რაიმე დანაშაულებრივი.

გრიგოლ კანდელაკმა დაკითხვისას უარყო თავისი წევრობა ქართული პარტიისა, რომელსაც სურს სოხუმის ოლქის სკოლებში ქართული ენის სწავლების შემოღება, და განაცხადა, რომ მან არ იცის ამგვარი პარტიის არსებობის შესახებ, რომ პირადად იგი არ ცდილობდა მიეღწია აფხაზეთსა და სამურზაყანოში ღვთისმსახურების ქართულ ენაზე აღსრულებისათვის და რომ მის მიმართ წაყენებული ყველა ბრალდება ყალბია, თუმცა მას ამ განცხადების განსამტკიცებლად არ დაუსახელებია რაიმე საბუთები.

შემდგომი მიმოწერის საფუძველზე უფრო მეტი სიცხადით გამოვლინდა ისეთი ცნობები, რომლებიც არ ტოვებენ ეჭვს საიმისოდ, რომ ამ წრის მიზანია მიაღწიონ ეკლესიებში ქართულ ენაზე ღვთისმსახურების აღსრულებასა და ამავე ენაზე სკოლებში სწავლებას, რომ ქართული პარტია ამ მიზნით აწარმოებს ბრძოლას და რომ ამ პარტიის წევრები არიან: ა) "საქართველოს თავისუფლების ლიგის" საქმის საფუძველზე პოლიციის ფარული მეთვალყურეობის ქვეშ მყოფი (ეს საქმე იუსტიციის სამინისტროსთან არსებული განსაკუთრებულ საქმეთა მწარმოებელი დროებითი კანცელარიის მიერ განხილვის შემდგომ შეწყდა იმ პირთა, მათ შორის სახოკიას, ბრალეულობის დაუმტკიცებლობის გამო, ვის მიმართაც იგი აღძრული იყო), მღვდლის ვაჟი, ქალაქ სოხუმის მცხოვრები თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკია; ბ) გადამდგარი ტიტულარული მრჩეველი, სოხუმის მთიელთა სკოლის ყოფილი მასწავლებელი ანთიმოზ ივანეს ძე გულელი, რომელიც გასამართლებული იყო და 1875 წელს სასჯელი მოიხადა კავკასიაში აკრძალული წიგნების გავრცელების გამო; გ) დიაკვნის ვაჟი, მეაფთიაქის თანამემწე ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძე, რომელიც სოფელ დრანდაში ფლობს აფთიაქს; დ) ოჩამჩირეში დროებით მცხოვრები, მეორე გილდიის ვაჭარი

ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაია, რომელიც თავს ქუთაისის გუბერნიის აზნაურს უწოდებს; ე) ვაჭრის ვაჟი, დაბა ოქუშში მცხოვრები, ბიბლიოთეკისა და წიგნის ჯიხურის მფლობელი ივენე კონსტანტინეს ძე გეგია და ვ) ქუთაისის მაზრისა და გუბერნიის მღვდლის ვაჟი, პროვიზორი, დაბა ოქუშში აფთიაქის მფლობელი გრიგოლ ივანეს ძე კანდელაკი. გარდა ამისა, მიღებულია ცნობები ქართული წრისადმი სოხუმის ტაძრის დეკანოზ დავით ათანასეს ძე მაჭავარიანის, სოფელ ნიკოლაევკის მღვდელ აქესენტი სიმონის ძე სახოკიას, დაბა ოქუშის მღვდელ იოანე პეტრეს ძე ჩხენკელისა და მისი ვაჟის აკაკის, მღვდელ ბესარიონ ხელაიასა და აზნაურ სპირიდონ ნორაკიძის კუთვნილების შესახებ.

მიმოწერაში წარმოდგენილი ოფიციალური მონაცემებიდან ჩანს, რომ ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის ყოფილმა თანაშემწემ 1897 წლის 15 სექტემბრის № 12 პატაკით მოახსენა ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორს, რომ მან კოდორის უბნის უფროსის, შტაბს-კაპიტან ჩეჩელავას მიმართ უკმაყოფილების მიზეზთა კვლევის დროს დაბა ოჩამჩირეში მოპოვებული ცნობების საფუძველზე ვერ შეძლო დასკვნის გამოტანა, რომ იქ ჩამოყალიბებულია ქართული პარტია ნოტარიუს პილაევის, დავითაიას, ბურჭულაძის, გეგიას, კვირაიას, აბაშიძის, ნორაკიძის, ბლადოჩინ კერესელიძის, მდივან მახარაძის, მის თანაშემწე ჟორდანიასა და დაბის გამგეობის დეპუტატ კიციხისკის შემადგენლობით, მაგრამ გენერალ-მაიორი სამოილოვი დასამეზებად მიიჩნევს, რომ დასახელებულთაგან ზოგი პირი (მითითებული არ არის, სახელდობრ ვინ) მიისწრაფვიან აფხაზური მოსახლეობის მომცველ ეკლესიებსა და სკოლებში ქართული ენის შენარჩუნებისაკენ, რათა განამტკიცონ თავიანთი გავლენა აფხაზებზე და კავშირი მათთან. გენერალ-მაიორი სამოილოვი შემდგომ ადასტურებს არაკეთილმოსურნეობას, რომელსაც ზოგჯერ გრძობენ რუსი ჩინოსნები და რასაც მათ მიმართ ავლენს ქართული პარტია (მას არ მიუთითებია ეს შემთხვევები). მან გამოთქვა აზრი, რომ იმპერიის მოსახლეობასთან აფხაზთა სრული შერწყმისათვის აუცილებელია, აფხაზეთის ეკლესიებში გვყავდეს რუსული ენის მცოდნე, განათლებული მღვდლები, ხოლო ბლადოჩინებად — მხოლოდ რუსები; როგორც სახალხო განათლების სამინისტროს კუთვნილ, ისე საეკლესიო-სამრევლო სკოლებში უნდა გვყავდნენ რუსი მასწავლებლები და, ბოლოს, ყველა უწყების ჩინოსნებად იყვნენ არაქართული ეროვნების პირნი (ამჟამად სამურზაყანოში უბნის უფროსად მეგრელია).

სოხუმის ეპარქიის ეპისკოპოსის შეტყობინებიდან ჩანს, მის უწმინდესობას დიდი ხანია შეუშინებია, რომ სოხუმის ეპარქიაში მცხოვრები ქართველები (გვარების არ არის მითითებული) ცდილობენ აფხაზეთისა და სამურზაყანოში ქართული მოქალაქეობის დანერგვას. ეპისკოპოსი ვარაუდობს, რომ ამ მიმართულებას ძირითადად მხარს უჭერს თვით სამღვდლოება, რომელიც სოხუმის ოლქში თითქმის მთლიანად ქართველებისა და მეგრელებისგან შედგება, და იწონებს ქართველიზმს (ГРУЗИНИЗМ). ამ ვარაუდამდე უწმინდესი მიჰყავს ეპარქიის სასწავლებელთა საბჭოს საქმეში არსებულ ოფიციალურ მონაცემებს. ამ შეტყობინებაში სოხუმის ეპარქიის ეპისკოპოსმა საკმაოდ დაწვრილებით აღწერა ქართული სამღვდლოების ძალადობრივი მოთხოვნა ქართული ენის სწავლების აუცილებლობის შესახებ. ქართველები თავიანთ მისწრაფებებს ნიღბავენ ზოგიერთ სასოფლო საზოგადოებაში მოპოვებული განჩინებებით.

ამის შემდგომ მიღებულმა სამურზაყანოს მცხოვრებთა განცხადებამ ქართული ენის სწავლების უსარგებლობის შესახებ უწმინდესი ცხადად დაარწმუნა, რომ ხალხს არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია განჩინებათა შედგენაში და ყოველივე ეს

ქართული სამღვდელთა ნახელავი იყო. იმან, რომ ქართულმა სამღვდელთა ვერ მიადრწია სკოლებში ქართული ენის შემოღებასა და ეკლესიებში ღვთისმსახურების ამავე ენაზე აღსრულებას, შექმნა საფუძველი ფარული ბრძოლისათვის, ხოლო სოხუმის ტაძარში მოსამსახურე მღვდელ ბესარიონ ხელაიას ეპისკოპოსს არსენისათვის ათქმევინა: "აქ საქართველოა და არა რუსეთი"-ო.

შემდეგ უწმინდესი უთითებს 1898 წელს გაზეთ "რუსკი ტრუდ"-ში გამოქვეყნებულ სტატიაზე, რომელშიც ქართველებმა გამოთქვეს უკმაყოფილება იმის გამო, რომ უარი მიიღეს, 14 იანვარს, წმინდა ნინოს ხსენების დღეს, სოხუმის ტაძარში ქართულ ენაზე აღესრულებინათ ლიტურგია და წირვა. ეპისკოპოსი ამან კვლავ დაარწმუნა ქართველთა მცდელობაში, გააქართველონ აფხაზეთი და ქართული მოძრაობა სოხუმის ოლქში ამუნრუჟებს მხარის გარუსებას.

უწმინდესი არსენი შეეხო განკარგულებას შეუსაბამობის გამო დაბა ოჩამჩირიდან მღვდელ კერესელიძის სხვა სამრევლოში გადაყვანის შესახებ და მიუთითა, პირველი, თუ როგორი მუდმივი მხარდაჭერა აქვს ქართულ სამღვდელთა ქართლ-იმერეთის სინოდალურ კანტორაში წარმოდგენილ ქართველ ეპისკოპოსთა მხრიდან; მეორე, მართალია, ეპისკოპოსისათვის დოკუმენტურად არაფერია ცნობილი ქართული პარტიის მიერ მთავრობის ერთგულ მღვდელთა და მასწავლებელთა დევნის შესახებ, მაგრამ საჩივრიდან, რომლებიც შეუდგინეს, მაგრამ არ დაუდასტურდა მღვდელ ქაფარაძეს, ვინც არ უშვებს ქართული ენის სწავლებას სკოლებში, ეპისკოპოსი ხედავს, რომ ყველა საჩივარი ქართული პარტიის იატაკქვეშა ქმედების პროდუქტია; მესამე, ეპისკოპოსმა დაახასიათა თევდორე სახოკიას, ანთიმოზ ჯუღელის, მღვდელ კერესელიძის, მღვდელ ბესარიონ ხელაიასა და სხვათა მანე საქმიანობა და, მეოთხე, ეპისკოპოსმა დაადასტურა, რომ 1900 წელს როგორც სასულიერო, ისე საერო ხელმძღვანელობაზე წარდგენილი იყო კოლექტიური საჩივარი, 40 მღვდელმსახურის ხელმოწერით, რომელიც თავისი წარმოშობითაც და მთელი თავისი უსაფუძვლობითაც შედეგია იმავე ქართული პარტიის ინტრიგებისა და მისი მანე მიმართულებისა.

ბლალაჩინმა მარღანიამ დაადასტურა, რომ ადგილობრივმა ქართულმა მოსახლეობამ მასზე შეიტანა საჩივარი, რომელშიც მას ბრალად ედებოდა, რომ თავისი სამისიონერო მოვალეობის საწინააღმდეგოდ მოქმედებდა მართლმადიდებლობის საზიანოდ, თითქოს მის დროს აფხაზეთში რელიგია დასუსტდა. მოსახლეობა ეპისკოპოსისაგან მოითხოვდა მარღანიას შეცვლას ბესარიონ ხელაიათი, სინამდვილეში კი ქართული სამღვდელთა უკმაყოფილების მიზეზი ის იყო, რომ მარღანია არ თანაუგრძობდა სკოლებში ქართული ენის სწავლების საქმეს და საეკლესიო სლავურ ენაზე ასრულებდა ღვთისმსახურებას, რაც სრულებით დაადასტურა საეპარქიო ზედამხედველმა, მღვდელმა იასტრებოვმა.

სოხუმის ეპარქიის საეკლესიო-სამრევლო სკოლების ზედამხედველმა, მღვდელმა ვასილი იასტრებოვმა, როგორც მისადმი მინდობილი საქმის ყველა გარემოებაში კარგად გარკვეულმა თანამდებობის პირმა, დაკითხვისას მისცა მეტად საფუძვლიანი და ვრცელი ცნობები ქართულ პარტიისთან დაკავშირებული ყველა საკითხის შესახებ. მან, სხვათა შორის, აჩვენა, რომ დანამდვილებით იცის სოხუმის ოლქში გამაქართველებელი პარტიის არსებობის შესახებ. პარტიას სახალხო სკოლებსა (საეკლესიო და სამინისტროსი) და საეკლესიო ღვთისმსახურებაში ქართული ენის დანერგვით სურს აფხაზეთი მოსახლეობის გაქართველება, რათა ხელი შეუშალოს რუსეთის იმპერიასთან მის დაახლოებასა და შერწყმას და ამ გზით ჩაუყაროს

საფუძველი მომავალ ქართულ მოქალაქეობას. პარტია სასოებით იმედოვნებს, რომ აღდგება ქართული სამეფო. [იასტრებოვმა აღნიშნა], რომ ეს პარტია მედგრად და უკანდაუხველად ისწრაფვის მიზნისაკენ, არ უშინდება არანაირ ბრძოლასა და დაბრკოლებას და არ უკადრისობს თავის შემარცხვენელ არავითარ ხერხებს, როგორცაა ყალბი განჩინებების, ცილისწამების, უსინდისო დასმენებისა და მისთანათა შედგენა; რომ ეს პარტია იმყოფება ისეთ მოქმედ ხელმძღვანელთა, ქართველ ეპისკოპოსთა საიდუმლო მფარველობის ქვეშ, როგორნიც არიან: გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსი ალექსანდრე, ქორევისკოპოსი, ამჟამად რუსეთის შიდა გუბერნიებში გადაყვანილი კირიონი, სინოდალური კანტორის წევრი, ამჟამად ქუთაისის ეპისკოპოსი ლეონიდე, კავკასიაში მართლმადიდებლობის აღმდგენი საზოგადოების საბჭოს სკოლათა ინსპექტორი მამინაიშვილი (ამჟამად ერთ-ერთი სასულიერო სემინარიის ინსპექტორის თანაშემწე) და თბილისის სასულიერო სემინარიის მასწავლებელი ნატრიევი [=ნატროშვილი]; რომ პარტიის წევრები არიან ქართველი მასწავლებლები, თბილისის სასულიერო სემინარიის აღზრდილი, ხოლო სოხუმის ოლქში მას აგიტატორ-პროპაგანდისტებად ჰყავს: თევდორე სახოკია, ანთიმოზ ჯუღელი, ფარნა დავითაია, სპირიდონ ნორაკიძე, ივანე გეგია, სამრევლოთა მღვდლები: ფანცულაია, გაბისონია, ჩხენკელი, ხარებავა; რომ ყველა ეს პირი ოლქში სარგებლობს სოხუმის საკათედრო ტაძრის დეკანოზ დავით მაჭავარიანისა და მღვდელ ბესარიონ ხელაიას (რომელიც ამჟამად ყაზანის სასულიერო აკადემიის სტუდენტი) კურთხევითა და წახალისებით; რომ თავისი მდგომარეობის გამო ყველაზე დიდი ზიანის მომტანი არიან, უპირველეს ყოვლისა, ხელმძღვანელები ქართველ ეპისკოპოსთა სახით, შემდგომ კი ადგილობრივი დამრიგებლები: მაჭავარიანი, ხელაია, სახოკია და ჯუღელი; რომ ეს უკანასკნელი სოხუმის ოლქში მდებარე თავიანთ სამყოფელში სარგებლობენ დიდი ავტორიტეტით სამღვდლოებასა და ხალხში და რომ ისინი, როგორც ჭკვიანი და ფრთხილი ადამიანები, მოქმედებენ ფარულად. შემდგომ მღვდელი იასტრებოვი ქართული პარტიისა და მისი მისწრაფებების არსებობის დასადასტურებლად, რომ მიაღწიოს დასახულ მიზანს, მიუთითებს ფაქტებზე, რომლებიც გამოიხატა ამ პარტიის ამხედრებაში ქართველიზმის დანერგვის მოწინააღმდეგე თანამდებობის პირთა, მღვდელთა და მასწავლებელთა წინააღმდეგ.

აქ მან დაწვრილებით მიუთითა ყველაზე აღმაშფოთებელ და ყალბ საჩივრებზე, რომლებიც წაქეზებით იყო შეტანილი ეპისკოპოს არსენის, ბლალოჩინ მარღანას, მღვდელ ქავჭარაძის, უბნის უფროს ჩეჩელავას, მასწავლებელ ხორავასა და სხვათა წინააღმდეგ (საჩივრები მისდიოდათ საქართველოს ეგზარქოსს, კავკასიის ხელმძღვანელობას, კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველს, უწმინდესი სინოდის ობერ-პროკურორს და თვით მეფისნაცვალს კავკასიაში, დიდ მთავარს მიხეილ ნიკოლოზის ძეს).

ამის შემდეგ მღვდელმა იასტრებოვმა მიუთითა ამ პარტიის მანვე საქმიანობაზე, განამტკიცა იგი საბუთებით, აღწერა მისი მცდელობანი და პარტიის ყოველი წევრის როლი. პარტიის მიმართულების საჩვენებლად მღვდელმა იასტრებოვმა აღწერა ოჩამჩირის სკოლის რევიზია, სადაც საღვთო სჯულის მასწავლებლად ბლალოჩინი კერესელიძე იყო. იასტრებოვმა [გამოძიებას] აცნობა, რომ კერესელიძემ ვერაფრით შეძლო, მოსწავლისაგან მიეღო პასუხი 5 მცნების შესახებ: ვის უნდა მივაგოთ პატივი დედ-მამის გარდა. მოსწავლე ვერ მიდიოდა იმ აზრამდე, რომ საჭიროა მეფისათვის პატივის მიგება. როცა მიმხვედრებელი შეკითხვების მიუხედავად მოსწავლე ცდილობდა ეპასუხა, თუ როგორ გამოეყო ისრაელის ერის 10 მუხლი მეფე

რობომისაგან ახალი მეფის არჩევით, მღვდელმა კერესელიძემ დასძინა: "თქვენც ასევე მოიქცეოდით, ჩვენს რუს მეფეს რომ გადაეწყვიტა, ასევე მკაცრად მოგქცეოდით თქვენ". შემდეგ მღვდელმა იასტრებოვმა დაწვრილებით აღწერა, რომ აფხაზეთის ქუთაისის ეპისკოპოს გაბრიელისადმი დაქვემდებარების დროს ეს უკანასკნელი დაკავებული იყო პოლიტიკით და დეკანოზ მაჭავარიანის დახმარებით ცდილობდა დაენიშნა აფხაზურ სამრევლოებში ქართველი მღვდლები, რომლებიც მეტად უღირსი ადამიანები აღმოჩნდნენ, ყოველგვარი განათლების გარეშე, არ ესმოდათ თავიანთი ვალი, არ ჰქონდათ ნამუსი და ღირსება, იყვნენ შარისთავეები, ცრუმოწმეები, ფიცის გამტეხნი და ცხენიპარიებიც კი.

სოხუმის ოლქში ქართული პარტიის არსებობის, მისი მავნე საქმიანობისა და იმ პირთა წინააღმდეგ სამრევლოებისა და ყრილობების ფარული წაქეზების შესახებ, ვინც არ თანაუგრძობდა პარტიის საქმეს, საქმეში არის სოხუმის ოლქის უფროსის თანაშემწის შეტყობინებანი, კოდორის უბნის უფროსის მოხსენება (донесение) და ჩვენებანი ბლალაოჩინებისა მარღანიისი და ხუციევისა, მღვდელ ქავჭარაძისა და ადგილობრივ მცხოვრებთა: თეიმურაზ ჩაჩავასი, თავად მელიტონ ემუხვარისა, ბორის ხორავასი და ჩეჩელავასი. ამ ორთაგან ხუციევი და ჩაჩავა უტყუარად ვერ ამტკიცებენ, რომ არსებობს ქართული წრე, მაგრამ ვარაუდობენ, რომ ასეთი შეიძლება იყოს. შემდეგ მოწმეთა ჩვენებები თითქმის ერთხმად უთითებენ პარტიის შემდგენელთა გვარებს: თევდორე სახოკიასი, ანთიმოზ ჯუღელისა, ივანე გეგიასი, ფარნა დავითაისი, სპირიდონ ნორაკიძისა, ივანე ბურჭულაძისა, გრიგოლ კანდელაკისა და მღვდელ იოანე ჩხენკელისა, როგორც იმ პირებისა, რომლებიც მათთვის უკვე ცნობილი არიან ქართველიზმის პროპაგანდით.

მოწმეთა ჩვენებებით დადგენილია, რომ სოფ. დრანდაში, ივანე ბურჭულაძის ბინაში და ოჩამჩირეში, ფარნა დავითაის სახლში იყო შეკრებები, რომლებსაც ესწრებოდნენ: თევდორე სახოკია, ანთიმოზ ჯუღელი, მღვდელი აქვსენტი სახოკია, მღვდელი კერესელიძე, ივანე გეგია, სპირიდონ ნორაკიძე და სხვანი, რომელთა გვარების დასახელებაზე შეკრებათა მონაწილეებმა უარი თქვეს და განაცხადეს, რომ არ ახსოვთ. ამასთანავე, მოწმეებმა განაცხადეს, რომ თათბირთა საგანი იყო მეაბრეშუმეობის ამხანაგობის შექმნის საკითხი.

ყველა იმ პირიდან, ვისი მონაწილეობაც წრეში დადასტურებულია მოწმეთა ჩვენებებით, მხოლოდ თევდორე სახოკიამ და ივანე ბურჭულაძემ აღიარეს, რომ ისინი ქართულ გაზეთებში [კორესპონდენციების] ბეჭდვის გზით ცდილობენ [საზოგადოების] დარწმუნებას იმაში, რომ ხალხს სურს, ღვთისმსახურება ეკლესიებში აღსრულდეს ქართულ ენაზე. ასე, მაგალითად, ჟურნალ "მოამბის" 1895 წლის №11-ში თევდორე სახოკიას მიერ გამოქვეყნებულ სტატიამ ქართული ენის შევიწროების შესახებ ავტორი გამოთქვამს თავის შემფოთებას აფხაზეთისა და სამურზაყანოს ეკლესიებსა და სკოლებში ქართული ენის მდგომარეობის გამო; სახოკია არა მარტო წუხს იმაზე, რომ ქართული ენის დანერგვას ხელს არ უწყობენ [ერის] ღვიძლი შვილები, თავისი სისხლი და ხორცი, არამედ მან პრესაში გამოთქვა მუქარა სკოლათა სამაზრო ზედამხედველის, მღვდელ ქავჭარაძის მისამართით, როცა თავისი სტატია დაამთავრა იმ სიტყვებით, რომლებიც თითქოს უთქვამთ ქართველ მღვდლებს სამაზრო ზედამხედველის არჩევნებისას, რომლის შედეგადაც ზედამხედველად აირჩიეს რუსი მღვდელი: "დეე, უცხომ გაგვიდოს, ვიდრე ჩვენმა სისხლმა და ხორცმაო".

გაზეთ "კვალში" 1895 წლის 16 ივლისს ავტორი, მღვდლის ვაჟი ჩხენკელი ივანე უსაყვიდურებს მღვდელ ქავჭარაძეს, რომ იგი რუსული ენის სწავლებისას ასახიჩრებს

ბავშვებს და მიმართავს მას შემდეგი სიტყვებით: "შამაო! გონს მოდი, როგორი ხარ და როგორი უნდა იყო!.." შემდეგ, ჟურნალ "შოამბეში" 1895 წელს გაკიცხულნი არიან საეკლესიო სკოლების ზედამხედველი, მღვდელი ჭავჭავაძე და ოჩამჩირის სკოლის მასწავლებელი ხორავა იმის გამო, რომ არ ასწავლიან ქართულ ენას. გაზეთ "ცნობის ფურცელში" განცხადებულია, რომ ოჩამჩირის საზოგადოება უმაღლეს მთავრობას გაუგზავნის არზას, რათა ნება დართონ ასწავლონ სკოლაში ქართული ენა, ვინაიდან სკოლას სარგებელი არ მოაქვს.

სოხუმის ოლქში ქართული პარტიის წევრთა მხენე საქმიანობის შესახებ ზემოთ უკვე მოთხრობილს, გარდა განსახილველი მიმოწერით მოპოვებული, მთავარმმართველის კანცელარიის საქმეებში არსებული მონაცემებისა, უნდა დავუმატოთ ცნობები ამ საქმით დაინტერესებული ყველა პიროვნების საქმიანობის შესახებ.

1900 წლის 1 ივლისს "სანქტ-პეტერბურგსკაია ვედომოსტის" №117-ში თ. სახოკიას ხელმოწერით, რომელიც შემდგომში აღმოჩნდა პოლიციის ფარული ზედამხედველობის ქვეშ მყოფი, სოხუმის სათათბიროს ხმოსანი და ამჟამად განსახილველ მიმოწერაში ფიგურირებული თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკია, დაიბეჭდა კორესპონდენცია სოხუმიდან შემდეგი შინაარსისა [აქ ჩართულია ვრცელი ციტატები თ. სახოკიას დასახელებული სტატიიდან — მთარგმნ.].

სახოკიას ზემოთ მოყვანილ კორესპონდენციას თვალსაჩინოდ აბათილებს ქვემოთ წარმოდგენილი ოფიციალური მონაცემები, რომლებიც წარმოადგინა ქუთაისის გუბერნიის ყოფილმა ხელმძღვანელობამ:

1) სინოდის 1898 წლის 3 სექტემბრის №4880 ბრძანებულება მოითხოვს რა მეგრული მოსახლეობის მომცველ სამრევლოებში ღვთისმსახურების აღსრულებას საეკლესიო ქართულ ენაზე, ამასთანავე ავალდებულებს სოხუმის საეპარქიო ხელისუფლებას, აფხაზური მოსახლეობის მომცველ სამრევლოები ღვთისმსახურება და ყველა ქრისტიანული მსხვერპლშეწირვა აღსრულდეს სლავურ კილოზე, რადგანაც აფხაზებმა, რომელთაც არა აქვთ თავიანთი დამწერლობა, ერთნაირად არ იციან ქართული და სლავური ენები.

2) სოხუმის ოლქის ფარგლებში სულ 76 საეკლესიო სამრევლოა, რომელთაგან 55-ში ღვთისმსახურება საეკლესიო სლავურ ენაზე აღსრულება, 17 სამრევლოში — ქართულად და 4-ში — ბერძნულად. ხსენებული ოლქისა და ქ. სოხუმის ყველა ეკლესიაში მღვდლებად მსახურობენ: 40 მეგრელი, 24 ქართველი, 10 ბერძენი, 4 რუსი და 2 აფხაზი. მეგრელი და ქართული წარმოშობის მღვდელთა საერთო რაოდენობიდან 19-ს არსად დაუმთავრებია სწავლების კურსი და 20 სრულებით ვერ ლაპარაკობს რუსულად.

3) [ქალაქ] სოხუმის ეკლესიებში არ ყოფილა არც ერთი შემთხვევა ქართული სახარების გაქრობისა ან დაკარგვისა და 1900 წელს, წმ. აღდგომის პირველ დღეს ლიტურგიის დროს სახარება წაკითხულ იქნა ქართულ, საეკლესიო სლავურ და ბერძნულ ენებზე.

4) ადგილობრივ საეპარქიო ხელმძღვანელობას არასოდეს აუკრძალავს და ხელს არ უშლის ქ. სოხუმში მოსახლე მეგრელებს, ქართველებსა და იმერლებს გადაიხადონ პანაშვიდები და აღასრულონ სხვა მსხვერპლშეწირვა ქართულ ენაზე და სრულებით არ შემოუღია წესად, რომ აღნიშნულმა პირებმა ყოველ [კონკრეტულ] შემთხვევაში პირადად უწმინდესი არსენისაგან გამოითხოვონ საამისო ნებართვა. მაგრამ ეს უკანასკნელი მკაცრად მოითხოვს თავის დაქვემდებარებაში მყოფი

მღვდლებისაგან სასულიერო კონსისტენციის წესდების მე-13 მუხლის ზუსტად დაცვას, რაც გულისხმობს, რომ ეკლესიაში წარმოსათქმელი ყოველი "სიტყვა" წინასწარ უნდა განიხილოს საეპარქიო ხელმძღვანელობამ და ნება მიეცეს, რათა წარმოითქვას. ამიტომ როცა უწმინდესმა არსენიმ შეიტყო, რომ სოხუმის მაზრის დეკანოზმა მაჭავარიანმა უნებართვოდ წარმოთქვა "სიტყვა" ქართულ ენაზე გარდაცვლილ მწერალ წერეთლის პანაშვილის შემდეგ, მისგან მხოლოდ ამის გამო მოითხოვა განმარტება და არავისთვის დაუვალეზა გამოძიების ჩატარება. თვით აღნიშნული მწერლის პანაშვიდი გადახდილ იქნა ქართულ ენაზე ქართული პარტიის მეთაურთა თევდორე სახოკიასა და ანთიმოზ ჯუღელის ინიციატივითა და მოსაწვევე ბარათებით. მათ პანაშვიდს განსაკუთრებული იღუმალეზა მიანიჭეს და დემონსტრაციულად დაუგზავნეს მოსაწვევე ბარათები ქ. სოხუმში მოსახლე მხოლოდ ზოგიერთ ქართველსა და მეგრელს. ამ იღუმალეზას არ შეეძლო არ მიეპყრო ყურადღება ადგილობრივი პოლიციისა, რომელმაც აუცილებლად მიიჩნია, ჩაეტარებინა გამოძიება მხოლოდ იმ საკითხის გარკვევის მიზნით, თუ სახელდობრ ვისი ინიციატივით დაიგზავნა მოსაწვევე ბარათები და გადახდილ იქნა პანაშვიდი. პოლიციის მიერ ამ ფარგლებში ძიების ჩატარებაში არ შეიძლება დავინახოთ რაიმე კანონსაწინააღმდეგო და ხსენებულ პანაშვიდზე ნამყოფ პირთა შეამვიწროებელი.

5) რაც შეეხება კორესპონდენციაში მოყვანილ შემთხვევას უწმინდეს არსენისაგან გენერალ-ლეიტენანტის ქვრივის, თავადის ქალ შერვაშიძის მიერ თავისი გარდაცვლილი ნათესავისათვის პანაშვიდის გადასახდელად ნებართვის თხოვნის შესახებ, თავადის ქალმა შერვაშიძემ მართლაც ითხოვა უწმინდეს არსენისაგან ნებართვა ამ პანაშვიდის გადასახდელად, მაგრამ უცნობია, თუ რატომ. მას პანაშვიდზე თანხმობა მიეცა ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე.

6) სოფლებში ესტონსკაიასა და ლინდაუში 17 კომლი ირიცხება. ამ სოფლების მცხოვრებთაგან ერთი ლუთერანია, დანარჩენები კი — მართლმადიდებლები არიან, თუმცა არ ესმით რუსული ენა და ღვთისმსახურება საეკლესიო სლავურ ენაზე. ამ ორი სოფლის [მოსახლეობის] მცირერიცხოვნობამ, მათში ტაძრის უქონლობამ და მართლმადიდებლური ეკლესიების სიშორემ აიძულა ამ ორი სოფლის მოსახლეობა თავიანთი განსაკუთრებულ რწმუნებულთა — ივანე რაუგეს, ანდრეი ვეკერისა და დავით ენგელის (ყველანი მართლმადიდებლები არიან) მეშვეობით მიემართათ თხოვნით ადგილობრივი საეპარქიო ხელმძღვანელობისათვის, რათა მათთან მღვდლად დაენიშნათ ესტონელი, ოღონდ იმ პირობით, რომ ამ უკანასკნელს მათთვის ღვთისმსახურება აღესრულებინა ესტონურ ენაზე მას შემდეგ, რაც იმავე ტაძარში აღსრულდებოდა ღვთისმსახურება სხვა ენაზე.

ამ თხოვნას უარი ეთქვა 1897 წლის დასაწყისში მისი ასრულების შეუძლებლობისა და ტაძრის მღვდელთა შტატის შევსებულობის გამო. ამის შემდგომ საეპარქიო ხელისუფლებას არ მიუღია არავითარი სხვა თხოვნა ლუთერანი ესტონელებისაგან, მით უფრო კი თხოვნა მათი დარიგებისა და მართლმადიდებლობაზე მოქცევის მიზნით ესტონელი მღვდლის დანიშვნის შესახებ. სახოკიას კორესპონდენცია დამახინჯებულია მის ამ ნაწილშიც, რადგანაც სახოკიამ არ იცის ესტონელთა მართლმადიდებელი რწმუნებულობის მიერ აღძრული შუამდგომლობისა და მისი დაკმაყოფილების პირობების არსი, მან თავის კორესპონდენციაში დაამახინჯა საქმის ქეშმარიტი არსი და მოიყვანა გამოგონილი მითითება იმის შესახებ, თითქოს ლუთერანი ესტონელები ითხოვდნენ მათთვის ესტონელი მღვდლის დანიშვნას მათ მიერ მართლ-მადიდებლობის მიღების სურვილის გამოთქმის საფუძველზე.

7) მღვდელი ქავჭარაძე იცავს და აფხაზური მოსახლეობის ცხოვრებაში მკაცრად ატარებს რუსული მოქალაქეობის საწყისებს, მოსახლეობას, ეკლესიასა და სკოლას მასზე დამოკიდებული ყველა ღონისძიებით იფარავს ხსენებული პარტიის მხრიდან კანონსაწინააღმდეგო ხელყოფისა და გადამცდენი ქმედებებისაგან, დაჟინებით მიჰყვება რა სოხუმის ეპისკოპოსის, უწმინდესი არსენის მითითებებსა და განკარგულებებს, რომ აფხაზური მოსახლეობის მომცველ ეკლესიებში არ იქნეს დაშვებული ღვთისმსახურების აღსრულება ქართულ ენაზე, ხოლო სკოლებში — ქართული ენის შესწავლა და სხვა საგნების სწავლება ქართულ ენაზე. იგი აღმოჩნდა ერთ-ერთი უძლიერესი მებრძოლთაგანი და აფხაზურ მოსახლეობაში რუსული მოქალაქეობის საწყისთა დამნერგავი, ვინც უკიდურესად მიუღებელია გამაქართველებელი პარტიისათვის. ამის გამო გამაქართველებელმა პარტიამ გადაწყვიტა, რაღაც უნდა დასჯდომოდა, თავიდან მოეშორებინა მისი ტენდენციების მოწინააღმდეგე, ხოლო ამ მიზნის მისაღწევად აირჩია საძრახისი ხერხი იატაკქვეშა აგიტაციისა, მოისყიდა ზოგიერთი იოლად დასაყოლებელი ადგილობრივი მოსახლე და წააქეზა ისინი, წარედგინათ მღვდელ ქავჭარაძეზე საბეზღარი დასმენები და საჩივრები. რაკილა არც ერთი ამგვარი საჩივარი და მათ გამო ჩატარებული გამოძიება წარმატებით არ დაგვირგვინებულა, გამაქართველებელი პარტიის წევრებმა მოსყიდვის, დაყოლებისა და მუქარის გზით დაიწყეს სამურზაყანოს მოსახლეთა იძულება, რათა წარედგინათ არზები, რათა სკოლებში სავალდებულო საგანთა შორის შემოეღოთ ქართული ენა, ყველა სხვა საგნის ამ ენაზე სწავლება და სკოლებში გამოყენების სფეროდან განედევნათ რუსული ენა. ყველა ასეთი არზა უშედეგოდ დარჩა იმის გამო, რომ სოხუმის ეპისკოპოსის 1896 წლის 19 იანვრის რუხოლუციითა და ქართლ-იმერეთის სინოდალური კანტორის 1898 წლის 17 მარტის №2771 ბრძანებულებით აფხაზეთისა და სამურზაყანოს სკოლებში სრულულებით აიკრძალა ქართული ენის სწავლება და მრავალმა სამურზაყანოელმა მიმართა თხოვნით უწმინდეს არსენის, არ შემოეღოთ სკოლებში სავალდებულო საგანად ქართული ენა და ასწავლონ მათში ყველა საგანი მხოლოდ რუსულ ენაზე. გამაქართველებელმა პარტიამ დაინახა რა თავისი ოინების სრული მარცხი, წააქეზა ღუმურიშის ეკლესიის მრევლი, რათა გამოეტანა ზემოთ ხსენებული განჩინება და წარედგინა საჩივარი მღვდელ ქავჭარაძეზე. ამასთანავე, როგორც შემდგომ აღმოჩნდა, განჩინებისა და საჩივრის ტექსტი პარტიის ერთ-ერთ აგენტს შეუდგენია. ორივე დოკუმენტზე ხელმოწერები შეგროვდა მოტყუებით, მათი შავი პირები ჩხრეკისას აღმოაჩნდა იმავე სახოკიას და თან ერთვის საქმეს, როგორც ნივთიერი მტკიცებულებანი.

ამრიგად, სახოკიას მთელი კორესპონდენცია წარმოადგენს გამონაგონს, რომელსაც საერთო არაფერი აქვს სინამდვილესთან.

გადავდივართ რა სოხუმის ოლქში ქართულ აგიტაციაში ექვმიტანილი, საძიებო საქმესთან დაკავშირებული ყოველი პირის მონაწილეობის ხარისხის განსაზღვრაზე, უნდა დავასკვნათ შემდეგი: 1. სახოკია და ჯუღელი, წააწყდნენ რა დაბრკოლებას ადგილობრივი ხელმძღვანელობის განკარგულებათა სახით მათთვის სანუკვარი მიზნების განხორციელებაში, რომ გაექართველებინათ აფხაზეთის მოსახლეობა ეკლესიებში ღვთისმსახურებისა და სკოლებში სწავლების ქართულ ენაზე წარმართვის გზით, გეგმასთან ერთად მონაწილეობდნენ საეკლესიო-სამრევლო სკოლათა ზედამხედველის, მღვდელ ქავჭარაძის წინააღმდეგ განჩინებისა და არზის შედგენაში, შემდეგ კი პირველმა მათგანმა, სახოკიამ დაიწყო სოხუმის მსცოვანი ეპისკოპოსის ლანძღვა და ყველგან [ჭორის] გავრცელება. ეპისკოპოსს ქართული ენის შევიწროების

გამო ეპარქიიდან მოაშორებნო. საზოკია მოწმეთა ჩვენებებით იმხილება როგორც პოლიტიკური თვალსაზრისით სრულებით არასანდო ადამიანი. მეორე მათგანი, ჯუღელი, როგორც უაღრესად თავდაჭერილი კაცი, აზრს ხმამაღლა არ გამოთქვამს, მაგრამ ხელჩაკიდებული მტკიცედ მიჰყვება საზოკიას მათ საერთო საქმეში, იგი მუდმივად იმყოფება და მუშაობს უკანასკნელთან.

საზოკია თბილისის სასულიერო სემინარიიდან გარიცხვის შემდგომ სწავლას განაგრძობდა ქენევასა და პარიზში, იყო ძიებაში "საქართველოს თავისუფლების ლიგის" [საქმესთან დაკავშირებით] (ხსენებული ძიება შეწყდა ბრალდების დაუდასტურებლობის გამო), იქნა ციხეში და იმყოფება პოლიციის მეთვალყურეობის ქვეშ. ჯუღელი ავადმყოფობის გამო გამოვიდა თბილისის სასულიერო სემინარიის I კლასიდან, ქუთაისის ჟანდარმთა საგუბერნიო სამმართველოს შეტყობინების საფუძველზე ძიებაში იმყოფებოდა 1876 წელს კავკასიაში დანაშაულებრივი პროპაგანდის წრის შექმნის საქმის გამო, მიმოწერის წარმოების დროს დაპატიმრებული იყო, ხოლო საქმის შეწყვეტის შემდგომ, [იმპერატორის] უმაღლესი განკარგულებით ორი თვით იმყოფებოდა პატიმრობაში თბილისის ციხეში.

სოხუმის პოლიცემისტერის ცნობით, საზოკია და ჯუღელი ატესტირებულნი არიან, როგორც გარკვეული საქმიანობის უქონელნი და წარმოადგენენ საზოგადოებრივი სიმშვიდისა და სახელმწიფოებრივი წესრიგისათვის მავნე პირებს, ხოლო სოხუმის ეპისკოპოსმა ისინი დაახასიათა მართლმადიდებლური ეკლესიისათვის მავნე პირებადაც.

დაბა ოქუმიში ბიბლიოთეკისა და წიგნის ჯიხურის მფლობელი ივანე გეგია და აფთიაქის მფლობელი გრიგოლ კანდელაკი მოწმეთა ჩვენებებით მხილებულნი არიან ცალკეულ გლეხთა, სოფლის მწერლისა და მამასახლისის შეგულიანებაში და [სოფლის] ყრილობის წაქეზებაში, ცრუ საჩივრები წარედგინათ სამაზრო ზედამხედველის, მღვდელ ქავჯარაძის წინააღმდეგ. ისინი მოწმეებსა და ყრილობას განუმარტავდნენ, რომ მღვდელი დევნის მშობლიურ ქართულ ენას და ამიტომ იგი თავისი მშობელი ხალხის მტერი, მოღალატე და გამყიდველია და რომ საჭიროა მისი თავიდან მოცილება. გარდა ამისა, კანდელაკი და მღვდელი ჩხენკელი მხილებულნი არიან მღვდელ ქავჯარაძის წინააღმდეგ ცრუ საჩივრის შედგენაში.

იმ გავლენიან გლეხებს, რომლებიც არ უსმენდნენ გეგიასა და კანდელაკს, არ სურდათ მონაწილეობის მიღება სკოლათა ზედამხედველ, მღვდელ ქავჯარაძის წინააღმდეგ საჩივრების შეტანაში და უარს აცხადებდნენ საამისოდ სხვების შეგულიანებაში. მეაფთიაქე კანდელაკი უარს აცხადებდა, მიეყიდა ფულზე წამლები, როცა ამ გლეხთაგან რომელიმეს ავად უხდებოდა ვინმე ოჯახის წევრებიდან და მხოლოდ ერთმა მოწმეთაგანმა, რომელიც მუდმივად ხედავდა, თუ როგორ ეთათბირებოდა ყრილობაზე მუდმივად გეგია გლეხებს, დანამდვილებით ვერ თქვა, მაგრამ გამოთქვა ვარაუდი, რომ ამ თათბირისას გეგია მტრულად განაწყობდა გლეხებს მღვდელ ქავჯარაძის წინააღმდეგ, ორმა მოწმემ კი — ასთამურ [= თეიმურაზ] ემუხვარმა და მერაბ ზახუბაიამ [= ზუხბაიამ] უარყვეს, რომ რაიმე საუბარი ჰქონოდათ მღვდელ ქავჯარაძის შესახებ.

საეკლესიო-სამრევლო სკოლების სამაზრო ზედამხედველის, ბლადოჩინი მღვდლის ქავჯარაძის წინააღმდეგ გაყალბებული საჩივრების შესატანად და [სოფლის] ყრილობის გაყალბებული განჩინების შესადგენად წაქეზების შესახებ სოხუმის VI საბლადოჩინო ოლქის სასულიერო გამომძიებელმა 1900 წელს ჟანდარმთა ხელმძღვანელობას გაუგზავნა მღვდელ ჩხენკელის ვაჟის, აკაკის წერილის ასლი

(დედანი ინახება სასულიერო გამომცემლის საქმეში) და შეატყობინა, რომ მის მიერ ჩატარებული მოკვლევის მიხედვით, ოქუშის თემის სამრევლოს გლეხებისათვის სრულიად უცნობია საჩივრები თავიანთი სამრევლოს მღვდლის ქავჭარაძის წინააღმდეგ, რომ მის მიერ გამოკითხულმა 116-ვე კაცმა მიუთითა თავად ასტამურ ემუხვარსა და მერაბ ზახუბაიაზე, ხოლო ამ უკანასკნელებმა განაცხადეს, რომ არც საჩივრების შინაარსი იცოდენ და არც ის, ვინ მოაწერა ხელი საჩივრებს წერა-კითხვის უცოდინართა ნაცვლად. აკაკი ჩხენკელის 1898 წლის 16 ოქტომბრის დედისადმი, ირინესადმი მიწერილი წერილიდან (ამ დროს ჩხენკელი კიევის უნივერსიტეტის თავისუფალი მსმენელი იყო) ჩანს, რომ ეს წერილი განწყობითა და შინაარსით მიუთითებს ადამიანთა დიდი ჯგუფის მიერ საჩივრების წარდგენისაკენ წამქეზებლობასა და მათ იატაკქვეშა მუშაობაზე. ამის დამამტკიცებელია მღვდელ ქავჭარაძის მიერ თარგმნილი ამ წერილის ნაწყვეტები:

"...ჩვენ გვჭირდება ჯანმრთელობა, რათა მიზნებს მივალწიოთ." [...] "ეცადეთ, ჯანმრთელად იყოთ, ჩვენ დანაკლისს შემდეგაც დაგვრჩა სანუგეშო რამ". "ერთია, რომ ჩვენ ასე ბევრნი ვართ. შავი მუშებიც რომ ვიყოთ, მაშინაც არ მივცემდით უფლებას ჩვენს მეზობელ-მტრებს (უნდა ვივარაუდოთ, რომ მტრები რუსები არიან), დაგვცინოდნენ. დაე, უხაროდეს ქ-ძეს (მღვდელ ქავჭარაძეს), მაგრამ ნუ ექნება ხვალინდელი დღის იმედი; იცოდეს, რომ ჩვენი წყენინება მას ძვირად დაუჯდება. ის მაშინ გადაგვირჩება, თუ ანგელოზად გადაიქცევა. საშინლად მიკვირს, აქამდე რატომ არ იძვრის ადგილიდან საჩივრები ქავჭარაძეზე. ნუთუ მან თბილისშიც გამოძებნა თავისი კაცი?! ჭანტურიამ (დაბა ოქუშის მკვიდრია) დაუყოვნებლივ უნდა გაგზავნოს განმეორებითი საჩივარი. სასწრაფოდ მომწერეთ ყოველივე მის შესახებ, მე აქედან დავარიგებ, როგორ უნდა იმოქმედოს". წერილის დანარჩენი შინაარსი საოჯახო ხასიათისაა.

ადგილობრივი პოლიციის მიერ მოწოდებული ცნობებიდან მღვდელ იოანე ჩხენკელის, აფთიაქის მეპატრონე კანდელაკისა და ბიბლიოთეკის მფლობელ გეგიას ქცევის შესახებ ირკვევა [შემდეგი]: სამურზაყანოს უბნის ყოფილი უფროსი ტერ-არუთინოვი ამბობს, რომ ეს პირები რაიმე საძრახის [საქციელში] არ ყოფილან შემჩნეულნი. მან დაადასტურა, რომ მათ არა აქვთ არავითარი გავლენა გლეხობაზე. ამავე უბნის ასევე ყოფილმა უფროსმა, ამჟამად სოხუმის ოლქის უფროსის თანაშემწე ზანჩენკომ ჩხენკელის, გეგიასა და კანდელაკის ქცევა და საქმიანობა არადამაკმაყოფილებლად დაახასიათა. მან მიუთითა, რომ მღვდელ ჩხენკელს მის დროსაც არ სურდა დამორჩილებოდა ეპისკოპოსის განკარგულებას და ღვთისმსახურებას ქართულ ენაზე აღასრულებდა, რომ კანდელაკი ზანჩენკოს უბნის უფროსად მსახურებისას გავლენას ახდენდა ყრილობის მიერ მისთვის სასურველი მიმართულებით გადაწყვეტილების მიღებაზე და ამის გამო მას ჯერ კიდევ მაშინ ხელწერილით ევალებოდა, არ გამოჩენილიყო ყრილობაზე და რომ ზანჩენკოს მიერ მაშინვე იყო შემჩნეული სამურზაყანოს უბნის ყველა მღვდლის საერთო მისწრაფება, სპეციალურად ქართულ ენაზე წარემართათ სწავლება სკოლებში და მსახურება ეკლესიებში.

სოფ. დრანდაში აფთიაქის მფლობელი ივანე ბურჭულაძე, გარდა თავისი პირადი აღიარებისა, რომ არწმუნებდა მღვდელ ხუციევს, აღესრულებინა ღვთისმსახურება ქართულ ენაზე და აქვეყნებდა ქართულ გაზეთებში სტატიებს იმის შესახებ, რომ ხალხს სურს მსახურება ეკლესიებში სრულდებოდეს ქართულ ენაზე, იმავეში იმხილება მოწმეთა ჩვენებებითაც. ამასთანავე, ბლალოჩინმა ხუციევმა მიუთითა "ნოვოე

ობოზრენის" 1899 წლის №5230-ის საგაზეთო სტატიაზე, რომელშიც ავტორი ამბობს, რომ ბლალოჩინი ხუციევი მრევლის სურვილის საწინააღმდეგოდ ეკლესიებში წირავს სლავურ ენაზე. ხუციევემ დაადასტურა, რომ სტატიის ავტორი განგებ წერდა სიცრუეს, ვინაიდან მისი მრევლი შედგება რუსების, მოლდაველებისა და სამურზაყანოელებისაგან და რომ ამ უკანასკნელებმა არ იცოდნენ და არ იციან ქართული ენა; რომ 1897 წელს სოფ. დრანდაში ბურჭულაძის დასახლებისთანავე მასზე, ბლალოჩინ ხუციევეზე დაიწყო სისტემატური თავდასხმების ჯაჭვი, როგორც ქართული ენის მდევნელზე და რომ ამ დროიდან მრევლმა ნაკლები რაოდენობით იწყო სიარული ეკლესიაში; თვითონ ბურჭულაძეს სძულს მსახურება სლავურ ენაზე და არასოდეს დადის ეკლესიაში. ბურჭულაძის ინიციატივით მრევლის ზოგმა წევრმა შეიტანა საჩივრები, მაგრამ გამოდების შემდგომ ისინი არ დადასტურდა და არავითარი შედეგები არ მოჰყოლია და რომ ბურჭულაძე მუდმივად უცხადებს ბლალოჩინს, რომ იგი არის სოფ. დრანდაში ქართველთა წარმომადგენელი. გუმისთის უბნის უფროსმა გვაცნობა, ბურჭულაძე მას ცხოვრების ნორმალური წესის მიმდევრად წარმოუდგენია და თავისი დაკვირვებით დაადასტურა, რომ ბურჭულაძე ქართველი პატრიოტია.

სოხუმის ოლქის დაბა ოჩამჩირეში მცხოვრები, მე-2 გილდიის ვაჭარი ფარნა დავითაია, რომელიც თავის თავს ქუთაისის გუბერნიის აზნაურს უწოდებს, გარდა იმისა, რომ ეკუთვნის ქართულ წრეს და სრულიად სოლიდარულია აფხაზური და სამურზაყანოელი მოსახლეობის ცხოვრებაში ქართული ენის დანერგვის საკოლებში მისი სწავლებისა და ეკლესიებში მსახურების აღსრულების გზით, აგრეთვე გარდა მოწმეთა ჩვენებებით დადგენილი იმ ფაქტისა, რომ დაბა ოჩამჩირეში, მის სახლში გაიმართა თათბირები, იმხილება აგრეთვე ოჩამჩირის მცხოვრებთა წაქეზებაში ოჩამჩირის სკოლის ხედამხედველ ბორის ხორავას წინააღმდეგ ცრუ საჩივრის შესატანად, შემდეგ კი მოსახლეობის მოტყუების გზით ამ საჩივარზე ხელმოწერების შეგროვებაში. [საჩივრის მიზეზი] ის იყო, რომ ხორავა თანახმა არ იყო, ესწავლებინა სკოლაში ქართული ენა. მიმოწერაში სპირიდონ ნორაკიძედ ხსენებული პირი, რომელიც დავითაიასთან ერთად ერთ ბინაში ცხოვრობს, ამ უკანასკნელის თანამოაზრეა სააგიტაციო საქმიანობასა და მოსახლეობის წაქეზებაში, შეეტანათ საჩივრები ხედამხედველ ხორავას წინააღმდეგ და ა.შ. იგი მტრულად ეპყრობა ყოველივე არამტუხუშემცურს, აშკარად ვერ იტანს ღვთისმსახურებას სლავურ ენაზე და ეკლესიაში ჩაიდინა მკრეხელობა ცისკრის ღამისთევის დროს, თუმცა საქმე ამ საკითხის გამო შეწყდა დაუმტკიცებლობისა და ნორაკიძისათვის შექმნილი განსაკუთრებით ხელსაყრელი პირობების გამო.

დაბა ოჩამჩირეში ბლალოჩინად მღვდელ კერესელიძის მსახურების დროს (სოხუმის ეპისკოპოს არსენის დაყენებული მოთხოვნით იგი გადაყვანილ იქნა ქუთაისში და იმ დროს [მისი საქმე] ძიებაში იყო) ფარნა დავითაია და სპირიდონ ნორაკიძე დაბა ოჩამჩირეში ქართული საქმის ყველაზე მხურვალე მიმდევრები იყვნენ და მთელი ქართული პარტია თავის წარმომადგენლებთან ერთად გამოთქვამდა უკმაყოფილებას ეკლესიიდან და სკოლიდან ქართული ენის [გამოყენების] აკრძალვის გამო.

ფარნა დავითაია და სპირიდონ ნორაკიძე დიდი ხანია იპყრობენ ადმინისტრაციის ყურადღებას, ადმინისტრაცია მათ კარგად იცნობს და ამტკიცებს, რომ ისინი ყველაზე მოუსვენარი და თავხედური ხასიათის მქონე ადამიანები არიან, გამუდმებით თესავენ შუღლს, ურღვევენ საზოგადოებას სიმშვიდეს, რომ მათი ამგვარი საქმიანობა არაერთი წელიწადია გრძელდება და ახდენს ხელმძღვანელობისა და თანამდებობის

პირთა განკარგულებების პარალიზებას. ამასთანავე, ყოველივე ეს ხდება სისტემატურად, გულცივად და სრული სიფრთხილით. დავითაისა და ნორაკიდის საქმიანობის მავნე მიმართულების შესაკავებლად მათ ხელწერილით ავალდებულებინეს, ეცხოვრათ წყნარად და მშვიდად, მაგრამ შემდგომში, როცა ღონისძიება უშედეგო აღმოჩნდა, დაისვა საკითხი მათი ადმინისტრაციული გასახლების შესახებ. ყოველივე ამის გარდა, ნორაკიძე გასამართლებული იყო თავისი ქმედებით ბოქაულის შეუარცხოფის გამო და ქუთაისის საოლქო სასამართლოს განაჩენის საფუძველზე სამი თვით იმყოფებოდა პატიმრობაში.

ქუთაისის ყოფილმა სამხედრო გუბერნატორმა, გენერალ-მაიორმა გერშელმანმა განიხილა რა აღნიშნული მიმოწერა, ქართული პარტიის მთავარ აგენტებად სცნო სოხუმის ოლქში მცხოვრებნი:

1) პოლიციის ფარული მეთვალყურეობის ქვეშ მყოფი, სოხუმის საქალაქო სათათბიროს ხმოსანი, მღვდლის ვაჟი თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკია; 2) სოხუმის მთიელთა სკოლის ყოფილი მასწავლებელი, იმავე სათათბიროს ხმოსანი, ყოფილი ტიტულარული მრჩეველი ანთიმოზ ივანეს ძე ჭულელი; 3) სამურზაყანოს უბნის სოფ. ოქუმში ბიბლიოთეკისა და წიგნის ჯიხურის მფლობელი, ვაჭრის ვაჟი ივანე კონსტანტინეს ძე გეგია; 4) იმავე სოფელში აფთიაქის მფლობელი, მღვდლის ვაჟი, პროვიზორი გრიგოლ ივანეს ძე კანდელაკი; 5) სოფ. დრანდაში აფთიაქის მფლობელი, დიაკვნის ვაჟი, მეაფთიაქის თანაშემწე ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძე და 6) დაბა ოჩამჩირეში მცხოვრები, მე-2 გილდიის ვაჭარი ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაია, რომელიც საკუთარ თავს სენაკის მაზრის აზნაურს უწოდებს.

[ყოფილმა გუბერნატორმა] გვამცნო, რომ, მართალია, ამ პირებს არ შეუქმნიათ მკაცრად განსაზღვრული წრე, მაგრამ მიმოწერამ საკმარისი მკაფიოობით დაადგინა, რომ ისინი ყველანი შეკრებილან ფარულ თათბირებზე დაბა ოჩამჩირეში, ფარნა დავითაის სახლში და სოფელ დრანდაში მეაფთიაქე ბურჭულაძის სახლში და რომ ყველა მათგანს გამოუთქვამს მავნე მოსაზრება, დაჟინებით მოეთხოვათ აფხაზური მოსახლეობის მომცველ სამრევლოებში ღვთისმსახურების აღსრულება ქართულ ენაზე, ამ ენაზე ყველა შესასწავლი საგნის სწავლება, გამოყენების [ფეროდან] რუსული სახელმწიფო ენის გაძევება და აფხაზური მოსახლეობის გაქართველება. ეს პირები ისწრაფვიან აფხაზური მოსახლეობის ცხოვრებაში ქართული ტენდენციების დანერგვას, ლანძღავენ ყოველივე რუსულს, გამოხატავენ აშკარად შეუარცხმყოფელ დამოკიდებულებასა და უკმაყოფილებას სასულიერო და სამოქალაქო უწყებათა თანამდებობის პირთა მიმართ, რომლებიც ხელს უშლიან ამ ტენდენციების დანერგვას. ერთ-ერთი დასახელებულთაგანის პირით პრესაში ქართულ საქმეს აფხაზეთსა და სამურზაყანოში სავალალო მდგომარებაში მყოფს, ხალხს — დაჩაგრულად, ეკლესიებს — დაცარიელებულთ, სკოლებს — მშობლიური ქართული ენისაგან მოწყვეტილს წარმოადგენენ, ხოლო მათი ტენდენციების მოწინააღმდეგე ქართველ მოძღვრებსა და ჩინონებს თავიანთი სამშობლოს მოღალატეებს უწოდებენ; სხვანი ამ პირთაგან მუქარის, დარწმუნებისა და ზნეობრივი ძალადობის გზით თავის პარტიაში იბირებენ შედარებით გავლენიან გლეხებსა და მთელ ყრილობებს, აგულიანებენ მათ, უარი თქვან თავიანთ მღვდლებთან სულიერი მსხვერპლშეწირვის აღსრულებაზე და შეიტანონ უსაფუძვლო საჩივრები, დამსმენლური მოხსენებები და არხები. ამასთანავე, ზოგი ამგვარი საჩივარი და არზა შედგენილი იყო ამავე პირებისაგან, ხოლო ხელმოწერები გროვდებოდა მოტყუების გზით.

ამ საფუძველზე გუბერნატორი თვედორე სახოკიას, ანთიმოზ ჭულელის, ივანე გეგიას, გრიგოლ კანდელაკის, ივანე ბურჭულაძისა და ფარნა დავითიას ცხოვრებას სოხუმის ოლქში მიიჩნევდა წესრიგისა და სიმშვიდისათვის უაღრესად მანენდ პოლიტიკური თვალსაზრისით და შუამდგომლობდა თავადის, მთავარმმართველის წინაშე, რათა გასახლებულიყვნენ ისინი ამიერკავკასიის ფარგლებიდან იმპერიის შიდა გუბერნიებში, თითოეული 5 წლის ვადით.

ამასთანავე, გუბერნატორმა მიუთითა, რომ, მართალია, ამ საქმეში ბრალდებულად არ გამოდის დაბა ოჩამჩირის მცხოვრები, ზუგდიდის მაზრის აზნაური სპირიდონ ნორაკიძე, რომლის შესახებაც მიმოწერაში გაკვრითა საუბარი, მაგრამ იგი ჯერ ზუგდიდის [მაზრაში], შემდგომ კი კოდორისა და სამურზაყანოს უბნებში ცხოვრების დროს გამოირჩეოდა იმდენად მოუსვენარი, უხეში და თავხედური ცხოვრების წესით, რომ ადგილობრივი ადმინისტრაცია იძულებული იყო, გაეძეებინა იგი დასახლებულ უბანთა ფარგლებიდან. აზნაური სპირიდონ ნორაკიძემ, დასახლდა რა დაბა ოჩამჩირეში, განაგრძო ისეთივე წესით ცხოვრება, ერეოდა საზოგადოებრივი მმართველობის ყველა საქმეში, შეუერთდა ქართველთა პარტიას, გადაიქცა ამ პარტიის ერთ-ერთ უმთავრეს მომხრედ და [მისი დავალების] შემსრულებლად, თავს წარმოაჩინდა მოწინავე ქართველად, იყენებდა მთელ თავის ძალისხმევას პარტიის მიერ ქადაგებული ქართული ტენდენციების განსავითარებლად და გასაურცელებლად, აქეზებდა დაბა ოჩამჩირის მოსახლეობას, შეეტანათ ყოველგვარი ცილისმწამებლური [საჩივრები], რათა ზალხის თვალში შელახულიყო ადგილობრივი ხელისუფლების ავტორიტეტი. ამის გამო კოდორის უბნისა და სოხუმის ოლქის ხელმძღვანელობამ არაერთგზის აღძრა შუამდგომლობა აზნაურ ნორაკიძის ოლქის ფარგლებიდან ზუგდიდის მაზრაში გასახლებისა და მისთვის სოხუმის ოლქში გამოჩენის აკრძალვის შესახებ. ნორაკიძის ხრიკების გამო ეს შუამდგომლობები უშედეგოდ დარჩა. სარგებლობს რა ამგვარი დაუსჯელობით, აზნაურმა ნორაკიძემ ყველგან დაიწყო ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობის ლანძღვა, იგი აბუჩად იგდებს საერთოდ ყოველივე რუსულს და, კერძოდ, ღვთისმსახურებას სლაჯურ ენაზე, აქეზებს ადგილობრივ მოსახლეობას, შეიტანონ უსაფუძვლო და ცრუ დამსმენლური მოხსენებები და საჩივრები ოჩამჩირის სკოლის ზედამხედველ ხორავასა და ამავე სკოლის მზრუნველ ჩაჩავას წინააღმდეგ, სიცოცხლის ხელყოფით დაემუქრა საფოსტო-სატელეგრაფო კანტორის ყოფილ უფროსს პოლიაკოვსა და სხვა კერძო პირებს, შემდგომ კი მონაწილეობდა მღვდელ კერესელიძის სახლში გამართულ საილუმლო შეკრებებში, სადაც განიხილებოდა აფხაზური მოსახლეობის მომცველ სკოლებში ქართული ენის შემოღების საკითხი.

ამ ცნობებმა აიძულეს გუბერნატორი, აღედრა საკითხი ნორაკიძის ადმინისტრაციული გასახლების შესახებ ერთ-ერთ შიდა გუბერნიაში იმავე ვადით (5 წლით), რის შესახებაც იგი შუამდგომლობს თავადის, მთავარმმართველის წინაშე.

რაც შეეხება მოკვლევებიდან გამომდინარე პოლიტიკური თვალსაზრისით საეჭვო კეთილსაიმედობას გურია-სამეგრელოს ყოფილი ეპისკოპოსის, უწმინდესი ალექსანდრესი, სოხუმის საკათედრო ტაძრის დეკანოზ მაჭავარიანისა და მღვდლებისა: ჩხენკელისა, სახოკიასი, ბესარიონ ხელაიასი და კერესელიძისა, რომლებიც ხელს უწყობდნენ ქართველთა იმავე პარტიის მისწრაფებებს, გუბერნატორმა გვაცნობა, რომ მათი ბრალეულობის ხარისხის საკითხი ექვემდებარება სასულიერო ხელმძღვანელობის მიერ წინასწარ განხილვას. ამ საკითხის განხილვის შემდგომი მიმართულება დამოკიდებულია წარმოდგენილი ჩანაწერის საბოლოო განხილვაზე.

ზემოთ აღნიშნულისაგან დამოუკიდებლად კანცელარიის საქმეებში არის თავადის, მთავარმმართველის სახელზე გამოგზავნილი წერილობითი მოხსენება ქუთაისის ყოფილი სამხედრო გუბერნატორისა, გენერალ-მაიორ გერშელმანისა, რომელშიც წარმოდგენილია მის მიერ ქართული მოძრაობის წინააღმდეგ დაგეგმილი ზოგადი ზომების [ჩამონათვალი]:

სოხუმის ოლქის მოსახლეობა განსაკუთრებით ჭრელია. მიუხედავად ამისა, მთელ მის მასაში, რაც ორივე სქესის 96 377 სულს შეადგენს, უმრავლესობას, კერძოდ, 71 %-ს ქმნის აფხაზური ელემენტი სამურზაყანოელთა ჩათვლით (აფხაზები — 33,5%, სამურზაყანოელები — 37,5 %). დანარჩენ ეროვნებათაგან რუსები შეადგენდნენ 6 %-ს მთელი მოსახლეობისა, მეგრელები, იმერლები, გურულები და ქართველები ერთად — 13 %-ს, დანარჩენი 10 % მოდის სხვადასხვა ეროვნებათა წილად, რომელთაგან თითოეულს უმნიშვნელო რაოდენობის წარმომადგენლები ჰყავს. ბოლო დროს გაცნობიერებულ იქნა რუსი ადამიანებით ოლქის კოლონიზაციის სარგებლობა და შესაძლებლობა საამისოდ იმ მიწების გამოყენების გზით, რომლებიც თავისუფალი დარჩა ადგილობრივი მოსახლეობის ყოფილი ემიგრაციის შემდგომ. საქმე ამ მხრივ შედარებით წარმატებით მიდის იმ რუსი გლეხების მნიშვნელოვანი რაოდენობის გამო, რომელთაც გამოთქვეს სოხუმის ოლქში დასახლების სურვილი.

ოლქისათვის მის რუსულ კოლონიზაციას დიდი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა აქვს პოლიტიკური თვალსაზრისით: აფხაზები, რომლებიც ოლქის მოსახლეობის ძირითად მასას ქმნიან, წარმოადგენენ უკიდურესად მცირეკულტურულ, როგორც გონებრივი, ისე ზნეობრივი თვალსაზრისით ნაკლებგანვითარებულ, რელიგიური რწმენის მხრივ მერყვე და თავიანთი პოლიტიკური არაკეთილსამედობის უკვე არაერთგზის გამოძვლინებულ ეროვნებას. ყოველივე ეს მოითხოვს მათ მიმართ განსაკუთრებულ ყურადღებას. საქმეს უშველის ამ მხარეში რუსული მოქალაქეობის დანერგვა, რომელიც რეალურად თანდათან მტკიცე ხდება ოლქში, მაგრამ ეს ამოცანა ჯერ კიდევ სრულად არ ამოწურულა. მისი განხორციელების საუკეთესო საშუალებად უდავოდ უნდა ვცნოთ მხარის კოლონიზაცია რუსული მოსახლეობის გამოყენებით.

რუსული კოლონიზაციის საქმესა და რუსული მოქალაქეობის განმტკიცებამ უნდა შექმნას ნორმალური განვითარების პირობები და გულდასმით ჩამოეცალოს ყველაფერი, რაც მათ აფერხებს. ამასთანავე, ბოლო დროს სოხუმის ოლქში შეინიშნება რუსული მოქალაქეობისა და რუსული მიმართულების განვითარების საწინააღმდეგო მოქმედება ქართველთა, უპირატესად კი მეგრელთა მხრიდან, რომელთაც წაღვეს ოლქი, მაგრამ არა აქვთ არავითარი ზნეობრივი უფლება, უმრავლესობას ქმნიდნენ აქ, როგორც მოსულ ადამიანებს, რომლებიც არ წარმოადგენენ [ოლქის] მკვიდრ მოსახლეობას.

წინამდებარე მიმოწერასთან დაკავშირებული, გასულ წელს მოპოვებული დამატებითი ცნობების მიხედვით, რომლებიც მოპოვებულ იქნა პირადად სოხუმის ოლქის უფროსის მიერ ჩატარებული ფარული ძიებით, პირადი დაკვირვებითა და ზოგიერთი კერძო და ოფიციალური პირის დაკითხვით, დგინდება:

1) სოხუმის ოლქში არსებულ ქართულ პარტიას მისი მთავარი წარმომადგენლების საქმიანობის გამოძიების დაწყებიდან 1900 წლამდე თავი არ გამოუმჟღავნებია რაიმე მკვეთრი ქმედებით თევდორე სახოკიას ქ. სოხუმიდან საზღვარგარეთ, ხოლო ანთიმოზ ჯუღელის ქ. ქუთაისში დროებით ყოფნის გამო და ოლქში დარჩენილ პარტიის სხვა, ნაკლებ შესამჩნევ ხელმძღვანელებზე

ყურადღებით მეთვალყურეობის წყალობით პარტია მოკლებული იყო შესაძლებლობას, რაიმე არსებითი სახის გავლენა მოეხდინა ადვილობრივ მოსახლეობაზე, მაგრამ, უეჭველია, განაგრძობდა არსებობას. კერძო ცნობების მიხედვით, სახოკია და ჯუღელი წერილობით მხარს უჭერდნენ თავიანთი მომხრეების ტენდენციებს ქ. სოხუმში, ხოლო ჯუღელი იშვიათად ჩადიოდა ქ. სოხუმში. გარდა ამისა, დაბა ოჩამჩირეში მცხოვრები ფარნა დავითაია და სპირიდონ ნორაკიძე, რომელთაც ძლიერი ქართველთმოყვარე ჰყავდათ [თანამოაზრედ] არქიმანდრიტ ხელაიას სახით, ვინც თვეში არანაკლებ ერთხელ მაინც ჩამოდიოდა დაბა ოჩამჩირეში ქუთაისის გუბერნიის რაჭის მაზრის ჭელიშის მონასტრიდან, მუდმივად იკრიბებოდნენ სათათბიროდ. 1903 წლის გაზაფხულზე საზღვარგარეთიდან სახოკიას ქ. სოხუმში დაბრუნების შემდგომ ქართული პარტია ისევ შემქიდროვდა მის გარშემო და, როგორც ჩანს, ახალი ძალით ავრცელებს თავის გავლენას, რაც ჯერჯერობით განსაკუთრებით დაეტყო ქ. სოხუმს. ამ შედარებით მოკლე დროის განმავლობაში სოხუმს ეწვივნენ მესხივეი-აბაშიძის ქართული დასი და ქართველ თავადთა დეპუტაცია, რომელიც მანამდე გაგრაში ეწვია მის აღმატებულებას, პრინც ოლდენბურგსკის. დელეგაციას ქ. სოხუმში გაუმართეს სადილი, რომელზეც სრულებით არ იმყოფებოდა არაქართული ელემენტი. მაგრამ ქ. სოხუმში ქართული გავლენის კვლავ გავრცელების ყველაზე თვალსაჩინო მოწმობაა სახოკიას არჩევა სოხუმის საქალაქო გამგეობის წევრად, რომელმაც პირადად მოქალაქეთა და ხმოსანთა არატუზემცუერი ნაწილისათვის სრულიად მოულოდნელად სათათბიროს სხდომაზე, არჩევნების დღეს შესთავაზა თავისი კანდიდატურა [ასარჩევად], მას შემდეგ, რაც თვით სათათბიროს მიერ წარმოდგენილი ყველა სხვა კანდიდატი (გარდა ბატონ კორჩიციას) სათათბიროს მიერვე გაშავდა. როგორც სახოკიას წინადადების ერთხმად გაზიარება, ისე მისი გაყვანა სათათბიროს წევრად ზუსტად იმდენი თეთრი კენჭით, რამდენი ტუზემეცი ხმოსანიც მონაწილეობდა არჩევნებში, აშკარად მოწმობს ქართული პარტიის მიერ სრულიად საიდუმლოდ მოწყობილ აგიტაციაზე არჩევნების [სასურველი] შედეგების სასარგებლოდ. ამ საკითხის შესახებ ოლქის უფროსი მოგვახსენებს, რომ სახოკიას დატოვება ქ. სოხუმში და, მით უმეტეს, მისი დამტკიცება ქალაქის გამგეობის წევრის თანამდებობაზე, უეჭველად შეუქმნის საფუძველს ქართული პარტიის კიდევ უფრო გაძლიერებას როგორც ქალაქში, ისე ოლქში, სადაც არავითარი წარმატება არ ექნება ხალხზე მისი გავლენის წინააღმდეგ მოქმედებას (განსაკუთრებით სამურზაყანოში) პარტიის ისეთი გავლენიანი მომხრეების არსებობის გამო, როგორიც არიან: ფარნა დავითაია, სპირიდონ ნორაკიძე, აკაკი ჩხენკელი და სხვანი, მით უმეტეს, რომ მრავალ სოფელში ამ დრომდე ჯერ კიდევ რჩებიან მღვდლები, [მათ შორის] რუსული ენის მცოდნენიც კი, რომლებიც ღვთისმსახურებას ქართულ ენაზე ასრულებენ; არიან ისეთიც, რომლებმაც სრულებით არ იციან რუსული ენა (სახოკია არ დამტკიცებულა გამგეობის წევრის თანამდებობაზე).

2) სოფ. ოქუმის მცხოვრები ივანე გეგიას, გრიგოლ კანდელაკის, მღვდელ ჩხენკელისა და დრანდელი მეაფთიაქის ივანე ბურჭულაძის, როგორც ქართული პარტიის მონაწილეთა, მანვე საქმიანობას საშიში შედეგები მხოლოდ იმ შემთხვევაში ექნება, თუ ოლქში დარჩებიან პარტიის მეთაურები, რომელთა უშუალო ხელმძღვანელობისა და გავლენის გარეშე მათ თავიანთი უპიროვნობის გამო სრულებით არ შეუძლიათ სერიოზული აგიტაცია და დასჭირდებათ მხოლოდ გარკვეული დროით საპოლიციო ზედამხედველობა.

3) მოკვლევის [მასალებში] მოხსენიებული დანარჩენი პირები: სპირიდონ ნორაკიძე, ფარნა დავითაია და აკაკი ჩხენკელი, თავიანთი საქმიანობით, ქართულ

პარტიაში საზოგადოებრივ და ჯუდეღელთან უშუალო თანამშრომლობის გარეშე განსაკუთრებით საშიში და უკიდურესად მავნე პირები არიან მხარის სიმშვიდისათვის.

პირველი მათგანი — სპირიდონ ნორაკიძე, რომლის მანკიერი მიდრეკილებანი დახასიათებულია განსახილველი მოკვლევების მიერ, არაერთგზის იყო წარდგენილი, როგორც მხარისათვის უალრესად მავნე ადამიანი, ადმინისტრაციული წესით გასახლებაზე, მაგრამ რატომღაც უვნებელი რჩებოდა, მივიდა დანაშაულებრივი თავხედობის უკიდურეს საზღვრამდე. ხედავდა რა ადგილობრივი ადმინისტრაციის მცდელობის უშედეგობას მის მიმართ რაიმე სადამსჯელო ან შემზღუდავი ზომების გასატარებლად, იგი უხეშად, აშკარად მასხრად იგდება ხელისუფლებას:

ა) მან თავხედურად მიიტაცა რა სამურზაყანოს უბანში მდებარე უზარმაზარი, 1600 დესეტინა, მეტად ძვირად ღირებული მამული "გინძე ეწერი", რომელიც ეკუთვნის ბელგიურ კომპანიას, ოლქის უფროსის თანდასწრებით განუცხადა ჟანდარმთა როტმისტრ ცისს, რომელიც ამ მამულის მფლობელთა მემკვიდრეების რწმუნებულის სახით მამულის დათვალიერებისა და ექსპლუატაციის მიზნით მივიდა ხსენებულ მამულში, რომ იგი არამცთუ არავის მისცემს ამ მამულს, არამედ დასათვალიერებლადაც კი არავის შეუშვებს შიგ, შემდგომ კი უსაყვედურა ხსენებულ ოფიცერს, რომ იგი ადმინისტრაციის იყენებს თავისი მიზნით. მან თქვა, ეს სულ ერთია მაინც არაფერს მოიტანს, ვინაიდან მას, [=ნორაკიძეს] მთელი ადმინისტრაცია, გუბერნატორის ჩათვლით, ხელში ჰყავს ჩაჭერილი (როტმისტრ ცისის პირადი განცხადება). როცა როტმისტრი ცისი წავიდა მამულის დასათვალიერებლად, ნორაკიძემ შეიარაღებულ ხალხთან ერთად არ შეუშვა იგი მამულში და აიძულა, უკან გადაეცა ოჩამჩირის მომრიგებელ მოსამართლეს ნორაკიძის პასუხისგებაში მისაცემად, მაგრამ ამ უკანასკნელმა საჭმე ვერ დაასრულა როტმისტრ ცისის ექვსი თვის მანძილზე გამოუცხადებლობის გამო;

ბ) 1903 წლის მარტის თვეში ქ. ბათუმიდან გემით უკან მომავალი ოლქის უფროსი, პოლკოვნიკი პროგულბიციკი მოწმე იყო ნორაკიძის ძალზე ხმამაღალი ლაპარაკისა მეგრულ ენაზე და აშკარა ჩხუბისა ვიღაც ბატონთან, რომელიც შემდგომში ქუთაისის საეკლესიო-სამრევლო სკოლათა სამაზრო ზედამხედველი ჟორდანია [=თედო ჟორდანია] აღმოჩნდა. ამ დავამ მსმენელთა მთელი ბრბო მიიზიდა. რამდენიმე დღის შემდეგ ოჩამჩირის ნორმალური სასწავლებლის მასწავლებელმა ხორავამ პოლკოვნიკ პროგულბიციკის აცნობა ჟორდიანიას ნაამბობი, რომ ეს საუბარი ეხებოდა არეულობას ოზურგეთში. ნორაკიძე თათხავდა მთავრობის ყველა განკარგულებას, რომელიც მიმართული იყო მაზრაში წესრიგის აღდგენისაკენ და გამოხატავდა სრულ მოწონებას უწესრიგობათა წარმომქმნელთა მიმართ.

გ) ქ. ფოთში მტვირთავთა გაფიცვის დროს [გემიდან] ნაპირზე გადმოვიდა ნორაკიძეც. [ფაიტონით] გაფიცულთა ბრბოს გვერდით ჩავლისას ნორაკიძემ მათ ტაში დაუკრა და ხმამაღლა გაჰყვიროდა: "ყოჩაღ, ბრავო, ეგრე უნდა!" (საიღუმლო ჩვენება მოწმისა, რომელმაც ნორაკიძესთან ერთად იმგზავრა ფაიტონით ნავსადგურიდან სასტუმრომდე).

დ) პოლკოვნიკმა პროგულბიციკიმ 1903 წლის ივნისის თვეში შემოიარა სამურზაყანოს უბნის ის ადგილები, სადაც ბლომად არის ხე-ტყის სახერხი ქარხნები, რომლებშიც, შემოსული ცნობების თანახმად, მუშებს შორის გაჩნდა ერთგვარი დუღილი. მან ამ ქარხნებში ფარულად დაჰკითხა ზოგი მოსამსახურე და მეზობლად მდებარე მამულების მფლობელები, მათ შორის ზემოთ ხსენებული ნორაკიძის მამული "გინძე ეწერიც" იყო (მოყვანილია მოწმეთა სიტყვასიტყვით ჩვენებანი):

"ბათუმის ქარხნებში მომხდარ უწყსრიგობათა შემდეგ ჩვენს მუშებს შორისაც შეინიშნებოდა ერთგვარი დუღილი; გაისმოდა საუბრები ხელფასის გაზრდის, სამუშაო დროის შემცირების, ამჟამინდელი კაბალისა და მოსალოდნელი თავისუფლების შესახებ. ამაში ჩანს ვილაცის გავლენა, რომელიც მოდის ჩვენს მეზობელ მამულ "გინძე ეწერიდან", იქაური მუშებისა და მოიჯარეებისაგან, რომლებიც მეტად ერთგულნი არიან თავიანთი პატრონისა, სპირიდონ ნორაკიძისა. ფაქტები არა მაქვს, მაგრამ ეჭვი არ მეპარება, რომ ეგ ნორაკიძე მეტად აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ბათუმის, ფოთის, ოზურგეთისა და თვით თბილისის ყველა არეულობაში" (ფეტერის ქარხნის მოიჯარე ალექსი ნორაკიძის ჩვენება).

"ჩვენს ქარხანაშიც შეინიშნება ერთგვარი მღელვარება მუშებს შორის: გამოთქვამენ ხელფასის გაზრდისა და სამუშაო დროის შემცირების შესახებ; არ სცნობენ საანგარიშსწორებო წიგნაკებს, რომლებიც ჩვენთან პირველი იანვრიდან შემოიღეს. ხალხში გავიგონე, რომ სპირიდონ ნორაკიძე მონაწილეობს ყველა ბუნტში და მეშინია, მისი გავლენა არ აისახოს ჩვენს მუშებზეც" (აჩვენა ფეტერის ქარხნის მმართველის თანაშემწე თომა ჭელიძემ).

"სპირიდონ ნორაკიძის გავლენა ხალხზე და განსაკუთრებით მუშებზე ძალზე მავნებელია. იგი გარეულია ბათუმის, ფოთისა და სხვა ქალაქების ყველა არეულობაში.

ზოგიერთ ადგილობრივ თვალთაგან საუბრისას იგი ამბობდა: "თქვენ აქ გძინავთ და არაფერი იცით, მე კი ყველგან ვიმყოფები, ყველაფერი ვიცი და ბევრი რამის გაკეთება შემიძლია. ქუთაისის გუბერნიაში უკვე ყველაფერი მომზადებულია და თუ მოვახერხებ მივიმზრო სოხუმის ოლქიც, წვერს მოვიპარავ, თუ ვერ დავამხობთ ამჟამინდელ მმართველობას და თვითონ არ დავიწყებთ მმართველთა არჩევას". "თავადი გოლიცინი გვიპირისპირდება მე და ჩემს მრავალ ამხანაგს: ვეკუას, დავითაისს, სახოკიასა და სხვებს, მაგრამ მე მაინც აქა ვარ. ჩემი ძალის დამადანტურებელია ის, რომ მე სრულებით თავისუფლად დავეუფლე "გინძე ეწერის" მამულს" (აჩვენა ნაბაკევის თემის თავადმა ალექსანდრე ანჩაბაძემ).

"ხალხი ერთხმად ლაპარაკობს, რომ ბოლო დროს მუშებს შორის გავრცელებული მღელვარება სპირიდონ ნორაკიძის მოწყობილი საქმეა. ნორაკიძე ცნობილია, როგორც უადრესად არაკეთილსაიმედო ადამიანი. ერთმა გლეხმა პირდაპირ თქვა, რომ ნორაკიძე არწმუნებდა მას, გავერცელებინა მოსახლეობასა და მუშებში [აზრი], რათა გაეკეთებინათ ის, რასაც უკვე აკეთებენ მუშები ფოთისა და ბათუმში, რომ ისინი ვალდებულნი არიან, მოითხოვონ რაც შეიძლება მეტი ხელფასი. ყველა იქაურ არეულობაში იგი აქტიურად მონაწილეობდა და, საერთოდ, აშკარად ამბობს, რომ სხვა დრო დადგა, რომ ხალხი შევიწროებულია, მას თავისუფლება უნდა მიეცესო და მისთანანი" (აჩვენა ადგილობრივმა მემამულემ, თავადმა გუდუ ანჩაბაძემ).

"გინძე ეწერის მამულის მოიჯარეებისაგან გავიგე, რომ ნორაკიძე ეუბნებოდა მათ, ახლა დრო შეიცვალა, ყველგან გამოფხიზლდნენ. ჩვენთანაც აუცილებლად ასე უნდა იყოსო. მისგანვე აღრეც და ახლაც გამიგონია, რომ დროა, გავთავისუფლდეთ მთავრობის მიერ დასმული ჩინოსნებისაგან, გავერთიანდეთ და თვითონ ავირჩიოთ მმართველები" (აჩვენა ნაბაკევის თემის თავადმა ალექსანდრე ანჩაბაძემ).

დადის ხმები, რომ სპირიდონ ნორაკიძე იღებს მეტად მნიშვნელოვან შემოსავალს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, დიდი ქონება არა აქვს. მრავლისაგან ისმის, რომ იგი მატერიალურად ეხმარება ზოგ პირს, რომელთა შორის ასახელებენ თევდორე სახოკიასაც, მრავალ სტუდენტს, ქართულ სახალხო სამკითხველოსა და

ბიბლიოთეკას ქ. თბილისში და სტამბას ქ. ბათუმში, რომელიც თითქოს ვინმე მელაძეს ეკუთვნის.

ოჩამჩირის მცხოვრები ფარნა დავითაია კვლავინდებურად ქართული პარტიის ცენტრია დაბა ოჩამჩირეში, სადაც მასთან საიდუმლო თათბირებზე იკრიბებიან ნორაკიძე, ჩხენკელი, გეგია, ასევე არქიმანდრიტი ხელაია, სახოკია და ჭულელი, რომლებიც ჩამოდიან ხოლმე ოჩამჩირეში. დავითაიას არ შეუწყვეტია თავისი გამხრწნელი ზემოქმედება ოჩამჩირის მცხოვრებლებზე, იგონებს და აქეზებს ყოველგვარი საჩივრების, ცილისწამების შეტანას და ა.შ. გარდა კოდორის უბნის უფროსის მოხსენებით ბარათში მითითებული შემთხვევებისა მისი მხრიდან არაკეთილსამედლობის გამოძღვანების შესახებ, ბრბოზე დავითაიას მავნე ზეგავლენის ძალიან თვალსაჩინო მაგალითად შეიძლება გამოვიდეს ოჩამჩირის სადაბო ყრილობის უარი, დაემორჩილოს მხარის უმაღლესი ხელმძღვანელობის მოთხოვნებს, რათა გამოეშვა დება ოჩამჩირეში მიწის ნაკვეთებით სარგებლობისა და გამოყოფის ახალი პირობები, რის შესახებაც შედგა ოქმი, რომელიც წარედგინა ქუთაისის ყოფილ სამხედრო გუბერნატორს 1902 წლის 13 ივნისის № 4861 პატაკთან ერთად. ასეთი პროტესტის მთავარი ხელმძღვანელი ფარნა დავითაია იყო. მისი ამჟამინდელი საქმიანობა მიმართულია დაბის შემოსავლიანობის შესაძლო დაქვეითებისაკენ, რათა დაბამ ვერ შეძლოს განჩინებით დადგენილი დახმარების გამოყოფა ოჩამჩირეში სანიმუშო ნორმალური სასწავლებლის შესანახად.

კერძო რწმუნებულმა აკაკი ჩხენკელმა, მოკვლევის [ობიექტად] მიჩნეული ოქუმელი მღვდლის ვაჟმა, რომლის მიმართაც მოკვლევასაც გაუჩნდა ეჭვი, რომ იგი თანამონაწილეა ქართული პარტიის ხელმძღვანელობისა, ბოლო დროს მიაღწია გარკვეულ მდგომარეობას და მოიბოვა სახსრები დამოუკიდებლად არსებობისათვის, დაიწყო შესამჩნევად გამოვლინება თავისი მონაწილეობისა ამ პარტიაში, ცდილობს, გახდეს მისი გამოჩენილი წევრი. მისი დაახლოება ფარნა დავითაიასთან, სპირიდონ ნორაკიძესთან და თევდორე სახოკიასთან, უშუალო მონაწილეობა ყველა ქართულ შეკრებაში დავითაიასთან საკმარისად დამოწმებული და დადასტურებულია კოდორის უბნის უფროსის მოხსენებითი ბარათებით.

იმავედროულად აკაკი ჩხენკელმა დაიწყო სამურზაყანოს გლეხური მოსახლეობის საზოგადოებრივ საქმეებში ჩარევა, ადმინისტრაციული განკარგულებებით უკმაყოფილოთათვის დახმარება საჩივრების შედგენასა და შეტანაში, არცთუ იშვიათად ეს საჩივრები მცდარი და ცილისმწამებლური იყო. მაგალითად, ჩხენკელი არის წამომწყები, შემდგენელი და იმ საჩივრის შეტანის ინიციატორი, რომლებიც იწუნებს ადმინისტრაციის ქმედებებს სამურზაყანოს საუბნო სამმართველოს სოფ. ოქუმიდან სოფ. გალში გადატანის შესახებ. იმავე ჩხენკელის მიერაა შედგენილი გაყალბებული საჩივარი სოფ. გალის ზოგიერთი გლეხისა იმის შესახებ, თითქოს ადგილობრივ ადმინისტრაციას მათთვის ჩამოერთვას გალში საუბნო სამმართველოს გადასატანად ადმინისტრაციისათვის საჭირო მათი მიწის ნაკვეთები.

ოლქის უფროსის მიერ 1903 წლის ივნისში სოფ. გალის უკანასკნელად მონახულებისას ეს საჩივარი არ დადასტურდა და ამ საჩივრის შემომტანმა პირებმა, ერთის გარდა, პირადად განუცხადეს ოლქის უფროსს სრული მზადყოფნა მათი კუთვნილი მიწის ნაკვეთების დასათმობად, თუკი ამისი საჭიროება იქნება, ოღონდ ეს ნაკვეთები უნდა გაიცვალოს მათი არჩევანის მიხედვით სხვა, თავისუფალ სათემო მიწებზე. იმავე ჩხენკელმა ადმინისტრაციის იმ განზრახვისათვის წინააღმდეგობის

დღეის მიზნით, თავი მოეყარა სამთავრობო დაწესებულებებისათვის სამურზაყანოს ცენტრში, თავს უფლება მისცა, გამოცხადებულიყო ოქუმის თემის სასოფლო პროლობაზე და დითანხმა ყრილობა, მიეცა მისთვის საზოგადოებრივი განჩინება, რათა ეშუამდგომლა ქუთაისის საოლქო სასამართლოს წინაშე, გაიხსნას სამურზაყანოში მომრიგებელი და საგამოძიებო უბნები, ოღონდ სოფ. ოქუმში და არა სოფ. გალში, სადაც უკვე გამოძებნილი და საზოგადოებრივი სახსრებით დაფარავებული იყო შენობები ხსენებულ დაწესებულებათათვის. ბოლოს, ჩხენკელის ამქარა მისწრაფება, მოიპოვოს მეურვეობა ობლებისა, რომლებიც არიან გაგრის ამომდებარე ძვირად შეფასებული მამულების მემკვიდრენი, იმ მოარულ ხმებთან კავშირში, რომ მისი, როგორც მეურვის ქმედებანი არ უპასუხებს სამეურვეო მემკვიდრეთა ინტერესებს, ჩხენკელს წარმოაჩინს არა მარტო არასასურველ, არამედ ოლქისათვის აშკარად მავნე მოღვაწედ.

ზემოთ აღნიშნულის გათვალისწინებით, სოხუმის ოლქის უფროსი, პოლკოვნიკი პროვლბციკი თავს ვალდებულად მიიჩნევს, მისადმი რწმუნებულ ოლქში სიმშვიდისა და წესრიგის შენარჩუნების ინტერესების გამო სრულად დაუჭიროს მხარი მიმოწერით წყურბულ ბრალდებებს მასში მოხსენიებულ პირთა უმრავლესობის მიმართ იმის გამო, რომ პოლკოვნიკს თავის მხრივ არა აქვს მონაცემები მათი კანონიერ მართებისგებაში მიცემისათვის სასამართლოს ძალით. იგი შუალმგომლობს, აღმნიშნული წესით გადასახლდნენ სოხუმის ოლქიდან ოლქის ფარგლებში ოლქსე დაბრუნების უფლების გარეშე: ა) აზნაური სპირიდონ ნორაკიძე, რომლის დატოვება არაცთუ ოლქში, არამედ მის სამშობლოში, მეზობელ ზუგდიდის მაზრაშიც მოწვევა ერთნაირად სახიფათოდ; ბ) აზნაური ფარნა დავითაია; გ) მღვდლის ვაჟი თედორე სახოკია; დ) ტიტულარული მრჩეველი ანთიმოზ ჯუღელი (ამ უკანასკნელს, როგორც ქ. სოხუმის ფარგლებს გარეთ მცხოვრებს, აეკრძალოს მხოლოდ ოლქის საზღვრებში შესვლა) და ე) კერძო მეურვე, მღვდლის ვაჟი აკაკი ჩხენკელი.

დანარჩენები კი, კერძოდ: ივანე გეგია, გრიგოლ კანდელაკი და ივანე ზურჭელაძე, პოლკოვნიკ პროვლბციკის აზრით, შეიძლება დატოვებულ იქნენ ოლქში და დაენიშნოთ ფარული მეთვალყურეობა.

ამასთანავე, ოლქის უფროსი მიიჩნევს ოლქისათვის უეჭველად საშიშად სასოფლო ეკლესიებში რუსული ენის სრულებით უცოდინარი მღვდლების დატოვებას და აუცილებლად მიიჩნევს სოხუმის ოლქის უკლებლივ ყველა ეკლესიაში ლათინსახურების აღსრულებას ქართულ ენაზე, რომელიც სლავურ ენაზე უფრო ნაკლებად გასაგებია ოლქის სოფლებისათვის (სამურზაყანოს ჩათვლით), სადაც არ ცხოვრობს არც ერთი ქართველი და მოსახლეობა ძირითადად ლაპარაკობს მურულ და ნაწილობრივ აფხაზურ ენებზე, რომელთაც არაფერი აქვთ საერთო ქართულ ენასთან. 1903 წლის აგვისტოსა და სექტემბერში მოხსენებით ბარათში ბრალდებულად დასახლებულმა სპირიდონ ნორაკიძემ კანცელარიაში შეიტანა არზები. ამ არზებში სპირიდონ ნორაკიძე აღნიშნავს მისადმი წაყენებული ბრალდებების უსაფუძვლობას, მოითხოვს ყველა ბრალდების სათანადოდ გამოძიებას და კატეგორიულად აცხადებს, რომ რამდენიმე წლის განმავლობაში გაგრძელებული ბრალდება და მისი დევნა ზდება მისი უბოროტესი პირადი მტერების, თავად კვაჭი მარდანიასა და მისი ვაჟის, ნოჩოს ხრიკებისა და ცილისწამების საფუძველზე, რომ ეს უკანასკნელნი თავიანთი პირადი ინტერესების გამო ემუქრებიან მას არა მარტო ოლქიდან გასახლებით, არამედ იმიტაც, რომ საფრთხეს შეუქმნიან მის სიცოცხლესა და ქონებას.

როგორც აზნაურ ნორაკიდის არზები, ისე მის მიერ კანცელარიაში წარმოდგენილი დოკუმენტები გულისხმობენ იმას, რომ იგი უკვე 13 წელიწადია ფლობს თავად შერვაშიძეთა ყოფილ მამულ გინძე ეწერს, რომელიც 1882 წელს გადავიდა ბელგიური ანონიმური საზოგადოების ხელთ, რომ ამ ხნის მანძილზე ნორაკიდემ ამ მამულის დამუშავებასა და გაუმჯობესებას დაახარჯა ღიდი შრომა და კაპიტალი, უნარჩენოდ შეჰქონდა მასზე დაკისრებული სახელმწიფოებრივი და სათემო ბეგარა და უნარჩენოდ, ერთდროულად გადაიხდის მიწის ბეგარას, 1200 მანეთს, რაც დაგროვდა განვლილ დროში, რომ იმავე მამულის საკუთრების უფლების შესახებ [პრეტენზიას] აცხადებენ ვალტერისა და ვან დერ ტალენის ოდესური სავაჭრო სახლის ის მემკვიდრეები მათი რწმუნებულის, ჟანდარმერიის როტმისტრ ცისის სახით, რომელთა ხელშიც გადავიდა ეს მამული. ნორაკიდის განცხადებით, ამ მამულის ფაქტობრივი მფლობელისაგან წართმევას როტმისტრი ცისი ესწრაფვის ადგილობრივი ადმინისტრაციის გამოყენებით, რომლის ქმედებაშიც იგი, ნორაკიდე, ხედავს პირადად მის მიმართ მიკერძოებულ დამოკიდებულებას იმის გამო, რომ ადმინისტრაციამ აღძრა შუამდგომლობა მხარიდან მისი გასახლების შესახებ. ნორაკიდე ასევე მიკერძოებად მიიჩნევს ოლქის უფროსის მიერ, სხვათაშორის, მის დადანაშაულებას ამიერკავკასიის სხვადასხვა ქალაქში მოგზაურობაში ვითომდა სხვადასხვა ფაბრიკა-ქარხნის მუშათა შორის აგიტაციის გასაწევად. იგი განმარტავს, რომ ხსენებულ მოგზაურობებს იგი, როგორც ვაჭრობით დაკავებული კაცი, აწყობს მისი საქმიანობით გამოწვეული აუცილებლობისა და ხასიათის გამო, რაც მოითხოვს ოლქში ხშირ მიმოსვლას.

კანონი. "1897 წლის 3 მარტის უმაღლესი სახელობითი ბრძანებულება მმართველი სენატისადმი კავკასიაში სამოქალაქო ნაწილის მთავარმმართველის უფლებებისა და მოვალეობების დროებითი წესების დამტკიცების შესახებ", მუხლი 7: "მთავარმმართველისადმი მინიჭებულ უფლებამოსილებებზე დამატებით", მ.26 და პირველი და მეორე პუნქტები მ.26-სა კავკასიის მხარის [დაფუძნების?] შესახებ (კანონთა კრებული, ტ. III, გამოცემა 1892 წლისა), მთავარმმართველს უფლება ენიჭება კავკასიის მხარის ნებისმიერ ადგილასა და, საზოგადოდ, კავკასიის მხარეში ცხოვრება აუკრძალოს პირებს, რომელთა აქ ყოფნა მის მიერ მიჩნეული იქნება მავნედ, მთავარმმართველის საბჭოში საქმის ვითარების განხილვის შემდგომ.

თავადის, მთავარმმართველის განკარგულებით კანცელარიას პატივი აქვს განსახილველად წარუდგინოს მთავარმმართველის საბჭოს ზემოთ აღნიშნული [საკითხი].

კანცელარიის უფროსის მაგიერ ნ. მაქსიმოვი

განყოფილების უფროსის მოვალეობის შემსრულებელი ვ. ჩერნოვი

(რუსული ორიგინალი პირველად გამოსცეს ვ. გურულმა და ა. სილაგაძემ; რუსულიდან თარგმნა თ. გვანცელაძემ).

დეკანოზი იოანე ვოსტორგოვი საეკლესიო სკოლა ამიერკავკასიაში

ამიერკავკასიაში მართლმადიდებელი მოსახლეობა სულ მილიონამდეა; ეს მხარის საერთო მოსახლეობის დაახლოებით 1/7 ნაწილია. მაგრამ მართლმადიდებელთა ასეთი, შედარებით მცირე რაოდენობის მიუხედავად მათში შეინიშნება უჩვეულო მრავალფეროვნება ტომობრიობის თვალსაზრისით. ამიერკავკასიაში ყველაზე მრავალრიცხოვანი ხალხი (народ) ქართველებია. ამიტომ სკოლათა ჩამონათვალში უპირველეს ყოვლისა უნდა დავასახელოთ ქართული სკოლები, მაგრამ აქაც შენიშვნა უნდა გავაკეთოთ: სიტყვა "საქართველო (Грузия)"-თი იგულისხმება ზოგადი ეთნოგრაფიული ტერმინი, რომელსაც სრულებითაც არა აქვს ერთგვაროვანი შინაარსი; დასახლება ქართული, ან ქართველური ტომები (грузинския, или картвельския и лемена) ისეთივეა, ზოგადად რომ დავასახელოთ რომანული ან გერმანული ხალხები (народности). ე.წ. ფართო პუბლიკაში, საერთო ყოფით ენაში სიტყვა "საქართველოში (Грузия)" გულისხმობენ რაღაც ერთიანს ენის, რელიგიის, ისტორიის, ქცევის, ჩვეულებებისა და თვით საცხოვრისის მიხედვითაც კი. ფიქრობენ, რომ საერთოდ მთელი საქართველო ნებაყოფილობით შეუერთდა რუსეთს ასი წლის წინათ, რომ ყველა ქართველი (грузины) აღიარებს მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას, რომ ისინი ყველანი ერთნაირნი არიან ენითა და ხასიათით. მიუხედავად ამისა, სინამდვილეში ეს ასე სულაც არ არის.

საქართველო (Грузия), რომელიც რუსეთს შეუერთდა 1801 წელს უკანასკნელი მეფის, გიორგი XIII-ის გარდაცვალების შემდეგ, ახლანდელი ტფილისის გუბერნიის საკუთრივ ერთი ნაწილია; ესაა სულ რაღაც 600 კვადრატული მილი ტერიტორია, დაახლოებით ტოლი ჩვენი მოსკოვის გუბერნიისა, რომელსაც რუსეთთან შეერთების წელს მხოლოდ 160 000 კაცი ჰყავდა, მათგან კი ქართველი (грузин) იყო არა უმეტეს 80 000 (Акты Кавказской, археографической комиссий, I, გვ. 151; Иваненко, Грузинское управление Закавказьем, издание Кавказского окруженого Штаба, Т. XII, გვ. 4-5). სულ ეს იყო, რაც ნებაყოფილობით შეუერთდა რუსეთს საქართველოს სამეფოს (Грузинское царство) სახელწოდებით: ყველაფერი დანარჩენი რუსეთმა დაიპყრო (завоевала) იარაღის ძალით: ბაქო, ელისავეტპოლი [განგა - მთარგმნ.], ერევანი, ყარსი, ახალციხე, ქუთაისი, ფოთი, ბათუმი, სოხუმი. ეს მტკიცედ უნდა გვახსოვდეს სახელმწიფოებრივი ხასიათის საკითხების რკვევისას, რათა არ გამოვიტანოთ ყალბი დასკვნები, რომლებიც მაგნე და უსამართლო იქნება რუსული საქმისა და კანონიერი რუსული ინტერესებისათვის.

როგორი სახით შეუერთდა საქართველო (Грузия) რუსეთს? მისი პოლიტიკური არსებობა იმ დროს ბოლომდე ამოწურული იყო; 1795 წელს სპარსელმა შაჰმა ალა-მუჰამედ-ხანმა მიწასთან გაასწორა ტფილისი, გვემა მთელი სამღვდლოება და მტკვარში გადაუძახა მათ მიტროპოლიტის წინამძღოლობით სიონის ტაძართან მდებარე სახლის აივნიდან, გაძარცვა სახლები და ტაძრები; ხუნძეთის (ავარეთის) ხანმა ომარმა, სრულმა არარაობამ, რომელიც ჩრდილოეთ დაღესტნის მთებიდან დაეშვა, დაიპყრო კახეთი და ქართველ მეფეს (Грузинский царь) ყოველწლიურ ხარკად 5 000 მანეთი დააკისრა, მაგრამ ამ თანხის მისთვის გადახდაც კი არ შეეძლოთ სახსრების სრული უკმარისობის გამო. სურამის უღელტეხილის გადაღმა, საქართველოს დასავლეთით (с запада грузии) იმერეთისა და სამეგრელოს სამეფოები არა მარტო ემორჩილებოდნენ საქართველოს სამეფოს, არამედ აშკარად ემტერებოდნენ მას. ახალციხის მხარე, რომელიც ბორჯომიდან იწყება და თბილისის სამხრეთ-დასავლეთით

სულ რაღაც 200 ვერსზეა, უკვე XVI საუკუნიდან ეკუთვნოდა თურქეთს; საქართველოდან ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარე კახეთის ნაწილს, ეგრეთ წოდებულ ზაქათალის ოკრუგს, რომელიც ქართველებით (გрузინი) არის დასახლებული, იმ დროს უკვე მთლიანად ჰქონდა მიღებული ისლამი; ტფილისიდან 100 ვერსში, აღმოსავლეთით იწყებოდა განჯის სახანო, უფრო სამხრეთით — ერევანის სახანო. ორივე [სახანო] სპარსეთის ვასალი და მისი დასაყრდენი იყო. ამრიგად, საქართველო (Грузия) ყველა მხრიდან შემოჭილი იყო გარეშე მტრების რკინის რკალით. [სამეფოს] შიგნით გაბატონებული იყო წესები, რომლებიც აჩვენებდნენ, რომ მისი სახელმწიფოებრივი არსებობა დასასრულთან იდგა. უფლისწულები, მაგალითად, ტფილისში, — მათი რაოდენობა კი 100-მდე აღწევდა — ჩვეულებრივ სადილისათვის არაფერს იძენდნენ (კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტების პირველი ტომის №161 სიის მიხედვით, სამეფო სახლის წევრთა რაოდენობა უკანასკნელი მეფის, გიორგი XIII-ის დროს 80-მდე იყო, მაგრამ მათ უნდა დაემატოს მეფის უზარმაზარი სანათესაოც); მათი მსახურები მიდიოდნენ ქალაქის სავაჭრო გარეუბან ავლაბარში, იქ თავს ესხმოდნენ ვაჭრებსა და მშვიდობიან მოსახლეობას და ართმევდნენ მათ სუფრისათვის საჭირო ყველაფერს. ისეც ხდებოდა, რომ ვერდამთმობ ვაჭრებს ჩასვამდნენ გოდრებში, მტკვრის ხიდიდან ჩაუშვებდნენ და მანამ აჩერებდნენ მდინარის ამ ყველაზე სწრაფ და სახიფათო ადგილას გამდინარე წყალში, სანამ ვაჭარი არ დათანხმდებოდა, მიეცა მოთხოვნილი ნივთები თუ ფული (იხ. წიგნი: Кишмишев, Последние годы царствования Георгия XIII). ახლა შეიძლება წარმოვიდგინოთ, თუ რა მდგომარეობამდე მივიდა საეკლესიო ცხოვრება საქართველოში (Грузия). საქართველოს ბოლოსწინა მეფე, ღვთისმოსავი და რაინდი ირაკლი იძულებული იყო, მიეყიდა ქართული მართლმადიდებლური ტაძრები სომხებისათვის: ამჟამინდელი დიდებული სომხური ტაძრები სიღნაღსა და თელავში, თბილისის ერთ-ერთი აღიარებული ეკლესია — ბრწყინვალე ტაძრები, მდებარე საუკეთესო და თვალსაჩინო ადგილებში, — ყველა ყოფილი ქართული მართლმადიდებლური ტაძარია. სასწავლებლის ხსენებაც არ იყო: საქართველოს მთავარმმართველი, თავადი ციციანოვი, წარმოშობით ქართველი (Грузин) ადასტურებს, რომ რუსეთთან საქართველოს შეერთების წელს მთელ ამიერკავკასიის მხარეში არ არსებობდა ერთი სასწავლებელიც კი (Модзалевский, Очерки по истории просвещения на Кавказе. წიგნი: Помятная книга Кавказского Учебного Округа).

მონასტრები დანგრეული და დაცლილი იყო; ეკლესიურობა სრულებით დასუსტებული იყო; ეკლესიურობა იმდენად დაცემულიყო, რომ ცისკრის ლოცვა აღდგომას საქართველოში დღემდე მხოლოდ იკითხება და არ იგალობება, რადგანაც სააღდგომო ლოცვათა ჰანგები დავიწყებულია; ლიტურგიის დროს ქერუბიმთა საგალობელს დღემდე ალაგ-ალაგ კითხულობენ, ვინაიდან აღარ იციან მისი ჰანგი; საეკლესიო რვა ხმის საგალობელი [პარაკლიტონი] თანდათან მივიწყებას ეძლეოდა; არ იყვნენ მგალობელნი და კანანახნი (საქართველოში (Грузия) რუსეთთან შეერთების წელს 13 ეპარქია არსებობდა და ძველ მონასტერთა სიმრავლის მიუხედავად სულ 73 ბერი ჰყავდათ არქიელის სახლთა ძმობის ჩათვლით; ხალხში ჩაქრა მისწრაფება მონაზვნური ცხოვრებისაკენ. იხ.: Кирион, Краткий очерк истории Грузинской Церкви в XIX столетии, გვ. 40. თეთრი სამღვდლოება ძალზე ბევრი იყო: 80 000 ქართველს (грузини) 746 მღვდელი, 146 დიაკონი და 661 კერძო დიაკონი ჰყავდა; ცხადია, ეს სამღვდლოება ლატაკი და უვიცი იყო და უსარგებლოდ აწვა კისრად

ხალხს, რომელიც ისედაც ღარიბი იყო, და იგი [სამღვდელობა] ხელს ვერ უწყობდა განათლებას. საქმისათვის შველა შეეძლოთ მხარის მრავალრიცხოვან მონასტრებს, მაგრამ ისინი, როგორც ზემოთ თქმულიდან ჩანს, დაცლილნი იყვნენ).

ყოველივე ამას მე იმიტომ ვამბობ, რომ ვაჩვენო, თუ რა სამუშაო ელოდა რუსულ ხელისუფლებას იმ ქვეყანაში (страна), რომელიც საკუთრივ საქართველოდ (собственно Грузия) იწოდებოდა და შეუერთდა რუსეთს. მაგრამ შეუძლებელი იყო, მაშინვე დაწყებულიყო აქ შინაგანი საგანმანათლებლო მუშაობა. 1801 წლის, ე.ი. საქართველოს შეერთების შემდეგ რუსეთს მოუწია 1812 წლის ომის გადატანა და იმავდროულად თვით ამიერკავკასიაში არეულობათა, შფოთვისა და დალატის ჩაქრობა; მერე მოუხდა ბრძოლა სპარსეთთან და თურქეთთან 1827 და 1829 წლებში საქართველოს (Грузия) ფლობისათვის, მისივე დაცვა 1873 წლამდე კავკასიის მთიელ ტომთა მოწოლისაგან, ე.წ. ჰაზავათის, ანუ შამილის წმინდა ომის გადატანა. ეს ნაკლებად უწყობდა ხელს მხარეში საგანმანათლებლო მუშაობას.

აი, როგორი მემკვიდრეობა ერგო საეკლესიო სკოლას საქართველოში (Грузия), როცა იგი გაჩნდა აქაც გასული საუკუნის [XIX ს.] 80-იანი წლების დასაწყისში, კავკასიის საბოლოო ჩაწყენარებიდან 10-15 წლის შემდგომ. მას წინ ედო ეკლესიურობის გამოცოცხლება აქ, რაც სრულიად ჩამკვდარი იყო, და საეკლესიო-სასკოლო მუშაკთა მოძებნა და გაერთიანება. სხვათა შორის, საეგზარქოსოს 1850 მღვდლიდან ამჟამადაც კი მხოლოდ 250 პირი ჩამოითვისებდა, ვისაც მიღებული აქვს საშუალო განათლება სემინარიებში, სხვებს საუკეთესო შემთხვევაში სასულიერო განათლება არა აქვს: რაღა უნდა ითქვას დანარჩენ მოდასეთა შესახებ?

ქართველები (грузины), ვის შესახებაც ჩვენ ვსაუბრობთ, ანუ ქართველები (карталинцы) სიმპათიური, გულთბილი ხალხია (народ), უბრალო, სტუმართმოყვარე, უწყინარი; სწორედ მათ შექმნეს კეთილი აზრი საზოგადოდ ქართველების შესახებ (о грузинах вообще). მაგრამ ამ კეთილ თვისებათა გვერდით მათში თანაცხოვრობს მცონარობა, სიმყოვრე და აპათია ყოველივე საეკლესიოსა და სასკოლოს მიმართ. სწორედ მათ შესახებაა ნათქვამი ჩვენი პოეტის სიტყვები:

... в тени чинары ჩინარის ჩრდილში
 Пену сладких вин, ტკბილი ღვინის ქაფს
 На узорные шальвари მოქარგულ შარვალზე
 Сонный льет грузин. ისხამს მძინარა ქართველი.

საქართველოს (Грузия) ამ ნაწილში ეკლესიები სრულიად ცარიელია და ეს ძველი მოვლენაა. საქართველოს (Грузия) ცხოვრების მკვლევარი, ვინმე [ჟან] შარდენმა ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში აღნიშნა ეს თვისება: "შეიძლება იფიქრო, — ამბობს იგი, — რომ საქართველოში ეკლესიები ქარისა და ჩიტებისათვის შენდება"-ო. სამღვდელობასთან ერთად, ზოგჯერ კი მასზე მეტად ხალხზე გავლენას ახდენენ მკითხავეები და მისნები; უქმეები და საუფლო ღლეები მიმდინარეობს ცხოველთა შეწირვის სახით, ადგილობრივი მუსიკის თანხლებით ცეკვაში. ამასთანავე, მლოცველები ეკლესიაში, რომლის მახლობლადაც ისინი ხშირად ზეიმობენ, შეხედვასაც კი არ გაივლებენ ფიქრად; სახლებში ხატები არ არის; ტანზე ჯვარს არ ატარებენ; ღვთისმსახურების, ლოცვების ცოდნის შესახებ ზომ ხშირად საუბარიც არ შეიძლება; რელიგიური ცხოვრება გადაგვარდა ჩვეულებათა რწმენად. აი, სადაა საჭირო საეკლესიო სკოლის ფართო მუშაობა. მაგრამ თქმულის შემდგომ ცხადია, შესაძლებელი იყო თუ არა საქართველოში საეკლესიო სკოლების შემოღება ადგილობრივი სახსრებით. მოსახლეობის სრული სიმყორვის, სამღვდელთა

უფიცობის, ეკლესიის სრული სილატაკის პირობებში სკოლებისათვის არ მოიძიებოდა ადგილობრივი სახსრები, ხოლო ყველაფრის ხაზინიდან აღება შეუძლებელია. საკმარისია ითქვას, რომ სიღნაღის მაზრაში, კახეთში ყველაზე მდიდარში, 23 სოფლიდან, რომელთაც საეკლესიო სკოლები აქვთ, მხოლოდ ერთი სოფელი გაიღებს ფულს სკოლის საჭიროებისათვის, ხოლო თელავის, თიანეთის მაზრაში 134 სოფელში სულ ყველა უწყების კუთვნილი 13 სკოლა არსებობს, გორის მაზრაში 86 სოფელს არა აქვს არც [განათლების] სამინისტროსა და არც საეკლესიო სასწავლებლები, ხოლო მარტო საეგზარქოსოში შემავალ საქართველოს ეპარქიაში [=ქართლის ეპარქიას, Грузинская епархия] ასეთი 400-მდე სოფელი დაითვლება. მაგრამ თვით სახაზინო სახსრებით საქართველოში (Грузия), კვლავ ვგულისხმობ საკუთრივ აღმოსავლეთ საქართველოს (Грузия восточная), კახეთს ქართლთან ერთად — გახსნილი სკოლებიც არ არის გადავსებული ბავშვებით: მოსახლეობას არ უყვარს სკოლა, არც სამინისტროს კუთვნილი, არც საეკლესიო, და ისინი სრულებითაც არ აინტერესებს. უფრო მეტიც, მოსახლეობას მიაჩნია, რომ ბავშვების სკოლაში სიარულის გამო ხაზინამ მშობლებს ფული უნდა უხადოს. ეს შეხედულება ხალხში უმიზეზოდ არ დამკვიდრებულა. 1801 წლიდან 60-იან წლებამდე საქართველოში (Грузия) თვით გიმნაზიებსა და სამაზრო სასწავლებლებში ბავშვების მიზიდვის მიზნით მოსწავლეთა მშობლებს ფულს უხდიდნენ, თუმცა ესეც არ შველოდა: აზნაურებისა და თავადების შვილები გარბოდნენ სასწავლებლებიდან ისე, რომ ტფილისის კეთილშობილთა პანსიონსა (ამჟამად I გიმნაზია) და ტფილისის სასულიერო სასწავლებელში ამგვარი ბოროტების აღსაკვეთად იძულებულნი გახდნენ, განეხორციელებინათ გადაშქრელი ზომები: მოსწავლეებს გაკვეთილის დროს ჩამოართმევდნენ ხოლმე ქუდებსა და ჩექმებს, რათა მათ გაქცევა არ შეძლებოდათ. და მაინც ხშირად იძულებულნი იყვნენ, შეეწყვიტათ მეცადინეობა მოსწავლეთა არყოფნის გამო, ხოლო ლტოლვილ მოსწავლეთა მშობლებს ხელმძღვანელობა აკისრებდა ჯარიმებსა და სასჯელს, თან მოითხოვდნენ გაქცეულთა დაბრუნებას სკოლაში.

ადვილი მისახვედრია, რომ ქართველთა (ГРУЗИНЫ) ძველ თაობას, რომელსაც ახსოვს ასეთი წესები, არასდიდებით არ შეუძლია გაიგოს, რატომღაა ახლა საჭირო ფულის გაღება სკოლების გასახსნელად და შესანახად, წიგნების შესაძენად და ა.შ. თელავის მაზრის სოფელ წინანდალში, რომელიც უცნობი არა არის რუსეთშიც ღვინის წარმოების გამო, გამოცოცხლებულ და შედარებით კულტურულ ადგილას, ერთხელ ჩემთან მოვიდა დედაბერი, რომელიც ფულს ითხოვდა იმის გამო, რომ მისი შვილიშვილი საეკლესიო სკოლაში სწავლობდა.

ქართულ სკოლათა რიცხვს განეკუთვნება იმერულიც (К числу грузинских школ принадлежит имеретинская); ეს დასავლეთ საქართველოში (Западная Грузия), ქუთაისის გუბერნიაშია. იმერლები ხასიათით ქართველთა (ГРУЗИНЫ) სრულიად საპირისპირონი არიან: ესაა მკვირცხლი, ცოცხალი, მოძრავი, ვაჭრობისაკენ მიდრეკილი, სწავლის ნიჭის მქონე ხალხი (народ). აქ სკოლებს აფასებენ; ისინი მუდამ სავსეა; აქ სკოლისათვის საჭირო სახსრებსაც სიამოვნებით გაიღებენ ხოლმე; ბავშვები კარგად სწავლობენ. სკოლებიც აქ საკმაოდაა — დაახლოებით 170.

მაგრამ ამ მოვლენას მეორე მხარეც აქვს: იმერლები სკოლაში სწავლის შემდეგ მიისწრაფვიან ქალაქებისაკენ და დგებიან ლაქიებად, მზარეულებად, დუქნებში, მაღაზიებში, რკინიგზაზე. ამ გზით სკოლა სოფლებიდან ინტელექტუალურ ძალებს დევნის.

იმერელითა მონათესავენი არიან გურულებიც (ГУРИШЫ). გურია, ქუთაისის გუბერნიის ოზურგეთის მაზრა, მდებარეობს თურქეთთან საზღვარზე [იმ დროს

აჭარა ჯერ კიდევ თურქეთის ხელთ იყო — მთარგმნ.] და ძველთაგანვე ითვლებოდა ყოველგვარი ნაძარცვის გადამალვის ადგილად: აქ გაატარებდნენ ხოლმე თურქეთში გასაყიდ ასულებს, მოპარულ ცხენებს, აქ აფარებდნენ თავს ყაჩაღები და დამნაშავენი. ამგვარ ისტორიულ მოვლენათა ზეგავლენით, გურუღთა ცოცხალი ბუნების, მაჰმადიანთა სიახლოვის გამო, ბუნებრივია, მათი [გურუღების] რელიგიურ-ზნეობრივი მდგომარეობა მაღალი არ არის და გურიამ ბოლო დროს შეიძინა სამწუხარო დიდება ძარცვით, ყაჩაღობითა და უწყესრიგობებით. აქ 80-მდე სკოლაა; რა თქმა უნდა, ცხოვრების აღნიშნული მხარეები ხელსაყრელი არ არის აქ საეკლესიოსასკოლო საქმის განვითარებისათვის, თუმცა გურუღები ძალზე ნიჭიერნი და სასკოლო განათლებისადმი მიდრეკილნი არიან.

გურუღებიცა და იმერლებიც ქართულ ენაზე (язык грузинский) ლაპარაკობენ წარმოთქმის მცირედი გადახრებით და, ყოველ შემთხვევაში, მათ ესმით ქართული; ისინი მართლმადიდებლურ რჯულს აღიარებენ.

ქართულადვე (по грузински) ლაპარაკობენ ხევსურები და ფშაველებიც (хевсуры и пшавы), რომლებიც ცხოვრობენ ტფილისის გუბერნიის თიანეთის მაზრაში; ისინი, როგორც ქართველი (грузинский) მეცნიერები ვარაუდობენ, გაქართველებული ჩენები არიან (огрузиненные чеченцы). ცხოვრობენ მთებში; 8 თვის განმავლობაში ისინი მოწყვეტილნი არიან მთელ სამყაროს; სექტემბერში იქ თოვლი მოდის და ჩუმქრავს მთის ყველა გადასასვლელს. ხევსურები და ფშაველები ქრისტიანებად მიიჩნევიან, მაგრამ მღვდლებთან ერთად მათ ჰყავთ ქურუმები, რომლებსაც ხევისბერები, ანუ დეკანოზები ეწოდებოდათ და აქვთ ძლიერი გავლენა მთიელებზე; დეკანოზები ასრულებენ მსხვერპლშეწირვას, მოსამართლეობენ და სჯიან [დამნაშავეებს], არცთუ იშვიათად მათვე აბარიათ მართლმადიდებლურ ტაძართა გასაღებები. ისინი თვითონვე ინიშნავენ მემკვიდრეებს, ამ დროს რჩეული პირი, თავშეწირვის მიზნით, ვალდებულია კლდოვანი მთის მწვერვალზე შესწიროს 12 ცხვარი. ხევსურები და ფშაველები მართლმადიდებლურ ეკლესიებში თითქმის არ დადიან; ბოლო დრომდე მათთვის ხარჯით იგზავნებოდა ღვინოც, საკმეველიცა და სანთლებიც. ქრისტიანულ უქმეებთან ერთად ისინი სცნობენ და პატივს მიაგებენ თავიანთ საგანგებო უქმეებსაც მგლის, ჩრჩილის, კრუნ-წიწილას, ბელურების, ცეცხლისა და ქარის პატივსაცემად.

ხევსურებთან და ფშაველებთან თავიანთი რელიგიურ-ზნეობრივი მდგომარეობით ერთიანდებიან თუშებიც (тушины), იმ განსხვავებით, რომ მათი ერთი ნაწილი ლაპარაკობს სრულიად წამხდარ ქართულ ენაზე, მეორე ნაწილს კი სრულებითაც არ ესმის ქართული (часть их говорит совершенно испорченным грузинским языком, а другая часть и совсем не понимает по грузински). თუშები მომთაბარული ცხოვრების წესს მისდევენ: ზამთარში დაეშვებიან ბარში და მათ თან მოჰყვება მათი მღვდლების ნახევარი, მეორე ნახევარი [მღვდლებისა] კი რჩება მთის ეკლესიებში; ზაფხულისათვის თუშები თავიანთ ჯოგებთან ერთად კვლავ ადიან მთებში და მათ თან მიჰყვებიან მღვდლებიც. ამგვარი მომთაბარული ცხოვრების პირობებში როგორღა უნდა წარიმართოს სწორი სასკოლო მეცადინეობა?

თუშები, ფშაველები და ხევსურები გამოირჩევიან ზნის უკიდურესი სიუხემით: აქ ფართოდაა ფესვგადგმული ქურდობა, ლოთობა, ფიცის გატეხა, სისხლის აღება, სისხლის აღრევა, მრუშობა. არც ისე დიდი ხნის წინ იქ ხოცავდნენ ახლადდაბადებულ გოგონებს; ახლაც კი მშობიარობისა და დედათა წესის დროს ქალებს შეუბრალებლად აძევებენ სოფლიდან და ისინი თავს აფარებენ განსაკუთრებულ, ნაუცბათევად აგებულ სახლებში; ზამთარში, სიცივესა და ქარბუქში ისინი ზმირად იხოცებიან სრულიად უმეტვალყუროდ.

თუშებს ხევსურებსა და ფშავლებს აქვთ საეკლესიო სკოლები და მხოლოდ ისინი. მაზრაში 11 სკოლაა; სცადეს წერა-კითხვის შემსწავლელი კიდევ 3 სკოლის გახსნა, მაგრამ ისინი დაიხურა მასწავლებელთა უკმარისობის გამო. იმაზე სამსჯელოდ, თუ როგორ ადგილებში მდებარეობს ხევსურთა სოფლები, მივუთითებ ახიელას სკოლაზე; მასში მოხვედრის მსურველი ტფილისიდან ვლადიკავკაზში უნდა ჩავიდეს და იქიდან უკვე ცხენით გაიაროს 170 ვერსი მთებში.

ასევე ქართულად (по грузински) ლაპარაკობენ დუშეთის მაზრის მთიელები, რომლებიც საქართველოს სამხედრო გზის გასწვრივ და მის მახლობელ ხეობებში ცხოვრობენ: ეგრეთ წოდებული მოხვევები (ხევცი), მთიულები (მთიულცი) და გუდამაყრელები (გუდამაყრცი), ისინი აქ ოსებთან შერეულად სახლობენ. მათ ძალზე ცოტა სკოლა ჰქონდათ, თუმცა ბოლო 5 წელიწადში მოხერხდა საქართველოს სამხედრო გზის გასწვრივ მდებარე ყველა სამრევლოში სკოლების გახსნა.

მაგრამ გზატკეცილიდან მოშორებით სკოლების გახსნა უადრესად ძნელია. გასულ წელს აშენებდნენ სკოლას თრუსოს ხეობაში, სოფელ აბანოში; ფული ხაზინიდან გამოიყო. საწყალ აბანოელებს მოუხდათ სადგურ კობიდან სოფელ აბანომდე მთელი სამშენებლო მასალის მხრებით ზიდვა 15 ვერსის მანძილზე; გადაზიდვის სხვა გზა არ არსებობს. აქ 14 საეკლესიო სკოლაა, ერთ მათგანს აქვს თავშესაფარი ახლომდებარე მთის ხეობების მცხოვრებ გლეხთა შვილებისათვის.

ჩვეულებრივ, ქართულ სკოლებს მიათვლიან სვანურსაც (сванетский); სვანები (сваны) ცხოვრობენ ქუთაისის გუბერნიის სამხრეთით [უნდა იყოს "ჩრდილოეთით" — მთარგმნ.], მთებში, ჩრდილოეთ კავკასიის მაჰმადიან მთიელთა მეზობლად; გზა სვანეთში გადადის ლოტბარის [? — მთარგმნ.] უღელტეხილზე, 10 000 ფუტის სიმაღლეზე. წარმოიდგინეთ ამ უღელტეხილის გადაღმა, მთების გრეხილთა შორის მდებარე ვიწრო ხეობა; მის კედლებს ქმნიან ჩრდილოეთიდან და სამხრეთიდან ჩამოშვებული უზარმაზარი მყინვარები; აღმოსავლეთიდან და დასავლეთიდან იგი ჩაკეტილია კავკასიის მაღალი ალპებით. სვანები, ხევსურთა მსგავსად, მთის განმავლობაში თოვლისაგან არიან მოწყვეტილნი მთელ სამყაროს; გასაკვირი არ არის, რომ ისინი ახლაც ნახევრად ველურნი არიან და იცვამენ ცხოველთა ტყავებს. მათი ცხოვრება უადრესად მძიმეა: ივლისში იქ უკვე ყინავს; ქერი ძლივს მწიფდება; საშინელ სიმაღლეზე გაბატონებული მთის ჰავა ხელს უწყობს ჩიყვისა და კრეტინიზმის განვითარებას. სვანთა რელიგიურ-ზნეობრივ მსოფლმხედველობაში ჩანს ქრისტიანულ, მაჰმადიანურ და წარმართულ ელემენტთა ნარევი; ხევსურთა მსგავსად, მათაც მღვდლების გვერდით ჰყავთ ქურუმები, რომელთაც "პაპები" ან "პაპები" ეწოდებათ. მათი რელიგიური შეხედულების სიმახინჯის მაგალითად მივუთითებთ ბოლო დრომდე მათ შორის გავრცელებულ ჩვეულებაზე ნადირობისას თოფისწამალში შერეული წმინდა ნაწილების ტარებისა: მტრისაგან ან მხეცისაგან მომდინარე სასიკვდილო საფრთხისას ისინი ემთხვეოდნენ ამ სიწმინდეებს. მათი ზნეობრივი მდგომარეობა საშინელია: უახლოეს ნათესავთა შორის ქორწინება, ეკლესიისაგან კურთხევის გარეშე მუდმივი თანაცხოვრება [ქალისა და მამაკაცისა — მთარგმნ.], ერთი ქმრისაგან მეორისათვის ცოლის გადაცემა, სისხლის აღების საშინელი შემთხვევები აი, სვანთა ცხოვრების ჩვეულებრივი მოვლენები.

ლაპარაკობენ სვანები განსაკუთრებულ ენაზე, რომელშიც იშვიათად გაისმის დამახინჯებული ქართული სიტყვები, მაგრამ ქართულად, როგორც ამას ბეჭდურად არაერთხელ აცხადებდნენ თვით ქართველი მისიონერები, მათ სრულებით არაფერი ესმით (Говорят сваны особым языком, в котором слышатся изредка испорченные

გკუзинския словаб но по грузински, как о том печатно заявляли не раз сами миссионеры-гкузины, они совершенно не понимают). მათთან ღვთისმსახურება, რომელსაც ისინი არ ესწრებიან, და სწავლებაც სკოლებში ბოლო დრომდე მიმდინარეობდა ქართულ ენაზე: იქნებ ესეცაა მიზეზი მათი ღრმა რელიგიური უვიცობისა.

სვანები საერთოდ 14 000-მდე არიან; მათთვის გახსნილია 15 სამრევლო და 8 კარგად გაწყობილი საეკლესიო სკოლა.

სვანეთში, ხევსურეთსა და ფშავში სკოლები აგებულია და მოქმედებს კავკასიაში მართლმადიდებლური ქრისტიანობის აღმდგენი საზოგადოების, ამ საბატო დაწესებულების ხარჯით, დაწესებულებისა, რომელმაც ასე ბევრი იმუშავა მთიელთა განათლებისათვის. მანვე ააგო ყველგან ეკლესიები, იგი ინახავს ხელფასებით მთის სამრევლოებში მასწავლებლებსა და სამღვდლოებსა, ამარაგებს ეკლესიებსა და სკოლებს წიგნებითა და ყოველგვარი აუცილებელი მასალებით.

მცირედ ესმით ქართული აგრეთვე მეგრელებს (мингрельцы), რომლებიც ცხოვრობენ ქუთაისის გუბერნიის ახალსენაკისა და ზუგდიდის მაზრებში, და სამურზაყანოელებს (самурзаканцы), რომლებიც ცხოვრობენ სოხუმის ოლქში, აფხაზეთის ახლოს (Мало понимают по грузински также мингрельцы, проживающие в Ново-Сунакском и Зугдидском уездах Кутаисской губернии, и самурзаканцы, проживающие около Абхазии в Сухумском округе); თუმცა აქ ღვთისმსახურება მიმდინარეობს ქართულად და სკოლებში სწავლებაც ბოლო დრომდე ასევე ქართულად იყო.

მეგრული და სამურზაყანოული სკოლები 120-მდეა. ამ სკოლებში ბოლო დროს ძალზე გამწვავდა საკითხი სწავლების ენის შესახებ. სამურზაყანოელები არიან აფხაზთა და მეგრელთა ნარევი, ქართველებთან მათ საერთო არაფერი აქვთ და ქართული სრულებით არ ესმით (Самурзаканцы - это смесь абхазцев и мингрельцев, с грузинами они не имеют ничего общего и по грузински совершенно не понимают). აქ ღვთისმსახურებაცა და სწავლებაც, რა თქმა უნდა, უნდა ხდებოდეს პირდაპირ რუსულად სამურზაყანოული დამწერლობისა და საკუთარი საღვთისმსახურო ენის უქონლობის გამო. მეგრელები კი უეჭველად ქართული ტომია, მაგრამ მათი ენა დაშორდა ქართულს და მიემართება მას ისევე, როგორც ლიტვური რუსულთან: ასე ამბობენ მეცნიერი მკვლევარები. ამიტომ მეგრულ ბავშვებსაც, სწავლებაში ქართული ენის დაშვების შემთხვევაში, უწევთ, ერთბაშად ორი ახალი ენის შესწავლა: ქართულისა და რუსულისა. აი, რატომაა ამჟამად დაშვებული მეგრულ სკოლებში მხოლოდ საეკლესიო ქართული ენის სწავლება, რომელზეც ზორციელდება სამეგრელოში ღვთისმსახურება, ხოლო ქართული სასაუბრო ენის სწავლება გამორიცხულია მეგრულ სკოლებში. მეგრელები, იმერლებისა და გურულების მსგავსად, ცოცხალი და მოძრავი ბუნებისანი არიან, სწავლის დიდი ნიჭი აქვთ, უყვართ სკოლები, თუმცა, იმერელთა მსგავსად, სასკოლო განათლების შემდეგ ქალაქებისკენ მიისწრაფვიან. ისინი მართლმადიდებლობას აღიარებენ, მაგრამ განიცდიან ყოველგვარი ცრურწმენის გავლენას; ჰყავთ მკითხავეები და მისნები და მათ ენდობიან. განსაკუთრებით საოცარია მეგრელთა მსუბუქი დამოკიდებულება ფიცისადმი; მათთვის ჩვეულებაა ყალბი ფიცი. სხვათა შორის, სამეგრელოში არის რამდენიმე განსაკუთრებით პატივდებული ხატი, უპირატესად, წმ. გიორგისა; ამგვარ ხატზე დამფიცებელი უკვე არაფრის დიდებით არ მისცემს თავს უფლებას ფიცის გატეხისა.

ყველა ქართველი არ დაჩინილა ძველი მართლმადიდებლობის ერთგული. XVII საუკუნიდან თურქეთის, სპარსეთისა და კავკასიის მთიელ ტომთა გავლენით

მრავალმა ქართველმა მიიღო მაჰმადიანობა. კახეთის მოსახლდგრე ზაქათალის მხარეში ეს ქართველები ცნობილი არიან ინგილოების (ИНГИЛОЙЦЫ) სახელით, რაც თურქულიდან ითარგმნება როგორც ახლადმორჩულებულნი. ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრებში, სადაც უწინ ცხოვრობდა ქართველთა ყველაზე ნიჭიერი ტომი — მესხები (месхи), რომელთაგანაც გამოვიდნენ გამორჩეული ქართველი მწერლები და პოეტები, მწყემსნი [=მღვდლები] და მქადაგებელნი, სადაც ყვაოდა მონასტრები და აგებულია ზღაპრული ტაძრები, ამჟამად უკვე დანგრეულნი, ამჟამად ქართველთა უზარმაზარი რაოდენობა მაჰმადიანია და ძალზე ფანატიკოსი მაჰმადიანიც. მართლმადიდებელი შემორჩა მხოლოდ 28 000 და ეს ხდება ორ ვრცელ მაზრაში.

ძველი ქართული ქრისტიანული ქვეყნები (СТРАНЫ) აჭარა და ლაზიკა (ბათუმისა და ართვინის ოლქები) 100 000-მდე მოსახლეობით ამჟამად მთლიანად მაჰმადიანურია. ქართველ მაჰმადიანთა დასახლების ადგილებში ყველგან ჩანს მონასტრებისა და ტაძრების ნანგრევები, რომელთაგან მრავალს ჯერ კიდევ შემორჩენია გუმბათი და ძველი ფრესკები. ერთ-ერთი ასეთი შესანიშნავი ტაძარი, ახალციხიდან 40 ვერსში მდებარე ზარზმის ეკლესია ამჟამად აღდგენილია მთელი თავისი ძველი არქიტექტურული დიდებულებითა და საოცარი ფრესკული ფერწერით აწ განსვენებული უფლისწულისა და დიდი მთავრის გიორგი ალექსანდროვიჩის სახსრებით. გამაჰმადიანებულ ქართველთა შორის არ მომკვდარა ქრისტიანული გადმოცემებიც: ქალები დღემდე წყალს აბკურებენ ახალშობილ ბავშვებს ერთ დროს გავრცელებული ნათლობის ხსოვნის გამო; ქალებს დანით ბურზე გამოჰყავთ ჯვარი; ტაძართა და სავანეთა ნანგრევებზე ანთებენ სანთელსა და აკმევენ საკმეველს; აღდგომისას ღებავენ კვერცხებს; ხალხს ახსოვს და იცის, რომ ძველ დროში მათი პაპები მართლმადიდებლები ყოფილან. ძლიერი იყო მაჰმადიანობის ზეწოლა; საუკეთესო ქართველი ისტორიკოსები, რომლებსაც უკვე მიღებული აქვთ უმაღლესი განათლება რუსულ სასწავლო დაწესებულებებში, აღიარებენ, რომ 1801 წელს ამიერკავკასიაში რუსეთი რომ არ ყოფილიყო, იგი მაჰმადიანური იქნებოდა. მით უმეტეს, ზემოთ თქმულიდან ცხადია, რომ მისიონერობის თავალსაზრისით ამიერკავკასიაში ახალციხის მხარესა და აჭარაში ყველაფერი არ არის დაკარგული. აქ ჯერ კიდევ ახსოვთ ქართული ენა, თუმცა მასზე მხოლოდ შინ, ოჯახში ლაპარაკობენ, ხოლო საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის იყენებენ თურქულ ენას.

აქ უდიდესი სამისიონერო სამსახურის გაწევა შეუძლია საეკლესიო სკოლას, უნარიანად აწყობილსა და ადგილობრივ პირობებთან შეხამებულს. აქ საჭიროა სათუთად დავიცვათ და ხელი შევეწყუთ ქართულ ენას, ამ ცოცხალ კავშირს მაჰმადიანი ქართველებისა მათ მართლმადიდებელ პაპებთან და პაპის პაპებთან; აქ საჭიროა ქართულ ენაზე შედგენილი [სააგიტაციო] ფურცლები, ბროშურები, წიგნები, რომლებიც მიმართული იქნება იქითკენ, რომ აღდგეს მომაკვდავი ქრისტიანული გადმოცემები, გამოცოცხლდნენ და ალაპარაკდნენ ტაძრებისა და სავანეთა მღვდლმარე ნანგრევები. მაგრამ ყველაფერს ამას სჭირდება სახსრები და სახსრები...

ზაქათალის მხარეში ინგილოთა შორის 6 სკოლაა, ახალციხის მხარეში - 12. და, მაღლი უფალს, მართლმადიდებლები აქ რწმენით მტკიცენი არიან, ეკლესიას უფრო ერთგულობენ, ვიდრე საქართველოს სხვა ნაწილებში. აჭარაში არ არის არც ერთი სამრევლო და არც ერთი სკოლა... მხოლოდ ბოლო დროს კავკასიაში მართლმადიდებელი ქრისტიანობის აღმდგენმა საზოგადოებამ გამოძებნა სახსრები და დაავალა [კავკასიის] საოლქო ზედამხედველს, რომელმაც ორი წლის წინ შეარჩია 14 ბუნქტი სკოლებისათვის, მომავალი წლიდან დააარსოს პირველი ორი სასწავლებელი აჭარაში.

თურქები თავისებურად ბრძნულად წარმართავდნენ მაჰმადიანურ მისიას: მათ თავის დროზე აიძულეს ქრისტიანები, გაეძვევებინათ მხარიდან მართლმადიდებელი ეპისკოპოსები, აკრძალეს ახალი მღვდლების ხელდასმა, ნება დართეს მხარიდან სიწმიდეთა, ხატების, წმინდა ნაწილებისა და მისთანათა გატანისა (ასეთი სიწმინდეები კი აქ ძალზე ბევრი იყო), შემდეგ ქართველებს თურქული სახელები დაარქვეს, ძალით წინადაცვიეთეს, მიათხოვეს თურქი ქალები — არა თითო-თითო, არამედ თითოეულს რამდენიმე, — და აი, ყოფისა და ცხოვრების წესის ამგვარმა გარეგნულმა ცვლილებამ, რა უცნაურიც უნდა იყოს, სწრაფად ჩაუნერგა ქართველებს მაჰმადიანობა. ვინც გამაჰმადიანებას ეწინააღმდეგებოდა, მათ თურქებმა გზა გაუხსნეს სხვა ქრისტიანული აღმსარებლობისაკენ: თურქები და სპარსელები ყოველნაირად ახშობდნენ მართლმადიდებლობას, როგორც ქართველთა რუსეთთან დამნათესავედელ ძალას, მხარს უჭერდნენ შირვანის სახანოს სომხებს და ასომხებდნენ მართლმადიდებელ უდიებს, ხოლო ახალციხის მახრამში მოგზაურობისას თქვენ გაცხებულნი წააწყდებით სომხური კათოლიკობის მიმდევარ ქართველთა (ასეთი აქ 12 000 კაცამდეა) სოფლებს.

ყოველივე ეს ჩვენთვის იმის მაჩვენებელი უნდა იყოს, სად და როგორ ვებრძოდით არამართლმადიდებლურ ელემენტებს. ღრმად სამწუხაროა, რომ ამიერკავკასიაში მართლმადიდებლურ-საეკლესიო ინტერესები ზოგჯერ ისე ნაკლებად ესმოდათ, რომ ჩვენ ვაწყდებით მთავრობის მიერ სანქცირებულ მოვლენებს, რომლებიც ისლამის განმტკიცებისა და გავრცელებისათვის თითქოსდა განგებ მოგონილნი ჩანან. მე ვგულისხმობ ამიერკავკასიაში მოქმედ კანონს, რომლითაც მაჰმადიანები თავისუფლდებიან სამხედრო მოვალეობისაგან, ხოლო ქრისტიანები მიჰყავთ ჯარში. ამგვარ პირობებში, გასაკვირი არ არის, რომ ქრისტიანობის ჭეშმარიტებაში დარწმუნებულ მაჰმადიანს სურს დარჩეს ფარულ ქრისტიანად, რათა არ დაკარგოს მაჰმადიანის პრივილეგიები სამხედრო მოვალეობასთან დაკავშირებით. ეს კანონი დღემდე მოქმედებს ამიერკავკასიაში და გამაჰმადიანებულ ქართველებთან ერთად ისლამს უტოვებს მრავალ აფხაზსაც.

აი, ქართველური ხალხები (კართველური народности) ამიერკავკასიაში. ასეთია მათი რელიგიურ-ზნეობრივი მდგომარეობისა და გარეგნული ყოფის პირობები, რომლებსაც ანგარიში უნდა გაუწიოს საეკლესიო სკოლამ. [- - -]

უწინარეს ყოვლისა, უპირველესად და უმთავრესად ყოველივესთან შედარებით საეკლესიო სკოლა უნდა ემსახუროს ღვთის ეკლესიას მის წმინდა საქმეში: საეგზარქოსოს მრავალტომიან სამწყსოში უნდა აამაღლოს და განამტკიცოს რწმენის საწყისები და განამტკიცოს წარსულ საუკუნეთა განმავლობაში შესუსტებული ეკლესიურობა. ეს საეკლესიო ამოცანა ამასთანავე დიდი სახელმწიფოებრივი ამოცანაცაა. ეკლესიისათვის უცხოა გარუსების მიზნები ისევე, როგორც უცხოა მისთვის პოლიტიკური მიზნები, მაგრამ მისი საქმე სახელმწიფოსათვის უსაზღვროდ ფასეულია რუსიფიკაციის ყოველგვარ ხერხებთან და მიზნებთან შედარებით. კავკასიაში სხვა უწყებათა სკოლებს ერთადერთ მიზნად აქვთ სწრაფად და მტკიცედ შეასწავლონ ინოროდცებს [ე.ი. არარუსებს] რუსული ენა. მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ რუსეთის მოპოლიტიკანო მტრებმა, ყველა მრისხანე სეპარატისტმა ქართველთაგან, სომეხთაგან, ბერძენთაგან და სხვ. შესანიშნავი განათლება მიიღო რუსულ უმაღლეს სასწავლებლებში და შესანიშნავად ფლობენ რუსულ ენას: თუმცა რუსული ენის ცოდნამ ისინი ვერ გადააქცია სულით რუსებად, ვერ დააზღვია ისინი უფნური სეპარატისტული წამოწყებებით გატაცებისაგან. მაგრამ აკი რუსეთთან ერთმორწმუნეობის გრძნობა იზიდავდა მისკენ საქართველოს XV საუკუნიდან; მაგრამ აკი მართლმადიდებლობის შეგნება უნერგავდა ქართველ ხალხს,

ყველაფრის მიუხედავად, ყოველგვარი დაბრკოლებების მიუხედავად ესწრაფა საუკუნიდან საუკუნემდე რუსული სამეფოსაკენ და ეს ლტოლვა იმდენად მძლავრი იყო, რომ ქართველი ხალხის მეფეებიც, უფლისწულებიც და უმაღლესი კლასიც იძულებულნი იყვნენ, თავის დროზე მას მიჰყოლოდნენ, თუმცა ეს ყოველთვის როდი ხდებოდა ნებაყოფლობით... ამ გრძნობის დამკვიდრება ნიშნავს საქართველოსა და რუსეთის ერთობის გაძლიერებას, მათ შერწყმას რწმენის უძლიერესი, სიკვდილივით მტკიცე სულიერი კავშირით, ვინაიდან ცნობილია, რომ ხალხთა ურთიერთობაში რწმენისა და სულის ნათესაობა ხორციელ ნათესაობაზე უფრო ძლიერია (Утверждать это чувство значит усилить единение Грузии и России, сливать их воедино самым могучим духовным союзом веры, крепким, как смерть, ибо известно, что в отношениях народов родство по вере и духу сильнее родства по плоти). განა შეუძლია სკოლას, მართო სკოლას, ემსახუროს რუსიფიკაციის მიზნებს? სკოლა მას [გარუსებას — მთარგმნ.] ვერ წარმოქმნის, იგი წინ კი მიუძღვის, არამედ მოსდევს გარუსების სხვა ფაქტორებს, ასეთ ფაქტორებად კი ამიერკავკასიაში გვევლინება: სავაჭრო საჭიროებანი, ადმინისტრაციული კავშირები, არაჩვეულებრივი მრავალტომიანობა, რომელიც, ბუნებრივია, მოითხოვს გამაერთიანებელ ენას, სასამართლოსა და, ყველაზე მეტად, საყოველთაო სამხედრო ვალდებულებას; აი, რა აიძულებს ამიერკავკასიის ტუზემცეებს ეძიონ სახელმწიფო ენის ცოდნა და მათ სკოლაში რომ არ აძლევდნენ ამ ცოდნას, ისინი, უეჭველად, თვითონ შეწყვეტდნენ ჯარში თავიანთი შვილების გაგზავნას. მხარეში ასეთი ყოველმხრივი რუსული გავლენის გარეშე მართო სკოლა რუსული ენის წინ წაწევის საქმეში ცოტა რამეს თუ შეძლებს; რაგინდ კარგადაც უნდა ასწავლიდნენ სკოლებში, რუსულის უცოდინარობის რეციდივი ჩვეულებრივი მოვლენა იქნება ისეთ ადგილებში, სადაც მოსწავლეს სკოლიდან გამოსვლის შემდეგ მთელი თავისი ცხოვრების განმავლობაში არ ესმის არც ერთი რუსული სიტყვა, ზოლო ეკლესიისა და სკოლის რელიგიურ-ზნეობრივი ზემოქმედება, რა თქმა უნდა, გადადის გარემომცველ ცხოვრებაზე და წლიდან წლამდე შეუძლია მისი ნადვილად გარდაქმნა.

ამიტომ ამიერკავკასიაში საეკლესიო სკოლა სწავლებიდან არ აძევებს ადგილობრივ ენებს მანამ, სანამ ისინი ემსახურებიან რელიგიურ მიზნებსა და მართლმადიდებლობის ინტერესებს, სანამ ისინი არ გადაიქცევიან ეროვნული განსაკუთრებულობისა და ვიწრო ტომობრივი განკერძოების იარაღად (посему царковная школа в Закавказьи не изгоняет местных языков из иреподавания, доколе они служат целям царковым и интересам православия, доколе они не обращаются в орудие национальной исключительности и узкой племенной обособленности). ამიტომაც, რომ სკოლებში ისწავლება საეკლესიო ქართული და საეკლესიო ბერძნული ენები, თუკი ბავშვები ამ ენებზე ისმენენ ღვთისმსახურებას მშობლიურ ტაძრებში. ამრიგად, ყველაფერი, რაც არის საქართველოში ქაშმარითად მართლმადიდებლური, ძველეკლესიური, წმინდად მოძიებული და წმინდა საეკლესიო და სახალხო ცხოვრებაში, უნდა იყოს და არის სასოებითი მოწიწებისა და მზრუნველური დაცვის საგანი და დიდ ცოდვას კისრულობენ ისინი, ვინც საქართველოს საეგზარქოსოს საეკლესიო სკოლას ბრალს სდებს ყოველივე ადგილობრივის დევნის სურვილის ქონებაში.

აღნიშნული მიმართულებით ძალზე ბევრი რამაც გაკეთებული.

ქართულ საეკლესიო სკოლებში ფეხზე დადგა საუკუნეთა მანძილზე დაცემული ქართული საეკლესიო გალობა; მას დიდი გულმოდგინებით ასწავლიან მასწავლებლებს

პედაგოგიურ კურსებზე 1896 წლიდან; 1900 წლიდან დაწყებული ყოველ წელიწადს, წმ. ნინოს [ხსენების] დღეს, 14 იანვარს 700-მდე ქართველი ბავშვი გალობს ლიტურგიასა და ლოცვანს ქართულ ენაზე ტფილისის ანჩისხატის ტაძარში, ხოლო შუაზადიკობის დღეს ქ. ტფილისის საეკლესიო სკოლების ყველა მოსწავლე, 1500-მდე ბავშვი, გალობს საარქიელო ლიტურგიას სლაჟურ და ქართულ ენებზე ერთ-ერთ ტევად საქალაქო ტაძარში. ასეთი რამ, რა თქმა უნდა, არასოდეს უნახავს საქართველოს თავისი არსებობის არც ერთ საუკუნეში. მსგავსი ზემოეხსენებული ეწყობა არა მხოლოდ ტფილისში; იგივე ხდებოდა ქალაქებში გორსა და თელავში; გარდა ამისა, სიღნაღის მაზრის ყველა სკოლის მოსწავლეები, 500-მდე ბავშვი, ყოველწლიურად 11 მაისს მოილოცავს ხოლმე ბოდბის მონასტერს, სადაც განისვენებს წმ. მოციქულთა სწორი ნინო, საქართველოს განმანათლებელი და იქ გალობენ ქართულად; მიმდინარე წელს [1905 წ. - მთარგმნ.] ამ ზემოეხსენებულს და ლიტურგიას ასრულებდა თვით მეუფე ეგზარქოსი, ამასთანავე, ბავშვები ქართულ ენაზე დაარიგა მამა სამაზრო ზედამხედველმა. მსგავსი მოლოცვას ასრულებენ აგრეთვე თელავის მაზრის სკოლების მოსწავლეები პატივდებულ ალავერდის მონასტერში, იმერეთში — გელათის მონასტერში, სამეგრელოში — ხობის მონასტერში; ჩვეულებრივ, ყველგან ბავშვები გალობენ მთელ ლიტურგიას ქართულ ენაზე. ამჟამად ოლქის ზედამხედველის მიერ გამოცემულია დარიგებათა ორი კრებული, მის მიერვე წამოწყებულია ქართულ ენაზე თარგმნილი შემდეგი წიგნების გამოცემა: ეპისკოპოს აგათადორის საღვთო სჯულის სახელმძღვანელო; "დაწყებითი დარიგება ადამიანს, ვისაც სურს საღვთო წერილის წიგნთა შესწავლა" და კაპიტალური ნაშრომი XI კრებულად "მწყემსის საუბრები სამწყოსთან", რისთვისაც უკვე მიღებულია ნებართვა სანქტ-პეტერბურგის უწმინდესი ღვთისმშობლის საძმოსაგან, საუბრები მოიცავს მთელ წმინდა ისტორიას, ღვთისმსახურების განმარტებას, კატეხიზმოსა და ეკლესიის ისტორიას; ამჟამად სინოდალური კანტორის ხარჯით იბეჭდება წიგნი "რჩეული საეკლესიო გალობანი" მთელი წლისათვის ორი პარალელური, საეკლესიო ქართული და საერო ქართული შრიფტით საეკლესიო და სასკოლო გამოყენებისათვის; დასაბეჭდად მზადაა საეკლესიო ქართული გალობის ნოტები სკოლებისათვის; ისინი დაიწერა და შემოწმდა 1903 წელს ჩატარებულ საქართველოს ეპარქიის (Грузинская епархия) მასწავლებელთა პედაგოგიურ კურსებზე. უყურადღებოდ არ დარჩენილა არც ბერძნული სკოლები: 1902 და 1903 წლების სამასწავლებლო კურსებზე ბერძენ მასწავლებლებს შეასწავლეს საეკლესიო ბერძნული გალობა, ამასთანავე, მათი განსწავლისათვის მოწვეულ იქნა მსოფლიო პატრიარქის გუნდის სწავლული მეფსალმუნე; სლაჟური გალობის მასწავლებელმა გადააწყო ბერძნული საგალობლები ხმიდან ნოტებზე; ამ საგალობელთა კრებული, ორგზის შემოწმებული, ამჟამად მოწონებულია დასაბეჭდად უწმინდესი სინოდის მიერ. როგორც უკვე ითქვა, სკოლებში შემოდებულია საეკლესიო ბერძნული და საეკლესიო ქართული ენების სწავლება ნაცვლად ადრე [ცხრილში შეტანილი] სალიტერატურო, ნაკლებდამრიგებლური და ეკლესიურობისათვის ნაკლებ შესაფერისი [ბერძნული და ქართული] ენებისა. მართლმადიდებელი სომხებისათვის... გამოიცემა ლოცვები, საგალობლები და ზოგი საეკლესიო განწესება სომხურ ენაზე.

ამრიგად, საეკლესიო სკოლებში დედაენას, როგორც რელიგიური ზემოქმედების საშუალებას, ეთმობა კანონიერი და ფართო ადგილი, მაგრამ როგორც კი რომელიმე ადგილობრივი ენის ადგილობრივი სატომო პოლიტიკის იარაღად გადაქცევას მოისურვებენ, საეკლესიო სკოლა, რა თქმა უნდა, მთელი ძალით

უპირისპირდება ამას. არ შეიძლება ბავშვებისათვის რუსული ენის, ახალი და უცნობი [ენის] სწავლების შუამავლად და საშუალებად ავიღოთ სხვა, ასევე უცნობი და გაუგებარი ენა: ამიტომ არც პედაგოგიურია და უსამართლოცაა აფხაზებისათვის, ოსებისათვის, მეგრელებისათვის, სვანებისა და ქისტებისათვის სალიტერატურო ქართული ენის, აგრეთვე მხოლოდ თურქულად ან სომხურად მოლაპარაკე ბერძნებისათვის სალიტერატურო ბერძნული ენის სწავლება. და თუკი ამა თუ იმ ხალხს არა აქვს თავისი დამწერლობა და საკუთარი საღვთისმსახურო ენა, მაშინ მისთვის თანაბრად გაუგებარი ორი ენიდან სამართლიანად საჭიროა საღვთისმსახურო და სასკოლო გამოყენებისათვის არჩეულ იქნეს რუსული, როგორც სახელმწიფო და გაბატონებული [ენა]; ამიტომ არ შეიძლება ოსებისათვის, სამურზაყანოელებისა და აფხაზებისთვის არც საეკლესიო ქართული ენის სწავლება და აუცილებელია მათთვის სლავურისა და რუსულის სწავლება. რუსეთი არ ესწრაფვის ხალხთა მოსპობას: მაგრამ თუ ენის უქონლობისა და ისტორიული ტრადიციების წყალობით უწერია სხვა ეროვნებაში გათქვეფა, მაშინ დაე, იგი გაითქვიფოს რუს ხალხში და ნულა გააძლიერებს თავისი თავით სხვა რომელიმე ტომს. ეს ცხადია და სავსებით სამართლიანი. სწორედ ამ განწყობით მოქმედებს საეკლესიო სკოლა ამიერკავკასიაში. სამწუხაროდ, წარსულში ზოგჯერ იყო შემთხვევები ამგვარი წესიდან გადახვევისა და შედეგებიც სამწუხარო იყო (таким образом, родному языку, как средству религиозного воздействия, дано в церковных школах законное и широкое место. Но как только какой-либо местный язык желают обратить в орудие местной племенной политики, церковная школа, конечно, противится этому из всех сил. Нельзя для обучения детей русскому языку, новому и неизвестному, брать в последствие и пособие другой тоже неизвестный и непонятный язык: поэтому и не педагогично и несправедливо обучать абхазцев, осетин, мингрельцев, сванов и кистин литературному грузинскому языку, а также греков, говорящих только по-турецки или по-армянски, обучать литературному греческому языку. И если та или другая народность не имеют своей письменности и своего богослужебного языка, то уже из двух ей равно непонятных языков, для богослужебного и школьного употребления по справедливости надлежит избрать русский, как государственный и господствующий. Иосему нельзя обучать осетик, самурзаканцев или абхазцев и царсковно-грузинскому языку, а необходимо учить их славянскому и русскому. Россия не стремится уничтожить народности: но если какой-либо народности, вследствие малочисленности, отсутствия литературного языка и исторических традиций, суждено растворится в другой национальности, то пусть она уже растворится в русском народе, а не усиливает собою другого какого-либо илემени. Это ясно и вполне справедливо. В таком именно духе действует царковная школа в Закавказьи. К сожалению, в прошлом иногда бывали случаи отступления от такого порядка, и результаты были печальны). ამიერკავკასიის გუბერნატორმა 1897 და 1898 წლებში თავიანთ ყოვლადქვემდებარებულ ანგარიშებში აღნიშნეს ეს მოვლენა და მივიდნენ დასკვნამდე, რომ საეკლესიო სკოლა ამიერკავკასიაში ალაგ-ალაგ მტრული განწყობისა რუსული ინტერესების მიმართ და ამიტომ უნდა დაიხუროს. საჭირო გახდა ხუთი წლის გაძლიერებული მუშაობა, რათა ეს ბრალდება გაქარწყლებულიყო. 1902 წლის დეკემბერში იგივე გუბერნატორები შეიკრიბნენ თათბირზე ქ. ტფილისში და ერთხმად დაადგინეს, გაორმაგებოდათ ამიერკავკასიის საეკლესიო სკოლებს თანხის გამოყოფა სათემო

ხარჯიდან. ეს იყო უდიდესი ზნეობრივი გამარჯვება საეკლესიო სკოლისა საეგზარქო-საში და ამასთანავე უმაღლესი ზნეობრივი ჯილდო მისი მოღვაწეებისათვის. [...]

თქმული საკმარისია, რათა ვიმსჯელოთ ამიერკავკასიაში საეკლესიო სკოლის მიზნებისა და მოღვაწეობის საფუძვლების შესახებ; ისინი რთული არა არის და განისაზღვრება მოკლე დებულებით: რელიგიურობის განვითარება, მართლმადიდებლობის განმტკიცება, ეკლესიურობის გამოცოცხლება, სკოლაში სახელმწიფო ენის განმტკიცება, რომელიც არა მარტო სასწავლო საგანთა შორის უნდა შედიოდეს, არამედ სკოლაში სწავლების ენაც უნდა იყოს. თქმული საიმისოდაც საკმარისია, რომ ვიმსჯელოთ საეკლესიო-სასკოლო საქმის სირთულეებზეც და ზემოდან ზნეობრივი და მატერიალური მხარდაჭერის გარეშე მის სრულ უძღურებაზეც. ადგილებზე ჩვენ ყველაზე ხშირად ვაწყდებით უვიცობას, სკოლის სარგებლიანობის შეუგნებლობას, არცთუ იშვიათად სრულ ველურობას, ზოგჯერ ნამდვილ სილატაკესაც, ხანდახან კი პრინციპულ და შეგნებულ მტრობას, შერწყმულს ჩვენი სკოლის გადაქცევის მცდელობასთან არასაეკლესიო და არარაქრისტიანული მიზნების მისაღწევ იარაღად.

და მაინც საეკლესიო სასკოლო საქმე იზრდება და განუწყვეტლივ მოძრაობს, უეჭველია, ამიერკავკასიის ქალაქებსა და სოფლებში ყველგან მნიშვნელოვნად იმატა ეკლესიებში სიარულმა; ამას აღნიშნავს მხარის ცხოვრების ყველა დამკვირვებელი. საქართველოს ეპარქიის სამაზრო ზედამხედველთა ანგარიშების თანახმად, ამჟამად 152 ეკლესიაში გალობენ საეკლესიო სასკოლო გუნდები. და აი, ნაყოფიც: არცთუ დიდი ხნის წინ ერთმა პატივცემულმა გორელმა დეკანოზმა წერილობით დაადასტურა, რომ მისი დაკვირვებით, საეკლესიო სასკოლო გუნდების შემოღების შემდეგ ეკლესიაში მიმსვლელთა რაოდენობამ მოიმატა ოთხჯერ მაინც. სიღნაღელი ზედამხედველი იტყობინება, რომ მაზრაში ადრე დაცარიელებულ ეკლესიებს ახლა ხალხი აკოთხავს და საეკლესიო სკოლების ყოფილი მოსწავლეები სკოლებიდან გამოსვლის შემდეგ რჩებიან ღვთისმსახურების ძველებურად გულმოდგინე დამსწრეებად და მონაწილეობენ საეკლესიო გუნდებში; უფრო მეტიც, მათ სახლში აქვთ ხატები და კანდელები, რომლებიც საქართველოში (Грузия) გლეხებს, ჩვეულებრივ, არა აქვთ ხოლმე. ისინი ხელს უწყობენ იმას, რომ სახლებში მნიშვნელობას კარგავს ე.წ. "ზედაშე", საგანგებო "წმინდა ღვინის ქვევრები", რომლებიც აქ რელიგიური თაყვანისცემის საგნად გამოდის; ბოლოს და ბოლოს, ისინი [ხატები და კანდელები] ხელს უწყობენ იმას, რომ საქართველოში (Грузия) უქმეები და ღვთისმსახურება თანდათან იძენს საეკლესიო ხასიათს ადრე გავრცელებული დიპლიბიტო-დაირების, ლოთობისა და ცხვრის დაკვლის მაგიერ; ადგილ-ადგილ ეს არასაეკლესიო ჩვეულებანი სრულიადაც ქრება. თუშეთში, ფშავეში, ხევსურეთში, სვანთა შორის, როგორც აღნიშნავენ თავიანთ ანგარიშებში ბლალაოჩინი მამები, შეინიშნება ველურ ჩვეულებათა ცვლა: ყველგან შეწყდა ახლადდაბადებულ გოგონათა მკვლელობები, შერბილდა დამოკიდებულება ქალების მიმართ, იკლებს ქურუმთა და საკერპოთა მნიშვნელობა, მეტი პატივი მიეცემა საეკლესიო ქორწინებას, ადგილებზე შესამჩნევია ქრისტიანულ ეკლესიებში სიარულის მატება და პატივისცემა მღვდლებისადმი. ბოლოს და ბოლოს ორი წლის წინ შეწყდა მთის ეკლესიებში სანთლებისა და საკმევის უფასოდ დარიგება და ამ ღონისძიებას არანაირი დაბრკოლების შექმნა არ გამოუწვევია; მთიელებმა თვითონ დაიწყეს ეკლესიისათვის საჭირო ყველა ნივთის შეძენა. ეს უკვე დიდი მიღწევაა. ნოემბრის თვე მე სოხუმის ოლქში გავატარე; სოფელ ლიხნში, აფხაზეთის შუაგულში, მთელ დღეს ვიმყოფებოდი სკოლაში: იგი დგას მორწმუნე ბიზანტიელი იმპერატორების აგებული

სახელგანთქმული ათასწლოვანი ტაძრის კარიბჭესთან. ტაძრის კედლები იმდენად ძველია, რომ მასში წარმოქმნილია ვეებერთელა ღრმულები და სიცარიელები და მათში მშვიდად დაბუდებულან ფუტკრები; ზოგჯერ ზაფხულის ცხელ დღეებში ამ ბუნებრივი სკებიდან მოჟინავს გამლღვარი ცვილი და იღვენთება ამ ძველი სიწმინდის ჭადარა კედლებზე... სკოლაში მე ვიპოვე ღვთის სხვა ფუტკრები, აფხაზეთის მომავლის საწინდარი; 70 აფხაზი ბავშვი შესანიშნავად გალობს საეკლესიო ლოცვებს, ლიტურგიას. პირველ განყოფილებაში [სკოლისა] მათთან უკვე შეიძლება ურთიერთობა რუსულად, მეორე განყოფილებაში მათ უკვე უფრო თავისუფლად ესაუბრებით, ხოლო მესამე და მეოთხე განყოფილებებში თქვენ სრულებით გავიწყდებათ, რომ ინოროდცების [სხვატომელთა] სკოლაში იმყოფებით. ერთ-ერთი რუსი ადმინისტრატორი მიაშობდა: "ახლა აფხაზეთში კარგადაა საქმე; სოფელში ჩასვლისთანავე ვიხიბობ ბიჭუნას საეკლესიო სკოლიდან, იგი აუცილებლად ყველაფერს მიაშობს და მეც მზადა მყავს თარჯიმანი" (теперь хорошо в Абхазии и приезжая в селение, я сейчас зову мальчика из церковной школы, он уж непременно мне все расскажет, и у меня готов переводчик). მეორემ დამამშვიდა ამალელებელი მონათხრობით. "აფხაზეთში გზაზე მივდივარ, სალამოხანია. ვხედავ, განზე, სიმინდის ყანაში ურემი დგას, მის ირგვლივ რამდენიმე ტუშემეცია; ვუსმენ და მიკვრის: იქიდან მოისმის საეკლესიო სლავური ლოცვების გალობა; ახალგაზრდული ხმა გალობს: Царю небесный, Спаси, Господи, люди твоя. აღმოჩნდა, ეს საეკლესიო სკოლის ყოფილი მოსწავლე იყო; აფხაზებს სიმღერები არა აქვთ — და ამიტომ იგი ყანაში, ურემზე მჯდარი მღერის იმას, რაც მას სკოლაში ასწავლეს"-ო.

თვით საეკლესიო სკოლის საწინააღმდეგო მოქმედება საშიში არ არის მის [სკოლის] მიმართ ხალხის საერთო თანაგრძობის შემთხვევაში. 1903 წლის გაზაფხულზე ქუთაისსა და ტფილისში, მსგავსად მთელი რუსეთისა, გაიმართა თათბირები საგანგებო კომიტეტებისა სოფლის მეურნეობის საჭიროებათა შესახებ; ანგარიშები თათბირების შესახებ ქვეყნდებოდა ადგილობრივ გაზეთებში. აი, სიტყვა-სიტყვით რა არის ნათქვამი ერთ-ერთ ადგილობრივ გაზეთში, რომელსაც მისი მიმართულების გამო, ნაკლებად შეიძლება მივაწეროთ ეკლესიისადმი კეთილგანწყობილი და მიკერძოებული დამოკიდებულება: მოსწავლეთა რაოდენობა (სხვა უწყებათა სკოლებში) მაშინვე იკლებს, როგორც კი ახლოს იხსნება საეკლესიო სკოლა, რომელიც მოსახლეობის შეუდარებლივ დიდი სიმპათიით სარგებლობს, მიუხედავად იმისა, რომ [საეკლესიო სკოლა] უმეტესწილად ყველა თვალსაზრისით უარესადაა მოწყობილი ("ტიფლისსკი ლისტოკ", 1903, №59).

მე ჩემს მოხსენებას პატივისცემი კრებისადმი ვამთავრებ სრული რწმენით და ვაცხადებ, რომ ამიერკავკასიაში [მოქმედი] 900 საეკლესიო სკოლა, რომლებიც ყოველწლიურად ასწავლის 35 000-მდე ბავშვს, ღირსეულად და კეთილნაყოფიერად აკეთებდა და აკეთებს წმინდა საქმეს — საეკლესიოსა და ხელმწიფის დიად საქმეს. (რუსულიდან თარგმნა თ. გვანცელაძემ).

წყაროები:

1. Протоиерей И. Восторгов, Царковная школа в Закавказьи. Санкт-Петербург, 1905, гв. 3-14, 23-26, 29-31

2. საქართველოს ეკლესიის ისტორია (XX-XIX საუკუნეები), დოკუმენტები და მასალები, ტ. II, 1905 წ., გამოსაცემად მოამზადეს, შესავალი წერილი, შენიშვნები და კომენტარები დაურთეს პროფ. მ. ვაჩნაძემ და პროფ. ვ. გურულმა, თბ., 2008, გვ. 230-243.

კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის მთავარმმართველის
საბჭოს დადგენილება
(დამტკიცებული თავად გოლიცინის მიერ; 1904 წ. 1 მაისი)

დედანს აწერია:

„გამტკიცებ: თავადი გოლიცინი“

1904 წლის 1 მაისი

დედანთან სწორია:

განყოფილების უფროსის მოვალეობის

შემსრულებელი

(ხელმოწერა)

ჟურნალი

კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის მთავარმმართველის საბჭოსი

1904 წლის 1 მაისი

№ —————

თავმჯდომარეობდა:

მთავარმმართველის თანაშემწე, ინჟანტერიის გენერალი
ალექსანდრე ალექსანდრეს ძე რეზე

ესწრებოდნენ:

საბჭოს წევრები

საიდუმლო მრჩევლები:

კავკასიაში მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონების მინისტრის
რწმუნებული იაკობ სერგეის ძე მეღვედვეი, ნიკოლოზ ივანეს ძე პრიბილი, უსტინ
ანდრე ძე შტეკევიჩი;

ნამდვილი სამოქალაქო მრჩეველი ვასილი გავრილის ძე უსტრუგოვი,
ფინანსური შტაბის კანცელარიის უფროსი, გენერალ-მაიორი ვლადიმერ ონუფრის
ძე ტროფიმოვი.

განსაკუთრებული მოწვევით:

კანცელარიის უფროსის თანაშემწე ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე მაქსიმოვი

არ ესწრებოდნენ:

საიდუმლო მრჩეველი ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე კრიმიგირევი — თბილისში
არყოფნის გამო; სენატორი, საიდუმლო მრჩეველი სტეფანე ბორისის ძე ვრასკი —
ფაქტობრივად გამო.

მოისმინეს: კავკასიის მხარის სამხედრო-სახალხო მართვის დარგში
მთავარმმართველის კანცელარიის ა.წ. 12-15 მარტის № 16 მოხსენებითი ბარათი

სოხუმის ოლქში მცხოვრებთა: თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკიას, ანთიმოზ ივანეს ძე ჭუღელის, ივანე კონსტანტინეს ძე გეგიას, გრიგოლ ივანეს ძე კანდელაკის, ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძის, ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაიას, სპირიდონ ლევანის ძე ნორაკიძისა და კერძო მეურვე აკაკი ჩხენკელის ოლქის მოსახლეობის გასარუსებლად მთავრობის მიერ განხორციელებული ღონისძიებების ხელის შემშლელთა, პოლიტიკური კეთილსამედობის გამოკვლევისა და მათ წინააღმდეგ ზემოქმედების ადმინისტრაციულ ზომათა მიღების შესახებ, აგრეთვე კანცელარიის მიერ წარსულ 30 აპრილს წარმოდგენილი №2941 ცნობის მონაცემები აკაკი ჩხენკელის საზოგადოებრივი წესრიგისათვის მავნე მიმართულების შესახებ.

რეზოლუცია: საბჭო მოსმენილი კანცელარიის № 16 მოხსენებით ბარათსა და № 2941 ცნობაში აღნიშნული წინამდებარე საქმის გარემოებების [საფუძველზე] სცნობს, რომ სოხუმის ოლქში საცხოვრებლად შემდგომი დატოვება ოლქის მცხოვრებლებისა: თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკიასი, ანთიმოზ ივანეს ძე ჭუღელისა, ივანე კონსტანტინეს ძე გეგიასი, გრი-გოლ ივანეს ძე კანდელაკისა, ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძისა, ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაიასი, სპირიდონ ლევანის ძე ნორაკიძისა და კერძო მეურვე აკაკი ჩხენკელისა უეჭველად მავნე იქნება საზოგადოებრივი წესრიგისა და სიმშვიდისათვის.

საბჭო მიიჩნევს, აეკრძალოთ მათ კავკასიის მხარის ფარგლებში ცხოვრება აკრძალვის ვადის მიუთითებლად, 1897 წლის 3 მარტის მმართველი სენატისადმი გამოცემული უმაღლესი სახელობითი ბრძანებულების საფუძველზე.

ამასთანავე, ითვალისწინებს რა კანცელარიის მოხსენებით ბარათში წარმოდგენილ ცნობებს იმის შესახებ, რომ სოხუმის ოლქში დანიშნული ღვთისმსახურნი, როგორც ხალხთან ახლომდგომი პირნი, ვალდებულნი არიან, თავიანთი სულიერი დარიგებებით ხელი შეუწყონ ხელისუფლებას ოლქში რუსული მოქალაქეობის განმტკიცებას, ხშირად თავიანთი საგანმანათლებლო ცენზის დაბალი ღონის, რუსული ენის უცოდინრობისა და ამასთან ერთად უკიდურესი პოლიტიკური არაკეთილსამედობის გამო არამცთუ არ თანაუგრძნობენ ოლქის მოსახლეობის უსწრაფესი გარუსებისაკენ მიმართულ მთავრობის სასიკეთო ღონისძიებებს, არამედ თავის მხრივ ამჟღავნებენ მათ საწინააღმდეგო ქმედებებსაც კი. საბჭომ აუცილებლად მიიჩნია, ხსენებულ პირთა ამგვარ ქმედებათა შესახებ აცნობოს საქართველოს ეგზარქოსს და განსახილველად გადაუგზავნოს მის მაღალუწმინდესობას უკვე მოსმენილი კანცელარიის მოხსენებითი ბარათის დედანი სათანადო ხელმოწერებითურთ.

დედანთან სწორია:

განყოფილების უფროსის მოვალეობის
შემსრულებელი

(ხელმოწერა)

(რუსული ორიგინალი პირველად გამოსცეს ვ. გურულმა და ა. სილაგაძემ.
რუსულიდან თარგმნა თ.გვანცელაძემ).

კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის მთავარმმართველის
საბჭოს დადგენილება
(დამტკიცებული თავად გოლიცინის მიერ; 1904 წ. 1 მაისი)

დედანს აწერია:

„დამტკიცებ: თავადი გოლიცინი“

1904 წლის 1 მაისი

დედანთან სწორია:

განყოფილების უფროსის მოვალეობის

შემსრულებელი

(ხელმოწერა)

ჟურნალი

კავკასიის სამოქალაქო ნაწილის მთავარმმართველის საბჭოსი

1904 წლის 1 მაისი

№ -----

თავმჯდომარეობდა:

მთავარმმართველის თანაშემწე, ინფანტერიის გენერალი
ალექსანდრე ალექსანდრეს ძე რეზე

ესწრებოდნენ:

საბჭოს წევრები

საიდუმლო მრჩევლები:

კავკასიაში მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონების მინისტრის
რწმუნებული იაკობ სერგეის ძე მედვედევი, ნიკოლოზ ივანეს ძე პრიბილი, უსტინ
ვასილის ძე მიცკევიჩი;

ნამდვილი სამოქალაქო მრჩეველი ვასილი გავრილის ძე უსტრუგოვი,
გენერალური შტაბის კანცელარიის უფროსი, გენერალ-მაიორი ვლადიმერ ონუფრის
ძე ტროფიმოვი.

განსაკუთრებული მოწვევით:

კანცელარიის უფროსის თანაშემწე ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე მაქსიმოვი

არ ესწრებოდნენ:

საიდუმლო მრჩეველი ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე კრიმიგირევი — თბილისში
არყოფნის გამო; სენატორი, საიდუმლო მრჩეველი სტეფანე ბორისის ძე ვრასკი —
ავადმყოფობის გამო.

მოისმინეს: კავკასიის მხარის სამხედრო-სახალხო მართვის დარგში
მთავარმმართველის კანცელარიის ა.წ. 12-15 მარტის № 16 მოხსენებითი ბარათი

სოხუმის ოლქში მცხოვრებთა: თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკიას, ანთიმოზ ივანეს ძე ჭულელის, ივანე კონსტანტინეს ძე გეგიას, გრიგოლ ივანეს ძე კანდელაკის, ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძის, ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაიას, სპირიდონ ლევანის ძე ნორაკიძისა და კერძო მეურვე აკაკი ჩხენკელის ოლქის მოსახლეობის გასარუსებლად მთავრობის მიერ განხორციელებული ღონისძიებების ხელის შემშლელთა, პოლიტიკური კეთილსაიმედოობის გამოკვლევისა და მათ წინააღმდეგ ზემოქმედების ადმინისტრაციულ ზომათა მიღების შესახებ, აგრეთვე კანცელარიის მიერ წარსულ 30 აპრილს წარმოდგენილი №2941 ცნობის მონაცემები აკაკი ჩხენკელის საზოგადოებრივი წესრიგისათვის მავნე მიმართულობის შესახებ.

რეზოლუცია: საბჭო მოსმენილი კანცელარიის № 16 მოხსენებით ბარათსა და № 2941 ცნობაში აღნიშნული წინამდებარე საქმის გარემოებების [საფუძველზე] სცნობს, რომ სოხუმის ოლქში საცხოვრებლად შემდგომი დატოვება ოლქის მცხოვრებლებისა: თევდორე ტიმოთეს ძე სახოკიასი, ანთიმოზ ივანეს ძე ჭულელისა, ივანე კონსტანტინეს ძე გეგიასი, გრი-გოლ ივანეს ძე კანდელაკისა, ივანე გაბრიელის ძე ბურჭულაძისა, ფარნა ნიკოლოზის ძე დავითაიასი, სპირიდონ ლევანის ძე ნორაკიძისა და კერძო მეურვე აკაკი ჩხენკელისა უეჭველად მავნე იქნება საზოგადოებრივი წესრიგისა და სიმშვიდისათვის.

საბჭო მიიჩნევს, აკრძალოთ მათ კავკასიის მხარის ფარგლებში ცხოვრება აკრძალვის ვადის მიუთითებლად, 1897 წლის 3 მარტის მმართველი სენატისადმი გამოცემული უმაღლესი სახელობითი ბრძანებულების საფუძველზე.

ამასთანავე, ითვალისწინებს რა კანცელარიის მოხსენებით ბარათში წარმოდგენილ ცნობებს იმის შესახებ, რომ სოხუმის ოლქში დანიშნული ღვთისმსახურნი, როგორც ხალხთან ახლომდგომი პირნი, ვალდებულნი არიან, თავიანთი სულიერი დარიგებებით ხელი შეუწყონ ხელისუფლებას ოლქში რუსული მოქალაქეობის განმტკიცებას, ხშირად თავიანთი საგანმანათლებლო ცენზის დაბალი ღონის, რუსული ენის უცოდინრობისა და ამასთან ერთად უკიდურესი პოლიტიკური არაკეთილსაიმედოობის გამო არამცთუ არ თანაუგრძნობენ ოლქის მოსახლეობის უსწრაფესი გარუსებისაკენ მიმართულ მთავრობის სასიკეთო ღონისძიებებს, არამედ თავის მხრივ ამჟღავნებენ მათ საწინააღმდეგო ქმედებებსაც კი. საბჭომ აუცილებლად მიიჩნია, ხსენებულ პირთა ამგვარ ქმედებათა შესახებ აცნობოს საქართველოს ეგზარქოსს და განსახილველად გადაუგზავნოს მის მაღალუწყმინდესობას უკვე მოსმენილი კანცელარიის მოხსენებითი ბარათის დედანი სათანადო ხელმოწერებითურთ.

დედანთან სწორია:

განყოფილების უფროსის მოვალეობის

შემსრულებელი

(ხელმოწერა)

(რუსული ორიგინალი პირველად გამოსცეს ვ. გურულმა და ა. სილაგაძემ.
რუსულიდან თარგმნა თ. გვანცელაძემ).

XIX საუკუნის ქართველი საზოგადო მოღვაწეები
(სტ.ძიმისტარაშვილი, ალ.ნანეიშვილი, ნ.დადიანი,
ვ.მასხულია, რ.საჯახელი, დ.ღამბაშიძე, ლ.ლოლუა)
რუსეთის ანტიქართული პოლიტიკის შესახებ

სტეფანე ძიმისტარაშვილი:¹

"მეგრელები კიდევ რომ ქართველები არ იყვნენ, როგორც ჰგონებიათ ზოგიერთთ, მაშინაც დიდი უსამართლოება, შეცდომა იქნებოდა, რომ მეგრელებისათვის ქართული ენა არ ესწავლებინათ. აიღეთ თუნდ მარტო ეკონომიური მხარე, შეხედეთ მას გონების თვალთ და მიხვალთ იმ დასკვნამდის, რომ ქართული ენა, ვიმეორებ, ჩვენი სამშობლო ენაც რომ არ იყოს, ჩვენთვის, მეგრელებისთვის, შეადგენს სულიერს და ხორციელს საზრდოს. მართლა თუ არა ქართული ენის, სხვა რომელი ენის საშუალებით ვიქონიოთ მეგრელებმა აღებ-მიცემა იმერეთში, გურიაში, რაჭაში, ქართლ-კახეთში და ლეჩხუმში. ჩვენში ყოველთვის წირვა-ლოცვა ქართულს ენაზე ყოფილა და არის, აგრეთვე სასოფლო სასამართლოებში საქმის წარმოება ქართულს ენაზედვეა. ამიტომ ჩვენ, მეგრელებს გვაწუხებს ეს გარემოება, რუსული ენის სწავლება, როგორც ჰფიქრობენ, მეგრულის ენის საშუალებით შეუძლებელია.

მეგრული სიტყვები რუსულის ასოებით არ დაიწერება და თუ დავსწერთ, აი რა გამოვა:

რუსული	რუსულად მეგრული	ნამდვილი მეგრული
Шапка	Куди	ქუდი
Чума	Чири	ჭირი
Вода	Цқари	წყარი
Воронь	Корани	ყორანი
Брат	Джима	ჯიმა
Ястреб	Кири	ქირი (ქორი)
Катер	Джори	ჯორი
Уксус	Змари	ძმარი
Чабер	Кондари	ქონდარი
Книга	Цигни	წიგნი

Куди, Чири, Цқари... არ არიან მეგრული სიტყვები. ასე რომ, თუ მეგრული სიტყვები რუსულის ასოებით დაიწერა, მეგრული ენა დაიკარგება და გამოცხვება რალაცა ახალი ენა, რომელსაც სხვა სახელი უნდა დავარქვათ ("წერილი რედაქციისადმი", გაზ. "დროება", 1885, №67, გვ. 2).²

თავადი **ნიკო დადიანი**, იგივე ნ. მინგრელსკი, სამეგრელოს უკანასკნელი მთავარი, სამეგრელოში ცარიზმის ენობრივი პოლიტიკის წინააღმდეგ აქტიურად გამოდიოდა. იგი 1885 წელს თავად ვ. მაჩაბელს წერს:

"მე წავიკითხე ის სტატიები, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ მეგრული ენის შუა და ქართველთ ენის შუა სიმზგავსეც არ არისო... ის გარეშე ქვეყნის ფილოლოგები

¹ სტეფანე ძიმისტარაშვილი იყო სამეგრელოს მკვიდრი. გარკვეული დროის განმავლობაში ახალ სენაკში სკოლის მასწავლებლად მუშაობდა; აქტიურად თანამშრომლობდა გაზ. „დროებასთან“. სტატიებს აქვეყნებდა ფსევდონიმით „კორტოხა“.

² წერილის ბოლოს მინაწერი აქვს: „კორტოხა“, 23 მარტი. ახალ-სენაკი.

(იგულისხმება უცხოელი მეცნიერი ალ. გრენი და მისი ნაშრომი - ნ.ფ.), რომელნიც სწორედ მეგრულს და ქართულს ენებზედ, არიან სრულიად დაბნეულნი... ჩვენდა საბედნიეროდ, ჩვენს ხალხს აქვს თავისი საკუთარი აზრი და რწმუნება, რომელიც დაგვიტოვა ჩვენმა საკუთარმა ისტორიამ და ახლა ვერა კაცი ვერ დაგვაჯერებს იმას, რაც ნამდვილი არ არის ჩვენთვის და რაც ავნებს ჩვენს წინ წაწევას. ამას გარდა, ხალხის ისტორია და სურვილი უნდა შეიტყოს კაცმა და შემდეგ ილაპარაკოს. მე მენგრელიას, იმერეთს და გურიას უყურებ როგორც საქართველოს ბროვინციებს. ჩვენს შუა განსხვავება არ არის და არც უნდა იყოს..."³

6. დადიანი **მეგრელი ნ.დ.**-ს ფსევდონიმით გაზ. "ივერიის" 1887 წლის №39-ში აქვეყნებს წერილს "კაი ხუმრობაა!" რომელშიც გაკრიტიკებულია "კუდიანთ მოამბის" (ვინმე სამსონის)⁴, აშორდიას⁵... საქმიანობა. ნ. დადიანი სწორედ აშორდიას შესახებ მსჯელობისას წარმოგვიდგენს თავის კონცეფციას:

"აშორდია ისე აშორდა თავის ვინაობას, რომ კუდიანების იფიაფასავით „სამარგალო საჩიარო" (სამდაბიო საუბარი) ცალკე ენად იოცნა და ახირებულ წისქვილივით "ჩალა მგელას" ფქვა დაიწყო, და ამიტომ როგორც აქ ოდიშს "სამღერელად" და საარაკებლად, ისე იქ ქართველს საკიცხველად და კუდიანთ მომლოცავის (იგულისხმება სამსონი - ნ.ფ.) ეშმაკურ საწყევრად გახდა ჩვენის კუთხისათვის. ეგება ზოგმა არც კი იცოდეს, როგორც იმ "იფიაფის" მოენეს არ სცოდნია, ეგრისში, ოდიშში, სამეგრელოში, როგორც ახლა უძახიან, მეგრულად ქართულის ლაპარაკი არაფერის თავ-მომწონე ოჯახში არ იკადრებოდა, როგორც გადაქცეულის ქართულისა, სწორედ ისე იფიაფა, იწიაწა, ლეჩიქური, ან ჩინური რომ არის რომელზედაც ლაპარაკობენ ბიჭბუჭები საბურჭალოდ და არა სამეცნიეროდ, სასიტყვიეროდ და სადარბაისლოდ. განა ესეც ვერ შეუტყვია "ლადადისს", რომ ყოველი გადაქცეულება ენისა ცალკე საუბნო ფერადია მისის განვითარებისა და არა სხვა, განთვისებული თავის-თავადი ენა? მაგრამ რაღა იმას (სამსონს - ნ.ფ.) გავუმტყუებო, როდესაც იმ აშორდიასაც დაუჭინია: ფიზიოლოგიური წესი უნდა შევშალოვო და ჯორს შვილი უნდა ვაშობინოვო და რადგან ქართლელი "შო"-ვო გეტყვის, რომ დაგეთანხმება, მეგრელი "ქო"-ვო, გურული „ხო"-ვო, მთიული „ჰო"-ვო, იმერელი „კი"-ო და სხვა ყოველი კუთხე საქართველოსი თავისებურად გამოსთქვამს, ამის საფუძველსა ზედა მეგრელების „ზიტყვას" თავისი

³ ნ. დადიანის ეს წერილი ვ. მაჩაბელმა 1904 წელს გამოაქვეყნა გაზეთ "ივერიაში" (№241, გვ. 2), რათა ყველასთვის კარგად ეჩვენებინა მისი ბოზიცია 19 წლის შემდეგ.

⁴ 1887 წლის გაზ. "ივერიის" მე-7 ნომერში (გვ. 1-3) დაიბეჭდა ფელეტონი "წერილი კუდიანეთიდან. საკვირაო სხარტულა". ფელეტონს ავტორი აქვეყნებს ფსევდონიმით "საფამფსოფონიფი" - ანუ ავტორია ვინმე სამსონი. ფელეტონში ავტორი ცინიკურად და ირონიით ახსენებს აშორდიასა და მის "მარქაფებს", რომელთაც დაკისრებული აქვთ მეგრულ ენაზე "გადმოღების" მისია. მართალია, ვინმე სამსონს აშორდიასა და მისი მიმდევრების დაცინვა ჰქონდა განზრახული, მაგრამ მას მაინც სამეგრელოს ღირსების შელახვა გამოუვიდა, ამიტომ ნ. დადიანმა მკაცრად გააკრიტიკა იგი.

⁵ თაღა აშორდია იყო ხონის სემინარიის მუშაკი. მან ჩაიწერა მეგრული ხალხური ზღაპრები და ლექსები და რუსულ-ქართული შერეული ანბანით სამეგრელოს სკოლებისათვის ე.წ. "მეგრული ენის" სასკოლო სახელმძღვანელო „დიდა ნანა" შეადგინა. ანბანი მეგრულისათვის ხონის სემინარიის მასწავლებელმა პეტროვმა შეადგინა რუსული შრიფტით, პეტერბურგელი ენათმეცნიერის ალ. გრენის მიერ შედგენილ „მეგრულ ანბანზე" დაყრდნობით. პეტროვმა შეასრულა იმერეთის სკოლების საგუბერნიო ისპექტორის ლევიციის ბრძანება. აშორდიამ მეგრული დიალექტის ჩასაწერად ვერ გამოიყენა რუსულ შრიფტისანი „მეგრული ანბანი" და ქართული ანბანი შეუტრია.

ასოები უნდა გამოესხას, თავის სასწავლი „წინგი“ (წიგნი) დაებადოს და თავისი რჩული „დაბადება“ უნდა დაეწეროსო, თუნდ რომ იმავე ქართულელება სულ „არა, არა“-ო უძახონ, მეგრელებმა „ვარია, ვარ“-ო, იმერლებმა „ვერა, ვერა“-ო, გურულებმა „ვეი, ვეი“-ო უყვირონ მაინც. კაი ხუმრობაა!..

თუ ეს ამორდია მეგრელია მართლა, "ძალამი უგვარი მარგალი ჰყოფე". ანდა სწორად ვიტყვი: ძალიან უგვარო მეგრელი ყოფილა, რომ თავი არ სცოდნია და ბოლოს თავად მოსჭიდებია და არსებითი და ზედმესრული სახელი ისე აურევია, რომ მეგრელ-ქართველობის და თავ-ტანის არა გაეგება რა!..

ვინ არ იცის და რომელმა გაგებიანმა ქართველმა, რომ ეგრისელი ანუ მეგრელი ქართველები ოთხი საუკუნე მეტი ცალკე სამთავროდ ჩამოცილებული იყვენ ძმათა და თვისთაგან, თავისთვის ცალკე განეგებოდნენ და განებჭობოდნენ; მაგრამ იმ შინა განხეთქის უდროვოდროსაც არავის გულშიდაც არ გაუვლია ეს მწვალებლური ფიქრი, რომ ჩვენებურს "ქლუტულს" ენობა ვუბოძოთ, ანბანი გამოვუხატოთ და მწერლობა დავულოცოთო, არავის უბრალო ბაასიც არ შეუბღალავს ამ გვარის განდგომილების წარმოთქმითაც; ისე როგორც დასაბამითგანვე ყოფილა, სამღვთო რჯულიც და საერო წესიც სრულდებოდა წმინდა ქართულს ენაზე და ვერც ერთი კუთხე საქართველოსი ვერ დაიჩემებს, იმოდენად განვითარებული სამოქალაქო, საბჭო სიტყვიერება ჰქონდეს, როგორც ეგრისის ქართველებს, მეგრელებს ჰქონდა; ვერც ერთი მაზრა ჩვენი ქვეყნისა ვერ წარმოადგენს უკეთესის სიწმინდით დაცულს დედა-ენას, როგორც აქ ოდიშს. დღესაც არის და ვერც ერთს საქართველოს ნაპირებში ვერ მოსძებნი ისე მდიდარ წიგნთ-საცავებს და ძველ ახალ საბუთებს ჩინებულის ქართულის მწერლობისას, როგორც ჩვენი მეგრელების სახლებსა და საყდრებში. ვინ არ იცის და ან სადაურს ქართველსა აქვს საკითხავად, რომ აქ ყოველმა უწიგნო გლეხმა იცის, თუ რომელია მისი დედა-ენა, მისი „საღვთო ენა", მისი მონათვლელი, მისი სალოცავი, მისი მასწავლელი, მისი დამმარხველი და „საკუბაქო ზიტყვას" (სანაბიჭვრო სიტყვას) უძახის იმ გადაბრუნებულს ქართულს, რომელსაც მეგრულს უწოდებენ და რომელიც როგორც კუდიანთ მწერალს, ისე ამორდიასაც ჰგონებია „ცალკე განკუთვნი ენა არისო".

ამიტომ რომ არც ერთსა და არც მეორეს არ ჰსცოდნია, რომ მეგრული ქართული, იმერული ქართული, გურული ქართული, რაჭული ქართული, მთიული ქართული და სხვა ყველა ქართულია და არა მარტო: მეგრული, იმერული, გურული, რაჭული და სხვა ენები არ სცოდნია როგორც საქართველოს ნაწილებში სადაურები არიან და რაულად ლაპარაკობენ; არ ჰსცოდნია ისე არც ის, რომ ანტონ ჰყონდიდლები, გიორგები, ნიკოები და სხვა ეგრისის მესჯულენი, ქადაგნი, მწერალნი და წარჩინებულნი რა ენის მოძღვრები და რა ერის სასიქადულო მამები და შვილები არიან!...

...უცოდინრად საქმის ხელყოფა ყველა დიდი სიმეტიჩრეა, მაგრამ ამ სიმსხო საქმისა, როგორც ერის გაჩენა და ენის შექმნა არის, იმოდენად თავხედი ბორგვა იქნება, რომ "სიბრძნე სიცრუვის"მეფე-ვეზირის თვალწინ დაგვიყენებს, "ღმერთობა და ანგელოზობა" რომ დაიჩემეს და ამის დასამტკიცებელ სასწაულად მხოლოდ ისლა შესძლეს, აუარებელის ცუდ-მადის ხრწნილებისაგან ბილწი სუნი და მატლები გააჩინეს...

...ამ ხანად აქაურს სოფლებში ხალხის "ობირეშში" (სამღერელში) სალაღობოდ და სათრეველად მოშიარობენ აშორდიას საქმეზე და სახელზე ახალ მოდის სიმღერებს ღიღინებენ. არ რა ჰანგზე:

ქათამი არა, - ქოთომი, ვად-ვა!
 ლუმუ ვთქვათ და არა ღომი, ვად-ვა!
 ასე ბძანე, აშორდია! ვად-ვა!
 საღ გაიზარდე, "სორდია"⁶? (სად იყავო?)
 შორს ყოფილა, შორს წასულა...
 ცხენის წყლის გაღმა გასულა...
 გაუფონავს ამ წყლის ფონი,
 დაუვლია დიდი ხონი!
 ჩაუყლაპავს სემინარია,
 უსწავლია ვით "წყარია"⁶,
 ბრძენია და დიდი "ჭკვერი"⁷,
 სულ მკითხველი, ერთობ მწერი!
 ასე არის თურმე სრული,
 მეგრულა იცის მეგრული!
 ქართული დამწუნია,
 იშ დარდი ვამიღუნია!⁸
 მარგალული შხვა არიო,⁹
 ქართული აში "ვარი"-ო!¹⁰
 მარგალური ჭარუაო,¹¹ ვად-ვა!
 ქი დივიჭყათ, ჯარუაო!¹²
 კაცი სხვაა, კოჩი სხვაო,
 ზღვა? რა ვუყოთ, ისევ ზღვაო, ვად-ვა!
 ცას რა ჰქვია? ისევ ცაო,
 თხა როგორ ვთქვათ? ისევ თხაო.
 ქვეყანა? ოჰ! ქიჰყანაო,
 დღე დღა, ყანაც კი ჰყუნანაო,
 ცხენი ცხენი, კვიცი კვიცი,
 კვერცხი კვერცხი... სხვა არ იცი?
 კატა კატუ, ღომი ღომი ვად-ვა!
 ბატი ბატი, ჰამე ჰკომი!
 დედა დიდა, მამა მუმმა,
 ძმა ჯიმა სუ! და და-ჩუმმა!
 წახნა პარასკევის წველა!..
 "ჯორმა ვერც შვა, ვერც იწველა",
 "აბა მუჭო აშორდია"¹³
 ქართულმა სულ თან რომ გდია!

⁶ წყალი

⁷ ჰკუიერი, ჰკვიანი

⁸ მისი დარდი არ მაქვსო

⁹ მეგრული სხვა არიო

¹⁰ ქართული ასე არაო

¹¹ მეგრული წერაო

¹² დავიწყოთ ჯარუაო

¹³ მამ როგორ იქ აშორდია

მირბი და ვერ აშორდია,
ვიშორექო, აშორდია!¹⁴

აშორდია, წყარი კაკი...
ჩიქორთული ვიშო მაქი!¹⁵
"ვარია", მარა "ქოთია"!¹⁶
ვიშოთია, აშოთია!¹⁷

"ახლა დამაბოლოვებინეთ ამ ვედრებით: განუმარტეთ აშორდიასა და მისთანათა, რომ აქაურ ქართველს ჰქვია ეგრისელი ქართველი; მაგრამ ქართულ ენას წესადა აქვს, როცა ადგილის სახელი ასე დაბოლოვდება: ისი, ეთი, მაშინ იქაურის კაცის სათემო ადგილობრივს დასახლებაში ადგილის წოდებას ბოლო ისი და ეთი აღარ შერჩება, მაგალითად, როგორც ქუთაისი-ქუთათელი და არა ქუთაისელი, რუისი-მროველი და არა რუისელი, ეგრისი-მეგრელი და არა ეგრისელი, მანგლისი-მანგლელი და არა მანგლისელი და სხვა..."

მეგრელი ნ. დ. - "კაი ხუმრობაა!"

(გაზ. "ივერია", 1887, 22 თებერვალი, №39, გვ. 3).

1889 წლის 18 აპრილს ახალ-სენაკში ჩატარდა სასულიერო პირთა კრება, რომელზეც გურია-სამეგრელოს 42 სამღვდელოების წარმომადგენელმა შეადგინა ასეთი განაჩენი:

"მეგრულს ენაზე სამღვთო წერილის გადაღება ყოვლად შეუძლებელიც არის და არც სანატრელია, რადგანაც მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში ქართულ წირვა-ლოცვას შეჩვეულ ხალხში, რომელიც გვარ-ტომობითაც და ენითაც ქართველია, მწვალებლობას გამოიწვევსო და ამ სახით დაარღვევს ძველის-ძველს ერთობას ჩვენის ეკლესიისაო" (გაზ. "ივერია", 1889, №92, გვ. 1).

ალ. ნანეიშვილი: "ეხლა სამეგრელოს აღმოსჩენია "წმინდა" მამებიც, რომლებსაც სრული იმედია, წმინდანებად არ შერაცხენ. ამათ უკისრნიათ საღმრთო წერილის თარგმნა მეგრულს ენაზე" ("ივერია", 1889, №4, გვ. 1-2).

"ვინ არიან ეს მთარგმნელები? გიმნაზიებიდან გამორიცხულნი და სასოფლო სკოლებში კურსდამთავრებულნი. აი ამ კაცთ უკისრნიათ საღმრთო წერილის გადაღება მეგრულს ენაზე, მაშინ როდესაც მთელი სამეგრელო მრავალ საუკუნის განმავლობაში სასოებით ისმენს ქართულს წირვა-ლოცვას. ამ მთარგმნელებს გადაუთარგმნიათ რამდენიმე წიგნი და კიდევ წარუდგენიათ სასულიერო მთავრობისათვის. ამ მამათ ოღონდ თავიანთი ფარული აზრი საქმედ აქციონ და იმას კი არ დაეძებენ, რომ ერის რელიგიურს გრძობას შეჰლახვენ და შეჰბღალვენ.

ახალი თარგმანი არ წააგავს ძველს: ახალში მთარგმნელებს არც ერთი სიტყვა არ დაუტოვებიათ, რომელიც ქართულსა ჰგავს და რადგან ეს ძალიან ძნელი საქმეა, ჭკუის კოლოფ მთარგმნელებს ახალი მეგრული მოუგონიათ. აი ამისი ნიმუშიც: "წმინდაო ღმერთო, წმინდაო ძლიერო, წმინდაო უკვდავო" ასე უთარგმნიათ:

¹⁴ იქით ხარ, აქეთ იყავ

¹⁵ აშორდია, წყალი ნაყე, ჩიქორთული იქით-მეთქი

¹⁶ არაო, მაგრამ დიაღაცაო

¹⁷ იქითაც და აქეთაცაო (მიეთიც და მოეთიცა)

"ტატალი ღორონთი, ტატალი შეძლებუამი, ტატალი უღუროუ მუმეხვარით ჩქი". სიტყვა ტატალი ბავშვური სიტყვაა და სრულიად ემზავება ქართულს "ზიზიას" (ზიზია ღმერთი) და რუსულს Цаца Бог.

რალა თქვა უნდა, რომ ამ გვარი თარგმანი ერის გრძობა-გონებას შეჰბღალავს და შეშხალავს და ამ მომავდინებელს ცოდვას არ შეუშინდნენ "აშორდია-გამშორდიები". ჩვენ სრულიად დარწმუნებულნი ვართ, რომ თვით მეგრელი საზოგადოება საკადრისს მიანიჭებს ახალ მთარგმნელებს და თავისს წმინდა გრძობას არავის შეალახვინებს..." (გაზ. "ივერია", 1889, №91, გვ. 1-2).

ვახილ მახხულია - "მეგრულს ენაზე წერა-კითხვის გამოგონებისა გამო" (გაზ. "მწყემსი", 1891, №1, გვ. 3-4):

"ვისაც სურვილი აქვს მეგრული ასოების ნახვისა, ნახონ მეთე გამოცემა "Сборник матерялов для описания местностей и племён кавказа". სწორედ ამ გამოცემაში ნახვენ მეგრულ ასოებს და არაკებს. იქვეა საუცხოვოდ გადათარგმნილი „მამაო ჩვენო“ მეგრულს ენაზე, რომელიც ქართული ასოებით აქვე მომყავს: „მუმა ჩქინი, ნამუ რექუ ეი ცას! წმიდე ორდას სახელი სქანი; ქუმორთას მათობაქუ სქანქუ; ორდას ნება სქანი, მუჭოთი ცასუნი, ეთეში ქიყუანას. ქობალი ჩქინი ოსქილადარი ქომუჩი ჩქუ ამუდლია. დო ქუმაპატიი ჩქინი ვალეფი თეში მუჭოთი თქი ვაპატიენტ ჩქინი მოვალეებს; დო ნუ მიშამიყონანქ ჩქი განსაცდელიშო დო გიშამირსხი ჩქი ბოტორიშე". წამკითხველმა შეიძლება სთქვას: „ეს კარგად არის ნათარგმნი, მაგრამ მაინც არ ვარგა საღმრთო სალოცავად მეგრული ენა, რადგანაც ის არის მოპარული და წამხდარი ქართული ენა, და ამის გამო ღვთაებრივი მიმადლულება არა აქვს და არც იმდენი ღირსება და შნო აქვს, რომ ამ ენით იქნეს საღმრთო წესები აღსრულებულიო.“

რაუდენ საჯახელი (ხუნდაძე) - „მეგრულიდან ქართულად ნათარგმნი „მამაო ჩვენოს“ გამო“ (გაზ. „მწყემსი“, 1891, №3, გვ.3-4):

„...ღღევანდელი ჩემი ბაასი გამოიწვია ბ.ვ. მახხულიას წერილმა, რომელიც ამ წლის „მწყემსის“ პირველ ნომერში იყო დაბეჭდილი. ქვეყანაზე საკვირველი არა-არის რა, მაგრამ ამ წერილში მოყვანილმა ქართულიდან მეგრულად ნათარგმმა „მამაო ჩვენომ“, - მართალი უნდა ვთქვა კი, - დამაფიქრა. დამაფიქრა იმიტომ, რომ მე ჩემი თავი წარმოვიდგინე, ვითომ ეკლესიაში ვდგევარ და ლოცვას ვსმენილობ და, თუ ხუმრობით არის დაწერილი, ღმერთმა შეუნდოს მთარგმნელსაც და მომსმენსაც. აქ რომ ხუმრობა არ არის, ამას ყველა ვხედავთ, მაგრამ საქმე მაინც უნდა გაისინჯოს. ყოველი კაცი, რომელი სჯულის, სარწმუნოების და ენაზე მოლაპარაკეც უნდა იყოს იგი, სცდილობს, რომ მასზე უფროს კაცთან ზრდილობიანის საუკეთესო გამოძებნილი და გამორჩეულის ენით ისაუბროს, სთხოვოს სათხოვარი, არზით თუ სიტყვიერად, ხოლო ქართულიდან მეგრულად „მამაო ჩვენოს“ მთარგმნელს ეს ჭეშმარიტება უარ-უყვია და როგორც ცხვრის მწყემსი ლაპარაკობს მთაში თავის ამხანაგთაგან მოუფიქრებლად, წარამარათ, ისე ადვილად, ისე წინ დაუხედავად სთარგმნის „მამაო ჩვენოს“ ღვთის ტაძარში სალოცველად, ღვთისადმი დიდების აღსავლენელად, თვით ღმერთთან სალაპარაკოდ; იმ „მამაო ჩვენოს“, ის საუფლო ლოცვას, რომელიც თვით უფალმა ჩვენმა იესო ქრისტემ თავისი პირით სთქვა და გვასწავა, რომელიც უაღრესია ყოველთა ლოცვათა! ღმერთო გვაპატივე! ღმერთო შენ თვითონ უწყი, რომ კაცი ყველაფრის გამბედავია!... საჭირო და სისარგებლო რომ

ყოფილიყო საღმრთო წერილის ქართული ენიდგან მეგრულს ენაზე თარგმნა, ნუ თუ არ გამოჩნდებოდა ვინმე, რომ იგი გადაეთარგმნათ ამდენი ხნის განმავლობაში? ვის არ გაუგონია შემდეგი სიტყვები: „ჭყონდიდელი - როდინდელი? - არონისებრ ძველი მღვდელი“. ამასაც თავი დაეანებოთ, რომ საუბარი არ გაგვიგრძელდეს - ბ. მასხულია ბუნებით მეგრელია და ასე აბობს: „შიძლემა მრავალმა სთქვას, რომ ეს „მამაო ჩვენო“ კარგი ნათარგმნაო და მართალსაც ამბობს; მთარგმნელს კისერიც რომ მოეტება, მეტს ვერას ვახდებოდა, მაგრამ ღვთის ტაძარში სალოცავად?! ღმერთმა ნუ ინებოს!..

აქ ჩვენ პირდაპირ გადავთარგმნით იმ ნათარგმნ მეგრულს სიტყვებს ქართულათ, არა მეგრელთათვის საყურადღებოდ, რომელთაც უამისოთაც კარგად იციან, არამედ მათთვის უფრო, ვინც მეგრული არ იცის და თუ ეს „მამაო ჩვენო“ ღვთის ტაძარში სალოცველად გამოსადეგია, ან ზრდილობიან ლაპარაკათ მისაღები, ადვილად გაიგებს. აი პირდაპირი ნათარგმნიც:

მუმა - მამა	ქიყვანას - ქვეყანაში
ჩქინი - ჩვენი	ქობალი - პური.
ნამურეჭუ - რომელიხარ	ჩქინი - ჩვენი
ჟი - ზეით	ოსქილადარი - სარჩენი (და არა არსებისა)
ცას - ცაში	ქომუჩი - მომეცი
წიმიდე - წმიდა	ჩქი - ჩვენ
ორდას - იყოს	ამუდლა - დღეს
სახელი - სახელი	დო - და
სქანი - შენი	ქომაპატიი - მაპატივე
ქუმორთას - მოვიდეს	ჩქინი - ჩვენი
მაფობაქუ - მეფობამ (სუფევა ვითომ)	ვალეფი - ვალები (თანანადებნის მაგიერ)
სქანქუ - შენმა	თეში - ისთე
ორდას - იყოს	მუჭოთი - რავაც
ნება - ნება	ჩქი - ჩვენ
სქანი - შენი	ვაპატიენტ - ვაპატივებთ
მუჭოთი - როგორც	ჩქინი - ჩვენი
ცასუნი - ცაში	მოვალეენს - მოვალეებს
ეთეში - ისთე	დო ნუ - და ნუ

- მიშამიყონანქ - შემყვან
- ჩქი განსაცდელში - ჩვენ განსაცდელში
- დო გირშამირსხი - და გამომიხსენ
- ჩქი ბოროტიშე - ჩვენ ბოროტიდგან

აქ მოყვანილი ქართული სიტყვები გახლავთ ამ მეგრულის თარგმანი და არა "მამაო ჩვენო"-ში ნახმარი სასოებიანი სიტყვები: "ცათა შინა", "მოვედინ სუფევა შენი" და სხვა...

დ. ღამბაშიძე:¹⁸ "კიდევ ფუჭი და ამაო ზრუნვა მეგრული მწერლობის გაჩენისა და ლოცვისა და ღვთისმსახურების ქართულიდან მეგრულად გადათარგმნის შესახებ" (გაზ. "მწყემსი", 1895, №13, 14, 15):

¹⁸ გაზ. "მწყემსი" გამოდიოდა 1883-1910 წწ., რედაქტორი იყო დავით ღამბაშიძე (ღვკანოზი).

"ღალოცა ღმერთმა, ეხლა ხანად ყველა მიხვდა სამშობლო ენის დიდ მნიშვნელობას სამისსიონერო საქმეში. მხოლოდ ამ ერთად ერთ ქვაკუთხედზედ შეიძლება დამყარდეს და გავრცელდეს სარწმუნოებრივი და ზნეობრივი ქრისტიანული გრძობა. სხვა სიკეთესთან ეს თავი და თავი უპირატესობაც მიუძღვის ქრისტიანობას, რომ იგი ყოველ ადამიანს აძლევს ღონის ძიებას გონივრულად და რიგიანად შეითვისოს ყოველმა მისი ღირსება და ამაზედ დაამყაროს თავისი რწმუნება. კიდევაც ეს აძლევს მტკიცე საფუძველს ყოველი ქრისტიანის სარწმუნოებრივ გრძობას საუკეთესო გზად და ხიდად კი, რომლითაც ადამიანი უნდა ითვისებდეს ამ სარწმუნოებას, მიჩნეული და აღიარებულია, რასაკვირველია, უადვილესი და უფრო გასაგები, ღვიძლ დედანაზედ სიტყვა-მოძღვრების და საღმრთო წერილის გაცნობა. ეს ჭეშმარიტება ამ ჟამად ყველამ კი შეიგნო და კანონადაც მიიჩნია. კიდევაც ეს არის მიზეზი, რომ სამისსიონერო საქმის წარსამატებლად, ზნეობრივი განათლების ხალხში მოსაფენად, ყველგან დიდათ ცდილობენ ლოცვების, წირვის წესის და საღმრთო წერილის იმ ენაზედ გადათარგმნას, რომელიც არის განუშორებელი კუთვნილება ამა თუ იმ ერისა. მართალიც რომ სთქვას კაცმა, ყოველი ასეთი შრომა და მეცადინეობა, გულწრფელი, მოციქულებრივი და კაცთ მოყვარული, ყველგან მადლობითა და თანაგრძობით აღსავსე ნაყოფს მოიმკის ზოლმე და საგრძობელიც არის ყველასათვის. ყველგან დიდის თანაგრძობით ზედება ამისთანა საქმეს ის ხალხი, რომლის გულისთვისაც ასე ჭირისუფლობს გარეშე პირი და ერი და ასედაც უნდა იყოს. ან კი როგორ შეიძლება, მადლობელი არ იყოს ადამიანი იმისი, ვინც კეთილის მიზნით გატაცებული ცდილობს ქრისტეს სწავლა-მოძღვრების გავრცელებას გასაგებ ღვიძლ ენაზედ და ამით ხელს უწყობს მის მცნებათა გავრცელებას!

...როდესაც ვითომდა ამავე ზომას ხმარობენ ზოგიერთი პირები სამეგრელოში ქრისტეს სწავლა მოძღვრების განსამტკიცებლად, ის სულ სხვა გრძობას ხედავს ადამიანი. მრავალი იშრომეს ამ 50 წლის განმავლობაში მეგრული მწერლობის გასაჩენად და დასაარსებლად და ლოცვებისა და ღვთისმსახურების გადასათარგმნად, მაგრამ მეგრელებში სრულებითაც არ მოიპოვება სიამოვნებისა და მადლობის გრძობა ამ დამამწვრალთა პირთადმი.¹⁹

არაფერს ვიტყვით იმისთანა ვიგინდარებზე, როგორიც ამორდიაა და მისი "კომპანია", რომელნიც ვითომ თავს იგდებენ მისიონერებთან. ამ საქმის გარემოების გარეშე მეთვალყურე გაცემაში მოდის და თავის თავს ეუბნება: ან მეგრელები ქრისტიანები არ ყოფილან, ან არადა რაღაც საიდუმლო, გაუგებარი რამ უნდა იფარებოდეს ამ საქმეშიო. ხალხს თავის ენაზედ ლოცვებს და ღვთის მსახურებას უთარგმნიან და ისმენენ ამ ლოცვებს, ეკლესიიდან გარეთ გარბიან. რასაკვირველია, უცხო კაცი იფიქრებს, რომ ეს კაცები სრულებით ქრისტიანებიც არ ყოფილანო. როდესაც საქმეს ახლოს დავაკვირდებით, შეხედავს ამ ხალხის ეკლესიებსა და მონასტრებს, გადაფურცლავთ აუარებელ ქადაგებას მის ძველ და ახალ მღვდელმთავართა, როდესაც გამოიკვლევთ ამ ხალხის დანარჩენ სხვა ქართველ ხალხთან ერთად ათასის წლის ბრძოლას ქრისტეს სარწმუნოებისათვის, მაშინ კი რწმუნდებით რომ ეს მეგრელები უფრო ჭეშმარიტი ქრისტიანენი არიან, მათი ლოცვების მთარგმნელებთან შედარებით.

შარშან, ვგონებ უკანასკნელად, სინჯეს მეგრელების დარწმუნება ვითომც მათთვის დიდი სასარგებლო იქნებოდა ლოცვებისა და ღვთისმსახურების მეგრულად გადათარგმნა. ყოვლად უსამღვდელოესმა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსმა გრიგოლმა თავის თავმჯდომარეობით კომისია დააწესა, მოიწვია

სასულიერო და საერო პირნი ამ კითხვის გადასაწყვეტად. ეს კომისია წინდაწინვე დაეკითხა ეპარქიის ყველა ბლალღიწინებს და შეაგროვა მათი მოსაზრება და პასუხი; შემდეგ თვით შეუდგა ამ საქმის წვლილად და საფუძვლიან განხილვას და ერთხმად დაემყარა იმ დასკვნას, რომელიც გამომეტყველია მთელი სამეგრელოს საზოგადოების აზრისა".

თავის წერილში დ. ლამბაშიძეს კომისიის ორი წევრის აზრი აქვს მოტანილი. ორივე მეგრელია. მათი აზრი წერილში წარმოდგენილია სრულად და დასაბუთებულად, ისე, რომ არც ერთის და არც მეორეს ვინაობა ნახსენები არ არის. ჩანს, რომ ორი ადამიანი იმდროინდელ საქართველოში საკმაოდ ანგარიშგასაწევი და გავლენიანი პიროვნება იყო.

კომისიის ერთ-ერთი წევრის აზრი ასეთია:

"უნდა დავიწყო სწორედ იმითი, რაც ჩვენი საზოგადოების ყოველი შეგნებულნი წევრისათვის კი არა, არამედ ყველასათვის ცხადია, ვინც კი წარსულის და აწმყოს ცხოვრების ქეშმარიტ ნიადაგზე ამყარებს თავის მოსაზრებას და განზრახ თვალს არ იხუტავს თვალსაჩინო მოვლენის შესაგნებად. მეგრული ლაპარაკი მხოლოდ კილოა ქართული ენისა, როგორც მაგალითად ქართლური კილო, იმერული, ხევსურული, სვანური, ინგილოური და სხვა. ერთ ამნაირ კილოს წარმოადგენს ჩვენი მეგრულიც, რომელსაც ეს სახელი დაერქვა საქართველოს სამეფოს ეგრისად წოდებულ ერთ-ერთ კუთხისაგან. ამ კუთხის მცხოვრებთ ეწოდებოდა ეგრისელი ანუ მეგრელი და მათ ლაპარაკს კი მეგრული (როგორც მაგალითად "რაჭა" - რაჭველი, რაჭული, გურია - გურიელი, გურული), აგრეთვე როგორც არგვეთის მხარის მცხოვრებს ეწოდება "მარგველი", მის ლაპარაკს "მარგული" და სხვა. არავინ კი არ უძახის ამ კილოებს ენას. გურული ლაპარაკიო ითქმის და "გურული ენა" კი არა. "მეგრული ლაპარაკი" და არა "მეგრული ენა". რადგანაც მეგრული ლაპარაკი მხოლოდ ერთ-ერთი კუთხის კილოს წარმოადგენს, რომელიც მხოლოდ ოდნავ განესხვავება ძირეულ ენას ქართულს, და მხოლოდ მდებრიო ლაპარაკისათვის არის სახმარი, ამისათვის მას ენის თვითარსებობა არა აქვს. გარდა ამისა, კიდევ ამ კილოზე უბრალო განყენებული აზრიც კი არ გამოითქმის და ღვთისმეტყველების დიადი და უზენაესი აზრების გამოთქმა ხომ წარმოუდგენელიც არის: რადგანაც მეგრულ კილოს არა აქვს ქართულთან დამოუკიდებელი ზრდა-მატება და განვითარება, არ მოექმნება საკუთარი სიტყვები და წინადადებანი. მიზეზად ის იყო, რომ ეს ლაპარაკი მხოლოდ საყველ-პურო იყო, შეეხებოდა მხოლოდ უბრალო საგნებს, ვერ აკმაყოფილებდა სულიერ მოთხოვნილებას საზოგადოებისას და კიდევაც ამიტომ ყოველი მეგრულად მოლაპარაკე რთული აზრის და განყენებული რამის გამოსათქმელად როდესაც ვერ მოიძებნიდა შესაფერ სიტყვას მეგრულში, ყოველთვის მიმართავდა და მიმართავს ხოლმე უმთავრეს სათავეს - ღვიძლ ენას ქართულს, როგორც შესისხლხორცებულს მეგრულ კილოსთან, რომელთანაც არამც თუ საერთო აქვს სიტყვის ძირები და თვით მთელი სიტყვებიც, არამედ მთელი ეტიმოლოგია და ღრამატიკული მწყობრიც სულ ერთი და იგივე აქვს. ეს მეცნიერულად დადასტურებული დედა-აზრი, ისტორიულადაც და ფილოლოგიურადაც დამტკიცებული, გამოცდილებით თვალნაცხადები არის ეგრისის ყოველი ქართველისათვის ეგრედ წოდებულ მეგრელისათვის და ამიტომაც სამყაროს შემოქმედთან სულიერად დამაკავშირებელი ლოცვების თარგმნის პროექტი ყოველად შეუძლებელი და საოცნებო რამ არის. ეს განზრახვა არამც თუ გამოწვეული არ არის ხალხის გონებისა და სარწმუნოების

ქემარიტი საჭიროებით, არამედ ცუდ-უბრალო, ზედმეტი გამოგონებაა, რომელიც არავისათვის საჭირო არ არის და პირიქით თავის შედეგით ყოველად მავნებელია. იგი სიცულისა და მავნებლობის მეტს არაფერს არ უქადის სარწმუნოების სიწმინდეს, გონებრივ წარმატებასა და უწმინდესს გრძობას ხალხის თვითშეგნებისას.

ამას მალაპარაკებს ჩვენი მხრივ საერთო შეხედულება, რომელიც ამკარად წარმოითქვა 1889 წელს ახალ-სენაკში მომხდარ სამღვდლოების ყრილობაზე და რომელიც ცხადათ გამოირკვა ჩვენი საზოგადოების ყოველ საფეხურზე და მწერლობაშიაც. ამ პროექტის აღსრულებაში ყველა ამკარად ზედმეტ მწვალებლობის შინაარსს, ყოველგვარ განდგომილებას და მიზეზს საღმრთო წერილის ახირებული ახსნისას და უკუღმართ მის შეგნებას. და მართლაც ვითომდა გადათარგმნა ლოცვების მართო ერთად-ერთი კითხვაც კი ყველას შეგნებულს და შეუგნებელსაც საზიზღარ შთაბეჭდილებას... თუმცა ამ თარგმანებისათვის ძალიან მოწადინებით განგებ უძებნიათ ისეთი სიტყვები, რომ ქართულს ვითომც ძნელად მიმსგავსებოდნენ, მაგრამ ისეთი სიტყვები ჩაურთავს მთარგმნელებს, რომელნიც ყოველ მართებულობას მოკლებულნი არიან, ახლად შეთხზულნი არიან, რომელთაც საშუალებით სრულიად ვერ გადმოიცემა ნათარგმნის შინაარსი და რომელიც მხოლოდ რაღაც უხერხულად შეტმასნილ რაღაც გაუგებარ და შეუგნებელ სიტყვების ჯგუფს წარმოადგენს... მაგალითად "სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა" გადათარგმნიათ ასე: "ოწინეთ ბაბა შითია დო ფსქი შითია დო შური წმინდო შითია. ამენი". ძალიან ცდილან ქართულის სიტყვების განზრახ დამალვას, მაგრამ ეს თარგმანი მაინც ვერ ხატავს რიგიანად ვერც სიტყვებს და ვერც აზრს ლოცვისას. არავის კი არ უნდა ებატიებოდნენ განზრახ ლოცვას აზრის გადამახინჯება. სამეგრელოში ყველამ იქ მცხოვრებმა იცის, რომ ქართული სახელი ოდიშის წარმოთქმით სახელია და არა "ოწინე"; ქართული დუდუ, მამა მეგრულის კილოთი ითქმის "დუდი", მამა და არა "ბაბა"; ქართული "ძე" მეგრულად ითქმის "ნძე" და არა "ფსქი"-თ; რომ გადაეთარგმნოთ, აზრიც სულ სხვა გამოდის: "მოსახსენებლად მამისა და ტომის შთამომავლისა და წმინდა სულისა ამინ" (რადგანაც ოწინეთ "მოსახსენებლად" ნიშნავს და "ფსქი" ტომის შთამომავალსა). "აწლა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე" იმავე თარგმანით ასე გამოიხატება: "ეხლა, აქნამდინაც და ყოველთვის შთამომავლობაში". ამ უგვანო თარგმანის მაგივრად ასე უნდა გადათარგმნილიყო: "სახელით მუშაშით, ნძეშით და (შური) სული წმინდაშით, ამენი". მაგრამ ამის გადათარგმნაც არ ღირდა, რადგან ყველა ნამდვილი ქართული სიტყვებია, ოღონდ გადამახინჯებულია ისე, რომ არ შეგვენის ეს საღმრთო საგანს. ქართულად ყველასათვის გასაგებია აზრი და უფრო დინჯათაც არის გამოხატული აზრი. ეს მაგალითი ყველა სხვა თარგმანებზედაც გადასატანია.

ყოველ ქართველს ჩვენი კუთხისას, ნასწავლი იქნეს გინდ უსწავლელი, ძალიან ზიზღს ჰგვრის სარწმუნოებისა და ენის სიწმინდის ასეთი ქირდვა და აბუჩად აგდება, როგორც ამ თარგმანებშია გამოხატული. აზრის შეუგნებლობა უზენაესისათვის (ლოცვების, მართლმადიდებლობის მცნების და საზოგადოდ ქრისტიანობის) აბუჩად აგდება და, დიდი დაუდევრობა ერთის მხრით და ცალკე განზრახ სიტყვების გადამახინჯების ნამეტანი სურვილი და არამც თუ გადამახინჯების, ახალის შეთხზვაც კი, იმ განზრახვით ჩადენილი, რომ მსგავსება არ მიეცეს ქართულთან და თავისებური სახე ჰქონდეს ყოველ ხმას და სიტყვასო - ყველაფერმა გამოიწვია უხიაგი და უმსგავსო სიტყვების უბდა უბდათ ასხმული გროვა, რაიც აზრს აბუჩადებს, შინაარსს აღუხჭირებს ღრამატიკის კანონების წინააღმდეგობის მიუხედავად და საგნის სიწმინდის,

სარწმუნოებრივ სათნოების და გრძობათა სინარჩარის საწინააღმდეგოდ. ზოგიერთი სიტყვა თავისი უწმაწურობით და ნამეტანი ნაძალადევი აგებულებით შეურაცხყოფენ არამც თუ სარწმუნოებრივ გრძობას ადამიანისას, არამედ უბრალო ზრდილობიანობის გრძობასაც კი უმღვრევენ ყოველ რიგიან ადამიანს. რაღა ბევრი დამტკიცება უნდა, თვით ეს სიტყვები მეტყველებენ აურაცხელ მავნებლობას ხალხის სულიერ და ეროვნულ განძის ასეთ გაწილებისას, იმ ხალხის ეროვნული გრძობის შელახვას, რომელს ათას წლობით დაუცავს წაურყვნელად ზეციური საუნჯე ყოველგვარ არაწმინდებისაგან და მწვალებლობის სიბილწისაგან. და დაუცავს უფრო იმიტომ, რომ სინამდვილე, სიწმინდე საღმრთო წერილის და ლოცვების და საღვთისმეტყველო თხზულებების თავით ბოლომდე გატარებული იყო მთარგმნელ მამათა ნათარგმნი და ჭეშმარიტებით და სინამდვილით გადასცემელად მიუძღვნა ქართველ ერს, რომელიც ძველი ივერიის ანუ საქართველოს მთელს მიდამოზე ისტორიულად იზრდებოდა, მაგრდებოდა ჭეშმარიტებისა და მართლმადიდებლობის გზაზე და რომელმაც ისტორიულად დაამტკიცა თავისი შეუფერებელი ერთგულება ღვთისა, სარწმუნოებისა და მამულისადმი... ყველამ კარგად ვიცით, რომ ოჯახებში მოსამსახურეებიც კი არ ლაპარაკობენ თავის ბატონებთან "მდაბიო ლაყაფით", "შეგრულით" და გლეხებსაც კი დასამცირებლად ეძახდნენ და ეძახიან "მარგალს", ე. ი. მდაბიოს. რაც ვთქვით, აქედან თავისთავად ერთი საერთო დასკვნა გამოდის, საზოგადო მთელი მხარისათვის, რომელიც მხოლოდ ერთია: მეგრულ კილოზე ლოცვების გადათარგმნა ქრისტიანობის საწინააღმდეგო აზრების ძალის ძალად გაჩენა იქნება და ღვთის საწინააღმდეგო, ნაძალადევი სწავლა შეხედულების გავრცელება იქნება. იგი გამოაცლის ნიადაგს სარწმუნოების ჭეშმარიტების ნამდვილად შეგნებას, გაადუხჭირებს ქრისტეს ღვთისმეტყველებით დადგენილ აზრებს და ცნებებს... მეგრული კილოს სწავლა-დაკვირვება მეცნიერულის მიზნით კიდევ საგულისხმოა, მისი თვისებისა და სხვა ენათა შორის ერთად მის ძირეულ ქართულთან ადგილის მოძებნისათვის, უმთავრეს ქართულ ენის მის კილოებთან შედარებით გამოსაკვლევეად, ისტორია-ფილოლოგიისა და საღრამატიკო წესების მხრით როგორც სხვა მკვლევარები ცდილან. ამის მაგალითად კლაპროთი, ბოპი და სხვა და აგრეთვე პროფესორი ცაგარელი ჩემთან ერთად..."

იმავე კომისიის მეორე წევრის აზრი:

"მეგრული კილო ვერ გამხდარა მწერლობის ენად და ვერც გახდება, რადგანაც ენას მაშინ შეუძლია მხოლოდ ამ დონეზე მიღწევა, როდესაც მას აქვს თვითარსებობა. ყოველი ამნაირი ენა თანდათან ვითარდება, ზოგ სახელწოდებას სხვა ენებიდან სესხულობს და თანდათან ზრდა-მატებით მწერლობასაც იძლიერებს.

როდესაც ენას თავისი საკუთარი სიტყვები არ მოეძევა, როგორც მაგალითად მეგრული კილოა, ყოვლად წარმოუდგენელია ამაზედ ლოცვების გადათარგმნა, მეგრული კილო სულ იგივე ქართული ენაა, მხოლოდ ცოტად გადამახინჯებული; ის სიტყვები კი, რომელიც მეგრულში ქართულს არ წააგავს, ის არც მეგრულია; ისიც ქართულიდან არის ნასესხები; ქართულში კი ეს სიტყვები სხვა უძველეს ტომთა ენებიდან არის შეტანილი. რადგანაც თვითარსი სიტყვები მეგრულში არ არის, მეგრულად აზრის გამოთქმა მარტივ, უბრალო საგნების და ცნების შესახებაც კი შეუძლებელია".

სტატიის ძირითადი ნაწილის ბოლოს განსხვავებული შრიფტითაა დაბეჭდილი ავტორისეული (დეკ. დ. ღამბაშიძის) სიტყვები:

"წინად მოყვანილ ორ წვერთა მოსაზრებას გარდა ჩვენ კიდევ შეგვეძლო ზოგიერთთა მოსაზრების მოხსენება, მაგრამ საიმისოდ საჭიროდ არ ვსცანით, რადგანაც ეს ორიც საკმარისია. მათში თითქმის ყოველი უმთავრესი მოსაზრებაა გამოხატული, რაც კი ამ საგნის შესახებ ვინმეს მოსვლია: ეს არის მთელი საზოგადოების გარდნობის გამომხატველი.

ზემოთ მოყვანილი მოსაზრება არის ყოველი ქართველის აზრი, როგორც სამეგრელოში მცხოვრების, ისე საქართველოს დანარჩენი კუთხეების მკვიდრისაც. რასაკვირველია, ზოგიერთ პირთა აზრებულ და განკერძოებულ აზრზე, რომელნიც სულ სხვა დასკვნას ადგიან, ჩვენ კი არც კი არას ვიტყვივით, რადგანაც მათი აზრი სრულებით დაუსაბუთებელია და საქმის ვათარების უცოდინარობასთან ერთად - იგინი ცოტაოდნადაც არ არიან დათანხმების და ყურადღების ღირსი. ქართული ენიდან მეგრულ კილოზე ლოცვების გადათარგმნის მომხრეთაგანი ვერც ერთი ვერ ბედავს აშკარად, თამამად და გონივრულად თავის მოსაზრების წარმოთქმას; პირ იქით ყოველი მათგანი მალულად მოქმედობს, დარცხვენილად და ფარულად. ჩვენ არ გვწამს ასეთი აზრის ქადაგება და ამნაირი მიზნის სამსახური!..."

ლუარსაბ ლოლუა²⁰ (ბროშურა "სამეგრელოს საერო სკოლები", თბ., 1903):

"რუსული ენის შეთვისება ჩვენი ერისათვის დიდად საჭიროა, მაგრამ დამტკიცებულია გამოცდილებით, რომ მისი შესწავლა ფრიად ძნელია მკვიდრთა ბავშვთათვის. ამისათვის სიხარულითა და მადლობით მივესალმებით ყოველსავე, რაც კი ამ სიძნელეს გაგვიადგილებს. მაგრამ, სამწუხაროდ, იძულებულნი ვართ ვსთქვათ, რომ ამ შემთხვევაში საკითხი ვერ არის ჯეროვანს ნიადაგზედ დაყენებული და ასე თუ ისე მისი გადაწყვეტა ვერ მიანიჭებს სამეგრელოს სკოლას იმ მნიშვნელობას, რომელსაც იგი დღეს მოკლებულია... თვით სწავლა სკოლაში უნდა იყოს სიცოცხლით სავსე, ბავშვის გულში შთაბეჭდოს წიგნის სიყვარული, რომ ამგვარად დაეზაროს კითხვის წადილი. ყოველსავე ამას სკოლა მხოლოდ მაშინ შესძლებს, როდესაც დავალებული ექნება ასწავლოს ბავშვს წერა-კითხვა და მიაწოდოს სხვა ცოდნაც დედა ენაზედ და არა უცხო ენაზედ; უცხო ენის ასოებისა და სიტყვების სწავლის პროცესი ვერ შეჰქმნის იმას, რასაც სკოლისაგან მოველოთ, ვერ შეჰმოსავს მომავალს მუშაკს შრომის განაყოფიერებულის იარაღით.

ჩვენი მხრით არავითარი შეცდომა არ იქნება ვსთქვათ, რომ სამეგრელოში ამ სკოლებზედ გაწეული შრომა და ხარჯი სულ უბრალოდ დაკარგულია. ქართული წერა-კითხვა ბავშვებმა არ იციან, იმიტომ რომ არ ასწავლიან; რუსულს თუმცა ასწავლიან, მაინც ვერ სწავლობენ, სახელისა და გვარის რუსულად მოწერა არის ერთად-ერთი ცოდნა, რაც კი ბავშვს სკოლიდამ გამოჰყვება. სწავლა-დამთავრებულს არ შეუძლიან არც ლაპარაკი, არც წერა, არც კითხვა. ქუთაისში მედუქნეს უნდა მივბაროს, ან რუსის ჯარში მოსამსახურედ უნდა დადგეს, რომ ისწავლოს ის რუსული, რომელიც ხალხის მიერ მონათლულია "საყველ-პურის" სახელით.

თუ ასე სავალალო ვითარებაშია ჩვენი საერო სკოლა, რომელსაც დღეს დავალებული აქვს ასწავლოს ბავშვს რუსული ენა და წერა-კითხვა, სულ სხვაგვარად წავა საქმე მაშინ, როდესაც სკოლას ექნება დავალებული ქართული წერა-კითხვა და თვით სწავლა ქართულს ენაზედ იქნება. აქ ჩვენ ამის დამტკიცებას ვერ გამოვუდგებით, მხოლოდ აღვნიშნავთ, რომ მეგრული ბავშვი კარგად შეითვისებს სკოლაში ქართულს წერა-კითხვას და სხვა საგნებს, როგორც იმერელი, ქართლელი და კახელი. სწავლა დამთავრებულს შეეძლება ისარგებლოს მთელის სახალხო და ადვილად წასაკითხ ქართულ ლიტერატურით.

²⁰ ლუარსაბ ლოლუა XIX ს. II ნახევარში ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწე იყო. მან ნაფიცი ვეჭილობით დიდი ავტორიტეტი მოიპოვა და 1892 წელს ქუთაისის ქალაქის მოურავად აირჩიეს. ამ თანამდებობაზე 1901 წლამდე მუშაობდა.

აი ამგვარი წერა-კითხვა ნამდვილად გაანაყოფიერებს ადამიანის შრომას, შეაძლებინებს გააუმჯობესოს თავისი ცხოვრება, უფრო კარგად შეასრულოს სახელმწიფოსა და საზოგადოების წინაშე სამსახური, როდესაც შემთხვევა ამას მოითხოვს და თვით რუსულიც უფრო ვაგებით და წარმატებით შეითვისოს.

ცოდვა არ არის, ტახტისა და ახალ მამულისთვის ამ წამებულთა შვილებსა და შვილი-შვილებს (ანუ სამეგრელოს მოსახლეობას - ნ.ფ.) დღეს პირში ვახალოთ ორგულობის ეჭვი და ავეყაროთ მათის დაბეჩავებულის ცხოვრების გასაუმჯობესებელი საუკეთესო იარაღი, როგორც ამას ჩაიდან ზოგიერთი არა მკითხვენი ხალხის უცნობი ვაჟბატონები?!.. ვკითხვით ამ მოღვაწეთ, რა სამართალია, რომ წაერთვას ნამდვილი მათი დედა ენა ქართული, რომელთანაც იგინი ასე მჭიდროდ არიან შეკავშირებულნი, არა მარტო ნათესავობით, არამედ თუთხმეტის საუკუნის დვთის მსახურებით და ორი ათასის წლის ისტორიულ-კულტურული ცხოვრებით?! და დღეს იძულებულნი არიან ფარულად ისწავლონ იგი, როგორც პირველ დროთა ქრისტიანენი ლოცულობდნენ...

ან როგორ არ ისწავლონ, რომ თვინიერ ქართულისა ფეხის გადადგმა არ შეუძლიანთ, არ უნერხდებათ ყოველდღიური მდაბიო ცხოვრების და საქმიანობის მოთხოვნილება დაიკმაყოფილონ. მართალია, ხალხი დიდ ძალს აქტებს ასრულებს პროფესიონალურ მწერლებთან და ნოტარიუსებთან, მაგრამ ასჯერ მეტი სრულდება სახლში შინაურ საშვალეობით ან მეზობლისა და ნაცნობის შემწეობით, მაგრამ ყოველთვის უსასყიდლოდ. ეს ბეგარაც კისრად დაიდონ? მეგრულად სწერონო. კარგი, მაგრამ რატომ ცხოვრებას არ დავეკითხებით? რომ ქართული მწიგნობრობა მეგრელთათვის საკუთარი არ ყოფილიყო, მეგრულ მწიგნობრობას თვით მეგრელები შეიქმნიდნენ, შექმნიდნენ მრავალ საუკუნით ადრე მამანი ეკლესიისანი. 1867 წ. ურმობით მოზიდეს ზუგდიდსა და სენაკს გლეხთა განთავისუფლების დებულება, მეგრულად დასტამბული და უსასყიდლოდ დაურიგეს როგორც გლეხებს, ისე თავადაზნაურობას. ორი-სამი წლის შემდეგ ერთ ცალსაც ვერ იბოვიდა კაცი: მიხივ-მოხივს და გადაჰყარეს, ხარჯი გასწიეს და ქართულად დასტამბული წესდება გაიჩინეს.

როგორ უნდა იცხოვროს და იმოქმედოს მეგრელმა გარეშე გურიისა, იმერეთისა, ქართლისა და კახეთისა? რა ფასი უნდა ჰქონდეს ამ ადგილებში, თუ ქართული ენა და წერა-კითხვა არ ეცოდინება? ნუ-თუ ეს ლუკმა პურის წართმევას არ ჰინიშნავს?!

ჩვენ ზემოდ აღვნიშნეთ საფუძველნი, რომელზედაც არის დამყარებული ჩვენი რუსეთთან შეერთება. ის სიკეთე, რომელსაც მშვილობა ეწოდება, ჩვენ საესებით გვაქვს; მაგრამ იგივე არ ითქმის დანარჩენზე და, თუ ვისმე ჰგონია, რომ ჩვენს ერთობას კიდევ ეჭირვება გამაგრება, ამ დანარჩენზედ ზრუნავდეს და არა ხმარობდეს ისეთს ღონისძიებას, რომელსაც შედეგად მოჰყვება მხოლოდ დაცემა ხალხისა, გონების დაჩლუნგება, სილატაკე...²¹

(მასალა მოამზადა და კომენტარები დაურთო ნ. ფრუიძემ).

²¹ლოლუას წერილს (წინაგას) მოჰყვა საზოგადო მოღვაწეთა გამომხატურება.

იაკობ გოგებაშვილი: ოქრო ბატარაა, მაგრამ ძვირფასი კია — ქართული ანდაზა. ეს ძველი ანდაზა სწორედ უფრო სასარგებლოა და ძვირფასი. ავტორი სამეგრელოს ახლანდელს სკოლებს უსინჯავს მაჯას, აღიარებს სწეულად, განკურნებას ნატრულობს და უებარას წამალს უნიშნავს, იმავე წამალს, რომელსაც უნიშნავდნენ და უნიშნავენ პედაგოგები... დიად, კარგად, ჩინებულად ამბობს ავტორი, მარტივად და სადად სჯის; მაგრამ მოგახსენებთ, რომ კარგის მთქმელს კარგი გამგონე უნდაო (გაზ. ივერია, 1903, №205, გვ. 3):
სამსონ ფირცხალავა: ვისურვებ, ყოველის მეგრელის ყურამდის მიაღწიოს ბ-ნ ლოლუას სამართლიანმა სიტყვებმა (გაზ. ცნობის ფურცელი, 1903, №2290, გვ. 2-3).

სენაკელი ტ. კ—ლი

მეგრულის ენის გამო
(გაზეთი "ივერია", 1904 წელი, №165)

ამჟამად, როგორც გაზეთებში, აგრეთვე მთელს სამეგრელოშიაც ხმები აგვრცელებული, ვითომც სამეგრელოს სკოლებიდან ქართული ენა გამოიდევნებო, რადგანაც მეგრელებს ეს ენა (ქართული) არ ესმითო. ეს ძალიან ძნელი დასაჯერებელი ამბავია, მით უფრო, რომ ეს რამდენიმე საუკუნეა, რაც მეგრელებს თავიანთ სამშობლო ენად ქართული ჰქონიათ. წირვა-ლოცვა და სხვა ყოველგვარი მიწერ-მოწერა ქართულ ენაზე ყოფილა და ეხლაც არის. დღეს კი, როდესაც ღვთის მადლით, ხალხი თანდათან განათლდა, სკოლების რაოდენობამაც იმატა, ნუთუ ეხლა შეიქმნენ მეგრელები ქართული ენის უცოდინარნი?! ქართულის მოღალატენი?! არ გვეგულვის ისეთი მეგრელი, რომელსაც ქართული სიტყვები არ ესმოდეს. მართალია, ქართულსა და მეგრულს სიტყვებ-შორის ცოტა რამ გარჩევაა, მაგრამ გადაჭრით არ შეიძლება ითქვას, რომ იმათ შორის არავითარმე ნათესაობა არ იყოს. მრავალი მეგრული სიტყვები პირდაპირ ქართული სიტყვებია, რასაც მეგრელიც და ქართველიც ერთნაირად ხმარობენ. ხოლო ზოგიერთი მეგრული სიტყვები ანბანების მიმატება-გამოკლებით იხმარება, ანდა გადმოკეთებულ-დამახინჯებულია ქართულისაგან. განა მართო სამეგრელოშია ასეთი ამბავი? არა! ავიღოთ მაგალითად მალოროსია [უკრაინა — რედ.] და იქაური მკვიდრნი, შევადაროთ ამათი სიტყვები ნამდვილ რუსულ სიტყვებსა. ყველა დარწმუნდება, თუ რამდენად გადასხვაფერებულად ამბობენ მალოროსიელნი მკვიდრნი [უკრაინელები — რედ.] რუსულ სიტყვებს, მაგრამ მათთვის ლიტერატურა რუსული ყოფილა და ეხლაც არის. სწორედ ამგვარივე გარჩევაა ქართულ-მეგრულ სიტყვებში. უკეთ რომ ვსთქვათ, უფრო გასაგებიცაა. მაშ, ცოდვა არ იქნება, მეგრელებს წაერთვას ნამდვილი მათი დედაენა — ქართული, რომელთანაც იგინი ისე მჭიდროდ არიან შეკავშირებულნი არა მართო ნათესაობით, არამედ თოთხმეტის საუკუნის ღვთის მსახურებით და ორი ათასის წლის ისტორიულ-კულტურულის ცხოვრებით?.. რატომ მართო მეგრელებში სჩხრეკენ და ეძიებენ ბეწვსა და სხვისაში ღირესაც ვერ ხედვენ?.. რისთვის და ან ვისთვის გაიძახიან: "მეგრელებს ქართული ენა არ ესმითო"! (?) საკვირველ არიან, უფალო, საქმენი შენნი!.. იმათ გასამტყუნებლად ჩვენ აქ მოვიყვანთ რამდენსამე მეგრულ სიტყვებსა, რომელსაც სხვა ქართველებიც ისევე ხმარობენ, როგორც მეგრელები. აი, მაგალითად: ა: ანგელოზი, ანაფორა, აპრილი, აბრეშუმი, აქლემი, არშია, ახალუხი, აღმასი, ამაღლება, ალი, ალუჩა, ამინდი, ალაბი, აღსასრული, ათასი, აბგა, ადრე, აი, ამაყი, ანგარიში, ავშარა, აღსარება, ადამიანი, აბრაგი, არწივი, და სხ.; ბ: ბერი, ბუხარი, ბარი, ბაწარი, ბოყვი, ბია, ბურთი, ბრინჯი, ბარათი, ბეჭედი, ბინა, ბოთლი, ბოგირი, ბედი, ბუდე, ბატი, ბაია, ბროლი, ბინდი, ბულბული, ბალიში, ბუშტი, ბეგარა, ბზე, ბუკი, ბედნიერი, ბოდიში, ბორკილი... გ: გირვანქა, გამარჯობა, გლახაკი, გუდა, გრეხილი, გვარი, გალობა, გაღავანი, გუმბათი, განი, განათლებული, გოჯი, გემო, გრძობა, გვირგვინი. დ: დვირე, დუქანი, დარდი, დადი, დოში, დრო, და, დიდება, დიდი, დაბალი, დიაკონი, დავითნი, დარაჯი, დოვლათი, დეიდა, დუმა. ე: ეზო, ებსკობოსი, ერბო, ეშმაკი, ეგებ, ეჭვი. ვ: ვაჭარი, ვირი, ვაი, ვარდი, ვეზირი, ვაკე, ვერხვი, ვეფხვი. ზ: ზღვა, ზვინი, ზარალი, ზეთი, ზეწარი, ზეცა, ზუთხი, ზაქი, ზარმაცი, ზედაში, ზომა, ზარი, ზორბა, ზიარება, ზურმუხტი, ზარბაზანი. თ: თოფი, თოვლი, თასმა, თუნგი, თაღი, თოფრა, თხა, თელა, თათმანი, თოქალთო, თავადი, თუჯი,

თხოვნა, თავისუფალი, თუმანი, თავლა. **დ:** ირემი, იარალი, იღბალი, ინდაური, იადონი, იაგუნდი, იონჯა. **კ:** კარანდაში, კალამი, კოკა, კირი, კანი, კარი, კამა, კუ, კიბე, კაბა, კალათი, კაკალი, კვიცი, კალმახი, კულა, კოლოფი, კისერი, კანონი, კანკალი, კვერცხი, კენი, კანკელი, კეტი, კუბრი, კვირტი, კიბო, კუბო, კუჭი, კალო, კეფა, კვალი, კეთილი, კერპი. **ლ:** ლილა, ლაგამი, ლავაში, ლექსი, ლოთი, ლარტყა, ლომი, ლურჯი, ლანდი, ლახვარი, ლალი, ლოგინი, ლეჩაქი, ლარი. **მ:** მელანი, მუშა, მაღალი, მინდორი, მიმინო, მორიელი, მარანი, მეხი, მესთი [მესტი — რედ.], მაშა, მამიდა, მარტი, მახათი, მიირთვი, მოსავალი, მოჯამაგირე, მამასახლისი, მამული, მართალი, მარგალიტი, მაკე, მეტი, მოზვერი, მოლი, მაული, მიხაკი, მუხჯი, მონა, მოგება, მაჭარი, მარცხი, მოთმინება, მაგალითი, მილი, მუშტი, მუტრუკი, მოხერხებული, მონელემა, მწვანილი, მურაბა, მოციქული, მადლობა, მდიდარი, მეტი, მოლალური, მარმარილო, მაიმუნი, მრეველი, მათრახი, მაზარა. **ნ:** ნივთი, ნოხი, ნავთი, ნუში, ნაკელი, ნალველი, ნიავი, ნაწილი, ნაბადი, ნაკითხი, ნარდი, ნიშანი, ნიჭი, ნერგი, ნაყოფი, ნალბანდი, ნალი, ნარგიზი, ნახარჯი, ნადირობა, ნანა, ნება, ნადირი. **ო:** ოქრო, ოჯახი, ოხერი, ოთახი, ოთხი. **პ:** პარკი, პირკალი, პალო, პატიოსანი, პატიება, პირობა. **ყ:** ყანგი. **რ:** რკინა, რადგან, რაში, როკი, რეგვენი, რისხვა, რგოლი. **ს:** სუკი, სოფელი, სუფთა, სარჩული, სარკე, საპონი, სარგებელი, სამართალი, სპილო, სიცოცხლე, სეფისკვერი, სიტყვა, სანთელი, სათავე, საათი, სქელი, საყვარელი, სამოთხე, საწერელი, სახე, სუ, სურო, საცვეთი, სამუგე [სამოგვე, საჩქმე — რედ.], საწონი, სადილი, საკუთრთხი, სასწაული, სკა, სკამი, სალი, საუკუნე, სამრეკლო, საჭირო, სასაფლავო, სხეული, საიქიო, სარჩო, საკუთარი, საჩუქარი, სიზმარი, სუსტი, საზრდო, სტაქანი, სარწმუნოება, სანდო, საძაგელი, სამარე, სია. **ტ:** ტანი, ტაბიკი, ტრაპეზი, ტვინი, ტრიალი, ტყვია, ტურა, ტარი, ტიტველა, ტილო, ტრაბახი, ტაში, ტანისამოსი, ტოლი, ტანადი. **უ:** ურემი, უბედური, უშნო, უნიჭო, უფერო, უსაქმო, ურია, უღირსი, ურთხელი, უგუნური, უშობელი, ულაზათო, უკანასკნელი, უდაბნო, უზრდელი, უნდობელი, უკადრისი, უშველებელი, ურჯულო, უბიწო. **ფ:** ფილონი, ფინია, ფარდა, ფარჩა, ფაფარი, ფარა, ფასი, ფონი, ფური, ფოლაქი, ფარდაგი, ფიცარი, ფურცელი, ფრინველი, ფურნე, ფართალი, ფიჭვი, ფესვი, ფიქრი, ფარდი, ფამატი [ალბათ ფაშატი — რედ.], ფლავი, ფუჩეჩი, ფისი, ფოლადი, ფორთოხალი. **ქ:** ქირა, ქინძი, ქარქაში, ქალაქი, ქონი, ქოში, ქონდარი, ქუდი, ქება, ქილა, ქვიშა, ქეჩა, ქერი, ქატო, ქვაბი, ქონება, ქვრივი, ქადაგება, ქაფი. **ღ:** ღვედი, ღერი, ღონე, ღარი, ღვინო, ღარიბი, ღირსი, ღვთისმშობელი, ღილი, ღვეზელი. **ყ:** ყანწი, ყვეარი, ყველიერი, ყავა, ყავარი. **შ:** შიში, შუშა, შავარდენი, შინდი, შამფური, შარა, შემოდგომა, შიგანი, შაქრისყინული, შხამი, შუქი, შრომა, შორი, შესამოსელი. **ჩ:** ჩხუბი, ჩიტი, ჩარჩო, ჩიხირთმა, ჩექმა, ჩოთქი, ჩიჩილაკი, ჩვენება, ჩახმაზი, ჩანგალი, ჩაქუჩი, ჩხირი. **ც:** ცა, ციება, ცეტი, ცალი, ცარიელი, ცუდი, ცხოველი, ცოდვილი, ცხელემა, ცაცხვი. **ძ:** ძვალი, ძვირი, ძონძი, ძუძუ, ძმარი, ძაფი, ძეწკვი, ძერა, ძვირფასი, ძღვენი. **წ:** წისკვილი, წურბელა, წამალი, წმინდა, წონა, წელი, წყარო, წიწილა, წიგნი, წვეთი, წვალემა, წირვა, წესი, წყვილი, წინამძღვარი. **ჭ:** ჭირი, ჭიშკარი, ჭაჭა, ჭუჭული, ჭია, ჭკუა, ჭაკი, ჭერი. **ხ:** ხარება, ხორცი, ხონჩა, ხურჯინი, ხარბი, ხორციელი, ხაშმი, ხონობი, ხელმწიფე, ხურო, ხაჭაპური, ხავერდი, ხაფანგი, ხარჯი, ხელობა. **ჯ:** ჯაჭვი, ჯოგი, ჯიუტი, ჯაფა, ჯარი, ჯამაგირი, ჯონჯოლი, ჯამთასი და სხვა და სხვა.

გადასხვაფერებული ანუ დამახინჯებული მეგრული სიტყვების რამდენიმე ნიმუში:

ქართულად:	მეგრულად:
შაქარი	შანქარი
ქათამი	ქოთომი
ქისა	ქესა
თმა	თომა
თუთუნი	თუთუმი
წყალი	წყარი
მამალი	მუმული
მესერი	მასარი
ძარღვი	ჯერღვი
ბალი	ბული
ქაღალდი	ქაღარდი
ჯაგარი	ძაგარი
ქეცი	ქერცი
თითი	კითი
წარბი	წაზი
ღრუბელი	ღურბელი
ღატაკი	ღარტაკი
ღერღილი	ღარღილი
ღეჩაქი	ღეჩქი
ადგილი	არდგილი
გული	გური
უნაგირი	უნაგერი
თოქალთო	თოქართო
მაწონი	მარწვენი
ნახატი	ნახანტუ
ბოქლომი	ბორქომი და სხვა

მრავალი.

(ტექსტი გამოსაქვეყნებლად მოამზადა ს. ჭაავამ).

იაკობ ფანცხავა
 ქართული ენა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში
 და ბატონი თედო ჟორდანიას
 (გაზ. „ცნობის ფურცლის“ დამატება, ტფილისი, 1905)

გაზ[ეთ] „ცნობის ფურცლის“ №2765 დასტამებულია საბასუხო წერილი ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიასი ამ სათაურით: "ჩუჩუჩულს ყური არ ათხოვოთ, საქმის გარემოებას დაუჩერეთ". ამ წერილში ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას ცდილობს დააჩეროს მკითხველი, რომ ის, რაც თქმულა და დაწერილა მის შესახებ, მხოლოდ ჩუჩუჩულია, მეტი არაფერი, ე. ი. სრული და მტკნარი სიცრუეა. ასე კია ეს? ვნახოთ.

მკითხველთან კი პირველათვე ბოდიში უნდა მოვითხოვო. ბოდიშია საჭირო ერთი იმიტომ, რომ დღეს მკითხველის ყურადღება ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიასა და მის სადევ-გმირო საქციელზე უნდა შევაჩერო, სწორედ იმ დროს, როცა აქაფებული ცხოვრება ნაპირებს ეჯახება და მიდამოს წალეკვას უპირებს. მეორედ კი საბოდიშო მაქვს კიდევ იმიტომ, რომ ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას მიერ ნათქვამის სრული სიცრუე რომ გამოაშკარავდეს, საჭიროა ვრცელი და, მაშასადამე, მკითხველებისათვის მოსაწყენი განმარტება ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას საქციელისა. ამისათვის კი აბა ვის სცალია დღეს, როცა ყოლიფერი აჩქარებულია დღეს და ასწრაფებული... აი, მიუხედავად ამ გარემოებისა, მე მაინც ვთხოვ მკითხველს, ცოტაოდენი ყურადღება იქონიოს და ცოტაოდენი დროც დაჰკარგოს, ვინაიდან ამას მოითხოვს თვით ხასიათი და მნიშვნელობა იმ საგნისა, რომელზეც იძულებული ვარ ვისაუბრო.

გაზ[ეთ] "ცნობის ფურცლის" მკითხველებმა უწყიან, რომ ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანიამ ჭერ კიდევ 1903 წ[ლის] 13 ოკტომბერს გაზ[ეთ] "ივერიის" №218 საქვეყნოთ დაღად ჰყო:

"ცილის მწამებენ, ვითომ მე ხელი შემეწყოს სამეგრელოს სკოლებიდან ქართულ ენის განდევნისათვის; მე ამით საქვეყნოთ ვაცხადებ, რომ ეს ცილის წამება მოჭორილ-მოგონილია ჩემის მტრებისაგან და ამ ცოტა ხანში ჩემ სიმართლეს საბუთიანად დავამტკიცებ".

მაშინ "ივერიის" რედაქციამაც დასტური მასცა, რომ სიმართლის საბუთიანად დამტკიცებას დიდის სიამოვნებით დავსტამბავთო. ამ აღთქმის აქეთ წელიწადზე მეტმა ხანმა განვლო, მაგრამ, როგორც ვიცით, არსად ჩანს სიმართლის საბუთიანად დამტკიცება.

ამას წინად ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანიამ ისეთივე გაბედულებითა და აღტაცებით გაზ[ეთ] „ცნობის ფურცლის“ რედაქციას დებეშით აღუთქვა:

"ჩემ წინააღმდეგ "ცნობის ფურცელში" დაბეჭდილი წერილი ყალბ ანგარიშზეა დამყარებული. რედაქცია შეცდომაში შეუყვანიათ ჩემ მტრებს (?); მოუცადეთ ჩემ პასუხს". *

მაგრამ არც ეს პასუხი ჩანს არსად, თუ, რასაკვირველია, პასუხად არ ჩავთვლით იმ აბლა-უბლას და ბანზე სიტყვის აგდებას, რომელიც ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანიამ მოათავსა გაზ[ეთ] "ცნობის ფურცლის" №2751 ამა წლის 22 თებერვლის თარიღით და რომელშიც გარეითათ ამტკიცებს, თუ საიდან წარმოდგა ვითომ ყალბი ეგზემპლიარი მის მიერ შედგენილ ანგარიშისა. ახლა კი, ამ უკანასკნელად, ბ[ატონი]

* იხ. „ცნობის ფურცელი“, №2746, 17 თებერვალი, 1905 წ.

თ[ედლო] ჟორდანიას ერთბაშად პასუხს აძლევს ყველა იმ წერილებს და შენიშვნებს, რომელნიც მის წინააღმდეგ მოთავსებული იყვნენ.

ჩვენს ჟურნალ-გაზეთებში ახლაც გაიძახის, „თვით საქმეს“ შეხედეთ და შეისწავლეთო. თვით ამ საქმის ვითარების საბუთებს კი როდი იხსენიებს. აშკარაა ყველასათვის, რომ ბ[ატონ] თ[ედლო] ჟორდანიას იმ თავიდანვე დღემდე თავისი აღთქმა — სიმართლეს საბუთიანად დავამტკიცებო, ჭერაც არსად და არაფრით არ შეუსრულებია. მე მგონი, რომ ამ დროის განმავლობაში კი მას შემთხვევაც ჰქონდა და გარემოებაც განსაკუთრებით ხელს უწყობდა, ეს აღთქმა სისრულით და უკლებლივ შეესრულებია. დღეს კი ზოგთა მოსატყუებლად.

“არც მაწერინეს, არც მალაპარაკეს; მე მუდამ იმას ვიხვეწებოდი: საქვეყნოთ მალაპარაკეთ კრებებში, ან გაზეთებში მაწერინეთ მეთქი“.*

ჩვენ ვნახეთ, რომ მას დრო და შემთხვევა ჰქონდა გაზეთში ეწერა, და ქვევით ვნახეთ, რომ დიდ საზოგადოებაშიც არა თუ მისცეს შემთხვევა ლაპარაკისა, არამედ პირდაპირ მოსთხოვეს კიდევ. მაგრამ აქაც და იქაც მან კლიტე-ბოქლომი დაიღო ენაზე.

თუმცა ასე სდუმს ბ[ატონი] თ[ედლო] ჟორდანიას საბუთებზე, ჩვენ მაინც, რადგან მკითხველ საზოგადოების წინაშე დავსდეთ სიტყვა,** იძულებული ვართ ვაუწყოთ მკითხველთ საბუთები ბ[ატონ] თ[ედლო] ჟორდანიას ნამოქმედარისა. დავიწყოთ თავიდან. ბ[ატონი] თ[ედლო] ჟორდანიას ბრძანებს:

“კალამმა“ [კალამი სამსონ ფირცხალავას ფსევდონიმია — რედ.] და გ. გოგიჩაიშვილმა ორი ბრალი დამდეს. ერთი ის, ვითომ ჩემის წყალობით სამეგრელოს სამრევლო სკოლებიდან ქართული ენა გაგდებულ იყოს, არ ასწავლიდნენ. ამ საშინელ ბრალდების წინააღმდეგ, “თვით საქმე“, დახეთ, რას დაღადებთ: არც ერთს სამეგრელოს სამრევლო სკოლებიდან ქართული ენა გაგდებული არ ყოფილა და არც არის; ჩემსობას ერთი დღეც არ შეწყვეტილა ქართულის სწავლება და დღესაც კანონიერად სწარმოებს ისე, იმავე პროგრამით, როგორც ყველა ქართლ-კახ-იმერეთის სკოლებშია“. კიდევ ქვევით დასძენს: “სამრევლო სკოლებშიც ქართული ენა და ლოცვებიც დამიცავს, ხოლო უკანასკნელი უუძლიერესი იერიშიც სახელოვნად მომიგერებია და სხვის მეოხებით წამხდარი საქმე ისევ მომიბრუნებია. უკანასკნელ ქართული ენა გაავამეფებინე სამრევლო სკოლებში, ხოლო სამეგრელოში მისი სწავლება განსაცდელისაგან დავიფარე“.

აი, ამას ამბობს ბ[ატონი] თ[ედლო] ჟორდანიას და ასეთ დევ-გმირადა და ბუმბერაზადა ჰყავს თვისი თავი დახატული.

რამდენათაც საქმის ვითარება ვიცით, ის არავის უთქვამს და ვერც ვერავინ იტყოდა, რომ სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში ქართულს არ ასწავლიან, ან არ ასწავლიდნენ. ამბობენ და სთქვენს კიდევ მხოლოდ ის, რომ 1902 წლის დასასრულს განსაცდელი მიადგა ამ სკოლებს და კინაღამ იქიდან ქართული ენა გამოაძევეს. მაგრამ ეს განზრახვა ვერ შესრულდა. ვერ შესრულდა კი იმიტომ, რომ ამას მაშინ ერთხმად წინააღმდეგა გურია-სამეგრელოს საეპარქიო საბჭო და ამ საბჭოს ყველა სამაზრო განყოფილებანი, ამათ კი ბანი მისცა სამეგრელოს სამღვდელოებამ, და ყველა ესენი კი განამხნევა და გაათამამა თვით ყოვლად სამღვდელო ალექსანდრეს გაბედულმა მომხრეობამ. ამ დროს კი ბ[ატონი] თ[ედლო] ჟორდანიას არა თუ ხმას არ იღებდა, არამედ, როგორც ქვევით ვნახავთ, ერთი მეორეზე უარესს ბეზღებას აგზავნიდა, ვისთანაც ჭერ არს, ამ საბჭოზე და ეპისკოპოსზე.

* იხ. „ცნობის ფურცელი“, №2765, 9 მარტი, 1905 წ.

** იხ. „ცნობის ფურცელი“, №2755, 26 თებერვ[ალი], 1905 წ.

საქმე, აი, როგორ იყო. 1902 წ[ლის] 26 ივნისს სინოდმა დაამტკიცა ამიერკავკასიის სამრევლო სკოლებისათვის სავალდებულო პროგრამა. ეს პროგრამა სამრიგად, სამ ტიპად ჰყოფს სამრევლო სკოლებს. პირველ ტიპის სკოლებში დაცულია ადგილობრივი ენა, სალიტერატურო და სალაპარაკო. ამ ტიპის სკოლებად ჩათვლილია ის სკოლები, რომლებშიც სწავლობენ მხოლოდ მარტო ოდენ ბავშვები ისეთ ერისა, ისეთი ხალხისა, რომელსაც აქვს თავისი საკუთარი ღვთის მსახურება და შესაფერი საღვთისმეტყველო, ხუცუური ენა, ხუცუური მწერლობა. მაგრამ ამ სკოლათა შესახებაც კი ნათქვამია:

"თუ მოხდა, რომ ქართველებმა, რომელისამე ადგილის მცხოვრებლებმა, დაჰკარგეს თავისი მშობლიური ენა ან და ხმარობენ კი ენას ზოგად ქართულ ენის ძირისას, მაგრამ კი ისე დიდად განსხვავებულს წმინდა ქართულ (სალიტერატურო) ენისგან, რომ ამ ადგილის მცხოვრებთ აღარ ესმისთ ეს ენა, ამ შემთხვევაში ქართულ ენის სწავლება შეუწყნარებელია. მხოლოდ ღვთის მსახურების ტექსტები შეისწავლებიან იმ ენაზე, რა ენაზეც ამ ადგილებში სრულდება ღვთის მსახურება" (იხ. გვ. 10 პროგრამისა).

მეორე ტიპის სკოლებში სწავლობენ შვილები სხვა და სხვა ერებისა და ხალხებისა ერთად, მხოლოდ კი ისეთ ერებისა, რომელთაც საკუთარ ენაზე ღვთის მსახურება აქვთ. ამ შემთხვევაში ადგილობრივი ენა, ერთი ან რამდენიმე ისწავლება სკოლაში სხვა და სხვა ერთა, თუ ხალხთა შვილების რაოდენობის მიხედვით. მესამე ტიპის სკოლებად ჩათვლილია ისეთები, რომლებშიც სწავლობენ ბავშვები იმ ერებისა, რომელთაც საკუთარ ენაზე ღვთის მსახურება არა აქვთ. აქ ადგილობრივ ენას ადგილი არა აქვს. აქ ყოველი საგანი რუსულად ისწავლება და „ამას გარდა ბავშვები საღვთო სჯულის პირველსავე გაკვეთილებზე სწავლობენ რუსულ ენაზე სიტყვებს, რომელნიც შედიან საღმრთო სჯულის კურსში, რამდენათაც შესაძლებელია при помощи паглядных предметов и пособий" (იხ. გვ. 15).

აი, ასეთ არეულ-დარეულ პროგრამის სისრულეში მოყვანა დაავალა გურია-სამეგრელოს სამრევლო სკოლების საბჭოს საოლქო მეთვალყურემ, რომელიც 1902 წ[ლის] 20 აგვისტოს №931-ით იწერებოდა, რომ პირველ ენკენისთვიდან საქართველოს საექსარხოსოს სასულიერო უწყებაში დაიწყება ბეჭდვა სამრევლო სკოლების ახალი სამოსწავლო პროგრამისა; და ვთხოვ საბჭოს ეს პროგრამა წელსვე შემოიღოს, განსაზღვროს კი, თუ რომელი ტიპი ამ პროგრამისა რომელ სკოლაში იყოს შემოღებული. ვითხოვთ აგრეთვე შემოღებულ იქნას გაკვეთილთა გაწეს-რიგება თანახმად ახალის სამოსწავლო პროგრამისა. ამასთან გადაჭრით თხოულობდა ორკლასიან სამრევლო სკოლებში უნდა ორი გაკვეთილი იყოს საეკლესიო ქართულისა (ხუცუურისა), ქართულ სალიტერატურო ენის ჭაჭანება კი ამ სკოლებში არ იქნებოდა. ვინაიდან ეს სამოსწავლო პროგრამა უკვე დამტკიცებულია უწმინდესის სინოდისაგან, სასურველიაო, იგი პროგრამა შემოღებულ იქმნას სრულებით უცვლელად.

აი, ეს უნდა განეხილა საბჭოს და თავისი გადაჭრილი პასუხი შეეტყობინებია. რადგან ეს პასუხი ფრიად საძნელო იყო და იგი მოითხოვდა ყოველ მხრივ გარკვევას, ამიტომ საბჭოს მაშინდელმა დროებითმა თავმჯდომარემ აჩვენა ეს მოწერილობა ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას და პირადად სთხოვა მას, როგორც საეპარქიო მეთვალყურეს, სკოლების ხელმძღვანელს და საბჭოს წევრს, წარმოედგინა საბჭოს მოსახსენებლად ამ საკითხის შესახებ თავისი მოსაზრება. მაგრამ ამის პასუხად ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანიამ მოითხოვა, თანახმად მოწერილობისა, ამ პროგრამის დაუყონებლივ სისრულეში მოყვანა, საბჭოს არ განეხილა ისე. ამის შემდეგ ეს

მოწერილობა და ეს გარემოება დროებითმა თავმჯდომარემ მოახსენა საბჭოს იმავე წლის 20 ოკტომბერს. საბჭომ ერთხმად დაადგინა, რომ ამ პროგრამის სისრულეში მოყვანა შეუძლებელია, სანამ წარმოდგენილი არ იქნება მოსაზრებანი და დაწერილებითი მოხსენება პედაგოგიურისა და დიდაქტიურის მხრით საეპარქიო მეთვალყურისაგან, რაიც მოეთხოვოს მას წერილობით. ამ სხდომაზე თვით საეპარქიო მეთვალყურე როდი ჰხლებიათ. თანახმად ამ დადგენილობისა, თავმჯდომარემ ზემო აღნიშნული მოწერილობა საოლქო მეთვალყურესი ზედწარწერით 24 ოკტომბერს 1902 წ. № 398 გადასცა საეპარქიო მეთვალყურეს და მოსთხოვა მას თავისი დასკვნა. ამის პასუხათ საბჭომ 28 ოკტომბერსვე № 206 მიიღო ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას შემდეგი წინადადება:

"მაქვს პატივი უმორჩილესად ვითხოვო განკარგულება საბჭოსი, რომ დაუყონებლივ გაეგზავნოს დაბეჭდილი ახალი სამოსწავლო პროგრამა (ПЛАНЬ) ყველა სკოლებს ეპარქიისას, რათა იგი შემოდებულ იქმნას მიმდინარე სამოსწავლო წელს (ДЛЯ ВВЕДЕНИЯ ВЪ ДЕЙСТВИЕ)".

დროებითმა თავმჯდომარემ ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას ეს უკვე წერილობითი წინადადება მოახსენა საბჭოს. უკანასკნელმა კვლავ ერთხმად, თანახმად წინანდელის თავის დადგენილებისა, მიანდო თავმჯდომარეს განმეორებით მოეთხოვნა საეპარქიო მეთვალყურისაგან თავისი დასკვნა. მართლაც, თავმჯდომარემ იმავე წლის 12 ნოემბერს № 422 კვლავ მოსთხოვა ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას, დაჩქარებით წარმოედგინა თვისი მოსაზრებანი და საოლქო მეთვალყურის წერილობითი მოთხოვნილებაც დაებრუნებია. დრო გადიოდა, პასუხი კი არსად სჩანდა. ამის პასუხად იმ ხანათ დროებით გურია-სამეგრელოს ეპარქიის მმართველმა, ალავერდის ეპისკოპოსმა დიმიტრიმ (ეს უკანასკნელი გამოგზავნილი იყო ალექსანდრე ეპისკოპოსის ხანგრძლივისა და საშიშო ავთიმყოფობისა გამო) საბჭოს გადმოსცა შემდეგი საჩივარი თუ ბეზლობა, რომელიც ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას დიმიტრი ეპისკოპოსისათვის მიერთმია 1902 წლის 27 ნოემბრის თარიღით:

"ამა წლის სექტემბერში საბჭოს კანცელარიაში მე შევნიშნე ბროშიურების მთელი გროვა. როგორც შემდეგ აღმოჩნდა, აღნიშნული ბროშიურები იყო სამრევლო სკოლების ახალი პროგრამები, რომელნიც საბჭოსათვის გამოეგზავნა საოლქო მეთვალყურეს სკოლებში მომავალის სამოსწავლო წლის დასაწყისიდანვე შემოსაღებლად. მე მაშინვე წინადადება მივეცი საქმეთა მწარმოებელს და შემდეგ საბჭოს დროებით თავმჯდომარესაც, რომ დაუყონებლივ დაერიგებინათ პროგრამები სკოლებში. როდესაც დავრწმუნდი, რომ პროგრამები არ იყო გაგზავნილი, მე წერილობითი განცხადება შევიტანე საბჭოში, რომ პროგრამები დაუყონებლივ დაერიგებინათ სკოლებში სისრულეში მოსაყვანად (ДЛЯ ВВЕДЕНИЯ В ДЕЙСТВИЕ). ასეთივე წინადადება მივეცი საბჭოს დროებით თავმჯდომარეს, მღვ[დელ] არსენ თოხაძეს, საბჭოს უკანასკნელ კრებაზე. მაგრამ მამა [არსენ] თოხაძემ, სხვა-და-სხვა მიზეზების წყალობით, ჩემი წინადადება უარ ჰყო და პროგრამები არ დაგზავნა. მოვახსენებ რა ზემო აღნიშნულს თქვენს ყოვლადუსამღვდელოესობას, როგორც მოწყალე მღვდელმთავარს და მამას, მოვალედ ვრაცხ ჩემ თავს უმდაბლესათ ვიშუამდგომლო თქვენს წინაშე, რომ საოლქო მეთვალყურის განკარგულება სისრულეში იქმნას მოყვანილი".

თანახმად ამ საჩივრისა, ეპისკოპოსი დიმიტრი გადაჭრით თხოულობდა: "პროგრამები დაუყოვნებლივ დაიგზავნოს. ვერ გამიგია, რას აყოვნებდა ამდენ ხანს სამრევლო სკოლების საბჭოს კანცელარია? თვით პროგრამაში ხომ ნაბრძანებია უშმიდეს სინოდის სამოსწავლო საბჭოს მიერ მათი დაუყოვნებლივ დაგზავნა".

მიუხედავად დიმიტრი ეპისკოპოსის ამ რეზოლიუციისა, საბჭო პროგრამას სისრულეში მოსაყვანათ არ აგზავნიდა და უცდიდა ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას მოხსენებას წერილობით, ან სიტყვიერს თვით საბჭოს სხდომაზე, უცდიდა აგრეთვე საოლქო მეთვალყურის მოხსენების დაბრუნებას, რომელიც ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას ჰქონდა გადაცემული 24 ოქტომბრიდან. ამ მოლოდინში 1902 წელიწადი დასრულდა, და 1903 წლის 27 იანვარს № 37-ით საბჭოს შემდეგი შინაარსის პასუხი გამოუგზავნა ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანიამ:

"ამასთანავე უმდაბლესად წარმოგიდგენთ რა საოლქო მეთვალყურის წინადადების დედანს 1902 წ[ლის] 20 აგვისტოს თარიღითა და № 931 აღნიშნულს, აქვე დავსძენ, რომ როგორც ხსენებულ წინადადებიდან ჩანს, ახალი სამოსწავლო გეგმა დაუყონებლივ გაგზავნილ უნდა იქმნას სკოლებში სწავლების დროს სახელმძღვანელოდ; მაგრამ ეს წინადადება, მიუხედავად ჩემ მიერ არა ერთგზობით, სიტყვიერად იყო ეს, თუ წერილობით, მოთხოვნისა, დღესაც არ არის შესრულებული, რის გამოც წელს სამრევლო სკოლები უგეგმოთ რჩებიან; იმ საკითხის განმარტება კი, თუ რომელს იმ სამ ტიპთაგანს უნდა მიეკუთვნოს ესა თუ ის სკოლა, — თავდაპირველად ეკუთვნის სამაზრო განყოფილებას და, ვიდრე ეს უკანასკნელნი არ გამოსთქვამენ თავიანთს აზრს ამის შესახებ, მე შეუსაბამოთ მიმაჩნია (რომ დავიცვათ არსებული წესი) ამა თუ იმ აზრის გამოთქმა აღნიშნულ, მეტად რთულ საკითხზე, რომელიც თხოულობს მეტად დიდს სიფრთხილეს, მით უმეტეს დღეს, როდესაც, როგორც ეს თვით საბჭომაც უწყის, საზოგადოება აღელვებულია არა კეთილ საიმედო პირთაგან გავრცელებულ ყალბ ხმებით. ეს ჩემი აზრი, — სამაზრო განყოფილებათ გადაეცეს აღნიშნული საქმე დასასკვნელად, — მე არა ერთხელ გამომთქვამს სექტემბრიდან დაწყებული საბჭოს კრებაზე და, მეგონა, თვით საბჭოც ყოველთვის თანახმა იყო ჩემ მიერ წამოყენებულ რეზონებისა".

თანახმად ამისა, თუმცა ეს აზრი ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას საბჭოს პირველად ესმოდა, საბჭომ მაინც დაადგინა, ყოველივე მიწერ-მოწერა ამ საკითხის შესახებ გადაეცეს საბჭოს სამაზრო განყოფილებას თავიანთ დასკვნისა და მოსაზრების წარმოსადგენად, რაიც უკანასკნელთ დაუყონებლივ შეასრულეს. ყველა სამაზრო განყოფილებამ თავისი დადგენილება წარმოსადგინა და ყველამ ერთხმად აღიარა, რომ გურია-სამეგრელოს საეპარქიო სამრევლო სკოლები ყოველი კუთხისა და კუნჭულისა, გარდა ხუთიოდე სკოლისა, უნდა ჩაითვალოს პირველ ტიპის სკოლებად და, მაშასადამე, ყველა მათგანში ქართული სალიტერატურო ენა უნდა ისწავლებოდეს და სავალდებულო საგნადაც იქნეს მიჩნეული. ყოველივე ამ გრძელ მიწერ-მოწერის საბოლოოდ განსახილველად 23 მარტს 1903 წ[ელს] მოწვეული იყო საბჭო. ამ სხდომაზე დასასწრებლად მოწვეულნი იყვნენ, გარდა ნამდვილი წევრებისა, საპატიო და სავალდებულო წევრები, აგრეთვე საბჭოს სამაზრო განყოფილებათა თავმჯდომარენი და ოფიციალურ წერილობითის ქალაღდით თვით საეპარქიო მეთვალყურე, ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიამ.

შესდგა ეს სხდომა და სხდომაზე ოცამდე წევრმა მოიყარა თავი. თავმჯდომარემ მღვ[დელმა] თალაკვაძემ საბჭოს მოახსენა ყოველივე ზემო-აღნიშნულ საქმის ვითარება და პირველადვე საბჭოს დაუყენა კითხვა: მეგრული კილო დაშორებულია თუ არა იმდენად ქართულს ენაზე, რომ მეგრელს ესმის თუ არა, გაეგება თუ არა ქართული სალიტერატურო ენა, და პირველად ამ კითხვის პასუხი მოსთხოვა ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას ვით მეგრელს, პედაგოგს და სამრევლო სკოლების ხელმძღვანელს. უკანასკნელმა პასუხის მაგიერ თავმჯდომარეს მოახსენა: პირველად მე კი ნუ

მეკითხებით, სხვა აქ დამსწრე წევრებმა წარმოსთქვან თავისი აზრიო. გარდა ამისა, საბჭოს სამაზრო განყოფილებათა დადგენილებათ დაწვრილებით უნდა გავეცნო და, ვიდრე საკუთარ აზრს წარმოვსთქვამდე, ჩემთვის საჭიროა, წინ-და-წინვე მოვისმინო ამ საკითხის შესახებ აზრი და შეხედულება სახალხო განათლების სამინისტროს წარმომადგენლებისა. აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას გაცნობილი ჰქონდა საბჭოს სამაზრო განყოფილებათა დადგენილება. გარდა ამისა ისიც ცნობილია, რომ სამინისტრო სკოლებში არა თუ სამეგრელოში, არამედ მთელ საქართველოში შემოღებული ასე-წოდებული მუნჯური მეთოდით. ამიტომ ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას პირველი მოთხოვნილება საკითხის გადადებას ნიშნავდა და ამით ცდილობდა, პირდაპირის პასუხის მიცემა თავიდან მოეშორებია. მეორე მოთხოვნილება კი აშკარად ვნების მოტანას გვიქადოდა. მართლაც, იქვე მყოფმა საერო განათლების სამინისტროს წარმომადგენელმა შენიშნა: ჩვენს სკოლებში მუნჯური მეთოდი რომ შეგვქონდა, თქვენთვის არა გვიკითხავს რა. თქვენ კი რად გვეკითხებით? განა ჩვენი აზრი და შეხედულება ცხადი და ცნობილი არ არის? და ნურც ფიქრობთ, რომ ჩვენი აზრი თქვენის საკითხის გადასაწყვეტად გამოსადევი იყოს?! აქაც საბჭომ ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას დაუთმო და, თანახმად მისის თხოვნისა, დაადგინა და საბჭოს ამ დადგენილებაზე თვით მასაც ხელი აქვს მოწერილი: ამ კითხვის უკანასკნელად განსახილველად საბჭოს სხდომა გადაიდოს 16 აპრილისათვის, რომელზეც მოსახსენებლად ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანიამ უნდა წარმოადგინოს თავისი დასკვნა, გაეცნოს რა ამ ხნის განმავლობაში საბჭოს სამაზრო განყოფილებათა დადგენილებათ. 16 აპრილიც მოახლოვდა, და პასუხის მაგიერ საბჭომ 14 აპრილს ჯერ დებუმა, მერმე კი ნომერდამული ქალაქი მიიღო. ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიამ იწერებოდა: ვინაიდან ექსარხოსი აპირობს ეპარქიის დათვალიერებას და მე საოლქო მეთვალყურემ მიმიწვია, ვერც სხდომას დავესწრები, ვერც დასკვნას წარმოვადგენ და ვითხოვ ექსარხოსის ჩამოსვლამდე ამ კითხვის განხილვა გადასდეთო. საბჭოს სხდომა ამის გამო არ შემდგარა და მართლაც ექსარხოსმა ეპარქია დაათვალიერა, იყო ფოთშიც. ექსარხოსმა და საოლქო მეთვალყურემ სიტყვიერად უბრძანეს საბჭოს თავმჯდომარეს, ზემოხსენებული საკითხი საბჭოს აღარ განეხილა და საბჭოს კანცელარიას წარედგინა საოლქო მეთვალყურესათვის სია მეგრულისა, გურულისა, რუსულისა და ბერძნულ სკოლებისა. დასამოწმებლად ამ სიტყვიერ განკარგულებისა საბჭომ მიიღო წერილობითი წინადადება ამის შესახებ ორის კვირის შემდეგ, ე. ი. 13 მაისს. ეს წინადადება განხილული იყო საბჭოს მიერ 30 მაისის სხდომაზე, რომელსაც ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიამ არ დასწრებია, თუმცა ეს მან კარგად იცოდა, და რომელზეც დადგენილი იქნა: "წარედგინოს საოლქო მეთვალყურეს სია ეპარქიის ყველა სამრევლო სკოლებისა, თითოეულის მაზრის ცალ-ცალკე, ვინაიდან ეპარქიაში არის მხოლოდ და ოდენ სამრევლო სკოლები და არა მეგრული, გურული, ბერძნული და რუსული, როგორც ამას საოლქო მეთვალყურე იხსენიებს ზემოხსენებულ მოწერილობაში. ეპარქიის ყველა სკოლა, გარდა ზუთიოდესი, რომელნიც მეორე ტიპის სკოლებად ჩაითვლებიან, ცნობილ იქნეს პირველ ტიპის სკოლებათ".

აი, ასეთია საქმის ნამდვილი ვითარება. ამას ვერავენ შეარყევს. ნათელსავით ცხადი იყო, რომ საბჭო ვერ დასთანხმდებოდა ამ პროგრამის სისრულეში მოყვანას, სულ ერთია, ვისაც უნდა მოეთხოვა ეს, რადგან ასეთი თანხმობა საბჭოს ზნეობრივად დაამცირებდა და მამულისა და მომავლის წინაშე პასუხის მგებლად გახდიდა. მაშასადამე, საბჭოს მთელი თვისი ძალ-ღონე, გონებრივი და მატერიალური უნდა აემუშავებია ამ ძირითადისა და უკუღმართად დაყენებულ კითხვის გადასაწყვეტად.

საკითხი კი ბევრგვარი და დიხანც საჩოთირო იყო. აქ საბჭოს ყოველი წევრი ნათელის მოსაზრებითა და მხნე გაბედულებით უნდა უშიშრად გამოსულიყო და ეს განსაცდელი სამრევლო სკოლებისთვის მოეშორებია. გადაჭრით გადასაწყვეტი იყო: 1) გურია-სამეგრელოს სამრევლო სკოლები იმ სამ რიგში რომელი რიგისათვის უნდა მიეკუთვნებია; 2) თუ საბჭო პირველ ტიპისად აღიარებდა ყველა სამრევლო სკოლებს, მაშინ მაინც გადასაწყვეტი იყო, ესმის თუ არა, გაეგება თუ არა სამეგრელოს მკვიდრთ ქართული სალიტერატურო ენა. თუ არ ესმისთ, მაშინ მშვიდობით ქართულო ენავ სამეგრელოს სამრევლო სკოლებიდან; 3) თვით პროგრამა არეულ-დარეულია და სრულებით გაურკვეველი. ამიტომ საბჭოს უნდა გარკვევით აეხსნა ჯერ სამაზრო განყოფილებათათვის, მერმე კი სამაზრო მეთვალყურეთათვის და მასწავლებელთათვის, თუ ეს პროგრამა როგორ, რა გზით მოეყვანათ სისრულეში; 4) გადასაწყვეტი იყო, დასთანმდებოდა თუ არა საბჭო საოლქო მეთვალყურის მოთხოვნილებას, რომ ორ კლასიან სამრევლო სკოლებში შემოღებული ყოფილიყო მხოლოდ საეკლესიო ქართული ენა (ხუცური), ქართული სალიტერატურო ენა კი არ გაეჭაჭანებია. ამასაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან მთელ ეპარქიაში ერთი და ორი კი არ იყო ორკლასიანი სკოლა, არამედ არა ნაკლებ ოციოდესი; ეს სკოლები საუკეთესო იყო და იმდენად საუმჯობესო, რომ საბჭო ყოველთვის ამ სკოლათა რიცხვს ამრავლებდა. თვით ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას თავის ანგარიშში (იხ. გვ. 47) თხოულობს, რომ ყოველ საბლადოჩინოში ასეთ სკოლების რიცხვი უნდა იყოს არა ნაკლებ ორისა. თუ მივიღებთ, რომ მთელ ეპარქიაში არის 29 საბლადოჩინო, მაშინ ცხადია, რომ 58 სკოლაში აღარ იქნებოდა ქართული სალიტერატურო ენა არა თუ სამეგრელოში, არც არსად მთელ ეპარქიაში, და უნდა შემოგვედო რაღაც მოჭორილ-მოგონებული ვითომდა საეკლესიო ქართული ენა. ისიც ცხადი იყო, რომ ამასაც მოკლე ხანში რაიმე სულ მცირე მიზეზი გამოუჩნდებოდა, თუნდაც, მაგ[ალითად], სახელმძღვანელოს უქონლობა და ეს ვითომდა ენაც მოისპობოდა, მოიკვეთებოდა. 5) თვით პროგრამა ითხოვს (იხ. გვ. 10), რომ ადგილობრივს, ე. ი. ქართულ ენას, მხოლოდ დახმარებითი მნიშვნელობა უნდა ექნესო, პირველი ლუღლუღი შეაძლებიოს ბავშსაო, გონებითი განვითარება, დალაგებითა და მკაფიოთ აზრის გამოთქმა კი ქართულს არ მოეთხოვებაო. განა საბჭო ამას არ განიხილავდა, ისე ყრუდ დასტოვებდა და მასწავლებელთა სრულს განკარგულებაში გადასცემდა? აი, ასე რთულ საკითხის გადაწყვეტა დაატყდა თავს საბჭოს? აქ, ამ კითხვის გადაწყვეტაში გამოიხატებოდა მთელი მისი და მისი წევრების მნიშვნელობა და მოვალეობის შესრულება. საბჭომ იცნო რა თავი დიდ პასუხის მგებელად, ამ კითხვას შეუდგა სრულის ბეჯითობითა და თანდათანობით და, მიუხედავად საოლქო მეთვალყურის, ე. ი. მ[ამა იოანე] ვოსტორგოვის იძულებითი მოთხოვნილებისა, საეპარქიო მეთვალყურის, ე. ი. თვით ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას დაჟინებით მოთხოვნილებისა და ბოლოს თვით ეპარქიის დროებით გამგის დიმიტრი ეპისკოპოსის ბრძანებისა, საბჭო არ აჩქარდა და გულდადებით ექცეოდა საკითხს. და მართლაც, როგორც ზევით არის მოხსენებული, 30 მაისს 1903 წ[ელს] გაბედული და გადაწყვეტიითი დასკვნა დაადგინა, რომელიც 13 ივნისს, ყოვლად სამღვდელო აღექსანდრემ დაამტკიცა, აი, ასეთ სამძიმო საკითხში ასე ორგულად, ასე გაძვრომ-გამოძვრომითა და ბანზე სიტყვის აგდებით გვექცეოდა ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას. მეტსაც ვიტყვით, დაჟინებით გვთხოვდა და გვიჩიოდა კიდევ, პროგრამა განუხილველად სისრულეში მოგვეყვანა. მისმა ასეთმა საქციელმა კი გვაიძულა, გვეოქვა ის, რაც იოქვა და დაიწერა და აქ ბრალი მხოლოდ თავის თავს დასდოს: მტრებს ნულა დაეძებს.

აი, საბჭოს ასეთმა ბეჯითობამ, მხნეობამ და მომხრეობამ ყოვლად სამღვდლო ალექსანდრე ეპისკოპოსისამ ჰქნა ის, რომ ის უკუღმართი პროგრამა სისრულეში ვერ შევიდა 1902-1903 სამოსწავლო წელს. დადგა ზაფხული. ამ პროგრამის შემოღებას 1903-1904 სამოსწავლო წლებში კი ხელს ისევ ის უშლიდა, რომ საბჭოს შედგენილობა და ეპისკოპოსიც იგივე იყო. ამიტომ განიზრახეს, ჯერ ალექსანდრეს გადაყენება, მერმე საბჭოს გაბედულისა და დამოუკიდებელ წევრების დარბევა. ამის შემდეგ კი ადვილი იქნებოდა პროგრამის შემოღება. ეს მართლაც ასე მოხდა. 1903 წლის გასულს ყოვლად სამღვდლო ალექსანდრე გადააყენეს, მის მაგიერ განამწესეს დიმიტრი ეპისკოპოსი, რომლის მოსვლა იმით აღინიშნა, რომ მეორე კვირაშივე ქართული ენა მოასპობინა სენაკის სასულიერო სასწავლებელში. ამ ხანებში საბჭოს წევრობაზეც ფაქტიურად უარი განაცხადა ბევრმა წევრმა. შესდგა ახალი, რომელიც უკვე აღნიშნული იყო გაზეთი "ცნობის ფურ[ცელში]" №2751. მაგრამ ამ დროს ატყდა ომი. ვიღას ახსოვდა პროგრამის შესრულება! ის კი არა, ის უკუღმართი პროგრამა თვით მისმა მომგონელებმა შეუძლებელად იცვნეს, და კვლავ აფრინეს პეტერბურგს კაცი ახალის პროგრამის შესადგენად, რომელიც კიდევ გამოიცა წარსულ წელს. მაგრამ ამ პროგრამასაც მოუხწრო სვიატაპოლკ-მირსკის გაზაფხულის სიომ და დღეს იგი პროგრამაც არის "ცისა და ქვეყნის შუა დაკიდულ".

აი, რა ნაირმა რიგმა გარემოებათა შესძლო ის, რომ "უუძლიერესი იერიში" მოგერებულ იქნა, და არა ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას ნაცარ-ქეჩიობამ, მეტი რომ არა ვსთქვათ.

ახლა კი გადავიდეთ აწ დაუვიწყარ ნადიმზე, რომელიც 25 აპრილს 1903 წ[ელს] ქალაქის გამგეობის დარბაზში გაუმართა ექსარხოსს ფოთის ქალაქის თავმა. ამ ნადიმის მემატინაობა ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანიამ თვისის ნებაყოფლობით იკისრა. ამიტომ ჩვენ აქაც იძულებული ვართ, არსებითი დამატება შევიტანოთ, რადგან არ გვსურს, ისტორია მოტყუებულ იქნას. თვით ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას თვისის ანგარიშის 29-30 გვერდებზე ვრცლად, მაგრამ კი სრულებით ცალმხრივად და მიკერძობით მოთხრობილი აქვს ამ ნადიმზე აღძრული კამათი. 25 აპრილს 1903 წელს ქალაქის თავმა გამგეობის დარბაზში მიიწვია სადილად მაღალ-ყოვლად უსამღვდლოესი ექსარხოსი ალექსი თვისის ამალით, ყოვლად სამღვდლო ალექსანდრე, აგრეთვე ყველა ადგილობრივ დაწესებულებათა უფროსები და საეპარქიო სამოსწავლო საბჭოს თითქმის ყველა წევრები. უნდა აღვნიშნოთ, რომ სადილის წინ სავაჟო პროგიმნაზიის ბალავრის კურთხევის დროს ექსარხოსს წარუდგა დებუტაცია სამ ადგილობრივ მეგრელთაგან შემდგარი, რომელთა მოახსენეს, რომ თვით ამ შენობის ჩვენის საკუთარის ხარჯით, ხაზინის დაუხმარებლად, აგება უტყუარი საბუთია, რომ ჩვენ, ადგილობრივ მკვიდრთ უღრმესი და უძლიერესი სურვილი გვაქვს, ზედ-მიწევნით ვიცოდეთ სახელმწიფო რუსული ენა, მაგრამ ამასთან მაინც ვითხოვთ, რომ ჩვენ, მეგრელთათვის მშობლიური ქართული ენა, რომელზეც გვილაპარაკნია და ვსაუბრობთ, გვიწერია და ვწერთ ყოველგვარ საბუთებს, დავთრებს და სიგელებს, გვილოცია და ვლოცულობთ, გამოდევნილი და გამოძევებული არ იყოს სამეგრელოს სამრევლო სკოლებიდან და იგი ენა სავალდებულო საგნად ითვლებოდეს, მით უფრო, რომ ეს ენა ამავე დროს საღმრთო მსახურების ენაც არის. ამაზე იქ, გაშლილ ჰაერზე მთელი ფოთის საზოგადოების წინაშე ექსარხოსმა პასუხის მიცემა უხერხულად სცნო, არ ინება. აი, ეს შეწყვეტილი საუბარი ბ[ატონმა] ნ[იკო] ნიკოლაძემ კვლავ აღძრა სადილზე. ბ[ატონი] ნ[იკო] ნიკოლაძე ვრცელის და საბუთიანის მოსაზრებით გადაჭრით უმტკიცებდა ექსარხოსს უეჭველ საჭიროებას ქართულ სალიტერატურო

ენისას სამეგრელო სამრევლო სკოლებში და იმ გარემოებას ათითებდა, თუ რა საშიში და არა სასიამოვნო შედეგი მოყვებოდა ამ ენის გამოძევებას. ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანის კი მოსჩვენებია, რომ დეპუტაციაც და ბ[ატონი] ნ[იკო] ნიკოლაძეც ვითომც თხოულობდნენ, ქართულ ენაზე ნუ მოსპობთ ღვთის მსახურებას სამეგრელოს ეკლესიებშიო. საიდან მოსჭორა ეს ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანია? განა დასაჯერებელია, რომ ბ[ატონ] ნ[იკო] ნიკოლაძეს, წევრს სამრევლო სკოლების საბჭოისას და საკათედრო ქალაქის თავს, მთელის წლის განმავლობაში ვერ შეეგნო და არ სცოდნოდა, თუ რაზე იყო ლაპარაკი, ან რაზე უნდა მოეხსენებია ექსარხო-სისათვის? სამეგრელოში ქართულ ენაზე ღვთის მსახურებას არც არავინ ეხებოდა, არც არავინ სპობდა და, მაშასადამე ამაზე ლაპარაკი ხომ წყლის ნაყვა იქნებოდა.

ამის პასუხად ჯერ ექსარხოსმა, მერმე მისის ბძანებით, საოლქო მეთვალყურემ აშკარად გამოსთქვეს, რომ მეგრული ენა სრულებით დამოუკიდებელი ენაა, მეგრელს ქართული ენა სრულებით არ ესმის და ეს ენა არ ჩაითვლება მეგრელთათვის მშობლიურ ენად, ვინაიდან მათი მშობლიური ენა მხოლოდ და ოდენ მეგრული ენაა; პედაგოგიური მოთხოვნილებაა, რომ უცნობი, გაუგებარი რამ უნდა ისწავლებოდეს გასაგებ ენაზე; მეგრელთათვის გასაგები ენა მხოლოდ მეგრულია. რა საჭირო არისო, სთქვა მან, რუსული **Богъ**. მეგრელისათვის ჯერ ღმერთად გაღითარგმნოს და მერმე ღორონთადო. საზრიანი პედაგოგია მოითხოვს, რომ **Богъ** პირდაპირ ღორონთად ითარგმნებოდეს და ღორონთი **Богъ**-ად. მეგრელები ქართველები არ არიან. მაშ რაღად აწვალებთ მათ?.. ამაზე ბ[ატონმა] [ნიკო] ნიკოლაძემ უბასუხა, რომ სკოლა მარტო მეთოდით კი არ სცხოვრობს, სცხოვრობს ხალხის ნდობით, თანაგრძნობითა და შემწეობით. ქართულ ენის გამოდევნის შემდეგ, ხალხი თქვენს სკოლას შეიძულეს, რადგანაც მის გონებაში სკოლა განვითარების კი არა, პოლიტიკურ ძალადიანობის იარაღად ჩაითვლებო.

შემდეგ ამისა ექსარხოსმა არა ერთ გზით გამოიწვია ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანია და მასაც თვისი აზრი მოსთხოვა ამ საჭირ-ბოროტო საგანზე. მაგრამ აქ, როგორც თქვენ, ჩემო მკითხველო, არა გითქვამთ რა, არც ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანის არა წამოცდენია რა. მაშასადამე, ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანის მოხსენება, ვითომც მას ეთქვას, *в этом большом собрании я (г. Наблюдатель) не знаю ни одного, который мог бы сказать, что мингрелцы не грузины, — მტკნარი, ფეხებიანი სიცრუევა, რადგან იგი ამას ვერც იტყოდა. სწორეთ ასეთმა ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანის საქციელმა აიძულა ყოვლად სამღვდლო ალექსანდრე, კაცი პირუთენელი და პირდაპირი, იქვე ეთქვა, როცა ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანია აღდგერძელეს: "Феодор Давидович! желаю Вам, быт искренним, недвоедушным, не вилять хвостом, из за генеральства не продават родного языка". — აქ სიტყვა ალექსანდრეს ექსარხოსმა ჩამოართვა და სთქვა: „и, действительно, он будет генералом“. ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანია მოველივე ამას გვერდი აუარა, არც არა სთქვა იმის შესახებ, თუ რაოდენ მართალი იყო საოლქო მეთვალყურის ნალაპარაკევი. ამ დროს ქალაქის თავმა ბ[ატონმა] ნ[იკო] ნიკოლაძემ მიმართა ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანის და შემდეგი პრაქტიკული კითხვა დაუყენა: „მითხარით, როგორც პედაგოგმა, მართლად და გულწრფელად, რუსული ენა ჩვენს სკოლებში როდის უფრო მალე, ადვილად და კარგად შეისწავლება, ქართული ენის გამოდევნით, თუ მისი დატოვებით?“ აქაც ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანის სრულიად არა უთქვამს*

რა. სადილის ამ აღწერილობიდან და, ამას დაამოწმებენ ყველანი, ვინც იქ იყო, ცხადათ ჩანს, თუ რაოდენი სიმართლე აქვს ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანისას, როცა ამბობს, რომ „ვიხვეწებოდი, საქვეყნოდ მალაპარაკეთ კრებებშიო“. სიტყვა მისცეს კი არა, მოთხოვეს კიდევ და იგი ამ დროს სდუმდა.

დაგვრჩა კიდევ კითხვა ანგარიშის შესახებ. აქაც სიმართლე უნდა გამოვიაშკარავოთ, რადგან ამ საკითხის გარეითად განხილვით ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანია ლამის, ცოტაოდენი გასამართლებელი საბუთი მოუძებნოს თვის არასაკადრისს საქციელს. მართალია, ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანია, როგორც ამბობს, რომ ანგარიშის ბოლო ხანებში დაბეჭდილი 29-30 და ორი შემდეგი გვერდიც ციფრით აღუნიშნველი დედანთან სწორია. მაგრამ ისიც მართალია, რომ პირველად დაბეჭდილი ანგარიში, რომელსაც ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანია დღეს ყალბად აღიარებს და რომლის რამდენიმე ცალის შოვნას იგი ქურდობად თვლის, ცხადათ, მკაფიოდა და გადაჭრით ამბობს იმასვე, რასაც ხელმეორედ დაბეჭდილი, დედანთან შესწორებული ანგარიში. როგორც მიღებულია, საეპარქიო მეთვალყურის მიერ შედგენილი ანგარიში პირველად განიხილება საბჭოში. ახლაც ასე იყო. ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანისა მიერ შედგენილი ანგარიში 1902-1903 სამოსწავლო წლის ახალ წვერთაგან შემდგარმა საბჭომ მოისმინა წარსულ წლის აპრილის შუა რიცხვებში. ამ სხდომაზე საბჭომ თავმჯდომარეს მღვ[დელ] ივანიცკის და წევრს ბ[ატონ] გ. მარგალიტაძეს მიანდო ამ ანგარიშიდან ბევრ უხერხულ ადგილის გამოტოვება, როგორც, მაგ[ალითად] პირდაპირი დაბეჭდება ყოვლად სამღვდელო ალექსანდრე ეპისკოპოსზე (იხ. დედნის 6, 8 და 30 გვ.),* საბჭოს უწინდელ წევრებზე

* გვ.ნ: ვინიდან ყოვლად სამღვდელო ალექსანდრეს მიერ გამგებლობის დროს (1898-1903), ეპარქიის სამღვდელოებაში შესამჩნევად დაეცა სამრევლო სკოლების კარგად მოწყობისადმი მისწრაფება.

გვ. 8: „სკოლათა რიცხვის შემცირება გამოწვეული იყო ბევრ მიზეზთაგან, რომელთა შორის უმთავრესი ჩვენ უკვე ზევით აღვნიშნეთ. ეს მიზეზია სამღვდელოების ენერჯის შესამჩნევი შესუსტება 1899-1903 წლებში და ეს შესუსტება კი გამოიწვია იმან, რომ ეპარქიის უფროსი ჯგუფიდან ყურადღებას არ აქცევდა ეპარქიაში სამრევლო საეკლესიო განათლების გაერცვლებას. რაც კი სამრევლო სკოლათა სასარგებლოდ არსებითი და დიდათ მნიშვნელოვანი გაკეთებულა გურია-სამეგრელოს ეპარქიის სამრევლო სკოლათა ამ სამწუხარო ვითარების ხანაში, ყოველივე ამის მიხწევა მხოლოდ ბრძოლით-და შეიძლებოდა. უკიდურეს შემთხვევებში კი უნდა მივქცეულიყავით საეპარქიო მეთვალყურის საშუალებით საქართველოს ექსარხოსთა დახმარებას“ (ასეთი მინდობილება კი მისთვის საბჭოს არასოდეს არ მიუცია).

გვ. 80: „სამძიმოა აღსანიშნავად, რომ თვით ყოვლად უსამღვდელოესმა ალექსანდრემ, როცა ეპარქია მოიარა საქართველოს ექსარხოსის მობრძანების შემდეგ, განავრცელა ხალხში ბრიყვული აზრი (нелный слух), ვითომც ქართული ენა გამოძევებულია საეპარქიო მეთვალყურის ზრიკებისა გამო (благодаря происким). ამ ხმებმა განსაკუთრებით დიდათ ადამფოთა სამღვდელოება, და საეპარქიო მეთვალყურეს უსიამოვნო შეტაკება ხვდებოდა იმ პირებთან, რომელნიც შეცდომაში იყვნენ შეყვანილი ეპარქიის უფროსის ბაგეთაგან წარმოთქმულ სიტყვებით. ამ უსიამოვნობას ისიც დაერთო, რომ ყოვლად სამღვდელო ალექსანდრემ ნება მისცა თავის თავს საეპარქიო მეთვალყურისადმი მიმართულ საგაზეთო წერილში "ივერის" №... შეემჩნია (намекнуть), „მისი ურიგო საქციელი ქ. ფოთში აპრილის დამღვეს“ (იგულისხმება საქციელი ჩადენილი ზევით მოყვანილ ნადიმზე ქ. ფოთში 25 აპრილს), რაიც აგრეთვე ყველამ იმავე აზრით გაიგო, ე. ი. უკანასკნელის მიერ ქართულ ენის დევნად. ურიგოა პასუხი ვუფო მღვდელო-მოთავარს გაზეთის ფურცლებზე, და რედაქცია კარგად მოიქცა, რომ პასუხი არ დაშიბეჭდა“.

(იხ. დედანის გვ. 30)*. აგრეთვე საერო სასწავლებლებში კურსდამთავრებულ ქალებზე (იხ. დედანის 39-40)** და ბევრი სხვა.

საბჭომ აგრეთვე საჭიროდა და სავალდებულოდ სცნო, ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას მიერ აღწერილი 25 აპრილის ნადიმი გამოტოვებულ ყოფილიყო. საბჭოს ამ გადაწყვეტილებას თვით ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიაც, სხდომაზე დამსწრე, დასთანხმდა. ამ ანგარიშის მეორე კორექტურა თვით ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანია დაიჭირა. შემდეგ ამისა გამოვიდა დაბეჭდილი ანგარიში, ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას მიერ ხელ-მოწერილი. ყველას შეეძლო, ეს ანგარიში მიეღო. ქურდობას კი აქ ნეტა რა ადგილი აქვს. ის კი არა, თანახმად ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას წერილობით საბჭოსადმი თხოვნისა, 28 ივლისიდან 1904 წ. №232 ამ ანგარიშის ერთი ცალი გაეგზავნა 31 იმავე ივლისს №312 საექსარხოსოს სამრევლო სკოლების საოლქო საბჭოს თფილისში, ერთი ცალი 5 აგვისტოს №320 საოლქო მეთვალყურეს, მამა ვოსტორგოვს და ერთი მასაც. ამას შემდეგ კი 15 აგვისტოს საბჭომ მიიღო ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას ასე წოდებული „პროტესტი“, რომელშიც თხოულობდა, დაბეჭდილი ანგარიშები დაატყვევებო, ვინაიდან ჩემად ვერ ვცნობო. ეს „პროტესტი“ საბჭომ განიხილა მხოლოდ სექტემბრის შუა რიცხვებში და ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას ნება მისცა შეცდომები შეესწორებია. ეს უფლება კი მან ისე გამოიყენა, რომ თვისი დედანიდან გადმობეჭდა მხოლოდ 25 აპრილის ნადიმის აღწერა, დანარჩენი მის დედანში მოთავსებული ხელის-ხელ საგომანები მარგალიტები, აი, ასეთები, ზევით რომ მოყვანილი მაქვს, გადმოუსტამბელი დასტოვა. რამდენადაც საბჭოს საქმეები გვამცნეს უკანასკნელად შესწორებული და ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას

* გვ. 30: „უკეთურების გამზრახ პირებმა განაგრცელეს ხმა, ვითომც საებარქიო მეთვალყურემ იმ სადილზე „გაჭყიდა ქართული ენა“ და იმავე დღეს მან ძლივს თავი დააახწია საშიშ თავდასხმას ბრბოსაგან და შემდეგ მან განიცადა ბევრგვარი უსიამოვნება არა თუ მხოლოდ ქუჩებში და კერძო შეხვედრებში, არამედ გაზეთის ფურცლებზედაც“.

** გვ. 39-40: „საერო სასწავლებლებში კურს დამთავრებულმა ქალებმა (ზოგიერთმა თვით საებარქიო საქალებო სასწავლებელშიც) ვერ გაამართლეს საზოგადოების იმედი: ქალიშვილები სასწავლებლიდან გამოვიდნენ შერყეულ რელიგიურ შეხედულებისა, გულ-გრილნი სარწმუნოებაში, ამ საფუძველში ყოველგვარი ზნეობრიობისა და ჭეშმარიტ საზოგადოებრიობისა და ბედნიერებისა (რამდენათაც ეს მისაღწევია დედა-მიწაზე), შერყეულნი ადამიანის ბედნიერების თვით საფუძველში — სარწმუნოებაში - ქალიშვილები სუსტნი აღმოჩნდნენ ჭეშმარიტ ცოლ-ქმრობაში, ცუდ-დედებად, ხშირად მვენებლებადაც, მეტად უხამს (неудачными) დიასახლისებად, ოჯახის ქონების უანგარიშოდ მფლანგველებად, ხან-და-ხან ოჯახისა და ნათესავთა შორის შეუთვისებელნი, არა იშვიათად გარბიან დროებით ან სამუდამოდ გარეშე პირებთან და სხვა ოჯახებთან, ყოველთვის მაძიებელნი სხვა-და-სხვა გვარისა და სახის ზორცეულ კმაყოფილებათა, სულიერ კმაყოფილებათ კი ბოულობენ ცეკვაში, კავალრების დევნაში, ფუჟ ლაყობაში, მსახიობთ ხილვაში, სატიატრო ხმაურობაში, ბალეტებში, მასკარადებში, ბანქოს თამაშობაშიაც კი, გულის-თქმით სავსე ლენებაში, მუსიკის ხმაურობაში, თავდაუშტერელ ქეიფობაში (в оргиях пиршеств и в шумных пикниках) და სხვა და სხვა გასართობებში... ამ მორთულ-მოკაზმულსა, ჭკუა თხელ დედოფალაებსა, რომელთ გამოუტანიათ სკოლებიდან მხოლოდ დიდი გროვა გაზებირებულ სამეცნიერო ტერმინებისა, ზნეობრივ სენტენციებისა (ცხოველ ზნეობრიობის უქონლობით), ფუჟსავატ ფრაზებისა და მთელი კოდექსი გარეგან ზდილობის წესებისა (მაგრამ არ იციან კი უშუთავრესი და არსებითი სიამოვნება ოჯახური ცხოვრებით), უკვე ჩამოშორდა სოფლის საზოგადოება, რომელმაც შიშით დაუწყო ცქერა ახალს, სრულებით უსიამოვნო ტიპს განათლებულ დედაკაცისას.“

მიერ ნამდვილად აღსარებული ანგარიში უწინდელის ვითომ ყალბის ანგარიშის სამაგიეროდ როდი გაგზავნია ზემოდ აღნიშნულ პირთ და დაწესებულებას. აქედან სჩანს, რომ ეს ანგარიში იანუხსივით ორპიროვანია: ერთი მთავრობისათვის, მეორე კი საზოგადოებისათვის... ჩვენ ახლა არ გამოვუდგებით, შევადარდოთ ორი არსებული ანგარიში და მკითხველისთვის ცხად ვყოთ, რომ მათ შორის არავითარი ლოლიკური განსხვავება არ არის. ამას ისიც მოწმობს, რომ საბჭოს თავმჯდომარემა და წევრმა, ორივემ სემინარიაში კურს დამთავრებულებმა დედანი ისე შეასწორეს, როგორც პირველად დაბეჭდილი ანგარიშია (ამ პირთ კი ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას „მტრობა შურით დაბნელებულებად“ ვერ უნდა სცნობდეს) და ისიც, რომ ექსარხოსისა და ვოსტორგოვის მიერ ზემოგამოთქმულს აზრებს აღიარებს ისეთ „პედაგოგიურ აქსიომად, რომლის წინააღმდეგ ბ[ატონმა] ნ[იკო] ნიკოლაძემ ვითომც ვერაფრის თქმა ვერ შეიძლო“ (იხ. ანგარიშის გვ. 30).

უკანასკნელ ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას ამბობს: "გენერლობის ჩინზე მე თვითონ ეპისკოპოსმა ალექსანდრემ წარმადგინა, გენერლობის ჩინი მე მომცა ჩემმა თანამდებობამ, თვით კანონმა, არა ჩემის უფროსების გულკეთილობამ"-ო. ეს მოხსენებაც ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიასი მართალი არ არის, ერთი მიტომ, რომ გენერლობა მეხუთე კლასის მოხელეს მიეცემა არა ხანგრძლივის სამსახურის მიხედვით, არამედ როგორც უმაღლესი ჯილდო განსხვავებულისა და შესანიშნავის სამსახურისთვის, მეორეც იმიტომ, რომ ყოველად სამღვდელო ალექსანდრე ეპისკოპოსი გენერლობაზე მას ვერ წარადგენდა, რასაც ცხადად, სიტყვის შეუბრუნებლად მოწმობს შემდეგი რეზოლიუცია, 25 მარტის 1903 წ[ლის] თარიღით:

в виду просьбы г. Жордания о представлении его к чину действительнаго статскаго советника, я не намерен его представить за особия выдающиеся заслуги, так как он таковых пока не проявлял. გენერლობაზე ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას წარადგინა დიმიტრი ეპისკოპოსმა, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსად დანიშნისათვის, სახელდობრ 28 ნოემბერს 1903 წ. № 150. ხელი-ხელს ბანს, როგორც ხედავთ.

P. S. ეს წერილი უკვე დამზადებული იყო და კონვერტში ჩადებული, როცა მივიღე "ცნობის ფურცლის" № 2778 22 მარტის თარიღით, რომელშიაც მოთავსებულია ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიას წერილი რედაქციისადმი. ვინაიდან ამ წერილში არ მოიპოვება არავითარი ახალი საბუთი და ვინაიდან ამ ჩემ წერილში ზევით განმარტებული მაქვს ამბავი ვითომ ყალბის ანგარიშის გაჩენისა, ამიტომ ახალს აღარას დავსძენ. ვიტყვი კი, რომ ამ ჩემ წერილიდან მგონია მკითხველმა ნათლად უნდა დაინახოს, თუ რაოდენ "შოდვაწეობით დატვირთულია პიროვნება" ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიასი, ან თუ "ქართულ ენისათვის მრავალ-ჯერ და მრავალ-გვარად ტანჯულ-წამებულია" იგი. კიდევ დასძენს ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას, რომ "ღმერთმან ჩემს პირს სიცრუე ნუ ათქმევინოსო"... ამაზე მოვავიწყებ, რომ გურია-სამეგრელოს სამრევლო სკოლების სამოსწავლო საბჭო იმდენად გააჭერა ბ[ატონმა] თ[ედო] ჟორდანიამ თვისი სიცრუებით, რომ საბჭო იძულებული იყო ყოველ სხდომაზე, როცა ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას დაესწრებოდა, ყოველ სიტყვიერად მის მიერ მოხსენებულ აზრზე ხელი მოეწერინებია, რადგან უამისოდ ბ[ატონი] თ[ედო] ჟორდანიას მეორე დღესვე თავის აზრს უეჭველათ გადათქვამდა...

ქ. ფოთი, 23 მარტი, 1905 წ.

(ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა ბ. პაპავამ)

თედო ჟორდანიას

I. ქართული ენისთვის ბრძოლა 1882-1910 წლებში

ამ წარსულ ათიოდ წლის შიგნით ქართულს პრესაში იმდენი სიცრუე დაიწერა შესახებ ქართულ ენის მდგომარეობისა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში, რომ მეტად საჭიროდ მიმაჩნია მტკიცე საბუთებით გაიფანტოს ის ნისლ-ბურუსი, რომელიც ამ საკითხავს განზრახ შემოახვიეს შენ-ჩემობით და შურით დაბნელებულმა პირებმა, რომ ტალახი მოსცხონ ნამდვილს მოღვაწეებს, მათზე ჭავრი იყარონ, სამაგიერო გადაუხადონ.

ამ კაცების, ამ ცრუ-კორესპონდენტების მეთაური და სულის ჩამდგმელი გახდა ცნობილი ბ[ატონი] ი[აკობ] ფანცხავა, წევრი სამეგრელოს საეპარქიო საბჭოსი, უწინ ჩემი ტბილი მეგობარი, მერე მტრად გადაქცეული. მიზეზი მისი ჩემზე გადაკიდებისა კერძო ხასიათის ანგარიშები იყო ჩვენს შორის და არავითარი კავშირი არ ჰქონია ქართულ ენასთან.

წინააღმდეგ, ბ[ატონი] ფანცხავა იმდენად გულგრილი ბრძანებდა ქართულ ენისთვის ბრძოლაში, რომ სხდომებსაც მეტად იშვიათად ესწრებოდა (იხილეთ საბჭოს ჟურნალები) და 5-6 წლის მის წევრობაში არც ერთი ქალაქი არ შემოუტანია საბჭოში დასაცველად ქართულ ენისა.

ამისთანა კაცი მე მიკვირებებს "ლალატობას"!

ახლა ვნახოთ, თვით საქმე რას იტყვის: მოლალატე ვყოფილვარ მე თუ თავგანწირული დამცველი ქართულ ენისა.

1) პირველი ფაქტი. 1897 წლის დასაწყისს დირექტორმა ლევიციმ საშინელი "დაბეზღება" დასწერა: სამეგრელოს შკოლები და ადგილობრივი სამღვდლოება ხალხს აქართველებენო, ქართულ პატრიოტობას აგონებენო, მეც მომიხსენია. დიდი ქალაქი იყო, მრავალ ფაკტებიანი. ეს ქალაქი ავიდა მინისტრამდი, იქიდან ობერპროკურორამდი, ამან ექსარხოსს ფიცხელი შეკითხვა გამოუგზავნა და ჩვენც პასუხი მოგვთხოვეს. ფოთში ეგონათ დავიღუპენითო!

ვინ მისცა მაშინ პასუხი ამ ქალაქზე? ბ[ატონმა] ფანცხავამ? გინა საბჭომ? — არც ერთმან! ამ განსაცდელის დროს შემომეფანტენ ისინი, ვინც დღეს ქართულ ენისთვის ვითომ გულმტკიცეულობენ, რათა თვისი გულის ღვარძლი ჩემდამო არ გამოუჩნდეთ. მაშინ მხარი მომცეს მხოლოდ განყოფილებათა ორმა თავჯდომარემ, სამიოდ სოფლის მღვდელმა და განსაკუთრებით ჩემმა თანაშემწემ მ. გაწერელიამ. შევადგინე მთელი ტომი "დოკლადი", რომელშიც სასტიკად გავანადგურე ყველა მუხლები "დანოსისა", ბოლოს მიუბრუნდი სამინისტრო სკოლების უფროსებს, დავამტკიცე ფაქტებით და ცხად ლოლიკურ მოსაზრებით, თუ რამდენად მავნებელია მათი "პოლიტიკა", ქართული ენის უარისყოფა, ეკლესიისა და სახელმწიფო ინტერესებისთვის და სხვა და სხვა.

გასჭრა ჩემმა ქალაქმა, ქართული ენა არათუ ვერ დასძრეს მედანოსნებმა, არამედ მთავრობა მეტის ნდობით მოეკიდა მას, მეტი ფულიც გაიმეტა სკოლებისთვის, მეტი პატივისცემა მიაპყრო გურია-სამეგრელოს სამღვდლოებას სინოდის ობერპროკურორმა, რომელსაც ჩემი "დოკლადი" მიართვეს. იმ დოკლადის შავს ვუგზავნი ყოვლადსამღვდლო დავითს დასამოწმებლად ამ ჩემის გაბედულის გამოლაშქრების.

რა აღიაქოთი ასტეხა ჩემმა ქალაქმა თვით სამინისტრო სკოლების უწყებაში, ეს "სეკრეტია", ამის თქმა არ იქნება, ეს საგულისხმებელია იქიდან, რომ მაშინვე მოაშორეს ქუთაისის გუბერნიას ცნობილი მტერი ქართულის ენისა (რომელმან

განდევნა ქართული სამეგრელოს სამინისტრო სკოლებიდან) "შუნჯური მეთოდის" შემქმნელი და გამავრცელებელი ლევიცი და თან გააყოლეს სენაკის მაზრის უფროსი, თავდადებული მომხრე ამ დირექტორისა. ამასვე მოყვა სხვა რეფორმები სამინ[ისტროს] სკოლებისა (ინსპექტორების გამრავლება და სხ.). ამას შემდეგ ადგილობრივი პოლიციაც უფრო ღმობიერად ეკიდებოდა სამრევლო სკოლებს, სადაც ქართული ენა გაბატონებული იყო ჩემსობას, და თვით სამინისტრო სკოლების მოხელენი.

თავის ქება მუდამ მძულდა და ამიტომ ჩემს მოქმედებაზე სასარგებლოდ ქართულ ენის დაცვისა გაზეთებში ზოგიერთისებრ არ ვყვიროდი, სტრიქონიც არ დამიწერია, სხვებსაც ვუშლიდი, მაგრამ რას იზამ, როცა უსირცხვილო კაცუნები ცილისწამების ცეცხლს წაგიკიდებენ, საშველს არ მოგცემენ, სალაპარაკოდ ძალად გამოგაჭენებენ....

2) მეორე ფაქტი. 1898 წ. შემიაკინის წინადადებით მთავრობამ ქართული ენის გაკვეთილები გაათანასწორა რუსულ ენის გაკვეთილებთან (9 გაკ. კვირაში 12-ის მაგივრად). ამის წინააღმდეგ არავინ ხმა არ ამოიღო, არც ბ[ატონმა] ფანცხავამ კამპანიითურთ, თუმც ყველასა ვსთხოვდი. თვითონ მე რო წერილობით ავმხედრებულვყავ, უსათუოდ გადამაყენებდნენ სამსახურიდან და მაშინ საქმე უარესად წახდებოდა, ჩემს მაგიერად "ტიმოშკას" დანიშნავდნენ... როცა ყველა ჩვენი "სერთუკიანები" გამუნჯდენ და მარტო დამტოვეს (ამათ ხომ მამულიშვილობა ენის წვერზედა აკერიათ თვალთმაქცობისთვის, თორემ გულიდან ეს გრძნობა რუსეთში ყოფნასავე ამოუბერტყიათ, გადაგვარებულან!...), მაშინ გურია-სამეგრელოს "უსწავლელ" მღვდლებს მივმართე ცალ-ცალკე. ეს "უსწავლელები" დამყვნენ! მაშინ სამღვდლოების კრება მოხდა, რომელსაც ვრცელი "დოკლადი" მივართვი იმაზე, რომ ეპარქიის სკოლებში არ შეცვლილიყო 1884 წლის გეგმა და ქართულ ენისთვის 12 გაკვეთილი კვირაში. კრებამ განიხილა ეს "დაკლად" და ერთხმად დაადგინა უშუამდგომლობა ამაზე სინოდში გაგზავნილიყო. ყველამ ხელი მოაწერა და მათ შორის თავჯდომარე დეკანოზმა რუსმა (რალცევიჩმა). საქმე გაიჩარხა მეგონა... ამაოდ! ეპისკოპოსმა არ დაამტკიცა და ასეთი რეზოლუცია დააწერა (ოდნავ ვამოკლებ): *отказать... რადგან თფილისში იკრიბება главный училищный совет*, ეპარქიის მეთვალყურე მ. ქორდანია იქ შეიტანოს თავისი აფიციალური მოხსენებაო"...

ამ *главный совет*-ში მე არ მიმიწვიეს და ამ ნაირად ჩემმა ამღენის ხნის წვალეობამ ფუჭად ჩაიარა. მაშინ მე ეს გარემოება მოკლედ აღვნიშნე ჩემს წლიურს ანგარიშში, რომელსაც ზემოხსენებული ჩემის ღვაწლის საბუთად ეპისკოპოსს დავითს მივართმევ. ხოლო მკითხველს ვთხოვ დააკვირდეს იმას, თუ რა ძნელს გარემოებაში ვიბრძოდი მე ქართულ ენის გასამარჯვებლად: "სერთუკიანებისგან" დატოვებული, "ნასწავლი კაცებისგან" დევნილი, მარტო "უსწავლელ მღვდლების" ამარა, ეპისკოპოზიც რო გზას არ გვაძლევდა!... წარმოიდგინეთ, რომ ეპისკოპოსი იმის ნებასაც არ მაძლევდა, რომ მღვდელთა კრებას დავსწრებოდი, — ანაფორიანი არა ხარო... ხოლო ჩემის მხრით ამაზე მეტი თავგანწირვა ქართულ ენისთვის განა შეიძლება? რომ ჩემს პირდაპირს მთავრობას ასე აშკარად მის განკარგულებას უწუნებდი, სამღვდლოებას ვამხედრებდი, *отчет*-ებშიც არ ვმაღავდი, ნუთუ ამას შემდეგ არ შეარცხვენთ, ბატონებო, იმ კაცებს, რომელნიც მე პატრიოტობას მიწუნებენ, ღალატობას მიკიჟინებენ, გაუბედველობას მწამებენ, და კერძოდ, ბ[ატონ] ფანცხავას! აბა ნახეთ, თუ ამ სხვის გამკიცხველს როდისმე ერთი სტრიქონი მაინც დაუწერია დასაცველად ქართული ენისა არა თუ მთავრობასთან, არამედ თუნდ ფოთის საბჭოს მოსახსენებლად!...

3) მესამე ფაქტი. 1897 წელს ჩემის მოხსენების ძალით (№216) ბათუმის მასწავლებელი რუსი მალჩანოვი დაითხოვა და მის მაგიერ დაინიშნა ქართველი ქალი. ეს ბათუმის რუსებმა იწყინეს და საჩივრით მიმართეს ობერპროკურორს: რაოდა, ქართველებს რო რუსები სძულთ, იმიტომ რუსი დაითხოვესო და ქართველს მისცეს რუსის ადგილიო. საჩივრის მიმცემნი იყვნენ ბათუმის დიდ-დიდი მოხელენი, სხვათა შორის ერთი ადმირალი (გრევე).

ეს საჩივარი მეტად საშიშარი იყო საზოგადოდ ქართველებისათვის და კერძოდ გურია-სამეგრელოს საბჭოსთვის: ამას დიდი რეპრესიები მოყვებოდა საზოგადოდ, განსაკუთრებით ქართულ ენის საზარალოთ. ამისთანა დროს ხმა უნდა ამოგვედო, რაც უნდა დაგვეცდომოდა. საბჭოს ხმა უნდა ამოედო, თავი ემართლებინა; ამას თხოულობდა ჩვენი საერთო საქვეყნო ინტერესი.

მერე ამოიდეს ხმა? — არც ნიკოლაძემ, არც ფანცხავამ...

ჩემი შიში გამართლდა: ობერპროკურორი გარისხებულყო საჩივრის შინაარსით და ტელეგრამით უბრძანა ეპისკოპოსს გრიგოლს: "დაუყოვნებლად მიაქციეთ დათხოვნილი რუსი მასწავლებელი მისს ადგილზე, ხოლო ქართველი მასწავლებელი, საბჭოსაგან დადგენილი, გადააყენეთო". ესეთი ხეობული განკარგულება, საქმის გამოუძიებლად, იყო დიდი შეურაცხყოფა ჯერ ეპისკოპოსისა, მერე ეპარქიისა, ხოლო საბჭოს სრულიად გაქარწყლებას ნიშნავდა, უკანასკნელს წერტილამდი დამცირებას.

რა თქმა უნდა, ამ ტლანქ განკარგულებას პოხედონოსცევისას, რომელიც იმ დროს თითქმის ბრძანებლობდა მთელს სახელმწიფოს, მოყვებოდა სხვა უარესი განკარგულებანი ქართველთა დასაჩაგრავად, თუ დროზე საბუთიან პასუხს არ მისცემდენ.

რა ქნეს ამ გაჭირვების დროს "სერთუკიანებმა", საბჭოს წევრებმა? გაფხუკიანდენ, საბჭოს წევრობაზე უარი განაცხადეს და თავ-თავისას წავიდნენ, — ვითომ დიდი "გმირობა" ჩაიდინეს!... მერე თვითონ მიხვდნენ ამ ბავშობას და წევრობას დაუბრუნდნენ, მოინელეს ის მთავრობისაგან მიღებული პანდურიც, ხმაც არ ამოუღიათ საპროტესტოთ, თავის გასამართლებლად! მართო მე დამტოვეს ბრძოლის ველზე.

მაშინ პროტესტის დაწერა მართო მე ვიდე თავზე და, რადგან მთავრობაზე გაბუტულ "სერთუკიანების" გავლენით საბჭომ არ ინება ჩემგან შედგენილის "დაკლადის" განხილვა, იმიტომ ის "დაკლადი" ეპისკ[ოპოს] გრიგოლს მივართვი. ამ ფრიად ნიჭიერმა მღვდელმთავარმა, დიდმა მამულიშვილმა, ის "დაკლადი" შემამოკლებინა, გადამასწორებინა და ხელახლა დამაწერიინა თავის სახელით ობერპროკურორთან გასაგზავნათ.

რა შეუდგა ამ ჩვენს თავ გამოდებს? ის შეუდგა, რომ პირადად მე შენიშვნა მივიღე პეტერბურგიდან — რად გავრიე მოლჩანოვის-რუსის გაგდებაშიო (თვით ასლს ამ ქაღალდისას ეპ[ისკოპოს] დავითს მივართმევ). სამაგიეროდ სხვაფრივ ჩემმა ქაღალდმა, ეპ[ისკოპოს] გრიგოლის სახელით გაგზავნილმა (29 იან. 1898 წ.), სრული გამარჯვება მოიპოვა: საბჭოს განკარგულება რუსი მასწავლებლის გაგდებაზე არა თუ დაამტკიცა, არამედ ტელეგრამით უბრძანა ადმირალ გრევეს და ბათუმის სკოლის კომიტეტს: "ახლავე გააგდეთ რუსი-მასწავლებელი მოლჩანოვიო". ეს ბრძანება იმავე დღეს შესრულა გრევემ და კომიტეტმა. მოგვეხსნა სირცხვილი, გაწბილდენ და ლაფი გადაესხათ ბათუმელ მამებულარა "ქეშმარიტ რუსებს"! საბჭოს წევრობიდან ბუტიობით წასულ სერთუკიან წევრებსაც ეამათ და მაშინ მაქებდენ,

ბ[ატონი] ფანცხავაც კი ჩემთან ლმობიერი გახდა, — ახლა კი ღალატობას მამბრალეებს! განიცადეთ და იხილეთ, მკითხველო, ბ[ატონ] ფანცხავას პსიხოლოგია...

4) ერთ დროს მეტად გადაგვეკიდნენ "ჭეშმარიტი რუსები". ჩვენი სამრევლო სკოლები განსაკუთრებით აითვალწუნეს, რუსეთისთვის მავნებელად დასახეს, ქართველ სამღვდლოებსას სასაცილოდ იგდებდნენ და "სეპარატისტებად" სახავდნენ, გაზეთშიც დაუირიდებლად სწერდნენ. არავინ პასუხი არ გასცა, არც, წარმოიდგინეთ, ბ[ატონმა] ფანცხავამ!...

მაშინ რამდენიმე "უსწავლელმა მღვდლებმა" შემავლუიანეს და მეც, რაც შემეძლო, დავწერე ვრცელი მოხსენება იმ გამათახსირებელ ბოროტებაზე, რომელსაც ჭქადაგებდნენ წიგნებში და გაზეთებში იანოვსკიდან დაწყებული "ტიმოშკამდე", განსაკუთრებით ქართულ ენის განდევნაზე სკოლებიდან და სხ. წაუჟიკთხე კიდევ "სერთუკიან" წევრებს საბჭოსას და თავჯდომარესაც. ყველამ მომიწონა, მაგრამ საბჭოში არ შემატანიეს — საბჭოს საქმეს არ ეხებაო, ეპისკოპოსის საქმე არისო. ეპისკოპოსმაც (გრიგოლმა) პირველად არ მიიღო: ეს რო ობერპროკურორს ოფიციალურად მივართვა, მთელს ხროვას "ტიმოშკებისას" გადავიკიდებ და აქ არ დამაყენებნო, ჩემი მტრობა ხომ არ გინდაო. მოვახსენე: ნება დამრთე, რომ ჩემის სახელით გაუგზავნო მეტიკი.

დაფიქრდა ჭკვიანი და პატრიოტი მღვდელმთავარი, კიდევ წამაკითხა, მძიმე სიტყვები გამომაშვებინა, აქა-იქ შემამოკლებია, გადააწერინა და თავისის სახელით პეტერბურგს გაგზავნა. შენიშვნის მაგიერ იქიდან ტელეგრამით მადლობა მოუვიდა. მაშინ მე ის ჩემი "დოკლადი" ჩემს წლიურს ანგარიშში შევიტანე ცალკე დამატებად. ეს "დოკლადი", შეუმოკლებლად დაბეჭდილი, ბევრს დაურიგდა, ყველა ეპარქიებში ყველასთვის ხელმისაწვდომია.

წაიკითხეთ, ბატონებო, და დარწმუნდებით, რომ იმ ბიუროკრატიის პარაზიტების დროს ამისთანა გამოლაშკრებას (და მერე აფიციალურად) ბევრი გაბედავდა ჩვენში, გარდა ფოთელ "სერთუკიანებისა"?

გამიწყრნენ ამაზე პოპეჩიტელი და დირექტორი. უკანასკნელმა ჩემზე შემოიტანა საჩივარი საბჭოში და პასუხი მოითხოვა. საბჭომ პასუხის დაწერა ისევ მე მომანდო და სოფრომ მაგლობლიშვილს. უკანასკნელი მალე კანტორაში გადაიყვანეს და მე მარტომ მივეცი პასუხი, რომელმაც გაამუხჯა ტიმოშკები (ზემოხსენებულ საბუთებს წარუდგენ ეპ[ისკოპოს] დავითს).

5. მიკიჟინებენ, ბატონებო, ვითომ მე ვოსტორგოვის ყურმოჭრილი ყმა ვიყავ, მისი გამათახსირებელ პოლიტიკანობის განმახორციელებელი. უსირცხვილო კაცუნების მოგონილია ამისთანა ჭორები.

რომ მკითხველი არ დავდალო, სამიოდ უეჭველ საბუთს წამოგიყენებთ:

ა) ჩემს აფიციალურ წლიურ ანგარიში (1902/3 წ. გვ. 43) აი, რასა ვწერ წინააღმდეგ მ. ვოსტორგოვის პოლიტიკისა: "Всякій искренній русскій патріотъ... долженъ опираться на всемогущую евангельскую политику любви, а не хвататься за соломенку, полагая спасеніе въ разныхъ мелочныхъ соображеніяхъ (როგორც ამას სჩადიოდა ჩემი უფროსი — მამა ვოსტორგოვი) и мръопіятіяхъ: Любовь все создаетъ и устраиваетъ, а вражда или нелюбовь все разрушаетъ (ამ მტრობას რუსქართველშორის სთესდენ, როგორც ვიცით, ტიმოშკები და მათი ბელადები). Одно лишь формальное преподаваніе... политиканствъ двухъ противныхъ, из которыхъ (რუსთა და ქართველ პატრიოტთა) каждый выступаетъ подъ знаменемъ патріотизма, можетъ принести, - и уже принесло, - горькіе плоды... და სხვა და სხვ.

ვინ გაუბედავდა მაშინ, იმ ბიუროკრატიის ძლიერების დროს მ. ვოსტორგოვს მისი ძალმომრეობის პოლიტიკის დაწუნებას და სიყვარულის პოლიტიკაზე მითითებას, თუ არ კაცი თავგანწირული, თავზე ხელაღებული, უძლიერესის მამულის სიყვარულით აღჭურვილი? და ამასთან ვის, — თავის უფროს და მერე ოფიციალურად! ამასთან ეს ხელაღებული თავის უფროს რომ გზა-კვალს უწუნებს, ჭკუის ნახტომებს რო უჩვენებს, ამას ყურში კი არ ეუბნება თავის ბატონს მისს კაბინეტში, არამედ საქვეყნოდ ღაღადებს, მთელს საბჭოსთან თავსა სჭრის, თვით ეპისკოპოსს ამტკიცებინებს თავისის ბატონის უვარგისობას, მთელ მისის პოლიტიკის ყალბობას! ამითაც არ სჯერდება ეს ვიღაც თავგასული და ხელქვეშეთი მოხელე და ამ ნაკლულეგანებას თავისის ბატონისას ცალკე წიგნათ ჰბეჭდავს, მთელს იმპერიაში არიგებს, უმაღლეს მთავრობას აგონებს მძლავრის ბატონის უვარგისობას, მისს მოკლე-ჭკუობას, გზა-შეშლილობას! არც ერთს ჩემს მეხსიერებაში ხელქვეითს მოხელეს ეს ვერ გაუბედნია, მით უმეტეს ქართველ მოხელეს (ბ[ატონი] ფანცხავა კი გაბედავდა, ვოსტორგოვის ხელქვეითი ყოფილიყო!..). რა ძლიერ ღვარძლი უნდა ჰქონდეს კაცს, რამდენი პირადი სიძულვილი ჩემის პირადობისა, რომ ამისთანებს ხელს აფარებდეს, ამ დიდ ღვაწლთა მოძმისას განზრახ უმაღლედეს ქვეყანას და იმავე დროს ქვეყანას ჭორებს სდებდეს, მოღვაწის მოღალატეობას ბუკ-ნაღარაში გაჰყვიროდეს, მისგანვე შეთხზულ-შეთითხნილ "საბუთებით" ქვეყანას ატყუებდეს და თან ამ "გმირობით" თავი მოჰქონდეს!..

ბ) მაგრამ ამაზე ძლიერ ფაქტს წინ დავიდებთ, როდესაც ბ[ატონმა] ნიკოლაძემ სადილი გაუმართა ფოთში ექსარხოსს და მ. ვოსტორგოვს, სადაც 120 სხვა სტუმარი იყო მოწვეული, მაშინ იმ სადილზე კამათი გაიმართა მუნჯურ მეთოდზე და მეგრელების ქართველ ერთან ნათესაობაზე. ყველამ ვიცით, რომ ეს მეთოდიც მ. ვოსტორგოვის სანეტარო საპოლიტიკანო იარაღი იყო, ხოლო მეგრელების ქართველობას სრულიად უარყოფდა. შეიქნა ამაზე დავა. ექსარხოსმა მიბრძანა ამ ორ კითხვაზე ჩემი აზრი გამომეთქვა, როგორც სპეციალისტს, პედაგოგს და მოხელეს.

მეტად უხერხულ მდგომარეობაში ჩავვარდი: რადგან ექსარხოსმა და მ. ვოსტორგოვმა თავისი აზრი უკვე გამოთქვეს, მე უნდა იმათ საწინააღმდეგოდ მელაპარაკა, ამოდენა ხალხში უნდა შემერცხვინა და სადილი ჩამემწარებინა, უსიამოვნება მიმეყენებინა. რომელი "ჩინოვნიკი" გაბედავდა ამ მდგომარეობაში მთავრობის საწინააღმდეგოდ გამოლაშქრებას და მერე იმ დროს, როცა ბიუროკრატია ფარფაშებდა?

შუა ადგილზე გამოველი, პაექრობა ისე დავაყენებინე, რომ მსურველთ უნდა კითხვა მიეცათ, ხოლო მე იმ კითხვებზე პასუხი მომეხსენებინა. ჯერ მკითხეს მუნჯურ მეთოდზე, რომელსაც მხარს უჭერდა მ. ვოსტორგოვი. მე უარვეყვ ეს მეთოდი და "შედარებითი მეთოდი" ვამჯობინე, ე.ი. რუსულ ენის შესწავლა ქართულ ენის დახმარებით. მე მკითხეს: მეგრელები ქართველნი არიან თუ არაო? მეც ვადაჭრით ვაღიარე, რომ მეგრელები ქართველები არიან და ქართული ესმისთ მეთქი. მეგონა, კიდევ ბევრს კითხვებს წამოაყენებენ მეთქი, მაგრამ მეტი კითხვა არავინ დამსწრეთავანმა არ მომცა. პაექრობა ამით გათავდა.

ეს პაექრობა აღწერილია ოფიციალურს ჩემს ანგარიშში (1902/3 წ. გვ. 29-31). მიუხედავად ამისა, ბ[ატონი] ფანცხავა ჰბეჭდავს და უარყოფს ამას — ტყუილებიაო! ალბათ, ბ[ატონ] ფანცხავას ქართველი საზოგადოება ყრუ და მუნჯი ჰგონია, თორემ ვინ უნდა დააჯეროს, რომ ოფიციალურს ქალაქში ჩინოვნიკი გაბედავს ტყუილები გაუთროს: მაშინ ის სისხლის სამართალში მიეცემა და მერე ამისთანა საქმეში, როგორ შეუძლია იტყუოს, სადაც დაესწრენ თვით ექსარხოსი და ჩემი უფროსები და იმისთანა

საკითხების განხილვაში, რომელნიც მათის აზრის საწინააღმდეგოდ გამოვთქვი. ის წლიური ანგარიში ორმა კომისიამ განიხილა და საეპარქიო საბჭომ მოიწონა, სადაც მწვერად იყვნენ თვით ბ[ატონი] ფანცხავა და ნ. ნიკოლაძე, ბოლოს თვით ეპისკოპოზმა დაამტკიცა. აი, ამისთანა მტკიცე საბუთებს უარყოფს ბ[ატონი] ფანცხავა და ჭორებით უნდა მოატყუოს საზოგადოება!! ცრუმოწმეები კი "იშოვება" და იათადაც ჰფასობს ჩვენს ზნეობით გათახსირებულ ზოგიერთ "სერთუკიანთა პარტიასი"...

გ) კიდევ ერთ ფაქტს მოვიყვან იმისას, თუ რა გაბედულობით ვებრძოდი მე ქართული ენის გასამარჯვებლად თვით ჩემს პირდაპირს მთავრობას.

როდესაც, ამ შვიდიოდე წლის წინეთ, საოლქო საბჭოში გამოგვიწვიეს პროგრამების განსახილველად, დიდი დავა აგვიტყდა ქართულ ენის მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა შორის. თავმჯდომარედ იყო ეპისკოპოსი გრიგორი (რუსი) და წევრებად ყველა რუსნი საეპარქიო მეთვალყურენი და მათ შორის ოლქის მეთვალყურე. მასთანადამე აქ იყვნენ ჩემი პირდაპირი უფროსები. ქართველებში, ჩემს გარდა, იყვნენ დეკ[ანოზი] თოხაძე და დეკ[ანოზი] კაპიტონ გაწერელია.

ამ კამათში ცხარედ და სასტიკად ვიცავდი ქართულ ენას და ჩვენს მეორეკლასიან სკოლებს — ბანძის, ამაღლების და სხ., რომელთა წართმევა უნდოდათ. რუსობა ბევრი იყო და მეტის ხმით თავისი გაჰყავდათ, მაგრამ მე მოვითხოვე ჩემი წერილობითი "особое мнение". მოხსენებულმა ორმა ქართველმა მხარი დამიჭირეს. მესამე დღეს წარუდგინეთ ვრცელი საწინააღმდეგო მოსაზრებანი. ეს ქალაქი იმდენად საქმიანი გამოდგა, რომ წინანდელი დადგენილება მოიშალა და საქმე ჩვენდა სასარგებლოდ გათავდა. ეს ჩვენი "особое мнение" და დადგენილება (კობია) ხელში მაქვს და ეპ[ისკოპოს]ს დავითს წარედგინება. მოხსენებული დეკანოზნი გაწერელია და თოხაძე დამიმოწმებენ, თუ როგორი თავგამოდებით და დაჟინებით ვებრძოდი ჩემს უფროსებს ქართულ ენის დასაცავად. — ამისთანა კაცს განა დალატი შეუძლია? მოლაღატეა ის კაცი, რომელიც ამისთანა თავგანწირულ მოღვაწეს ჭორის იარაღით ძირს უთხრის და ხელფებს უკრავს.

ამნაირი მაგალითებით (რომ მე ჩემის უშიშრად მთავრობასთან შეტაკებით როცა ლმობიერებით ვერ მივალწევდი ქართველთა ინტერესის დაცვას სკოლებში) სადგეა ჩემი ცხოვრება ახალგაზრდობიდან მოხუცებულობამდე, როდესაც მე მაძიულეს სამსახურზე ხელი ამეღო. ამ შეტაკება-გამარჯვებათა ამბების აღწერით აქ არ მოვაწყენ მკითხველთა სმენას.

ოღონდ სულ მოკლედ ჩამოვთვლი იმ ნაყოფს, რომელიც მოუტანა ჩემმა ოც და თორმეტი წლის სამსახურმა ქართულ ენის გაბატონებას სასულიერო სკოლებში. ვრცლად მოთხრობა ამ ამბებისა ცალკე დაიბეჭდება სხვა დროს და სხვა ორგანოში.

1882 წელს დიდის მოხერხებით და თავგანწირვით საქმე ისე გავჩარხე, რომ ჩემი პროექტით დავაარსებინე კათედრა ქართულის ენისა ყველა სასულიერო სასწავლებლებში.

1883 წელს, როდესაც ზემოხსენებულ გამარჯვებისა გამო დავკარგე ზედამხედველობა და უბრალო მასწავლებლობა ჩამაჩეჩეს სას[ულიერო] სემინარიაში, აქ დავიმეგობრე სემინარიის რექტორი და იქაური გავლენიანი მოხელეები და ბევრის ცდით და ხერხით შემოვატანიე შვიდი გაკვეთილი ქართულ ენისა სახელმწიფო ხარჯით და სავალდებულო საგნად. შემდეგ 1884 წელს ეს შვიდი გაკვეთილი (იმავე ხერხით) ცხრა გაკვეთილამდე გავამრავლებინე. შემდეგ 1885 წელს ეს ცხრა გაკვეთილი თერთმეტ გაკვეთილამდე ავაწევინე! — გავიდა კიდევ ხანი და ეს თერთმეტი გაკვეთილი ქართულ ენის კათედრად გადავაქცევინე, რომელიც სინოდმა დაამტკიცა,

სრული კათედრის ჯამაგირი დაუნიშნა, ქართულ ენის მასწავლებელს თანასწორი უფლებანი მიენიჭა სხვა კათედრების მასწავლებლებთან. ამასთან 1894 წ. დიდის მეცადინეობით გავატანინე სამრევლო სკოლების სამოსწავლო გეგმა, რომელიც სინოდმა დაამტკიცა. ამ გეგმით სამრევლო სკოლებში ქართული ენა გაბატონებულია: მას ჰქონდა თითოეულს განყოფილებაში 12 გაკვეთილი, მაშინ როდესაც რუსულ ენას ეჭირა მარტო ექვსი გაკვეთილი.

ახლა ისიც მიიღეთ სახეში, რომ ჩემის მეცადინეობით ეს ბლანი სამეგრელოს სამრევლო სკოლებშიც შემოიტანა მთავრობამ თფილისის სემინარიის რექტორის მოწერილობით (თავმჯდომარეობდა სამოსწავლო საბჭოს). რამდენი იმეცადინა იანოვსკიმ, რომ სამეგრელოს სკოლებში ქართული ენა ამ გეგმით არ შემოღებულიყო, რადგან სამინისტრო სკოლებიდან მან უკვე სრულიად გააძევა ქართული ენა, მაგრამ ამისთანა საქმეებში, როგორც მეგრელს, რექტორი მუდამ მე მეკითხებოდა ან მე თვითონ განგებ ვერეოდი და ყოველთვის ვაქარწყლებდი იანოვსკის საბუთებს. ამნაირად, საბოლოოდ დაცულ იქმნა ქართული ენა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში მაშინ, როდესაც სამინისტრო სკოლებში ეს ენა განდევნილი იყო.

მართალია, რომ 1898 წლიდან სამინისტრო სკოლებშიც ორიოდ გაკვეთილი შემოიღეს ქართულის ენისა უფრო საჩვენებლათ, მაგრამ ესეც რამდენადმე ჩემის გავლენით მოხდა და აი როგორ: როდესაც მე დამნიშნეს მეთვალყურედ გურია-სამეგრელოს სკოლებისა, საოცარის სისწრაფით მრავლდებოდა რიცხვი სამრევლო სკოლებისა, ხოლო სამინისტრო სკოლები სამეგრელოში იცლებოდა. სამოც და ოთხი სკოლა ჩავიბარე 1896 წელს, რომელთაგან მოქმედი იყო მარტო თორმეტი (დანარჩენი უსახლო, ზოგი მოგონილი, ცუდათ დაყენებული და სხ). შვიდი წლის განმავლობაში ეს 64 სკოლა გამრავლდა 232 სკოლამდე: თან სკოლები ბავშვებით აივსო, გაიტენა ისე, რომ ზოგს ერთკლასიან სკოლებში ბავშვების რიცხვი ასამდი აღიოდა და მეტიც იყო, რაიცა კანონის წინააღმდეგი იყო და ამიტომ ანგარიშებში განგებ არ ვუჩვენებდით. რა იყო მიზეზი ამისი! მიზეზი ის იყო, რომ ქართულ ენის სწავლება სამრევლო სკოლებში წარჩინებულად დავაყენებე (ქართული წერა-კითხვა); ხალხმა ეს დაგვიფასა, თავისი შვილები სამინისტრო სკოლებიდან სამრევლოში გადმოსახა, ბევრგან მასწავლებელსაც აკმაყოფილებდნენ, სკოლას შენობებს და მიწას აძლევდნენ, უერთგულებდნენ, უვლიდნენ. ძალა უნებურად სამინისტრო სკოლების მთავრობა იძულებული შეიქმნა, რომ ქართული ენა შესახედავად მაინც შემოეღო სამეგრელოს სკოლებში, რომ მათი სკოლები არ დაცლილიყვნენ მოსწავლეთაგან — იმდენად თანაუგრძობდა ხალხი სამრევლო სკოლას.

დ) არა ნაკლები დვაწლი მიმიძღვის მე, როგორც მებრძოლს იანოვსკის პროექტისას. ამან ხომ ქართული ენა სამეგრელოს სკოლებიდან ამოაგდო. შემდეგ ამისა ხელი მიჰყო დასამხობად ქართველთ ეკლესიისა, ე. ი. საეკლესიო ენისა, სამეგრელოში. რაკი ტიმოშკებმა ქართული წირვა-ლოცვა ვერ მოშალეს სამეგრელოში, ახლა სხვა ხერხს მიმართეს იმავე მიზნის მისაღწევად: იმათ მოინდომეს ჯერ სკოლებიდან განედევნათ ქართული ლოცვა, რომ მერე ეკლესიიდანაც განედევნათ ქართული ლოცვები. სკოლა ხომ „პოპეჩიტლის“ ხელში იყო. ამან ვილაც ნაძირალებს ქართული ლოცვები მეგრულად გადაათარგმნია და ექსარხოხის დასტური ითხოვა. აქ ისევ მე დავუხვდი. ის ნათარგმნი გავურჩიე და გავუქარწყლე; საქმე ჩაეფუშა. მაშინ იანოვსკიმ გაასწორებინა ნათარგმნი, ჩემდა გაუგებრად ექსარხოხისაგან დაბეჭდვის ნება მიიღო, დაბეჭდა მეგრული ლოცვები. ეს მე შემატყობინა ნეტარხსენებულმა ალექსანდრე ებისკოპოსმა. მაშინ ისევ მე გავერიე ამ საქმეში.

ის დაბეჭდილი ლოცვები კრიტიკის ცეცხლში გავატარე და დიდი "დოკლადი" ამ საგნის შესახებ ექსარხოსს მივართვი. გაჩერდა საქმე. ბევრი მელაპარაკა საკომპრომისოდ მღვდელ-მთავარი, მაგრამ მე მაგრად ვიდექ ჩემს რწმენაზე, რომ მეგრელებს ქართული ლოცვები არა ნაკლებ ესმისთ, ვიდრე თვით ქართველებს მეთქი: მეგრული ენა ძველი ქართული ენა არის მეთქი და ამიტომ მეგრელებს ძველი ქართული უკეთ ესმით, ვიდრე ქართლ-კახელებს მეთქი. თანდათან დავიყოლიე ექსარხოსი, მაგრამ იმაში არ დამეთანხმა, რომ ვითომ თითო ოროლა მეგრელებისთვის გაუგებარი სიტყვა ლოცვებში არ ერიოს და სწორედ ამ რამდენისამე სიტყვის მეგრულად გადათარგმნვა მთხოვა... აქ ყოველისფრის თქმა არ შემიძლია, ოღონდ ამას კი ვიტყვი, რომ ექსარხოსმა ამისრულა ჩემი თხოვნა და ეს საქმე ატვირთა ჩემგან დასახელებულ კომისიას ეპ[ისკოპოს] ბესარიონის თავმჯდომარეობით. კანტორის უქაზიც მოგვივიდა: ქართულ ტექსტს ლოცვებისას სტრიქონს ქვეშ მოუწერეთო მეგრული თარგმნვა იმ ცალ-ცალკე სიტყვებისა, რომელნიც მეგრელებს არ ესმისთო. კომისიამ კარგად გაიგო, რომ ეს მეგლიაზე ნათქვამს ანდაზას მოაგავდა ("სახლში ოღონდ კული შემოაყოფინეთ და მერე როგორ გავბატონდე იქ — ის მე ვიციო") და ამიტომ ფრიად ვრცელი პასუხი მისცა ექსარხოსს. დაწერა ამ დოკლადისა მე მომანდეს. რამდენი უსიამოვნება ამაზე მე მომადგა, პირადად მე ამაზე არას ვიტყვი, ხოლო იანოვსკისგან დაწყებული საქმე სამუდამოდ ჩაიფუშა.

მართალია, ერთჯერ კიდე სცადეს საქმის გამობრუნება და ეპ[ისკოპოს] გრიგოლს მიანდეს ამ ჩვენგან ჩაფუშულ საქმის გამოკეთება, მაგრამ შორსმჭვრეტელმა მღვდელ-მთავარმა ახალი ძალა მისცა ჩვენს ნაწარმოებს; მან გაიარა ამ საქმეში სამეგრელოს ბლალოჩინები და ნასწავლი კაცები, რომელთაც სრულიად დაამოწმეს ჩვენის კომისიის დასკვნა და მრავალი ახალი საბუთებიც შეშმატეს. აქაც გაუზუნდათ ლილახანა პოლიტიკან-ჩინოვნიკებს. „მეგრული ლოცვები“ საუკუნოდ განიდევნენ. თვით საბლერმა თფილისში ჩვენდა თანდასწრებით განიხილა ჩვენი ნაწარმოები და იანოვსკის პოლიტიკანობას აცხა უთხრა.

აი, რამდენი ფაქტები ჩამოვთვალე ჩემის მოქმედებისა, და კიდე მეტი დამრჩა ჩამოსათვლელი, მაგრამ ვისაც წინ აღებული აზრი არა აქვს ჩემდა წინააღმდეგ, იმისთვის ჩამოვთვლილის მეხუთედიც კი საკმარისია იმისათვის, რომ უზაკველმა მკითხველმა სვინიდისის ქვეშ აღიაროს, რომ მე არა თუ არა ვარ მოღალატე ქართულის ენისა, არამედ უერთგულესი დამცველი მთავრობის წინ სამშობლო ენისა, მრავალ-ტანჯული მოღვაწე სამშობლო ენისა სასულიერო და სამრევლო სკოლებში; ამასთან თავგანწირული მუშაკი ქართულ ენის, მწერლობის, ისტორიის და არქეოლოგიისა, რომელმაც ამ საქმის წინ წასაწევად „არა ვეც რული თვალთა და არცა განსვენება ხორცთა“, რომელმაც ყოველი ხორციელი სიამოვნება და თვით ოჯახური ბედნიერება ამ ჩემს სატრფო იდეალს შევსწირე. „ჭირსა და იწროებასა შინა“ მრავალჯერ ჩავარდნილმა, დევნილ-წვალებულმა მეჭორეთაგან, რომელსაც ზოგიერთი ადგილობრივი გაზეთები პირზე ხელს მაფარებდენ: არ გაბედო ხმა არ ამოიღო ბ[ატონ] ფანცხავას — "კალმის" წინააღმდეგ და იმავე დროს ცრუთა და მეჭორეთა გუნდს ფართედ კარს უღებდენ საცილისწამებელად...

გ) კერძოდ, იმერეთში გადასვლის შემდეგ მე აღმიდგენია ქართულ ენის უფლება სვანეთის სკოლებში (სადაც ქართული ენა გადაგდებული იყო 1903 წლიდან) და თვით იმერეთის სამრევლო სკოლებში ამ სკოლების ჩაბარების დროიდანვე ქართულ ენას მიეცა სრული პროგრამა, ახალი მართებული გეგმა 1905 წლისა. ამ გეგმის შემუშავება განათლებულ ეპ[ისკოპოს] ლეონიდის განკარგულებით მოხდა ქუთაისში ჩემს თავმჯდომარეობით, შემუშავდა ორისავე ეპარქიის (სამეგრელოს და იმერეთის)

წარმომადგენელთაგან. ახლად შემუშავებული პროგრამა ჩემისავე ხელით დაიწერა რამდენადმე ბ[ატონ] ი. სანებლიძის დახმარებით, დაიბეჭდა და სკოლებს დაურიგდა სახმარებლად. დააკვირდით, რა სასტიკად იცავს ეს პროგრამა ქართულ ენას და ებრძვის უკუღმართობას! განა შეიძლება კაცმა (თუ არ პირშავმა!) გაბედოს და სთქვას: რომ ვინც ეს შეიმუშავა და ხელი მოაწერა ასეთს გაბედულ აზრებს, ის მოღალატეაო?! დაუმატეთ ამას ისეც, თუ რა სასტიკად ვიცავდი მე ჩვენის ეკლესიის თავისუფლებას (ავტოკეფალიას) იმ ორ რაპორტებში, რომელიც მე მივართვი ჩვენს სათაყვანო მღვდელმთავარს ლეონიდს. ის რაპორტი, ის ბროშიურა და ის ახალი პროგრამა ხომ დაბეჭდილებია, ყველასთვის ხელმისაწვდომი — განიცადეთ და იხილეთ! დალატობა სწერია შიგ, თუ ქვეყნისთვის ღვაწლი?

ახლა ჰკითხეთ ბატონ ფანცხავას და „კალამს“: ამაების მოქმედი მართლა მოღალატე თუ მიჩნიათ, თუ ხუმრობდენ, ხათრისთვის ხალხს ატყუებდენ?! „ვამე, რამეთუ დავკნინდით და მოგვაკლდა ჩვენ!“ ვამ, რომ ჩვენში ძალი პატრონს ვერ სცნობს!

აბა ერთი მითხარით, რომელს „ჩინოვნიკს“ ქართველთაგანს ამდენი ბრძოლა აუტანია ქართულ ენის შემოსაღებად და გასამარჯვებლად სასულიერო-სასწავლებელ-სამრევლო სკოლებში, რამდენიც მე მიკისრია? სამწუხაროდ უნდა აღვნიშნო, რომ არც ერთს. თითქმის ოთხმოცის წლის განმავლობაში (1801—1881 წ.) სასულიერო სემინარიაში ქართულის ჭაჭანება არ ყოფილა, თუმცა ქართველი პროფესორები ბევრი იყვნენ: მაგ. პლ[ატონ] იოსელიანი, დ. ფურცელაძე, გ[ერონტი] ქიქოძე, დ[ანიელ] ჭონჭაძე, ი[აკობ] გოგებაშვილი, გ. ხელიძე, ტურიევი, (ე.ი. ტურიაშვილი), ნ. მცხვეთაძე და სხვა. — და წარმოიდგინეთ არც ერთჯერ ქართულ ენის შემოღებაზე ხმა არ ამოუღიათ. სემინარიის არქივი გაჩხრეკილი მაქვს, მაგრამ ქართულ ენის შემოღებაზე რო ვისმე ხმა ამოეღოს, იმისი ხსენებაც არ მოიპოვება იმ ქაღალდებში 1810 წლიდან. ცხადია, რომ ამას ვერავინ ჰბედავდა, აგრეთვე სასულიერო სასწავლებლებში ერთი გროშიც სახელმწიფო ფულიდან არ დახარჯულა ქართული ენისათვის; ქართულს წერა-კითხვას მღვდლების ხარჯით ასწავლიდენ მარტო მოსამზადებელ კლასებში (მაშინდელ 1—2 კლ[ასებში]); სხვა კლასებში მისი ჭაჭანებაც არ იყო! არც არავის ხმა ამოუღია ამ უკუღმართობის წინააღმდეგ. ეგრეთვე სინოდის კანტორაში: ექსარხოსის გარდა თითქმის სულ ქართველნი ეპისკოპოსნი და არქიმანდრიტნი ისხდენ კანტორის მწვერად და — წარმოიდგინეთ — არც ერთს კრინტი არ დაუძრავს სამშობლო ენის სასარგებლოდ ანუ მის მდევნელთა საწინააღმდეგოდ. გულისხმიერად დააკვირდით ამ სამწუხარო ფაქტს და მაშინ ცხადათ დაინახავთ, რამდენად სვინიდისის დამწვარნი იყვნენ და არიან ის პირნი, რომელნიც ასე უსაბუთოდ ქორების იარაღით სცდილობენ სახელი გამიტეხონ, თავი მომჭრან ქვეყნის თვალში, მოღალატეობა გამიბედონ იმ კაცს, რომელსაც ჩემს მხრებზე ოცდაათს წელიწადს მიტარებია მთელი სიძიმე ქართულ ენისთვის, მუდამ გამარჯვებულს ბრძოლაში მთავრობასთან, რომელსაც ქართული ენის კათედრა დამიარსებინებია ყველა სას[ულიერო] სასწავლებლებში, სემინარიაში, სამრევლო სკოლებში გამიბატონებია სამშობლო ენა, სამეგრელოში მომიგერებია მძვინვარე ვეშაპნი ქართულ წირვა-ლოცვისა და სამწერლობო ენისა...

ქვემო ჩვენ ვარღვევთ ბ[ატონ] ფანცხავას მიერ წამოყენებულს ვითომ ჩემს „საღალატო“ აფიციალურს მიწერ-მოწერას, რომლისაგან მკითხველი დაინახავს, რომ ის მიწერ-მოწერანი საღალატონი კი არ იყვნენ, არამედ, პირიქით, ქართულ ენას იცავენ. მოხსენებული წერილი არ დამიბეჭდა „ცნობის ფურცელმა“: თუ 240

მანეთს გამოგზავნით, მაშინ დაგიბეჭდავთო!.. ცალკე გამოცემა დავაპირე, ცენზორის ნებართვაც ავიღე, მაგრამ დღემდე დაუბეჭდავი დამჩნა.

შარშან "კოლხიდაში" (მარტის №) ბ[ატონმა] ფანცხავამ ისევ განიმეორა უკადრისი ჩემი ლანძღვა: თ[ედო] ჟორდანია მატყუარაა, არ დაუჯეროთო, მისი "ქრონიკებიც" მატყუარანი არიანო, მამულიშვილობას რო იჩემებს, ეს სულ ტრებახობააო, (ე. ი. მე) იმდენი საღალატო ქაღალდები დავბეჭდეო მისგან ხელმოწერილებიო, რომ მიკვირსო, თავი როგორ უნდა გამოყოს საზოგადოებაში და სხ. და სხ. ქართულის დაცვა კი არა, თ[ედო] ჟორდანია ზედიზედ ქაღალდებით გვახრჩობდა, არიქათ, მალე შემოიღეთო ახალი უკულმართი გეგმაო, ხოლო საბჭოს შეკითხვებზე ხმას არ გვცემდაო და სხ.

რადგან აქ ცოტა რამ დასძინა ბ[ატონმა] ფანცხავამ, ამიტომ ქვემო დაბეჭდილს ჩემს ანტიკრიტიკას ცოტა რასმე დავსძენ, სახელდობრ:

ა) 1902 წლის გეგმის მალე შემოტანა სამეგრელოს სკოლებში მეტად საჭირო იყო თვით ქართულ ენის დასაცავად და ამასთან არც საბჭოს შეეძლო ის გეგმა არ შემოეტანა, რადგან ეს მთავრობის ბრძანება იყო და არა სათათბიროდ გადმოცემული კითხვა. ამასთან ის ახალი გეგმა წარმოადგენდა იმავე ძველ პროგრამას, ოღონდ ოთხად გაყოფილს, რომელშიც ქართულ ენას დათმობილი ჰქონდა ოთხსავ განყოფილებაში 18 გაკვეთილი ყოველ კვირაში. აბა ჰკითხეთ ბ[ატონ] ფანცხავას, რა მიზეზით არ არიგებდენ სკოლებში იმ პროგრამებს ოთხწლოვან კურსის შემოსაღებად? საბჭოს ხმაც არ ამოუღია წინააღმდეგ ოთხწლოვან კურსის შემოღებისა და არც დაუწუნია ქართულ ენისთვის გადაღებული 18 გაკვეთილი; არც ბ[ატონ] ფანცხავას, არც ნ[იკო] ნიკოლაძეს და არც სხვა მწვერებს კრინტიც არ დაუძრავთ ამაზე, როგორც ეს საბჭოს ჟურნალებიდან სჩანს (სექტემბრიდან 1902 წლისა 1904 წლის დასასრულამდე). მაშ რა საჭირო იყო ჩემი ცალკე გამოქვენება?

აი, იმის მიზეზი, რომ, როცა საბჭომ მალალ მთავრობის მოწერილობა (20 აგვ. 1902 წ. № 931) მე გამომიგზავნა (24 ოკტ. № 398) "на заключение", მაშინ მე პასუხის მიცემაც არ მიწოდდა, რადგან ვისაც ჰკითხავდენ, იმას უნდა მიეცა პასუხი: საბჭოს ჰკითხავდენ და საბჭოსვე უნდა მიეცა პასუხი და არა მე, როგორც მეთვალყურეს. მაგრამ რადგან დაჟინებით მკითხავდენ, მეც ასეთი გადაკრული პასუხი მივეცი: "по прямому смыслу онаго отношенія новые учебные планы (съ распределением учеб. материала на четыре года для ц-школь груз. Экзархата) должны быть разосланы по школамъ для руководства при преподаваніи, что, однако не исполнено, несмотря на неоднократно письменныя и словесныя мои настоянія, вслѣдствіе чего ц-школы Епархіи въ настоящемъ году остаются безъ учебныхъ плановъ" ე.ი. ამ წელიწადს ოთხწლოვანი კურსი სკოლაში შემოღებული არ იქნება და მეც პასუხისმგებლობა მომიხდია მეთქი. როგორც ვსთქვი, ოთხწლოვანი კურსი სამწლოვანის მაგიერ დიდი შეღავათი იყო ჩვენის სკოლებისათვის და კერძოთ ქართულ ენის წარმატებისათვის, რადგან რასაც აქამდე სამ წელიწადს ასწავლიდენ, ამას იქით იგივე სამოსწავლო მასალა ოთხ წელიწადს უნდა ესწავლებინათ. ეს შეიგნეს იმერეთის და ქართლ-კახეთის სკოლების საეპარქიო საბჭოებმა და ამიტომ ის ახალი სამოსწავლო გეგმა მაშინვე მიიღეს. — ახლა ჰკითხეთ ბ[ატონ] ფანცხავას: რაში დაინახა იქ ჩემი ღალატი ქართულ ენისა?!

კერძოდ იმერეთის ეპარქიის საბჭომ, რომელთა მწვერებში ითვლებოდენ ჩვენი ცნობილი პატრიოტები (მ. კელენჯერიძე, მ. ჩოგოვაძე, დეკანოზი ცაგარელი, დ. ჭეიშვილი, დ. შვანგირაძე, დ. დათოშვილი, ბ. კასაბიევი და სხ.), ხმაამოუღებლივ

მიიღო ახალი გეგმა, რადგან ამ ახალ გეგმაში ვერაფერი საღალატო ვერ ნახა და დაადგინა: "учебный планъ принять къ свѣдѣнію и исполненію и разослать по школамъ" (იხ. ჟურნალი იმერეთის საბჭოსი 1902 წ. №14, მუხლი 13). რადგან სკოლებს არ ეყო გამოგზავნილი ახალი გეგმები, საბჭომ ახლად გამოიწერა ეს გეგმები, ხოლო იმერეთის ეპარქიის სკოლების მეთვალყურე მ. კელენჯერიძემ, ამ ახალ გეგმით შეადგინა გაკვეთილების გაწესრიგება (расписаніе уроковъ), და საბჭოსთვის არ უკითხავს ისე, კიდევ დაუგზავნა სკოლებს სახელმძღვანელოდ, რომლის განკარგულება შემდეგ დაამტკიცა საბჭომაც (იხ. ჟურნალი იმერეთის საბჭოსი №16, 10 ოქტომბრის). ეს ჟურნალი დაამტკიცა იმერეთის ეპისკოპოზმა, ცნობილმა ქართველობით, ლეონიძემ.

მას თუ ბატონი ფანცხავა ზემოხსენებულს ჩემს "საღალატო" აფიციალურს პასუხში, იოტის ოდენაც არის ღალატს მართლა ამჩნევდა (და არა განზრახ მახეზლარობდა, განგებ ატყუებდა საზოგადოებას, რომ სამაგიერო გადაეხდა ჩემთვის პირადის ანგარიშებისთვის), პირველად მოღალატეობა ებ [ისკოპოს] ლეონიძისთვის უნდა ეკიჟინა, რომელმაც დაამტკიცა იმ საბჭოს ჟურნალი (№14, 10 ოქტ.), მერე ზემო ჩამოთვლილი ქართლ-კახეთის და იმერეთის საბჭოს მწვევრებისთვის, რომელთა შორის ირიცხებოდენ ცნობილნი ქართველნი პატრიოტნი და მწერალნი. რაღა მე ამომიღო მიზანში? რატო ამათ კალთას აფარებს და მართო მე მისისტიკინებს?

თუნდაც რომ ბატონმა ფანცხავამ იმერეთის საბჭოს მწერლებს და ებ [ისკოპოს] ლეონიძს ღალატი დაუმტკიცოს (ნუ იყოფინ!), იმ შემთხვევაშიც მე მოღალატეებში ვერ გამრევს და აი რატომ:

ა) მე არც ის "ახალი გეგმა" მიმიღია სკოლებში, არც დამიგზავნია, არც შემიღგენია იმ გეგმით ახალი ნუსხა გაკვეთილებისა და არც მიბრძანებია სკოლების მასწავლებელთათვის და სჯულის მოძღვართათვის, რომ იმ გეგმით და იმ ნუსხით დაეწყოთ სწავლება, როგორც ეს სხვა ეპარქიების მეთვალყურეებმა ქნეს (იმერეთისამ, ქართლ-კახეთისამ და აფხაზეთისამ) და არც ცალკე ინსტრუქცია დამიწერია და დამიბეჭდვინებია იმ ახალ პროგრამების განსახორციელებლად.

ბ) მე ჩემით არ მომიბოქმედნია რა, არამედ ფოთის საბჭოს ვსთხოვდი, რომ ის ახალი პროგრამა ოთხწლოვანის სწავლის შემოსაღებად სკოლებისთვის დაერიგებინათ, რადგან ასეთი იყო ბრძანება: **распредѣліе на 4 учебныхъ предметовъ въ ц-школахъ груз. Экзархата теперь же разослать въсьмъ школамъ, дабы съ наступающаго же 190 2/3 учеб. года ввести четырехгодичный курсъ преподаванія**" (იხ. ბრძანება 1902 წ. 12 აგვ. იქვე). მაშასადამე დამნაშავე ვარ (თუ ამას დანაშაულად ჩამითვლის რომელიმე უგუნური!) მხოლოდ იმაში, რომ საბჭოს ვსთხოვე (და არა "ვუბრძანე" — მე საბჭოს მბრძანებელი არ ვყოფილვარ!), რომ ის ახალი პროგრამები სკოლებში დაეგზავნათ თანახმად მთავრობის ბრძანებისა. და ეს ჩემი თხოვნაც ფოთის საბჭოს ზემოხსენებულმა ბრძანებამ გამოიწვია (24 ოქტ. №398) და არა ჩემმა წინ-წახტომამ. თხოვნა ხომ ღალატი არ არი?

გ) ფოთის საბჭო ამ შემთხვევაში უკანონოდ მოიქცა ფორმალურად და არსებითადაც; "ბრძანება" უსათუოდ უნდა შეესრულებია ("შეუსრულებლობა არ შეიძლება"): ე.ი. პროგრამები უნდა სკოლებში დაეგზავნათ. ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ საბჭოს უნდოდა იმ პროგრამის გეგმის შესახებ კითხვა დაეყენებინა, ამისთვის სხდომები უნდა დაენიშნა შემდეგ პროგრამების დაგზავნისა და თავისი დადგენილება ყველა მწვევრებისაგან ხელმოწერილი თავისისავე სახელით მაღალ მთავრობისთვის უნდა გაეგზავნა. ასე არ ინება საბჭომ: იმის ნაცვლად, რომ ეს საკითხი თვითონ

გადაეწყვიტა (რადგან ვისაც ჰკითხავენ, იმანვე უნდა მისცეს პასუხი), ფოთის საბჭომ მე მომთხოვა პასუხი: ყვავმა რო თავისი მკვლარი ბახალა ბუს მიუგდო, დიდი თავი გაქვს და შენ იტირო, ისე მოხდა — თავისი უნუგემო საქმე გადმომიგდო, — რაოდა, მარტო შენ გაეც პასუხიო...

მე მაინც ორჯერ მივეც პასუხი: ერთი 28 ოკტ. 1902 წ. (№206), სადაც ვთხოვდი, პროგრამები დაეგზავნათ, და მეორე 1901 წ. 27 იანვარს (იხ. ზემო), რომელშიც იმასვე ვთხოვდი და დავსძინე: რადგან წელიწადი თავდება, და პროგრამები დღემდე დაგზავნილი არ არის, ამის გამო ამ სამოსწავლო წელს ოთხწლოვანი კურსი შემოღებული არ იქნება, ე.ი. მე ამაში პასუხს ნუ მაგებინებთ-მეთქი.

დ) ამასთან ისიც მიიღეთ სახეში, რომ, როდესაც ფოთის საბჭომ მე შეკითხვა გამომიგზავნა ახალ გეგმაზე (24 ოკტ. 1902 წ. №398), მაშინ ეს გეგმა უკვე მიღებული იყო და ძალაში შესული ყველა საექსპანსიონო ეპარქიებში, და ნუთუ შეიძლება კაცმა გულშიც გაივლოს, ვითომ ფოთის საბჭო გაბედავდა ახალ გეგმის უარისყოფას? და თუ ამისთანა გამბედავები მართლა ერიგენ იმ საბჭოში, რას უცდიდენ? ვინ უშლიდა მაგალითად ბ[ატონ] ფანცხავას ანუ ბ[ატონ] ნიკოლაძეს, გამოლაშქრებოდენ ახალ გეგმას, სამის ეპარქიის დადგენილება შეუტაცხეყოთ, უწმინდესი) სინოდისთვის უკან წაეღებინებიათ მისი (ბ[ატონ] ფანცხავას კრიტიკით) გაწმინდებული გეგმა და მთავრობის ბრძანება? რად ელოდენ უსათუოდ ჩემს ოფიციალურად გამოკენებას და მარტოდ-მარტოსას?

მართლაც გულში ეს გმირული გამოლაშქრება უნდა სდებოდათ ბ[ატონ] ფანცხავას პარტიას, მაგრამ რაკი ამდენი გმირობა არ ეგულებოდა თვის "სერთუკიან" პარტიაში, ეს "საგმირო საქმე" მარტო მე დამაკისრეს: წადი და კატას ეყვანი შენ შეაბიო მარტომო! თვითონ სოროებში ჩასძვრენ... აი რა გმირები ჰყოფილან ეს დიდ-დიდ იდეალებზე მძლავრ მყვირალნი ფრთხილი თავუნები!

რატომ მაშინ მაინც, როცა მე მარტომ კატას ვერ გაუბედე ეყვნის შებმა, ეს გმირები თვითონ არ გამოვიდენ თავისის დოკლადებით, მეცნიერულ კრიტიკით დასამზობად მთავრობის გეგმისა? ამის დაშლა მაინც ხომ არ შემეძლო მე? არათუ ამ შემთხვევაში, არამედ ბ[ატონი] ფანცხავა კამპანიითურთ არასდროს არ გამოსულან ქართულ ენის დასაცავად წერილობითის "პროტესტით", სტრიქონიც არ დაუწერიათ...

მაშ რად მიკიჟინებს მარტო მე ბ[ატონი] ფანცხავა "შოღალატეობას"? ალბათ იმიტომ, რომ ვერ გამასულელა და კატას ეყვანი ვერ შემამბევეინა მარტოსა. ალბათ ბ[ატონი] ფანცხავა ჩემგან ელოდა დაახლოვებით ამისთანა პასუხს საბჭოს შეკითხვაზე; მთავრობის ახალი გეგმა არ მიიღოთ, ის უმსგავსაა, სულელურია; ნურც სკოლებში დაურიგებთ, ნურც ოთხწლოვან კურსს მიიღებთო! ამისთანა პასუხს რო გამომტყუებდენ, იქნება ეს ჩემი პასუხი ჩემის სახელით და საბჭოს "ნომრით" გავლენიან პარტიას მთავრობისთვის გაეგზავნა! აი მაშინ ჩემს "ფოთელ მეგობრებს" გულის წადილი აუსრულდებოდათ: მე სამსახურიდან გამაძევებდენ, ტიმოშკას დანიშნავდენ! ნუთუ ეს ედოთ გულში ზოგიერთებს? ეს საწყყნათ დაურჩებოდათ მთელს სამღვდლოებას ეპარქიისას, ავნებდა ქართულ ენას და სკოლებს, დაამწუხარებდა ჩემს გმირებს — სამრევლო სკოლების მასწავლებელთ. მაგრამ სამაგიეროთ დიდათ გაახარებდა იმ "სერთუკიან" ვემპაბებს, რომელნიც ჩემის განდევნით თავიდან მოიშორებდენ "საშიშ მეთვალყურეს" მათის, „გმირულის" ბურთაობისას საზოგადოების თანხით. მრწამს, რომ ჩემი განდევნა ჭკვაში არ დაუჯდებოდა თვით ბ[ატონ] ფანცხავას ამ "ჭემმარტ პატრიოტს", რომელსაც ზემო აღნიშნული ჩემი

აფიციალური პასუხი „სადალატო წერილად მოლანდებია და დღემდეც ვერ დამცხრალა, ვერ მოუნელებია ქართული ენის მოლალატე“!

ღრმად ჩააკვირდით მკითხველნო და გამოიცანით გულისხმიერათ, ვინ დალატობს საქვეყნო საქმეს ამ შემთხვევაში — მე, თუ ვინც მოღვაწე-მოჭირანახულეთ ხელფებს უკრავს, გზებს უხლართავს, მახეებს უგებს და ჭორებს უვრცელებს, ქვეყანას ატყუებს!

მაგრამ, მკითხველი რო უფრო ღრმად ჩავახედო იმაში, თუ რამდენად ბ[ატონი] ფანცხავა ჰდალატობს სიმართლეს და თვით ქართულ ენის ინტერესებს სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში, მე მოვიყვან მეორე ნახევარს ზემოხსენებულის ჩემის აფიციალურის მოხსენებისას. ოღონდ აქ ცოტა სიტყვები უნდა დავუროთ, რომ ყველასთვის გასაგები გახდეს ჩემი პასუხი.

ზემოხსენებულს მთავრობის იმავე მოწერილობაში მეორე მუხლში (20 აგვ. 1902 წ. №931) მთავრობა ავალბდა ფოთის საბჭოს: ისიც გამოიკვლიეთ, თუ რომელი სამრევლო სკოლა ეპარქიისა ეკუთვნის პირველ ტიპს ახალ გეგმაში აღნიშნულს სკოლებისას, სადაც ქართულ ენის სწავლება ნებადართულია 18 გაკვეთილით ყოველ კვირაში და რომელი მეორე და მესამე ტიპსაო (უქართულენოთ).

ამ კითხვაზე იმერეთის საბჭომ გადაჭრით მიუგო მაღალმთავრობას: "всѣ церковныя школы Имеретинской епархіи огнести къ первому типу школѣ" (იხ. ჟურნალი №16, 1902 წ.). თუმცა იმერეთის სკოლების სიაში სვანეთის სკოლები ერი, სადაც ახალ გეგმის ერთი ყრუ შენიშვნის ძალით ქართული ენა არ უნდა ესწავლებინათ, რადგან სვანებს არ ესმით, ამ სვანეთის სკოლების მეორე ტიპობაზე იმერეთის საბჭომ ბრძნულად ყური მოიყრუა; სვანებს რო ქართული ენა არ ესმით — ამაზე ხმა არ ამოუღია საბჭოს, სვანების სახელიც არ უხსენებიათ, ისე ბრძნულად ჩააფუჩქეს ეს კითხვა და კიდევ თავისი გაიტანეს.

ფოთის საბჭოც ასე უნდა მოქცეულიყო მეგრელების და მეგრელთ სკოლების შესახებ. მაგრამ სამწუხაროდ, აქაც გონიერება მოსტაცა გავლენიან მწვერებს იმ "სერთუკიან ვეშაბთა" ზედ-გავლენამ, რომელნიც, როგორც ზემო მოგახსენეთ, საზოგადოების ფულებს "ავის თვალებისაგან" იცავდენ და ჩემს ფოთიდან გაძევებას ნატრულობდენ, ჩემს სამსახურიდან გაგდებას ანაცვალბდენ ქართულ ენის ბედსაც.

ამათის გავლენით ზოგიერთმა მოინდომეს ეს კითხვა ჩემს საწინააღმდეგოდ გამოეყენებიათ და ამ განზრახვით შექმნეს ლაპარაკი იმაზე, რომ ახალ გეგმის შენიშვნაში უსათუოდ მეგრული ენა იგულისხმებო (უქართულ ენოდ, მეორე ტიპისად) და მოითხოვეს, რომ მე შემეტანა ოფიციალური ქაღალდი დასარღვევად. მე მოვახსენე: მეგრელის სახელიც რომ იმ შენიშვნაში არ არის ნახსენები, თქვენ რა გრჯით, რომ მეგრელების საკლავს დანას სჩხრეკთ მეთქი! ჩვენ მივწეროთ მთავრობას, რომ ეპარქიის სკოლები ყველანი "პირველის ტიპისანი" არიანთქო (როგორც იმერეთის საბჭომ მიუგო და მით სვანების სკოლების მეორე ტიპობა ჩააფუჩქია). როდესაც მთავრობა თვითონ დააყენებს კითხვას მეგრელების არა-ქართველობაზე, მაშინ პასუხი მივსცეთ, რომ მეგრელნი ქართველები არიან, ქართული ესმისთ მეთქი. თუ ამის შემდგეგაც მთავრობა მეგრელების არა-ქართველობას დაიჟინებს, აი მხოლოდ მაშინ დიალაც ვრცელ დოკლადს მოგართმევთ, სადაც მეგრელთა ქართველობას დავამტკიცებ აუარებელ საბუთებით მეთქი, ოღონდ იმ "დოკლადზე" მთელმა საბჭომ უნდა ხელი მოაწეროს და არა მარტო მე გამომაჭენოთ მეთქი: ერთი რომ ეს უკანონო იქნება, რადგან ვისაც ჰკითხავენ, იმან უნდა პასუხი მისცეს მეთქი და არა კერძო პირმა ("არა-მკითხემ") და ამასთან ჩვენთვისაც საშიშარიც

იქნება მარტოდ-მარტო მთავრობის წინააღმდეგ გამოლაშქრება მეთქი: მე გამაგდებენ, ტიმოშკას ჩაგისვამენ, საქმე წაგვიხდება-მეთქი. ვინ დაეჯერა! უსათუოდ დამაკისრეს სიტყვიერად, რომ ჩემგან ხელმოწერილი ქალაქი შემეტანა მთავრობის წინააღმდეგ შესახებ სამეგრელოს სკოლების დაცვისა "შეორე ტიპობისაგან".

დააკვირდით კითხველნო, რა უგუნურობაა: არც მთავრობის ქალაქი (№93), არც დაბეჭდილი გეგმა სამეგრელოს სკოლებზე ხმას არ იღებენ, მეგრელების ხსენებაც იქ არ არის, ხოლო ფოთელი საბჭო მაინც კითხვას აყენებს: მეგრელები ქართველები არიან თუ არაო!! შეუძლებელია კაცმა ეს უგუნურობა სხვაფერ ახსნას, თუ არ იმით, რომ ამ კითხვის დაყენებით პირადად მე მახეში უნდა გავებოთ, ჩემგან აფიციალურს ქალაქს მოითხოვდენ, იცოდენ, რომ მე მეგრელობა ქართველობას დავიცავდი, ამ ქალაქის ძალით მთავრობის წინააღმდეგობას დამიმტკიცებდენ, იმ „ვეშაპების“ ხელში ჩაუგდებდენ და ფოთიდან განდევნიდენ იმ რაინდების მოქმედებათა „საშიშარს მეთვალყურეს“. მე მაინც სხვებზე ვერ ავხსენი ესეთი მათი უგუნურობა. და ვერც აიხსნება...

ამიტომ მე პასუხი არ მივეცე. შემდეგ ოფიციალურად ორჯერ მომთხოვეს პასუხი შეკითხვაზე: სამეგრელოს სკოლები პირველს ტიპს ვაკუთნოთ თუ მეორესო (24 ოკტ. 1902 წ. №398). იგივე საკითხი კიდევ ერთჯერ გამიმეორეს და სიტყვიერადაც ძალიან მევედრებოდენ პასუხის მოცემას.

მაშინ მეც, თუმცე ვხედავდი აქ მახე ჰქონდა ჩემთვის გაბმული, მაგრამ მაინც გავბედე და ისეთი პასუხი მივეცი, რომელში მეგრული შკოლა არ მოვიხსენიე ისე თვით ამ კითხვის დაყენება დავგმე და ისეთი აზრები მივეცი საბჭოს, რომლის ძალით მთავრობაც ვერ წამოაყენებდა ამ კითხვას. აი ეს ჩემი პასუხი (იმავე 28 ოკტ. №206 და 207 იანვ. 1903 წ. №37), რომელიც ბ[ატონ] ფანცხავას ჩემ „საღალატო საბუთად“ მიაჩნია, ხოლო მე ამ პასუხით თავი მომაქვს, როგორც საბუთით ჩემის გამბედაობისა ქართულ ენის დაცვაში. გულისხმიერად დააკვირდით:

"Обсуждение вопроса о том, какому типу (изъ трехъ) слѣдоватъ та или другая школа, принадлежить прежде всего уѣзднымъ отдѣленіямъ, и, пока послѣдніе не выскажутся по сему вопросу, я нахожу неправилнымъ (въ видахъ соблюденія принятаго порядка) высказаться по данному вопросу, весьма сложному, требующему большой осмотрительности при известномъ Совѣту волненія умовъ въ обществѣ по поводу пущенныхъ злославленными людьми ложныхъ слуховъ. Таковое мое мнѣніе о передачѣ настоящаго дѣла заключенію уѣздныхъ отдѣленій я высказывалъ на каждомъ засѣданіи совѣта съ сентября мѣсяцѣ с/г и совѣтъ, какъ мнѣ казалось, каждый разъ признавалъ првилными представленными мною резоны" (შეადარეთ ბ[ატონ] ფანცხავას თარგმანი ამ მუხლისა მისს წიგნაკში, გვ. 13).

ნეტა რა ნახა აქ „საღალატო“ ბ[ატონმა] ფანცხავამ? საღალატო კი აქ არაფერია, ხოლო თავგამოდება ჩემი აქ ცხადათ სჩანს; ცოტა რომ გავავრცელოთ აქ გამოთქმული ჩემი აფიციალურის ქალაქის აზრი, აი რას მოვანსენებ საბჭოს ამ ჩემს პასუხში:

აქ მე უარ ვყოფ თვით ამ კითხვის წამოყენებას საბჭოსგან, როგორც უგუნურობას და საზარალოს ქვეყნისთვის, რადგან ეს კითხვა "რთულია", მისი გადაწყვეტა დიდს ღროს მოითხოვს და ამასთან "შეტად დიდს სიფრთხილესაც. მით უმეტეს დღეს არ შეიძლება ამ კითხვის დაყენება, რადგან, "როგორც საბჭომ იცის, დღეს საზოგადოება აღელვებულია ყალბი ხმებით, რომელიც გავრცელებულია მავნე პირებისაგან".

ერთის სიტყვით ამ ჩემს აფიციალურს პასუხში მე ვეუბნები ფოთის საბჭოს: ამ კითხვის არა თუ გადაწყვეტა, არამედ წამოყენებაც უგუნურობა იქნება მეტი, სკოლებში პროგრამის შეცვლა ანუ ქართულ ენის დამცირება და გარდაქმნა დღეს შეუძლებელია, რადგან დღეს უკვე ხმა გავრცელებულია ხალხში და საზოგადოება დღევანდელ ამ ამალელებელ ჭორებით, ვითომ ქართულ ენას სკოლებიდან აძევებდენ ანუ ამოკლებდენ, ე. ი. დღეს ამ კითხვას ნუ წამოაყენებთ, თორემ ხალხი იბუნტებს ქართულ ენის დასაცავად, ამას საშიშარი შედეგი მოყვება და სხ. ხოლო თუ ამ კითხვის წამოყენებას მაინც-და-მაინც არ დაიშლით, იმ შემთხვევაში წინ-და-წინ საბჭოს ყველა განყოფილებათა დაჰკითხეთ და მხოლოდ მაშინ ჩემი აზრი მომთხოვეთ-მეთქი მაგ კითხვაზე.

ცხადია, რომ მე ყოველ ღონეს ვხმარობ, რომ არათუ არ შეიცვალოს ქართულ ენის მდგომარეობა ეპარქიის სკოლებში, არამედ ამაზე ხმაც არ ამოიღოს საბჭომ, რადგან ეს კითხვა მთავრობას არ წამოუყენებია; ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ მთავრობა თვითონ წამოგვიყენებდა მას, მაშინაც უარი უთხრათ ჩვენს უფროსებს, რადგან საზოგადოება ჰღელავს და უდროოც არის და საშიშარიც ამ საკითხის აღძრვა. მრწამსა, რომ ამ საბუთებს მთავრობა ყურადღებას მიაქცევდა და არ აჩქარებოდა. იმ შემთხვევაშიც, თუ მთავრობა მაინც იმ კითხვას გადაჭრით დაგვიყენებდა და პასუხს მოგვთხოვდა, მაშინაც ჯერ საბჭოს განყოფილებათა უნდა დაჰკითხოთ, მერე მეთვალყურეთ და მაშინდა იქონიეთ გადამწყვეტი მსჯელობა-მეთქი.

ასეთია ჭეშმარიტი აზრი ჩემის პასუხისა, და არ ვიცი, როგორ გაბედა ბ[ატონმა] ფანცხავამ და ქვეყანას აცნობა, ვითომ მე არავითარი პასუხი არ მიმეცეს საბჭოს დაკითხვაზე? — იმით ვაპზედა, რომ ჩვენს ზნეობრივ განხრწნილ რედაქციებში ძმა-ბიჭები ეგულებოდა, "დერჟი-მორლები" და მათის დახმარების იმედით გამხნეებული იყო.

ამ ნაირად გამოირკვა, რომ ჩემი ზემომოყვანილი პასუხი ფოთის საბჭოს სახელზე არათუ დალატნიანი არ იყო, არამედ ერთად-ერთს გზას გვიჩვენებდა დასაცავად ქართულის ენისა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში. მაგრამ ფოთის საბჭომ, ბ[ატონ] ნიკოლაძის და ფანცხავას ხათრით, არა თუ არ განიხილა ის ქალაქები (№№ 206—1902 წ. და 37—1903 წ.), არამედ არც კი წაუკითხვინებიათ იგინი სხვა მწვერებისთვის. ეს იქიდან სჩანს, რო არც ერთს ჟურნალში იმ ქალაქებზე დადგენილება საბჭოსი არ არის აღნიშნული.

ამ ძვირფასს ჩემ პასუხს გვერდი რო აუქციეს, სამაგიეროდ დაჟინებით მთხოვდენ, რომ ჩემის სახელით შემეტანა საბჭოში დარღვევა მ. ვოსტორგოვის აზრისა შესახებ მეგრელების არა-ქართველობისა, თუმცა, როგორც მოგახსენეთ, ეს კითხვა არც მთავრობას, არც მ. ვოსტორგოვს წერილობით არ დაუყენებიათ, მაგრამ ჩვენი "სერთუკიანები" ძალად აყენებენ, რომ ამ კითხვის გადაწყვეტაში მე გამრიონ და მთავრობას მიმეცენ, — მე მაინც ასე მესმოდა; ალბათ ეს "ფოთელ ვეშაპებს" ძალიან არგებდა საზოგადოების ფულებზე გაღვიძებულ მადის მოსაკლავად. რაკი დავრწმუნდი, რომ ფოთელ საბჭოს "სერთუკიან მწვერების" წყალობით ჩემი პასუხები მაუღს ამოუღეს, არ მოისმინეს, მაშინ შევასრულე ამ სერთუკიანების სურვილი: ვრცელი მოხსენება დავწერე წინააღმდეგ მთავრობის აზრისა, ლექსიკურად და გრამატიკულად დავარღვიე ჩემის უფროსების აზრი იმაზე, რომ მეგრელები ქართველები არიან, ქართული ლაპარაკი ესმისთ და სამეგრელოს სკოლების "შეორე ტიპობა" უარყვავ; ბოლოს ხელიც მოვაწერე და ფოთში ჩავიტანე ჩასაბარებლად.

მაგრამ რადგან ფოთში ნამდვილ წყაროებიდან გავიგე, რომ ამ ქალაქს თურმე ჩემი დასაძევებლად ელოდნენ ვეშაპები, ამის გამო ქალაქი არ მივეცი; ბათუ ურდიას გადავაწერინე ტექსტი მოხსენებისა, რომელიც წინდაწინ წაუკითხე საბჭოს

თავმჯდომარეს და რამდენიმე მღვდლებს. საღამოს სხდომა იყო და იქ წავიდე გადაწერილი ტექსტი ჩემგან ხელმოწერილი. ასე განვიზრახე: საბჭო მოისმენდა ამ ტექსტს, თუ მოიწონებდნენ, ყველანი ხელს მოაწერდნენ და მეც მოვაწერდი.

მაგრამ ბ[ატონმა] ნიკოლაძემ არ ქნა: სანამ შენის სახელით მარტო შენგან ხელმოწერილი ქაღალდი არ მოგვივა, მანამდი არ მოგეხსენებითო. მე ვუპასუხე: "პასუხს საბჭოს თხოვენ და საბჭომვე უნდა მისცეს პასუხი; თორემ რას ემგვანება საბჭოს მაგიერ ეპარქიის მეთვალყურე აძლევდეს პასუხს — ის მომივა, რაც არამკითხე მოამბეს მოუვიდა! დააყენეთ კითხვა, ვილაპარაკოთ, ნალაპარაკების მიხედვით მე დაწვერ პასუხს, ხელს მოვაწერ და თქვენც ყველამ ხელი მოაწერეთ, მთავრობას ყველას სახელით გაფუგავნოთ მეთქი".

ეს ბ[ატონმა] ნიკოლაძემ არ იხება და საბჭოს მწვერებიც თავისკენ გადაძალა. მარტო მღვდელი ი. ბობოხიძე დარჩა ჩემკენ და ითხოვდა ჩემთან ერთად, რომ ეს კითხვა საბჭოს ამავე სხდომაზე (27 მარტს) გადაეწვიტა, ოქმის დაწერა ჩემთვის მოენდოთ (რომელიც წინდაწინვე დაწერილიც მქონდა) და იმ ოქმზე ყველა მწვერებს ხელი მოეწერათ და არა მარტო მე. ხმის უმეტესობით გადაწყდა: 16 აპრილამდი წარმომედგინა საბჭოსთვის ჩემგან ხელმოწერილი ოფიციალური პასუხი (ჟურნ. №6, 27 მარტი 1903 წ.). მაგრამ სანამ მე უკვე დამზადებულს პასუხს ჩავაბარებდი საბჭოს დასარღვევად მთავრობის აზრისა, ფოთის ეპისკოპოსმა თვითონ გადასწყვიტა ეს კითხვა თანდასწრებით ექსარხოსისა და მ. ვოსტორგოვისა. წახდა საქმე!

მაშინ საზოგადოებაში და ბრესსაში ხმა დამიყარეს, ვითომ ეს ჩემის წყალობით მომხდარიყოს. მაშინ მე გაზეთში გამოვაცხადე იმის სახელი, ვინც იყო ამის მოქმედი და რომ ჩემზე ეჭვის შემოტანა არავის შესძლებოდა, თვით აფიციალურს ჩემს ანგარიშშიც დავასახელე, ვინც ამის მოქმედი იყო. ეს ანგარიში ფოთის საბჭომაც დადასტურა და ეპისკოპოსმაც დაამტკიცა, ისე რომ დამნაშავეთ კრინტიც ვერ დასძრეს (იხ. დაბეჭდილი ანგარიში 1902—3 წ. გვ. 28—29). საბჭომ ახალი გეგმა და გაკვეთილების ნუსხები სენაკის და ზუგდიდის განყოფილებებს დაურეგა და უბრძანა ამ გეგმით შემოედოთ სწავლება სამეგრელოს სკოლებში (იხ. საბჭოს ქაღალდები 25 აგვ. 1903 წ. №№ 259, 260). ყოველივე ეს უჩემოდ მოხდა!

მაშინ მწარე გამოცდილებამ სულ სხვა გზას დამაყენა ქართულ ენის დასაცავად სამეგრელოს სკოლებში, იმ ჩვეულ გზას, რომელსაც ვადექი თფილისში ყოფნის დროს მუდამ გამარჯვებულად. ეს გზა იყო მარტოდ თავის თავზე დანდობა, უკიდურესად თავის განწირვა, ჩუმიად მოქმედება გამოცდილ ხერხებით. საიდუმლოდ მოქმედება იმიტომ იყო საჭირო, რომ ჩვენი გადაგვარებული, უსულ-უგულო, უიდეალო-უპატრიოტო "რუსეთუმეებში" ბევრი ურევია შურიანობით მამბეზარნი, რომელნიც არას დაგიდევნენ, არას დაგიზოგვენ, ოღონდ მაგათთვის უსიამოვნო კაცი მოიშორონ, მაგათს ბნელ საქმეებში „ავი თვალი“ არ ჩაახედონ.

ჩაველ თფილისში, ექსარხოსის წინ დავემხვე, მოვასხენე: გნებავთ ახლავე სამსახურიდან გამაგდეთ, დამღუპეთ ამდენის ობოლ-შვილების პატრონი, იმ ახალ განკარგულებას ვერ შევასრულებ სამეგრელოს სკოლებზე მეთქი. გაცვიფრდა კეთილი ექსარხოსი (რომელიც ჩვენმა „რუსეთუმეებმა“ უმიზეზოდ ტიმოშკებში ჩარიცხეს). მკითხა რა მიზეზითაო? მოვასხენე: მთელს სამეგრელოში ხმა გავარდა, ვითომ ქართული ენა მოსპესო, თავად-აზნაურობა საჩივრებს ამზადებს ხელმწიფესთან, საზოგადოება დღელავს, ხალხი ჩვენს სკოლებს ცეცხლს უკიდებს, ჩვენს მასწავლებელთ სცემენ, ნასწავლი კაცები ამზადებენ წიგნაკებს ჩვენის მთავრობის განკარგულებათა

საკრიტიკოდ, ჩემი მდგომარეობაც საშიშარია და პირადად თქვენც, უმჯობესად, დიდს უსიამოვნებას შეგამთხვევენ საჩივრებით-მეთქი. მიზრძანა: მე უსაფუძვლო საჩივრების არ მეშინიაო. მოვახსენე: ნუ გამიწყრებით და სიმართლეს მოვახსენებთ, სიმართლის მოყვარენი ბრძანდებით, წმიდა გონებით, ნება მომეცით და იმედი მაქვს, ყოვლადის საფუძვლიანობით დაგიმტკიცებთ, რომ სკოლის მთავრობა ღრმად და უბედურად სცდებით ან გაცდენენ, როდესაც გარწმუნებენ, ვითომ მეგრელებს ქართული არ ესმოდეთ-მეთქი, მეგრული ძველი ქართული ენაა-მეთქი.

ნება მიბოძა ლაბარაკისა. მეც დიდად მომზადებული ვიყავ. ის დოკლადიც ხელში მეჭირა, რომელიც ფოთის საბჭოსთვის უნდა მიმერთმია 16 აპრილის სხდომისთვის. ყოვლადის დაწვრილებით ვუმტკიცებდი; რამდენიც სიტყვა შემობრუნა, ყველა ავუხსენი, მთელი ისტორია ვუამბე, თუ რამდენჯერ ექსარხოსები სცდილან მეგრელებისთვის საღმრთო წერილი მეგრულად ეთარგმნათ და ყოველთვინ ამდენი ნაშრომ-ნამოქმედარი-ნახარჯი დაღუპულა სასირცხვილოდ იმ კაცუნებისა, რომელთაც მთავრობა მოატყუეს, რომ რამე ჯილდო გამოეცანცლათ. ახლაც ასე მოხდება-მეთქი: ჩემი შერცხვენა თქვენი სანაცვლო იყოს, მაგრამ ისა მკლავს — თქვენ შერცხვებით და მაშინ მე თქვენი რისხვა არ ამცდება, — რო სიმართლე არ მოვახსენეთ, იმას დამაბრალებთ, სამსახურიდან გამიძახებთ, აი ამიტომ გიბედავთ და ახლავე ამას მოვახსენებთ-მეთქი, რომ მერე საყვედური ავიცდინო.

ღვდელ-მთავარი წამოდგა, სიარული დაიწყო, დაფიქრდა... უცებ მომიბრუნდა და მითხრა: სულ მართალს ამბობ? ხომ არ სცდებით?

მოვახსენე: თქვენო მეუფებავ, თქვენ შეგიძლიათ ერთის კალმის მოსმით ცხოვრებიდან ამომშალოთ, დამღუპოთ ოჯახიანად, — ტყუილებს როგორ გაგიბედავთ; მართლის თქმისაც მეშინია, ნახევარიც ვერ გამიბედნია, ისიც უკიდურეს მდგომარეობამ და თქვენგან საყვედურის მოლოდინის შიშმა გამაბედვინა-მეთქი. მკითხა: მაშ, როგორ სჯობიაო? მოვახსენე: ნუ ინებებთ, მეუფეო, ამ საქმეს თქვენს თავზე ნუ იღებთ; დანიშნეთ კომისია მცოდნე კაცებისაგან, მათ გამოარკვიონ მეგრულ ქართულეობა, მათვე პასუხი მისცენ, თუ ამაზე საქმე ატყდა, თქვენ მაგათ გადააბრალებთ, თვითონ ხელს დაიბანთ-მეთქი. ხოლო, სანამ კომისია გაარჩევდეს ამ საკითხს, მანამდე ნება მიბოძეთ, არ ავასრულო საბჭოს მოწერილობა, როგორც აქამდე ვასწავლიდით, ისე დარჩეს სწავლება-მეთქი.

არც ჰო ბრძანა და არც არა, დამითხოვა: ვიფიქრებო. ეს დიდ გამარჯვებად ჩავთვალე. მოგესხენებათ: გაჩუმება თანხმობის ნიშანიაო. იმ წელიწადს კიდევ ორჯერ ვეახელი, იმავე საგანზე ვებაასე, უმეტესად დავაფიქრე. ბოლოს ნება დამართო სწავლების შეუცვლელეობაზე, კომისიის დანიშნვა დამპირდა და მალეც შეასრულა. აპრილში დამიბარეს თფილისში...

თუ როგორ და რა საბუთებით დავიცევე ამ კომისიაში ქართული ენა, ამის სრული მოთხრობა საინტერესოც არის და გამოსადეგიც მომავალთათვის და ამიტომ ამ ამბავს ცალკე წერილად აღვწერ „განთიადისთვის“. აქ მხოლოდ ვიტყვი, რომ სრული გამარჯვება მერგო: სამეგრელოს სკოლები "შეორე ტიპიდან" ამოიშალა და ქართლ-კახეთ-იმერეთის სკოლების სიაში ჩაიწერა, ქართულ სკოლებად აღიარებულ იქნა. გახარებული წამოვედი, ფოთის საბჭოს მოვუტანე საბუთი, ახალი სხდომა დაენიშნეთ და ახალი დადგენილება დავაყენეთ. — კომისიის დადგენილების პირი ხელთა მაქვს და ეპ[ისკოპოს] დავითს მივართმევ.

ერთი ამის უკეთესი გამარჯვება არ იქნება. მოგესხენება, თუ ტიმოშკამ როგორმე უფლება ჩამოგართვა, იმის მერე დაბრუნება ვის შეუძლია! ჭეშმარიტად

ღმერთი შემეწია, განმაბრძნო, გამაბედვინა. — მართალია, სვანეთის სკოლები ვერ დავიცვევი იმ კრებაზე, რადგან სვანური არ ვიცოდი, ხოლო იმერეთის მეთვალყურე ვასილიევი დაჟინებით თხოულობდა სვანეთის სკოლების „მეორე ტიპობას“, ე. ი. უქართულ-ენობას, მაგრამ როდესაც, ერთი წლის შემდეგ, იმერეთის სკოლები ჩავიბარე, ხოლო გურია-სამეგრელოსები ვასილიევმა ჩაიბარა (გავცვალებთ), სვანეთის სკოლებშიც, ჩემის მოხსენების ძალით, ქართულ ენის სწავლება შემოდებულ იქმნა ძველებურად. ესეც ახალი გამარჯვება!

რამდენისამე თვის შემდეგ, როგორც ვთქვით, ჩემის თავმჯდომარეობით ორისავე ეპარქიის წარმომადგენელნი შევიკრიბენით ქუთაისში და მოძრაობის დროს შევადგინეთ სულ ახალი პროგრამა, რომელიც იმერეთის საბჭომ დაბეჭდა ვრცელის და გაბედულის დასაბუთებით და ეს პროგრამა მოქმედებდა ყველა სკოლებში, სანამ მე სამსახურიდან მათხილართა ქვეშ-ქვეშაობით „ატსტავკა“ არ მომცეს.

ესეც ხომ დიდი გამარჯვება იყო ქართულ ენისა!

კიდევ ბევრი შემთხვევა დამრჩა აღუნუსხველი ჩემის შეტაკებისა ქართულ ენის და ქართულ სკოლების დასაცავად, მაგრამ რაც აღუნუსხულია, ისიც კმარა იმის გასათვალისწინებლათ, თუ რა მძიმე გარემოებაში შემექმნა ბრძოლა ორ ცეცხლშუა — მთავრობისა და ჩვენებურ მეჭორეთაგან დევნილს, მაგრამ მაინც მუდამ გამარჯვებულს, რომელმაც კათედრები ქართულ ენისა ყველა სასულიერო სასწავლებლებში და სემინარიებში დავაარსებე, გავაბატონე ქართული ენა სამრევლო სკოლებში, დავიცვე ქართული ლოცვები და თვით ქართული მწერლობითი ენა სამეგრელოში და სვანეთის სკოლებში, რომელმან ამ ბრძოლაში ბევრჯერ თავი გავსწირე, ათასნაირი სიმწარე ვიგემე და ბოლოს ჟამს მწარე ნაღველი ვიგემე მეჭორეთა და მეშურნეთაგან. მძულს მკვებარა და წყეულ იყოს თავის მაქებარი, მაგრამ როცა უსაფუძვლოთ ოც და ათის წლის სამშობლო ენისთვის დიდებულს ღვაწლს მართმევენ და ამასაც რო არ სჯერდებიან და თან ღალატობას მწამებენ მუქთახორები, მაშინ თვით მკითხველი დამგობს, რომ გავჩემდე და თავის დასაცავად ხმა არ ამოვიღო.

მე რომ ვერიდებოდი ქება-დიდებას, ამას უზაკველი მკითხველი იქიდანაც მიხვდება, რომ ამოდენა ნაღვაწს ერთი სტრიქონიც არ დამიწერია გაზეთებში, არც ჩემი თავი გამომიჩენია და არც ჩემი ნამოქმედარი გამომიქვეყნებია დარწმუნებული იმაში, რომ შემდეგი მოდგმა ჩემს ნაღვაწს რომ როდისმე არქივებიდან გამოსჩხრეკდა, შენდობას მეტყოდა დამაშვრალს, წამებულს სულს. ამ „ღმერთო აცხოვენ“ ს მეტს მე არავის არასა ვთხოვ, სრულიად დაკმაყოფილებული იმ სულიერ სიხარულით, რომელსაც მიძღვნის მე ყოველ წუთს თვითონ ჩემი სვინილისი, ჩემი ღმერთი. მწუნარება, დევნა, ეკლის გვირგვინი და ჯვარი თან ახლავს ყოველ ქრისტიანეს, ყოველ მართალს: „ვაჟ მართალთა“! ეს კანონია ცხოვრებისა ყველა მართალთათვის, ეს ქრისტეს სჯულია საუკუნო და მოუცილებელი, ეს ერთად ერთი გზაა მაღალ სიხარულისადმი, თვით ქრისტესადმი. მძიმეა ეს უღელი, მაგრამ თან აღმაფრთოვანებელი სიტკბოება ახლავს. აი, ამიტომ არ უნდა გიკვირდეთ, რომ ადვილად ავიტანე ამდენი დევნა-წამება მეშურნე-მეჭორეთაგან, შოთას რჩევის მიმდევარი (მუხლი 1119):

"ანუ არის ბრძენი ვინმე მაღალი და მაღლად მხედი,
 არცა ლხინი ლხინად უჩანს, არცა ჭირი ზედა-ზედი,
 ვით ზღაპარი ასე ესმის უბედობა, თუნდა ბედი:
 სხეაგან არის, სხეაგან ჰფრინავს, გონება უძს ვითა ტრედი".

ეს დიდებული სახეა გმირისა, რომელიც სიმართლისთვის ბრძოლაში წვალება-წამებას სიხარულით ითმენს, უდრტვინველად, შეუშფოთებლად.

ცოტა სხვანაირია სახე სიმართლისთვის მებრძოლ გმირისა ჩვენის მგონის მაჩხანელისა, რომლის მაღალი ღირსება ჩვენს მწერლობას სამართლიანად ვერ დაუფასებია. ამისი გმირი სიმართლისთვის ბრძოლაში უკან არ დგება, არ ტყდება, მაგრამ ჰღელავს, სწუხს და მხოლოდ ლოცვაში ჰპოულობს ძალას:

ვიჩქე და ცრემლი მდიოდა მთის ძირსა შამბნარ-ტყიანსა,
 ვწყველიდი წუთი-სოფელსა ცრუსა და ღალატიანსა:
 ცილსა მწამებდენ მართალსა, დღეს მიშავებდენ მზიანსა,
 ქვითინით ვთხოვდი შველასა იესოს სამართლიანსა...

ზემო ნაჩვენებს საბუთებს და ამონაწერებს საბჭოს ჟურნალებიდან ვუგზავნი ეპ[ისკოპოს] დავითს.

თედო ჟორდანი

II. ვინ დაიცვა ქართული ენა სამეგრელოს სამრევლო შკოლებში?

(ანტიკრიტიკა პასუხად ბ[ატონ] ი[აკობ] ფანცხავას და მის კამპანიას)*

გაზეთს "ცნობის ფურცელში" (26 თებერვლისაში) ბ[ატონმა] ი[აკობ] ფანცხავამ გამოაცხადა: „ურციხვი ქალაღდები მაქვს შვეკრებილი ბ[ატონ] თ[ედო] ჟორდანიასგან ქართული ენის მოღალატეობის დასამტკიცებელი, თვით მისგანვე ხელმოწერილი და ნომრიანებია" და მათი გამოქვეყნება დაჰპირდა საზოგადოებას.

სამის თვის შემდეგ (მაისის 26) "ცნ[ობის] ფურცლის" დამატებამ მართლა გამოაქვეყნა ეს „თვით ჩემგან ხელმოწერილი ნომრიანი ქალაღდები", მაგრამ „ურციხვის" მაგიერ, სულ სამიოდე გამოაჩინა. სამს გინა ოთხს ქალაღდს თუ "ურციხვი" დაერქმევა, ეს მკითხველმა საჯოს, მაგრამ საქმე "ურციხვობაში" არ არის. საქმე იმაში გახლავთ, რომ იმ სამიოდ ჩემგან ხელმოწერილს ქალაღდებშიც, როგორც ახლავე დაგანახვებთ, ერთიც არ არის არა თუ საღალატო, არამედ უბრალო ჩრდილის მიმყენებელიცა ჩემს მოქმედებაზე. პირ-იქით, როგორც ქვემო დაინახავთ, ბ[ატონ] ფანცხავასგან გამოქვეყნებული "ჩემგან ხელმოწერილი ნომრიანი ქალაღდები" მტკიცე საბუთებია იმისი, თუ როგორ სცდილობდენ ჩემი ფოთელი მეგობრები ქართულ ენის ხიფათში ჩაგდებას, ოღონდ-კი ამ მსხვერპლის გამეტებით თავისი კერძო გულის წადილი აესრულებინათ.

მაგრამ თავდაპირველად, სანამ ბ[ატონ] ფანცხავასგან გამოქვეყნებულს საბუთებს გავარჩევდეთ, უნდა აღვნიშნო ის ფრიად საყურადღებო გარემოება, რომ ბ[ატონმა] ფანცხავამ სიცრუვედ აღიარა არა ის ორივე ბრაღი, რომელიც მე დამდვა "კალამმა" და მისმა თანამოაზრეებმა, სახელღობრ:

1. ბ[ატონმა] ფანცხავამ აღიარა: „ის არავის არ უთქვამს და ვერც ვერავინ იტყოდა, რომ სამეგრელოს სამრევლო შკოლებში ქართულს არ ასწავლიან ან არ ასწავლიდენ. ამბობენ და სთქვეს ის, რომ 1902 წლის დასასრულს განსაცდელი მიადგა ამ შკოლებს და კინაღამ იქიდან ქართული ენა გამოაძევეს, მაგრამ ეს განზრახვა ვერ შესრულდა". „კალამი"-კი, თავისის თანამოაზრეებითურთ, სულ იმას გაიძახოდა და დღესაც გაიძახის, ვითომ ქართული ენა ჩემის წყაღობით განდევნილი იყოს სამეგრელოს შკოლებიდან, არ ასწავლიდენ. ხოლო მე საპასუხო წერიღებში სულ იმას ვამბობდი, რომ ქართუღის ენის სწავღება, წინაღმდეგ მათგან გავრცეღებუღის მითქმა-მოთქმისა, ჩემსობას სამეგრელოს შკოღებში არ შეწყვეტიღა და დღესაც წინანდღებუღად სწარმოღებს-მეთქი, მაგრამ ვინ დამიჯერა?! მიუხედავად ჩემგან წამოყენებუღის აფიციაღურის საბუთებისა, „კალამმა" ახღაც არ დაიშაღა, ეს ბრაღი არ მომაშორა და თავისს უკანასკნელს წერიღშიც ("ცნ[ობის] ფ[ურცელი]" № 2784) იმეორებს იმავე ბრაღდებუღობას, ვითომ ჩემის წყაღობით "შეგრული ენა კიდევ მოშორღა ქართულს, დღეს მეგრეღების დედა-ენა მეგრულია)". "ივერიაც" ამას ბანს აძღვეს და სწერს: "რომ მისის შრომით" (ე.ი. ჩემის შრომით) სამეგრელოს სასწავღებღებიდან განიდევნა ქართული ენა, რომ ჩვენი მოძმე მოგვაშორა, გადაავგარა". — ეს საშინელი და საზიზღარი ციღის წამება, რომელიც გაზეთების

* ეს სტატიღა დაწერიღია 1905 წელს, „ცნობის ფურცელმა" არ დაბეღდა და დღემღი დაუბეღდავი დამირჩა სხვა და სხვა მიზეზითღ.

მეოხებით მთელს საქართველოში გავრცელდა, დღეს თვით ჩემმა მოწინააღმდეგემ, ბ[ატონმა] ფანცხავამ სიცრუედ აღიარა. მაღლობა ღმერთს: ახლა მაინც დაიჭერებენ მკითხველები, რომ ქართული ენა სამეგრელოს სკოლებში არ შერყეულა და მისი სწავლება დღესაც წინანდებურად სწარმოებს.

ისიც მართალია, როგორც ბ[ატონი] ფანცხავა ბრძანებს, რომ "კინაღამ სამეგრელოს სკოლებიდან ქართული ენა არ გამოაძევეს, მაგრამ ეს განზრახვა ვერ შესრულდა". ეს არა თუ მართალია, არამედ ცოტაც არის ნათქვამი: ქართული ენა იმ გარემოების წყალობით, რომელიც მე აღვწერე თვით საბჭოსგან დამტკიცებულს ანგარიშში (გვ. 28-29), და რომელსაც ჩემი "შეგობრები" განგებ თვალს არიდებენ, არა თუ განსაცდელში ჩავარდა, არამედ მართლა განიდევნა ოფიციალურად სამეგრელოს სკოლებიდან ოლქის საბჭოს განკარგულებით) და თვით გურია-სამეგრელოს საბჭოს მიერ "ახალ პროგრამის" შემოღებაზე მოწერილობა გაეგზავნა სამაზრო განყოფილებათა და მეც მებრძანა), მაგრამ თვით საქმით მე სისრულეში არ მოვიყვანე მათი განკარგულება: ოთხჯერ ოფიციალურად (1904 წ. №№ 6, 128, 144 და 145) და სამჯერ სიტყვიერად ვთხოვე ჩემს პირდაპირს მთავრობას და ექსარხოსს, და დროებით შევაყენებინე იმ მოწერილობის სისრულეში მოყვანა. ამისთვის მე იგივე მოსაზრებანი წარუდგინე, რომელიც მოკლედ აღნიშნულია თვით იმ ჩემს ოფიციალურს ქაღალდში (17 ნოემბერი 1902 წ. № 224), რომელიც საბჭომ ბ[ატონ] ფანცხავას და მისის კომპანიის ზედგავლენით უყურადღებოთ დასტოვა (იხილე ეს საბუთი ბ[ატონ] ფანცხავას წიგნაკში გვ. 13), სახელდობრ ის მოსაზრებანი, რომ "ამისთანა რთულ საგანზედ (როგორც არის საკითხავი სამეგრელოს სკოლებიდან ქართულის ენის განდევნა) თხოულობს მეტად დიდს სიფრთხილეს, მით უმეტეს დღეს, როდესაც, როგორც ეს თვით საბჭომაც უწყის, საზოგადოება აღელვებულია არა კეთილ-საიმედო პირთაგან გავრცელებულ ყალბ ხმებით" (იხ. ჩემი მოხსენება 1902 წ. 27 ნოემბრ., №224).

აი, ამ იარაღით, რომელსაც ფოთის საბჭომ, ბ[ატონ] ფანცხავას თანამოაზრეთა გავლენის ქვეშ, ხელი არ მოჰკიდა, მე მარტოდ-მარტომ სრულიად დამოუკიდებლად საბჭოსგან და მისთა განყოფილებათაგან, მთელი წელიწადი შევაყენე სისრულეში მოყვანა ზემოხსენებულის მოწერილობისა და მწერლობითი ენა საეცებით სწარმოებდა მაშინაც, როდესაც ის ოფიციალურად განდევნილი იყო; უკანასკნელ, როდესაც ოლქის მეთვალყურემ, თანახმად ჩემის ოფიციალურის წერილებისა (16 ოკტომბერ., 1903 წ., №291; 5 იანვ., 1904 წ., №6; 10 მარტიდან №128; 12 მარტიდან №№129, 130; 23 მარტიდან №№ 144 და 145. ეპ[ისკოპოს] დიმიტრის), შეგვკრიბა საქართველოს საექსარხოსოს ყველა ეპარქიალურნი მეთვალყურენი და ამ კრებაზე ის კითხვაც დაგვიყენა, რომელიც მე მოვახსენე: სამეგრელოს სკოლებში ქართულ მწერლობითის ენის გაუქმების შეუძლებლობაზე. თფილისში ამ საგნის შესახებ გამოწვეულმა, მე, 21 აპრილის თარიღით №186, ზემოხსენებულ საგანზე ოლქის მეთვალყურეს მივართვი ვრცელი "დოკლადი" დასაცველად ქართულ მწერლობითის ენისა სამეგრელოში. ხოლო თვით კრების დროს (23-24 აპრილს) ისეთი საბუთები წარმოვუდგინე კრებას სიტყვიერად, რომ მთელმა კრებამ, შემდგარმა მარტო რუსის ტომის მოხელეთაგან, უარჰყო წინანდელი თავისი დადგენილობა სამეგრელოს სკოლებში ქართულ ენის გაუქმების შესახებ და ცალკე ოქმით (რომელზედაც ხელი უწერიათ ყველა მოხელეებს და მათთან მეცა) დაადგინა: ქართულის სწავლება სამეგრელოს სკოლებში სწარმოებდეს იმავე პროგრამით, როგორც ყველა ქართლ-კახ-იმერეთის სკოლებში. აი ეს იყო დილაღად დიდი გამარჯვება, რომელშიც ჩემს

გარდა არავის ნაწილი არ უდევს, თუმცა, ბ[ატონი] ფანცხავა ამ ჩემს გამარჯვებას განზრახ უმალავს საზოგადოებას (თუმც ვერ დამალავს იმას, რაც ოქმებით არის აღწერილი, არქივში იპოვება დანომრულ-დაბეჭდილებები და უეჭველად მალე დაიბეჭდება ოფიციალურს ორგანოში და გაიძახის: "თუმცა ქართული ენა დაცულ იქმნა, მაგრამ ეს სამეგრელოს მღვდლების საქმეაო და "იაპონიის ომისაო" (sic! იხ. გვ. 20)!

მართალია, სამეგრელოს სამღვდლოებამ ხმა ამოიღო სასარგებლოდ ქართულ მწერლობითის ენის დაცვისა, მაგრამ ერთი რომ სამღვდლოებას სახეში ჰქონდა არა მარტო სამრევლო სკოლები, არამედ სასულიერო სასწავლებელი, საიდანაც რევიზორმა ტიხომიროვმა მწერლობითი ენა სრულიად განდევნა, ხოლო მეორედ ის უნდა ითქვას, რომ ეს სამღვდლოების კრება მაისის დამღვეს გახლდა, ხოლო ის ჩვენი კრება, რომელმაც ქართული ენა შეიწყნარა, ერთის თვით ადრე მოხდა და, მაშასადამე, სრულიად დამოუკიდებლად სამღვდლოების დადგენილებისა; მესამედ ისიც იქონიეთ სახეში, რომ სამღვდლოების "პროტესტი" უქმად არის დატოვებული. მაშასადამე, ბ[ატონმა] ფანცხავამ ქართულის ენის დაცვაში ტყუილად მხარში ამომიყენა სამღვდლოების პროტესტი და იაპონიის ომი! განსაკუთრებით სასაცილოა ის „იაპონიის ომი“, რომელმაც ვითომ დაიცვა ქართული ენის სწავლება სამეგრელოში. რა წყურვილი უნდა ჰქონდეს ამის მომგონს ჩემის გათახსირებისა, რომ ამისთანა ლათაიებით უნდა საზოგადოებას თვალი აუხვიოს და არ დაანახვოს ჩემი ღვაწლი ქართულ ენის დაცვისა! ეს სახელი მე მომტაცა ბ[ატონმა] ფანცხავამ და იაპონელებს მისცა ხელში, რომელნიც მაშინ (აპრილს) იალუს ნაპირთან იდგნენ და ნამდვილი ომი არც-კი დაწყებულყო!

მაგრამ დეე, ვისაც გინდათ, იმას არგუნეთ ეს გამარჯვების დაფნა; ყოველს შემთხვევაში ის ხომ ნათელი ჰეშმარიტება გამოდგა, რომ სამეგრელოში ქართულ ენის სწავლება დაცულია და ამაზე ატეხილი მითქმა-მოთქმა ჭორები გამოდგა, საზიზღარი ცილის წამება?!

2. ბ[ატონმა] ფანცხავამ ის მეორე ბრალდებულობაც მომაშორა, ვითომ ჩემი „მეორე ნაირი ანგარიში“ ყალბი იყოს, როგორც ამას დღემდე დაჟინებით გაიძახიან „კალამი“ და მისი მიმდევარნი. აი ამაზე თვით ბ[ატონ] ფანცხავას სიტყვები: "მართალია ბ[ატონი] ჟორდანიას, როცა ამბობს, რომ ანგარიშის ბოლო ხანებში დაბეჭდილი 29-30 გვერდი და ორი შემდეგი გვერდიც, ციფრით აღუნიშვნელი, დედანთან სწორია" (გვ. 13). რომ ჩემგან ნამდვილ ანგარიშად წოდებული მართლა დედანთან სწორი იყო და მაშასადამე, ის პირველად გამოცემული ანგარიში, რომელიც მე ყალბათ აღვიარე, მართლა ყალბი იყო, ამისი ოფიციალური საბუთები მე რედაქციას გავუგზავნე, მაგრამ არ იქნა, "კალამმა" მაინც არ დაიჭერა, და უკანასკნელს თავის წერილშიც უფრო დაჟინებით გამოაცხადა ჩემის ანგარიშის ყალბობა და თვალთმაქცური ორ-პირიანობა, მღალადებელმან: "პირველნაირი ანგარიში მისი საკუთარიაო", ესე იგი მისი ნამდვილი ანგარიშიაო (იხ. "ცნ[ობის] ფ[ურცელი] №2784). ჩემს დოკუმენტებსაც არ დაუჭერა "კალამმა" და თავისს მკითხველებს აუწყა: "ამ დოკუმენტებს ფორმალური მნიშვნელობა აქვს მხოლოდ და ჩვენ ძალიან ეჭვი შეგვაქვსო იმაში, რომ ყველაფერი ისე იყო, როგორც ბ[ატონ] ჟორდანიას დოკუმენტები ამბობენო... არა, რაც უნდა დოკუმენტები მოიტანოს ბ[ატონმა] ჟორდანიამ, ვერავის მოატყუილებს, ყოველი მისი სიტყვა ცხადად გვიმტკიცებს, ვინც ბრძანდებო... დღემდე, როგორც ჰხედავთ, დოკუმენტებითაც ვერ დავაჭერე „კალამი“, რადგან მისს თვალში

დოკუმენტებს ნაკლები მნიშვნელობა ჰქონია, ვიდრე "სანდო კაცების" მოწმობას; სანდო კაცთა სიაში კი "კალამს" უეჭველად ბ[ატონი] ფანცხავაც ყვოლება ჩაწერილი და ამიტომ ზემოხსენებული მოწმეობა ბ[ატონ] ფანცხავასი, რომ ჩემი "მეორენაირი ანგარიში" დედანთან სწორიაო, სავსებით დაარწმუნებს მას და მისს თანამოაზრეებს, რომ დღემდე მოლორებულნი იყვნენ, როდესაც ასე დაჟინებით ცილსა მწამებდნენ. გაფასდა, გაბათილდა ყველა ის მითქმა-მოთქმაც, რომელიც მათ დაამყარეს იმ ყალბ ანგარიშზე, რომლის ერთი ცალი მათ ხელში ჩაუფარდათ.

მართალია, ბ[ატონი] ფანცხავა, აღიარებს რა ამ ჩემს სიმართლეს, სცდილობს რამდენადმე ფრთა შეაკვეცოს ამ სიმართლეს და უმატებს, ვითომ ანგარიშის გადამახინჯება ჩემის თანხმობით მომხდარიყვეს და მეორე კორრექტურაც დამახინჯებულად დაბეჭდილის ანგარიშისა მე დამეჭიროს, მაგრამ ამ მძიმე ტყუილებისთვის ბოძი ანუ საფუძველი ვერ შეუდგამს და ამიტომ თავის-თავად ინგრევა. ხოლო მე ჩემი ნათქვამი ისეთ მტკიცე საფუძველზე დავამყარე, რომლის შერყევა შეუძლებელია. ეს საფუძველი გახლავთ: 1. ის ცხარე "პროტესტი" (12 აგვისტო 1904 წ. №243), რომელიც საბჭოს გამოვუცხადე იმ დამახინჯებულ ადგილების წინააღმდეგ: ჩემის ნებაყოფლობით რომ დამახინჯებინათ ჩემი ანგარიში, მაშინ რა პირით შემეძლო საბჭოსთვის ასეთი "პროტესტი" მომერტყა? ბ[ატონ] ფანცხავას კომპანია მაინც არ დასთმობდა და მეტყოდა: "რავა გეკადრება, შენვე დამახინჯე შენი ანგარიში და ახლა ჩვენ რაღას გვიჩივიო?" — 2. თვით საბჭომ არა თუ არ უარჰყო ჩემგან იმ "პროტესტში" მოყვანილი საბუთები, არამედ სამართლიანად აღიარა ჩემი საჩივარი და ჟურნალის დადგენილებით (15 სექტ. №13) დედნით გაასწორა მეტად დამახინჯებული ადგილები და 3. თვით დამოწმებული პირი დედნისა, რომელიც მე წარუდგინე ჩვენს შეგაზეთებს... ამდენ "დოკუმენტების" წინ ცალიერი ლათაიები ბ[ატონ] ფანცხავასი, აბა რის მაქნისია? — ისიც მტკნარი სიტყუევა, ვითომ მეორე კორრექტურა მე მესწორებინოს: მართო პირველი ფორმა (16 გვ.) გადავათვალიერე ჩემს ფოთში მყოფობას; მერე შუა თიბათვიდან აგარაკად გაველ თფილისის გუბერნიაში და პირველ სექტემბრამდი ფოთს (სადაც ანგარიში იბეჭდებოდა) არ დავბრუნებულვარ. ანგარიშის დაბეჭდვა-კი ფოთში ძლივს დამთავრებულყო 31 ივლისს და მაშინვე ერთი ცალი ვოსტორგოვისთვის გაეგზავნათ (5 აგვისტოს №320) და ერთიც მე გამომიგზავნეს ქ. გორში (იმავე თარიღით № 321), რომელიც მე მივიღე 11 აგვისტოს. აქიდან ცხადზე უცხადესია, რომ კორრექტურის დაწერა მე არ შემეძლებოდა.

ამ ნაირად, ბ[ატონ] ფანცხავას წიგნაკმა საბოლოოდ დაარღვია ის ორივე ბრალდებულეობა, რომელიც „კალამმა“ ძალად მომახვია თავზე. მეტსაც ვიტყვი: რადგან ამასთან ბ[ატონმა] ფანცხავამ დამიმოწმა, რომ საბჭოს კომისიას (შედგენილს დეკანოზ ივანიცკის და გ. მარგალიტაძისაგან) ჩემი ანგარიში თვალსაჩინოდ შეუცვლია სხვა ადგილებშიც (გარდა იმ ადგილისა, რომელიც ჩემის „პროტესტის“ ძალით გავასწორებინე), აქიდან ყველასთვის ცხადი ხდება, რომ დაბეჭდილი ჩემი ანგარიში იმისთანა აზრებს შეიცავს, რომელიც მოუწონებია მთელს საბჭოს და მათ შორის თვით ბ[ატონ] ფანცხავას ნიკოლაძითურთ მიქაბერიძიანათ. ამიტომ თუ ანგარიში საბჭოს რედაქციის შემდეგ საჭოჭმანო რამ დარჩენილა, ამისი პასუხის-მგებელნი ხომ ყველა წევრნი იყვნენ, რომელთაც ჩემის ანგარიშის წინააღმდეგ "პროტესტი" არ შეუტანიათ (არც ბ[ატონ] ფანცხავას შეუტანია, თუმცა დამწული არავინ იყო.) ცხადზე უცხადესია, რომ ჩემი ფოთური მეგობრები პასუხის გებას ვერ გაეჭევიან, თუ ჩემს ანგარიშში საჭოჭმანო აზრები დასტოვეს.

აქიდან ისიც ცხადია, რამდენად ყალბობს ბ[ატონი] ფანცხავა, როდესაც სწერს: "რამდენადაც საბჭოს საქმეები გვამცნებს, უკანასკნელად შესწორებული და ბ[ატონ] თ[ედლო] ჟორდანის მიერ ნამდვილად აღსარებული ანგარიში უწინდელის ვითომ ყალბის ანგარიშის სამაგიეროდ როდი გაჰგზავნია ზემო-აღნიშნულთ პირთ (მე და მ. ვოსტორგოვს) და დაწესებულებას (საოლქო საბჭოს). აქედან სჩანს, რომ ანგარიში იანუხივით ორპიროვანია: "ერთი მთავრობისთვის, მეორე-კი საზოგადოებისთვის". თუ რომ ჩემი დედნით გასწორებული ნამდვილი ანგარიში მართლა არ გაუგზავნიათ მაღალ მთავრობისთვის, — რაიცა მე პირველად მესმის, — ამისი ბრალი სავსებით ედება თვით საბჭოს და მისს წევრებს (და მათ შორის თვით ბ[ატონ] ფანცხავას) და არა მე. ახლა მაინც გაასწორონ თავისი შეცდომა და გაუგზავნონ, — მაგრამ აქ შესანიშნავია ისიც, რომ ბ[ატონი] ფანცხავა აღიარებს: "რომ შევადაროთ ორი არსებული ანგარიში... მათ შორის არავითარი ლოლიკური განსხვავება არ არის"-ო, ესე-იგი ორივე ანგარიშები (პირველი ყალბი და მეორე ნამდვილი, დედნით გასწორებული) არაფრით არ განირჩევიანო (გვ. 28—29). რაკი ამისთანა აზრისა ყოფილან ბ[ატონი] ფანცხავა კომპანიითურთ, გასაკვირიც არ არის, რომ საბჭოსთვის ეს გასწორებული ანგარიში არ გაუგზავნიათ და, მასხადამე, თვით ჩაუდენიათ ის ცოდვა, რომელსაც მე მდებენ, მაგრამ წარმოიდგინეთ, რომ აქაც მე გამისწორებია საბჭოსგან ჩადენილი ცოდვა რადგან მე ჩემს პირდაპირ მთავრობას, მ. ვოსტორგოვს, მაშინვე ვაცნობე პირველის ანგარიშის ყალბობა (19 აგვისტო. 190 2/3 №246) და გასწორებული ანგარიშის ნამდვილობა, რომლის ერთი ცალი მას გაუგზავნე (1904 წ. 12 ნოემბ. №359).

მაგრამ ახლა ვკითხვთ თვით ბ[ატონ] "კალამს", მართლა არ გაირჩევიან ერთმანეთისგან ორივე ანგარიში? — ბ[ატონმა] "კალამმა" ჩემი მოლაღატეობა სწორედ იმ დამახინჯებულ ადგილზე დააფუძნა, რომელიც მან ძალად მე მაკუთნა, და ახლა-კი აღმოჩნდა, რომ თვით საბჭოს კომისიისგან ყოფილა გადამახინჯებული. ნუთუ ახლა მაინც არ მომეხსენება ეს შევპირიანი „კალამი“? ნუ თუ ამისთანა "სანდო პირსაც" არ დაუჭერებს, როგორიც ბრძანდება ბ[ატონი] ფანცხავა და მისგან დახარჯულს სალანძღავ სიტყვებს უკან არ დაიბრუნებს?

ახლა შეუდგეთ თვით იმ "ნომრიან ქალღღებებს" განხილვას, რომელნიც წარმოუდგინა ბ[ატონმა] ფანცხავამ საზოგადოებას, თუმცა დაპირებულის "ურიცხვისაგან" მარტო სამი ქალღღელი გამოუჩენია, ვითომ ეს ქალღღელები ღალატს შეიცავდენ ქართული ენისას. მაგრამ თვით ბ[ატონი] ფანცხავა კარგად ჰგრძობს, რომ ეს ჩემი ქალღღელები ჩემს ღალატობას არ ამტკიცებენ და ამიტომ საზოგადოების წინ რომ პირშავად არ გამოვიდეს, ყოველს ღონისძიებას ხმარობს ამ ქალღღელებში მკითხველს დაანახვოს ის, რასაც ეს საბუთები არ შეიცავენ — ჩემს ღალატობას ქართულ ენისას: ნისლ-ბურუსს ახვევს გარემოებას, ყალბობს, ცრუობს, მაგრამ მაინც ვერ გაუბედნია, ჩემს მოქმედებას მოლაღატეობა უწოდოს, თუმცა საზოგადოებას იგი სწორედ ამისთანა ქალღღელების წარმოდგენას დაჰპირდა და აი როგორ თავი მოუყარა მან ყოველსავე, რასაც მამბრალეხს: „აი, ასეთს სამძიმო კითხვაში (ესე იგი "ახალ პროგრამის შემოღებაში") ბ[ატონი] ჟორდანია ასე ორგულად, ასე გაძვრომ-გამოძვრომით და ზანზე სიტყვის აგდებით გვექცეოდა. მეტსაც ვიტყვი: დაჟინებით გვთხოვდა და გვიჩიოდა კიდევ, "ის პროგრამა სისრულეში მოგვეყვანა განუხილველად. მისმა ასეთმა საქციელმა კი გვაიძულა გვეთქვა ის, რაც ითქვა და დაიწერა". ბ[ატონმა] ფანცხავამ ის თქვა და ის დასწერა, რომ მე მოლაღატე

ვარ ქართულის ენისა და ამის საბუთად ურიცხვ ქალაღდების წარდგენას დაჰპირდა საზოგადოებას. დღეს "ურიცხვის" მაგიერ მარტო სამი ქალაღი წარმოადგნა და ამ სამშიც, როგორც თვითონ ამბობს, ღალატი კი არ სწერია, — არამედ მარტო "ღაჟინებით თხოვა და საჩივარი ყოფილა აღწერილი, რომ საბჭოს განუხილველად მიეღო ის ახალი პროგრამა, "სიტყვის ბანზე აგდება გაძვრომ-გამოძვრომა". თუნდ რომ ბ[ატონ] ფანცხავას სიმართლეთ ჩამოვართვათ ეს მისი მონაცრუვარი, მაშინაც გონიერი მკითხველი ჩემს მოქმედებაში ღალატს კი არ აღმოაჩენს, არამედ მარტო ფრთხილობას, რომ ეს საკითხავი მარტო საბჭოს მოახვიოს, თვითონ კი გაუსხლტეს. პირ-და-პირის პასუხის მაგიერ ბანზე სიტყვა აუგდოს და სხვა.

მაგრამ, ახლავე დაგიმტიციებთ, რომ ბ[ატონი] ფანცხავა აქაც ყალბობს და საქმეს სულ უკულმართად გიჩვენებთ, გაღორებთ. მე არა თუ საქმეს და კითხვებს არ გაუბოდი, არამედ სრულის თავ-გამოდებით, მოხერხებით და სავსე ენერგიით შევები ამ საქმეს და, მიუხედავად ათასნაირ დაბრკოლებათა, საქმე ბოლომდი გავიტანე, უმთავრესი დაბრკოლება ამ ქართულ ენის გამარჯვებაში მე ვპოვე, როგორც ნახავთ, სწორედ ბ[ატონ] ფანცხავაში და მის კომპანიაში; განა ცოტანი არიან ჩვენში იმისთანა პირნი, რომელთა თავმოყვარეობას ან კერძო ანგარიშებს ოღნავაც რომ შეეხო, ერთს ამბავს შექნიან, პატრიოტობას და მაღალ გრძნობებს ამ მღაბალ ინსტინქტს ანაცვალებენ, ქარ-ბუქს აგვიყენებენ და საშინელს უფსკრულ-ღელვანი ჩაგავდებენ?!

აბა, ვიკითხოთ, რომელი „სამძიმო კითხვა" იყო ის კითხვა, რომელსაც მე ბანზე აგდებით გაუბოდი? ეს კითხვა გახლდათ "ახალ პროგრამის" შემოღება. ბ[ატონი] ფანცხავა მკითხველს აღორებს ვითომ ამ „პროგრამაში" ის ეწეროს, რომ უარ-ყოფილყოს ქართული ენა სამეგრელოს სკოლებში. ეს სრული სიცრუეა: რომ ამაში დარწმუნდეთ, გთხოვთ ის „ახალი პროგრამა" ხელში აიღოთ (ყველა სკოლებში იპოვება და საბჭოს წიგნთ-საწყობებში) და დარწმუნდით, რომ ეს პროგრამაა, რომელსაც სახელად „ახალი" დაერქვა, იგივე ძველი პროგრამაა, ესე-იგი, ეს ის პროგრამაა, რომელიც 1884 წლიდან მოქმედებს მთელს იმპერიის სკოლებში იმ განრჩევით, რომ 1902 წლიდან სინოდმა საქართველოს საქსარხოსოს სკოლებს ნება მისცა ეს პროგრამა, შიდა რუსეთისთვის სამ წლად გაყოფილი, აქაურ სკოლებისთვის ოთხ წლად ანუ ოთხ ნაწილად გაეყოთ, რომ ჩვენს სკოლებს შეღავათი მისცემოდა. გარდა ამისა, ამ პროგრამაში შემოტანილ იქნა თვრამეტი (18) გაკვეთილი ქართულ ენისა (პირველს განყოფილებაში 6, მეორეში — 5, მესამეში — 4 და მეოთხეში — 3); ამათგან 11 მწერლობითის ენის შესასწავლებლად, ხოლო 7 გაკვეთილი ხუცურისთვის (იხ. გვ. 10). ცხადია, რომ ქართულის ენისთვის საკმაო გაკვეთილი მიუციათ. რომ მე სიმართლეს მოგახსენებთ, ეს თვით იმ პროგრამის სათაურდიდანაც სჩანს: **"Распределение на четыре года учебных предметовъ въ церковныхъ школахъ грузинскаго экзархата"**. ასეთი პროგრამაა, ოთხ ნაწილად გამყოფველი არსებულის სასწავლო მასალისა, საჭიროც იყო სკოლებისთვის. საბჭოს და მეც ცალკე ბრძანება მოგვივიდა ენკენისთვიდან ამ პროგრამით ასწავლეთო, ესე-იგი ოთხ ნაწილად (ანუ ოთხ წლად) გაყავით ის მასალა, რომელიც დღემდი სამ ნაწილად იყო გაყოფილიო. ამ "ბრძანებაში" მეტი არა იყო-რა, ამიტომ რამდენჯერმე სიტყვიერად ვთხოვე საბჭოს დროებითს თავმჯდომარეს პროგრამა მთავრობის ბრძანებისაებრ სკოლებში დაერიგებინათ, რათა ამ პროგრამით დაგვეწყო სწავლება (ესე იგი, უფრო შეღავათიანი, ადვილი სწავლება, რადგან რასაც აქამდი სამ წელიწადს ასწავლიდენ, ამას იქით ის ოთხ წელიწადს უნდა ესწავლებინათ). რაკი თავმჯდომარემ არ შეასრულა ჩემი მოთხოვნილება, მე ოფიციალურად მივმართე საბჭოს იმავე

თხოვნით 24 ოქტომბრით 1902 წ. №398. რაკი საბჭომაც ეს ჩემი მოთხოვნა უყურადღებოდ დასტოვა, მე ამაზე ვაცნობე (ბ[ატონ] ფანცხავას თქმით, "დავაბეზღე") ადგილობრივს ეპისკოპოსს (27 ნოემბ. №224), რათა განკარგულება ექნა, „ახალი პროგრამები" დაუყონებლივ სკოლებში გაეგზავნებინა. პროგრამმა მაინც არ დაგზავნეს, ასე რომ 27 იანვარს 1903 წ. (№36) მე ვაცნობე საბჭოს, რომ ეპარქიის ყველა სკოლები ამ სამოსწავლო წელს უახალ პროგრამით რჩებიან-მეთქი. აი ის სამი ჩემი ქაღალდები რომელშიაც ბ[ატონმა] ფანცხავამ საზოგადოებას დაანახვა ჩემი "ღალატი" სამშობლო ენისა. სამსავე ქაღალდში მე ერთსა და იმავეს ვსთხოვდი — "ახალი პროგრამები" სკოლებს დაურჩევთ-მეთქი, რადგან ნაბრძანები იყო იმავე წლიდან ოთხ-წლოვანი კურსი შემოგვედო ახალ პროგრამით. „დაჟინებით" — კი არ ვთხოულობდი, არამედ მინდოდა პასუხისგება თავიდან ამეცილებინა მთავრობის ბრძანების შეუსრულებლობისა, ამიტომ, როცა ყველას ვაცნობე, (თავმჯდომარეს, მერე საბჭოს, მერე ეპისკოპოსს), ამით მე პასუხისგებისგან გავნთავისუფლდი და მერე კრინტიც არ დამიძრავს.

ჩემს "ფოთელ მეგობრებს" კი, ვგონებ, სწორედ ის უნდოდათ, რომ პასუხის გებიდან არ გავნთავისუფლებულვიყავ...

ახლა განვიხილოთ მეორე მხარეც საქმისა. იმ ახალ პროგრამას ახლავს რამდენიმე შენიშვნა შესახებ სკოლების სამ ხარისხად ანუ ტიპებად დაყოფისა. პირველ ხარისხის სკოლებში, სადაც წირვა-ლოცვა საკუთარს ენაზე აქვთ, ადგილობრივი ენა ისწავლება; მეორე ტიპს ეკუთვნიან ის სკოლები, სადაც სხვა-და-სხვა ეროვნების ბავშვები სწავლობენ; მესამეს — სადაც ადგილობრივ ენაზე წირვა-ლოცვა არ არსებობს. უკანასკნელ ორი ტიპის სკოლებში ადგილობრივს ენას არ ასწავლიან. როდესაც ოლქის მეთვალყურე მბრძანება გამოგვიგზავნა ახალ პროგრამების შესახებ, მან წინადადება მისცა საბჭოს, თქვენის ეპარქიის სკოლები განსაზღვრეთ, თუ რომელი სკოლა რომელს ამ სამ ტიპთაგანს ეკუთვნისო.

რადგან მეორე და მესამე ტიპის სკოლები (სადაც ქართულ ენა აღკრძალულია), ეპარქიაში არ იბოვებოდა, ამიტომ საბჭოს აქ სალაპარაკო და თავ-სატეხი არა ჰქონდა-რა: დაჰზავნიდა ახალს პროგრამებს სკოლებში, მორჩა და გათავდა! მაგრამ ბ[ატონ] ფანცხავასებრმა ბრძნებმა ამ პროგრამის "შენიშვნებში" გამოჩხრიკეს ერთი ადგილი (შენიშვნა მეოთხე), სადაც ნათქვამია: "Если случилось-бы что грузины какой-либо мьстности утеряли свой родной языкъ или-же, употребляя языкъ хотя-бы съ общюю картвельскою основою, но уклонившійся отъ чистаго грузинскаго языка такъ далеко, что населеніе не понимаетъ его, то въ такомъ случаѣ обученіе грузинскоу языку не должно быть допускаемо".

აი ამ სიტყვებს დააჭირა თითი ბ[ატონ] ფანცხავას პარტიამ და შექნა ყვირილი: აი, ამ შენიშვნით, სამეგრელოს საეკლესიო სკოლებში ქართული ენა გაფასებულია, გაუქმებულია, ანუ ვიტყვი თვით ბ[ატონ] ფანცხავას სიტყვით: "სანამ პროგრამას მივიღებდეთ, (ეს) მაინც გადასაწყვეტია, ესმისთ თუ არა, გაეგებათ თუ არა სამეგრელოს მკვიდრთ ქართული სალიტერატურო ენა. თუ არ ესმისთ, მაშინ მშვიდობით ქართულო ენაც სამეგრელოს სამრევლო სკოლებიდან!" — სწორედ ასეთივე ყვირილი შექნეს ბ[ატონ] ფანცხავასებრმა ბრძნებმა. გთხოვ, მკითხველო, ბრძნულად დააკვირდეთ საქმეს: ზემოხსენებულს "შენიშვნაში" რომ სიტყვაც კი არ არის მეგრულ ეროვნებაზე ნახსენები, ამ ბრძნებმა საიდან ამოძვრინეს ეს კითხვა? მეგრელებს რომ მართლაც სამშობლო ენა დაჰკარგოდათ და ქართული ენა არ ესმოდეთ, მაშინაც კი ჭკვიანი კაცი ამაზე ხმას ჩაიკმედავდა, რადგან მეგრელებზე

იმ შენიშვნაში კრინტიც არ არის დაძრული. თუ თვითონ მთავრობას მეგრელობა არ დაუსახელებია, შენ რა გრჯის, რომ თავის საკლავ დანას თვითონვე სჩხრეკავ? "ვაი, ვაი"-ს მორთვა იმ დროსთვის უნდა შეგვენახა, როდესაც თვითონ მთავრობა თავისის პირით დაასახელებდა მეგრელობას და ქართულ ენას განდევნას მოუნდომებდა! მაშინაც მარტო "ვაი-ვაით" ფონს ვერ გავიდოდით, აი, მაშინ უნდოდა მეცნიერულად ხელის გამოღება... მაგრამ რაკი, როგორც სჩანს, ბ[ატონი] ფანცხავა და მისი კომპანია დარწმუნებულნი ყოფილან, ვითომ მეგრელებს თვისი დედა-ენა (ქართული) დაუკარგავთ და დღეს არ ესმისთ, ალბათ ამ მიზეზით შექმნეს ყვირილი და მთავრობას გააგონეს: არავინ მოგალოროს, მეგრელებს ქართული არ ესმისთ, ახალ პროგრამაში რომ "მეოთხე შენიშვნა" არის, სწორედ მეგრელებზეა ზედ-გამოჭრილი და ამიტომ სამეგრელოს სკოლებში ქართული არ უნდა ისწავლებოდესო. პირითა ამას ვერ გააცხადებდენ, მაგრამ მათ-მიერ შექმნილი ყვირილი სწორედ ამას ეუბნებოდა მთავრობას. ვერას გზით ვერ დავაჯერე მოხსენებულნი "პარტია" იმაში, რომ ამ კითხვის აყენება უტკივარ თავის ატკივება იქნება და თავისხელით თავისის საკლავი დანის გამოჩხრეკა-მეთქი. მაგრამ არ იქნა: "პარტიამ" ჩემი ამ საქმეში გაბმა მოინდომა და მოითხოვა ჩემი კერძო წერილობითი აზრი ამ კითხვის შესახებ.

ჩემი კერძო აზრი კი სრულიად საჭირო არ იყო, რადგან ჩემი კერძო აზრი უკვე გამოვთქვი, რომ ამაზე მსჯელობა უგუნურობა არის-მეთქი. მაგრამ საბჭომ, "პარტიის გავლენით, დაუინებით და ოფიციალურათ დამიყენა საქმე და 24 ოკტ. 1902 წ. (№398) ამისთანა წერილობითი წინადადება მომივიდა: გიგზავნით რა ამასთან ოლქის მეთვალყურის მოწერილობას 20 აგვისტოს თარიღითა, №931—თ, გურია-სამეგრელოს საბჭო უმოჩილესად გთხოვთ, რაც შეიძლებოდეს მალე, წარმოადგინეთ თქვენი წერილობითი დასკვნა (письменное заключение) იმაზე, თუ სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში ახალ სამოსწავლო გეგმის შენიშვნის მეოთხე ლიტერის (литеръ r) მიხედვით ქართული ენა უნდა ისწავლებოდეს თუ არა და რომელს ტიპს უნდა ეკუთვნებოდენ სამეგრელოს საეკლესიო სკოლები და სხ.

ამაზე მე წინანდებულად პასუხი არ გავეცი, დავმუნჯდი: იქნება გონს ჩავარდენ და მიხვდენ თავისს უგუნურობას მეთქი. სიტყვიერად ხომ ბევრი ვეზვეწე იმ "პარტიას"... მაინც ვერ დავაჯერე!.. მეც გავმუნჯდი, სანამ ჯერ სიტყვიერად და მერე ოფიციალურად ხელ-ახლა არ მომთხოვეს პასუხი მოყვანილს წინადადებაზე. მაშინ მე შემდეგი მოკლე პასუხი გავუგზავნე საბჭოს (27 იანვ. 1903 წ. №37): "ახალი პროგრამმა დაუყოვნებლივ გააგზავნეთ სკოლებში; ხოლო იმ საკითხის განმარტება კი, თუ რომელს იმ სამს ტიპთაგანს მიეკუთნოს ესა თუ ის სკოლა, — თავდაპირველად ეკუთვნის სამაზრო განყოფილებას და, ვიდრე ეს უკანასკნელნი არ გამოსთქვამენ თავიანთს აზრს ამის შესახებ, მე შეუსაბამოთ მიმაჩნია (რომ დავიცვათ არსებული წესი) ამა თუ იმ აზრის გამოთქმა აღნიშნულს მეტად რთულ საკითხავზე, რომელიც თხოულობს მეტად დიდს სიფრთხილეს, მით უმეტეს დღეს, როდესაც, როგორც ეს საბჭომაც უწყის, საზოგადოება აღელვებულია არაკეთილ-საიმედო პირთაგან გავრცელებულ ყალბ ხმებით"...

აი, ეს ჩემი პასუხიც, ბ[ატონ] ფანცხავას აზრით, ვითომ ქართული ენის საღალატოდ არის დაწერილი; მაგრამ გონიერი და უზაკველი მკითხველი მიხვდება, რომ აქ მე საბჭოს ვაფრთხილებ, ამ "მეტად რთულს და საჭოჭმანო საკითხს" თავი დაანებეთ, მერე ამისთანა დროს, როცა "ხალხი ღელავს", უკმაყოფილონი გავრცელებულ ხმებით, რომ ქართულ ენის შეკვეცა უნდათო; ქართულს ენას ხელს ნუ ახლებთ, რადგან ფრთხილობა გვმართებს ამ არეულს დროს-მეთქი. მაშინ არც

არევა იყო და არც — დარევა. მაგრამ მაინც ხომ ტყუილი არ მითქვამს, რომ საბჭოს ვაფრთხილებდი, ამ კითხვას სულ ნუ შეეხებით და მაინც-და-მაინც დაიჭინებთ, — ჯერ სამაზრო განყოფილებათა მოსთხოვეთ მათი აზრი-მეთქი.

იმედი მქონდა, რომ თუ მაზრის განყოფილებათა დაჰკითხვენ, ისინი ბევრს ხანს არ წარმოადგენენ თავის აზრს და მანამდე მაინც ქართული ენის ბედი შეურყეველად ძველებურად დარჩება-მეთქი. მაგრამ აქაც შევეცდი: საბჭოს "პარტიამ" იმდენი ღონე იხმარა, რომ დააჩქარა სამაზრო განყოფილებანი და მალე წარმოადგენინა თვისი დასკვნა. ახლა მომდგენ და მე მომთხოვეს. გამაბეს მახეში! რაღა უნდა მექნა, ავიღე და ჩემი აზრი ამ საგნის განსამარტავად ვრცლად აღვწერე. 22-23 მარტს ფოთში ჩაველ ამ "დოკლადიანად". გზაზე გავიგე ჭორი, ვითომ რამდენიმე პირი მარტო იმიტომ არიან მოწადინებულნი, რომ ჩემი "დოკლადი" იშოვონ, რომ პირადად მე მანონ, თუნდაც ამით თვით საქმეც საბოლოოდ ჩაიფუშოს; ვითომ მათ აი რა განუზრახათ: ბ[ატონი] [თედო] ჟორდანიას, როგორც პატრიოტი, უსათუოდ ქართულ ენის სასარგებლო "დოკლადს" შემოიტანს; ამ შემთხვევაში ის მთავრობას მივსცეთ პირში, როგორც მთავრობის მოლაპატრო, და მის მაგიერ ის პირი დავანიშნოთ, რომელიც ჩვენთვის საწადელიაო; ხოლო თუ მისი "დოკლადი" უარის-ყოფელი იქნება მეგრელების ქართველობისა, მაშინ სისხლის სამართალში მივსცეთო, როგორც ფიცის გამტეხელი და სრულიად სამსახურიდგან გავაძევებინოთო. — საქმე იმაშია, რომ როდესაც იანოვსკის წყალობით მეგრული ლოცვები დაბეჭდეს, მაშინ მე ოფიციალურ ქაღალდებით სამჯერ ჩაუფუშე ეს ბოროტება იმ საბუთით, რომ მეგრელების ქართველობა დავამტკიცე. ეს ყველამ იცის და "პარტიამ" ხომ უკეთ იცოდა. ახლა რომ საბჭოში სულ წინააღმდეგი აზრი შემეტანა, მაშინ მე, როგორც ფიც-მიღებულს ჩინოვნიკს, მართლა ფიცის გატეხას დამიმტკიცებდენ, როცა ორს ერთი მეორის წინააღმდეგს ჩემს "დოკლადს" გამოიმძღავნებდენ ერთსა და იმავე საგანზე.

მე ჭორები მეზიზღება, მაგრამ რო ღრმით ჩაუკვირდი საბჭოს საქციელს, მართლა ეჭვები დამებადა და ასე განვიზრახე: ეს ხომ ცხადია, რომ ამ კითხვის აღძრვა მართლა უგუნურობაა მაშინ, როდესაც თვით მთავრობას არ აღუძრავს ეს კითხვა; ჩემი "მეგობარნი" უგუნურნი არ არიან, მაშასადამე, მართლა რაიმე ფარული ანგარიში უნდა ჰქონდეთ მეთქი, თუ ასე არ არის, რას ნიშნავს ასეთი დაჟინება ჩემის მეგობრებისა, გაუგებარი აჩქარება და უსათუოდ ჩემი გარევა ამ საქმეში, როდესაც საქმისათვის სრულიად არ იყო საჭირო არც კითხვის აღძრვა, არც აჩქარება აღძრული კითხვისა და არც ჩემი კერძო წერილობითი აზრი, რომელსაც ასე დაჟინებით თხოულობდენ მაშინაც, როცა მე თანახმა ვიყავ ხელი მომეწერა ყოველსავე საბჭოს დადგენილებაზე ამ საგნის შესახებ, თუ სხვებიც ხელს მოაწერდენ. ამ განზრახვამ და იმ ჭორმა იმდენად დამაფიქრიანეს, რომ ჩემის სახელით დაწერილი "დოკლადი" მაშინვე გადავაწერინე "კოლხიდის" სასტუმროში (22 მარტი) ეპარქიის კანცელარიის მწერალს ბათუ ურიდიას საბჭოს სახელით იმ განზრახვით, რომ ამ "დოკლადს" საბჭოს მივართმევ; თუ მოეწონებათ, ყველანი ხელს მოაწერენ და მეც მოვაწერ და თუ არ მოეწონებათ, მასალათ მაინც გამოადგებათ-მეთქი.

გადავაწერინე და მოვიწვიე რამდენიმე წევრი საბჭოსი, მაგრამ არ მობრძანდენ ბ[ატონი] ნიკოლაძე, ბ[ატონი] ჩაჩანიძე, არც, რა საკვირველია, ბ[ატონი] ფანცხვა და ბ[ატონი] მიქაბერიძე. მობრძანდენ საბჭოს ახლად დანიშნული თავჯდომარე დეკ[ანოზი] ნ. თალაკვაძე, აგრეთვე მღვდელი იოანე ბობოხიძე, თავჯდომარე საბჭოს

ზუგდიდის განყოფილებისა, მ. გიორგი გეგეჭკორი, პროტოდიაკონი ლ. ხოშტარია და რამდენიმე კერძო პირნი. ამათ დიდათ მოიწონეს ჩემი "დოკლადი" და მთხოვეს საბჭოში შემეტანა, რომ საბჭოს დადგენილობის საფუძველად გამხდარიყო და საბჭოს სახელით წარდგენილიყო მაღალ მთავრობასთან...

23 მარტის სხდომაზე დავესწარი; ის "დოკლადი" რომ თან მქონდა, ეს რამდენმამე წვერმა მაინც იცოდენ, მათ შორის იმ პირებმაც, რომელნიც მობრძანდენ "კოლხიდის" ნომერში და რომელნიც არ მობრძანდენ, ისინიც გაიგებდენ ამ გარემოებას.

როცა თავჯდომარემ კრება გახსნა, პირდაპირ დააყენა კითხვა: მეგრული ენა რამდენად დაშორებულია ქართულ ენას, მეგრელებს ქართული ენა ესმისთ თუ არა? ამ კითხვაზე ბ[ატონებმა] ნ[იკო] ნიკოლაძემ და ი[აკობ] ფანცხავამ მოითხოვეს ჩემი კერძო წერილობითი აზრი და გამოაცხადეს: სანამ ეპარქიის მეთვალყურე თავისს კერძო წერილობითს აზრს არ წარმოგიდგენს, მანამდი ამ კითხვის განხილვა არ შეიძლება. მე მოვასხენე: კერძო წერილობითს აზრს მე არ წარმოვადგენ, რადგან, ეს უკანონოდ მიმაჩნია ამ საბჭუთის ძალით: რაკი საბჭოს (მთავრობა) ჰკითხავენ, საბჭომანვე უნდა მისცეს პასუხი და არა ეპარქიის მეთვალყურემ. თქვენ რომ გეკითხებათ მთავრობა, ახლა მე რო წამოვხტე და თქვენ მაგიერ მე მივცე პასუხი, მაშინ ხომ ჩემზე ასრულდება ანდაზა: "არა მკითხე მოამბეო, მიტყეპე და მიაგდეო". აწ ხანში შესულ კაცს იმისთანა უგნურობას ნუ მაქნევინებთ, რომ მერმე თქვენვე დამცინოდეთ-მეთქი: ჯერ რომ სრულიად საჭირო არ არის ამ კითხვის წამოყენება, რომელსაც საფუძველი არა აქვს ახალ პროგრამაში, და თუ მაინც-და-მაინც კითხვას დააყენებთ, ყველამ თავ-თავისი აზრი წარმოსთქვიით, მეც ჩემსას ვიტყვი და ბოლოს უმეტესობა რომელს აზრს დაადგება, ის მივიღოთ და იმას ყველამ ხელი მოვაწეროთ; თუ მიბრძანებთ, მზათ ვართ კრების დადგენილების ქურნალიც მე შევადგინო-მეთქი. ამაზე შეიქნა განხეთქილება: "პარტია" ბ[ატონ] [ნიკო] ნიკოლაძის და [იაკობ] ფანცხავას აზრს დაადგა და ამ გავლენიანმა კაცებმა ბევრი "წეიტრალი"-ც გადაიზიდეს. მეორე ნაწილი თხოულობდა დღესვე გავვერჩია საქმე... შეიქნა ხმაურობა... ბოლოს ხმის უმეტესობით დაადგინეს შემდეგ: "Просить Его Преосв., Александра, Епископа Гурійско-Мингрельскаго, обязать Епархіального наблюдателя представить въ Совѣтъ свое особое письменное заключеніе по сему вопросу къ 16-му апрѣля сего года, къ каковому дню приноровить послѣднее засѣданіе для рѣшенія возбужденнаго вопроса". დაახლოვებით ამავე სიტყვებით დაიწერა საბჭოს "პროტოკოლი", რომელსაც, ჩვეულებისამებრ, მეც ხელი მოვაწერე, და არა იმიტომ, ვითომ მე ამ დადგენილობის თანახმა ვიყავ; პირიქით, მე მაშინვე გამოვაცხადე, კერძო ჩემს აზრს მანამდი არ წარმოგიდგენთ, თუნდაც არქიელმა ძალაც დამატანოს, სანამდი სამინისტრო სკოლების წარმომადგენელისაგან არ მომივა პასუხი იმაზე, თუ რაზე დააფუძნეს მათ სამეგრელოს სამინისტრო სკოლებიდან ქართულ ენის განდევნა-მეთქი.

შესანიშნავია, რომ ამ "პროტოკოლს" ბ[ატონი] ფანცხავა განზრახ უმაღლავს საზოგადოებას, ხოლო სამინისტრო სკოლების წარმომადგენელისაგან პასუხის მოთხოვა ღალატად დაუსახავს. ვინ არ მიხვდება, რომ მე ამით ღალატი კი არ განმიზრახავს, არამედ საქმის დავვიანება, გაჭიანურება, რომ თვით ეს უგუნურად და საღალატოდ აღძრული კითხვა თრევა-თრევიტ ჩამეფუჭეჩებინა; ხოლო თუ არ ჩამაფუჭეჩებინებდენ, იმ შემთხვევაშიც სამინისტროს მთავრობისაგან მაინც საჭირო იყო მოგვეთხოვა ის საბჭუთები, რომლის ძალით მათ სამეგრელოს საერო სკოლებიდან დიდი ხანია განდევნეს ქართული ენა, რადგან უამისოდ არ შეიძლებოდა სავსებით

დაგვერდვია მთელი მოწინააღმდეგეთაგან დაყენებული საბუთიანობა, რომლის ძალით განდევნილ იქმნა ქართული ენა სკოლებიდან, მით უმეტეს, რომ თუ საეკლესიო მთავრობა ქართულის განდევნას მოისურვებდა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებიდან, იმავე საბუთებზე დაემყარებოდა.

თუმცა საბჭომ 16 აპრილისთვის დანიშნა სხდომა, მაგრამ მე მაინც გადაწყვეტილი მქონდა ამ სხდომისთვისაც ჩემი აზრი არ წარმედგინა და უგნურად აღძრულს კითხვას უსათუოდ დიდს ხანზე გადავადებინებდი, სანამდი არ მოეწყინებოდათ და სულ ხელს არ აიღებდნენ ამ საღალატოთ აღძრულს კითხვაზე. მაგრამ ამ დროს მობრძანდა საქართველოს ექსარხოსი და ის მოხდა, რაც ზემოთ აღვწერე და რაც მე ოფიციალურს ჩემს ანგარიშში აღვნიშნე (გვ. 28—29), ხოლო ბ[ატონმა] ფანცხავამ განგებ დაუმალა საზოგადოებას: ეს საკითხავი, რომელსაც მე მუდამ ვცდილობდი არ აღმეძრა, არათუ აღძრეს, არამედ კიდევ გადასწყვიტეს: თავჯდომარეს უბრძანეს სამეგრელოს სკოლების სიების წარმოდგენა; საქმე ოფიციალურად წაგებულ იქმნა. მაგრამ, როგორც ზემო აღვწერე, მე მარტო მმართველს, არავინ არ იცოდა ისე (რადგან მამუზარათაგან მეშინოდა), მთავრობას ჩავაგონე, მთელი წელიწადი ფაქტიურად ქართულ ენას ასწავლიდნენ, ხოლო უკანასკნელ შემოხსენებულ ჩემის ოფიციალურ "დოკლადებით" და საექსარხოსოს მეთვალყურეთა კრებაზე (აპრილი 1904 წ.) პირადად საქმის დაცვით ქართული ენა ისევ შემოვადებინე ოფიციალურადაც, რომლის სწავლება ერთის დღითაც არ შეწყვეტილა. ამ საქმეებისგან დასანახია და ოქმებში წაიკითხება, და ტყუილად ცდილობს ბ[ატონი] ფანცხავა, ეს გამარჯვება იაპონიის ომს მიაწეროს, ან საბჭოს წევრებს, ან ჩემს "მეგობრებს", რომელთაც "ინტერესებით" ძირი მოუთხარეს ჩვენს საქმეს, ან ადგილობრივ სამღვდელელოების კრების "პროტესტს", რომელიც მოხდა ერთის თვის შემდეგ ამ გამარჯვების.

ზემო აღწერილი გარემოება ჭეშმარიტია და მისი შერყევა ცრუ-მოწმებითაც არ შეიძლება, რადგან ოფიციალურ დოკუმენტებზეა დაფუძნებული და თვით საქმის მიმდინარეობის სიმართლეზე. ის ჩემი "დოკლადი" დასაცველად ქართულის ენისა, რომელიც მე, როგორც მოგახსენეთ, ბ[ატონ] ბათუ ურიდიას გადავაწერინე, რაკი საქმე ასე მოულოდნელად უკუღმართად წავიდა (იხ. ჩემი ანგარიში გვ. 28-29), იმავე 1903 წლის მაისის დამლევს მე ნოტარიუსს, ბ. ი. ანჯაფარიძეს, ჩავაბარე გადასაცემად სათავად-აზნაურო კრებისა, რადგან ხმა გავრცელდა, რომ ამ კრებამ უნდა აღძრასო შუამდგომლობა, რათა ქართული ენა დაცულ იქნას სამეგრელოს სკოლებში. მას შემდეგ ის "დოკლადი" მე არ გამომირთმევია ბ[ატონ] ანჯაფარიძისთვის, რომელიც, იმედი მაქვს იმ "დოკლადსაც", თუ საჭირო იქნა, გამოაჩენს, როგორც საბუთს ზემოთქმულისას.

რა დასკვნა უნდა გამოიტანოს კაცმა ზემოთქმულისაგან? უეჭველად ის დასკვნა, რომ კერძო ინტერესებმა აქაც საქმე წაგვიპილწა; საბჭოს გავლენიან პირებს ჩემთან მტრობა-შურისძიებამ თვალი დაუბნელა და ისეთი კითხვა აღაძრვინა, რომლის წამოყენება იმ ჩემს მემურნეებს უგუნურებდად უნდა ჩავთვალოთ, საქმის ღალატობად. ხოლო ჩემის მხრით მკითხველი ნახავს, თუ რა დაჟინებით ვცდილობდი და ვფრთხილობდი, ეს კითხვა არ წამოყენებინათ და მით საქმე არ გაეფუჭებინათ, მაგრამ როცა ეს კითხვა, მიუხედავად ამისა მაინც წამოაყენეს, მაშინ საქმის გაჭიანურებას ვცდილობდი, საზიფათო კითხვის ჩაფუჭეჩებას, საქმის ჩაჩუმებას...

რომ ჩემი მოქმედება იმ კითხვაში არა თუ ღალატისანი არ იყო, არამედ კანონიერი, გონიერი და წინდახედული. ამისი შეურყეველი საბუთი გახლავთ მთელი იმერეთის საეპარქიო საბჭო და მისი ოფიციალური ქურნალები.

იმერეთის საბჭომ სრულიად ისეთივე "ახალი პროგრამა" მიიღო, როგორც გურია-სამეგრელოს საბჭომ, ისეთივე მოწერილობა მთავრობისა და სრულიად იმავე გარემოებაში იყო; მეტსაც ვიტყვი: თუ სადმე წამოსაყენებელი იყო ზემოხსენებული "შეოთხე შენიშვნა" პროგრამისა უმეტესად იქ, იმერეთის ეპარქიაში, რომელსაც აკრავს სვანეთი მისის სამრევლო სკოლებით. სვანებს რომ მართლა დაუკარგავთ დედა-ენა (ქართული) და მათი ენა იმდენათ დაშორებულია ქართულიდან, რომ ოდნავ თუ ეტყობა ქართული ენის კვალი, ამას ბევრი ლაპარაკი არ სჭირია. ეს კი მეგრულ ენაზე არ ითქმის, რადგან მეგრული იმდენად დაახლოებულია ქართულ ენას, რომ ვისაც ქართული ენის ღრმად შესწავლა უნდა, მან მეგრული უნდა შეისწავლოს. მაშასადამე, თუ სადმე აღსაძრავი იყო კითხვა "შეოთხე" შენიშვნის შესახებ, უსათუოდ იმერეთის ეპარქიისა და არა გურია-სამეგრელოს საბჭოში.

ახლა ვიკითხოთ: როგორ მოიქცა იმერეთის საბჭო? როგორც კი იმერეთის საბჭომ მიიღო ზემოხსენებული "ახალი პროგრამა" და ოლქის მეთვალყურის მოწერილობა (№932), პირველსავე მორიგ სხდომაზე დაადგინა: "Учебный планъ (ე. ი. ის "ახალი პროგრამა") принимае къ свѣдѣнью и исполнению и разослать его... членамъ Совѣта и по школамъ" (იხ. ჟურნალი №14-17 სექდ., 1902 წ.). პროგრამა ყველა წევრებს დაურთდა. იმერეთის ეპარქიის მეთვალყურემ, ცნობილმა პატრიოტმა მ. კელენჯერიძემ, რომლის დასკვნა მოითხოვა საბჭომ, შემდეგს კრებაში (10 ოკდ., 1902 წ.) სიტყვიერად მოახსენა საბჭოს, რომ "შან უკვე შეადგინა ახალ პროგრამის მიხედვით განწესრიგება საკვირაო გაკვეთილებისა, რომელიც უკვე დაურთდა ერთ-კლასიან და ორ-კლასიან სკოლებს" (იხ. ჟურნ. №16, 10 ოკდ.) მაშინ კრებამ დაადგინა: "ყველა იმერეთის სკოლები ჩაირიცხოს პირველ ხარისხის ანუ პირველ ტიპის სკოლებშიო". ეს ჟურნალი საბჭოსი დაამტკიცა 18 ნოემბერს იმერეთის ეპისკოპოსმა ლეონიდემ. — იმერეთის საბჭო ამაზე არ გაჩერდა და რადგან გამოგზავნილი "ახალი პროგრამები" არ ეყო ყველა სკოლებს, კიდევ რამდენიმე ასი ცალი გამოიწერა და დაურთა ზედამხედველებს, მასწავლებლებს, სკოლის გამგეებს და სხ. (იხ. №627.)

აი როგორ იქცეოდა იმერეთის საბჭო იმ დროს, როცა გურია-სამეგრელოს საბჭო, "პარტიის" ზედ-გავლენით, მიუხედავად ოლქის მთავრობის ბრძანებისა და ჩემის დაჟინებისა, პროგრამას არ აგზავნიდა, მეგრულ ენაზე კითხვას აყენებდა, ეპარქიის მეთვალყურესგან კერძო წერილობითს დოკლადს თხოულობდა, ამაზე დაჟინებით ქალაქს ქალაქზე უგზავნიდა და თავისს ჟურნალში ერთსა და იმავე დადგენილობას აჭრელებდა: რაო-და, სანამ ბ[ატონ] [თედო] ჟორდანიძისაგან ხელ-მოწერილი წერილობითი "დოკლადი" არ მოგვივა, მანამდე სამეგრელო სკოლებზე მსჯელობას ნუ ვიჭონებთო. იმერეთის საბჭომ კი მაშინვე ბრძნულად ყური მოიყრუა იმ "შეოთხე შენიშვნის" წინ და რადგან ამ შენიშვნაში სვანები არ იყვნენ დასახელებულნი, არც მეგრელები, სვანეთის სკოლებზე კრინტი არ დასძრა, ახალი "პროგრამა" მაშინვე მიიღო და ეპარქიის მეთვალყურის სიტყვიერი განცხადებით დაკმაყოფილდა, რომელმაც მარტო ის მოახსენა, რომ ახალ პროგრამის მიხედვით განწესრიგება მე კიდევ შევადგინე და სკოლებს დაურთეგო. დიალაც ასე ბრძნულად უნდა მოქცეულიყო ფოთის საბჭოც, თუ ქართულ ენის ინტერესი უნდოდა დაცვა და არა "ინტრიგების" გაბმა, კერძო ანგარიშებით გატაცება... ასე რომ მოქცეულიყო ფოთის საბჭო, სამეგრელოს სკოლების შესახებ კითხვაც არ აღსდგებოდა, როგორც იმერეთის საბჭოში სვანეთის სკოლებზე კითხვა არ აღძრულა, და ის განსაცდელიც

არ მოველინებოდა ქართულ ენის ინტერესს, რომელიც ინტრიგანებმა მოუვლინეს, დაამხვეს, მერე თვითონვე თვისი ცოდვა უბრალო კაცებს გადააბრალეს და ეს ამოდენა ალიაქოთი ატეხეს, ქვეყანა მოატყუეს, მაგრამ "ტყუილს მოკლე ფეხები აქვს" და ბატყუაზა ამ ბოკლე ფეხებით დიდს ბანხილს ვერ გაივლის, ჩამდენიც უნებაეს, რომ იცრუვოს და იყალბოს.

მართალია, ბ[ატონი] ფანცხავა ფოთის საბჭოს მაინც ამართლებს და ამბობს, რომ 30 მაისის სხდომაზე ფოთის საბჭომ დაადგინაო: "ეპარქიის ყველა სკოლები, გარდა ხუთიოდესი, რომელნიც მეორე ტიპის სკოლებად ჩაითვლებიან, ცნობილ ოქმენ ბირველ ტიპის სკოლებათო", — მაგრამ ჯერ რომ ეს მაშინ მოხდა, რომ საქმე უკვე გაფუჭებული იყო, ურემი გადაბრუნებული და დამტვრეული... "შემშლით მომკვდარს ფლავს უყრიდენ პირშიო" — სწორედ ამას ჰქვია. მეორედ. ამ დადგენილობამ გამოკეთების მაგიერ უფრო გააფუჭა საქმე იმით, რომ "ხუთიოდე სკოლა" მეორე ტიპისად აღიარა... ეს საშიშარი ნაბიჯი შემდეგ ჩემის და მ. ივანიცკის წინადადებით ფოთის საბჭოს გავასწორებინეთ მაშინ, როდესაც ამ საბჭოს წევრობიდან თავისის ნებით (და არა იძულებით) ინტრიგის მოყვარენი გავიდინე ან არ დაესწრნენ სხდომას. აი ასეთი გახლავთ ის გაბედული და გადაწყვეტიითი დასკვნა ანუ დადგენილება "ფოთის საბჭოსი, რომლითაც ბ[ატონი] ფანცხავას თავი მოაქვს!

ამ დადგენილობას კი არ გაუსწორებია საქმე, არამედ იმ ზემოაღწერილმა ერთის წლის განუწყვეტელმა ოფიციალურმა და არაოფიციალურმა ბრძოლამ, რომელიც მე მარტოდ მარტომ ვიტვირთე და ღვთით სახელოვნად დავასრულე, გაფუჭებული საქმე გამოვაბრუნე, ქართული ენის სწავლება სავესებით დავიცევე სამეგრელოს სკოლებში, როგორც ამას წაიკითხავთ ზემონაჩვენებს ოქმებში და საბუთებში და თვალთაც დასანახია, აქ არც საბჭო დამხმარებია, არც იაპონია, არც სვიატოპოლკ-მირსკი, არც "ახალი სიო", რომელიც მაშინ არ ჰბერავდა და ახლაც არ უბერავს მატყუარებს...

იმაშიც ყალბობს ბ[ატონი] ფანცხავა, ვითომ "საბჭოს გაბედულ წევრების დარბევას" და ალექსანდრე ეპისკოპოსის გადაყენებას ქართულ ენის განძევება ჰქონოდა სახეში. პირ-იქით, სწორედ ამ ამბების შემდეგ (აპრილის დამლევს 1904 წ.) ქართულმა ენამ სამეგრელოში ხელ-ახლა ფეხი მოიკიდა ოფიციალურად, რომელიც მანამდინ არაოფიციალურად სწარმოებდა.

ბ[ატონი] ფანცხავა იმაშიც ყალბობს, ვითომ მე ეპისკოპოზის დიმიტრის ყურმოჭრილი ყმა ვიყავ და ყოველ მისს განზრახვას ისე ვემსახურებოდი, როგორც "ხელი ხელსა ჰბანს", სამაგიეროდ მისგან ჯილდოებს ვიღებდი, ხოლო ეპისკოპოზს ალექსანდრესგან მე, პირ-იქით, შეურაცხ-ყოფილ ვიყავ და სხვა.

საკმაოა კაცმა წაიკითხოს ის რეზოლუციები ფოთის საბჭოს და მის განყოფილებათა ჟურნალებზე და სხვა ქალაქებზე, რომ მაშინვე დარწმუნდეს, თუ რა განწყობილება სუფევდა ჩემსა და ეპ[ისკოპოს] დიმიტრის შორის. ჩვენი წამხდარი დამოკიდებულება უმაღლეს მთავრობის ყურამდიც მივიდა, ხოლო ბ[ატონმა] ფანცხავამ სავესებით იცოდა, მაგრამ მაინც ტყუილის სიო მოჰბერა. ამ განხეთქილებას ის მოჰყვა, რომ მე გავცალე მღვდელმთავარს და სხვა ეპარქიაში გადაველ; მე შემეძლო კერძო წერილებითაც დამესაბუთებინა ეს ჩემი დიმიტრისადმი წამხდარი დამოკიდებულება. მაგრამ კერძო წერილებს ავტორების უნებურად ვერ დავებეჭდავ; ხოლო ვისაც ეჭვი აქვს, მობრძანდეს და წავაკითხებ.

სწორედ სასაცილოა, რომ ბ[ატონი] ფანცხავა ჩემს ანგარიშში აღწერილ კამათობასაც "ფეხებიან სიცრუეს" უწოდებს. ფეხებიანი სიცრუე არ გამოიგონია,

ხოლო სიცრუევე რომ უფებოა, ანუ "მოკლე ფეხებიანი" ამას ხალხის ანდაზაც ამოწმებს და თვით ბ[ატონ] ფანცხავაზე გამოჩნდება: ჩემმა ანგარიშმა ორჯერ გაიარა მთელის ფოთის საბჭოს კრიტიკის ქარ-ცეცხლში; მთელის საბჭოს მოწმეობა სჯობია, თუ ბ[ატონ] ფანცხავასი და მისის მეგობრების ცარიელი ლათიები? მერე ვინ დაიჯერებს, რომ ოფიციალურს ანგარიშში, რომელიც მივართვი იმ კამათზე დასწრებულ ბანოვან პირებს (მაგ. ექსარხოსს), მე სიცრუვის თქმას გავბედავდი? კამათზე დასწრებულნი ჩემი უფროსები, ამისთანა ჩემს სიცრუევს რომ წაიკითხავდენ, ხომ თავი მომეჭრებოდა? ან როგორ არ შემეშინდა კანონისა, რომელიც ოფიციალურს ქალაქში სიცრუისთვის სასტიკად სჯის? ან ბ[ატონმა] ნიკოლაძემ რატო ხმა არ ამოიღო, როცა მე ის კამათი გაუგზავნე წარწერით? ან სხვა წევრები საბჭოსი, და მათ შორის თვით ბ[ატონი] ფანცხავაც, აქამდი რატო ხმას არ იღებენ და საბჭოში "პროტესტი" არ შეიტანეს? ნუ თუ ცრუმოწმეობით შეიძლებს ბ[ატონი] ფანცხავა თვისის სიცრუის ლელოს გატანას? ბ[ატონი] ფანცხავა ბრძანებს, ვითომ იმ კრებაზე მე კრინტიც არ დამეძრას... ნეტავი მართლა ხმა არ ამომეღო და გაჩუმებულ ვიყავ: დიდი უგუნურობა მომივიდა, რომ მაშინ ხმა ამოვიღე, რადგან რაღა ჩემი გამოხტომა იყო საჭირო, როცა ისეთი ბრძნები ორატორობდენ, როგორნიც არიან ბ[ატონი] ბ. ფანცხავა ნიკოლაძითურთ მიქაბერიძიანად? ჩემს მაშინდელს სულელობას ახლაც მოვსტირი... თუ მე არა მითქვამს რა, მაშ რაზე მახრჩობთ საყვედურით, მეგრელების ქართველობა უარჰყავიო, ხოლო თუ მე უკულმართად ვილაპარაკე ან რამე დავაკელი, თქვენისთანა ბრძნები ასამდი რომ იმ სადილს დაესწართ, რატომ არ გამისწორეთ უმართლოდ თქმული, რად არ შეავსეთ ჩემგან დაკლებული? მაგრამ კმარა, ყოველი თქვენი თავის მართლება, ბ[ატონო] ფანცხავა, "ჩურჩული" იქნება, მეტი არარა!..

ვსთქვათ, ვითომ მე მართლა ხმა არ ამომეღოს იმ კრებაზე და ეს ხალასი სიმართლე იყოს; მერე? — მერე ის, რომ მე ოფიციალურს ჩემს ანგარიშში, ჩემს საქმის ქალაქში ხომ დავწერე, ცხადად და საქვეყნოდ გამოვამჟღავნე, დავბეჭდე და მთავრობას დავურიგე, რომ მე მეგრელები ქართველებად მიმაჩნია, მეგრული ენა ქართულ ენად მეთქი? თუ მე იმ კამათობის დროს, როცა სიტყვების სროლა იყო, გავჩუმებულვარ, მერე ხომ როცა საქმე საქმეზე მიდგა, მაშინ ხომ მაინც ხმა ამომიღია და სიმართლე საქვეყნოდ აღმიარებია? აბა, გამოიცან, ბ[ატონო] ფანცხავა, სიტყვა სჯობია თუ საქმე? სიტყვით გამუნჯება სჯობდა თუ საქმიან ქალაქით გამოლაშქრება? არა, ბ[ატონო] ი[აკობ] ფანცხავა, თქვენი სიცრუე "ფეხებიანი" კი არ არის, არც მოკლე ფეხებიანი, არამედ სრულიად უხელ-უფეხო, კუდიანი ბრძანდება, და ეს ჩემი არა ბრალია, თქვენს თავს დააბრალეთ!

ქუთაისი, 1913.

(ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა ბ. პაპავამ).

**საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის
განჩინება (ოქმი)²²
23 დეკემბერი, 2005 წელი, თბილისი**

სინოდის სხდომა გახსნა წმიდა სინოდის თავმჯდომარემ, მისმა უწმიდესობამ და უნეტარესობამ, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ.

წმიდა სინოდმა იმსჯელა ბიბლიის სვანურად და მეგრულად თარგმნის მცდელობის შესახებ. აღინიშნა, რომ რუსეთის იმპერიის მიერ XIX საუკუნის ბოლოს ხელოვნურად ინსპირირებული ეს ვერაგული იდეა გარკვეულ ძალებს სურთ, დღეს პრაქტიკულად განახორციელონ.

მოსახლეობას შევახსენებთ X საუკუნის ცნობილი საეკლესიო მოღვაწის, წმიდა გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების ავტორის, გიორგი მერჩულის სიტყვებს: "ქართლად ფრიადი ქვეყანაი აღირაცხების, რომელსა შინა ქართულითა ენითა ყამი შეიწირვის და ლოცვაი ყოველი აღესრულებს" და 1790 წელს მეფემთავართა მიერ ხელმოწერილ "ივერიელთა ერთობის ტრაქტატს", სადაც ვკითხულობთ: "...ყოველთავე ივერიელთა, მსახლობელთა სამეფოსა შინა ქართლისა, კახეთისა, იმერთა, ოდიშისა და გურიისათა აქვსთ ერთმორწმუნეობა, არიან შვილნი ერთისა კათოლიკესა ეკლესიისაგან შობილნი და ერთისა ენისა მქონებელნი"...

განაჩინეს:

დაუშვებელია ისტორიის გაყალბება - მეგრელებისა და სვანების მწიგნობრობისა და ქრისტიანული კულტურის არმქონეებად გამოცხადება და მათთვის XXI საუკუნეში ბიბლიის თარგმნა, რაც, უპირველეს ყოვლისა, მიზნად ისახავს ერის გათიშვას და ქვეყნის მთლიანობის დარღვევის მცდელობას.

²² საპატრიარქოს უწყებანი, №45, 29 დეკემბერი, 2005 წ., 4 იანვარი, 2006 წ.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,
 უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის
 საკვირაო ქადაგება დავითობის დღესასწაულზე²⁷

(ყოვლადწმიდა სამების საპატრიარქო ტაძარი,
 8 თებერვალი, 2006 წელი)

...ქართველთა სულიერი ძალა აუცილებლად გამოვლინდება და საქართველო გაბრწყინდება! თუნდაც გაჭირვების დროს აშენებული ეს ტაძარი მეტყველებს იმაზე, რომ დაწყებულია საქართველოს გაბრწყინება, საქართველოს სულიერი და ფიზიკური ამაღლება! მაგრამ ჩვენ მზად უნდა ვიყოთ ამისათვის; უნდა დავიცვათ ჩვენი ეროვნული ფასეულობა, უნდა დავიცვათ ჩვენი მეცნიერება. შემთხვევითი არ არის, რომ ჩვენი უნივერსიტეტი იყო ნაკურთხი წმიდა მეფე დავით აღმაშენებლის ხსენების დღეს. არც ისაა შემთხვევითი, რომ დღეს პროფესორ-მასწავლებლები ესწრებიან ჩვენს წირვას. ღმერთმა დალოცოს ჩვენი მეცნიერები!

მინდა აღვნიშნო, რომ ამ ბოლო ორი საუკუნის მანძილზე, როცა საქართველომ დაკარგა თავისი პოლიტიკური დამოუკიდებლობა, როცა საქართველოს ეკლესიას ძალით წაართვეს ავტოკეფალია, სწორედ ქართველმა მეცნიერებმა იტვირთეს ის სულიერი და ეროვნული მოვალეობა, რაც უნდა შეესრულებინა ეკლესიას. ჩვენ ვიხრით თავს თქვენს წინაშე და ჩვენი აწ უკვე გარდაცვლილი მეცნიერების წინაშე. დიდია თქვენი ღვაწლი ქვეყნისა და ერის წინაშე! საქართველო წარმოუდგენელია მეცნიერების გარეშე, წარმოუდგენელია ჩვენი დიდი სახელოვანი მოღვაწეების გარეშე!

მე არაერთხელ მითქვამს თქვენთვის და ახლაც ვამბობ: საქართველოს სამოციქულო ეკლესია მუდამ თქვენს გვერდით იდგა და ასე იქნება მომავალშიც. ეკლესია მუდამ გააკეთებს ყველაფერს იმისათვის, რომ სათანადო პირობები შეექმნათ ჩვენს მეცნიერებს მომავალი მოღვაწეობისათვის. მე მაქვს სურვილი, რომ წმიდა სამების ლავრის ტერიტორიაზე აშენდეს პატარა სასტუმრო, სპეციალურად მეცნიერებისათვის, რომ მათ ნებისმიერ დროს შეეძლოთ მოსვლა და სულიერი დასვენება ამ წმიდა სავანეში.

კიდევ ერთხელ გილოცავთ დიდებულ დღესასწაულს. ვფიქრობ, რომ ცოდნა და რწმენა, რომელიც აუცილებელია ადამიანისთვის და ჩვენი ეროვნული ფასეულობები, ეს ის ძალაა, რომელიც გადაარჩენს საქართველოს. ძალიან მოხარული ვარ, რომ ხდება ჩვენი მეცნიერების დაახლოება ეკლესიასთან. მეცნიერებას დიდი და სერიოზული შედეგები ექნება იმ შემთხვევაში, თუ ის იქნება მორწმუნე და სულიერად ძლიერი ადამიანების ხელში. ურწმუნო ადამიანები მეცნიერებაში საშიში ძალაა!

ღმერთმა დაგლოცოთ და გაგახაროთ, ღმერთმა დალოცოს, გააძლიეროს და გაამთლიანოს სრულიად საქართველო, ამინ!

²⁷ საპატრიარქოს უწყებანი, №8, 2-8 მარტი, 2006 წ.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწყმდესისა და უნეტარესის ილია მეორის მისაღმება საქართველოს საპატრიარქოს, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენციის: „სვანეთი - ქართული კულტურის სავანე“ მონაწილეებისადმი²³

(საპატრიარქოს რეზიდენცია, 19 ივნისი, 2006 წელი)

ქალბატონებო და ბატონებო, გულითადად მოგესალმებით ყველას.

მონარული ვარ, რომ დღეს შედგა ჩვენი შეხვედრა საპატრიარქოში. ეს კონფერენცია ტარდებოდა ლენტეხსა და მესტიაში და დღეს აქ, თბილისში დასრულდება. სვანეთში დავანებული ქართული კულტურა მეტად საჭირო და მნიშვნელოვანია.

კარგად მოგეხსენებათ, რომ, სამწუხაროდ, არსებობენ ისეთი ადამიანები, რომელთაც სურთ გაპყონ ქართველი ერი და აქვთ სურვილი, წარმოაჩინონ სვანეთი და სვანური დიალექტი, როგორც ქართული ერისაგან დამოუკიდებელი, განსხვავებული კულტურა. ეს ასევე შეეხება სამეგრელოს და სხვა კუთხეებსაც. ჩვენ კარგად ვიცით, საიდან მომდინარეობს ეს. ეს ჯერ კიდევ 200 წლის წინ დაიწყო, როცა რუსეთი ცდილობდა, გაეყო ქართველი ერი. ვფიქრობ, რომ ის ადამიანი, რომელიც ცდილობს წარმოადგინოს სვანური კულტურა, როგორც დამოუკიდებელი ქართული კულტურისაგან, — არის მტერი არა მარტო სვანებისა, არამედ მთელი ქართველი ერისა.

მე დიდი ყურადღებით წავიკითხე კონფერენციის პროგრამა, რომელიც ქვემო და ზემო სვანეთში ჩატარდა, ძალიან მნიშვნელოვანია ის მოხსენებები, რომელნიც უკვე გაკეთდა და რომლებიც წაიკითხება დღეს. მინდა მაღლობა მოვახსენო ყველას, ვინც იშრომა ამ მოხსენებებზე.

მწამს, ქართველი ერი არ დაუშვებს, რომ მოხდეს დაყოფა ჩვენი ერისა. ჩვენ გვაქვს ერთი გენი, ერთი კულტურა, ერთი სარწმუნოება და ჩვენ ყველაფერს გავაკეთებთ იმისათვის, რომ ქართველმა ერმა ეს მთლიანობა შეინარჩუნოს.

ღმერთმა დაგლოცოთ, ღმერთმა გაგახაროთ და ღმერთმა გაამთლიანოს სრულიად საქართველო!

²³ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის მისაღმება იხ.: საპატრიარქოს უწყებანი, №24, 22-28 ივნისი, 2006წ.

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ლოცვა-კურთხევითა და საქართველოს საპატრიარქოს ცაგერისა და ლენტეხის ეპისკოპოსის, სტეფანეს დიდი ღვაწლით, 2006 წლის 12-13 ივნისს ლენტეხში გაიხსნა სვანეთისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია: „სვანეთი - ქართული კულტურის სავანე“; სამეცნიერო ფორუმი გაგრძელდა 15-16 ივნისს მესტიაში და შემაჯამებელი სხდომით დაიხურა 19 ივნისს თბილისში, საპატრიარქოს დიდ დარბაზში. კონფერენციაზე წარმოდგენილი იყო 43 მოხსენება.

საქართველოს საპატრიარქოს, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენციის „სვანეთი - ქართული კულტურის სვანე“

მემორანდუმი²⁴

მრავალი ფაქტი ცხადყოფს: სვანეთში დაცულია უძველესი ქართული კულტურული მემკვიდრეობა; სვანეთი ძველთაგანვე არის ქართული ქრისტიანული მწიგნობრობის გამორჩეული კერა და ქართველთა მრავალსაუკუნოვანი სახელმწიფოს მყარი ბურჯი.

XIX საუკუნეშიც აქტუალური იყო სვანეთში არსებული კავკასიონის უღელტეხილები. ამიტომაც იმპერია შეეცადა აქაური ქართველობის ჯერ მიმხრობას, შემდეგ ფიზიკურ დამორჩილებას, ბოლოს კი ცნობიერ გადაგვარებას (გათიშე და იბატონე); საამისოდ იმპერიის მესვეურნი ქადაგებდნენ, რომ სვანები ქართველები არ არიან, რომ მათი დედაენა არის არა ქართული, არამედ - სვანური; რომ აუცილებელია სვანთა "დედაენაზე" წმიდა წერილის თარგმნა და ა.შ. დიწყეს კიდევ სახარების თარგმნა ერთ-ერთი სვანური კილოს ბაზაზე...

მრავალსაუკუნოვანი მწიგნობრული დედაენის მქონე ქართველობამ ალღო ალღო მომხდურთა ზრახვებს: სვანებს ქართველობასთან ერთად ართმევდნენ ისტორიულ კულტურას, უკარგავდნენ სახელმწიფოებრივ წარსულს და, ვითარცა ველურებს, XIX საუკუნის ბოლოს უქმნიდნენ ანბანს, უთარგმნიდნენ სახარებას.

ჩვენს ქვეყანას დიდი ზიანი მიაყენა ათეიზმმაც და საბჭოურმა სამეცნიერო თეორიებმაც, რომლებიც ამყამადაც ზემოქმედებს საზოგადოებაზე. საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის ავტოკეფალიისა და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ადეკვატურად გაიაზრება საქართველოსა და ქართული მწიგნობრობის ისტორია; სვანეთის ეკლესიების მღვდელმსახურნი ისევ დიდ საღვთო და საქართველოს საკეთილდღეო ღვაწლში არიან; სვანეთის ქართველობა დღესაც აქტიურად ქმნის საუკუნეების სიღრმიდან მომდინარე ქართულ კულტურას... თუმცა ახლაც ვხვდებით სხვა ქართველებისგან სვანების გამიჯვნის მცდელობას, ახლაც აქტიურობენ ქართველობის ენობრივ-ეთნიკურად დაშლის მოსურნენი; შესაბამისად, მასმედიაში და საექვო ღირებულების სამეცნიერო პროდუქციაში არაიშვიათად გამოიყენება ისეთი არაადეკვატური ტერმინები, როგორიცაა: სვანი კრიმინალი, სვანი ხალხი, სვანური კულტურა, სვანური ეთნოსი, სვანოლოგია და სხვ. (ასეთი ულოგიკო ტერმინები ხშირია საქართველოს სხვა კუთხეთა მიმართაც; ხშირად გაიგონებთ: აჭარელი ხალხი, აჭარელი ჟურნალისტი...). ამგვარი ტერმინოლოგიური შეფასება ზოგჯერ დივერსიული ხასიათისაა, ზოგჯერ კი გაუაზრებელ შეცდომას წარმოადგენს.

მეცნიერების განვითარების ამყამინდელ ეტაპზე ქართველი ერის დედაენის, ზოგადად, კულტურის ისტორია თუ აწმყო სიღრმისეულად და თანამედროვე

²⁴ საპატრიარქოს უწყებანი, №24, 22-28 ივნისი, 2006 წ.

მეთოდოლოგიითაა გასაანალიზებელი; მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში წარმოჩნდება სრულად როგორც სვანეთის, ისე საქართველოს სხვა კუთხეების ისტორიული როლი ზოგადქართული სამწიგნობრო კულტურისა და სახელმწიფოს შექმნა-შენარჩუნების საქმეში.

გასული საუკუნეების მსგავსად, დღესაც ლამაზი ქართული მხარე - სვანეთი საქართველოს სახელმწიფოს უღალატო მეციხოვნე და ქართული კულტურის საგანია. საჭიროა მხოლოდ ამ სიმართლის გაგებინება მტრისთვისაც და ბევრი მოყვრისთვისაც; აუცილებელია, ობიექტური, მეცნიერულად დასაბუთებული ინფორმაცია შევიდეს სასკოლო სახელმძღვანელოებში და თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით გაგრცელდეს მთელ მსოფლიოში.

ლენტეხში, მესტიასა და დედაქალაქში ჩატარებული სამეცნიერო ფორუმების მონაწილენი დადებითად აფასებენ ერთი კვირის მანძილზე გაწეულ სამუშაოს და მოუწოდებენ ქართველოლოგებს, სამომავლოდაც გაგრძელდეს სამეცნიერო მოღვაწეობა და მომზადდეს პოპულარული ხასიათის გამოცემები, რათა ობიექტურად წარმოჩნდეს და საყოველთაოდ გახდეს ცნობილი საქართველოს ყველა მხარის ქართველთა წვლილი ერთიანი ქართული კულტურის ქმნალობის ისტორიაში.

**სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,
უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ქადაგება
ზუგდიდის ლაქერნის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატის
სახელობის ტაძარში (2007 წლის 3 ივნისი)²⁵**

სახელითა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისათა, ჩვენთან არს ღმერთი!
დიდ ხარ, შენ უფალო და საკვირველ არიან საქმენი შენნი.

მართლაც, დიდია უფალი და საკვირველია საქმენი მისნი, რომელიც გამოვლინდა საქართველოზე; რომ გადაგხედოთ ჩვენს წარსულს და დღევანდელ დღეს, დავინახავთ, რომ უფალი განსაკუთრებით სწყალობდა და სწყალობს საქართველოს, მის ყოველ კუთხეს. ეს გამოიხატება იმით, რომ საქართველოს ყოველმა კუთხემ ჩვენს სამშობლოს მისცა დიდი ადამიანები, თავდადებული ბიროვნებები, რომელთაც შესწირეს თავი საქართველოს მთლიანობას, საქართველოს კეთილდღეობას; გარდა ამისა, ყოველმა კუთხემ შექმნა უნიკალური ქართული კულტურა: მხატვრობა, ხუროთმოძღვრება, საგალობლები, სიმღერები... ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩევა სამეგრელო. ჩვენ ვმადლობთ უფალს, რომ ეს დიდი წყალობა მოეფინება საქართველოზე.

უფალი ბრძანებს:

და აღვამაღლო რჩეული ერისაგან ჩემისა!“ რამდენი რჩეული ადამიანი ყოფილა და დღესაც არის სამეგრელოში, საერთოდ, მთელ საქართველოში და რამდენი იქნება! დღეს, უპირველეს ყოვლისა, ჩვენ არ უნდა დავკარგოთ ჩვენი რწმენა, სიყვარული და სასოება; არ უნდა დავკარგოთ იმედი ღვთისა და იმედი ადამიანისა.

თუნდაც გავიხსენოთ ისეთი დიდი ბიროვნება, როგორც იყო უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, თავდადებული, აღმსარებელი ამბროსი ხელია. საოცარია მისი ცხოვრება, საოცარია მისი მოღვაწეობა და, აი, ამიტომ საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდმა გადაწყვიტა, რომ აღიარებული იყოს იგი წმინდანად.

თქვენ მოგეხსენებათ:

ამბროსი ხელიას ყველაზე რთულ დროს მოუწია მოღვაწეობა. ეს იყო პერიოდი, როცა რუსეთმა ისევ დაიპყრო საქართველო და ამის გამო უწმიდესმა და უნეტარესმა საბროტესტო მემორანდუმი გაგზავნა გენუაში; ამის გამო იგი დააბატიმრეს. სასამართლო პროცესით მიუსაჯეს დახვრეტა. როცა ჰკითხეს: თქვენი უკანასკნელი სიტყვა რა იქნებაო, იმათ ეგონათ, რომ უწმიდესი და უნეტარესი პატიებას ითხოვდა, ჯალათებს სთხოვდა შეწყალებას... არა! მან წარმოთქვა ისტორიული სიტყვები: "ჩემი სული ეკუთვნის უფალს, გული ეკუთვნის სამშობლოს, ამ სხეულს კი, რაც გინდათ, ის უქენით!" ამის შემდეგ იგი იმყოფებოდა ციხეში.

მე მიაპბო უწმიდესმა და უნეტარესმა ეფრემ მეორემ, რომელიც მაშინ მისი მდივანი იყო, რომ მთელ რეზიდენციაში მხოლოდ მე დავრჩიო; ყველა დაბატიმრებული იყო; ამ დროს რეზიდენციაში ციხიდან მოიყვანეს უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი ხელია, ვინაიდან უკვე ცუდად იყო... მას თურმე უკვე

²⁵ აუდიომასალა მოგვაწოდა საპატრიარქოს ტელეკომპანია „ივერიის“ რეჟისორმა სოსო ტყეშელაშვილმა.

აღარ შეეძლო არც წირვა, არც ლოცვა; სთხოვეს, რომ მხოლოდ ხალხს დაენახეო. იგი მიიყვანეს სიონის საკათედრო ტაძარში და მთელი ქალაქი შეიკრიბა. ამბროსი ხელაიამ ხალხს დასახა ჯვარი და დაკარგა გონება; მთელი ხალხი დაჩოქილი უყურებდა მას.

აი, ასეთი თავდადებული ადამიანი მოგვცა ჩვენ სამეგრელომ და კიდევ ბევრი: ცოტნე დადიანი, დიდი ჭყონდიდელი, ალექსი შუშანია და მრავალი, მრავალი სხვა. მე მყავდა ნათლია და ის იხსენებდა დიდ მოღვაწეს კუჭუჭი ფაჩულიას. ასეთი დიდი მოღვაწე ყოფილა სამეგრელოში და კიდევ მრავალი სხვა; ვინ ჩამოსთვლის იმ წმიდა მამებს და იმ მრავალრიცხოვან მოღვაწეებს, რომლებიც საქართველოს მისცა ამ კუთხემ.

მე მინდა ვთქვა, რომ დიდი მადლი მოჰფინა ღმერთმა საქართველოს ამ კუთხეს და ეს მადლი ჩვენ უნდა შევინარჩუნოთ. ჩვენ ყველაფერი უნდა გავაკეთოთ იმისათვის, რომ საქართველო მთლიანი იყოს; საქართველო გამთლიანდეს.

ჩვენ დიდი მწუხარებით ვუყურებთ იმ მდგომარეობას, რაც აფხაზეთშია, რაც ცხინვალშია; ჩემთვის მეტად მძიმეა ეს იმიტომაც, რომ მე მთელი 11 წელი ვიყავი აფხაზეთის მიტროპოლიტი. ჩვენ მაშინ ზუგდიდშიც ძალიან ხშირად ჩამოვდიოდით სოხუმიდან: ზუგდიდი უფრო მდიდარი ქალაქი იყო და აქედან მიგვქონდა სხვადასხვა საჭირო ნივთები... ღმერთი მოწყალეა: მე ბედნიერი ვარ, რომ დღეს ისევ ვიმყოფები თქვენთან ერთად.

მე ვფიქრობ, რომ სამეგრელო არის ის კუთხე, რომელიც სათავეში ჩაუდგება საქართველოს გამთლიანებას. სამეგრელო არის ის კუთხე, სადაც ქართული კულტურა, ხელოვნება, სიმღერა, გალობა გაბრწყინდა; მაგალითად იქცა სხვა კუთხეებისათვის. ამიტომ მე მინდა მოგიწოდოთ ყველას, რომ დღესაც ყველაფერი უნდა გავაკეთოთ საქართველოს მთლიანობისათვის. ჩვენ უნდა ვიფიქროთ არა მხოლოდ ამ კუთხისათვის, არამედ მთლიანი საქართველოსათვის; მაგალითად, ძალიან მძიმე მდგომარეობაშია ლაზეთი, ლაზები; ესენიც ჩვენი სისხლი და ხორცია. ძალიან მძიმე მდგომარეობაში არიან მესხები, იმათაც დახმარება უნდა. ასე რომ, ჩვენ გვჭირდება ერთსულოვნება და, მე ვფიქრობ, რომ უფალი მოგვმადლებს ამ მთლიანობას. მე დარწმუნებული ვარ, რომ ეს კუთხე - სამეგრელო, კიდევ ბევრ ისეთ ნიჭიერ ადამიანს მოგვცემს, ვინც ქართველი ადამიანის სახელს გაიტანს მთელ მსოფლიოში.

ზოგი, ვინც არის მტრულად განწყობილი საქართველოს მიმართ, ცდილობს, რომ როგორღაც დაყოს ჩვენი სამშობლო. ცდილობენ, უნდობლობა, ბზარი შეიტანონ ქართველებს შორის, მაგრამ მათ არაფერი გამოუვათ. იმდენად არასწორი მიდგომა აქვს ზოგიერთს, რომ ფიქრობს, რაღაც "საკუთარი მწერლობა" ჰქონდესო სამეგრელოს. ჩვენს წინ დიდი ადამიანები იყვნენ: იოვანე ლაზი, იოვანე მინჩხი, ჭყონდიდლები... ამბროსი ხელაია, კირიონი, ლეონიდე, ქრისტეფორე, კალისტრატე, მეღქისედეკი... არავის მოსვლია აზრად, რომ სვანურად ან მეგრულად გადმოთარგმნილიყო ბიბლია, ან მომხდარიყო მღვდელმსახურება! თუნდაც ავიღოთ ჩვენი ხელნაწერები:

სამეგრელოსა და სვანეთში შექმნილ მრავალ ხელნაწერთაგანაც კი არც ერთი არ არის არც სვანური, არც მეგრული, იმიტომ რომ ესენი არიან განშტოებანი ქართული ენისა! ქართული ენის, გენის, კულტურის, სიმღერის, გალობის ეს ერთობა ჩვენ უნდა შევინარჩუნოთ და, ამავე დროს, უნდა გვიყვარდეს ჩვენი მისი სხვადასხვა ფორმით გამოვლინება: დიდება უფალს, რომელიც გვაძლევს ჩვენ ამ მრავალფეროვნებას. თუნდაც ავიღოთ მთა; მთას თავისი სახე აქვს, ბარს

- თავისი; იმერეთს - თავისი, კახეთს - თავისი, მაგრამ ჩვენ ერთნი ვართ, ერთნი უნდა დავრჩეთ.

ამისთვის შევთხოვთ უფალს მის წყალობას, მის მადლს; მადლი ყველაფერზე ძლიერია და მტერი ვერაფერს დააკლებს საქართველოს.

დალოცვილი და გახარებული გამყოფოთ მამაზეციერმა!

მე მინდა გამოვთქვა კიდევ დიდი სიხარული, რომ თბილისში გაკეთდა ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის პერანგის მოსათავსებელი ლუსკუმა; დღეს ჩვენ დავასვენეთ ჩვენი სიწმინდე ამ ჭურჭელში, ამ ლუსკუმაში და ამიერიდან ეს ლუსკუმა ღვთისმშობლის პერანგით, წმიდა ნაწილებით იქნება აქ, ზუგდიდში. დღესასწაულებზე გვექნება საშუალება, რომ ვემთხვიოთ მას.

მე მინდა ასევე ვთქვა, რომ დიდი განსაცდელი გამოიარა ამ კუთხეში; ვაჟკაცურად შეხვდა ჩვენი ხალხი ამ განსაცდელს. რა თქმა უნდა, დღესაც ბევრი განსაცდელია, მაგრამ ყველაფერი დაიძლევა, ყველაფერი დამშვიდდება, დაწყნარდება და საქართველო იქნება მთლიანი და ძლიერი. წყალობა, სიკეთე, სიხარული მოგმადლოთ მამაზეციერმა თქვენ და მთელ საქართველოს!

ბოლოს, მე მინდა მოგცეთ ასეთი ლოცვა-კურთხევა:

ლოცვისას პირველად ილოცეთ საქართველოს კეთილღობისა და მთლიანობისათვის; შემდეგ თქვენი თავისათვის. თქვენს ლოცვებში მეც არ დამივიწყოთ.

ღმერთმა დაგლოცოთ და გაგახაროთ თქვენ და სრულიად საქართველო, ჩვენთან არს ღმერთი!

**სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის,
უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის
2010 წლის საშობაო ეპისტოლე**

ქრისტეს მიერ საყვარელო ყოვლადსამღვდელონო მღვდელმთავარნო, მოძღვარნო, დიაკონნო, ბერ-მონაზონნო, ყოველნო მკვიდრნო საქართველოსა და უცხოეთში მცხოვრებნო ჩვენო სულიერო შვილებო!

"ნუ გეშინინ, რამეთუ მე მიძლევებს სოფელსა" (ინ. 16,33).

"სოფელი ცდილობდა დავეჭირე, მაგრამ ვერ დამიჭირა" (გრიგოლ სკავაროდა).

გიხაროდეთ, "ლაშე იგი განგვეშორა და დღე შემოგვეახლა" (რომ 13,12); აღსრულდა უდიდესი საიდუმლო ქრისტეს განკაცებისა; ზეიმობს ცა და ქვეყანა და წმიდა ეკლესიაც სიხარულით დაღაღებს: "დღეს ქრისტე იშვების ბეთლემს ქალწულისაგან უბიწოსა, დღეს დაუსაბამო დაიბადების, სიტყვაი ხორცთა შეისხამს და ძალნი ცათანი აქებენ სიხარულით"; ამ გამოუთქმელ სიხარულს ვეზიარებით ჩვენც, ყველა და წმიდა ეკლესიასთან ერთად ვუგალობთ უფალს: "ქრისტეს შობასა ვადიდებთ და აღვამაღლებთ ღმერთსა დიდებულსა". რატომ განკაცდა უფალი? და რატომ არის დედამიწაზე მის მოვლინებასთან დაკავშირებით ასეთი დიდი სიხარული? დაუსაბამო იგი ხორციელ იქმნა, რათა ცოდვის მორევეში დანთქმული კაცობრიობისათვის ხსნის გზა ეჩვენებინა და ყოფიერების ჭაობში შთაფლულთათვის სიკეთისა და ბოროტების გარჩევა ესწავლებინა; იგი განკაცდა, რომ გვეხეიმა საკუთარ თავზე გამარჯვება და კვლავ მარადიული ნეტარებისა და სიცოცხლის შესაძლებლობა მოგვცემოდა. საერთოდ, ადამიანი ნეტარებისათვის არის ღვთისგან შექმნილი. ამიტომაც ბედნიერებისა და სიამოვნებისაკენ ლტოლვა მისი ბუნებრივი თვისება და სურვილია; ბედნიერება და სიამოვნება კი საყვარულს უკავშირდება.

ნებისმიერ პიროვნებას ყველაზე მეტად უყვარს ის, რაც ყველაზე მეტად სურს და ყველაზე მეტად სურს ის, რაც მას ყველაზე მეტ სიამოვნებას, სიხარულსა და ბედნიერებას ანიჭებს.

ვიდრე ადამი და ევა სამოთხეში მყოფობდნენ, მათი ნეტარება ღმერთთან კავშირიდან მომდინარეობდა. ღმერთთან უშუალო კავშირი იყო მათი უმთავრესი მოთხოვნილება და ბედნიერების წყაროც.

ცოდვით დაცემის შემდგომ კი შეიცვალა მათი ბუნება, აღქმისა და აზროვნების წესი, რადგან უფლის საყვარულით სავსე მათი გონება, გული და ნება შეიბილწა ბოროტი ძალის დაჭერებით და მისი ნების აღსრულებით. ამიტომ დაკარგეს ადამმა და ევამ სამოთხე და ღმერთი, როგორც ნეტარების უშრეტი წყარო და მიწიერი ყოფით მიიღეს ის, რაც მათს დაცემულ სულიერ მდგომარეობას შეეფერებოდა. ცოდვით დაცემის შემდგომ ადამიანებში გაჩნდა ბედნიერებისა და სიამოვნების მიღების სხვადასხვაგვარი მოთხოვნილებანი, რაც დროთა განმავლობაში იცვლებოდა, თუმცა უმთავრესი ყოველთვის მაინც იყო სიმდიდრის დაგროვების სურვილი, პატივმოყვარეობა, სიამეთმოყვარეობა, თანამდებობისკენ სწრაფვა, აზარტული თამაშობანი, მრუშობა, სასმელით ან ნარკოტიკით გატაცება და ა.შ..

ამგვარ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება არათუ მარადიულ ნეტარებას ანიჭებს ადამიანს, არამედ ამქვეყნადვე, წუთიერი სიამოვნებების ნაცვლად, სხეულისა და სულის უმძიმეს დაავადებებს იწვევს.

ბრძენს უთქვამს - მსგავსი მსგავსს შეჰხარისო. და მართლაც, ამქვეყნიურ ცხოვრებაშივე ყოველი ადამიანი თავისი ნებით ირჩევს გზას და ისწრაფვის ცათა სასუფეველის ან ბოროტების მეუფებისაკენ.

როგორც წმ. გრიგოლ ნოსელი წერს: "კაცი შორის ორთა საქმეთასა არს: ცოდვისა და სათნოებისა". იგი ან კერპთმსახურია ან ღვთისმსახური, ან სიძვისმოქმედია ან სიწმინდის მატარებელი, სიმართლეს ესწრაფვის ან უსამართლობას, არის ამპარტავანი ან თავმდაბალი. ერთ-ერთის საბოლოო გამარჯვება მეორის უცილობელ მოსპობას ნიშნავს, რადგან "ღმრთისმსახურებისა დამტკიცება სიკუდილი არს კერპთმსახურებისა, ეგრეთვე სიმართლისა მიერ მოიკვლის უსამართლობა"... და ა.შ.

ყოველი ადამიანი უნდა ეცადოს, ამქვეყნადვე იპოვოს ღმერთი და მისდიოს მის გზას. ეს კი მხოლოდ მაშინ მიიღწევა, თუ უფლის ნებას (რაც მის მცნებებშია განცხადებული) ჩვენი პიროვნული ნებაც შეუერთდება; ანუ თუ ვიცხოვრებთ სახარებისეულად.

ღვთაებრივი და ადამიანური ნების თანხვედრას სინერგია ეწოდება; სწორედ იგია ზეცად აღმყვანებელი უდიდესი ძალა, რომელიც ყველა დაბრკოლებას დაგვადლეინებს და ამქვეყნადვე გვაგრძნობინებს, რომ "სასუფეველი ჩვენშია". "ითხოვდით და მოგეცეს თქვენ, ეძიებდეთ და ჰპოვოთ, ირეკდეთ და განგელოს თქვენ", - ბრძანებს მაცხოვარი.

მაგრამ ხშირად ადამიანები, რომლებიც თავს მორწმუნეებად მიიჩნევენ, ვერ აღწევენ იმას, რასაც ლოცვაში ითხოვენ. რატომ ხდება ეს?!

იაკობ მოციქულის ეპისტოლეში ვკითხულობთ: "ითხოვთ და არ გეძლევათ, რადგან ბოროტად ითხოვთ, რათა თქვენი ვნებები დაიკმაყოფილოთ" (იაკ. 4.2).

დიახ, ადამიანების ნაწილს მიაჩნია, რომ სწამთ ღმერთი, და ამავე დროს ერთმანეთს ეჯიბრებიან მიწიერი კეთილდღეობის მოსაპოვებლად, ან შურთ, ცილს სწამებენ და განიკითხავენ სხვას, რაც მათს ლოცვას ძალას უკარგავს.

ზოგჯერ ესა თუ ის პიროვნება, ერთი შეხედვით, მართლაც კარგ საქმეს აღასრულებს: შემოსავლის ნაწილს გასცემს, გაჭირვებულებს ეხმარება, ტაძარსაც აშენებს... მაგრამ თუ ყოველივე ამას თავის გამოსაჩენად აკეთებს და სიკეთით ამპარტავნობს, რა თქმა უნდა, მიუღებელი იქნება უფლისათვის და არც ასეთი ადამიანის ლოცვა შეისმინება. ზემოთქმული ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ ღმერთი ამქვეყნიური კეთილდღეობის სრული უარყოფისკენ მოგვიწოდებდეს ყველას. რა თქმა უნდა - არა, რადგან უფალი ჩვენგან მხოლოდ იმას ითხოვს, რომ არ გავხდეთ ხორციელ მოთხოვნილებათა მონები და მხოლოდ მიწიერი კეთილდღეობა არ იქცეს ჩვენს მამოძრავებელ ძალად; მაგრამ თუ თანამდებობას, ძალაუფლებას, სიმდიდრეს და ჩვენს სხვა შესაძლებლობებს არა საკუთარი "შეს" წარმოსაჩენად, არამედ უფლის სადიდებლად (რადგან ყოველივე მისგან გვეძლევა) და მოყვასის მსახურებისათვის გამოვიყენებთ, ღვთისსათნოდ ვიცხოვრებთ.

წმიდა წერილი გვასწავლის:

"სიყვარული სოფლისა ამის, მტერობა არს ღმრთისა (იაკ. 44). "ვერვის ხელ-ეწიფების ორთა უფალთა მონებად... ვერ ხელ-ეწიფების ღმრთისა მონებად და მამონასა" (მთ. 6,24).

მაშ, "დაემორჩილენით ღმერთსა და წინა აღუდექით ეშმაკსა", მიეახლენით მას და მოგეახლოს თქვენ (იაკ. 4,7).

* * *

მეტად სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტია, რომ ცოდვითი მიდრეკილებები სულ უფრო და უფრო ღრმად იდგამს ფესვს ჩვენს ყოფაში.

ცოდვა, როგორც ხორცმეტი, ადამისა და ევას დაცემიდან მოყოლებული მუდამ არსებობდა, მაგრამ ადამიანს ჰქონდა სინანულიც. სულშეძრული დავით წინასწარმეტყველი ასე წარმოაჩენს ამ მდგომარეობას: "ცოდვა ჩემი წინაშე ჩემსა არს მარადის".

დღეს კი ცოდვა ცოდვად აღარ მიიჩნევა და იგი ლამის ადამიანის ბუნებრივ მოთხოვნილებად წარმოგვიდგინონ. ამ აზრს, რომლის დამკვიდრებასაც უცხოეთში უკვე კარგა ხანია ცდილობენ, ჩვენთანაც ეძლევა გასაქანი.

ცოტა ხნის წინ უცხოური სერიალებით დაიწყეს ხალხის ცნობიერების გადაგვარება, ახლა კი ჩვენი მოქალაქენი გამოჰყავთ უზნეობის დემონსტრირებისათვის.

ცოდვის საკუთარ თავში მიღებითა და შეთვისებით ადამიანს სრული გამოფიტვა ემუქრება. ამაზე კი პასუხს აგებს ყველა, განსაკუთრებით ისინი, რომლებიც ამისკენ უბიძგებენ ღვთის ხატად და მსგავსად შექმნილ ადამიანს; მაცხოვარი ბრძანებს: "ვთქვა მის კაცისა, რომლისაგან მოვიდეს საცდური... (მთ. 18,7)... მისთვის აჯობებდა წისკვილის ქვა დაეკიდათ კისერზე და ზღვის უფსკრულში ჩაეძირათ" (მთ. 18,6). ასევე საშინელია სხვა მომავდინებელი ცოდვებით დამძიმებული ადამიანების ხვედრიც.

შეუძლებელი და შეუთავსებელია იყო ქრისტიანი და ამავე დროს - ნარკომანი, ქრისტიანი და - ლოთი, ქრისტიანი და - მრუში, ქრისტიანი და - ქურდი... ამგვარ საქმეთა მოქმედნი თავს ნუ მოიტყუებენ და ნუ იწუხებენ, ისინი ცათა სასუფეველს ვერ დაიმკვიდრებენ.

ადამიანი თავისი დაცემული ბუნებით ცოდვისკენაა მიდრეკილი და შეიძლება ის, ნებისთ თუ უნებლიეთ, სხვადასხვა ცოდვაში ჩავარდეს, მაგრამ მას უნდა ჰქონდეს მონანიებისა და გამოსწორების სურვილი, რწმენა უფლისა და ღმერთი აუცილებლად დაეხმარება და მიანიჭებს მაცხოვრებელ მადლს.

* * *

ეპისტოლეში, ასევე, მინდა შევეხო ჩვენი საზოგადოებისთვის აქტუალურ და მტკივნეულ ზოგიერთ სხვა საკითხსაც და, პირველ რიგში, ყურადღებას გავამახვილებ თანამედროვე ადამიანის სულიერ და ინტელექტუალურ მხარეზე.

განათლების რეფორმისას დაშვებულმა შეცდომებმა შედეგად მოგვიტანა ის, რომ მოზარდები ცოდნის შეძენის სურვილს უკვე ნაკლებად ამჟღავნებენ. სამეცნიერო მოღვაწეობა კი არაპრესტიჟულად მიიჩნიათ, რადგან ხედავენ, რომ ინტელიგენციას სათანადო დაფასება არა აქვს (ისინი ხომ საშუალო ფენის ღონეზეც კი ვერ ინაზავენ ოჯახს).

ეს მდგომარეობა უნდა გამოსწორდეს. მეცნიერების განვითარების გარეშე ქვეყანას არა აქვს მომავალი, რადგან ერის სულიერებისა და განათლებისა ერთ-ერთ უმთავრეს ძალას სწორედ ისინი წარმოადგენენ.

ჩვენ თავს ვზრით და დიდად ვაფასებთ იმ თავდადებას, რომელიც კომუნისტური რეჟიმის პერიოდში გამოიჩინეს ჩვენმა მეცნიერებმა და ათეისტური ყოფის მიუხედავად, შეძლეს ხალხისათვის სწორი ორიენტირების შენარჩუნება.

გავიხსენოთ ექვთიმე თაყაიშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, პავლე ინგოროყვა, დიმიტრი უზნაძე, თედო სანოკია, გრიგოლ ლორთქიფანიძე, შალვა ნუცუბიძე, ივანე ბერიტაშვილი, მაქსიმე შარაძე, ფილიმონ ქორიძე და სხვა მრავალნი.

მიუხედავად იმისა, რომ ისინი იყვნენ შევიწროვებულნი, დამცირებულნი და ყოველდღე ელოდნენ დაპატიმრებას, მათ არა მარტო დაიცვეს, არამედ გაამდიდრეს ჩვენი ეროვნული ფასეულობანი, დაიცვეს როგორც თავისი, ისე ქვეყნის ღირსება.

ჩვენ უნდა გვქონდეს ჭეშმარიტებაზე დაფუძნებული ანალიტიკური აზროვნების უნარი, რომ გავარჩიოთ, რა არის მისაღები და რა უარსაყოფი, გავიაზროთ, როგორ დავძლიოთ ესა თუ ის პრობლემა, რა გავაკეთოთ იმისათვის, რომ აღრე დაშვებული შეცდომები აღარ გავიმეოროთ და შევძლოთ მომავლის სწორი პროგნოზირება.

ჩემი დიდი ხნის ოცნებაა, სკოლაში იყოს ანალიტიკური აზროვნების კურსი, რათა მოზარდი თაობა აღრეული ასაკიდანვე მიეჩვიოს განსჯისა და სწორი ნაბიჯების გადადგმას.

ფეიქრობ, აუცილებელია ისეთი საგნის შემოღებაც, რომელსაც, ძირითადად, აღმზრდელობითი დანიშნულება ექნება. ეს საგანი ისევე უნდა ისწავლებოდეს, როგორც სხვა საგნები, მაგ.: ისტორია, ფიზიკა, ლიტერატურა, მათემატიკა... რათა მომავალი თაობა მოვამზადოთ ცხოვრებისათვის.

იგი უნდა მოიცავდეს ურთიერთობის კულტურას ოჯახში და ნათესავებთან, ურთიერთობას მეგობრებთან და თანატოლებთან, უფროს და უმცროს თაობასთან, აქ უნდა ისწავლებოდეს საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილებსა და სუფრასთან ქცევის წესები, რთული სიტუაციების დაძლევის გზები და, რა თქმა უნდა, ცოდნისა და შრომის სიყვარული.

შრომის გარეშე ცოდნას ვერ შევიძენთ და ვერც მოვიხმართ; შრომის გარეშე ვერ შევქმნით ვერც სახელმწიფოს. ადამიანის ჰარმონიული განვითარებისათვის აუცილებელია როგორც ინტელექტუალური, ისე შემოქმედებითი და ფიზიკური შრომა. თუმცა ზოგიერთს მიაჩნია, რომ ფიზიკური შრომა ამცირებს პიროვნებას, ეს არასწორი შეხედულებაა. იგი ღვთისაგან ადამიანის კეთილდღეობისა და ჯანმრთელობისათვის დადგენილი ცხოვრების წესია.

* * *

გარდამავალმა პერიოდმა, რომელიც თითქმის 20 წელია გრძელდება, მრავალი პრობლემის წინაშე დაგვყენა. განსაკუთრებით ის, რომ ჩვენს წარსულსა და დღევანდელობაზეც ვრცელდება არასწორი ინფორმაცია, თითქოს ძირძველი ქართული მიწები ჩვენი მეზობელი ერების ისტორიული სამკვიდრებელი იყო; და ამით შუღლი და დაპირისპირება ითვისება დიდი ხნის მანძილზე მშვიდობითა და ურთიერთგაგებით მცხოვრებ ჩვენს ხალხებს შორის. მაგალითად, ოსები კომპაქტურად არიან დასახლებულნი საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებშიც და ეს ტერიტორია ისეთივე საქართველოა, როგორც ცხინვალის რეგიონი. ე.წ. სამხრეთ ოსეთი და სხვა ავტონომიებიც კომუნისტური რეჟიმის დროს შექმნილი ხელოვნური წარმონაქმნია.

მიუხედავად მომხდარისა, მჯერა, ქართველები, აფხაზები, ოსები და სხვანი, მკვიდრნი საქართველოსისა, იყვნენ და კვლავაც დარჩებიან ძმებად და დადგება ის კურთხეული დღე, როცა ჩვენ ურთიერთს შევუნდობთ ძმათაკვლის ცოდვებს და ერთად ავაგებთ შერიგების ძეგლს, რომელიც იქნება გაფრთხილება მომავალი თაობებისათვის, რომ მსგავსი რამ აღარასოდეს განმეორდეს.

ქართველი ადამიანი ბუნებით მოსიყვარულე და შემწყნარებელია. ტოლერანტობა ჩვენ წიგნებიდან არ გვისწავლია, ეს ჩვენი თვისებაა. ამის

ნათელი გამოხატულებაა ის, რომ საუკუნეთა მანძილზე ამ მიწაზე უპრობლემოდ ცხოვრობდნენ და ცხოვრობენ სხვადასხვა ეროვნებისა და რელიგიური ჯგუფების წარმომადგენლები, რომლებიც მეგობრობითა და მოყვრობით არიან ქართველ ხალხთან დაკავშირებულნი.

ჩვენი ხასიათის ნათელი გამოხატულებაა ვაჟკაცობითა და მებრძოლი სულით განთქმული მხარის, საქართველოს მთიანეთის დიდებული შვილის, ვაჟა-ფშაველას საოცარი სიტყვები:

"ზალაზი ვიყო სათიბი, არა მწადიან ცელობა,

ცხვრადვე მამყოფე ისევა, ოღონდ ამშორდეს მეგლობა".

დიან, შინაგანად ასეთია ქართველი კაცი, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ იგი ოდესმე შეეგუება სამშობლოს ერთიანობის ხელყოფას.

სამშობლო დედამიწის ის ადგილია, რომელიც ამა თუ იმ ადამიანს, ამა თუ იმ ერს ღვთის განგებულებით ებოძა.

სამშობლო, რა თქმა უნდა, არის გარკვეულ საზღვრებს შორის არსებული ტერიტორია, ის ბუნება, ის წიაღისეული, ის ფლორა და ფაუნა, რასაც ეს ტერიტორია მოიცავს, მაგრამ სამშობლო არის კიდევ უფრო სხვა...

სამშობლო შენი წინაპრების ძვლებით გაპოხიერებული მიწაა, შენი ენით გაჭერებული ჰაერია, შენი გენით, შენი ხასიათით დატვირთული გარემოა.

აქ, ამ სივრცეში მყოფობს მთელი ისტორია ერისა და ქვეყნისა, და ეს ყოველივე თითოეულ ჩვენგანთან უხილავი, მაგრამ ძალიან ძლიერი ველით არის დაკავშირებული.

ამიტომაც, სამშობლოს არა აქვს ოდენ მიწიერი, მატერიალური სახე. მის განსაკუთრებულობას დიდად განაპირობებს ისიც, თუ რამდენად მრავალრიცხოვანი წმინდანთა დასი ჰყავს ერს სულიერ მეობად ღვთის წინაშე. ამ მხრივ საქართველოს თითქმის ვერავინ შეედრება. სამშობლოსათვის გულანთებული გმირები საქართველოს არასოდეს დაეღევა.

* * *

ჩვენს ერს ქართული ენის სახით უდიდესი საუნჯე აქვს და მას თითოეული ჩვენგანი უნდა გაუფრთხილდეს; ჩვენს ენაში განცხადებულია ჩვენი ისტორია, ჩვენი მსოფლადქმა და აზროვნების წესი. ენა არ არის მარტო კომუნიკაციის საშუალება. დააკვირდით, მაგალითად, ასეთ სიტყვებს: წუთისოფელი, სამშობლო, დედამიწა, გარდაცვალება, თავისუფლება, განათლება და სხვა... თითოეული მათგანი როგორი ფილოსოფიური სიღრმითაა დატვირთული!

ქართული ენის სისავსეს, მის დიალექტთა და კილო-კავთა მრავალფეროვნება, ქართველი კაცის განცდის სიღრმე და მდიდარი სულიერი სამყარო განაპირობებს.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ სიძველის და საუკუნეთა მანძილზე განცდილი ცვლილებების მიუხედავად, არ გაწყვეტილა კავშირი ძველ და თანამედროვე ქართულ ენას შორის, რაც მის დიდ სიცოცხლისუნარიანობაზე მეტყველებს.

ჰოი ჩვენო ენავ, ჩვენი მწუხარებისა და სიხარულის მესაიდუმლე, ცისარტყელასავით მშვიდობისმომფენო, მყინვარით სპეტაკო და თერგივით მშფოთვარე. ჩვენო ზელთუქმნელო სვეტო, ცამდე ამადლებლო, საუკუნეთა ქარტახილში გამოვლილო ლერწამო, საძირკველო და მტკიცე ფუძე ჩვენო,

ჩვენთა საუნჯეთა შემქმნელო და დამცველო, მთების ძლიერებაგ, მეფეგ და დარაჯო ჩვენი ერის რწმენისა, ერთობისა და მთლიანობისა.

არაერთხელ მოუნდომებია ავისმდომელს შენი შელახვა, შენი მოსპობა.

დღესაც, როდესაც ჩვენს წინაშეა უმნიშვნელოვანესი ამოცანა ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისა, თანდათან იზრდება მეორე, არანაკლები საფრთხე ენობრივი დაშლისა; არიან ისეთი ძალები, რომელნიც ნაკლებად მოაზროვნე ადამიანებს უბიძგებენ, რომ ითარგმნოს ბიბლია ან სხვა წიგნები მეგრულად, სვანურად, ლაზურად და მოამზადონ ნიადაგი იმისათვის, რომ ახლო მომავალში ქართული ენის ეს განშტოებანი უკვე ცალკე ენებად გამოაცხადონ.

მსოფლიოში ვრცელდება რუქები და კვალიფიკაციები, თითქოს საქართველო აქარლების, ლაზების, სვანების, მეგრელების, თუშებისა და სხვათა ხელოვნური გაერთიანებაა, თითქოს ყველას ჩვენ-ჩვენი ენა და კულტურა გვაქვს. ამით უნდათ ჩვენი ერის სხვადასხვა ეროვნულ გაერთიანებად წარმოჩენა. აქედან კი სახელმწიფოს დაშლამდე ერთი ნაბიჯია.

კაცობრიობა ახალი ტიპის დაპირისპირებაზე - ინფორმაციულ ომზე გადავიდა და იგი ძირითადად მასმედიის საშუალებით ხორციელდება. აშკარაა, რომ ჩვენს წინააღმდეგ სხვადასხვა მიმართულებით მიმდინარეობს ინფორმაციული ომი და ამ ყოველივეს შესაბამისი საშუალებებითვე უნდა გავცეს პასუხი.

* * *

ჩვენი საზოგადოება ეკლესიისგან მრავალწლიანი გაუცხოების შემდეგ კვლავ უბრუნდება რწმენას და ეს ბუნებრივი, თანდათანობითი პროცესია. მართალია, აღდგა გარეგნული სახე ჩვენი ქრისტიანული ცხოვრებისა: აშენდა მრავალი ტაძარი, ეკლესიები გაივსო ხალხით, გამრავლდა სასულიერო პირთა რიცხვი, ჩვეულებად იქცა საეკლესიო წესებისა და საიდუმლოებების აღსრულება (ნათლობა, წესის აგება, ჯვრისწერა, სახლის კურთხევა...), მაგრამ დღეს უკვე აუცილებელია ჩვენი საზოგადოების უფრო სიღრმისეულ სულიერ განვითარებაზე ზრუნვა.

ჩვენ გამოვედით ეგვიპტიდან - ცოდვის მონობიდან, მაგრამ აღთქმულ მიწაზე, სულიერ იერუსალიმში ჯერ არ შევსულვართ. უდაბნოს გზაზე ჩვენი მსვლელობისას ზოგჯერ თავს იჩენს ცოდვითი ცდომილებანი. ამის ყველაზე მკაფიო გამოხატულებაა ჯვარდაწერილ წყვილთა ხშირი განქორწინება, ნარკომანია და აბორტი.

არ შემიძლია არ შევეხო ახალგაზრდებში გავრცელებულ ერთ მეტად მძიმე სენსაც - ბილწიტყვაობას; რატომღაც ასეთი მეტყველება მათში კარგ ტონად და ვაჟაკობად ითვლება. სინამდვილეში კი ეს არის დაბალი კულტურისა და აზროვნების ადამიანების შინაგანი სამყაროს გამოვლინება. ყმაწვილები ხშირად საკუთარ დედასაც შეუარაცხეოფენ და ზოგჯერ ვერც აცნობიერებენ, რას ამბობენ. ეს არის უკიდურესი სიბილწე და უდიდესი ცოდვა, რითაც ადამიანი ეშმაკის თანაზიარი ხდება.

საერთოდ, ყოველი სიტყვისათვის ადამიანი პასუხს აგებს ღვთის წინაშე. განსაკუთრებით კი სასტიკად დაისჯებიან მშობლების მაგინებელნი. ეს დანაშაული იმდენად მძიმეა, რომ ძველ აღთქმაში დედ-მამის მხოლოდ ავადმასხენებელნიც კი ქვით იქოლებოდნენ.

მე ვთხოვ ჩვენს ახალგაზრდებს, საერთოდ უარი თქვან ბილწისტიყვაობაზე და განსაკუთრებით კი, დედასთან მიმართებაში.

ერთად შევთხოვთ ღმერთს, მოგვანიჭოს მაღლი "უძღურთა მკურნალი და ნაკლულევანთა აღმასებელი", რათა, ღვთის შეწევნით, შევძლოთ ცოდვათაგან გათავისუფლება: "მეუფეო ზეცათაო, ნუგეშინისმცემელო, სულო ჭეშმარიტებისაო, რომელი ყოველგან ხარ და ყოველსავე აღავსებ მაღლითა შენითა, საუნჯეო კეთილთაო, მომნიჭებელო ცხოვრებისაო, მოვედ და დაემკვიდრე ჩვენს შორის და წმიდა მყვენ ჩვენ ყოვლისაგან ბიწისა და აცხოვნენ სახიერო სულნი ჩვენნი".

* * *

ამ ბრწყინვალე დღეს ყველა ჩვენგანის წინაშე დგას კითხვა: იშვება თუ არა ბეთლემს შობილი მაცხოვარი ჩვენს გულშიც?

უნდა გვახსოვდეს, რომ უფალი დაიბადა არა დიდებულ სასახლესა და სამეფო პალატებში, არამედ ყველასგან მიტოვებულ უბრალო ბაგაში და ამით მაგალითი უჩვენა და თავმდაბლობისკენ მოუწოდა მთელ კაცობრიობას.

მუდამ უნდა გვახსოვდეს ისიც, რომ "ამპარტავანთა შემუსრავს ღმერთი, ხოლო თავმდაბალთ მოსცემს მაღლს".

რატომ არის ასე?!

იმიტომ, რომ ადამიანს მხოლოდ საკუთარი ძალით, სიკეთის გაკეთება არ ძალუძს და ამის ნიჭი მას მხოლოდ უფლისაგან ეძლევა.

ვინც ასე არ ფიქრობს და წარმატებებს მხოლოდ საკუთარ თავს მიაწერს, ამპარტავნების მორევში იძირება. ღმერთი მას ტოვებს და ის უფლებები და შესაძლებლობები, რომელიც ღვთისაგან ჰქონდა ბოძებული, ერთმევა; ამის ნათელი მაგალითია მეფე საული, რომელიც თავიდან თვით უფლისაგან იყო გამორჩეული, მაგრამ საკუთარი ნებით ამპარტავნების ცოდვა დაეუფლა და ბოლოს მეფობაც დაკარგა და, მასთან ერთად, ყველაფერიც.

საულის მსგავსად, დავით წინასწარმეტყველიც ისრაელის მეფედ იყო დადგენილი, მაგრამ თავისი თავმდაბლობით იგი თაობებისათვის სინანულის მაგალითად დარჩა.

ხალხისათვის ყოველთვის ის წინამძღოლია პატივსაცემი და საყვარელი, რომელიც ღირსეულია და თავმდაბალი.

საქართველოს ისტორიაში ამის არაერთი მაგალითი გვაქვს. გავიხსენოთ წმიდა მეფე დავით აღმაშენებელი, თავმდაბლობის ნიმუშია მისი "გალობანი სინანულისანი". წმიდა თამარი - თავისი ხელსაქმით გლახაკთათვის საზრდელის მიმცემი და დაუცხრომელი ლოცვით სამშობლოს დამცველი მეომრებისათვის შემწე. ბერად შემდგარი ჩვენი დიდებული მეფეები - დემეტრე I, დავით X, თეიმურაზ I...

თავმდაბლობით და თავისი უბრალო ცხოვრებით გამორჩეული იყო მეფე ერეკლე II.

როდესაც ძალაუფლების და დიდების მწვერვალზე მყოფი ხელისუფალნი თავმდაბლობის ასეთ უჩვეულო მაგალითს გვიჩვენებენ, რამდენად უფრო მეტად გვმართებს ეს ჩვენ?!

როგორც წმიდა წერილი გვასწავლის, ძველ აღთქმაში ყველაზე მშვიდი და თავმდაბალი მოსე წინასწარმეტყველი იყო, რომელსაც სწორედ ამ თვისების გამო მიეცა შესაძლებლობა, ჰქონოდა ღმერთთან უშუალო ურთიერთობა; ახალ

აღთქმაში და, საერთოდ, ყველაზე თავმდაბალი ადამიანთა შორის ღვთისმშობელია. იგი სიწმინდისა და ამ განსაკუთრებული მადლის გამო შეიქმნა ღირსი გამზდარიყო დედა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტისი. სამყაროს შემოქმედი - ღმერთი ეტვირთა და წიაღი თვისი ცათა უვრცელეს ყყო.

თითოეული ჩვენგანის და, საერთოდ, ჩვენი ერის უმთავრესი პრობლემა ის არის, რომ გვაკლია თავმდაბლობა და გვგონია, რომ ჩვენი ძალებით, ჩვენი ჭკუითა და უნარით შევძლებთ წარმატებების მიღწევას, რაც მადლის მოპოვებაში ხელისშემშლელ გარემოებად იქცევა.

ღმერთის გარეშე თვით ანგელოზებსაც არ ძალუძთ არარა, მით უმეტეს ჩვენ.

ამ დიდებულ დღეს მუხლმოდრეკით, უმორჩილესად შევთხოვ ყოვლადწმიდა სამებას, მოგვანიჭოს თავმდაბლობა და თითოეული ჩვენგანის გული ჰყოს ბეთლემის ბაგად, რომელშიც იშვება ღმერთ-კაცი იგი - იესო ქრისტე.

დიდება შენდა, უფალო, მაცხოვარო ჩვენო, რომელი განცდასა ჩვენთა ცოდვათსა მოგვანიჭებ და დაცემულთა აღგვადგინებ!

დიდება შენდა, უფალო, რომელი აღგვაგსებ ჩვენ მადლითა შენითა და გვაზიარებ საუკუნო ნეტარებასა შენსა!

დიდება და მადლობა შენდა, უფალო, რომელი აღგვაგსებ სიხარულითა, სიყვარულითა და იმედითა შენითა!

გიხაროდენ, ყოვლადწმიდაო ღვთისმშობელო, შვენიერო შროშანო, რომლისაგან გამობრწყინდების მაცხოვარი.

გიხაროდენ, რომლისა მიერ წყევავი მოაკლდების,

გიხაროდენ, სიწმინდისა ტაძარო, ძისა შენისა მადლისა მომფენელო.

ქართველნო და ყოველნო ერთგულნო მკვიდრნო საქართველოსა!

"ითხოვდით და მოგეცეს თქვენ; ეძიებდით და ჰპოვოთ; ირეკდით და განგელოს თქვენ" (მათე, 7,7).

არ დაეცეთ, არ შედრკეთ, არ შეუშინდეთ დროს, არ დაკარგოთ იმედი ღვთისა, იმედი მომავლისა; არ დაკარგოთ სიყვარული მოყვასისა; იყავით მოყვარენი შრომისა და ცოდნისა!

"ნათელი ქრისტესი განგვანათლებს ყოველთა".

იხარეთ ორსავე სოფელსა შინა.

ჩვენთან არს ღმერთი!

სიყვარულით თქვენთვის მლოცველი.

**სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,
უწმიდესისა და უნეტარესის ილია მეორის
საკვირაო ქადაგება**

(ყოვლადწმინდა სამების საპატრიარქო ტაძარი,
10 ოქტომბერი, 2010 წელი)

გედღევათ ლოცვა-კურთხევა, არც ერთმა დღემ განვლოს ისე, რომ რამე არ წაიკითხოთ ქართული ლიტერატურიდან!”

სახელითა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისათა!
ჩვენთან არს ღმერთი!

დღეს არის წმინდა კალისტრატეს ხსენება. მოგვხსენებათ, ჩვენ გვყავდა დიდი კათოლიკოს-პატრიარქი, საქართველოს ეკლესიის ბრძენი საქეთმპყრობელი - კალისტრატე ცინცაძე. იგი იყო მმართველი საქართველოს ეკლესიის ყველაზე მძიმე 1932-დან 1952 წლებში, ანუ 20 ურთულესი წელი! ამ საშინელმა წლებმა მის მხრებზე გადაიარა, მაგრამ ღვთის წყალობა იცავდა მას. იყო ისეთი დრო, როცა მას სიონის საპატრიარქო ტაძარში შესვლის უფლება არ ჰქონდა! მთელი სინოდი დაპატიმრებული იყო! მაგრამ ღმერთმა მოგვხედა და იგი შეიქნა ერთ-ერთი უდიდესი რჩეულთაგანი პატრიარქებს შორის. დღეს თქვენი სახელით, წმინდა სინოდისა და პირადად ჩემი სახელით ვულოცავთ უწმიდესსა და უნეტარესს, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს ანგელოზის დღეს, მისი ლოცვა-კურთხევა არ მოგვაკლოს ღმერთმა!

დღეს ასევე არის ანგელოზის დღე ჩვენი უზუცესი მღვდელმთავრის, ქუთათელ-გაენათელი მიტროპოლიტი კალისტრატესი. ვულოცავთ მეუფე კალისტრატეს ამ დიდებულ დღესასწაულს...

დღეს მინდა ვისაუბროთ ჩვენს ეროვნულ ფასეულობებზე, რომელთაც სათუთად უნდა მოვუფროთხილდეთ და დავიცვათ. უპირველეს ყოვლისა, ეს არის ჩვენი მართლმადიდებელი სარწმუნოება, ეს არის ჩვენი ეროვნება, ეს არის ჩვენი ენა ქართული, ჩვენი კულტურა, ჩვენი ლიტერატურა - პროზა და პოეზია, ჩვენი არქიტექტურა, ქართული ხელოვნება და მრავალი სხვა.

საუკუნეების მანძილზე ქმნიდა ქართველი კაცი ამ კულტურას და დღეს გაგვაჩნია უდიდესი სულიერი და კულტურული სიმდიდრე და თვალის ჩინივით უნდა გავუფროთხილდეთ მას!

უდიდესი საუნჯეა ჩვენი ქართული ენა! იგი უძველესი და უტკბესია, რაღაც განსაკუთრებული მადლით მოსილი! როდის წარმოიშვა იგი? როდესაც ქართველი კაცი გაჩნდა ამქვეყნად, აი, მაშინ წარმოიშვა ქართული ენაც! ქართული ენა დიდებულია თავისი სიღრმით, თავისი ფილოსოფიური დატვირთვით, თავისი უძველესი ფორმებით! ამაზე მეტყველებს ისეთი საღვთისმეტყველო და ფილოსოფიური შრომები, რომლებიც ჰქონდათ, მაგალითად, ფერემ მცირეს, იოანე პეტრიწს, - ისინი გადმოცემულია ქართული ენით! ქართული ენა მდიდარია საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიური ტერმინოლოგიითა და ისეთი სიტყვებით,

რომლებიც საშუალებას აძლევს ადამიანს, ზედმიწევნით ზუსტად გამოთქვას თავისი აზრი. ეს იმას ნიშნავს, რომ იგი არის კაცობრიობის ერთ-ერთი უძველესი ენა.

დღეს ამაზე იმიტომ ვსაუბრობ, რომ ჩვენ შორის არიან ადამიანები, რომელთა აზრით არსებობს ე.წ. "ქართველური ენები". მინდა გითხრათ, რომ არავითარი ქართველური ენები არ არსებობს, არის მხოლოდ ერთი ენა ქართული, თავის მრავალრიცხოვანი დიალექტით, როგორცაა: სვანური, მეგრული, მესხური და სხვა... ეს არის არა ცალკე ენები, არამედ ერთი ქართული ენის განშტოებანი!

ჩვენ უნდა გავუფრთხილდეთ ჩვენს ენას! გავისხენით იოანე ზოსიმეს დიდებული სიტყვები, ქართული ენის შესხმა - "ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი". სხვათა შორის, არსებობს მოსაზრება, რომ შესაძლოა, იოანე ზოსიმე ამ ქებაის ტექსტის გადამწერია და არა - ავტორი. მაშინ ეს შესხმა უფრო ძველიც შეიძლება იყოს. იოანე ზოსიმეს უწერია, რომ „საბარებასა შინა ამას ენასა ლაზარე ჰქვიან“, იგი აღდგება, როგორც ოთხი დღის მკვდარი ლაზარე და გაბრწყინდება; შემდეგ კი ჰიმნოგრაფი გვამცნობს, რომ მეორედ მოსვლის უამს ქართულითა ენითა განისჯება სამყარო. ჩვენ ბევრი გვიფიქრია ამის შესახებ და, ალბათ, თითოეულ თქვენგანსაც უფიქრია, თუ რით დაიმსახურა ქართულმა ენამ ესოდენი პატივი? არსებობს წინასწარმეტყველება იმის შესახებ, რომ უკანასკნელ უამს კაცობრიობა დაკარგავს სარწმუნოებას, ჩაეფლობა ცოდვებში და მხოლოდ ქართველი კაცი დაიცავს ჭეშმარიტ სარწმუნოებას და აი, ამის გამო, როგორც ჯილდო, ქართველ ერს მიეცემა ეს წყალობა ღვთისა, რომ საყოველთაო განკითხვა ქართული ენის მოხდება.

მინდა მოგიწოდოთ, გავუფრთხილდეთ ჩვენს ღვთისბოძებულ ენას! დავიცვათ იგი და დავეუფლოთ მას! მოგხსენებთ, ჩვენ გაგვაჩნია სამი დამწერლობა, სამი ანბანი, უძველესი მათ შორის არის ასომთავრული (ალბათ იმაზე ადრეც იქნებოდა სხვა), შემდეგ - ნუსხა-ხუცური და მხედრული. თამამად შემიძლია ვთქვა, რომ არ მეგულება არც ერთი ქვეყანა, სამი ანბანი რომ ჰქონდეს! ზოგს თავისი დამწერლობაც კი არ გააჩნია! ამიტომ ჩვენ მოვალენი ვართ, ვიცოდეთ სამივე ანბანი, თავისუფლად უნდა ვკითხულობდეთ სამივე დამწერლობას. ზშირად ჩვენი ახალგაზრდობა შედის რომელიმე უძველეს ტიპარში და არ შეუძლია ასომთავრული და ხუცური წარწერების ამოკითხვა. მეტსაც გეტყვით, ამ 33 წლის წინ, როცა სრულიად საქართველოს პატრიარქად მაკურთხეს, იშვიათად თუ მოიძებნებოდა ადამიანი, ასომთავრული და ნუსხა-ხუცური რომ სცოდნოდა და საქმე იქამდეც კი მივიდა, რომ ჟამნსა და კონდაკს მხედრულად იწერდნენ და ასე კითხულობდნენ ეკლესიაში. მე მათ ავუკრძალე ასეთი ქმედება და ამ სამივე ანბანის სწავლა დავიწყეთ.

სამწუხაროა, რომ დღეს მრავალი პრობლემა აქვს ქართულ ენას. არსებობენ ადამიანები, რომელთა შესახებაც ზემოთ მოგახსენეთ, - ვინც ფიქრობს, რომ სვანური, მეგრული და სხვა დიალექტები ქართული ენა არ არის, არამედ, რაღაც ე.წ. ქართველური ენებია. ქართული ენა მხოლოდ ერთია, ამაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ არ არსებობს არც მეგრული და არც სვანური დამწერლობა, წინააღმდეგ შემთხვევაში გვექნებოდა ამის მტკიცებულებები, უძველესი ხელნაწერები. მაშასადამე, არის მხოლოდ ერთი ქართული ენა! ამის საწინააღმდეგოდ ილაშქრებენ ის ადამიანები, რომელთაც განზრახული აქვთ, თარგმნონ ქართულიდან სვანურად და მეგრულად წმინდა წერილი და სხვა საეკლესიო წიგნები! ისინი დიდ შეცდომას უშვებენ და ნებისთ თუ უნებლიეთ ერს მტრობენ. რა თქმა უნდა, ჩვენ უნდა შევინარჩუნოთ მეგრული და სვანური დიალექტები, მაგრამ ეს ოჯახებში უნდა მოხდეს. ჩვენი ოფიციალური სახელმწიფო, სალიტერატურო ენა კი არის ერთი - ქართული ენა.

დღეს ასევე მიიღო თქვენი ყურადღება შევაჩერო კიდევ ერთ, მეტად საგულისხმო საკითხზე. მოგეხსენებათ, როგორ შემოდის და მკვიდრდება თანდათან ჩვენს ლექსიკაში უცხოური სიტყვები. მაგალითად, სიტყვა "შენეჯერი". რატომ უნდა ვამბობდეთ "შენეჯერს", როცა შეიძლება ითქვას მმართველი? რატომ უნდა ვიხმაროთ სიტყვა "შოლ", როცა შეგვიძლია იგივე ვთქვათ ქართულად - ჩვენება? ან კიდევ "ქეისი" - ჩანთა და ა.შ. ამ ბოლო დროს ასეთი სიტყვების რაოდენობა ქართულ ენაში ძალიან მომრავლდა და არ დავიწყებ ახლა აქ ყველას ჩამოვლას. უფრო ხშირად ეს სიტყვები დღეს ინგლისური ენდიდან შემოდის. ეს არ არის გამართლებული. ჩვენი ქართული ენა ძალიან მდიდარია და ყოველ ამ სიტყვას აქვს შესაბამისი ქართული თარგმანი და თუკი ენაში არსებობს ამგვარი ტერმინოლოგია, რაღა საჭიროა უცხო სიტყვების შემოტანა და დანერგვა?

ამის არავითარი საჭიროება არ არსებობს და ეს ყველა სიტყვა ქართულად უნდა იყოს წარმოთქმული.

ასევე ძალიან მაწუხებს ის ფაქტი, რომ დღეს ხშირად დაწესებულებებზე წარწერები უცხოურ ენებზე კეთდება. ზოგ შემთხვევაში ქართულად არც აწერია, არამედ მხოლოდ ინგლისურად ან კიდევ რომელიმე სხვა ენაზე. ასეთი რამ ხშირად მინახავს არა მარტო თბილისში, ასევე, მაგალითად, აჭარაში. აი, კიდევ ერთი სიტყვა მომაგონდა, წარწერა "შოპინგი". რატომ "შოპინგი"? განა შესატყვისი ქართული არ მოიძებნა? ამ ყველაფერზე დაფიქრება გვმართებს და სასწრაფოდ უნდა გამოვასწოროთ. თავად თუ არ გავუფრთხილდით ჩვენს ენას, სხვა მით უმეტეს არ გაუფრთხილდება!

ქართულმა ენამ გადაარჩინა ჩვენი ერი და ქართული ენა და ჩვენი სარწმუნოება გადაარჩინა მას ასევე მომავალშიც. უპირველეს ყოვლისა, ჩვენ კარგად უნდა ვიცოდეთ ქართული ენა, ჩვენი დამწერლობა, სამივე ანბანი. ვფიქრობ, რომ დაწესებულებებზე წარწერა უნდა იყოს სამივე ქართული ანბანით. ეს ხელს შეუწყობს ჩვენს მოსახლეობას, თვალი შეაჩვიოს და შეისწავლოს სამივე დამწერლობა: ასომთავრული, ნუსხა-ხუცური და მხედრული. მივმართავ ყველას, განსაკუთრებით ჩვენს ბიზნესმენებს, თავიანთ დაწესებულებებს წარწერები გაუკეთონ სამივე ანბანზე. ამით ჩვენ მივალწევთ, რომ ერთ წელიწადში ყველას ეცოდინება სამივე დამწერლობა.

მართლაც, საოცარია ქართული ენა და ხშირ შემთხვევაში, ქართული პოეზიის თარგმანა შეუძლებელია, იმდენად ღრმა არის ქართული ენა. ქართული ლექსის თარგმანი უცხოურ ენაზე ძალიან ფერმკრთალი და უბრალო გამოდის. ბევრს უთქვამს შესხმა ქართული ენისა, მაგრამ ბოლო დროს ბრწყინვალედ გამოთქვა ეს ირაკლი აბაშიძემ. მიიღო, კიდევ ერთხელ გაიხსენოთ ირაკლი აბაშიძის ეს სიტყვები ქართული ენის შესახებ: "ო, ენავ ჩემო, დედაო ენავ..."

სრულყოფილად რომ ვფლობდეთ ქართულ ენას, უნდა ვიკითხოთ ქართული წიგნები. გეძლევათ ლოცვა-კურთხევა, არც ერთმა დღემ არ განვლოს ისე, რომ რამე არ წაიკითხოთ ქართული ლიტერატურიდან. აუცილებლად უნდა ვიკითხოთ ჩვენი კლასიკა - ამ წიგნებში არის დიდი სიღრმე.

დალოცვილი იყავით! განსოვდეთ მუდამ, რომ ჩვენი ეროვნული თვითშეგნება, ჩვენი ქართული ენა, მართლმადიდებელი სარწმუნოება გადაარჩინს საქართველოს!

დალოცვილი იყოს ქართული ენა, რომელსაც აღადგენს უფალი ჩვენი იესო ქრისტე, მსგავსად ლაზარესი, ამინ!

ჩვენთან არს ღმერთი!

ტექნიკური ჯგუფი: მალხაზ დობრაშვილი,
რამაზ ხაჭავაძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
ქეთევან ბაძრაძე

კრებული გამოსაცემად მომზადდა
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ქართველური დიალექტოლოგიის
სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში